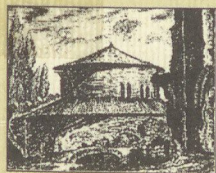

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
OLASZ TANSZÉK

Magyar–olasz tanulmányok

Studi e documenti italo-ungheresi.

Florio Banfi
Magyar emlékek Itáliában

SZEGED
2005

X 34819

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
OLASZ TANSZÉK

Magyar–olasz tanulmányok

Studi e documenti italo-ungheresi

Florio Banfi

Magyar emlékek Itáliában

Bővített, átdolgozott kiadás

Szerkesztette:

Kovács Zsuzsa és Sárközy Péter

SZEGED
2005

Készült a Magyar Emlékek Olaszországban Nemzeti Felsőoktatási Kutatóprogram
(N.5/O119/2002) keretében.

A program tudományos koordinátora: PÁL JÓZSEF (Szegedi Tudományegyetem, Olasz Tanszék).

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000558245

X 348 19

ISBN 963 482 762 4

A kiegészítéseket és javításokat szerkesztette:

SÁRKÓZY PÉTER

Fordította és a magyar változat szerkesztésében közreműködött:

KOVÁCS ZSUZSA

Lektorálta:

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

A magyar művelődés és történelem külföldön található emlékeiről hat évtized óta alig esik szó, jóllehet mindenki tisztában van a sokévszázados nemzetközi kapcsolatok (sokszor függés) formáló, sőt meghatározó erejével. Különösen háttérbe szorult a tárgyi emlékek számba vétele, pedig ezek jobban ki vannak téve a pusztulás veszélyének, mint a nagy könyvtárakban és levéltárakban őrzött magyar vonatkozású dokumentumok. E tekintetben a munkát ott kellett folytatni, ahol az elődök, Genthon István és (Itália vonatkozásában) Florio Banfi abbahagyták. Genthon kéziratos anyagának mai tudományos igények szerinti feldolgozása és kiadásra való előkészítése megkezdődött a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézetében. Florio Banfi *Ricordi ungheresi in Italia* (1941) című jegyzetekkel ellátott listájának átdolgozott, kiegészített kiadása pedig 2005. őszén megjelent olasz nyelven a Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszéke és az Accademia d'Ungheria in Roma közös kiadásában.

A külföldi magyar emlékekkel való foglalkozás nemcsak azért időszerű, mert ez a tevékenység hiányt pótol, hanem azért is, mert evidenssé teszi Magyarországon ezer éves természetes és erős jelenlétét, felmutatja a magyarok által megteremtett értékeket Európában. A különállás és amnézis évtizedei után a megismertség által nőhet újra bizalom.

A Széchenyi-terv részeként a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Pályázatok ötödik fő iránya célul tűzte ki a kulturális örökség kutatását. *A magyar emlékek Olaszországban. Jelenkori kulturális értékek bemutatása* című pályázat 2002-ben támogatást kapott. Ennek révén először vált lehetségessé, hogy a területtel foglalkozó magyar és olasz intézmények és szakemberek közös program alapján, koordináltan folytassanak kutatásokat. A Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszéke mellett az MTA Történettudományi és Irodalomtudományi Intézete, az Országos Széchényi Könyvtár, a Római Magyar Akadémia, a Római La Sapienza Tudományegyetem Hungarológiai Központja vett részt ebben a munkában.

A kutatások a múlt és a jelen, az írott és a tárgyi emlékek négy nagy területe köré szerveződtek. Elsősorban vatikáni gyűjteményekben található dokumentumok köz-

lését és ezek feldolgozását tartalmazza az a rész, amely az 1990-es évek közepén, az MTA Történettudományi Intézete és a Római Magyar Akadémia együttműködésével megindult *Fontes*-sorozatot folytatta, s amely a 2005. júliusában elhunyt kitűnő történész, Tóth István György kutatásainak az eredményeit közölte. A pályázat ideje alatt szervezett négy konferencia (Szeged, 2003. szeptember, 2004. június, 2005. május; Róma, 2005. október) alapján jelentek meg az *Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi* című, olasz nyelven írt tanulmányokat és dokumentumokat tartalmazó sorozat egyes kötetei (2003, 2004, 2005), az utóbbi rendszeresen feldolgozta a római egyetemen folyó hungarológiai és a Szegeden folyó italianisztika oktatás és kutatás

4

történetét is, a kezdetektől máig.

A 20. században Olaszországhoz kapcsolódóan létrejött magyar szellemi értékek vizsgálatának három nagy területe:

1. művészmonográfiák: a pályázat keretében elkészült a Prokop Péterről (1919–2003) és Szoldatis Ferenc (1820–1916) római korszakáról szóló önálló kötet;

2. magyar jelenlét a két világháború közötti olasz filmművészetben (a témáról készült Alessandro Rosselli-kötet a magyar fordításon túl megjelenik Olaszországban is).

3. részletekbe menő életútinterjúk hosszú olaszországi élettapasztalattal rendelkező, Itáliában élő és jelentős eredményeket felmutató magyar személyiségekkel (a riportokat az OSzK és a Duna TV készítették, s az OSzK archívumába kerültek).

Az Itáliában található magyar tárgyi emlékek esetében jelentős előtanulmányokra lehetett támaszkodni: az *Annuario* 1941-es számában jelent meg Florio Banfi listája, amely azonban csak néhány példányban maradt fenn. Az új kiadás természetesen számot vetett az azóta eltelt hatvannégy esztendőben bekövetkezett nem kis változásokkal. A Sárközy Péter római magyar tanszékvezető vezette kutatócsoport a helyszínen ellenőrizte, kiegészítette, s mintegy hetven százalékkal növelte az eredeti kézirat anyagát, így a 2005-ös olasz nyelvű kötetben benne vannak pl. az 1956-os olaszországi magyar emlékek is. A további tájékozódást alapos bibliográfia segíti. A magyar fordítással és ennek kiadásával célunk az volt, hogy megszülessen a témáról az első rendszeres feldolgozás, amely megfelel a tudományos igényeknek, segíti a további tanulmányokat és egyben a szélesebb olvasóközönséghez is szól.

Szándékunk volt, hogy olasz és magyar nyelven megjelent munkáinkkal, a kapcsolatok felmutatásával minden olvasónk számára „otthonosabbá” tegyük Itáliát.

Pál József

Előszó Florio Banfi *Magyar emlékek Itáliában* 5 katalógusának (1941) magyar kiadásához

I. Florio Banfi, a magyar-olasz történeti kapcsolatok kutatója

A magyar-olasz történeti kapcsolatok ezeréves megléte közismert tény. Mindenki tudja, hogy Szent István „Rómától” kapta koronáját, sőt az őt követő magyar király, igaz csak rövid ideig, Szent István nővérének fia, a velencei Pietro Orseolo volt, mint ahogy az utolsó Árpád-házi magyar király is Velencéből származott. A „vízi városban” máig tábla jelöli III. András édesanyjának, Tommasina Morosininek, „a magyarok királynéjának” házat. Hasonlóképp közismert az is, hogy a nápolyi Anjouk magyar trónra lépését követően még jobban megerősödtek a két nép és a két „ország” közötti kapcsolatok, melyek igazi virágkorukat Mátyás második házassága idején érték el. A két térség közötti politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok nem gyengültek a törökellenes háborúk két évszázada alatt sem. Olasz katonai építészek, hadvezérek tevékenykedtek a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség területén (igaz, nem hagytak mindig jó emlékeket maguk után). A XIII. századtól kezdve a magyar értelmiségiek külföldi egyetemjárásának egyik legfontosabb fogadó országa Itália volt, és hála az ellenreformáció alapította olaszországi magyar kollégiumoknak, a magyar diákok jelenléte Itáliában immár nyolc évszázad óta tart és virágzik.

Már a XVIII. században világossá vált a magyar történészek előtt, hogy a magyar történeti kutatások számára nélkülözhetetlen az olaszországi levéltárak és könyvtárak gazdag anyagának vizsgálata, mindenekelőtt a Vatikáni Titkos Levéltár magyar vonatkozású forrásainak rendszeres felmérése. A kutatómunkát Ábel Jenő, az Európa-szerzte híres klasszika-filológus kezdte el a magyar humanizmus olasz forrásainak felméréseivel,¹ melyet a két tudós püspök, Ipolyi Arnold és Fraknoi Vilmos folytat-

1 Ábel J., *Analecta ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*, Lipsia, 1880. Vö. Borzsák I., *Ábel Jenő*, Budapest, Akadémiai, 1972; Uő, *Jenő Ábel e le ricerche storico-culturali dell'Accademia Ungherese*

tak. Ennek eredményeként jelent meg 1884-ben a *Monumenta Vaticana Hungariae historiam illustrantia* kiadványsorozat első két kötete. A további rendszeres kutatómunka biztosítására alapította Fraknói Vilmos 1895-ben saját római villájában a római *Magyar Történeti Intézetet*, melyet 1913-ban a Magyar Tudományos Akadémiának adományozott.² Ez az intézet lesz az alapja az 1927/28-ban létesített *Római Magyar Akadémiának* is, mely a két világháború közötti időszakban a rendszeres itáliai történeti és kultúrtörténeti kutatómunka bázisává vált, míg a magyar állam által vásárolt gyönyörű Borromini Palota mellett a Gerevich Tibor építtette művészház a *Római Magyar Iskola* művészeinek biztosította a jó élet- és a művészi alkotómunkához szükséges körülményeket az Örök Városban.³

A Fraknói Vilmos által alapított „Római Magyar Történeti Intézet” és a Klebelsberg Kuno által létesített Római Magyar Akadémia lehetővé tette az olaszországi levéltárakban és könyvtárakban található gazdag magyar történeti vonatkozású anyagok rendszeres feldolgozását, valamint az olaszországi „magyar emlékek” kutatását. Ezek sorában kell mindenképp megemlíteni a Veress Endre olaszországi egyetem-történeti kutatásai eredményeként kiadott *Olasz egyetemeken járt magyar diákok anyakönyvei és iratai*-nak három kötetét (I. Padova, 1915; II. Róma, *Collegium Germanicum et Hungaricum*, 1917; III. Bologna, Ferrara, Firenze, Nápoly, Padova, Parma, Pavia, Róma, 1941.), illetve Florio Banfi kutatásait az olaszországi városokban található magyar emlékekről.

Florio Banfi, magyar nevén Holik (Barabás) Flóris László (1899–1967) a legkülönbözőbb magyar és olasz periodikákban jelentette meg levéltárosi kutatómunkáját „melléktermékeként” az olasz levéltárakban talált magyar vonatkozású adatait.⁴

delle Scienze in Italia alla fine del XIX secolo (Ábel Jenő és a Magyar Tudományos Akadémia XIX. század végi olaszországi kutatásai), in *Un istituto scientifico a Roma: L'Accademia d'Ungheria, 1895–1950* (Egy tudományos intézet Rómában: a Magyar Akadémia, 1895–1950), szerk. P. Sárközy – R. Tolomeo, Cosenza, Periferia, 1993, 29–38.

2 Vári R., *Történeti Intézetek Rómában*, Budapest, 1916. Fraknói Vilmos adományozásával és római kutatómunkájával Pásztor Lajos professzor foglalkozott olasz nyelven megjelent tanulmányaiban: *Le origini dell'Accademia d'Ungheria di Roma*, in *Un istituto scientifico a Roma: L'Accademia d'Ungheria, 1895–1950*, i. m., 9–27; *Vilmos Fraknói e i „Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia”*, „Rivista di Studi Ungheresi”, Roma, 10–1995, 45–60. Vö. Sárközy P., *Kései sirató a Római Magyar Akadémiáért*, „Hitel”, 1990. 9.

3 A Római Magyar Akadémia alapításával és történetével két tanulmánykötet is foglalkozik. 1993-ban az Olaszországi Egyetemi Központ Hungarológiai Központ jelentette meg az *Un istituto scientifico a Roma: L'Accademia d'Ungheria, 1895–1950* című fent idézett tanulmánykötetet Pásztor Lajos, Borzsák István, Carla Corradi Musi, Giorgio Petracchi, Sárközy Péter, Takács József és R. Takács Olga tanulmányaival, majd a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma kezdeményezésére jelent meg magyar és olasz nyelven Csorba László szerkesztésében a *Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában – Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában* című kötet (Beke Margit, Csorba László, Hetényi Ágnes, P. Szűcs Júlia és Újvári Gábor tanulmányaival, Magyar Bálint előszavával. Budapest, HG és Társa, 1998). A római magyar iskola művészeinek munkásságáról külön monográfia is készült: P. Szűcs J., *A római iskola*, Budapest, Corvina, 1987.

4 Florio Banfi – Holik (Barabás) Flóris László életpályáját V. Kovács Sándor rajzolta meg visszaemlékezésében (*Banfi Florio középkori kutatásai*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 1968, 2, 269–270).

Banfi első magyar-olasz publikációi a Magyarországon dolgozó olasz hadmérnökök tevékenységét tárták fel (*Győr vára*, „Hadtörténeti Közlemények”, 1933; *Olasz katonai építésszek Erdélyben*, Kolozsvár, 1937; *Buda és Pest erődítményei 1686-ban*, Budapest, 1937), illetve kartográfiai kutatások voltak (*Magyarország térképét ábrázoló falfestmény a Vatikánban*, „Térképészeti Közöny”, 1940). Emellett több írásában foglalkozott Hunyadi János olaszországi és Filippo Scolari (Ozori Pippó) magyarországi tevékenységével is (*Filippo Scolari és Hunyadi János*, „Hadtörténeti Közlemények”, 1930; *Filippo Scolari temesi főispán és az Oratorio degli Scolari Firenzében*, „Erdélyi Múzeum”, 1932). A harmincas évek közepétől Itáliában élő és dolgozó levéltári kutató egyre inkább olasz nyelven – immár Florio Banfi néven – publikálta írásait a Berzeviczy Albert által alapított „Corvin Mátyás Társaság” olasz folyóiratában, a „Corvina”-ban, illetve előbb a római Kelet-európai Intézet folyóiratában („L’Europa Orientale”), majd a Római Magyar Akadémia 1937–1941 között megjelentetett évkönyveiben („Annuario della R. Accademia d’Ungheria di Roma”).⁵

A II. világháborút követően egy ideig még mint a Római Magyar Egyházi Intézet titkára dolgozott és vett részt a Kardos Tibor által szerkesztett „Janus Pannonius” folyóirat munkálataiban, de az Akadémia bezárását követően az ötvenes-hatvanas években egyre inkább alkalmi megbízásokból folytatott levéltárosi kutatásokkal kellett eltartania magát. Ennek ellenére haláláig nem hagyta abba a magyar emlékek kutatását, így jelent meg 1961-ben egy nagyobb dolgozata a Santo Stefano Rotondóban a magyarok római „nemzeti templomában” eltemetett Lászlai János gyulafehérvári főesperes sírkövének és sírversének „humanista üzenetéről”, a „közös hazánk Róma” gondolatáról.⁶

Florio Banfinak nem adatott meg, hogy egyetemen oktathasson, nevéhez nem fűződik nagyobb történeti összefoglalás, ugyanakkor tudományos publikációi számos komoly történeti, irodalomtörténeti és művészettörténeti kutatás és felfedezés kiindulópontjául szolgáltak. Banfi mutatta ki, hogy Joannes Pannonius, Giovanni

Florio Banfi hagyatékát Fülep Katalin dolgozta fel az Országos Széchényi Könyvtár kézírattárában, a hagyaték katalógusa olasz nyelven megjelent a Római Magyar Akadémia és a Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszéke közösen kiadott 2004. évi évkönyvében: „Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi”, Roma-Szeged, 2004, 139–197.

- 5 Vö. P. Sárközy, *I rapporti culturali italo-ungheresi e le ricerche storiche di Florio Banfi* (A magyar-olasz kulturális kapcsolatok és Florio Banfi történeti kutatásai), in *Spiritualità e lettere nella cultura italiana e ungherese del basso Medioevo* (Lelkiség és irodalom a középkorvégi magyar és olasz kultúrában), szerk. S. Graciotti és C. Vasoli, Firenze, Olschki, 1995, 295–318. A Magyarországon 1921–1943 között olasz nyelven évi hat számban megjelent olasz nyelvű „Corvina” folyóirat Ruzicska Pál által készített katalógusát az olaszországi magyarságtudományi folyóirat, a „Rivista di Studi Ungheresi” közzölte 4–1989, 5–1990. számában (*Indice Generale della „Corvina”, Rassegna italo-ungherese, 1921–1955*); a Római Magyar Akadémia évkönyveinek és az 1947-ben megjelentetett „Janus Pannonius” folyóiratnak a katalógusát az 1991. évi olaszországi hungarológiai konferencia kötetében közöltük: *Un istituto scientifico a Roma: L’Accademia d’Ungheria, 1895–1950*, i. m., 117–153.
- 6 F. Banfi, *La lapide sepolcrale di Giovanni da Lazo, assertore di Roma „patria comune”*, Roma, Herder, 1960. Vö. Sárközy P., „Roma est patria omnium fuitque”. *Lászlai János gyulai főesperes sírja a római Santo Stefano Rotondo templomban*, Budapest, Szent István Társulat, 2001.

d'Ungheria és Váradi János nem három különböző humanista, hanem egyazon személy volt,⁷ egyik kisebb publikációja nyomán pedig Szörényi László talált rá a *Szigeti veszedelem* egyik addig nem ismert latin forrására.⁸ Élete végén Banfi komolyan foglalkozott a magyarországi Szent Margit legendák olasz változataival és rokonszövegeivel, ám ezekből csak egy töredék jelent meg, immár halála után V. Kovács Sándor közlésében.⁹ A Florio Banfi által megkezdett kutatásokat Klaniczay Tibor és fia, Klaniczay Gábor állították igazi magyar és európai kultúrtörténeti szintézisbe. Így jelent meg – Klaniczay Tibor fájdalmas elvesztését követően – a „Margit-legendák történetének revíziójaként” kiadott a *Szent Margit legendái és stigmái* című tanulmánykötet.¹⁰

8

II. Florio Banfi katalógusa az olasz városokban található magyar emlékekről

A Római Magyar Akadémia utolsó 1940–1941-es évkönyvében jelent meg Florio Banfi „főműve”, a *Magyar emlékek Itáliában* c. katalógusa,¹¹ melyet a Római Magyar Akadémia önálló kötetként is kiadott a „*Studi e documenti della R. Accademia d'Ungheria di Roma*” című kiadványsorozatában. Erre a munkájára Banfi minden bizonnyal a Római Magyar Akadémia akkori igazgatójától, Genthon István művészettörténész professzortól kaphatott ösztönzést, aki maga is igen nagy fontosságot tulajdonított az európai városokban található magyar művészeti emlékek rendszeres összeírásának és feldolgozásának.¹² Florio Banfi munkája 103 olasz város „magyar” emlékeit (festményeket, szobrokat, magyarok és Magyarországon megfordult olasz történeti személyek síremlékeit, emléktábláit) sorolja fel elsősorban levéltári adatok alapján. Mivel a kutatásra akkor sem állt rendelkezésre semmilyen különösebb támogatás, a kutatónak nem adatott meg, hogy a helyszínekre elutazva győződjék meg a levéltárban összegyűjtött adatai helyességéről, illetve, hogy a helyi városi és egyházi levéltárak anyagát is ellenőrizze. Így is – minden hiányossága ellenére – megdöbbentően gazdag és pontos az az anyag, melyet Banfinak korábbi kutatásai eredményeire tá-

7 F. Banfi, *Joannes Pannonius, Giovanni Unghero: Váradi János*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 1968, 194–200.

8 Szörényi L., *Zrínyi és Cortesius*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 1987/88, 1–2.

9 F. Bánfi, *A Krisztina-legendá forrasszövege*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 1970, 222–228.

10 Klaniczay Tibor – Klaniczay Gábor, *Szent Margit legendái és stigmái*, Budapest, Argumentum, 1994; Klaniczay Gábor, *Borselli és Taleggio Margit-legendája Banfi Florio apparátusával*, in *Miscellanea Fontium Historiae Europae. Emlékkönyv H. Balázs Éva 80. születésnapjára*, szerk. Kalmár J., Budapest, ELTE, 1997, 11–56.

11 F. Banfi, *Ricordi ungheresi in Italia*, „Annuario della R. Accademia d'Ungheria”, 1940–1941, 102–303.

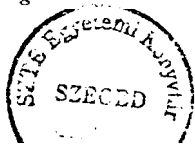
12 Az olaszországi magyar művészeti emlékek összeírásának kérdéseiről közölt tanulmány Genthon István a Római Magyar Akadémia „kurátora”, a Gerevich Tibor 60. születésnapja tiszteletére kiadott emlékkönyvben. Vö. Genthon I., *Az olaszországi magyar emlékek leltárához*, in *Emlékkönyv Gerevich Tibor 60. születésnapjára*, Bp. 1942, 241–247. Genthon István külföldi magyar emlékek katalógusának kéziratosa anyagát a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Intézetében gondozzák.

maszkodva alig egy év alatt sikerült katalógusba foglalnia. Természetesen, mivel nem egy kutatócsoport által folytatott több éves kutatás szintéziséről, hanem egy magányos kutató egyszemélyes munkájáról van szó, a felmérés semmiképp sem tekinthető teljesnek és minden szempontból megbízhatónak. Ugyanakkor Banfi katalógusa máig páratlan a magyar művelődéstörténetben, és azóta is minden magyar–olasz kapcsolattörténeti kutatás nélkülözhetetlen segédanyaga, kiindulási pontja. Épp ezért már a nyolcvanas években felmerült annak szükségessége, hogy a Banfi által megkezdett kutatást folytatni kellene. Az 1990-ben Velencében, a Giorgio Cini Alapítvány és a Magyar Tudományos Akadémia tudományos együttműködése keretében rendezett hetedik magyar–olasz művelődéstörténeti konferencián tartott előadásomban, miközben ismertettem Florio Banfi középkor-történeti kutatásait,¹³ azt a reményemet is kifejeztem, hogy remélhetőleg mihamarabb sor kerülhet Banfi munkájának javított olasz újrakiadására és magyar fordítására, illetve a kutatások folytatására, kiegészítésére. Erre azonban újabb egy évtizeden át nem volt lehetőség, mert ennek egyik előfeltétele az lett volna, hogy a Római Magyar Akadémia igazi tudományos intézetként, a Fraknoi Vilmos alapította Történeti Intézet folytatójaként működjék, lehetővé téve a rendszeres, több éven át tartó levéltári kutatásokat. Ennek hiányában vállalkoztunk arra, hogy a Széchenyi-terv egyik, a Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszéke által koordinált projektje keretében egy kisebb kutatócsoportot hozunk létre a Banfi-féle katalógus adatainak ellenőrzésére és új kiadásra való előkészítésére. Kutatásai eredményeinek ellenőrzésére és kiegészítésére egyébként maga Florio Banfi biztatta olvasóit katalógusa 1941. évi előszavában, amikor külön kiemelte azt a kívánságát, hogy mindenekelőtt az olasz kutatók ellenőrizzék és egészítsék ki az általa közölt adatokat. Erre a munkára vállalkozunk most jelen kiadványunkban, melyet olasz és magyar nyelven jelentetünk meg a Szegedi Tudományegyetem Olasz Tanszéke által felélesztett „Studi e documenti italo-ungheresi” könyvsorozatban.

III. A *Magyar emlékek Itáliában* bővített újrakiadásának szerkesztési szempontjai

Mindenekelőtt szeretnénk előrebocsátani, hogy jelen könyv nem egy új kutatási munka eredménye, hanem Florio Banfi 1941-ben megjelent *Ricordi ungheresi in Italia* című művének ellenőrzött és kibővített *újrakiadása* olasz és magyar nyelven. Egy valóban új kutatás, mely Florio Banfi nyomdokán felmérte volna az *összes olasz városban* található *összes magyar emléket*, nagyobb szervezeti kereteket, jelentős anyagi ráfordítást és főleg több éven át tartó rendszeres levéltári kutatómunkát igényelt volna. A 2002. októberében elkezdődött kutatás ennél sokkal szerényebb keretekben folyt,

13 A már idézett tanulmányhoz mellékeltem Florio Banfi művelődéstörténeti tanulmányainak jegyzékét is. Vö. P. Sárközy, *Bibliografia delle pubblicazioni di Florio Banfi sui rapporti culturali italo-ungheresi, in Spiritualità e lettere nella cultura italiana e ungherese del basso Medioevo*, i. m., 308–317.

10 mely során csak arra volt lehetőség, hogy egy lelkes, önként jelentkezett kutatókból, végzős olasz és magyar egyetemi hallgatókból álló kutatói gárdát szervezzünk, akik 2003 végéig a helyszíneken és a helyi levéltárakban ellenőrizték, illetve kiegészítették – szabad idejüket feláldozva, szinte teljesen „önköltéses” alapon – Florio Banfi katalógusának az adatait. Erre főleg azért volt szükség, mert Banfi eredetileg sem tudta legtöbb adatát a helyszínen ellenőrizni, illetve a második világháború és az azóta eltelt hatvan év alatt igen sok emlék megsemmisült vagy áthelyezésre került. Még egyszer szeretném hangsúlyozni, hogy a kutatásra fordítható keret nem tette lehetővé történész-levéltáros szakemberek rendszeres kutatómunkáját. Egyes városok, tartományok esetében az olaszországi egyetemek magyar tanszékeinek tanító kollégáink hajlandók voltak a munkában való közreműködésre, máshol nagy szerencsénkre olyan „szabad” kutatói kapacitásra találtunk (így Toszkána esetében), amely lehetővé tette az adatok valóban alapos ellenőrzését, másutt, (elsősorban a dél-itáliai magyar emlékek esetében) nem sikerült teljes mértékben a Banfi által feldolgozott anyag helyszíni ellenőrzése. Ezt helyi közreműködők hiányában csak alkalmazott kutatók megbízásával lehetett volna elvégezni, amire jelenleg nem volt lehetőség. Tisztában vagyunk azzal, hogy Banfi katalógusának jelenlegi kiadása *nem tekinthető véglegesnek*, épp ezért mint „*munkapéldányt*” bocsátjuk a magyar és olasz kutatók rendelkezésére, azzal a kéréssel, hogy az egyes szakterületek szakértői javítsák, egészítsék ki a pontatlan adatokat. A mű magyar nyelvű fordítása – Kovács Zsuzsa munkája, aki egyúttal igen nagy részt vállalt a szerkesztésben és a kiegészítések ellenőrzésében – épp azt kívánja elősegíteni, hogy az olaszul nem olvasó magyar művelődéstörténészek számára is segédkönyvet nyújtsunk, illetve őket is be tudjuk vonni a még szükséges javítások és bővítések elkészítésébe. A magyar nyelvű változatban a műemlékek, intézmények nevét az eredeti alakban közöltük, csak a legszükségesebb esetekben adtuk meg zárójelben magyar fordításukat is. A magyar olvasó számára közismert elnevezések (mint pl. *accademia, basilica, biblioteca, casa, castello, cattedrale, cappella, chiesa, convento, duomo, galleria, monastero, museo, palazzo, villa*) lefordításától általában eltekintettünk.

A kutatómunka során az egyes olasz tartományokat és városokat „felosztottuk” az ott élő, illetve tevékenykedő kutatók között, ahol lehetséges volt, a kutatómunka irányítására az ott lévő magyar tanszéki kollégákat bíztuk meg. Az egyes területek feldolgozását a következő kutatók végezték:

Piemont, Lombardia és Liguria: Kovács Zsuzsa (az MTA Irodalomtudományi Intézet külső munkatársa).

Triveneto (Veneto, Friuli Venezia Giulia, Trentino Alto Adige): Érszegi Márk Aurél (a Trivenetói Olasz-Magyar Kulturális Társaság tagja), Anna Rossi (a Velencei Magyar Tiszteletbeli Főkonzulátus titkára).

Friuli Venezia Giulia: Kiss Katalin (az Udinei Egyetem Magyar Tanszékének nyelvtanára).

Padova: Amedeo Boros (a padovai Tudományegyetem magyar szakon végzett kultúr-antropológus tanára).

Emilia Romagna: Carla Corradi Musi professzor kordináló és ellenőrző munkája mellett a kutatást és feldolgozást Alessandra Grillo, Cecilia Malagutti (a Bolognai

Egyetem Finnugor és Magyar Tanszékének végzett hallgatói), illetve Rozsnyói Zsuzsanna, a tanszék magyar nyelv és irodalom tanára végezte.

Toszkána: Majer Katalin (az ELTE olasz szakon végzett volt hallgatója).

Umbria: Majer Anna (az ELTE olasz szakon végzett volt hallgatója) és Laura Tenuta (római magyar szakos doktorandusz).

Marche, Molise: Nagy Maya (a Maceratai Egyetem Művészeti Akadémiájának tanára), Mátyás Dénes és Róth Márton (a Szegedi Egyetem olasz szakán végzett volt egyetemi hallgatók)

Róma: Romina Cinanni és Paolo Tellina (a Római Tudományegyetem magyar szakon végzett hallgatói), Mons. Németh László (a Római Magyar Pápai Intézet rektora), P. Ruppert József (a Piarista Rend algenerálisa, a Szent István Egyesület elnöke), Somorjai Ádám OSB (a Vatikáni Államtitkárság munkatársa).

Nápoly: Enrico Barone (római, magyar szakos egyetemi hallgató).

Szicília: Pasquale Fornaro (a Messinai Egyetem történész professzora).

Dalmácia: András Dorottya (a Pázmány Péter Katolikus Egyetem adjunktusa).

Fiume: Fried Ilona (az ELTE Tanárképző Karának tanszékvezető tanára).

Az 1848–49-es magyar szabadságharc és az olasz Risorgimento magyar emlékei: Csorba László (a Római Magyar Akadémia igazgatója).

Az első világháború olaszországi emlékhelyei: Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet.

Az 1956-os forradalom olaszországi emlékhelyei: Mihályi Géza és Walcz Amaryllis.

A kutatók által feldolgozott és kiegészített anyag a kötet szerkesztője átdolgozásában került Banfi egyes városokról és műemlékekről adott jegyzetei mellé. Az adatok ellenőrzésében és kiegészítésében a könyv szerkesztésében igen nagy segítséget kaptam római tanszéki kollégámtól Mihályi Melindától, az Olasz Treccani Enciklopédia művészettörténész szerkesztőjétől, Csorba Lászlótól, a Római Magyar Akadémia igazgatójától, az olaszországi magyar emlékek kiváló szakemberétől, valamint Olaszország nagy szerelmesétől és tudós értőjétől, Szőrényi László professzortól, az MTA Irodalomtudományi Intézet Igazgatójától. Hasonlóképp nélkülözhetetlen segítséget nyújtott a „Magyar Emlékek a Világban Egyesület” (MEVE) munkatársainak igen lelkes, adatokat ellenőrző munkája, mindenekelőtt Horváth György Zoltán, Messik Miklós és Tinner Tibor tanár urak értékes közreműködése. A magyar szentek itáliai ábrázolásainak felmérésében komoly szakmai segítséget jelentettek Prokopp Mária és Klaniczay Gábor e témakörében írt könyvei és tanulmányai, a történeti adatok ellenőrzésében Jászay Magda professzor magyar-olasz kapcsolatok történetét példaszerűen bemutató monográfiái. A munka megvalósításában a legnagyobb érdem Pál Józsefé, a szegedi Olasz Tanszék tanszékvezető professzoráé, aki a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Pályázatok (Széchenyi Terv) keretében lehetővé tette számunkra a munka megszervezését, lefolytatását és a két kötet megjelenítését.

Az olaszországi magyar emlékek iránt kulturális kíváncsiságból érdeklődő olvasók számára igen gazdag irodalom áll rendelkezésre Riedl Frigyes 1898-ban megje-

lent *Magyarok Rómában* című könyvétől Fenyő Miksa *Ami kimaradt az Odysseából* című 1963-ban „Róma-díj”-jal kitüntetett önéletrajzi „útikönyvéig” és Cs. Szabó László *Római muzsikájáig* (1970), melyek mellett élvezettel olvashatják Genthon István *Római naplóját* (1975) és Szauder József professzor olasz esszéketeteit (*Ciprus és obeliszke*, 1963, *Kövek és könyvek*, 1980), valamint a 2001. évi itáliai „magyar évad” alkalmából az olaszországi magyar emlékekről készített, *Magyar emlékek Itáliában* albumot, melyben a gyönyörű fényképfelvételekhez a szerkesztő Csorba László készített kísérő írásokat (Budapest, Foto-Benda kiadása, 2003).

12

Jelenlegi kiadványunk nem a „szélesebb olvasóközönségnek”, hanem a magyar–olasz kapcsolatok és az olaszországi magyar művészeti és történeti emlékek kutatói számára készült. Tekintettel arra, hogy a jelenlegi kiadás „munkapédány”, nem szerepelnek benne illusztrációk. Az ezek iránt érdeklődő olvasók gazdag illusztrációs anyagot találnak a Milleneum és az olaszországi magyar év alkalmából megjelent díszes kiadványokban, a Csorba László által szerkesztett, magyar és olasz nyelven is kiadott *Magyar emlékek Itáliában* című fotóalbumban és Horváth Zoltán György kétnyelvű kötetében (*Képek a középkori Itália magyar emlékeiből*, Budapest, Masszi-Romanika, 2003), illetve a Póczy Klára által szerkesztett *A magyarok ezer esztendeje Rómában* című, Szelényi Károly fotóival illusztrált tanulmánykötetben (Veszprém-Budapest, 2000), melyek mellett megemlíthető a 2001 évi vatikáni milleneumi magyar kiállítás magyar, olasz és angol nyelven is kiadott monumentális katalógusa is (*A magyar kereszténység ezer éve*, szerk. Cséfalvay P. és M. A. De Angelis, Budapest, Magyar Püspöki Konferencia, 2001).

Kiadásunk olasz és magyar változata is szinte „fotosztatikus” formában, szövegűen közli Florio Banfi 1941-ben megjelent katalógusának szövegét és formáját. Csak a legszükségesebb esetekben változtattunk az eredeti szövegen. Tiszteletben tartottuk Banfinak azt az eljárását is, hogy olyan emlékeket is felvett katalógusába, melyek az évszázadok során megsemmisültek és ma már nem láthatók. Ő szándékosan vette fel ezeket is az olaszországi magyar emlékek sorába, mert katalógusa nem turisták számára kívánta a műemlékeket bemutatni, hanem a magyar művelődéstörténészek számára kívánta felsorolni azon emlékeket, melyek az olaszországi magyar jelenlét valamikori emlékei voltak (elég, ha a Szent István által a Vatikán mellett létesített magyar vendégházra és templomra gondolunk, mely a Szent Péter bazilika új sekrestyekápolnája felépítésekor, 1776-ban lebontásra került). Ugyanakkor az új kiadásból kihagytuk az 1941-es kötetben szereplő, olasz könyvtárakban őrzött korvinák Banfi által adott leírásait, hiszen ezek egyrészt nem „látogathatók”, másrészt szakmai leírásuk sokkal pontosabb formában megtalálható Csapodi Csaba és Gárdonyi Klára magyar és angol nyelven is olvasható katalógusaiban, mint Bánfinál. Tekintettel arra, hogy kiadásunk Florio Banfi 1941-es könyvének javított újrakiadása, továbbra is felvettük az általa bemutatott, a második világháború óta már nem Olaszországhoz tartozó isztriai és dalmáciai városokat, melyekben igen fontos magyar történelmi emlékek találhatók.

Az egyes városokban található magyar emlékek Banfi által adott leírását és bibliográfiai adatait követően illesztettük be könyvünkbe a *Kiegészítéseket* és javítóso-

kat, és a legújabb szakirodalom egy-egy lényegesebb munkáját, hogy az új kutatásokhoz kiindulópontot nyújtsunk. Ahol lehetőség és szükség volt, ott Banfi adatait kiegészítettük az általa leírt városokban található, általa nem említett magyar emlékekkel (így például a Szent Péter Bazilikában 1980-ban felszentelt *Magyarok Nagyszonya kápolna* bemutatásával). Csak a legszükségesebb esetben vettünk fel új városokat a katalógusba (Ferrara, Fiume, Genova, stb.), melyeket Banfi különböző okokból nem tudott feldolgozni, ugyanakkor igen fontos magyar történeti és művészeti emlékeket őriznek. Az új tételeket a katalógus szövegében csillaggal jelöltük.

Florio Banfi és a könyvének jelenlegi újrakiadásában közreműködő kutatók által elvégzett munka jellemzésére és ajánlására Fenyő Miksa, a „Nyugat” egyik alapítójának, Itália nagy szerelmesének olaszországi útikönyvéből szeretnék idézni két részletet:

„Alapjában véve baromi munka, amit végzek, kínos leleplezése annak, hogy nem is szellemi munka. Járom – századszor, ezredszer – Róma utcáit, templomait, múzeumait, könyvek százaiból összeszedem az ezekre vonatkozó adatokat, esztétikaiakat, vallásiakat, legendákat, anekdotákat... Egyetlen adat ezekben nem önálló munka eredménye; az én munkám az adatok bizonyos ellenőrzése, az egyes művek értékelése... Hogy ez egy ...milyen nehéz feladat, azt csak Gregorovius, vagy Mommsen tudná megmondani...”¹⁴

„Goethe apja, Johann Gasper Goethe azt beszélte fiának, hogy a (Padovai Szent Antal) templomban írva áll: a Szent még azt is tudja művelni, amit az Úr nem tud. Exaudit, quos non exaudit ipse Deus. Én ezt a felírást hiába kerestem, de Goethe apjának szavára elhiszem.”¹⁵

Florio Banfi műve új kiadásának elkészítése során ugyan, amikor csak lehetett, ellenőriztük az 1941-ben kiadott olasz katalógus adatait, de sajnos erre nem minden olaszországi magyar emlék esetében volt lehetőségünk. Most arra kérjük szakértő olvasóinkat, hogy tovább pontosítsák és bővítsék az itt közölt adatokat. És amely városok, magyar emlékek esetében ez végképp nem lehetséges, próbáljuk meg Fenyő Miksát követve „elhinni”, hogy úgy van, ahogy az egyik „legolaszabb” magyar művelődéstörténész leírta...

Róma, 2005 Húsvétján

Sárközy Péter.

14 Fenyő M., *Ami kimaradt az Odysseából. Útiemlékek – Önéletrajz – Regény*, München, Griff, 1963, 128.

15 Uo., 127.

A kiegészítések és javítások szerzői

	A. B.	Amedeo Boros
	A. D.	Andrási Dorottya
	A. G.	Alessandra Grillo
	A. R.	Anna Rossi
—	C. C. M.	Carla Corradi Musi
14	C. M.	Cecilia Malagutti
	Cs. L.	Csorba László
	E. B.	Enrico Barone
	É. M. A.	Érszegi Márk Aurél
	F. I.	Fried Ilona
	Gy. É.	Gyertyános Éva
	H. Z. Gy.	Horváth Zoltán György
	K. K.	Kiss Katalin
	K. Zs.	Kovács Zsuzsa
	L. T.	Laura Tenuta
	M. A.	Majer Anna
	M. D.	Mátyás Dénes
	MEVE	Magyar Emlékekért a Világban Egyesület
	M. G.	Mihályi Géza
	M. K.	Majer Katalin
	N. L.	Németh László
	N. M.	Nagy Maya
	P. F.	Pasquale Fornaro
	P. T.	Paolo Tellina
	R. C.	Romina Cinanni
	R. J.	Ruppert József, O.Sch.P.
	R. M.	Róth Márton
	R. Zs.	Rozsnyói Zsuzsanna
	S. Á.	Somorjai Ádám, O.S.B.
	S. P.	Sárközy Péter
	Sz. L.	Szörényi László
	T. T.	Tinner Tibor
	W. A.	Walcz Amaryllis

BEVEZETÉS

Az Itália és Magyarország közti különféle, zömében kulturális kapcsolatokat, amelyek a magyar nemzet katolikus hitre térésének első pillanatától fogva mind a mai napig soha meg nem szakadtak, nemcsak a levéltárak mélyén rejlő megsárgult papírlapok és régi pergamenek dokumentálják bőségesen – amelyekhez csak kutatók férhetnek hozzá –, hanem a mindkét országban nagy számban szerte megtalálható műemlékek is, amelyek mindenki számára beszédesen tanúsítják egy nemes szellemi kapcsolat, az olasz-magyar barátság történetét.

Jelen publikáció az Itáliában található magyar emlékek katalógusát kívánja nyújtani; e munka ellenpárjaként fog szolgálni az a kötet, amely az olasz emlékek magyarországi katalógusát adja majd közre. A terv megvalósítása végett kénytelen voltam elhagyni mindazokat a magyar alkotásokat, azaz magyar művészek Itáliában található műveit, amelyek más témakörbe tartoznak, s melyekről Genthon István külön katalógust készít.¹ Mindazonáltal abban a néhány esetben eltértem ettől az alapelvtől, amikor a magyar művészek alkotásai a Magyarország és Itália közti kapcsolatokat dokumentálták. Olyan művészeti emlékek vannak tehát ebben a katalógusban összegyűjtve – beleértve a már elpusztult emlékeket is –, amelyek valamilyen módon Magyarországra és a magyar történelem szereplőire vonatkoznak, a nagybetűs történelemre és apró eseményekre, reprezentáns személyiségekre és a mindennapi élet szerény figuráira egyaránt. A teljesség igénye nélkül kb. 750 tárgyat vettem számba, amelyek jól érzékeltetik azt a gondos igyekezetet, amellyel az olaszok a Magyarországgal való kapcsolataik ápolásában jeleskedtek.

1 Genthon István, a budapesti egyetem művészettörténet professzora, aki 1941 és 1943 között a római Magyar Akadémia igazgatója volt, nagyszabású katalógust állított össze az Európa különböző országaiban fellelhető magyar művészeti emlékekről, így az olaszországiakról is. A hatalmas – kiadatlan – munka Budapesten a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Intézetének Archívumában található. (Szerk.)

Az anyag bemutatásában, be kell valljam, nem tudtam szigorúan egységes alapelvet követni. Sok tárgy elpusztult és sok olyan van, amit nem volt módom látni; ezekkel kapcsolatban meg kellett elégednem a gyakran hiányos és töredékes, ha nem éppen téves adatokkal, amelyeket a vonatkozó szakirodalom nyújt. Nem láttam értelmét annak, hogy kifogásoljam ezek leírásmódját vagy topográfiai meghatározásait. Hiszen a topográfiai meghatározást praktikus szempontok vezetik, a leírás célja pedig, hogy a tárgyat könnyen felismerhetővé tegye, s ezért olyan ikonográfiai elemekkel, ismertetőjegyekkel él, amelyek önmagukban szükségszerűen szegényesek, de amelyeknek a felismerés gyakorlati céljából ugyanolyan értékük van, mint az anyag, a technika, az elhelyezés feltüntetésének. Végül a tárgyaknak inkább történeti, mintsem művészeti jellegéből fakadóan arra szántam nagyobb teret, hogy mindegyikről a tárgyak argumentumát határozzam meg ahelyett, hogy a technikai leírásokra fordítsak több gondot, amit mint műtárgyak megkívántak volna.

—
16

Ami művem egészét illeti, a kutató talán nem lepődik meg a hiányokon, ha tekintetbe veszi, hogy azok nem mindig a szerző hanyagságának tudhatók be, hanem a kezdeményezését gátló nehézségeknek és annak, hogy olykor valami elkerülte a figyelmét. Minden bizonnyal még számos tárgy van, amit nem ismerek, s számos publikáció, ami értékes adatokat rejt az általam felvett tárgyakról, de elkerülte a figyelmet. Az igazat megvallva, távol áll tőlem, hogy művemet véglegesnek tekintsem, s abban a reményben kívántam olaszul megírni, hogy hiányosságait könnyebben pótolhatom majd az olasz olvasók közreműködése segítségével, akik talán ismernek más megemléztendő emlékeket is. Kérem tehát őket, hogy jelezzék nekem esetleges kiegészítéseiket az „Itáliai magyar emlékek” leírásaihoz.

Addig is szeretnék köszönetet mondani a nekem nyújtott segítségért Achille Bertini-Calossónak, Gábrriel Asztriknak, Genthon Istvánnak, Umberto Gnolinak, Placido Lukanónak, Pietro Pambuffettinek, Papp Gábornak, Giovanni Battista Sacchettinek, Italo Scorzoninak, Albano Sorbellinek, Concetto Valentének, Vargha Sándornak, Bartolomeo Vignatinak, Alberto Zucchinak.

Róma, 1941.

Florio Banfi

- Alveri Gasparo: Roma in ogni stato, I–II, Roma 1664.
- Angelotti Pompeo: Descrizione della Città di Rieti, Roma 1635.
- Armand A.: Les medailleurs italiens, I–III, Paris 1881–87.
- Armellini Mariano: Le chiese di Roma dal secolo IV al XIX, Roma 1887, 3. kiad., a szerző kiegészítéseivel, szerk. Carlo Cecchelli, Roma 1942.
- Balogh Jolán: Adatok Milano és Magyarország kulturális kapcsolatainak történetéhez, Budapest 1928.
- Balogh Jolán: Mantegna magyar vonatkozású portréi, „Századok”, LIX (1925) 246–62.
- Balogh Jolán: Mátyás király arcképei, in „Mátyás király Emlékkönyv”, I, 1940, 435–48.
- Balogh Jolán: Néhány adat Firenze és Magyarország kulturális kapcsolatainak történetéhez a Renaissance korban, „Archeológiai Értesítő”, XL (1923–26), 189–206.
- Banfi Florio: Magyar sziget az Örökváros kőtengerében, „Magyar Kultúra”, XIV (1927), 699–704.
- Banfi Florio: Egy magyar diplomata sírja Rómában, „Századok”, LXV (1931), 104–9.
- Banfi Florio: Filippo Scolari és Hunyadi János. Klny. „Hadtörténelmi Közlemények”, XXXI (1930).
- Banfi Florio: Le stimmate della Beata Margherita d’Ungheria, „Memorie Domenicane”, LI (Firenze 1934), 297–312.
- Banfi Florio: Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai, „Hadtörténelmi Közlemények”, XL–XLI (1939–40).
- Banfi Florio: Orme di Ungheresi a Roma, „Italia e Ungheria”, X (Milano 1941), 275–85.
- Banfi Florio: Una scena del Rinascimento ungherese in un affresco del Battistero di Castiglione Olona, „Corvina”, XV (1935), 61–85.

* Azokat a műveket soroltuk itt fel, amelyek több tárgyhoz kapcsolódnak. Az olyan írások, amelyek csak egy tárgyra vonatkoznak, teljes formájukban szerepelnek az egyes tételek bibliográfiáiban.

BIBLIOGRÁFIA

Berenson Bernhard: *Italian pictures of the Renaissance*, Oxford 1932.

Bernardy A. A.: *Ungheria e Roma*, „Milliarium Aureum”, fasc. II, Roma 1941.

Bertarelli L. V.: *Guida d'Italia del Touring Club Italiano*. Piemonte, Lombardia, Canton Ticino, Milano 1925; Lombardia, Milano 1930; Roma e dintorni, Milano 1933; Firenze e dintorni, Milano 1937; Umbria, Milano 1937.

Bertaux Emile: *Santa Maria di Donna Regina e l'arte senese a Napoli nel secolo XIV*, Napoli 1899.

Berzeviczy Albert: *Beatrix királyné, 1808*. Olasz kiadás: *Beatrice d' Aragona*, Rodolfo Mosca gondozásában, Milano 1931.

18 Bianchi Carlo Federico: *Zara cristiana, I–II, Zara 1877–79*.

Bölskei Ödön: *Capistranói Szent János élete és kora, I–III, Székesfehérvár 1923*.

Brogi Francesco: *Inventario generale degli oggetti d'arte della provincia di Siena*, Siena 1897.

Brunelli Vitaliano: *Storia di Zara*, Venezia 1913.

Budinis Cornelio: *Gli artisti italiani in Ungheria*, „Opera del Genio Italiano all'Estero”, I. sorozat, Roma 1936.

Cardella Lorenzo: *Memorie storiche de' Cardinali della S. R. Chiesa*, Roma 1793.

Carotti Giulio: *Gli affreschi dell'antico Collegio fondato dal cardinale Branda Castiglione in Pavia*, „Archivio Storico dell' Arte”, II. sorozat, III (Roma 1897), 249–75.

Casimiro Romano: *Memorie storiche della Chiesa e convento di S. Maria in Araceli di Roma*, Roma 1736.

Catalani Luigi: *Le chiese di Napoli. Descrizione storica*, I. köt., Napoli 1845.

Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia; lásd: Cecchelli Carlo, Coletti Luigi, Santangelo Antonio, Zocca Emma.

Cecchelli Carlo: *Zara (Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia)*, Roma 1932.

Cecchini Giovanni: *La Galleria Nazionale dell'Umbria in Perugia (Le Guide dei Musei Italiani, 10. sz.)*, Roma 1932.

Celano Carlo: *Delle notizie del bello dell'antico e del curioso della città di Napoli*, 8 köt., Napoli 1692.

Chiappini Aniceto: *S. Giovanni da Capestrano e il suo convento*, Aquila 1925.

Chierici Gino: *Il restauro della chiesa di S. Maria di Donnaregina a Napoli*, Napoli 1934.

Ciacconi Alphonsi: *Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S.R.E. Cardinalium*, II, Roma 1677.

Coletti Luigi: *Treviso (Catalogo delle case d'arte e di antichità d'Italia)*, Roma 1935.

Conti Cosimo: *La prima Reggia di Cosimo I de' Medici Del Palazzo già della Signoria di Firenze*, Firenze 1893.

Cornelius Flaminus: *Ecclesiae Venetae antiquis monumentis nunc etiam primum editis illustratae*, I–XV, Venezia 1749.

Corner Flaminio: *Notizie storiche delle chiese e monasteri di Venezia e di Torcello*, Padova 1758.

Crispolti Cesare: *Perugia Augusta*, Perugia 1648.

- De Angelis Paolo: *Basilicae S. Mariae Majoris de Urbe descriptio et delineatio*, Roma 1621.
- De Dominici Bernardo: *Vite de' pittori scultori ed architetti napoletani*, I–III, Napoli 1742–6.
- D'Eugenio Caracciolo Cesare: *Napoli sacra*, Napoli 1624.
- De Pompeis Gennaro Maria: *Memorie storiche intorno al monumento e alle pitture della vecchia Chiesa di Donna Regina*, Napoli, 1866.
- Dercsényi Desiderio: *Ricordi di Luigi il Grande a Padova*, „Corvina”, új sorozat, III (1940), 468–80.
- Dercsényi Dezső: *Nagy Lajos kora*, Budapest 1941.
- De Stefano Pietro: *Descrittione dei luoghi sacri della città di Napoli*, Napoli 1560.
- Fea Carlo: *Descrizione ragionata della sacrosanta patriarcale basilica e cappella papale di S. Francesco d'Assisi*, Roma 1820.
- Federici Domenico Maria: *Memorie Trevigiane sulle opere di disegno dal mille e cento al mille ottocento per servire alla storia delle belle arti d'Italia*, I–II, Venezia 1803; Sala Bolognese, 1978.
- Ferrarii Sigismundi: *De rebus Hungaricae Provinciae Ord. Praedicatorum*, Vienna 1637.
- Flaminio di Parma: *Memorie istoriche delle chiese e dei conventi dei Frati Minori della Provincia di Bologna*, I, Parma 1760.
- Fógel József: *A Corvin-könyvtár katalógusa*, in „Bibliotheca Corvina”, szerk. Berzeviczy A., Kollányi Fr., Gerevich T., Budapest 1927, 59–81.
- Forcella Vincenzo: *Iscrizioni delle chiese ed altri edifici di Roma dal secolo XI fino ai giorni nostri*, Roma 1869–84.
- Forster Gyula: *Árpádházi síremlékek*, in „III. Béla magyar király emlékezete”, Budapest 1900, 328–342.
- Fraknoi Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a Szentszékkal*, I–II, Budapest 1901–1903.
- Galla Ferenc: *Marnavics Tomco János magyar vonatkozásai*, Budapest 1940.
- Gerevich Tiberio: *Il mecenatismo di Mattia Corvino*, „Corvina”, új sorozat, V (1942), 115–130.
- Gerő László: *A római Santo Stefano Rotondo a magyarok nemzeti temploma*, Budapest 1940.
- Gerola Girolamo: *Le fonti italiane per la iconografia dei Reali di Polonia*, „La Bibliofilia”, XXVI (Firenze 1934), 436–65.
- Giamboni Lodovico Antonio: *Diario sacro e Guida perpetua per visitare le chiese della città di Firenze*, Firenze 1700.
- Gnoli Umberto: *Pittori e Miniatori nell'Umbria*, Spoleto 1933.
- Gregorovius Ferdinando: *Le tombe dei Papi. Második, átdolgozott és bővített kiadás*, szerk. Cristiano Huelsen, Roma 1931.
- Guardabassi Mariano: *Indice-guida dei monumenti pagani e cristiani riguardanti l'istoria e l'arte, esistenti nella provincia dell'Umbria*, Perugia 1872.

BIBLIOGRÁFIA

- Guidicini Giuseppe: Cose notabili della città di Bologna, ossia storia cronologia dei suoi stabili pubblici e privati, I–V, Bologna 1868–1873.
- Holik-Barabás Ladislao: Filippo Scolari, „Esercito e Nazione”, VIII (Roma 1933), 379–383.
- Holik-Barabás Ladislao: Fasti ungheresi nella Roma del Quattrocento, „Esercito e Nazione”, IX (Roma 1934), 377–382.
- Horváth Enrico: Siena ed il primo Rinascimento ungherese, „Corvina”, X (1925), 49–72.
- 20 Horváth Enrico: Una veduta di Veszprém. Contributi al problema di Masolino, „Corvina”, XI–XII (1926), 47–70.
- Horváth Enrico: Il Rinascimento in Ungheria, Studi e Documenti Italo-Ungheresi della R. Accademia d'Ungheria di Roma, III (Annuario 1938–1939), Roma 1939, 31–173.
- Horváth Henrik: Zsigmond király és kora, Budapest 1937.
- Hoványi Ferenc: Olasz ut 1850-ben, I–II, Bécs 1851.
- Huelsen Christian: Le chiese di Roma nel Medioevo. Cataloghi ed appunti, Firenze 1927.
- Inventario degli oggetti d'arte d'Italia:
- II: Calabria. Province di Catanzaro, Cosenza e di Reggio Calabria, a cura di Luigi Serra, Roma 1933.
- III: Provincia di Parma, a cura di Luigi Serra, Roma 1934.
- IV: Provincia di Aquila, a cura di Luigi Serra, Roma 1934.
- V: Provincia di Pola, a cura di Luigi Serra, Roma 1935.
- VI: Provincia di Mantova, a cura di Luigi Serra, Roma 1935.
- VII: Provincia di Padova, a cura di Arslan Wart, Roma 1936.
- VIII: Province di Ancona e Ascoli Piceno, a cura di Luigi Serra e Sofia Melograni, Roma 1936.
- (J...i): Magyar iconografia, Magyarországi Szent Erzsébet, „Egyházművészeti Lap”, II (1881), 33, 65, 97, 129 és köv.
- Jackson T. G.: Dalmatia, the Quarnero and Istria, Oxford 1887.
- Jovius Paulus: Elogia virorum bellica virtute illustrium veris imaginibus supposita, quae apud Musaeum spectantur, Firenze 1551.
- Karácsonyi János: Szent Gellért csanádi püspök élete és művei, Budapest 1887.
- Kiss János – Sziklay János: A katolikus Magyarország, I, Budapest 1900.
- Kleinschmidt Beda: Die Basilica San Francesco in Assisi, I–III, Berlin 1915–1928.
- Kristeller Paul: Andrea Mantegna, London 1901.
- Künstele Karl: Ikonographie der christlichen Kunst, II, Ikonographieder Heiligen, Freiburg im Br. 1926.
- Le guide dei Musei Italiani, lásd Cecchini Giovanni.
- Lensi Alfredo: Palazzo Vecchio, Milano–Roma 1929.
- Leosini Angelo: Monumenti storici artistici della città di Aquila e suoi contorni, Aquila 1848.
- Litta Pompeo: Famiglie celebri d'Italia, Milano 1880.

- Lorenzetti Giulio: Venezia e il suo Estuario (Guide „Editars”), Venezia–Milano–Roma–Firenze 1926.
- Loreto Lorenzo: Memorie storiche dei vescovi ed arcivescovi della S. Chiesa Napoletana, Napoli 1889.
- Lucio Giovanni: Historia di Dalmatia et in particolare della città di Traù, Spalato e Sebenico, Venezia 1674.
- Lupatelli Angelo: La Pinacoteca Vannucci in Perugia, Perugia 1909.
- Lusini Vittorio: Il Duomo di Siena, I–II, Siena 1911, 1939.
- Luttor Francesco: Roma e il culto di S. Stefano, Re apostolico d’Ungheria, „L’Illustrazione Vaticana”, III, (Città del Vaticano 1933), 843–4.
- Luttor Ferenc: Szent István egyházi kapcsolatai Rómával, Montecassinóval és Ravennával, in „Szent István Emlékkönyv”, Budapest 1938, 437–440.
- Marle, lásd: Van Marle Raimond.
- Marnavitiu Tomcus Joannes Bosniensis: Regiae Sanctitatis Illyricanae foecunditas, Roma 1630.
- Masino Antonio di Paolo: Bologna perlustrata, Bologna 1666.
- Mignanti Filippo Maria: Istoria della Sacrosanta Patriarcale Basilica Vaticana, I–II, Roma–Torino 1867.
- Mihalik Giuseppe: Tesori ungheresi smarriti della Casa di Loreto, „Corvina”, XIX–XX (1930), 108–118.
- Mihalik Giuseppe: Gioielli di S. Elisabetta d’Ungheria a Udine ed a Cividale, „Corvina”, XXV–XXVIII (1934), 3–34; és „Miscellanea Francescana”, XXXVI (Roma 1936).
- Molnár Vid: Az illir-magyar collegium Bolognában, „Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat értesítője”, 1877, 18–23.
- Montalembert: Storia di Santa Elisabetta d’Ungheria, Landgravia di Turingia, versione di Nicola Negrèlli, 2. kiad., Prato 1853.
- Murri Vincenzo: Dissertazione critico-istorica sulla identità della Santa Casa di Nazarette ora venerata in Loreto, Loreto 1791.
- Münster László: A Bolognai Collegio Ungarico-Ilirico és magyar vonatkozású freskói, „Magyar Művészet”, IV (1928), 426–431.
- Müntz Eugène: Le Musée de portraits de Paul Jove, „Mémoires de l’Institute Nationale de France”, XXXVI, Partie II (Parigi 1901), 250–343.
- Müntz Eugène: Les arts à la cour des papes pendant le XV et le XVI siècle, I–II, Paris 1878.
- Nagy Zoltán: Az olasz Dalmácia magyar emlékei, „Forum”, II (1941), 293–302.
- Nicolai Giacinto: Vita storica di S. Giacomo della Marca dei Minori, Bologna 1876.
- Óváry Lipót: A nápolyi magyar történelmi műemlékek, „Budapesti Szemle”, 1847, IV, 402–410.
- Pacchioni Guglielmo e Annalena: Mantova, „Italia Artistica”, 103. sz., Bergamo 1930.
- Pálinkás Ladislao: Eserciti papalini in Ungheria. La presa di Strigonia, „Corvina”, új sorozat, III (1940), 349–359.

BIBLIOGRÁFIA

Pastor Lodovico: Storia dei Papi dalla fine del Medioevo, I–VIII, Roma 1910–1924, IX–XVI, Roma 1925–1934.

Péter András: Magyar vonatkozású XVII. századi freskók a Vatikánban, „Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve”, II, 1927, 239–249.

Piazza Carlo Bartolomeo: Emerologio di Roma, I–II, Roma 1713, 1719.

Picanyol Leodegarius Sch. P.: Calasantiades ad episcopalem dignitatem evecti, Roma 1936.

Pistolesi Erasmo: Il Vaticano descritto ed illustrato da E. P., con disegni a contorni diretti dal pittore Camillo Guerra, I–VIII, Roma 1829–38.

— 22 Polidori Filippo: Due vite di Filippo Scolari detto Pippo Spano, „Archivio Storico Italiano”, ser. I, IV, parte I, (Firenze 1843), 117–232.

Pór Antal – Schönherr Gyula: Az Anjou-ház és örökösei, in „A magyar nemzet története”, III, szerk. Szilágyi Sándor, Budapest 1895.

Portelli Luigi: Descrizione storico-artistico-morale della perinsigne Borghesiana Cappella eretta dal S. P. Paolo V, Roma 1849.

Procacci Ugo: La R. Galleria dell'Accademia di Firenze, „Itinerari dei Musei e monumenti d'Italia”, 52., Roma 1936.

Rejőd Tiborc: Nemzeti templomunk Rómában, „Religio”, LXXII (1913), 342–343.

Restori Vasco: Mantova e dintorni. Guida storica artistica topografica, Mantova 1937.

Révay Giuseppe: Ricordi d'arte ungheresi nella Croazia e Dalmazia, „Corvina”, új sorozat, IV (1941), 594–611.

Richa Giuseppe: Notizie storiche delle chiese fiorentine, I–VIII, Firenze 1754.

Riedl Frigyes: Magyarok Rómában, Budapest 1900.

Roths Walter: Die Blütezeit der sienesischen Malerei und ihre Bedeutung für die Entwicklung der italienschen Kunst, Strassburg 1904.

Rovelli Luigi: L'opera storica ed artistica di Paolo Giovio. Il Museo dei ritratti, Como 1928.

Sansovino Francesco: Venetia città illustrissima, con aggiunta di Giustiniano Martinioni, Venezia 1663.

Sant' Ambrogio Diego: Il borgo di Castiglione Olona presso Varese, Milano 1893.

Santangelo Antonio: Cividale (Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia), Roma 1932.

Schmoll Friedrich: Die h. Elisabeth in der bildenden Kunst des 13–16 Jahrhunderts, Marburg 1918.

Serra Luigi: Aquila monumentale, Aquila 1912.

Serra Luigi, lásd: Inventario degli oggetti d'arte d'Italia.

Siepi Serafino: Descrizione topologico-istorica della città di Perugia, I–III, Perugia 1823.

Sigismondo Giuseppe: Descrizione della città di Napoli e suoi borghi, I–III, Napoli 1788–1789.

Sorbelli Albano: Le iscrizioni e gli stemmi dell'Archiginnasio, I. („Biblioteca dell'Archiginnasio” serie II, n. 11), Bologna 1916.

- Steinhuber Andrea: *Geschichte des Collegium Germanicum Hungaricum in Rom*, Freiburg im Br., Ausg. 1, 1895, Ausg. 2, 1906.
- Supino Igino Benvenuto: *La basilica di S. Francesco d'Assisi*, Bologna 1924.
- Szilády Áron: Jelentés bolognai utamról, „Budapesti Szemle”, XII (1868), 122–38.
- Szilágyi Sándor: *A magyar nemzet története*, lásd Pór-Schönherr.
- Tarczai György: *Az Árpádház Szentjei*, Budapest 1930.
- Tencajoli Oreste Ferdinando: *Due Italiane*, *Regine d'Ungheria*, „Corvina”, XIX–XX (1930), 65–78.
- Thieme Ulrich – Becker Felix: *Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler*, I–XXXIII, Leipzig 1907–1939.
- Tomasini Jacobus Philippus: *Urbis Patavinae inscriptiones sacrae et profanae*, Patavii, 1649.
- Tóth László: *Magyarországi Boldog Ilona legendája*, 1937.
- Van Marle Raimond: *The development of the Italian Schools of Painting*, I–X, The Hague 1923–1938.
- Vasari Giorgio: *Le vite de' più eccellenti pittori scultori ed architettori*. Con nuove annotazioni e commenti di Gaetano Milanesi, Firenze 1878.
- Veress Endre: *A páduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai*. *Matricula et acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium*, I. köt.: Padova, 1264–1864, („Fontes Rerum Hungaricarum”, I.), Budapest 1915.
- Veress Endre: *A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai*. *Matricula et Acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium*, II. köt.: Roma, Collegium Germanicum et Hungaricum. *Matricula: 1559–1917*, („Fontes Rerum Hungaricarum”, II.), Budapest 1917.
- Veress Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*. *Matricula et Acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium 1221–1864*, („Monumenta Hungariae Italica”, III.), Budapest 1941.
- Wolf Rosina: *Gioacchino Pizzoli affrescatore del Collegio Ungarico-Illirico di Bologna*, „Corvina”, XVII–XVIII (1929), 11–88.
- Wolf Rózsi: *Adatok az Árpádház szentjeinek ikonográfiájához*, „A Magyarországi Régészeti Társulat Évkönyvei”, III, Budapest 1930.
- Zingarelli Daniello Maria: *Biografie dei vescovi e arcivescovi della chiesa di Napoli*, con una descrizione della cattedrale, Napoli 1861.
- Zocca Emma: *Assisi (Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia)*, Roma 1936.
- Zucchi Alberto: *Roma domenicana*, I–III, Firenze 1939–1941.

BIBLIOGRÁFIA

Kiegészítés: *

Annali del Collegio Ungaro-Ilirico di Bologna, 1553–1764, a cura di A. M. Accorsi e G. P. Brizzi, con prefazione di D. Barbarić, G. P. Brizzi e P. Sárközy, Bologna, CLUEB, 1988.

„Ars Hungarica” 1997, 1–2, 1998, 1 (az olaszországi magyar emlékeknek szentelt különszámok).

Balogh Jolán, *Mátyás király és a művészet*, Budapest, 1985.

— Balogh Jolán, *A művészet Mátyás király udvarában*, Budapest, 1966, I–II.

24 Banfi Florio, *La lapide sepolcrale di Giovanni de Lazo, assertore di Roma, „patria comune”*, Roma, Herder, 1960.

Banfi Florio, *Santo Stefano degli Ungari. La Chiesa e l’ospizio Nazionale Ungherese a Roma, „Capitolium”*, Roma, 1952, 27–40.

Bitskey István, *Hungáriából Rómába. A római Collegium Germanicum-Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996 (olasz kiadása: *Il Collegio Germanico-Ungarico di Roma e la cultura barocca ungherese*, Roma, Viella, 1996).

Boskovits Miklós, *Pittura fiorentina nella Vigilia del Trecento*, Firenze, 1975.

Corradi Carla, *Parma e l’Ungheria*, Parma, Silva, 1975.

Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára, *Bibliotheca Hungarica. Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt*. Budapest, MTA könyvtárának közleményei, I., 1988; II., 1993; III., 1994.

Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára, *Bibliotheca Corviniana. A Corvina könyvtár története*, 4. bőv. kiad., Budapest, Helikon, 1990.

Csorba László, *Magyar emlékek Itáliában* (olasz kiadása: *Ricordi ungheresi in Italia*), Budapest, Benda Foto, 2003.

Della Porta Pier M. – Genovesi Ezio – Lunghi Elvio, *Guida di Assisi. Storia e arte*, Assisi, Minerva, 2001.

Enciclopedija Hrvatske umjetnosti, Leksikografski Zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1996.

Emlékkönyv Gerevich Tibor 60. születésnapjára, Budapest, 1942.

(L.) *Eredità classica in Italia e in Ungheria dal Rinascimento al Neoclassicismo*, a cura di P. Sárközy e V. Martore, Budapest, Universitas, 2004.

(L.) *Eredità classica in Italia e Ungheria fra tardo Medioevo e primo Rinascimento*, a cura di S. Graciotti e A. Di Francesco, Roma, Il Calamo, 2001.

Érszegi Márk Aurél, *Boldog Avianói Márk élete. Hittel és diplomáciával a keresztény Magyarországért*, Budapest, Márton Áron Kiadó, 2003.

Fantozzi Micali, O. – Rosari, P., *Le soppressioni dei Conventi a Firenze – Riuso e trasformazioni dal secolo XVIII in poi*, Firenze, Libreria Editrice Fiorentina, 1980.

Farkas Attila, *A vatikáni Magna Domina Hungarorum kápolna, „Vigilia”*, 1984, 2.

Fasola Bruno, *Per un nuovo catalogo della Collezione Gioviana*, in Paolo Giovio. *Il rinascimento e la memoria, Atti del convegno* (Como, 3–5 giugno 1983), Como 1985, 169–180.

* A katalógus kiegészítése és bővítése során felvett, több tárgyhoz kapcsolódó művek.

- Fenyő Miksa, *Ami kimaradt az Odysseából. Útiemlékek – Önéletrajz – Regény*, München, Griff, 1963.
- Firenze e Provincia. *Guida d'Italia del Touring Club Italiano*, Milano, 1993.
- Galassi Paluzzi, Carlo, *San Pietro in Vaticano*, I–III, Roma, Marietti, 1963–1965.
- Genthon István, *Inventario degli oggetti d'arte ungherese d'Italia. I. Provincia di Bergamo*, Roma, 1931.
- Genthon István, *Az olaszországi magyar emlékek leltárához*, in *Emlékkönyv Gerevich Tibor 60. születésnapjára*, id. mű, 241–247.
- Genthon István, *Római napló*, Budapest, 1974.
- Gerő László., *A „Magyarok Nagyasszonya” kápolna építésének szempontjai*, „Műemlékvédelem”, 1981. — 25
- Gerő László, *A római Santo Stefano Rotondo, a magyarok nemzeti temploma – Santo Stefano Rotondo in Roma. La chiesa nazionale degli ungheresi*, Budapest, 1944.
- Guida d'Italia del Touring Club Italiano*, 23 kötetes sorozat, legújabb kiadása a „La Repubblica” c. lappal együttműködésben: Milano, 2005.
- Hill George Francis, *A corpus of Italian Medals of the Renaissance befor Cellini*, London, 1930.
- Horváth Zoltán György, *Képek a középkori Itália magyar emlékeiből – Immagini di testimonianze ungheresi nell'Italia medievale*, Budapest, Masszi-Romanika, 2003.
- (Un) *Istituto scientifico a Roma: Accademia d'Ungheria, 1895–1950*, a cura di P. Sárközy e R. Tolomeo, Cosenza, Periferia, 1993.
- Italia e Ungheria all'epoca dell'umanesimo corviniano*, a cura di S. Gracioti e C. Vasoli, Firenze, Olschki, 1994.
- Italia e Ungheria dagli anni Trenta agli anni Ottanta del Novecento*, a cura di P. Sárközy, Budapest, Universitas, 1998.
- Italia e Ungheria. Dieci secoli di rapporti letterari*, a cura di M. Horányi e T. Klaniczay, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.
- Jászay Magda, *Párbuzamok és keresztyédések. A magyar–olasz kapcsolatok történetéből*, Budapest, Gondolat, 1982, Cicero, 2000 (olasz kiadása: *Parallelismi ed incroci. Dalla storia delle relazioni italo-ungheresi*, Soveria Manelli, Rubettino, 2001).
- Jászay Magda, *Il Risorgimento vissuto dagli ungheresi*, Soveria Mannelli, Rubettino, 2000.
- Jászay Magda, *Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története*, Budapest, Gondolat, 1990 (olasz kiadása: *Venezia e Ungheria. La storia travagliata di una vicinanza*, Udine, Labirinto, 2004).
- Kaftal George – Bisogni Fabio, *Iconography of the saints in painting of north west Italy*, Firenze, 1985.
- Klaniczay Gábor, *Az uralkodók szentsége a középkorban*, Budapest, 2000 (angol kiadása: *Holy rulers and blessed Princess: Dynastic cults in Medieval Centrale Europe*, Oxford, 2002).
- Klaniczay Gábor, *Képek és legendák az Árpád-házi Szent Margit stigmatizációjáról*, in *Magyar szentek tisztelete és ereklyéi*, szerk. Cséfalvay P. és Kontsek I., Esztergom, Keresztény Múzeum, 2000, 36–55.

BIBLIOGRÁFIA

- Klaniczay Tibor, *La fortuna di Santa Margherita d'Ungheria in Italia*, in *Spiritualità e lettere nella cultura italiana e ungherese del basso Medioevo*, a cura di S. Graciotti e C. Vasoli, Firenze, 1995, 3–29.
- Klaniczay Tibor – Klaniczay Gábor, *Szent Margit legendái és stigmái*, Budapest, 1994.
- Koltay Kastner Jenő, *A Kossuth-emigráció Olaszországban*, Budapest, 1960.
- Koltay Kastner Jenő (szerk.), *Iratok a Kossuth-emigráció történetéhez*, Szeged, 1949.
- Lázár István Dávid, *Kisérlet a Római Collegium Hungaricum megalapítására*, „Acta Historiae Litterarum Hungaricarum”, 1988, 135–143.
- *Lombardia. Guida d'Italia del Touring Club Italiano*, Milano, 1987.
- 26 *Lombardia e Ungheria nell'età dell'Umanesimo e del Rinascimento*, Convegno internazionale, 2–4 dicembre 2002, diretto da A. Rovetta e G. Hajnóczi, „Arte Lombarda”, 2003/3.
- Lővei Pál, *The Sepulchral Monument of Saint Margaret of the Árpád Dynasty*, „Acta Historiae Artium”, 26 (1980), 175–221.
- Lukács Márta, *Santi ungheresi nel Trecento italiano*, in *A magyar művelődés és a kereszténység* (A IV. Nemzetközi Hungarológia Kongresszus előadásai, Róma–Nápoly, 1996. szeptember 9–14.), szerk. Jankovics J., Monok I., Nyerges J., Sárközy P., Budapest – Szeged, Scriptum, 1998, I, 163–170.
- (A) *magyar kereszténység ezer éve. Hungariae Christianae Millenium*, szerk. Cséfalvay P. és M. A. De Angelis (olasz kiadása: *Mille anni di Cristianesimo in Ungheria*; angol kiadása: *A Thousand Years of Christianity in Hungary*), Budapest, MPK, 2001.
- Magyar múlt nyomában Itáliában, olasz emlékek hazánkban – Le orme del passato ungherese in Italia e quelle italiane in Ungheria*. Fotódokumentációs kiállítás katalógusa, szerk. Messik M., Budapest, MEVE, 2002.
- (A) *magyar művelődés és a kereszténység* (A IV. Nemzetközi Hungarológia Kongresszus előadásai, Róma–Nápoly, 1996. szeptember 9–14.), I–III, szerk. Jankovics J., Monok I., Nyerges J., Sárközy P., Budapest – Szeged, Scriptum, 1998.
- Magyar szentek tisztelete és ereklyéi*, szerk. Cséfalvay P. és Kontsek I., Esztergom, Keresztény Múzeum, 2000.
- (A) *magyarok ezer esztendője Rómában*, szerk. Póczy K. és Szelényi K., Budapest–Veszprém, 2000.
- Marchini Giuseppe, *Le vetrate dell'Umbria*, in *Corpus Vitrearum Medii Aevi, Italia, I*, Roma, De Luca, 1973.
- Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn, 1458–1541. Schallaburg '82*, red. G. Stangler, M. Csáky, etc., Wien, 1982.
- Memorie per la pace. Il Museo della Grande Guerra di Gorizia*, Gorizia, 1933.
- Mille anni di storia dell'Arcidiocesi di Pannonhalma*, a cura di J. Pál e Á. Somorjai, Roma–Pannonhalma, METEM, 1997.
- Napoli e dintorni. Guida d'Italia del Touring Club*, Milano, 2005.
- Nel segno del Corvo. Libri e miniature della Biblioteca di Mattia Corvino, re d'Ungheria, 1443–1490* (Catalogo della mostra dei codici corviniani, Modena 2002), Modena, Il Bulino, 2002.
- Németh László, *A magyarok római kápolnája*, Budapest, 2005.

- Paatz W. – Paatz E., *Die Kirchen von Florenz*, Frankfurt, voll. VI, 1940–1954.
- Pásztor Lajos, *Vilmos Fraknói e i „Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia”*, „Rivista di Studi Ungheresi”, 10–1995, 45–61.
- Pete László, *Il colonello Monti e la Legione italiana nella lotta per la libertà ungherese*, Soveria Mannelli, Rubbettino, 2003.
- Pražák Richard, *Mór püspöké Szent Zoerard és Benedek remetékéről szóló legendája a történelmi, irodalmi és művészettörténeti összefüggések tükrében*, in *A magyar művelődés és a kereszténység*, id. mű, II, 481–484.
- Popolo, nazione e storia nella cultura italiana e ungherese dal 1789 al 1850*, a cura di V. Branca e S. Graciotti, Firenze, Olschki, 1985.
- Prokopp Mária, *Magyar szentek az Itáliai Trecento festészetében*, in *Magyar szentek tisztelete és ereklényei*, Esztergom, Keresztény Múzeum, 2000, 25–35.
- Prokopp Mária, *Prokop Péter festőművész (1919–2003)*, Szeged, 2003.
- Prokopp Mária, *A Szent Erzsébet Kápolna faliképei az Assisi Szent Ferenc Bazilika alsó templomában*, „Ars Hungarica”, 1997, 1–2, 47–55.
- Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, a cura di T. Klaniczay e P. Sárközy, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975.
- Redipuglia, Oslavia ed altri sacrari del Friuli Venezia Giulia e d'oltre confine. Sacrari militari della 1ª Guerra mondiale*, Ministero della Difesa, Roma, 1994.
- (La) Rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*, a cura di A. Walcz, Roma, Accademia d'Ungheria, 2001.
- Roma e dintorni. Guida d'Italia del Touring Club Italiano*, Milano, 1965.
- Roma e l'Italia nel contesto della storia delle università ungheresi*, a cura di C. Frova e P. Sárközy, Roma, Ed. Ateneo, 1985.
- Ruspanti Roberto, *Sicilia e Ungheria un amore corrisposto*, Messina, Sampieri, 1991.
- Sacrari militari della 1-a Guerra Mondiale*, Roma, Ministero della Difesa, 1994.
- Santo Stefano Rotondo in Roma. Archeologie, Bauforschung, Geschichte*, red. H. Brandenburg und J. Pál, Wiesbaden, Reichert, 2001.
- Sárközy Péter, *Cultura e società in Ungheria dal Medioevo all'età moderna*, Roma, Lithos, 2003.
- Sárközy Péter, *Letteratura ungherese – Letteratura italiana. Momenti e problemi dei rapporti letterari italo-ungheresi*, Roma, Carucci, 1990; Lucarini, 1994; Sovera, 1997.
- Sárközy Péter, *Magyar szentek kultusza Itáliában*, „Európai Utas”, 49 (2002), 33–38.
- Sárközy Péter, *Pellegrini ungheresi a Roma, nella „patria comune” alla fine del Medioevo*, in *L'eredità classica in Italia e Ungheria fra tardo Medioevo e primo Rinascimento*, a cura di S. Graciotti e A. Di Francesco, Roma, Il Calamo, 2001, 35–48.
- Sárközy Péter, *I rapporti culturali italo-ungheresi e le ricerche storiche di Florio Banfi*, in *Spiritualità e lettere nella cultura italiana e ungherese del basso Medioevo*, a cura di S. Graciotti e C. Vasoli, Firenze, Olschki, 1995, 295–318.
- Sárközy Péter, *„Roma est patria omnium fuitque”. Lászlai János erdélyi főesperes síremléke a római Santo Stefano Rotondo templomban*, Budapest, Szent István Társulat, 2001.
- Sárközy Péter, *Roma, la patria comune. Saggi italo-ungheresi*, Roma, Lithos, 1996.

- Schmidt Peter, *Das Collegium Germanicum in Rom und die Germaniker. 1552–1914*, Tübingen, 1984.
- Sólymos Szilveszter, *Szent Zoerard-András (Szórád) és Benedek remeték élete és kultusza Magyarországon*, Budapest, 1996.
- Spiritualità e lettere nella cultura italiana e ungherese del basso Medioevo*, a cura di S. Graciotti e C. Vasoli, Firenze, Olschki 1995.
- Szauder József, *Ciprus és obeliszk*, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1963.
- Szauder József, *Kövek és könyvek*, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1980.
- 28 *Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában, 1895–1995* (olasz kiadása: *Cento anni nel servizio delle relazioni ungaro-italiane. Gli istituti ungheresi scientifici, culturali ed ecclesiastici a Roma, 1895–1995*), szerk. Csorba L., Budapest, H-G, 1998.
- Tombor Tibor, *Il Veneto, l'Ungheria, l'Adriatico: I millenari legami storici e umani veneto-ungherei*, Venezia, Marsilio, 1998.
- Toscana. Guida d'Italia del Touring Club Italiano*, Milano, 1997.
- Tóth K. János, *Római virágshedés*, Bécs, 1988.
- Tóth Sándor, *Templomok és birtokok a magyar pálosok gondozásában*, in *A magyarok ezer esztendeje Rómában*, i. m., 81–88.
- Umbria. Guida d'Italia del Touring Club Italiano*, Milano, 1999.
- Vayer Lajos, *Masolino és Róma*, Budapest, 1962.
- Vayer Lajos, *Paolo Giovio, la cultura e l'arte rinascimentale in Ungheria*, in *Paolo Giovio. Il rinascimento e la memoria, Atti del convegno* (Como, 3–5 giugno 1983), Como 1985, 133–168.
- Vayer Lajos, *Problemi iconologici nei cicli della pittura del Quattrocento*, „Acta Historiae Artium”, XXXI (1985), 5–30.
- Végh János, *Zsigmond király képzőművészeti ábrázolásairól*, in *Művészet Zsigmond király korában*, Budapest, 1987, 93–113.
- Venezia e Ungheria nel contesto del Barocco europeo*, a cura di V. Branca, Firenze, Olschki, 1979.
- Venezia e Ungheria nel Rinascimento*, a cura di V. Branca, Firenze, Olschki, 1973.
- Venezia, Italia, Ungheria fra Arcadia e Illuminismo*, a cura di B. Köpeczi e P. Sárközy, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982.
- Venezia, Italia e Ungheria tra Decadentismo e Avanguardia*, a cura di Zs. Kovács e P. Sárközy, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990.

Addi*Chiesa di S. Giacomo.*

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – A Szeplőtelen Szűz oltárképe, vázsonra festve. A Boldogságos Szűzet ábrázolja és a földön térdepelve IX. Szent Lajost, Franciaország királyát és Árpád-házi Szent Erzsébetet ferences apácaruhában. A képet Lapis Gaetano di Caliginek tulajdonítják.

Mihalik, „Misc. Franc.”, XXXVI, 84.

AlbanoDuomo.*

Liszt Ferenc emléktábla. – Az albanói dómban 1996-ban emléktáblát helyeztek el az 1879-es tiszteletbeli kanonoki investitúra emlékére a következő felirattal:

IN QUESTA PERINSIGNE BASILICA
CATTEDRALE COSTANTINIANA

1 Florio Banfi munkáját, amely a Római Magyar Akadémia 1940–41-es Évkönyvében jelent meg (Annuario della R. Accademia d'Ungheria di Roma), szöveghűen adjuk közre, tipográfiaiag is követve az eredeti kiadást. A katalógusból csak az egyes könyvtárakban található kódexek leírását hagytuk ki. A katalógusban szereplő műemlékeket ellenőriztük, s a rájuk vonatkozó irodalmat frissítettük. A kiegészítések általában az egyes műemlékek leírásai után szerepelnek. A Banfi szövegébe beillesztett rövidebb kiegészítések jelölésére szögletes zárójelet használtunk. Olyan műemlékek ill. helységek esetében, amelyek nem szerepelnek Florio Banfi közlésében, azaz új tételek, a műemlék ill. helység nevét csillaggal jelöltük. A kiegészítések és az új tételek végén feltüntettük az adatokat ellenőrző és kiegészítő kutató nevének kezdőbetűit. A nevek teljes formáját lásd az előszóban. Ahol egy szöveget (pl. feliratot) eredeti olasz formában közöltünk, a fordítását egyenes zárójelben adtuk meg. (Szerk.)

S. PANCRAZIO MARTIRE
IL 12 OTTOBRE 1879
CON SOLENNE CEREMONIA IL MUSICISTA
FERENC LISZT
RICEVEVA L'INVESTITURA DI CANONICO ONORARIO
CON UN CONCERTO COMMEMORATIVO
L'ACCADEMIA D'ARTE MUSICALE DI ALBANO
E IL CAPITOLO DELLA CATTEDRALE
IL 19 OTTOBRE 1996
POSERO

/EBBEN A NAGY KONSTANTIN ALAPÍTOTTA JELES
SZÉKESEGYHÁZBAN,
MELY SZENT PONGRÁC VÉRTANÚ TISZTELETÉRE VAN
FELSZENTELVE,
IKTATTÁK BE ÜNNEPÉLYESEN
1879. OKTÓBER 12-ÉN
TISZTELETBELI KANONOKNAK
LISZT FERENC ZENEMŰVÉSZT
[AZ EMLÉKTÁBLÁT] 1996. OKTÓBER 19-ÉN
HANGVERSENNYEL EMLÉKEZVE
ÁLLÍTOTTA
AZ ALBANÓI ZENEMŰVÉSZETI AKADÉMIA
ÉS A SZÉKESEGYHÁZ KÁPTALANJA/

Csorba, 160, 164. (Cs. L.)

Altomonte

Chiesa di S. Maria della Consolazione.

Szent Lászlót, Magyarország királyát ábrázoló festmény. – Csúcsíves kis táblakép, amelyen

S. LA DISLAVS
REX VNGARIE

felirattal van megjelölve a szemben álló alak, királyi öltözékben és paláستtal, amelynek a csatján a korabeli Magyarország címere látható, fején korona, jobb kezében alabárd.

A sekrestyében őrzik két másik kis táblaképpel együtt, amelyek közül az egyik a Madonnát ábrázolja Keresztelő Szent Jánossal, a másik pedig két szentet. Egy triptichonnak vagy poliptichonnak voltak a részei, amely valószínűleg egy magyar megbízásából készült.

Valente Simone Martini egyik követőjének tulajdonította, s az 1430–35-ös évekre datálta; Berenson viszont Giotto kora és iskolája termékének tartja.

A. Frangipane e C. Valente, *La Calabria* (Bergamo 1929), 131 (reprodukciónal); Berenson, 235; *Inventario*, II, 144 (reprodukciónal). Vö. Balogh Jolán, Márton és György kolozsvári szobrászok, „Erdélyi Múzeum”, XXXIX (Kolozsvár 1934), 108.

Kiegészítés: A kép jelenleg a *Museo Civico di S. Maria della Consolazione*-ban található (ex Convento Domenicano, via P.T. Campanella 2.).

Prokopp M., *Simone Martini Szent László képe Altomontéban*, in *Szent László és Somogyvár*, Kaposvár, 1992, 137–144; Uő, *Magyar szentek*, 25–35; Lukács, 163–170; Csorba, 30–31 (ill.); Horváth Z. Gy., 134 (ill.). (R. C.)

Ancona

Cattedrale.

Niccolò degli Ungarinak, Ancona püspökének a sírja. – A *Cripta del Crocifisso*-ban a sírkövön az elhunyt alakja látható kőből kifaragva egy timpanon alakú keretben, püspöki ruhában fekvő, jobbra a mellén, a bal kezében pedig püspöki pásztorbot. XIV. századi alkotás.

Niccolò degli Ungari 1299-től 1326-ig volt Ancona püspöke.
Inventario, VIII, 16.

A Pietà oltárának a felszentelésére vonatkozó felirat, amelyet Niccolò degli Ungari állíttatott. – Mivel a *Pietà* oltárát a *Cappella dell'Assunzione* építésekor lebontották, az emléktábla jelenleg a szószék lépcsőfokát képezi, és a következő áll rajta:

„Anno Domini Mcccvj. consacratum est hoc altare in honorem B. Mariae Virginis, in die Nativitatis eiusdem, per Dominum Fratrem Nicolaum de Ordine Minorum, Episcopum Anconitanum”.

Giuliano Saracini, *Notizie storiche della città d'Ancona* (Roma 1675), 534; Ughelli, *Italia sacra*, I, 335.

Kiegészítés: A Banfi által említett emlékek jelenleg a *Museo Diocesano* VII. termében találhatók. (N. M.)

Chiesa di S. Francesco alle Scale [piazza S. Francesco].

Niccolò degli Ungari emléktáblája. – A korábban *S. Maria Maggiore*-nek nevezett templom külső falán egy emléktábla van elhelyezve az alábbi felirattal:

„Anno Domini Mcccxxiij, in festo Assumptionis Dominae ista Ecclesia fundata est per Rev. Patrem et Dominum D. Fratrem Nicolaum Episcopum Anconitanum ad honorem S. Mariae Maioris, tempore Domini Iohannis PP. XXII”

Azaz a felirat szerint ezt a templomot 1323-ban Niccolò degli Ungari, Ancona püspöke alapította.

Buglioni szerint „az emléktábla fölé kell helyezni Mons. Niccolò Ungari vecsernyepalástba öltözött alakját kőből kifaragva, lévén hogy még megvan a régi félbe vágott sírkő”.

Luca Wadding, *Annales Minorum* (Lugduni 1625). V. köt., 225. sz., 49. sz.; Michele Buglioni, *Istoria del convento di S. Francesco dell'Ordine de' Minori d'Ancona* (Ancona 1795), 10, 51; Abbate Leoni, *Istoria d'Ancona*, III (Ancona 1812), 201.

Kiegészítés: A felirat sem a templom külső, sem pedig belső falán nincs már meg. (N. M.)

*Antella

Frazione di Bagno a Ripoli

Villa di Lappeggi, via di Lappeggi.

Markó Károly volt lakóháza. – A Bagno a Ripolihoz tartozó Antella nevű helységben található a Lappeggi villa, amelyet a Medici bíborosok egyik híres lakhelyéből építettek újjá. Egykor Giovanni Dupré szobrász villája volt, ma magántulajdon, egy mezőgazdasági vállalat székhelye, nem látogatható. Az 1850-es években Ugolino della Gherardesca gróf, idősebb Markó Károly magyar festő firenzei tanítványa vásárolta meg, s a Markó család rendelkezésére bocsátotta. Markó itt halt meg 1860-ban. Markó Károly emlékét a villa bejáratánál elhelyezett márványtábla felirata örökíti meg:

CARLO MARKÓ SENIORE
CELEBRE PITTORE PAESISTA
NATO IN LETSCHAU DI UNGHERIA L'AN. 1803
ABITÒ QUESTA VILLA GIÀ MEDICEA
DALL'AN. 1846. FINO AL 9 NOVEMBRE 1860.
ULTIMO DI SUA VITA.
IL CONTE UGOLINO DELLA GHERARDESCA
POSE QUESTA MEMORIA NELL'AN. 1862.

/ID. MARKÓ KÁROLY,
HÍRES TÁJKÉPFESTŐ, SZÜLETETT
A MAGYARORSZÁGI LŐCSÉN 1803-BAN
EBBEN A VOLT MEDICI-VILLÁBAN LAKOTT
1846-TÓL 1860. NOVEMBER 9-IG,
ÉLETE UTOLSÓ NAPJÁIG.
UGOLINO DELLA GHERARDESCA GRÓF
ÁLLÍTOTTA EZT AZ EMLÉKTÁBLÁT 1862-BEN./

Cimitero Monumentale di Santa Maria all'Antella / Antellai Szűz
Mária Temető/, via Montisoni.

Markó Kály sírja. – A Szent Sebestyén kápolnában található. Felirata:

NACQUE UNGHERESE
PIEGÒ A LAMPEGGI
E POSA QUI
CARLO MARKÓ
NOME FRA GL'IMMORTALI.
IL GRAN PAESISTA
DI CARITÀ CRISTIANA MODELLO.

AHI M.LI. 10. nov. 1860.
NELL OTTAVO SOPRA IL SESSANTESIMO SUO.

/MAGYARNAK SZÜLETETT
LAMPEGGIBE KERÜLT
ÉS ITT NYUGSZIK
MARKÓ KÁROLY
NEVE A HALHATATLANOK KÖZÖTT.
A NAGY TÁJKÉPFESTŐ
A KERESZTÉNY SZERETET MINTAKÉPE./

Firenze e Provincia. Guida, 690–691; *Csorba*, 122–123 (ill.); *Magyar múlt*, 41–42. (M. K.)

*Anzio

Az egykori Locanda Turcotto /Turcotto fogadó/, via Porto Innocenziano és a via Padre Lombardi sarka.

Torma Károly emléktáblája. – Torma Károly, a pannóniai római feliratok kutatója, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, aki a kolozsvári egyetemen a polgári jog, majd a budapesti egyetemen a régészet professzora volt, az aquincumi régészeti ásatások irányítója és az ottani Római Régészeti Múzeum megalapítója. 1887-ben Olaszországba költözött, Porto d'Anzióban lakott, 1897-ben bekövetkezett haláláig. A Római Magyar Akadémia 2002-ben emléktáblát helyezett el azon az épületen, amelyben a nagy magyar tudós meghalt:

IN QUESTA DIMORA TRASCORSE
GLI ULTIMI ANNI DELLA SUA VITA
KÁROLY TORMA
(1829–1897)
ARCHEOLOGO UNGHERESE

E HÁZBAN TÖLTÖTTE UTOLSÓ ÉVEIT
TORMA KÁROLY
(1829–1897)
MAGYAR RÉGÉSZ

Questa lapide fu collocata dal
Ministero del Patrimonio Culturale Ungherese
2002

/Ezt az emléktáblát
a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma állította
2002/

Cimitero /Temető/.

Torma Károly sírja. – A magyar régész sírjára Fraknoi Vilmos vésette a latin feliratot:

CAROLUS TORMA
HUNGARUS
IN UNIVERSITATE BUDAPESTINI PROFESSOR
UT ROMANA QUAE PATRIA SUPERSUNT
MONUMENTA ILLUSTRARET
ROMAM PROPECTUS
OBIIT
CAL MARTII MDCCCXCVII
A.E. LXVIII
IN PACE

2002-ben a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma helyreállította a sírt, és az eredeti sírkőlapra bronztablát helyezett el, az alábbi felirattal:

QUI GIACE
KÁROLY TORMA
(1829–1897)
ARCHEOLOGO UNGHERESE
PROMOTORE DEGLI SCAVI DI AQUINCUM
MILITE DELLA GUERRA D'INDIPENDENZA 1848/49

ITT NYUGSZIK
TORMA KÁROLY
(1829 – 1897)
MAGYAR RÉGÉSZ
AZ AQUINCUMI ÁSATÁSOK KEZDEMÉNYEZŐJE
AZ 1848/49-ES SZABADSÁGHARC KATONÁJA

Tomba rinnovata dal
Ministero del Patrimonio Culturale Ungherese

/A sírt felújította
a Magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma/

Riedl, 39–65; Csorba, 200–201 (ill.). (Cs. L.)

Aquila lásd L'Aquila

35

Aquileia

Basilica.

Berthold von Meranien sírja. – A főhajó közepén, nem messze a főbejárattól van eltemetve Berthold pátriárka, volt kalocsai érsek és erdélyi vajda, „valaha egy gyönyörű és rendkívüli nagyságú antik zöld márvány borította” a sírt Florio beszámolója szerint, aki még ezt is hozzáteszi: „1733-ban azonban alkalmam volt látni, hogy a bécsi udvar parancsára (amint azt egy nemes úr kijelentette, aki végrehajtotta a parancsot) leszedték ezt az értékes követ. Ez alkalommal láttam a nagyságos prelátus hosszú és keskeny ezüst és zöld színű stóláját, ami elég jól megmaradt”. Akkor a sírt egy fatáblával fedték le, néhány hónappal később pedig egy veronai vörösmárvány lappal. Semmilyen felirat nem jelzi, hogy ki nyugszik ebben a sírban, csak a hagyomány alapján lehet tudni.

Fr. Florio, *Vita del Beato Bertrando Patriarca*, Bassano 1791, 105; Fr. Coronini, *I sepolcri dei patriarchi di Aquileia*, olasz ford. C. Loschi, Udine 1889, 77; Pio Paschini, *Bertoldo di Merania patriarca di Aquileia*, Udine 1920, 146, jegyzet.

Kiegészítés: A vörösmárvány lapon a pátriárka (II. András király feleségének, a Bánk bán vezette magyar lázadók által meggyilkolt Gertrúdisnak a testvére) halálának 750. évfordulóján, 2001-ben emléktáblát helyeztek el.

**Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó.* – A kereszthajó bal szárnyában az egyik oszlopon egy királynő van ábrázolva, két koronával a kezében. A hagyomány szerint Árpád-házi Szent Erzsébetet, Berthold pátriárka unokahúgát ábrázolja.

**Freskó nomád magyar lovas ábrázolásával.* – A bazilikában a falak alsó részét egy gyűrűkkel felfüggesztett álfüggöny freskója díszíti. A „függönyön” felismerhető történelmi jelenetek közül az egyikben egy lándzsás lovas üldöz egy a nomád magyarokhoz hasonlító másik lovast, aki a

nyeregben visszafordulva nyilaz üldözőjére. Feltehetőleg az Észak-Itáliát a X. században többször lerohanó magyarok ábrázolásáról van szó.

S. Tavano, *Aquileia*, Udine, 1984, 139; Csorba, 6–7, 34–35 (ill.); Horváth Z. Gy., 12–13 (ill.). (É. M. A.)

Arezzo

36 *Chiesa di S. Francesco* [piazza S. Francesco].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – Spinello Aretino egy tanítványának alkotása.

Georg Gombosi, Spinello Aretino, 1927; Mihalik, „Misc. Franc.” XXXVI, 84.

Kiegészítés: A freskó – jó állapotban – a főoltártól távolabb eső tagozó oszlopon, bal oldalon található. (M. K.)

**Chiesa di Santa Maria in Gradi*, piazza Santa Maria in Gradi.

Szent Zoerard-András (Szórád) ábrázolása három freskón. – Szent István uralkodásának első éveiben egy Zoerard nevű remete jött Magyarországra, egyes nézetek szerint Lengyelországból, mások szerint Isztriából, és a Zobor-hegyi bencés apátságba lépett be szerzetesnek, ekkor kapta az András nevet. Először a Zobor-hegy környékén, majd a Trencsén közelében lévő Szalka hegységben remetéskedett. A nyitrai székesegyházban temették el. Legendáját Pannonhalmi Boldog Mór pécsi püspök írta meg 1064 és 1070 között.

Arezzóban, a kamalduliak egykori (1591 és 1611 között épült) templomában – írja Sólmos Szilveszter a szentről szóló monográfiájában – „Szent Szórádnak van egy kis kriptája, ahol három kép és az ábrázolásokat magyarázó írás olvasható. A freskók nagyon megviselt állapotban vannak... az egyikben Szent Szórád látható egy előtte térdeplő férfival, valószínűleg az akasztásra ítélt bűnösrel, mert a kép alatt ez a felirat olvasható:

“Un certo reo essendo stato per malefici da lui commessi nella città di Nitria impiccato, e quivi lasciato per morto. Il qual reo da che fu condannato alla morte, non restò mai infino a que fu a quella condotto, di raccomandarsi a S. Andrea Zoerardo e fu da lui invisibilmente aiutato, prima con sostentarlo e appresso dopo essere tutti partiti mostrarsi visibile come spiccarlo e scioglierlo e lasciare liberamente partire.”

/Egy bizonyos bűnös embert az általa elkövetett gáztettért Nyitra városában halálra ítélték. Ez a bűnös halálra ítéletétől fogva nem hagyott fel azzal, hogy Zoerard András oltalmába ajánlja magát, aki meg is segítette;

láthatatlanul fenntartotta, és miután a szemlélők eltávoztak, feloldotta és hagyta szabadon elmenni./

A másik képen a jelenet még kevésbé vehető ki. Templom látható rajta, ahol az emberek földre roskadva imádkoznak. A felirat is olvashatatlan. Bizonyos elemekből arra lehet következtetni, hogy ... arról a jelenetről van szó, amikor egy templomban megjelenik Szent Szórád, és az eretnekeket kiveri onnét... Van egy harmadik kép is, amely Szórádot ábrázolja térdeplő helyzetben, kivágott fatörzsben, fehér ruhában. A felirat sokatmondó:

“S. Andreas Zoreardus Conf. Polonus monachus camaldulensis. Obiit in Ungaria in monte Ferreo an. 1009. die 16. iulii, in Ecclesia S. Emmerami Martiris sepultus est. Et dum viveret et post mortem miraculis clarus. A Callisto III. P. Max. in numerum Sanctorum relatus.”

A felirat kétségtől lengyel eredetre mutat, minden tévedésével. Lengyelországból származik a félreértés, hogy Szórád Vashegyen, tehát Pécsváradon halt meg. – A festmények korát nem ismerjük, a jelek szerint a XVII-XVIII. századból valók.”

A freskókat 2003-ban restaurálták.

Szent Zoerard-Andrást ábrázoló festmény. – A freskókon kívül a templomban a Szentnek még egy ábrázolása található, Vincenzo Dandini vászonra festett olajképe 1658-ból, melyen Szent Szórád Borromeo Szent Károllyal együtt látható.

Sólymos, 153, 157–158; Prazák, 481–484. (K. Zs.)

Asciano

Chiesa di S. Francesco [piazza S. Francesco].

Festmények Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával. – Az olajfestmények között, amelyek a kórus falán függenek, van egy, amely „Szt. Erzsébetet kötéllel a jobb kezében” ábrázolja és Assisi Szent Klárát, ember nagyságú, álló alakokkal; egy másik ovális vászonkép Szentünk mellképét ábrázolja, kezei a mellén.

XVII. századi művek, Rutilio Manetti modorában.

Broggi, *Inventario generale*, 18, 19.

Kiegészítés: A Szent Ferenc templom használaton kívül, zárva van. Az Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó a corso Matteottin lévő Corboli palotában, a *Museo d'Arte Sacra*ban van kiállítva. A második emeleten található 144. számmal, Szent Klára képe mellett, mely a 145. számot viseli. Antonio Möllesnek tulajdonítják és 1631-re datálják őket. A Banfi által említett ovális kép elveszett. (Cecilia Alessinek, a sienai

Soprintendenza dei Beni Artistici e Storici munkatársának szíves közlése alapján.)

Palazzo Corboli – Museo d'Arte Sacra, Serie „Musei Senesi”, a cura di Cecilia Alessi, Siena, Protagon Editori Toscani, 2002, 220, 224. (M. K.)

Ascoli Piceno

38 *A Palazzo Comunale udvara* [piazza Arringo].

Marc'Antonio Bonfininek, Mátyás király történetírójának mellszobra. – Bronzból, márvány talpazaton, amelyen a „*Rerum Hungaricarum Decades*” szerzőjének a neve:

BONFINIUS

A talpazat hátsó oldalán még két felirat olvasható; az egyik a mű megbízójának és alkotójának a nevét tartalmazza:

DONAVIT
COMES
DOMINICUS FESTELIUS
SCULPSIT ZOLTAN FARKAS

– a másik az ajánlást:

IN MEMORIA DEL GRANDE
ASCOLANO ILLUSTRE
STORIOGRAFO DI MATTIA
CORVINO RE D'UNGHERIA
LA CAPITALE UNGHERESE
BUDAPEST
POSE
MCMXXXV

/ASCOLI NAGY FIÁNAK, CORVIN
MÁTYÁS, MAGYARORSZÁG KIRÁLYA
HÍRES TÖRTÉNETÍRÓJÁNAK
AZ EMLÉKÉRE
A MAGYAR FŐVÁROS
BUDAPEST
ÁLLÍTTATTA
MCMXXXV/

Farkas Zoltán magyar szobrászművész alkotása, amelyet Budapest városa állított 1935-ben.

Riccardo Gabrielli, *Monumenti lapidari moderni in Ascoli Piceno con note storico-artistiche e illustrazioni* (Ascoli – Piceno 1937), 54.

Kiegészítés:

Horváth Z. Gy., 88–89 (ill.); Csorba, 100–101 (ill.). (N. M.)

**Pinacoteca Civica /Városi Képtár/, Palazzo Arringo, piazza Arringo.*

Hubay Cebrián Andor képe. – Antonio Bonfini portréja (484.sz.).

Ifj. Markó Károly képei. – Három tájkép (796–798. sz.) és egy Felice Orsinit ábrázoló arckép (795. sz.).

László Fülöp Elek képei. – Két kép, mindkettő Verrucci Beyt ábrázolja (863–863. sz.).

Genthon, *Az olaszországi...*, 244–245, CXIX. tábla (ill.); Daniela Ferriani, *Ascoli Piceno, Pinacoteca Civica*, Bologna, Calderini, 1994, 171, 235–236, 254 (ill.). (K. Zs.)

Assisi*Basilica e Convento di S. Francesco.*

(Altemplom: a kereszthajó jobb szárnya)

Árpád-házi Szent Erzsébet kápolna. – Ezzel a névvel jelölték, ahogy Fea mondja, azt „a rossz helyet az erdő felé eső oldalon”, ahol Vasari szerint létezett egy „S. Lisabetta oltára”, amely azonban Fea idejében már nem volt meg.

Vasari I, 557; Fea 12, 30. sz.; Kleinschmidt III, 65 és 99; Supino 175.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – „Mielőtt az oldalkápolnába jutnánk”, ahogy Fea meghatározza a helyet, a szentek félalakos ábrázolásai között, amelyek az öt részre osztott tér egy-egy négyszögében foglalnak helyet, a harmadik alak ábrázolja Szentünket gazdagon díszített rózsaszín ruhában, türkiz köpennyel, királyi koronával a fején, jobbra fordulva.

A freskóról Vasari azt írja, hogy Simone Martini műve, melyet annak halála után Lippo Memmi fejezett be.

Vasari 557; Fea 12, 30. sz.; Schmoll 108; Kleinschmidt II, 184. sz. ill.; Supino 174; Zocca 55 és az itt említett irodalom.

Kiegészítés: A kápolna freskóin ábrázolt szentek között beazonosítottak néhány magyar szentet. Eszerint az alul lefestett öt félalakos szent között, Szent Ferenc, Toulouse-i Szent Lajos és Szent Erzsébet mellett valószínűleg Árpád-házi Szent Margit és Szent Imre alakjai láthatók.

Bellosi L., *La barba di Francesco*, „Prospettiva”, XXII, 1980, 11; Lukács, 163–169; Prokopp, *A Szent Erzsébet Kápolna*, 47–55; Klaniczay G., *Az uralkodók*, 286–302; Horváth Z. Gy., 78–85 (ill.); Csorba, 48–49. (M. A.)

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – Véssett arany háttér előtt középen a Madonna, bal karján tartja a kis Jézust, aki jobbra fordulva kezével megérinti a lilio-

mos jogart, melyet a zöld ruhát viselő Szentünk hozott neki; balra egy szent király kék ruhában és vörös palásstal. Félalakos ábrázolások. Az attribúcióról lásd az előző művet.

Zocca kétségbe vonja a jobb oldali alak Szent Erzsébettel való azonosítását, s kijelenti, hogy az egy férfi képmása, amit „a királynőhöz nem illő rövid haj, az országalma és jogar” bizonyítanak.

Kleinschmidt II, 26. tábla; Supino 174; Zocca 55 (reprodukciónal).

Kiegészítés: A kutatás legfrissebb eredményei szerint a freskó valószínűleg Szent István és Szent László között ábrázolja a Madonnát a Gyermekkel.

Bellosi L., i. m.; Prokopp, *A Szent Erzsébet Kápolna*; valamint Della Porta – Genovesi – Lunghi. (M. A.)

(Cappella di S. Nicola) [a jobb oldali kereszthajó végén]

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával. – A bejárati ívbélleten hat négyszögben párosával lefestett tizenkét szent között szerepel a mi Szentünk is, Szent Klárával együtt. Giotto követőjének munkája, a XIV. század 30-as, vagy legkésőbb 50-es éveiből.

Schmoll 107; Supina 157; Zocca 48–50 (bibliográfiával).

Kiegészítés:

Della Porta – Genovesi – Lunghi, 48. (M. A.)

(Cappella di S. Martino) [az első kápolna balra]

Gentile Partino da Montefiore bíboros címere. – A kápolnát maga a bíboros – aki korábban (1308) pápai legátus volt Magyarországon – építtette és festette ki freskókkal, akinek a címere többször le van festve a falakra és az üvegablakokra, s amely a Kleinschmidt által idézett Lodovico da Pietralunga szerint „egy pajzs avagy jelvény, sárga vagy arany mezővel és több egymáshoz kapcsolódó hegyvel, melyek közül a legmagasabbikon egy olajfa van a gyümölcszeivel”.

Kleinschmidt I, 189a ill. és a leírás III, 12.

Gentile da Montefiore bíborost ábrázoló freskó. – A bejárat boltíve fölötti lunettában egy balusztráddal övezett gótikus fülkében Szent Márton szemben állva kézen fogja az idős megbízót, aki bíborosi ruhában térdel előtte.

Vasari szerint Puccio Capanna festette a kápolnát a bíboros számára, ő azonban 1312 meghalt, a festmény viszont nem lehet korábbi 1317-nél, mert ebben az évben kanonizálták Toulouse-i Szent Lajost, aki ugyanebben a kápolnában van ábrázolva. Ezért Fea nem hitt Vasarinak, és a freskókat Simone Martininek tulajdonította.

Supino 164; Zocca 70–72 és az itt idézett irodalom.

Kiegészítés:

Della Porta – Genovesi – Lunghi, 39. (M. A.)

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával. – Ugyanennek a kápolnának a bejáratí ívbéletén minden oldalról négy szent alakja látható kettesével, háromkaréjos kétéosztatú mezőben, balra lent a mi Szentünk Szent Klárával.

A mű attribúciójához lásd az előző művet.

Fea 12; Kleinschmidt II, 168. sz. ill.; Schmoll 107; Supino 168, 175 (illusztrációval); Van Marle II, 220; Zocca 70–72, irodalommal.

Kiegészítés:

Della Porta – Genovesi – Lunghi, 39. (M. A.)

Üvegablak Gentile da Montefiore bíboros ábrázolásával. – A középső kétéosztatú ablakon kék háttérrel Szent Márton a vörös ruhás bíborossal (GENTILIS CARDINAL.), aki jobbra fordulva térdel, kezét összekulcsolva. A mű a XIV. sz. első feléből való. A kartonja Simone Martini köréből került ki, talán magától a mestertől származik.

Kleinschmidt I, XXII. tábla és 248. sz. ill.; Supino 230; Zocca 35.

Kiegészítés: A kétéosztatú ablakok üvegeinek kivitelezését Giovanni di Boninónak tulajdonítják.

Marchini, 123. (M. A.)

(Cappella di S. Lodovico) [a hajó első kápolnája jobbra]

Gentile da Montefiore bíborost ábrázoló freskó. – A Kleinschmidt által idézett Pietralunga szerint: „A kápolnában a boltív fölött vagyis a csúcán ott van Gentile bíboros képmása”.

Kleinschmidt III, 12; Supino 168.

Üvegablak Gentile da Montefiore bíboros ábrázolásával. – A négyosztatú ablak negyedik üvegén, aranyliliomos kék rombuszokból alkotott háttér előtt a bíboros (D. GENTILIS...) ferences csuhában balra fordulva, térden állva fogadja Szent Antal áldását. L. da Pietralunga szerint „a mondott üvegablakon lejjebb van négy pajzs avagy jelvény egy zsinóron, a bíboros címere”.

A mű kartonja minden bizonnyal Simone Martini köréhez tartozó művész alkotása.

Kleinschmidt I, 23. sz. ill. (részlet a bíborossal), 228 (az egész üvegablak); Supino 230; Zocca 25–26 (az egész üvegablakkal).

Kiegészítés: A kartont Angeletto da Gubbiónak, Giovanni di Bonino segédjének tulajdonítják.

Marchini, 148. (M. A.)

Gentile da Montefiore bíboros sírja. – A Kleinschmidt által idézett Pietralunga szerint: „középen az oltár előtt van Gentile bíboros sírja, a kalapjával, ami fölé van akasztva a kápolna mennyezetén”. A sírkő felirat nélküli, csak a bíboros címere díszíti.

Kleinschmidt I, 164; Grabstaetten 62. sz.; Supino 165.

Kiegészítés: A sirt 1763-ban az oltáron végzett átalakítások során megsemmisítették.

Della Porta – Genovesi – Lunghi, 40. (M. A.)

(Cappella di S. Caterina) [az előcsarnok végén]

Üvegablak Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával. – A jobboldali kétoszlatú ablak mindhárom képén van egy álló szent figurája, melyek közül a balra forduló alakban Kleinschmidt a mi Szentünket véli látni. Az üvegablak rajzát Zocca Simone Martini körének tulajdonítja (24. old.).

42

Kleinschmidt I, 238 és 256. sz. illusztráció (az egész üvegablakkal)

Kiegészítés: G. Marchini ellenben ugyanebben a figurában nem Szent Erzsébetet, hanem Toulouse-i Szent Lajost látja, az alapján, hogy az ábrázoláson a szent egy koronára tapos, jöllehet elismeri, hogy a figurának „női kinézete van”.

Marchini, 143. (M. A.)

(Felső templom)

Fa dombormű Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával. – A fa kórus ülései háttámláinak tükrébe faragott figurák között Mihalik felismerte Szentünk alakját is. A domborműveket 1491 és 1501 között Domenico Antonio Indovini da San Severino készítette, ahogy Zoccánál olvashatjuk. A „S. Elisabeth” felirattal megjelölt figura balról a negyedik az apszis közepén álló pápai tróntól számítva.

Mihalik, „Misc. Franc.”, 84.

Kiegészítés: A „S. Elisabeth” felirattal megjelölt figura az apszis közepén lévő pápai tróntól számítva a negyedik.

F. Canali, *La Basilica di San Francesco in Assisi*, Firenze, Bonechi, 2001, 156. (M. A.)

(Kincstár)

Kárpit Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával. – Felül közepén mandorlában Szűz Mária a gyermekével, alatta Szent Ferenc és körülötte a három ferences rend fő képviselői, közöttük a harmadik a mi Szentünk, ahogy azt mellette a név, „Sa Elisabet” jelzi. Magassága 4,45 m, hosszúsága 3,28 m.

Mind a karton, mind a kivitelezés flamand munka. IV. Sixtus készítette, és 1475-ben adományozta a bazilikának.

Kleinschmidt I, 298 illusztrációval, 364; Umberto Gnoli, *Il Tesoro di S. Francesco d'Assisi*, „Dedalo”, II (Roma 1922), 569–70 (reprodukciónal); Zocca 158 és az ott hivatkozott irodalom.

Kiegészítés: Az 1. sz. kárpit, amely a ferences családfát ábrázolja, a jobb oldali falon van elhelyezve, a bejárat mellett. (M. A.)

**Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény.* – Táblára festett olajkép. A bal oldali utolsó teremben található, 25. számmal. Taddeo di Barto-

lónak (1362–1422) tulajdonítják. A Perkins-gyűjtemény részét képezi, amelyet 1955-ben adományozott a Kincstárnak Mason Perkins, amerikai művészettörténész.

Della Porta – Genovesi – Lunghi, 58. (M. A.)

Basilica di S. Maria degli Angeli [Porziuncola, piazza Garibaldi].
(Cappella delle Rose)

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – A jobb oldali falon, kis oszlopokkal felosztott mezőkben Szent Erzsébet és Szent Klára. A kép mellett ott áll a mű befejezésének a dátuma: „MDVI. Die prima Augusti”.

A kápolna freskóit hagyományosan Tiberio d’Assisinek tulajdonítják. A mi képünk a Zocca által idézett Douglás szerint „Eusebio da S. Giorgio stílusában készült, és szoros kapcsolatban áll a S. Damiano freskóival, melyeket 1507-ben ő festett.”

U. Gnoli, Pittori e miniatori dell’Umbria, Spoleto 1923, 328; Zocca 341.

Kiegészítés: A Szent alakját egy fölötte lévő „S. Helisabeth” felirat is jelöli.

Della Porta – Genovesi – Lunghi, 196; *Umbria. Guida*, 317. (M. A.)

**Cappella del Rosario*

„Szent Erzsébet alamizsnája” freskó. – Carlo Morelli műve, amelyet Ottavio Spadernek (1695–1715), Assisi püspökének a megbízásából készített. A freskó a kápolna mennyezetének jobb oldalán látható.

Della Porta – Genovesi – Lunghi, 191. (M. A.)

**Pinacoteca Comunale /Városi Képtár/, via San Francesco 12.*

Keresztre feszítés Árpád-házi Szent Erzsébettel és hívőkkel. – A Szent Kriszpin Konfraternitás refektóriumából származó freskó töredéke. A Farneto Mesterének XIII. század végi alkotása. Szent Erzsébet alakja a keresztől balra látható. A fején viselt rózsakoronáról és gazdag ruházatáról ismerhető fel. (M. A.)

Árpád-házi Szent Erzsébet megjelenik Szent Klára halálos ágyánál. – Vászorra festett olajkép, Giacomo Giorgetti (Assisi 1603 – 1679) alkotása, eredetileg a Palazzo dei Priorit díszítette.

Umbria. Guida, 317; Della Porta – Genovesi – Lunghi, 191; *La Pinacoteca Comunale di Assisi*, a cura di F. Todini e B. Zanaro, Firenze, 1980, 40, 130. old, 8, 88. sz. illusztráció. (M. A.)

*Avasinis

Frazione di Trasaghis

Chiesa di S. Nicolò.

A Trasaghishez tartozó Avasinis nevű helység plébániatemplomát az 1976-os földrengés rombadöntötte. Az újjáépítés során Mészáros György magyar festőművészt bízták meg azzal, hogy a hajó fölötti üres mennyezetet betöltse. Mészáros György a budapesti Szépművészeti Főiskolán végzett, s jelenleg a soproni Nyugat-Magyarországi Egyetem tanára. A magyar művész, akinek művei Olaszországban is jól ismertek, 2000-ben egy hatalmas, 5 × 12 méteres freskót festett „Szűz Mária dicsősége” címmel, melyen kék háttér előtt ábrázolta a Madonnát, amint felfelé száll a Szentháromság felé, Sienai Szent Katalin és Szent Domonkos társaságában. Rózsaszín felhők alatt imádkozó figurák látszanak: Szent Antal, Keresztelő Szent János, Gonzaga Szent Alajos és Szent Miklós, Avasinis patrónusa, ezen kívül Szent Bálint és Szent Flórián mártírok, a friuli hívek kedvelt szentjei. (A. R.)

*Aviano

Duomo.

Avianói Boldog Márk oltára. – Az avianói dómban mellékoltárt emeltek 2003-ban Avianói Boldog Márk tiszteletére, és azon elhelyezték a kapucinus 1900-ban készült márványszobrát. 1918 tavaszán nagy tisztelője, Boldog IV. Károly magyar király felkereste Avianói Márk atya szülőházát és a dómban levő szobrát.

Chiesa di S. Maria Maddalena di Villotta.

Avianói Boldog Márk árázolásai. – Az 1848–1854 között épült templomban több festmény örökíti meg a szentéletű kapucinust, mellette pedig egy kút (Edi Canner, 2002) és egy nagyméretű bronzszobor (Giuseppe Gatto, 2002) állít neki emléket. A templomtól nem messze található kis kápolnát Avianói Boldog Márk tiszteletére emelték.

Avianói Boldog Márk szülőháza, Villotta, via Cristofori.

Aviano Villotta nevű városrészében áll Avianói Boldog Márk kapucinus szerzetes szülőháza. A rajta látható emléktábla felirata szerint:

„Qui nacque e qui sotto la guida della pia madre visse nell’innocenza l’alba della vita Carlo Domenico nob. Cristofori che divenuto P. Marco

d'Aviano Cappuccino dalla modesta cella la Divina Provvidenza trasse a risvegliare la fede tra i popoli con la fervida parola e a condurre l'Europa cristiana al trionfo sulle forze degli infedeli con la preghiera e la saggezza degli umili. N. 17 – XI – 1631, M 13 VIII – 1699”

/Itt született, és itt élte ártatlanságban, édesanyja vezetése alatt, élete hajnalát nemes Carlo Domenico Cristofori, akit Avianói Márk kapucinus atyaként a szerény cellából az Isteni Gondviselés a népek hitét hathatós szavával felébreszteti, a hitetlenek erői felett a keresztény Európát imával és az alázatosak bölcsességével győzelemre vezetni hívott. Szül. 1631. XI. 17 – Megh. 1699. VIII. 13./

Avianói Márk atya pápai megbízással és I. Lipót császár felkérésére személyesen is részt vett 1684–1688. között azokban a hadjáratokban, amelyek Magyarországot felszabadították a török uralom alól. 2003. április 27-én avatta boldoggá Rómában II. János Pál pápa.

P. Venanzio Renier, *Beato Marco. La vita, l'anima*, Comitato P. Marco d'Aviano, 3^a edizione riveduta, Pordenone, 2003; Érszegi M. A., *Boldog Avianói Márk élete. Hittel és diplomáciával a keresztény Magyarországiért*, Márton Áron Kiadó, Budapest, 2003. (É. M. A.)

*Bagni di Lucca

Villa Diana, frazione Ponte a Diana.

Teleki Sándor gróf emléktáblája. – Teleki Sándor gróf, Petőfi Sándor barátja (akit nászútján a gróf koltói kastélyában látott vendégül) az 1848/49-es szabadságharc bukása után száműzetésbe kényszerült, és hosszú évekig Franciaországban és Angliában élt. 1860 után Itáliába költözött, és az olasz *Risorgimento* harcaiban való aktív részvétel után *Bagni di Lucca*-ban telepedett le, melynek *Ponte a Diana* nevű részén, a *Villa Diana*-ban lakott. A villa falán 1995-ben A Magyar Nagykövetség emléktáblát helyeztetett el a következő felirattal:

IN QUESTA CASA
VILLA DIANA
VISSE NEGLI ANNI '60
DEL SECOLO SCORSO
IL CONTE UNGHERESE
SÁNDOR TELEKI
1821- 1892
SCRITTORE
COLONELLO DELLA LOTTA
DI LIBERAZIONE UNGHERESE
FEDELISSIMO DI GARIBALDI

COLONELLO
 DEL REGIO ESERCITO ITALIANO
 QUI RICEVETTE LE VISITE DEI
 SUOI CONNAZIONALI IN ESILIO
 E DEI SUOI AMICI
 ITALIANI, INGLESI E FRANCESI
 TRA CUI ALESSANDRO DUMAS PADRE
 POSE L'AMBASCIATA DELLA
 REPUBBLICA DI UNGHERIA NEL 1995.

46

/EBBEN A HÁZBAN
 A VILLA DIANÁBAN
 ÉLT A MÚLT SZÁZAD
 60-AS ÉVEIBEN
 A MAGYAR
 TELEKI SÁNDOR GRÓF
 1821- 1892
 ÍRÓ
 A MAGYAR SZABADSÁGHARC
 EZREDESE
 GARIBALDI HÚ KATONÁJA
 AZ OLASZ KIRÁLYI HADSEREG
 EZREDESE
 ITT FOGADTA SZÁMŰZÖTT HONFITÁRSAI
 ÉS OLASZ, ANGOL ÉS FRANCIA BARÁTAI
 KÖZTÜK ID. ALEXANDRE DUMAS
 LÁTOGATÁSÁT
 AZ EMLÉKTÁBLÁT A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
 NAGYKÖVETSÉGE ÁLLÍTTATTA 1995-BEN/
 Csorba, 174–175 (ill.). (Cs. L.)

Bari

Chiesa di S. Niccolò.

Ereklyetartó Magyarország címerével. – A Kincstárban őrzött ereklyetartó egy ezüst ládika, mely négy oroszlánra támaszkodik, s egy kis torony emelkedik ki belőle, amelyen a vörös-fehér zománcozott szimát Magyarország címere díszíti.

A művet Pietro de Moreriis, 1335-től a Szent Miklós templom perjele csináltatta, akinek a címere az ereklyetartó talpazatán látható. Valószínűleg magyarországi megrendelésre, Erzsébet királyné (†1382) vagy Nagy Lajos király (†1386) megbízásából készült, akinek számos ajándékát őrizték ugyanebben a Kincstárban.

A Kincstár 1362-es leltára a következő leírást adja:

„No, 7. Item Tabernaculum unum de argento deaurato cum campanile et Crucifisso et in capite cum smaltis tribus in cruce ex parte ante et ex parte post cum smaltis quinque et in summitate campanilis ad arma Ungarie et intus in eadem cum imagine B. Virginis tenentis filium in brachis, imaginibus duabus, una a dextris et altera a sinistris, smaltatis per totum cum fenestris quatuor cristallinis, que smalti sunt in circulo inferiori cum imaginibus Sanctorum et lapidibus viginti quatuor elevatum et positum supra quatuor leones de argento cum losingijs octo ad arma dicti quondam domini Petri de Morerijs, ponderis librarum tredecim et unciarum novem”.

Ugyanebben a leltárban további, ma már elveszett tárgyak is szerepelnek, amelyeket magyarországi Erzsébet királyné vagy más magyarok ajándékoztak a templomnak:

„28. Item Cutrufelli duo cohoperti deaurati per totum, missi per Reginam Ungarie;

„32 bis. Item Calix unus de argento deauratus donatus ipsi Ecclesie per Reginam Ungarie;

„100. Item Icona una de argento cum imagine B. Nicolai... circumcirca cum smaltis tredecim ad alma regia Ungarie;

„218. Item Planeta, Tunica et Dalmatica de velluto viridi... donate Ecclesie per Reginam Ungarie;

„235. Item Planeta Dalmatica e Tunica de velluto celesti... misse per Reginam Ungarie;

„238. Item Frontale unum missum per Reginam Ungarie;

„285. Item Orilierum unum de cendato rubeo ex una parte... cum quinque armis Ungarie, et ex altera parte de cendato citrino... cum duobus armis de Ungaria;

„551. Cortine quatuor... ad arma Aragonum cum armis intus de Ungaria”.

Vö. Eustachio Rogadeo, *Il Tesoro della Regia Chiesa di S. Niccolò di Bari nel sec. XIV*, ne „L'Arte” V (Torino 1902), 320–408 és köv.; Balogh Jolán, *Magyar címeres ereklyetartó Bariban*, „Henszlmann-Lapok”, 1927, fasc. 3; Dercsényi, Nagy Lajos kora, 70–71 (reprodukcióval).

Kiegészítés:

Takács I., *Kápolna alakú ereklyetartó magyar címerrel a Bari San Nicola kincstárban*, „Ars Hungarica”, 1, 1998, 66–82. (N. M.)

Bicocca lásd Milano, Palazzo Arcimboldi

Bologna

Collegio Venturoli [via Centotrecento 4].

Magyar-Illyr Kollégium. – A kollégium, amelyet 1537-ben Szondi Pál alapított, aki akkor a zágrábi káptalan dékánja volt, működését 1557. május 8-án kezdte meg a via Centotrecento egyik házában. A jelenlegi épületet Antonio Conti építette 1699-ben a Torri testvérek, Giovanni Battista és Antonio tervei szerint. Az épület dekorálásával Gioacchino Pizzolit bízta meg, aki 1700-ban freskókkal díszítette az refektóriumot. Az árkád, amely az egyemeletes homlokzatot alkotja, öt homlokívvvel nyílik, valamint két oldalsó boltívvel, melyek vastag és erős oszlopokra támaszkodnak. A sarokoszlopok felnyúlnak egészen a párkányzatig. A párkány nélküli első emeleti ablakok fölött kerek ablakok nyílnak. Az árkád alatt kisebb földszinti ablakok és barokk díszítések. Faragott tölgyfa kapu képezi a bejáratot. Ezen át az első udvarba jutunk, amely négy-szögletes, és felépítésében a homlokzat árkádjának a formáját ismétli. Kétoldalt,

mind a földszinten, mind az első emeleten a homlokzaton levőknél alacsonyabb boltívek hasonlóképpen oszlopokon nyugszanak. Balra található a lépcső, jobbra a refektórium. Szemben egy boltíves kapun át jutunk a második udvarba. Ennek a kapunak mindkét oldalán egy-egy, fölötte pedig három ablak. A párkány fölött kis harangtorony emelkedik, rajta óra. A második udvart, amelyet kertként használtak, fal veszi körül, melyet eredetileg freskók díszítettek. Miután II. József 1781. szeptember 15-én a kollégiumot feloszlatta, az épület többször gazdát cserélt, míg végül 1822-ben a jelenlegi Venturoli Kollégium székhelye lett, mely mindmáig birtokolja. Időközben többször átalakították, szinte minden alkalommal, amikor új tulajdonosa lett. Legutóbb 1927-ben építettek egy új szárnyat a második udvarba.

A kollégium történetéhez lásd D. Farlati, *Illiricum Sacrum*, V (Venezia 1775) 537; Guidicini II, 390; Fraknói, A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században (Budapest 1873) 237; Molnár, „Délmagyarországi Értesítő”, 1877, 18–23; Fraknói, Magyarország és a Szentszék, II, 39; Münster, „Magyar Művészet” IV, 426; L. Tóth, Le relazioni universitarie tra Bologna e l’Ungheria, „Il Comune di Bologna” LXVII (1930), 7. sz., 58; Veress, „Mon. Hung. Ital.,” III, LXXI–IV, 586–94. Az épületről lásd az R. Wolf által nyújtott leírást, I, 11–17, illusztrációkkal: 1 A Kollégium homlokzata, 2 Első udvar, 3 Második udvar, 7 Refektórium.

Kiegészítés: Az épület ma is a *Fondazione Venturoli* tulajdona, s nincs nyitva a nagyközönség számára. Néhány éve folyik a freskók restaurálása.

Annali del Collegio Ungaro-Illirico di Bologna 1553–1764, a cura di G. P. Brizzi e M. L. Accorsi, con le prefazioni di G. P. Brizzi, D. Barbaric e P. Sárközy, Bologna, CLUEB, 1988; P. Sárközy, *L’Università di Bologna e la storia culturale ungherese*, in Id., *Da I fiumi di Ungarretti al Danubio di Attila József*, Roma, Sovera, 1994, 17–40, Id., *Il Collegio Ungaro-Illirico di Bologna*, in Id., *Roma, la patria comune*, 13–20. (R. Zs.)

(A bejáratnál)

Emléktábla a kollégium alapításáról és az épület építéséről. – Már nincs meg, a következő felirata volt:

D.O.M.

SISTE GRADUM HIS IN GRADIBUS HOSPES
 PALLADIS MARTISQUE TROPHEA INSPICE
 ET COLLEGII HUIUS DECORA IN ILLIS SUSPICE
 PRAETER COMPLURES REGNORUM PROREGES
 ET CLAROS BELLI DUCES
 SEX SUPRA DENOS ID ALUIT EPISCOPOS
 VERUM PATRIAE ATHENAEUM
 EX QUO REIPUBLICAE CHRISTIANAE PRODIERUNT HEROES.
 FUNDAVIT HOC PAULUS ZONDIUS ROSONAE ANTISTES
 ET ZAGABRIAE PRAEPOSITUS A. MDXXXVII.
 GREGORIUS XVI. PONT. MAX. CONFIRMAVIT
 ANNO MDCXXII.
 CAPITULUM ZAGABRIENSE AUXIT, AC NOVA FABRICA ORNAVIT
 QUAE IN SCALA HAC FINEM ACCEPIT.

DUM REGIT UNDECIMUS ROMAE CAPITOLIA CLEMENS,
 IMPERII FASCES DUM LEOPOLDUS HABET.
 UNGARIAE ILLYRICIQUE: PIUS DUM REGNA GUBERNAT.
 JOSEPH: AUSTRIAEAE GLORIA PRIMA DOMUS
 RECTORE COLEGII GEORGIO PATACICIO CAN. ZAGABRIENSE
 PROTONOT. APOSTOLICO ET THEOLOGIAE DOCTORE.
 PERGE NUNC HOSPES, ET CURA, .
 UT QUIVIS GRADUS SIT TIBI GRADUS AD COELUM.
 MONUMENTUM HOC
 COLLEGI HONORIS RECTORIS AMORI POSUIT
 A. MDCCI
 COMES GEORGIUS RÁTTKAY COLLEGIALIS.

49

Amiből kitűnik, hogy az emléktáblát 1701-ben Rátkay György Gróf, a kollégium diákja állíttatta.

A feliratot először Molnár tette közzé „Délmagy. Értés.”, 20, majd Veress „Mon. Hung. Ital.” III, 586.

Veressnél (586–92) az „Inscriptiones Collegii Ungaro-Illyrici” bőséges gyűjteménye olvasható, amelyet Montieri „Raccolta di tutte le memorie, lapidi ed iscrizioni che si trovano nelle chiese, palazzi e strade della città di Bologna” c. művéből vett (Ms., Biblioteca Univ. di Bologna, tom. I, 238–246). Ezek közül a feliratok közül, amelyek szinte mind elpusztultak, s nagyrészt a kollégium horvát rektoraira vonatkoztak, közülük itt néhányat, amelyek különös érdeklődésre tarthatnak számot magyar szempontból.

Ilyen például a „kronogramversek” egyike, amelyet Veress (588. old.) mint „1691-ből” valót közöl, mely a régi épület újjáépítéséről emlékezik meg.

Ano qVo phenIX Ista CoLLeGii
 hVngarICo. ILLIrICi. gVbernatrIX
 Vetera rVINanDo noVa ponenDo
 fastIgo: VrItVr Vt reVIVIsCat

Egy 1699-es felirat megemlékezik Szondi Pál risoni püspökről, esztergomi és zágrábi kanonokról, a kollégium alapítójáról (589. old.):

Illmo et Rmo Dno Zondi Epo
 Rosonensi Praeposito Strigoniensi et
 Zagabriensi Collegii huius Ungaro Illyrico
 fundatori primo hoc perenne gratudinis
 monumentum posuit idem Collegium
 MDCXCIX

Ugyanebből az évből egy másik felirat Dvornikovich Mihály váci püspökről és a győri káptalan dékánjáról emlékezik meg (589. old.):

Illmo ac Rmo Dno Michaeli Duornikovich Epo Vaciensi
 Praeposito Iauriensi, et Abbati, Sacrae Caesariae Regiaeque
 Ma.tis Consiliario, Collegii huius olim alumno et benefactori
 munificio gratum posuit Collegium MDCXCIX.

Érdekes a szomszédvári Chykulini János Ferenc báróról szóló felirat (591. old.):

Illmus Dnus Joannes Franciscus Chykulini L. B. de
 Szomszédvára, Philosophiae
 Magister Universitatis Iuristarum Prior ac
 Nationis Germanicae Procurator.

(A kollégium árkádja)

A Magyar-Illyr Kollégium emléktáblája. – Az árkád falán lévő emléktábla felirata a következő:

EBBE QUI STANZA FINO AL MDCCXXXI NEL QUALE ANNO FU SOPPRESSO, IL COLLEGIO UNGARICO CHE PAOLO SONDI CANONICO DI ZAGABRIA POI VESCOVO ROSANENSE FONDO SULLA METÀ DEL SECOLO XV, E QUI DAL MDCCCXXII HA SEDE IL COLLEGIO CHE AD ALLEVARE GIOVANETTI NELLE ARTI BELLE, FU FONDATA DA ANGELO VENTUROLI VALENTE ARCHITETTO, E DA LUI PRESE IL NOME.

/ITT VOLT A SZÉKHELYE 1731-IG, BESZÜNTETÉSÉIG A MAGYAR KOLLÉGIUMNAK, AMELYET SZONDY PÁL ZÁGRÁBI KANONOK, MAJD ROZSONI PÜSPÖK ALAPÍTOTT A XV. SZÁZAD KÖZEPÉN, ÉS ITT VAN A SZÉKHELYE 1822-TŐL ANNAK A KOLLÉGIUMNAK, AMELYET AZ IFJAK SZÉPMŰVÉSZETEKBE VALÓ NEVELÉSÉRE ANGELO VENTUROLI, JELES ÉPÍTÉSZ ALAPÍTOTT, S MELY AZ Ő NEVÉT VISELI./
„L' Archiginnasio” ann. X (1915), 224.

Kiegészítés:

**Emléktábla az új Magyar Kollégium alapításáról.* – Az 1990-es évek végéig egy új angol-magyar nyelvű emléktáblát helyeztek el a következő, a magyar részben számos hibát tartalmazó felirattal:

„This Building, designed by G. B. and G. A. Torri and Completed in 1700 by G. A. Conti, was the site of ancient Illyrian-Hungarian College until 1781. After several changes in ownership, in 1822 it became a college dedicated to the furtherance of young artists, thanks to the legacy of the architect Angelo Venturoli, a role, which is now carrier on by the „Fondazione Collegio Artistico Venturoli”. At the end of the courtyard you can see a fresco by R. Fantuzzi. Inside the bulding there are frescoes with episodes from the history of Croatia and Hungary by G. Pizzoli (1700). In 1995 under the auspices of the University of Bologna the „New Hungarian College” was re-founded at the site of the San Giovanni in Monte building complex.”

Magyar nyelven (a helyesírási hibák javításával):

„Ezt az épületet G. B. és G. A. Torri tervezte és építtette, az építést 1700-ban G. A. Conti fejezte be. 1781-ig a „Collegio Illirico-Ungarico” (Horvát-Magyar Kollégium) székhelye, néhány tulajdonos után 1822-ben Angelo Venturoli építész hagyatékának köszönhetően a „Fondazione Collegio Artistico Venturoli” székhelye és tulajdona; feladata a mai napig a fiatal művészek támogatása. Az udvar végén látható R. Fantuzzi freskója, az épület egyik termében lévő falfestmény, G. Pizzoli alkotása jeleneteket ábrázol Horvátország és Magyarország történetéből (1700). 1995-ben a Bolognai Egyetem jóvoltából az újjászervezett „Collegio Ungarico” (Magyar Kollégium) új székhelyet kapott a San Giovanni in Monte Komplexumban”

Horváth Z. Gy, 50–51 (ill.). (R. Zs.)

(Refektórium)

A horvát korona Magyarország királyának, Szent Lászlónak való átadását ábrázoló freskó.
– Az 1097-ben lezajlott jelenetet a mennyezeten egy kerettel körbefoglalt képen ábrázolták. Fényűző teremben játszódnak. Jobbra, nehéz takaróba burkolva fekszik az ágyon a haldokló Ilona királyné, Zvonimir király özvegye, könyökére támaszkodva, ágya mögött három udvarhölgye. Baloldalt testvére, László, Magyarország királya lép előre; elől egy lépcsőn térdelő apród felé nyújtja az Ilona által felajánlott horvát királyi koronát. A jelenetet a következő felirat magyarázza:

S. LADISLAUS REX HUNGARIAE REGNA ILLYRICI
A SORORE LEGATA HEREDITATE ACCIPIT.

Gioacchino Pizzoli műve. Aulikus, dagályos stílus, de a színei szépek.
Münster, i. m., 431; Wolf, i. m., 30, 42, 15. sz. ill.; Veress III, 587 (felirat).

Szent Istvánt, Magyarország királyát ábrázoló freskó. – A boltíves mennyezet négy boltívvánkosának egyikén van megfestve a félalakos figura, trónon ülve, gazdagon díszített palástban, fején a korona, kezében a jogar és az országalma, a következő felirattal:

S. STEPHANVS REX VNGARIAE – ET APOSTOLVS

G. Pizzoli műve, ikonográfiai jellegzetességek nélkül.
Münster, i. m., 431; Wolf, i. m., 40, 13. sz. ill.

Árpád-bázi Szent Imrét ábrázoló freskó. – A mennyezet egy másik boltívváncosán egy jobbra forduló, felfelé néző, félalakos figura nemzeti jellegű ruhában, fején koronával, jobbáiban liliummal, az alábbi felirattal van megjelölve:

S. EMERICVS DVX SCLAVONIAE

A G. Pizzoli által festett freskók között ez a legértékesebb alkotás.
Münster, i. m., 431; Wolf, i. m., 37, 12. sz. ill.; Tarczai, 38. sz. ill.

52 *B. Agostino Casottit, Zágráb püspökét ábrázoló freskó.* – Attól az ajtótól balra, amely a refektóriumtól az udvarra nyílik, egy babérlevél díszítésű, köríves képen, szemből, egész alakban van ábrázolva egy főpap, az alábbi felirattal:

...AVGVSTINVS EPPVS – ZAGRABIENSIS

G. Pizzoli alkotása.

Münster, i. m., 431; Wolf, i. m., 41, 14. sz. ill.

Bakócz Tamás bíborost, esztergomi érseket ábrázoló freskó. – A szemben levő falon egy a bíboros által a törökök ellen vezetett hadjárat jelenete, a felirat szerint:

THOMAS AB ERDOED CARD: ET PATRIARCHA
CONSTANTINOP: ARCHIEP: STRIGONIENSIS SACRAE
CONTRA TVRCHAS MILITIAE DVX

Ugyancsak Pizzoli műve.

Münster, i. m., 431; Wolf, i. m., 34, 8. sz. ill. (felirat nélkül); F. Banfi, Giov. Garzoni ed il Card. Tommaso Bakócz, Bologna 1936, 17; Veress III, 587 (a felirat).

Martinuzzi György bíborost, Várad püspökét ábrázoló freskó. – Az előző kép mellett látható a bíboros, amint 1540-ben a németek által ostromolt Buda városát védi; íme a felirata:

GEORGIVS MARTINVSIVS CARDINALIS ET EPISCOPVS
VARADIENSIS IOANNIS VNGARIAE REGIS
EXERCITVVM SVMMVS IMPERATOR

Szintén Pizzoli műve.

Münster, i. m., 431; Wolf, i. m., 34; Veress III, 587 (a felirat).

Draskovich György bíborost, Pécs püspökét ábrázoló freskó. – A bejárattól balra láthatjuk a bíborost, amint beszédet mond a tridenti zsinaton, a következő felirattal:

GEORGIVS DRASKOVICH CARD. EPPVS. QVINQUE
ECCLESIENSIS FERDINANDI VNGARIAE REGIS
IN CONCILIO TRIDENTINO ORATOR ILLYRVS VNGARUS

Szintén Pizzoli műve.

Münster, i. m., 431; Wolf, i. m., 34, 10. sz. ill.; Veress III, 589 (a felirat).

Kollonich Lipót bíboros, esztergomi érseket ábrázoló freskó. – A bejárattól balra, az előző képhez hasonló keretben látható a főpap alakja, amint egy asztal előtt áll, oszlopok között; a háttérben Bécs ostromának jelenete látszik, melyet maga a bíboros védett, amint az a feliratból is kitűnik:

LEOPOLDVS COLLONICH CARD. ET ARCHIEP.
STRIGONIENSIS VIENNAE DEFENSOR HOC IN
LOCO GRATIOSVS HOSPES ORIGINE CROATA

Szintén Pizzoli műve.

Münster, i. m., 431; Wolf, i. m., 34, 9. sz. ill.; Veress III, 587 (a felirat).

53

(Első emelet)

Egy kollégistát ábrázoló freskó. – A refektórium fölött levő folyosót lezáró falon egy szép ifjú félalakos figurája van lefestve magyaros ruhában, kezében könyvekkel, mely a felirat szerint:

RITRATTO E COSTVME DI VN CONVITTORE
VNGARO DEL SECOLO XVII

/EGY XVII. SZÁZADI MAGYAR
KOLLÉGISTA ARCKÉPE ÉS VISELETE/

XVIII. századi, ismeretlen művész alkotása.

Münster, i. m., 430 (illusztrációval); Wolf, i. m., 48, 17. sz. ill.

Kiegészítés:

Annali del Collegio Ungaro-Illirico di Bologna 1553–1764, a cura di G. P. Brizzi e M. L. Accorsi, con le prefazioni di G. P. Brizzi, D. Barbarić e P. Sárközy, Bologna, CLUEB, 1988; P. Sárközy, *Il Collegio Ungaro-Illirico di Bologna*, in Id., *Roma, la patria comune*, 13–20; a refektórium freskóihoz vö. Sárközy, *Magyar szentek kultusza*, 33–38 (ill.). (R. Zs.)

**Nuovo Collegio Ungarico* /Új Magyar Kollégium/, Complesso Monumentale San Giovanni, via de'Chiari 8.

A *Collegio Ungarico*t 1995-ben a Bolognai Egyetem újraalapította, és a *San Giovanni in Monte* műemlékegyüttes egyik felújított szárnyában helyezte el, amely egy időben a jezsuiták Szent Lajos Kollégiumához tartozott. A templom és a monostor eredete az őskeresztény időkbe nyúlik vissza, amikor a jeruzsálemi Olajfák Hegyének mintájára zárandoklatok célpontja volt. Végleges formáját a XVI. század második és a XVII. század első fele között nyerte el, Antonio Morandi és Bartolomeo Belli építészek munkája nyomán. A rend 1773-as feloszlata után az épületet különböző célokra használták: többek között évtizedekig kaszárnyának és börtönnek adott otthont. A börtön megszűnése után 1984-ben a műemlékegyüttest az „Acropoli” terv keretében felújították, és a Bolognai Tudományegyetem

idegen nyelv és irodalom tanszékeinek lett a székhelye. A mellette lévő volt noviciátus Chiari utcai épületét pedig 1992–93-ban kollégiummá alakították át az egyetem külföldi hallgatói számára, és itt nyertek elhelyezést az új *Collegio Ungarico* lakásai is, amelyek a Soros Alapítvány közép-európai ösztöndíjasainak nyújtanak otthont. A kollégium Chiari utcai bejárata fölött a következő felirat olvasható: „Collegio Erasmus – Collegio Ungarico”.

S. Giovanni in Monte, Bologna, University Press, 1995. (R. Zs.)

Convento di S. Domenico.

Freskó Árpád-házi Boldog Margit ábrázolásával. – A Szent Domonkos kápolnával szemben lévő kerengőfolyosó falán látható. Középen széken ül a Madonna, ölben a kis Jézussal, aki balra fordul a térdeplő Sienai Szent Katalin felé; jobbra egy másik domonkos rendi nővér térdeplő alakja látható sugarakkal a feje körül, összekulcsolt kezében keresztet tart. A figurát egy részben lekopott felirat jelöli: „... (M)argh(erita)... (1)270”, amely a halálának az évszámát mutatja.

XV. századi ismeretlen művész alkotása.

Böle Kornél: Árpád-házi B. Margit szenttéavatási ügye, 1931, ill.

Kiegészítés: A freskó nagyon jó állapotban van, nemrég (1992) restaurálták, Lucia Maiano laikus dominikánus nővérnek és a bolognai eszperantista csoportnak köszönhetően, amint azt az alatta elhelyezett tábla tanúsítja. A freskó jobb felső sarkában a felirat, a restaurálás ellenére, részben sérült és nehezen olvasható.

V. Alce, *La Basilica di San Domenico in Bologna*, Bologna, ESD, 1994; A. Redigonda, *Il chiostro monumentale di S. Domenico in Bologna*, Bologna, 1986; H. Z. Gy., 63 (ill.). (R. Zs.)

**Luigi Ferdinando Marsili emlékműve.* – Banfi nem említette, hogy *Basilica di S. Domenico* jobb oldali kereszthajójában, a Szent Katalin vértanú oltára mellett található a Buda 1686-os ostromában és felszabadításában részt vevő Luigi Ferdinando Marsili grófnak, a *Danubius Pannonico-Mysicus* c. monumentális földrajzi mű szerzőjének emlékműve. A síremléket az *Accademia Clementina* kezdeményezésére Angelo Pio készítette 1733-ban. A következő felirat olvasható rajta:

D. O. M.
Aloysio Ferdinando
Comiti Marsilio
Scientiarum et Artium
Instituti
Munificentissimo Promotori
Clementini Academici
Patrono et Parenti

Optimo
B. M. P.
A.D.CIO.I.C. CC. XXXIII

A bolognai *Certosá*ból idehozták és az emlékmű alatt helyezték el Luigi Ferdinando Marsili koponyáját. Az ebből az alkalomból állított emléktáblán a következő felirat olvasható:

Il capo di Luigi Ferdinando
Marsili esposto durante il
Secolo XVIII nella cripta
Della Chiesa del Monte Calvario
Nel 1810 portato alla Certosa
Nel 1950 fu qui collocato
A cura dell'Accademia Clementina di Bologna.

/Luigi Ferdinando Marsili
koponyáját, melyet a XVIII. században
a Monte Calvario templom
kriptájában őriztek
és 1810-ben a Certosába vittek,
1937-ben itt helyezte el
a bolognai Accademia Clementina/

G. Zucchini, *I teschi di G. Reni, di Luigi Ferdinando Marsili e di Giuseppe Dal Sole*, Bologna, Stab. Poligrafici Riuniti, 1932. (R. Zs.)

Chiesa di S. Elisabetta d'Ungheria [via Nosadella 30].

Árpád-házi Szent Erzsébetnek szentelt templom és monostor. – 1285-ben történik említés bizonyos Szent Ferenc nővéreiről, akiket „*pizzocore*”-nek neveztek, s akik 1598-ban a *Borgo delle Casse* 1338–40-es számú házában gyűltek össze. 1631-ben vásároltak Nosadellában egy házat, ahol további házak megvétele után egy megfelelő kolostort létesítettek, és 1653-ban egy kis templomot építettek. Az időközben többször kibővített kolostort 1810-ben megszüntették.

Guidicini, III, 365–66; Montalembert-Staedtler, 712; Schmoll, 29.

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával. – Oltárkép olajjal vászonra festve, mely a Madonnát szentekkel ábrázolja, köztük a mi Szentünket. Mastelletta alkotása.

Corrado Ricci, *Guide di Bologna*, 3. kiad. (Bologna 1893), 172.

Kiegészítés: Banfi híradásával ellentétben a templom, amelyet a bolognai útikönyvek és atlaszok mint lebontott templomocskát említenek, mind a mai napig létezik, azonban egy magán konviktus, a *Convitto di Sant'Elisabetta* részét képezi, amely a *Sorelle dei Poveri di Santa Caterina* /Szent Kata-

lin Szegényeinek Nővérei/ kezelésében áll, ezért a nagyközönség nem látogathatja. A jó állapotban lévő, de teljesen átépített kis templom a via Nosadella 28–32. sz. épületegyüttes részét képezi, ahol valaha a Szent Erzsébetet követő ferences harmadrendi nővérek temploma és kolostora állt, akik 1631-ben telepedtek itt meg. A kolostort 1810-ben megszüntették és a helyiségeiben egy leánynevelő intézetet létesítettek. A Szent Erzsébetet ábrázoló oltárkép, a Mastellettának mondott Andrea Donducci (1575–1655) alkotása, mind a mai napig megvan a templomban, restaurálva, jó állapotban.

Atlante storico delle città italiane. Bologna, a cura di G. Sassatelli, C. Morigi Govi, J. Ortalli, F. Bocchi, Bologna, Grafis, 1996, I, 172–174. (R. Zs.)

Chiesa di S. Francesco [ma: *Basilica di San Francesco*, piazza Malpighi 9].

Szent Gellért csanádi püspök ereklyéi. – Pontosabban nem meghatározott relikviákról van szó, melyeknek a létezése még nem bizonyított. Rubbiani szerint e templom ereklyetartóinak értékes ötvösmunkái a *Basilica di San Petronio* kincstárába kerültek. Mindazonáltal Szent Gellért-ereklyetartóról nem tudni semmit.

Antonio di Paolo Masini, *Bologna perlustrata* (Bologna 1666), I, 463: „S. Gerardo martire; alla chiesa de' Frati Conventuali di S. Francesco si conservano Reliquie di detto Santo”. – *Acta Sanctorum, Mensis Septembris* tom. VI, 722. – Karácsonyi, 187.

Kiegészítés: Az ereklyetartót a *Cappella di San Bernardino*-ban őrizték, amelyet az 1886-os felújítási munkálatok során lebontottak. Ebben az időben szállították át a *Basilica di San Francesco* ereklyetartóit a *Basilica di San Petronio* kincstárába. Masini szerint, akire Banfi hivatkozik, a Szent Ferenc templomban magának Szent István királynak a relikviáit is őrizték: „A Szent Ferenc templomban Szent Istvánnak Magyarország királyának a relikviáit őrzik”. Vö. *Bologna perlustrata, i. m.*, 424. Ma a bazilika ereklyetartói között nincsenek magyar szentek relikviái.

**Árpád-házi Szent Erzsébet mellszobra.* – Banfi nem említette a Szent Ferenc bazilikai Jacobello és Pier Paolo Dalle Masegne valamint társai által készített márvány oltárát (1388–1393), amelynek a felső részén számos szent mellszobra látható, köztük Árpád-házi Szent Erzsébeté is. Jobbról Szent Ágoston mellszobra mellett a második szobor ábrázolja Árpád-házi Szent Erzsébetet. Az oltárt Vasari is említi, aki a „*Vite*”-ben dicsérőleg nyilatkozik „a mellszobrok végtelen számáról, amelyek a kor szokásai szerint gazdag és szép díszítésként szolgálnak.” Az oltár többször megsérült és többször restaurálták.

A. Rubbiani, *La chiesa di San Francesco e le tombe dei Glossatori a Bologna*, Bologna, Zamorani-Albertazzi, 1899; I. B. Supino, *L'arte nelle chiese di Bologna*, Bologna, Zanichelli, 1932, I, 233–34.; A. Raule, *La basilica di San Francesco in Bologna*, Bologna, Ed. Agostiniane, 1954; G. Zanotti, *La Basilica di San Francesco a Bologna. Guida storico-artistica*, Bologna, 1973. (R. Zs.)

Chiesa di Madonna di Galliera [*Chiesa di Santa Maria di Galliera*, via Manzoni 3].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával. – A sekrestye falain különböző képek függenek, köztük G. A. Sirani „Égi szerelem avagy Szent Erzsébet” c. festménye.

C. Ricci, Guida di Bologna, 149.

Kiegészítés: Az „*Árpád-házi Szent Erzsébet*” attribúcióját a legújabb kutatások cáfolják, s a képet Pier Francesco Cittadininek tulajdonítják. Az olajkép a Ghisliero-hagyatékból került a templom sekrestyéjének képtárába, mely ma a celesztinus atyák klauzúras kolostora, nem látogatható, illetve csak külön engedéllyel.

G. Gazzoli, *Cenni storici della chiesa della Madonna di Galliera e dei Padri Filippini*, Bologna, 1983; M. Poli – M. Rubini, *La chiesa di S. Maria di Galliera*, Bologna, Costa, 2002, 108. (R. Zs.)

57

Chiesa e Convento di S. Martino [via Oberdan 23].

(Templom)

A Magyar-Illyr Kollégium kriptája. – A kripta, melyet 1553-ban jelöltek ki a kollégium számára és 1751-ben restauráltak, a következő feliratot viseli:

Sepulcrum Collegii Ungarorum et Illyricorum
A. MDCLXIX.

Bis tua Pannoniae signo Crux Christe refulget
Quam pia quadruplici flumine lymphæ rigat
Amnibus adde tuos amnes crucibusque sodalis
Sit crux e palmis condita quarta tuis
Sic dabitur quatuor totidem per flumina cymbas
Quadratam coeli cingere posse domum
Sic anima obsidium ponet, sic vincet Olympum
Laurea victricis tuque Redemptor eris.

Hoc perenne signum Viator
Et monumentum aspiciens
Sepulturae Illustrissimor. et Rssimor. D. D. Coll.
Illyrico Hungarici alumnorum ex communi
Patrum dicti coenobii consensu fuit
Assignatum A. MDLIII
Ac ob vetustatem Restauratum MDCCLI.
Per Andrea Gradinski canonicum Zagrab.
Actualem Rectorem.

Quae haec urna tegit requiem da Christi Redemptor
Qui sanas plagis vulnera nostra tuis.

Az emléktáblát Andrea Gradinski, a kollégium rektora állíttatta 1751-ben.
Molnár, i. m., 22; Veress III, 592.

(Kolostor)

A Magyar-Illír Kollégium kriptája. – Egy másik emléktábla a következő, részben lekopott felirattal:

Sepul(crum) Collegii
 Ungarici (Illyrici)
12. Aprilis
 Renovatum
 1711. 29. Augusti.

Molnár, i. m., 22; Veress III, 392.

58

Kiegészítés: A templom 1941-ben bazilika rangot kapott. A második világháború alatt súlyos károkat szenvedett, és 1947–48-ban restaurálták. A Banfi által közölt két felirat ma már nincs meg. A Magyar-Illír Kollégium *sepulcrum*ának egyetlen emléke a „*Chiostro dei Morti*”-nak nevezett kerengőben található. A déli oldal második boltíve alatt van elhelyezve egy felirat a következő teljes egészében fennmaradt és jól olvasható szöveggel, mely megemlékezik a *cripta* létrehozásáról és felújításáról, melyet Gradinszki bíboros, zágrábi püspök rendelt el 1751-ben:

„Sepulcrum
 Coll. Ungarico
 Illyrici Positum 1558
 Resta(urat)um 1751
 P.A. Gradinszki
 C.Z.”

A. Raule, *San Martino Maggiore in Bologna*, Bologna, Nanni, 1970; E. Scandín – G. Ronchi, *La Basilica di San Martino Maggiore. Santuario della Madonna del Carmine*, Bologna, Avenue media, 2000, 118. (R. Zs.)

Chiesa di S. Michele in Bosco [largo S. Benedetto].

Magyarokra vonatkozó felirat. – A Szent Benedek kápolnában egy emléktábla beszél e templom történetéről, megemlékezőn a korábbi Szent Arkangyal templomról, amelyet a magyarok 906-ban leromboltak: „templum Hungarorum immanitate demolitum”. Az emléktáblát 1705-ben állították.

R. Wolf, „Corvina”, XVII-XVIII, 88, 30. sz., ahol közli a feliratot. – Vö. Giampietro Cavazzoni Zanotti: *Il Claustro di S. Michele in Bosco di Bologna de' Monaci Olivetani*, Bologna 1776, bev.

Kiegészítés:

A. Raule, *San Michele in Bosco in Bologna*, Bologna, Nanni, 1963; R. Renzi, *San Michele in Bosco*, Bologna, Ed. L. Parma, 1971; Csorba, 10–11 (ill.). (R. Zs.)

Archiginnasio [Egyetem, piazza Galvani 1].

A magyar és az erdélyi nemzetekre vonatkozó címerek és feliratok. – Részben falra festett címerekről van szó, részben címerpajzsokról domborműves vagy festett címerekkel, melyeken a tanulók címere és a hozzátartozó név látható, az 1575-től 1693-ig terjedő időszakból. Ezek egy része le van írva Sorbelli művében, amely befejezetlen maradt, csak az épület földszintjén és első emeleti árkádjai alatt található feliratokat foglalja magában. Erre a műre vonatkoznak a zárójelben megadott számok. A többi helyiségben lévő feliratokat Veress a megfelelő évszám alatt említi.

Kiegészítés: Banfi az *Archiginnasio* leírásában Sorbelli és Veress műveire támaszkodott, melyek a második világháborút megelőzően jelentek meg. A háború alatt és után sajnos számos felirat és címer károsodott, egyes emlékek elpusztultak. A legutóbbi restaurálás (2003–2004) után készítettek egy CD-t, mely tartalmazza minden címer és minden felirat képét, melyeket a *Biblioteca Comunale dell'Archiginnasio* katalogizált. A CD a könyvtárban megtekinthető. (A. G.)

59

(Földszint: árkádsor)

I. árkád [*ma*: II. árkád]. A mennyezeten, második csoport, 2. sz., falra festett címer felirattal (154): (VNGARIAE) – D. – IO. BAPTISTA – METELLVS – IVSTINOP.

Kiegészítés: IVSTINOP helyett: IVSTINOP^S.

*III. árkád. A falon 173. sz. felirat: D. O. M. FRANCESCUS ANTONIUS MARCHETTI EX CASALE MAIORI PHIL^{IAE} ET MED^{NAE} DOCTOR PRO NATIONE HVNGARORVM CONSILARVS PRIOR MENSIS XBRIS 1747 ET MENSIS APRILIS 1749 MOX PRIOR AESTIVVS EIVSDEM ANNI TANDEM ANATOMES PRIOR PRO MENSE IANVARIO 1750. (A. G.)

II. árkád [*ma*: IV. árkád]. A fal felső részén, a Montalbaninak szentelt felirat mellett, I. sor 7. sz. (213): (VNGARORVM) – D. ANTONIVS FORNERIVS – PRIOR.

Kiegészítés: A felirat a lunettában található (1652). ANTONIVS helyett: PETRVS. (A. G.)

VI. árkád. A mennyezeten, III. csoport, 2. sz. (284): (VNGARIAE) – D. MARCVS CERRONIVS – BRESICHELENSIS.

Kiegészítés: A mennyezeten jobbra. Az utolsó szó: BRESICHELLENSIS. (A. G.)

XVII. árkád. A falon az alsó sorban 27. sz., domborműves címer felirattal (538): (TRANSILVANIAE) – D. GEORGIVS DE LAFFI ALEMANVS.

Ugyanott. Mint fent, 30. sz. (541): (VNGARORVM) – D. IO DOM.^{VS} SERTORI.^{VS} – CARMANIOLENSIS.

Ugyanott. A mennyezetben, 3. sz. (566): (TRANSILVAN) – D. IACOBVS ZANDT AMERIC. TREVEREN.

Kiegészítés: AMERIC helyett: AMERLE. (A. G.)

60

XIX. árkád. A Fabbrinak szentelt emléktábla körüli falon, 50 címerpajzs között (643): (TRANSILVANIAE) – D. GEORGIVS ANDRE.^S – KATZPECKH – VIENNEN.^S AVST.^{AE}

Ugyanott. A mennyezetben, 2. sz. (655): (VNGAR.) – D. HIER. FVERT AVSTRIACVS.

XX. árkád. A bal oldali oszlopon, 2. sz. pajzs (663): (VNGARORVM) – D. MARTINVS – ...

XXIII. árkád. Az első oszlopon a Guidottinak szentelt emléktábla a következő tanácsosokat említi meg (802):

IO. KOOSZ; FRA. VOIVODITS: IA. MAV
– RACHICH GRE. VERBANICH VNGARI.

Kiegészítés: FRA helyett: FRA^S. (A. G.)

Ugyanott, az oszlopfő fölött, az alsó sorban az első pajzs (804): (TRANSILVANIAE) – D. FERDINANDVS – THEOPHILVS – RELINGER.

Ugyanott, az alsó falon, a Sampierinek szentelt emléktábla mellett, 6. sz. (823): (VNGAROR) – D. ANDREAS ATA BATMA.

Kiegészítés:

*XXIV. árkád. Az I. oszlopon egy Bonaccorso Bonaccorsi emlékére készült felirat (50. sz.) a Magyar-Illír Kollégium priorjának a nevével, aki 1664-ben az emléktáblát állította:

...IOANNES GREGORIVS GANSER
ILLYRVS EX COLLEGIO VNGARICO
VTRIVSQ VNIVERS: IVRIS: PRIOR...

A 845. sz. címerben olvasható: IOANNES CE...RIVS, valószínűleg a már említett Ioannes Ganserrel azonos, aki a „legisták” priorja volt 1674-ben. (A. G.)

I. terem [*ma*: Az „artisták” terme]. Az első oszlopon (941): (VNGARIAE) – D. VINCENTIVS ZOLA – CASALENSIS.

Kiegészítés: Az oszlop száma 942. (A. G.)

III. terem [*ma*: Az „artisták” III. terme]. Az északi falon, 5. sz. (1031): (VNGARVM)...

A testvérmemzetek ebben a feliratsorozatban említett tanácsosainak a nagy része idegen nemzetiségű. Magyaroként szerepelnek a 802. sz. feliraton és a 804. sz. pajzson szereplő tanácsosok. Veress mindkét feliratot 1688-ra datálja.

Sorbelli, a zárójelben megadott számok alatt; Veress III, 141 (csak a 802. és 804. sz.).

Kiegészítés: A címer: VNGARORVM... (1688). (A. G.)

(Lépcsők)

Bal oldali lépcső.

Első lépcsősor. Fent a frízben annak a négy nemzetnek a neve, amelyek valószínűleg az alatta lévő emlékmű (1200) felállításában közreműködtek: ANGLIAE – DALMATIAE – VNGARIAE – ROMANIAE.

Kiegészítés: Valójában VNGARIAE helyett másodszor is ANGLIAE szerepel. (A. G.)

Harmadik lépcsősor. A mennyezeten, a bal oldali sorban, alulról a 2. sz. (1383): (VNGARIAE) – D. NICOLAVS JÁLCOCZI – ZAGRABIENSIS.

Jobb oldali lépcső.

Első lépcsőforduló. Balról a 7. sz. pajzs (1449): (TRANSILV.^{AE}) – D. GVLLIELMVS GVLPERI BARO.

Kiegészítés: TRANSILV.^{AE} helyett: TRANSILV.^E. (A. G.)

Ugyanott, 8. sz. (1450): (VNGAROR.^M) – D. MARTINVS BOZDOG VNG.^S

Második lépcsősor. Az oszlopfők fölött a 4. sz. címer (1490): (TRANSILVANIAE) – ...

A mennyezet boltívén, a jobb oldali középső sorban alulról a 3. sz. (1534): (VNGARORVM) – D. MARTINVS BOCD – ONVS VNGARVS.

Ugyanott, a bal oldali oszlopon az alsó címer (1553): (VNGARORVM) ...

Ugyanott, a boltívén, 5. sz. (1561): (TRANSILVANIAE) – D. GASPARVS – ARIMINENSIS.

BOLOGNA

Második lépcsőforduló. A mennyezetén, 9. sz. (1585): (VNGARORVM) D. FRANC. HAELDER – VNGARVS.

A két lépcső közötti oszlopon az alsó címer (1598): (TRANSILVANIAE) – D. AMBROSIVS –

Harmadik lépcsősor. A bal oldali falon a felső sorban, 6. sz. (1664): (TRANSILVANIAE) – D. AVRELIVS GHIVS – IMOLENSIS.

Ugyanott, 12. sz. (1670): (VNGARORVM) – D. ALBERTVS SCHI – LEHER VLMANVS.

62 A mennyezetén a bal oldali első sor, 7. sz. (1705): (VNGARORVM) D. BARTOLOMEVS VSSALVS BVSELENSIS.

Ötödik lépcsősor. A mennyezetén, a középső sor, 33. sz.: D. MARTINVS BOZDOCVS VNGARVS.

Kiegészítés: A felirat nem létezik. Banfi ezt a feliratot már leírta a jobb oldali lépcső első lépcsőfordulójánál. (A. G.)

Ebben a feliratcsoportban a következők bizonyulnak magyarnak: Jalkóczi (1383. sz.), Gulperi (1449. sz.), Helder (1615. sz.), valamint Bozdogh (1450. és 1553. sz.). Bozdogh feliratait Veress 1612-re, Helderét pedig 1615-re datálja.

Sorbelli, a zárójelben megadott számok alatt; Veress III, 122–4 (csak Bozdogh és Helder).

(Első emelet)

I. árkád. Mennyezet, 3. sz. (1758): (TRANSILVANIAE) – D. STEPHANVS PASI – VS TRIDENTI.^S

Kiegészítés: A szóvégi „S” már nem látszik. (A. G.)

II. árkád. Ubaldini bíboros emlékműve mellett, a színes címeres, domborműves füzérdíszben a 36. sz. (1820): (VNGARORVM) – D. ANTONIVS BALDIRONVS MEDIOLA – NENSIS.

Kiegészítés: Az VNGARORUM szó eltűnt. (A. G.)

III. árkád. A középső mennyezeti részen, az első ténegyed festett címerekkel, 1. sz. (1888): (VNGARORVM) – D. IOSEPHVS DE TORNI – IS EX LVVERGNANIS – NOVARIEN – SIS – MDCXI.

Kiegészítés: A feliraton VNGARORVM D. IOSEPHVS DE TORE...IS IN EX MAGNAM NOVARIENSIS – MDCXI olvasható. (A. G.)

IV. árkád. A mennyezetén, első térnegyed, 4. sz. (1926): (TRANSILVANIAE) – D. FERDINANDVS – HENIL – ALEMANVS – MDXI.

Kiegészítés: A címer meg van rongálódva, s Banfi téves évszámot közölt: TRANSILVANIAE – D. ...ENIL – ALEMANVS – MDCXI. (A. G.)

VII. árkád. A fal felső részén, a Godi-emlékmű körül, a festett címeres, domborműves füzérdíszben, 2. sz. (1999): VNGAR. – D. – PETRVS PETRINCHICH – DERNYEVVS PRAESES.

63

Kiegészítés: A felirat helyesen: VNGARO – PETRVS PETRINCHICH – DANIEVS PRAESES. (A. G.)

Ugyanott, az 1633-ban felállított Godi-emlékművön a tanácsosok között van megemlítve (1996): D. PETRO PETRINCHICH DERNIEO.

X. árkád. A fal felső részén, a Fantuzziról szóló felirat alatt, 1. sz. (2112): (VNGARORVM) – D. IACOBVS – RINALDVS CESENAS.

Kiegészítés:

* XVII. árkád. A mennyezetén az udvar felé: VNGARIAE...

* XIX. árkád. A mennyezetén a fal fölött: VNGARI... D. FRANC. ...VNGARVS. (A. G.)

XII. árkád. A mennyezetén, második térnegyed, 2. sz. (2191): (VNGARORVM) – D. FRANCISCVS ZANOTVS – CORICIENSIS.

Kiegészítés:

A címer elpusztult. (A. G.)

Ezek közül a tanácsosok közül csak Petrinchich volt magyarországi (1996. és 1999. sz.); helyesen Petretich, később zágrábi püspök (1648–67).

Sorbelli, a zárójelben megadott számok alatt; Veress III, 129 (csak az 1999. sz.).

(Második emelet) [valójában még mindig az első emeletről van szó]

Kiegészítés:

* IV. árkád balra. A „legisták” körfolyosója, fal. Címer: TRANSILVANIAE. D. GEORGIVS NEVSTET^T STVRMER DICTVS TRANS. (A. G.)

Árkádsor.

II. árkád [*ma*: VI. árkád], jobb oldali oszlop: (VNGARORVM) D. PETRVS REGIFRITTH. VNGARVS – (anno 1669).

Kiegészítés: A címernek nincs nyoma. (A. G.)

Ugyanott, az ablak felőli oldalon, az emléktábla alatt: COMES PETRVS ERDEODI CROATVS – (1670).

64

Kiegészítés: A felirat helyesen: VNGARORVM. COMES PETRVS ERDEODIA (1670).

*Ugyanabban az árkádban egy másik címer: TRANSILVANIAE. STEPHANVS CHK.

*VII. árkád balra, bal oldali oszlop: VNGARORVM.

*Hátsó árkád – a Stabat Mater terem bejárata: TRANSILVANIAE. D. ...N...

*IV. árkád jobbra, fal: TRANSIL. D. ALBERT. DE ALBERTIS TRID.

*II. mennyezet. Észak felé: TRANSILVANIAE. D. WOLFG. ... (A. G.)

V. árkád [*ma*: IV. mennyezet]. Csegely boltozat, 2. sz.: DOMINVS PAVLVS RATCAY VNGARVS – (1618–22).

Kiegészítés: A felirat elején: VNGARORVM.

*VII. mennyezet. VII. nyugati árkád: VNGARORVM. D. IOĀNES GEORGIVS A. STALBVRG TYR^{OLE}.

*VIII. mennyezet. VIII. nyugati árkád: TRANSILVANIAE. ... (A. G.)

X. árkád [*ma*: XXIII. árkád]. Fal, 17. sz. : D. ANDREAS OCTAVIVS VNGARVS (1628).

Kiegészítés: A felirat elején: VNGARORVM PRAES. (A. G.)

Ugyanott, boltozat, 14. sz. : D. STEPHANVS BACHSAI VNGARVS – (1599).

Kiegészítés: BACHSAI helyett: BOSNIAP. (A. G.)

XI. árkád [*ma*: XXIV. árkád]. Fal: D. ANDREAS OCTAVIVS VNGARVS – (1626).

Kiegészítés: A felirat elején: VNGARORVM. (A. G.)

Ugyanott, bal oldali sáv: D. LAVRENTIVS FERENCZFY VNGARVS (1604).

Kiegészítés: A felirat helyesen: VNGARORUM D. LAVREN^S
FERENER EG VNGARUS... – (1604).

*Fal. Benediter prior címere, 1626: TRANSILVANIAE PRIOR. D.
MATTHIAS BENEDICER AVSTRIACVS. (A. G.)

XVII. árkád. Boltozat, 15. sz.: D. FRANCISCVS DOCELIVS VNGARVS –
(1699 és 1714 között). —

65

Kiegészítés: A boltozat díszítései elpusztultak. (A. G.)

XX. árkád. A belső falra vésett felirat: D. FRANCISCVS ERGHELIVS
VNGARVS – (1683).

Kiegészítés: A felirat elpusztult. (A. G.)

XXI. árkád [*ma*: VI. árkád az „artisták” körfolyosóján balra]. Fal, fatáblára festett
címer: D. JOANNES BVRICH VNGARVS C(onsiliarius). – (1642).

Veress, a zárójelben megjelölt évszámok alatt.

Kiegészítés: A címer: D. IOANN^S BVRICH VNGARVS C^S VNGA-
RORVM.

*Ugyanaz az árkád, címer: D. IO. DOMINICVS PIAZZA C.
TRANSILVANIAE.

*Az „artisták” körfolyosóján két másik címer is található:

II. árkád balra, fal: VNGARORVM. D. PASQVINVS GATTVS
DVRANTINVS.

IV. árkád jobbra, fal: VNGARORVM. D. CAESAR MONTVS PLE-
BENSIS.

*Az „artisták” *Aula Magnája*. Déli fal, címer: VNGARORVM. D. ...
FORT...

Északi fal, címer: VNGARIAE. D. ANTONIVS ROSA
BREXIANVS. (A. G.)

I. terem [*ma*: az „artisták” II. terme]. 1. sor, 8. sz.: (VNGARORVM) D.
NICOLAVS ZELNYZCHEY VNGARVS – (1576).

Kiegészítés: A címer elpusztult. (A. G.)

Ugyanott, 3. sor, 14. sz.: MARTINVS THORDAY TRANSYLVANUS – (1596).

Kiegészítés: A címer: VNGARIAE. D. MARTINVS TORDAI TRANSYLVANVS (1596).

*Ugyanebben a teremben két másik címer is található.

Keleti fal: VNGARIAE. D. ANTONIVS BVGINVS MASSARENSIS.

Nyugati fal: VNGARIAE. D. GASPAR ZTANKOWACHKI CROATA. (A. G.)

II. terem [*ma.* az „artisták” III. terme], 1. sor, 7. sz.: D. GODSCALCVS GOOROP VNGARVS – (1676–7).

Kiegészítés: A címer: ANGLIAE. D. GODSCALCVS A GOOROP VNGARVS. (A. G.)

Ugyanott, 2. sor, az ablakkal szemben, 1. sz.: (ILLYRICORVM) D. JACOBVS KAPRONCZAI VNGARVS – (1618).

Kiegészítés: KAPRONCZAI helyett: CAPRONCZAI. (A. G.)

Ugyanott, kicsi sor, 31. sz.: D. STEPHANVS VASTRACCI VNGARVS (1699 és 1718 között).

Kiegészítés: VASTRACCI helyett: VAHACEI. A felirat elején: VNGARORUM.

*Ugyanebben a teremben két másik címer is található.

Keleti fal: VNGARORVM. D. SANTES DONATVS RAVENNAS.

Nyugati fal: VNGARORVM. D. GASPAR ZTANKOWACHKI CROATA. (A. G.)

III. terem [*ma.* az „artisták” IV. terme], 3. sor, 17. sz.: D. STEPHANVS MVNCATSIVS VNGARVS – (1618–22).

Kiegészítés: MVNCATSIVS helyett: MVNCATVS. A felirat elején: VNGARORUM.

*Ugyanebben a teremben egy másik címer is található a nyugati falon: VNGARIAE. D. GASPAR ZTANKOWACHKI CROATA.

*Az „artisták” VIII. terme. Déli fal, címer: TRANSILVANIAE. THEODORVS KLASHFIN ALEMANVS. Ugyanott, címer: VNGARORVM. ... (A. G.)

IV. terem [*ma*: a „legisták” VIII. terme], 2. sor, 22. sz.: D. ANDREAS KECHYKES KOMJATINVS – (1575).

Kiegészítés: KOMJATINVS helyett: KOMYATINVS.

*Ugyanebben a teremben még három címer található.

Keleti fal: VNGAROR. D. DOM. FERNANDVS DE MONSALICCO EX DOMINIS SAXETTE.

Déli fal: VNGARORVM. D. CHRIS^S HARTNEIDVS AB AVSPERG BAVARVS.

Nyugati fal: VNGARORVM. D. HONOFRIVS PERBINGERVS BAVARVS. (A. G.)

V. terem [*ma*: a „legisták” VII. terme], 2. kicsi sor, 15. sz.: D. ANDREAS OCTAVIVS VNGARVS (1626–28).

Kiegészítés:

*Ugyanebben a teremben még öt címer található.

Déli fal, címer: TRANSILVANIA. FRANCISCVS MARCVS PRECHT CONS. ALEMA.

Ugyanott, címer: VNGARORVM. D. PETRVS PAVLVS CREMONA ZAGABRIENSIS.

Nyugati fal, címer: VNGARORVM. D. CHISTOPHORVS A LINDEGG INLINSANA.

Ugyanott, címer: TRANSILVANIAE. D. CAROLVS KLAINHAS ALEMANVS.

Északi fal, címer: VNGARORVM. IO. IACOBVS BRYGEN BRIGANT. ALEMAN. PRAES. (A. G.)

VIII. terem [*ma*: a „legisták” IV. terme], 2. sor, 37. sz.: D. GASPARVS VERBANOVIH VNGARVS – (1601).

Kiegészítés: A felirat elején: VNGARORUM. (A. G.)

Ugyanott, 3. sor: D. LAVRENTIVS FERENCZFY VNGARVS – (1604).

Kiegészítés: VNGARVS helyett: PRAESES. A felirat elején: VNGARORUM.

*Ugyanebben a teremben még három címer található.

Címer: VNGARORVM. D. VALENTINVS WEIS VIENNEN.

Címer: TRANSILVANIAE. D. PHILIPPVS VLRICVS TRANSILVANIAE.

Címer: TRANSILVANIAE. D. POMPEVS DE BARILIVS GORTIENSIS. (A. G.)

IX. terem [ma: a „legisták” III. terme], 2. sor, 30. sz.: D. GASPAR PARTINGER VNGARVS POSONIENSIS – (s. a.).

68

Kiegészítés: VNGARVS már nem látszik. A felirat elején: VNGARORUM. (A. G.)

Ugyanott, 3. sor, 31. sz.: D. GASPAR PARTINGER VNGARVS – (1579).

Kiegészítés: A felirat elején: VNGAROR.

* Ugyanebben a teremben még három címer található.

Keleti fal: TRANSILVANIAE. D. PAVLVS HIERONIMVS DE ...D... AVSTR.

Déli fal, címer: VNGARORVM. WOLFGANGVS HARSZDORFFER NORICVS.

Ugyanott címer: BOHEMORVM. D. CHRISTOPHORVS VNGARVS.

*A „legisták” II. terme.

Déli fal, címer: VNGARORVM. D. ...TIVS...

Ugyanott, címer: TRANSILVA. D. IO. ...

Nyugati fal, címer: VNGARORVM. D. LEO VNGER BAVARVS.

Ugyanott, címer: VNGAROR. D. PAVLVS IAVGVSTYSCH ZAGABRIENSIS.

*A „legisták” V. terme.

Keleti fal, címer: VNGARORVM. D. IOANNES ROMYC FIKFELHOLZEN.

Ugyanott, címer: VNGARORVM.

Északi fal, címer: VNGARORVM. D. GABRIEL IM HOFF NORICVS.

*A „legisták” VI. terme.

Keleti fal: VNGARORVM. D. ...A...

Déli fal: TRANSILVAN. DOMINICVS ANTONIET. TRIDENTIN^S.

Nyugati fal: VNGARORVM. D. ONOPHRIVS PERBINGERVS
BAVARVS. (A. G.)

XVII. terem, 1. sor, 3. sz.: (ANGLIAE) D. MARCELLVS NAGY TRANSIL-
VANVS – (1583).

Kiegészítés: A címernek nincs semmi nyoma. (A. G.)

Ugyanott, 1. sor, 5. sz.: D. JOANNES SZALANKEMENI TRAN-
SILVANVS – (1583).

—
69

Kiegészítés: A címernek nincs semmi nyoma. (A. G.)

Ugyanott, 1. sor, 6. sz.: D. FRANCISCVS ERGHELIVS VNGARVS
– (1583).

Veress III, a zárójelben megjelölt évszámok alatt.

Kiegészítés: A címernek nincs semmi nyoma. (A. G.)

(Közelebbről meg nem határozott helyiségekben).

Déli nagyterem [*ma: A „legisták” Stabat Maternek nevezett I. terme*]. A belső fal közepén lévő emléktábla körül, 18. sz.: D. LAVRENTIVS FERENCZFY VNGARVS – (1604).

Kiegészítés: A címer: VNGAR. D. LAVR. FERENCZFY VNG. (A. G.)

Ugyanott, egy sas fölött elhelyezett emléktábla körül, 13. sz.: (PROVINCIA PROVINCIALIVM) D. PETRVS BRANOGALITER SIMON VNGARVS – (1648).

Kiegészítés: A címer: PROVINCIALIVM. D. PETRVS BRANOGALI
TER ...CHICH VNGARVS. (A. G.)

Ugyanott, a hosszabbik belső falon, 7. sz., az ablak melletti emléktáblától balra: (PROVINCIA VASCONORVM) D. MICHAEL NOVOZELL VNGARVS – (1648).

Kiegészítés: PROVINCIA VASCONORUM helyett: VASCON. (A. G.)

Ugyanott: 4 sor, 225. sz.: D. JOANNES DRASKOVITH VNGARVS – (1693).
Veress III, a zárójelben megjelölt évszámok alatt.

Kiegészítés: D. JOANNES helyett VNGARORVM D. JOANES.

*A *Stabat Mater* teremben még hat címer található.

Keleti fal: VNGARORVM. D. GALLVS MILLER MERSEVRG
ACRONIANVS.

Déli fal: VNGARORVM.

Északi fal, címer: TRANSILVANIAE. D. IO. SIGISMVNDVS
NOSCHVITZ;

Ugyanott, címer: TRANSILV. D. ... GENVENSIS;

Ugyanott, címer: TRANSILV. ...

Ugyanott, címer: VNGAR. D. MICHAEL INA... ...LENSIS (talán:
INAMA TYROLENSIS). (A. G.)

—
70

Bal oldali lépcső [*ma*: Bal oldali lépcső, első lépcsőforduló]. Emléktábla az első lépcsőpihenőnél, az első lépcsősorral szemben: D. NICOLAVS COLDOPVS VNGARVS PRAESES – (1601).

Veress III, 119.

Kiegészítés: Egy Venceslao Lazzariról megemlékező feliratban szerepel; a felirat: D. NICOLAO COLDOPO UNGARO... (A. G.)

Az udvarban lévő árkádok [*ma*: III. árkád, a „legisták” körfolyosóján jobbra]: D. JOANNES DERSFI VNGARVS PRIOR VNGARORVM – (1636).

Veress III, 129.

Kiegészítés: A felirat elején: VNGARORUM. (A. G.)

Dersfi János felirata. – Egy immár elpusztult, Prospero Policinusra emlékező felirat végén:

AVCTORE GENER. D. IOANNE DERSFI VNGARO
VTR. VNIV. IVR PRIORE DIGNISSIMO
ANNO SALVTIS MDCXXXVI.

Dersfihez lásd az előző feliratot.

Szilády, 125; Veress III, 129. sz.

Kiegészítés: A felirat ugyanabban az árkádban látható, mint az előző. DIGNISSIMO helyett: DIGNISS. (A. G.)

Erdődi Péter fogadalmi ajándéka. – Egy (közelebbről meg nem határozott) folyosón [*ma*: a „legisták” körfolyosójának VI. bal oldali árkádjában] volt egy Szűz Mária-szobor az Erdődiek címerével díszítve, ezzel a felirattal:

D.O.M.

VT SVB PRAESIDIO FAVSTOS PIA VIRGO SCHOLARVM
BONONIAE FOVENS, AD SVA VOTA DIV

SIC PETRVS ERDEODI COMES DE GENTE CROATA
 ET LEGISTA PRIOR DEDICAT HANC STATVAM
 ANNO
 qVo CLeMens X seDit pie gVbernans.

Amint az a kronogramversből kitűnik, a mára eltűnt szobrot Erdődi 1670-ben állította.

Szilády, 125; Veress III, 134.sz.

Kiegészítés: SCHOLARUM helyett SCHOLAR^{ES}; CROATA helyett CROAT^A; FOVENS helyett FOVEANS.

G. G. Forni – G. B. Pighi, *Le iscrizioni dell'Archiginnasio*, Bologna, Zanichelli, 1962; Uő, *Gli stemmi e le iscrizioni minori dell'Archiginnasio*, Bologna, Tipografia Compositori, 1964, 2 Voll.; G. Roversi (szerk.), *L'Archiginnasio*, Bologna, Grafis Edizioni, 1987, 2 Voll.; Horváth Z. Gy., 52–62; Csorba, 68–69 (ill.). (A. G.)

71

Biblioteca Universitaria [via Zamboni 35].

Luigi Ferdinando Marsili emlékműve. – Az Aula Magna előcsarnokában a bejáratnál szemközti falon látható Marsili nagy lovas képe, amely alatt egy jelvényekkel díszített csonka oszlopon hosszú felirat olvasható a hős dicsőítésével, aki sok éven át harcolt Magyarországon a törökök ellen a XVII. század végén. Az emlékművet 1775 körül állították. A rajz Serafino Barozzi festő alkotása, a szobrokat Petronia Tadolini készítette. A képmást Antonio Zanchi festette, majd Antonio Calza szinte teljesen újrafestette.

G. Fumagalli, *Le iscrizioni nelle sale della Biblioteca Universitaria di Bologna*, „L'Archiginnasio”, XI (1916), 26.

Kiegészítés: 1931-ben (Marsili halála kétszázadik évfordulójának ünnepesei alkalmával) az Egyetemi Könyvtárban egy Marsili Múzeumot létesítettek: a lovas kép ma itt látható a múzeum első termében, a bejáratnál jobbra. A múzeumban található többek között a bolognai hadmérnök kardja (az említett emlékmű előtt). Itt került nemrég elhelyezésre a Marsili-kéziratok nagy része, s egy sor a kétszázadik évforduló alkalmából ill. újabban megjelent Marsiliról szóló publikáció. A Marsili-gyűjteményben hatalmas mennyiségű magyar vonatkozású (történeti, földrajzi, vízrajzi, természetrajzi) kézirat található, köztük a magyarországi hadjáratok és a törökkel folytatott béketárgyalások során használt térképek.

L. Frai, *Catalogo di manoscritti di Luigi Ferdinando Marsili conservati nella Biblioteca Universitaria di Bologna*, Firenze, Olschki, 1928; E. Veress, *Il conte Luigi Ferdinando Marsili e gli Ungheresi*, Imola, Galeati, 1929; M. E. Amaldi, *La Transilvania attraverso i documenti del Conte Luigi Ferdinando Marsili*, Roma, 1930; B. Iványi, *Luigi Ferdinando Marsili primo esploratore della grande pianura ungherese*, Bologna, Zanichelli, 1931; P. Silvani, *Il Generale Luigi Ferdinando Marsili e la nazione ungherese*, Bologna, Stab. Poligrafici Riuniti, 1931; A. Boselli – R. Montanari, *Catalogo della mostra marsiliana*, Bologna, Società Tipografica già Compositori, 1931; Gy. Herczeg, *L'autobiografia di Luigi Ferdinando Marsigli e l'Ungheria*, in *Venezia, Italia, Ungheria fra Arcadia e Illuminismo*, 65–83; F. L. Marsili, *Relazione dei Confini della Croazia e della*

Transilvania a Sua Maestà Cesarea, a cura di R. Gherardi, Modena, Mucchi, 1986, 1–2; J. Stoye, *Marsigli's Europe (1680 – 1730). The Life and Times of Luigi Ferdinando Marsigli, Soldier and Virtuoso*, New Haven & London, Yale University Press, 1994; Mónika F. Molnár, *Le ricerche ungheresi del Fondo Marsigli di Bologna*, „Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi”, Roma-Szeged, 2005, 38–49; A. Grillo, *Il fondo Marsigli di Bologna*, „Rivista di Studi Ungheresi”, (XX), 5–2006. (A. G.)

Magyarországi Boldog Ilonát ábrázoló rajz. – A 1547. sz. kódexben található.

Carlo Frati, *La leggenda di S. Caterina da Siena*, con disegni attribuiti a Jacopo Bellini, „La Bibliofilia” (XXVI, Firenze 1924, 97–129); Tóth László, 14.

72

Kiegészítés: A kódex ismertetését – mint általában Banfi kéziratokról készített leírásait – szerkesztési okokból kihagytuk. (Szerk.)

Istituto delle Scienze [ma: *Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna* /Bolognai Tudományos Akadémia/, via Zamboni 31].

Luigi Ferdinando Marsili mellszobra. – Első terem a palota földszintjén. A talapzaton elhelyezett mellszobrot a Toselli testvérek, Ottavio és Nicolò készítették 1766-ban.

Fumagalli, i. m., 28.

Kiegészítés: A Poggi palota nyújt otthont a Tudományos Akadémiának, az egykori *Istituto delle Scienze*-nek, amelyet maga Marsili alapított. Az épület korábban az Eustachio Manfredi által 1690-ben létrehozott *Accademia degli Inquieti* székhelye volt, amely aztán egyesült a később alapított *Istituto delle Scienze*-vel. Az alapító Banfi által leírt mellszobra a könyvtár előcsarnokában található. (R. Zs.)

Museo Civico /Városi Múzeum/.

Gobelin Buda látképével. – XIV. terem. „A bal oldali konzol fölött egy falba épített keret egy nagyon finom flamand szövetet foglal magába: hadijelvényekkel díszített széles szegéllyel keretezve, a császári és szövetséges seregek Budánál a törökök felett aratott győzelmének és a város visszafoglalásának (1686) allegorikus ábrázolása van beleszőve. A város képe középen van ábrázolva (fölötte BUDA felirat), alatta négy oszmán fogollyal; balra lovon I. Lipót császár, akit egy szárnyas génusz készül megkoronázni, kíséretében két lovas; jobbra a lotharingiai herceg és a bajor választófejedelem lovon egy apróddal; balra AQVILAE VIRIBUS IN POTESTATEM IMPERATORIS BUDA REDACTA EST felirat, jobbra DUX D. LOTHARINGIAE ed ELECTOR. BAVARIAE felirat.”

Pericle Ducati, *Guida del Museo Civico di Bologna* (Bologna 1923), 171–2. Más hasonló témájú gobelinekhez lásd Horváth Henrik, Heinrich Faust és a bécsi gobelinek, in „Tanulmányok Budapest Múltjából”, 1 (1932), 61–75.

Mátyás király érme (I). – Bronz, cizellált szegéllyel, átmérője 86 mm. Előlapján jobb profilból ábrázolja a király képét, fején tölgyfalevél-koszorúval, felirata: MATHIA REX VNGARIAE. A hátlapján a felirat: ANIMVS – REGIS – REG – NA NOBILI – TAT ET – OBSCVRAT.

Egy mára már elveszett, XV. századi olasz művész által készített érme másolata. Ugyanennek a másolatnak egy másik példánya Velencében, a *Ca'd'Oro* múzeumban található.

Armand II, 91, 7. sz.; Balogh J., in „Mátyás Emlékkönyv”, 478, II. sz. és az ott hivatkozott irodalom.

Mátyás király érme (II). – Bronz, átmérője 51 mm. Előlapján profilból ábrázolja a királyt, fején babérlevél koszorúval, felirata: MATHIAS REX VNGARIAE BOHEMIAE DALMAT.; hátlapján egy csatajelenet a következő felirattal: MARTI FAVT – ORI.

73

Von Bode Bertoldo művének tartja. Balogh szerint valószínűleg lombard munka.

W. von Bode, Bertoldo und Lorenzo de Medici, Freiburg in Br., 1925, 33; Balogh, *Contributi*, 70, 91. jegyzet; Budinis, 59.

Kiegészítés: A bolognai *Museo Civico Archeologico* Banfi művének megjelenése óta több átalakítást és átszervezést ért meg. Míg a negyvenes években a régi *Museo Civico* otthont adott a középkori gyűjteményeknek is, jelenleg az új *Museo Civico Archeologico* (Galvani palota, via dell'Archiginnasio 2.) csak az antik (itáliai, görög, római, egyiptomi és etruszk) gyűjteményeket őrzi, a középkori anyagot pedig 1985-ben a jelenlegi *Museo Civico Medievale e del Rinascimento*-ban helyezték el (Ghisilardi-Fava palota, via Manzoni 4.).

Mátyás király két érmét a mostani *Museo Civico Archeologico* raktárában őrzik. A Budát ábrázoló gobelint átszállították a *Museo Civico Medievale e del Rinascimento*-ba (leltári sz. 2009 – B 37942), azonban nincs kiállítva. A múzeum 15. termében ki van állítva egy Mátyás királyt profilból ábrázoló érme (leltári sz. 797), mely egy ismeretlen észak-olasz mester művének XVI. századi másolata. (R. Zs.)

*A *Museo Civico Medievale e del Rinascimento*-ban számos magyarországi háborúból származó fegyver és tárgy van kiállítva, melyek a Marsili-gyűjtemény részét képezték. (R. Zs.)

**Chiesa di Santa Maria Annunziata*, via S. Mamolo 2.

Árpád-házi Szent Erzsébet oratórium. – A *Porta S. Mamolo* közelében található templom és kolostor a minorita obszerváns szerzetesekhez tartozott. A XV. században építették, de a helyén már 1301-től lakott néhány bazilita szerzetes. Az épületegyütteshez tartozott az Árpád-házi Szent Erzsébet oratórium, amelyet a régi *Chiesa di San Basilio* helyén emeltek, a *Chiesa di Santa Maria Annunziata* bejáratának jobb oldalán. 1866 és 1944 között az

épületegyüttes egy tüzérezred székhelyül szolgált, s csak később került vissza a ferences szerzetesek tulajdonába. Ma a templomban nincs nyoma a Szent Erzsébet oratóriumnak, mindazonáltal feltételezhető, hogy a jelenleg a reneszánsz kapuzattól jobbra lévő kápolna helyén állt.

A. Barbacci, *L'Annunziata: vita e morte e rinascita di un'antica Chiesa Franciscana di Bologna*, Bologna, Nuova Abes, 1968; S. Benassi, *L'Annunziata a Porta S. Mamolo a Bologna*, s.l., 1996. (R. Zs.)

**Chiesa di Santa Maria della Carità*, via San Felice 64.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló képek. – A ma plébániatemplomként működő *Chiesa di S. Maria della Carità* egy régebbi zarándokháznál ill. kórházból alakult ki, melyet 1236-ban a *Compagnia della Misericordia* avagy *Compagnia della Carità* alapított. A templomot többször átépítették. A XVIII. század végi *Repubblica Cispadana* idején a kolostort megszüntették és katonai kórházzá, majd börtönné alakították. A jobb oldali kereszthajó oltárán található az „*Árpád-házi Szent Erzsébet extázisa*” c. kép, Marcantonio Franceschini (1648–1729) műve, a jobb oldali első kápolnában pedig az „*A Boldogságos Szűz vizitációja Szent Erzsébetnél*”, a Galaninónak mondott Baldasare Aloisi (1577–1638) alkotása.

L. M. Fanti – E. Riccomini – P. E. Rubbi – O. Tassinari Clò, *Le chiese di Bologna*, Bologna, 1992. (R. Zs.)

**Istituti Ortopedici Rizzoli* /Rizzoli Ortopédiai Intézet Múzeuma/, Complesso San Michele in Bosco.

A „Rizzoli Ortopédiai Intézetek” múzeumában van kiállítva Vittorio Puttinak, az intézet XX. század eleji igazgatójának művészeti gyűjteménye. Csak külön engedéllyel látogatható. A Putti-gyűjteményben magyar művészek alkotásai is láthatók, mint pl. Putti arcképe, melyet László Elek Fülöp (1869–1937), magyar festőművész festett, és Beck Ö. Fülöpnek a híres magyar orvos, Korányi Frigyes emlékére készített érme.

A. Cioni – A. M. Bertoli Barsotti, *L'Istituto Rizzoli in San Michele in Bosco*, Bologna, I.O.R., 1996, 253–254, 269–277. (R. Zs.)

**Palazzo Marsili* (avagy *Marsigli*), via M. d'Azzeglio 48.

A Carlo Francesco Dotti építész által a XVI. század elején tervezett palotát többször átépítették, utoljára a XVIII. század elején Luigi Ferdinando Marsili megbízásából.

G. Roversi, *I palazzi senatorii a Bologna*, Bologna, Zanichelli, 1974; Uő, *Palazzi e case nobili del '500 a Bologna: la storia, le famiglie, le opere d'arte*, Bologna, Grafis, 1986. (R. Zs.)

*Bolzano

Monumento commemorativo delle vittime ungheresi del 1956, Parco Petrarca.

Az 1956-os magyar forradalom magyar áldozatainak az emlékművét (mely egy márványtömb *AI MARTIRI DELL'UNGHERIA* felirattal) az *Azione Cattolica Italiana* állította a Savoyai Jenő hercegről, a magyarországi felszabadító harcok hadvezérééről elnevezett út mellett.

Csorba, 238- 239 (ill.). (É. M. A.)

Brescia

Cattedrale vecchia [piazza Paolo VI].

Domenico de Dominicis püspök, magyarországi pápai legátus síremléke. – A rotunda kör-folyosója bal szárnyának egyik boltívében található szarkofágon, amelyen az elhunyt szobra fekszik, sírfelirat emlékezik meg a bresciai püspök tetteiről (1464–1478), aki „a Pontefice Pio ad Imperium aliosque Germaniae Principes et populos missum pacis et concordiae sequenter, Matthiam Pannoniae Regem, restituta corona, Ludovicum Bavariae Ducem, et alios... ad obedientiam redeuntes cum eodem Imp. Federico foederavit atque pacavit”.

Valószínűleg Domenico de Dominicishez tartozott az az erdélyi szőnyeg és a Szent Erzsébet képét ábrázoló püspöki süveg, amelyeket Morassi említ, s amelyeket Magyarországról hozhatott fent említett küldetése alkalmával.

Ughelli, Italia sacra, IV, 519: Pontificum Brixianorum series commentario historico illustrato opera et studio Joannis Hieronymi Gradonici (Brixiae 1755), 356; Antonio Morassi, Catalogo delle case d'arte e di antichità d'Italia – Brescia (Roma 1939), 194.

Kiegészítés: A síremlék a főoltártól balra az körfolyosó első boltíve alatt található. 1488-ban készült. Jó állapotban van.

Horváth Z. Gy., 37–39. (ill.). (K. Zs.)

Chiesa di S. Francesco [piazzetta S. Francesco d'Assisi].

Freskó Szent Erzsébettel. – A bíborba öltözött Szent, koronával a fején két gyermeket mutat be valószínűleg Szűz Máriának, akinek az alakját még vakolat takarja. A Szent mögött másik két ifjú látszik, és az egész élénk színekkel ábrázolt, misztikus tartású kis csoport imával fordul vele szemben álló, ismeretlen személyhez.

A freskó valószínűleg ugyanabból a korból származik és talán ugyanattól a kéztől, mint amelyik a nagy, fogadalmi Mária-ábrázolást festette a sekrestyébe nyíló ajtó

mellett, és amelyen a hiányos „M. CCC. X....” dátum olvasható, tehát 1310 és 1349 közé kell datálni.

P. Guerrini, Gli affreschi della Chiesa di S. Francesco in Brescia, „Miscellanea Francescana”. XXXVI (1936), 369, illusztrációval.

Kiegészítés: A freskótöredék, restaurálva, a jobb oldalhajó negyedik és ötödik oltára között látható.

G. Kaftal – F. Bisogni, 256–257, n. 81a; Horváth Z. Gy., 36–37 (ill.). (K. Zs.)

76

Giardino Rebuffone /Rebuffone Kert/.

Alessandro Monti ezredes mellszobra. – A szobrot, amelyet a Corvin Mátyás Társaság megbízásából Kuzmik Livia mintázott meg, a Római Pénzverdében öntötték ki bronzból két példányban, amelyek közül az egyiket 1929-ben a Társaság az 1948–49-es magyar szabadságharc hőse, az olasz légió parancsnoka szülővárosának ajánlotta fel.

A. Berzeviczy, „Corvina” XIX-XX, 289.

Kiegészítés: A szobor talpazatán a következő feliratok olvashatók:

A BRESCIA GLORIOSA
 PATRIA DEL BARONE ALESSANDRO MONTI
 COMANDANTE NEL 1848 DEI BRESCIANI INSORTI
 INVIATO DA CARLO ALBERTO A LUIGI KOSSOTH [sic]
 DUCE DELLA LEGIONE ITALIANA D'UNGHERIA
 NELLA BATTAGLIA DEL 1849
 OFFRE
 LA SOCIETA „MATTIA CORVINO” IN BUDAPEST
 SEGNO DI RICONSCENZA
 DELLA GRATA UNGHERIA
 /A DICSŐ BRESCIÁNAK
 ALESSANDRO MONTI BÁRÓ HAZÁJÁNAK
 AZ 1848-BAN FELKELT BRESCIAIAK PARANCSNOKÁNAK
 AKIT KÁROLY ALBERT KOSSUTH LAJOSHOZ KÜLDÖTT
 AZ 1849-ES HARCBAN
 A MAGYARORSZÁGI OLASZ LÉGIÓ VEZETŐJÉNEK
 NYÚJTJA
 A BUDAPESTI „CORVIN MÁTYÁS” TÁRSASÁG
 A HÁLÁS MAGYARORSZÁG
 ELISMERÉSÉNEK JELEKÉNT/
 INSIEME CON IL LORO COMANDANTE
 L'UNGHERIA E BRESCIA
 RICORDANO FRA I LEGIONARI

I BRESCIANI

TEN. GIOVANNI CECHI DI BRESCIA
 TEN. CESARE ALBENI DI OSPITALETTO
 TEN. GAETANO BELUSCHI DI BRESCIA
 CAP. BORTOLO COMBONI DI GARGNANO
 CAP. BORTOLO CASTREZZAN DI FIUMICELLO
 CAP. PIETRO VALZELLI DI BORGOSATTOLO
 SOL. MARTIO LUCCHI DI BRESCIA
 SOL. GIAMBATTISTA CISERCHIO DI CHIARI
 SOL. FRANCESCO ROMANO DI MONTICHIARI
 SOL. GIOVANNI CACCIA DI ORZINOVI
 SOL. LUIGI SANABELLI DI CHIARI

/PARANCSNOKUKKAL EGYÜTT
 MAGYARORSZÁG ÉS BRESCIA
 MEGEMLÉKEZNEK A BRESCIAI
 LÉGIÓSOKRÓL:

GIOVANNI CECHI HADNAGY, BRESCIA
 CESARE ALBENI HADNAGY, OSPITALETTO
 GAETANO BELUSCHI HADNAGY, BRESCIA
 BORTOLO COMBONI TIZEDES, GARGNANO
 BORTOLO CASTREZZAN TIZEDES, FIUMICELLO
 PIETRO VALZELLI TIZEDES, BORGOSATTOLO
 MARTIO LUCCHI KÖZLEGÉNY, BRESCIA
 GIAMBATTISTA CISERCHIO KÖZLEGÉNY, CHIARI
 FRANCESCO ROMANO KÖZLEGÉNY, MONTICHIARI
 GIOVANNI CACCIA KÖZLEGÉNY, ORZINOVI
 LUIGI SANABELLI KÖZLEGÉNY, CHIARI/

Csorba, 128–129 (ill.); Horváth, Z. Gy., 160–161 (ill.). (K. Zs.)

**Cimitero* /Temető/.

Alessandro Monti sírja. – A Monti család sírboltjában.
 Csorba, 128–129 (ill.). (K. Zs.)

**Pinacoteca Civica Tosio-Martinengo* /Tosio-Martinengo Városi Képtár/, piazza Moretto 4.

Árpád-házi Szent Margitot ábrázoló freskó. – Falról leválasztott freskótöredék, mely egy domonkos rendi apácaruhába öltözött fiatal nőt ábrázol fekete fátyollal a fején, amint Krisztustól a stigmákat kapja, aki az oltár fölött a feszületen jelenik meg neki. Bresciai Mester műve a XV. század elejéről.

G. Kaftal – F. Bisogni, 463–464; Klaniczay T. – Klaniczay G, 29, VII. tábla (ill.). (K. Zs.)

Brunate

Chiesa di S. Andrea.

A magyar királynénak mondott Szent Vilmát ábrázoló freskó. – A kép, amely ezt a feltételezett magyar királynét koronával a fején ábrázolja, egy a XV. század közepe táján készült freskóciklusból maradt fenn, amely a Szent történetét mesélte el, s amely aztán 1826-ban elpusztult, mert lebontották azt a falat, ahol a szóban forgó kép található.

A freskó és „Guglielmina” királyné történetéről lásd Michele Caffi művét (Illustrazione storico-monumentale-epigrafica della Abbazia di Chiaravalle, Milano 1842, 110), aki egy Vilma királynéről szóló történetet említvén, amely a híres chiaravallei apátság történetéhez kapcsolódik, a következőket írja: „Négy évszázaddal a mi Vilmánk előtt egy másik hasonló nevű Brunate földjét Como területén tette híressé. Róla is azt mondták, hogy király lánya, ő is vallásos életet élt, és szentség hírében halt meg... Brunatében az emléket még mindig tisztelet övezi. A gyermekágyas vagy szoptató nők, akik a Kegyek Osztójánál közbenjárójuknak tartják, hozzá járulnak fogadalmat tenni vagy teljesíteni.” És jegyzetben: „795 után Teodo Magyarország királya feleségül vette Vilmát, az angol király lányát; de hamarosan Palesztinába menvén, a testvérére bízta az országot és a feleségét. Ez becstelen szándékkal közeledett a sógornőjéhez, ámde sikertelenül, s hogy megbosszulja, amiért ellenállt, a testvére előtt hűtlenséggel vádolta meg Vilmát. Halálra ítélték, de kijátszotta az örök éberségét, s elmenekült. Menekülés közben a francia király vadásaiba ütközött, akik az uruk elé vitték. Ez az udvarába fogadta, ahol egy asztalnok beleszeretett, s mivel vonakodott a vágyait kielégíteni, a királyfi meggyilkolásával vádolta meg, s Vilmát ismét halálra ítélték. Megmenekülvén a haláltól, Itália felé veszi útját, hogy kolostorba vonuljon, ahol példás élete miatt szentként tisztelik. Híre eljutott Magyarország királyához, aki eljött, hogy bocsánatot kérjen tőle, visszavitte az országába, s ott halt meg. Morbegnóban és Brunatében különös tisztelet övezi. Életéről egy Andrea Ferrari nevű atya írt egy összefoglalót, ami a Vatikánban található, s ez alapján készült egy kis könyv, amit 1642-ben Comóban nyomtattak. Brunate jelenlegi plébánosa, Don Pietro Monti ezzel a Vilmával kapcsolatosan az alábbiakat írja nekem (1842. október 11.):

»Brunatében azt tartja a hagyomány, hogy régen több évre idejött lakni a hegyeken túlról egy Vilma nevű úrnő, mert családi balsors miatt eljönni kényszerült otthonról, és hogy a férje, mikor tudomást szerzett róla, eljött érte, hogy visszavigye a hazájába. Ebben a plébániatemplomban van egy freskója, melyet az év néhány hónapjában idelátogató jámbor személyek tisztelnek, azt hiszem 1450-ből való vagy akörül. 1826-ban a templom fenntartói lebontatták a falrészét, ami azzal volt egyben, ahol a fent említett kép van, és ott sok más figurát láttam, amelyeket korábban egy vakolatréteg takart, amik csak részben voltak megrongálódva, és amelyek folytatását képezték a mind a mai napig meglévő festménynek. Vilma történetét mesélték el, vagyis, hogy hogyan jött el a férje házatól, hogyan jött Brunatába, és hogyan élt itt magányos életet, ciliciumokkal borítva, közönséges módon, pusztán egy szolgálólánnyal, egy feszület és egy a Miasszonyunkat ábrázoló kép társaságában. Volt ott néhány sor latinul írva gót betűkkel, amiből néhány szót össze tudtam rakni és ki tudtam olvasni. Kár, hogy immár száz éve a templom gondnokai festékekkel fedették le azokat a régi XV. századi képeket, és így részben tönkretették őket azért, hogy a friss festéket felvigyék. 1826-ban úgy vélték, hogy abban az állapotban már nem érdemes megőrizni őket. – A brunatei kolostort bizonyos comói Pedraglio nővérek alapították 1350 körül, amint az a nálam lévő emlékekből és V. Márton 1488. április 6-án kelt brevéjéből kitűnik. De Vilma a kolostor alapítása előtt néhány évszázaddal, bizonyosan a X. század előtt járt itt; ezen a helyen azonban, ahol később a kolostort alapították, magányosan töltötte élete egy részét.

A Vilmával kapcsolatos hagyomány itt nagyon régi; és megegyezik azzal, amit egy itt őrzött régi feljegyzésünkben olvastam és egy hiteles régi és nyomtatott dokumentummal, mely szerint Vilma jóval 1000 előtt élt. Ebben említésre kerül a hazája, a férje, hősi erényei, az életének az eseményei. Többet nem mondok róla, mert ha lesz rá időm, kiadok róla egy életrajzot.»

Míndezeket az adatokat Alessandro D'Ancona művéből (Sagre Rappresentazioni dei secoli XIV, XV e XVI, III, Firenze 1872, 198–234) vettem, aki írt Comóba, hogy megtudja, vajon Monti plébános valóra

váltotta-e szándékát, vagy hogy található-e valami ezzel kapcsolatban az iratai között, s amit válaszként kaptam, abból idézem a következő részleteket:

„Comóban Nicola Caprani nyomtatott ki egy Szent Vilma életrajzot, amelyet M. R. P. Andrea Ferrari, a Szent Donato kolostor testvére s egyben a brunatei Szent András templom kurátora szerkesztett. Az említett Andrea testvér ennek az életrajznak az elején azt mondja, hogy az készítette az írásra, hogy a kezébe került egy kis könyvecske, amely ennek a Szentnek az életéről szól, és hozzáteszi, hogy kerestetett is utána a Vatikáni Könyvtárban, ahol megtalálták a mondott életrajzot, ami lényegében úgy volt leírva, ahogyan ő kinyomtatta, s csak kissé tér el az említett könyvecskében leírtaktól. Ebben elmeséli, hogy Teodo Magyarország királya 795-ben feleségül vette Vilmát, az angol király lányát, stb. Andrea testvér azt is mondja ennek az életrajznak az elején, hogy e Szentnek a képe a Szent András templomban nagy tiszteletnek örvend, s hogy azok a nők, akiknek nincs tejük, nap mint nap hiszik, hogy a közbenjárása révén részesülnek kegyelemben, s hogy több templomban láthatók a képei, amelyek fején koronával ábrázolják.”

Ezen kívül lásd L. Katona, Egy magyar vonatkozású olasz legenda, „Egyetemes Philológiai Közöny”, XXXIII (1909) 661–8; L. Kropf, ugyanott, XXXVI (1912), 766, ahol idéz egy 1912. június 15-én a londoni „Notes and Queries” c. hetilapban megjelent közleményt, amely szerint még most is létezik Brunatében „egy Vilmának Magyarország királynéjának szentelt kápolna”, mely kápolna a Szent András templommal kell azonos legyen.

Kiegészítés: Noha Szent Vilma nem kanonizált szent, kultusza a faluban mind a mai napig él.

**Szent Vilmát, Ferrer Szent Vincét és Borromeo Szent Károlyt ábrázoló festmény.* – Vásznonra festett olajkép, XVII. század vége, ismeretlen festő alkotása, az apszistól balra lévő kápolnában.

**Szent Vilmát ábrázoló freskók.* – Gennaro da Palestrina milánói festő 1890-ben két freskót készített a templomban. A főhajó egyik lunettájában festette meg a Szentet, amint megáld egy szoptató nőt, a boltíven pedig egy nagy medaljonban ábrázolta Szent Vilma megdicsőülését. 1932-ben a templom hajójának kibővítése során lebontották azokat a falrészeket, ahol ezek a freskók voltak.

**Emléktábla a brunatei szentekről.* – A XX. század elején készült felirat, mely a templom külső falán, a harangtorony mellett olvasható, Szent Vilmáról, Albrici Boldog Magdolnáról és S. Germanói Boldog Antalról emlékezik meg.

A brunatei Szent Vilma-ábrázolásokról és -kultusról lásd L. Porlezza, *Brunate*, Como, 1894; Z. Pozzoni, *Brunate e suoi dintorni*, Como, 1900; A. Giussani, *La Chiesa Parrocchiale di S. Andrea in Brunate*, Como, 1909; Sergio Masciadri, *Brunate racconta*, Como, 1994; *Memoria di Santa Guglielma*, Brunate, 2000 (ill.). Kropf Lajos, *Szent Vilma, Magyarország királynéja*, „Budapesti Szemle”, 1905, 283–289; A legendáról lásd C. Weber, *Die Legende der santa Guglielma*, in: *Philologische studien aus dem romanisch-germanischen kulturkreise. Karl Voretzsch zum 60. geburtstage und zum gedenken an seine erste akademische berufung vor 35 jahren*, hrsg. B. Schädel und W. Mulertt, Halle an der Saale, 1927, 430–468; D. Falvai, *Santa Guglielma, regina d'Ungheria: Culto di una pseudo-santa d'Ungheria in Italia*, „Nuova Corvina. Rivista di Italianistica”, 9 (2001), 116–122; M. Piacentini, *De'perigli che si corrono a diventar regina di Polonia (o d'Ungheria)*, in: *A Jan Slaski, a cura di A. Ceccherelli, D. Gheno, ecc.*, Padova, 2005, 335–351. (K. Zs.)

Buttigliera d'AstiCappella di Santa Elisabetta.*

A templomot 1702-ben építették a Szent Erzsébet „Alázatos” nővérei konfraternitása oratóriumaként. Egy hajós, szerény méretű, de arányos épület. Egyetlen oltárán Vittorio Amedeo Rapous képe állt, mely Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázolta, amint alamizsnát oszt a szegényeknek. 1987-ben az immár régóta nem működő templomot Buttigliera d'Asti községe községi könyvtárrá alakította. (M. K.)

80

***Calatafimi**

Monumento alla battaglia di Calatafimi [A calatafimii csata emlékműve].

Giuseppe Garibaldit és katonáit ábrázoló dombormű. – Garibalditól jobbra a harmadik tiszt Türr Istvánt ábrázolja.

Csorba, 136, 140. (Cs. L.)

Camerino*Cattedrale.*

A Pest 1542-es ostromában elesett Pier Lorenzo Calcara emléktáblája. – Az apja állíttatta a következő felirattal:

„D. O. M. Petro Laurentio Camerti, Cohortis Praefecto, qui dum contra Turcas in obsidione Pesti fortissime dimicaret, multis afflictus vulneribus ab inimicis peremptus est. Simon Calcarius pater male maerens filio benemerenti posuit. Vixit annos 26 menses 9. dies 8. Obijt anno 1542. Tertio Kal. Octobris”.

Camillo Lilli, Storia di Camerino, Roma, 1719, II. rész, IX. könyv, 332.

Kiegészítés: A legutóbbi földrengés után a korábban a templomban lévő emléktáblákat az altemplomban helyezték el, de a Banfi által leírt emléktábla már nincs meg. (N. M.)

Capestrano*Chiesa e Convento di S. Francesco.*

(Templom)

Freskó Kapisztrán Szent Jánossal. – A kapu lunettájában található freskó közepén Szűz Máriát ábrázolja a Gyermekekkel, jobbán Assisi Szent Ferenc, balján Kapisztrán

Szent János, aki a kezében tartja a keresztesek zászlaját. Jó művészi ízléssel készült mű, rajta az 1488-as dátum

Chiappini, 236, 39. sz. ill.

Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló festmény. – Oltárkép vászonra festve nagyszerű diófa keretben, egyik oldalán Szent Jánost ábrázolja amint Szűz Máriától az égi bölcsesség misztikus italát kapja, a másik oldalán pedig a Szentet, zászlóval és kereszttel a kezében, a nándorfehérvári keresztesek között.

Pietro Locatelli műve, amelyet a Szent 1690. október 16-i kanonizálása alkalmából készített, amikor a Vatikánban a Szent Péter székesegyház apszisának az oltárán volt kiállítva.

81

Chiappini, 199, 31. sz. ill.

(Kapisztrán Szent János kápolna)

A Szent terrakotta szobra. – A kápolna oltárán van elhelyezve A hagyomány szerint a szobrot, mely művészileg nem csekély értékkel bír, körmenetben hozták át Bussiból, ahol készítették.

(Az oltárszekrény alatt őrzik Kapisztrán Szent János kalapját is, külön tokba zárva).
Chiappini, 257.

Kapisztrán Szent János tetteit bemutató freskók. – Ugyanennek a kápolnának a falaira vannak festve, s a Szent életének néhány epizódját ábrázolják, alattuk felirattal: Kapisztrán Szent János doktorrá avatása Perugiában, a nándorfehérvári csata, Újlakon bekövetkezett dicsőséges halála, stb.

Az 1648-ban készült művet 1700 körül valósággal tönkretették, mikor vésővel kilyuggatták, hogy jobban tapadjon rá a vakolat, amivel lefedték. A legutóbbi restaurálások során a freskók napfényre kerültek, de olyan rossz állapotban, hogy lehetetlen helyrehozni őket.

Chiappini 261, 42. sz. ill. (Kapisztrán Szent János kereszteseket toboroz).

Kapisztrán Szent János ereklyéi. – Az ereklyetartó két hatalmas diófa szekrény, miattuk fel kellett áldozni azokat az 1648-as freskókat, amik arra a falra voltak festve, amelyhez a szekrényeket támasztották. Itt őrzik azokat a tárgyakat, amelyeket Varsányi István atya a mellékelt, 1456. október 28-án kelt leltárban felsorolt, vagyis: egy ingdarab, egy bot, egy köpeny és egy ruha, egy sapka, egy lámpa, egy homokóra, hozzá címzett levelek, diplomák, könyvek, stb., és egy nagyméretű vászonkép a képmásával, amit Magyarországról küldtek. Ezeket az ereklyéket az említett István atya gyűjtötte össze és egy faládjában helyezte el őket, amely most az ereklyetartó szekrények egyikében található, amelyeket 1700-ban készítettek.

Chiappini, 208.

(Kolostor)

Kapisztrán Szent János életének epizódjait ábrázoló festmények. – Három vászonképről van szó, azoknak az 1648-as képeknek a másolatai, amelyek 1700-ban a Szent kápolnájában megsemmisültek. XVII. századi alkotások.

Chiappini, 189. 29. sz. ill. (Szent János haldoklik Újlakon).

(Kerengő)

Kapisztrán Szent János történetét bemutató freskók. – A kerengőt 1620-ban dekorálták; a tizenkét kis boltívnek megfelelő minden falrészt egy-egy jótevő festetett ki. Ezek az ismeretlen, de jó ízlésű festőtől származó freskók szinte teljesen eltűnőben vannak, azok pedig, amiket kb. száz évvel ezelőtt újra festettek, nagyon rosszul sikerültek

Chiappini, 242.

Kiegészítés: A kolostoregyüttest a XV. század közepén Kapisztrán Szent János akaratából alapították, s a XIX. század közepéig fokozatosan módosították és bővítették. A jelenlegi homlokzat 1925-ben készült.

A Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló festmény és a Kapisztrán Szent János tetteit bemutató freskók a templom újjáépítése során elpusztultak. A Banfi által leírt relikviák jelenleg a kolostor múzeumában találhatóak. A Banfi művében szereplő leírás a kerengőről és a kolostorról ma is érvényes.

**Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló festmények.* – Ma négy olyan festmény található a templom mennyezetén, amely a Szent életének az epizódjait ábrázolja.

**Kapisztrán Szent János szobra.* – Terrakotta szobor a Kapisztrán Szent János kápolnában.

**Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló festmények.* – A Kapisztrán Szent János kápolnában látható két kép Baroni alkotása 1955-ből. Az egyik a Szentet a nándorfehérvári csatában ábrázolja, a másik pedig Kapisztrán Szent János halálát.

**Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló domborművek.* – A templom kapuján látható bronz domborműveket Domenico és Italia Ottaviani készítették 1990-ben.

**Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló szobor.* – A Szent Ferenc kolostor előtt a templom előtti téren található egy 1977-ben állított hat méter magas szobor, P. Andrea Martini alkotása.

Horváth Z. Gy., 104.

**Kapisztrán Szent János emléktáblája.* – Az emléktábla a templom falán található, a következő felirattal:

A GIOVANNI DA CAPESTRANO
 PER LETTERE LEGGE GOVERNO
 PER FATICA DIPLOMATICA ILLUSTRE
 DI SCIENZE SACRE LUMINARE
 DI SOCIALI RIFORME PIONIERE
 DI SANTITA GLORIA AUSTERA
 APOSTOLICO PACIERE ARBITRIO
 D'EUROPA CHE UNITA AUSPICANDO
 VITTRICE DI BELGRADO
 RESE NEL SEGNO DI CRISTO
 NEL V CENTENARIO DELLA MORTE
 1456- 23 OTTOBRE – 1956

/KAPISZTRÁN JÁNOSNAK, AKI
 IRODALOMBAN JOGTUDOMÁNYBAN KORMÁNYZÁSBAN
 DIPLOMÁCIAI FÁRADOZÁSOKBAN JELES
 KIVÁLÓSÁGA A SZENT TUDOMÁNYOKNAK
 ÚTTÖRŐJE A TÁRSADALMI REFORMOKNAK
 A SZENTSÉG SZIGORÚ ERKÖLCSŰ DICSŐSÉGE
 EURÓPA ÓHAJÁNAK APOSTOLI BÉKEKÖVETE
 MELYET EGYESÜLTEN AKART
 MELYET NÁNDORFEHÉRVÁR GYŐZTESÉVÉ
 TETT KRISZTUS JEGYÉBEN
 HALÁLÁNAK 500. ÉVFORDULÓJÁN
 1456 – OKTÓBER 23. – 1956/

(M. D. – R. M.)

**Hunyadi Jánost ábrázoló festmény.* – A kolostor múzeumában látható, Prokop Péter alkotása, a nándorfehérvári csatában a magyar seregek parancsnokaként ábrázolja Hunyadit.

**Szent Istvánt, Szent Imrét és Szent Lászlót ábrázoló festmények.* – A kolostor folyosóján található három kép Prokop Péter alkotása.

**A Budai Vár Kapisztrán Szent János szobrát ábrázoló akvarell.* – Triznya Mátyás alkotása (M. G.)

**Castello Piccolomini*, piazza del Mercato.

Kapisztrán Szent Jánost és Hunyadi Jánost ábrázoló festmények. – Mindkét kép Prokop Péter alkotása. A római Università la Sapienza magyar tanszéke adományozta őket a városnak, s a város közigazgatási székhelyén, a Piccolomini kastélyban, a polgármester szobájában található. (M. G.)

**Parrocchia Santa Maria della Pace* /Santa Maria della Pace plébánia-templom/.

Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló freskó. – A főhajó mennyezetének második freskója Kapisztrán Szent Jánost ábrázolja a nándorfehérvári csatában. A Szent a freskó jobb oldalán látható, jobb kezében magasra tartott feszület.

Kapisztrán Szent János szobra. – A bal oldalhajó végén balra található a Szent szobra, jobb kezében a feszület, baljában egy zászló, feje fölött glória.

Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló festmény. – A jobb oldalhajóban a főbejáratától a negyedik festmény a Szentet két másik egyházi személlyel ábrázolja. Szent János térden áll, kezében egy zászlót tart Jézus nevével. (M. D. – R. M.)

**Casa natale di San Giovanni da Capestrano* /Kapisztrán Szent János szülőháza/.

A Szent szülőháza a *Porta del Lago* mellett található. Falán felirat emlékezik meg arról, hogy a házat halálának 500. évfordulóján helyreállították és a minorita szerzeteseknek adományozták.

Az 1956-os forradalom menekülteinek emléktáblája. – A Kapisztrán Szent János szülőházának falára helyezett emléktábla felirata a következő:

Exules gentis Hungarorum in honorem S. Joannis de Capestrano
die 23 octobris 1966 devote dedicant.

Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló dombormű. – A ház középső szobáját 1992-ben kápolnává alakították. Az oltár fölött elhelyezett réz dombormű Gudics József alkotása, a bútorzat pedig a Magyar Fegyveres Erők ajándéka: az ercsi utász zászlóalj asztalosai készítették Szent János korabeli dokumentumok alapján, melyeket a Hadtörténeti Intézet kutatói bocsátottak rendelkezésükre.

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc Kapisztrán Szent János ünnepén, halálának 500. évfordulóján robbant ki. Előző este mutatták

be a Belvárosi Plébániatemplomban Tamás Gergely Alajos, nemsokkal korábban a kistarcsai internálótáborból visszatért ferences „Nándorfehérvár 1456” című oratóriumát. Ez a kettős kötődés az oka annak, hogy az 1956 után Olaszországban menedéket kapott forradalmárok az esemény 10. évfordulóját Capestranóban, Szent János szülővárosában ünnepelték, és később átadták Gudics János szobrászművész domborművét, amelyen a forradalom során megsebesült művész Szent Jánost ábrázolja a nándorfehérvári ütközetben, ám a háttérben lyukas zászló alatt előretörő harcosok láthatók. Ezért 1966 óta a magyarok minden október 23-án részt vesznek Capestranóban a Szent ünnepén, melyen 1987 óta a magyar honvédség képviselői is megjelennek.

Csorba, 88–91 (ill.), Horváth Z. Gy., 102–107 (ill.). (M. G.)

*Capri

Chiesa di San Costanzo.

Haan Antal (1827–1888) festőművész oltárképe: Angyali üdvözlet. – A Békéscsabán született festő életének utolsó éveit Capri szigetén lévő birtokán töltötte, és akkor restaurálta, illetve festette át ezt az oltárképet.

Csorba, 180–181 (ill.). (Cs L.)

Capua

Museo Campano [via Roma 68].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Egy nagy oltárkép, amelynek a közepén a Szűz trónol a Gyermekkel, vele vannak rokonai, Anna és Joachim; Szent Klára és Szent Erzsébet pedig az oltárszárnyakon; felül a lunettában Ilona és Konstantin leborulnak a megtalált kereszt előtt; kétoldalt félalakos figuraként Szent Ferenc és Szent Antal látszanak.

Szentünk, a S. ELISABET. felirattal megjelölve a jobboldali szárnyat foglalja el, baljában egy könyvvel és egy virágzó ággal a jobbójában. A feliratból kitűnik, hogy az oltárképet 1500-ban Cristoforo Scacco da Verona készítette a Sessa Aurunca-i ferences kolostortemplom számára.

Gino Fogolari: Cristoforo Scacco da Verona, ne „Le Gallerie Nazionali Italiane”, V (Roma 1902), 195–201, III. tábla; Giovanni M. Diamarc, Memorie critico-storiche della chiesa di Sessa Aurunca (Napoli 1906), 175–86, illusztrációval.

Kiegészítés: A *Polittico della Croce* (1500) a XXVIII. teremben van kiállítva. (E. B.)

Castel Fusano

Castello Chigi.

Dombormű Zsigmond magyar király Sárkányos Rendjének jelvényével. – A XVII. században épült kastélyon kőbe vésve a Sacchetti márkik, az eredeti tulajdonosok címere látható: egy három sávos címer, amelyre egy sárkány tekeredik, az 1408-ban Zsigmond magyar király által alapított Sárkányos Rendnek nevezett lovagrend jelvénye, amellyel valószínűleg maga az uralkodó tüntette ki az egyik Sacchettit.

86

A címer, amely teljesen hasonló Filippo Scolari címeréhez, megtalálható Rómában a Sacchetti palotát díszítő domborműveken és a Sacchetti család Orbitelli utcai házában is.

Don Giovanni Battista Sacchetti márki öméltóságának, a Sacri Palazzi Apostolici főgondnokának szívélyes közlése.

*Castellana Grotte

Santuario Madonna della Vetrana /Vetranai Szűzanya Kegyhely/.

Árpád-házi Szent Erzsébet szobra. – Az első világháború alatt a ferences kolostorban magyar hadifoglyokat szállásoltak el, akik köszönetképpen a castellanai népnek, amiért nem fogolyként, hanem testvérként bántak velük, egy Árpád-házi Szent Erzsébet-szobrot adtak ajándékba. A szobrot, amit leccei kézművesekkel csináltattak, mind a mai napig nagy tiszteletben tartják és őrzik a kolostor templomában.

<http://members.xoom.virgilio.it/vetrana/> (K. Zs.)

*Castello di Godego

Santuario della Madonna della Crocetta /Keresztes Szűzanya Kegyhely/.

A Keresztes Szűzanya Kegyhelyet a XV. században alapították, miután a legenda szerint 1420. július 2-án a Szűzanya megjelent azon a helyen egy magyar marhakereskedőnek, aki eltévedt az erdőben és segítségért imádkozott. Szűz Mária egy kis fakereszttel mutatta meg az utat, amelyet ma a kegytemplom mellékkápolnájának oltárán tisztelnek. A XVII–XVIII. században újjáépített templom homlokzatán Jacopo Manzoni XX. század eleji freskója örökíti meg a jelenést. A templomban őrzik a Trivenetói Olasz–Magyar Kulturális Társaság által 2000-ben adományozott, kézzel hímzett magyar zászlót.

A *Santuario della Madonna della Crocetta* Friuli egyik legfontosabb búcsújáróhelye.

R. Marconato, *Il Santuario della Crocetta a Castello di Godego. Storia e Fede*, Godego, 1996.
(A. R. – É. M. A.)

Castello in Tradate lásd Tradate, Chiesa di S. Maria in Castello

Castello S. Giovanni

Chiesa di S. Francesco.

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébettel. – „Régi festmény a kórus boltívén, amely jobbra tíz harmadrendi szent testvért ábrázol, balra tíz szent nővért, középen pedig Szent Ferenc atya képmását. A nővérek közül az elsőt „S. Elisabet Regina Unghar” felirat jelöli.

XV. századi, ismeretlen művész alkotása.

Flaminio di Parma, I, 202.

Castelnuovo Berardenga

Pieve di San Cristoforo a Vagliagli [Vagliagli-i Szent Kristóf plébániatemplom, piazza Vittorio Emanuele].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Vászorra festett olajkép a bal oldali kápolnában, amely Szent Kristófot ábrázolja Szentünkkel, mindketten térdet hajtanak a Madonna előtt. Lattanzio Bonastri alkotása.

Broggi, *Inventario generale*, 81.

Castiglione Olona

Chiesa della Collegiata dei SS. Lorenzo e Stefano [Szent Lőrinc és István káptalani templom].

Márvány dombormű Branda Castiglione bíboros, veszprémi püspök alakjával. – A kapu lunettájában található, a templom alapítására utaló dombormű Szűz Máriát ábrázolja kezében a Gyermekkel, aki megáldja az előtte térdeplő bíborost, aki a káptalani templomot 1422-ben megalapította.

Jellegzetes vonásai toszkán művészre vallanak, alkotója nagy valószínűséggel Lorenzo Ghiberti egyik tanítványa.

Litta, I, 49. és 56. tábla (reprodukción); Sant' Ambrogio, 30–32 (41. tábla) és az ott hivatkozott irodalom; Banfi: Una scena, 14 (5. sz. ill.).

Branda Castiglione bíboros kőkoporsója. – A főoltártól balra egy alacsony boltív alatt található szarkofág a reneszánszot megelőző kor szokásos sírformáját mutatja, téglalap alakú koporsó, amelynek a tetején az elhunyt képmása fekszik, és amelyet négy sarkán oszlopok tartanak, a négy erény teljes domborművű alakjával. A szarkofág fölött fekvő szép szobron a bíboros erőteljes, férfias kifejezésű, szinte dantei képmása. A bíborost dicsőítő sírfeliratot, amely a kőkoporsó első és hátsó oldalán olvasható, Leonardo Grippo írta latin disztichonokban. A művészt, aki a szarkofágot a XV. század közepe táján megformázta, nem ismerjük.

1935 június 13-án felnyitották a szarkofágot, és találtak benne egy pergamenlapot, amelyen az elhunyt életrajza volt olvasható, amelyet titkára, Johannes de Olmütz írt, amely jól megvilágítja azt az időszakot, amikor ura Magyarországon tartózkodott mint pápai legátus és veszprémi püspök.

Litta, I, 49 és 56. tábla; Sant' Ambrogio, 35, 45. tábla; Buondioli: La ricognizione della salma del Card. B. C. e la scoperta di una sua biografia, „Aevum”, IX (Milano 1935) 474–8; Banfi: Una scena, 14–22, 6. sz. ill.

Kiegészítés:

Vayer, *Masolino és Róma*, 73, 123–124, 41–45. tábla; Horváth Z. Gy., 46–47 (ill.). (K. Zs.)

Battistero /Keresztelőkápolna/.

Freskó Branda Castiglione bíborossal. – A hátsó falon a harmadik freskó azt a jelenetet ábrázolja, mikor Keresztelő Szent János korholja Heródest. Júdea királyának alakjában a bíboros ismerhető fel, aki 1428 és 1435 között Masolino da Panicale-vel festette meg a keresztelőkápolna freskóit.

Sant' Ambrogio, 43; Horváth, „Corvina”, XIX–XX, 65; Banfi: Una scena, 14, 4. sz. ill.

Freskó magyar történelmi személyiségekkel. – A jobb oldali falon Heródes lakomájának a jelenete látható, mely egy elegáns loggia alatt zajlik. Szalóme a lakomaasztal mellett áll. Az asztalfőn Heródes, fenséges aggastyán meglepetten néz a lányra, aki Szent János fejét kéri tőle. A mellette lévő, a Dominikánus Rend ruháját viselő öregember undorodva elfintorítja az arcát. Egy másik vendég prelátusi vörös színű talárban, aki az asztal bal szélén profilból van ábrázolva, figyelemmel követi a jelenetet. Júdea királyától balra egy életerős ifjú megfordul, kíváncsiságtól vezetve. Szalóme mögött négy nemes úr figyel a lakoma eseményeit.

A freskó Branda bíboros magyarországi tartózkodásának emlékét idézi, aki – ahogy D. Sant' Ambrogio teljes joggal megjegyzi – az asztal bal szélén elhelyezkedő figurában ismerhető fel, aki teljesen ugyanaz az alak, mint Heródes az előző művön. A dominikánus csuhába öltözött személyben Banfi ismerte fel Giovanni Dominici

bíborost, magyarországi pápai követet (1418–19). A helyi hagyománynak megfelelően már D. Sant’Ambrogio felismerte Heródesben Filippo Scolari temesvári gróf (1369–1426) alakját. Teljesen önkényes Balogh véleménye, aki ugyanebben a figurában Zsigmond magyar király vonásait véli felismerni, s Scolariak az asztal jobb szélén lévő ifjút javasolja. Ha azonban Júdea királya felel meg Scolariaknak, akkor az ifjú nem lehet más, mint Hunyadi János.

A freskó Masolino alkotása, aki, mivel három évet töltött Magyarországon (1424–27), volt rá módja, hogy személyesen megismerje mind a szóban forgó személyeket. Scolari meghívására ment Magyarországra, és az ő házában ismerte meg Castiglione bíborost. Abban az időben Scolari már az élete vége felé járt, ezért nem hihető Balogh feltételezése, aki Scolariat az asztal jobb szélén levő ifjúval azonosítja; sokkal több joggal lehet Heródes figurájával azonosítani.

Sant’Ambrogio, 43; Horváth, „Corvina”, XI–XII, 47 (illusztrációval); L. Holik-Barabás: Il banchetto di Filippo Scolari, „Illustrazione Toscana”, X (Firenze 1932), 13; Balogh, ne „Le Vie d’Italia”, 36 (Milano 1930), 664; Budinis, 58; Banfi: Una scena, 15, 26 (1, 3. ill.); Horváth, „Studi e Documenti”, III, 118; Idem, Zsigmond király, 76–7.

Kiegészítés: A freskókat nemrég restaurálták.

Vayer, *Masolino és Róma*, 49–74, 121–123, 51–64. tábla; *Contributo all’iconografia di Filippo Scolari*, Pippo Spano, in *Scritti di storia dell’arte in onore di Roberto Salvini*, Firenze, 1984, 309–318; Uő, *Problemi iconologici nei cicli della pittura del Quattrocento (cicli di affreschi di Masolino da Panicale)*, „Acta Historiae Artium”, XXXI (1985), 1–4, 5–30; Carlo Bertelli, *Masolino. Gli affreschi del Battistero e della Collegiata a Castiglione Olona*, Milano, 1997, (ill.); Eiko Wakayama, *La corte di re Sigismondo e l’arte italiana del Quattrocento*, in *Lombardia e Ungheria*, 56–63 (ill.); Andrea Spiriti, *Imago urbis: problemi iconografici e iconologici del battistero di Castiglione Olona fra Lombardia e Ungheria*, in *Lombardia e Ungheria*, 64–70 (ill.); Csorba, 76–77 (ill.); S. Colombo, *Dalla parte di Masolino*, Varese, 2005 (ill.). (K. Zs.)

Palazzo Castiglioni.

Veszprém városát ábrázoló freskó. – Abban a teremben, amelyben a Castiglioni-Venegono grófok magánlevéltárát őrzik, le van festve egy tájkép, ami Cagnola szerint „talán Masolino magyarországi tartózkodásának emléke”. Ezt a véleményt megerősíti a családi hagyomány, amelyet Vaisz jegyzett le, ami szerint Veszprém városának és környékének a látképéről volna szó. Schmarsow elfogadhatónak tartotta Vaisz véleményét, Horváth pedig igyekezett bebizonyítani, hogy a freskó valóban a várost ábrázolja, ahol Branda bíboros, akié valaha a palota volt, püspök volt.

A freskót Vaisz Masolino da Panicalének tulajdonította, Schmarsow azonban kéteyleket támasztott az alkotót illetően. Mindazonáltal Berenson, Cagnola, Horváth, Budinis, Banfi egyetértenek Vaisz-szal abban, hogy a művet a bíboros kedvelt mestereinek tulajdonítják.

I. Vaisz: Masolino da Panicale, Budapest 1883, 17; A. Schmarsow: Massaccio-Studien, Kasel 1900, 15; B. Berenson: *Quelques peintures de Masolino da Panicale*, „Gazette des Beaux Arts”, I (Paris 1902), 89; G. Cagnola: *Un affresco inedito di Masolino da Panicale*, „Rassegna d’Arte”, I (Milano 1904), 75–77; Horváth, „Corvina”, XI–XII, 47–70 (1. sz. ill.); Budinis, 36; Horváth, Zsigmond király, 129, IX. tábla, 17. sz. ill.

Kiegészítés: A freskóval kapcsolatos újabb publikációk egyöntetűen úgy tartják, hogy egy ideális tájat ábrázol, nem Veszprém városát.

Vayer, *Masolino és Róma*, 60, 70. tábla; Carlo Bertelli, *Masolino*, Milano, 1998, 60–61; Horváth Z. Gy., 42–43 (ill.); Csorba 78–79 (ill.). (K. Zs.)

Branda Castiglione bíboros arcképe. – A Castiglioni grófok galériájában található ez a vászonkép, amely a prelátust egy széken ülve jobb profilból ábrázolja, életének ötödik évtizedében, mint IX. Bonifác protonotáriusát. Ismeretlen festő alkotása.

Carotti, „Archivio Storico dell’Arte”, S. II, v. III, 271, 274; Horváth, „Corvina”, XI–XII, 657; Banfi: Una scena, 14, 26, 7. sz. ill.; Horváth, Zsigmond király, 130, VI. tábla, f. 11.

90

Kiegészítés: XVII. századi alkotás. Vö. a katalógus alábbi tételével: Pavia, *Collegio Ghisleri*, Branda Castiglione bíboros arcképe.

Vayer, *Masolino és Róma*, 24, 67. tábla; Horváth Z. Gy., 44 (ill.). (K. Zs.)

Palazzo del Comune [via Branda 8].

Branda Castiglione bíboros mellszobra. – A terrakottából készült szobor a „Casa sacra alle Muse” fülkáját díszíti, a Villa templomától nem messze. Ismeretlen szerző alkotása 1428 és 1443 között.

Sant’Ambrogio, 27, 32. tábla; Horváth, Zsigmond király, 130.

Kiegészítés: A mellszobor a városháza épületének északi homlokzatán található. Valaha ez volt a Branda bíboros által 1423-ban alapított iskola épülete. A mellszobor erősen megrongálódott állapotban van, felirata olvashatatlan.

Horváth Z. Gy., 45 (ill.). (K. Zs.)

*Cava de’ Tirreni

Abbazia Benedettina della SS. Trinità /Szentháromság Benedek-rendi apátság/.

Falfestmény Szent István király ábrázolásával. – A Benedek-rendi kolostor, melyet a XI. században építettek, Cava de’ Tirreni közelében a Sa-lernói-öböl fölött található. A kolostorban Anjou-korabeli falfestmények láthatók, ahol a Toulouse-i Szent Lajos mellett lévő király alakját egyesek Árpád-házi Szent Istvánnal azonosítják.

Guida d’Italia del Touring Club, Campania, Milano, 1981, 482; Csorba, 24–25 (ill.). (Cs. L.)

***Cernobbio**

Giardini Pubblici dedicati a Giorgio Perlasca /Giorgio Perlasca községi park/.

G. Perlasca emléktáblája. – A községháza mögötti parkban 2001-ben vas emlékoszlopot állítottak, melyen egy felirat emlékezik meg Giorgio Perlascáról, aki 1944-ben Budapesten a fasiszták által üldözött magyar zsidók életét mentette meg. Az emléktáblán a következő felirat olvasható:

COMUNE DI CERNOBBIO

PARCO

GIORGIO PERLASCA

LUOGO DELLA MEMORIA

„Ogni uomo che ha salvato uomini innocenti

o ha donato la sua vita

ha meritato d'esser onorato.

Gli alberi che si piantano in Suo onore

simbolizzano la Vita”

Simon Wiesenthal

Cernobbio, 4 Novembre 2001.

/CERNOBBIO KÖZSÉG

GIORGIO PERLASCA

PARK

EMLÉKHELY

„Minden ember, aki ártatlan embereket mentett meg

vagy az életét adta,

kiérdemelte, hogy tiszteljék.

A Ő tiszteletére ültetett fák az Életet szimbolizálják”

Simon Wiesenthal

Cernobbio, 2001. november 4./

Az emlékmű köré nyolc fát ültettek, melyek mindegyike előtt emlékoszlop, a második világháború egy-egy „igaz ember”-ének az emlékére. Az egyik emlékoszlop felirata az „antihős” Perlasca életét meséli el, aki 5200 magyar zsidó életét mentette meg.

E. Deaglio, *La banalità del bene. Storia di Giorgio Perlasca*, Milano, 1998; *Giorgio Perlasca. Antieroe „Giusto delle Nazioni”*, Comune di Cernobbio, 2001. (K. Zs.)

***Cesena**

Palazzo Guidi, corso Comandini 3.

Kossuth Ferenc emléktáblája. – A Palazzo Guidi, jelenleg a *Conservatorio di Musica „Bruno Maderna”* székhelye, 1873 és 1887 között Kossuth Ferenc mérnök – Kossuth Lajos fia – lakóháza volt, aki azokban az években a cesenai angol kézben lévő kénbányák vezér igazgatója volt. 2002-ben emléktáblát helyeztek el az épület bejárati árkádjának falán az alábbi felirattal:

IN QUESTO PALAZZO VISSE
CON LA CONSORTE EMILY HOGGINS
DAL 1873 AL 1887
IL DIRETTORE GENERALE DELLA
CESENA SULPHUR COMPANY
FERENC KOSSUTH
FIGLIO DEL PATRIOTA UNGHERESE LAJOS KOSSUTH

E HÁZBAN LAKOTT
FELESÉGÉVEL HOGGINS EMILIAVAL
1873 ÉS 1887 KÖZÖTT
KOSSUTH FERENC
KOSSUTH LAJOS FIA
A CESENA SULPHUR COMPANY
VEZÉRIGAZGATÓJA
Comune di Cesena – Soc. Di Ricerca e Studi della Romagna Mineraria
16 novembre 2002

Csorba, 182–184 (ill.). (R. Zs.)

Cetona

Chiesa di S. Francesco.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – „A falon függő vászonra festett olajképek között: Árpád-házi Szent Erzsébet, vegyes vonalú keretben, mellette egy kis-lány, álló alak, valamivel kisebb mint életnagyságban”.

Brogi, *Inventario generale*, 106.

Kiegészítés: A Szent Ferenc kolostor a *Monte Passolano* lejtőjén található, ahol 1212-ben maga Szent Ferenc építette az egyik első ferences kolostort Toszkánában. A Banfi által leírt kép már nincs meg. A sienai *Soprintendenza dei Beni Artistici e Storici* munkatársa, Laura Martini szerint a festmény egy a falra felfüggesztett képsorozathoz tartozott, melyek között Szent Ferenc,

Szent Domonkos, Montefalcói Boldog Klára, Cortonai Szent Margit, stb. képei voltak, s amely elveszett. Ma a kolostorban a drogbetegek rehabilitációjával foglalkozó „*Comunità Mondo X*” működik.

P. Grassini, *Cetona e il suo ambiente, un paese di Toscana dalla preistoria ad oggi*, Roma, F. Melonci, 1971, 79–82. (M. K.)

Chianciano Terme

93

Chiesa di S. Michele Arcangelo [egykor a piazza Matteotti közelében állt].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A főoltár képe, vászonra festett olajkép, amely a Szeplőtelen Fogantatást ábrázolja; a felhőkön álló Szűz Mária alatt Szent Klára, Szent Ferenc, Szent Mihály Arkangyal és „Árpád-házi Szent Erzsébet” állnak; balra lent a megbízó képmása látható.

XVII. századi bolognai alkotás.

Brogi, *Inventario generale*, 117.

Kiegészítés: A régi templom és a monostor már nincs meg. 1870-ben megszüntették, s az épületet lakóépület céljára alakították át. A Banfi által említett festménynek nincs nyoma. (Laura Martininak, a sienai *Soprintendenza dei Beni Artistici e Storici* munkatársának szíves közlése.)

Chianciano Terme, Firenze, Octavo, 1997, 44, 52; *Toscana, Guida*, 763. (M. K.)

Chiari

Chiesa Parrocchiale [*Duomo*, piazza delle Erbe].

Gabriele Rangoni bíboros, egri püspök címere. – A bíboros által 1479-ben újjáépített templom homlokzatán lévő rózsablak mellett, attól az évtől kezdve 1797-ig látható volt a címere GABRIEL DE CLARIS felirattal.

Octavia Rossi: *Elogi storici di Bresciani illustri*, Brescia 1620, 472 („... a bíboros címere, mely olyan, mint a modenai Rangoniaké, csak annyi különbséggel, hogy a jobb oldali oroszlánnak egy korona is van a bal mancsában”); G. B. Rotta: *Il Comune di Chiari*, Brescia 1880, 183–227.

Kiegészítés: A templom homlokzatát 1846-ban újjáépítették. A Banfi által leírt címernek nincs nyoma. (K. Zs.)

Chiesa S. Bernardino [via Palazzolo 1].

Gabriele Rangoni bíboros ábrázoló freskó. – Ismeretlen művész által 1484-ben készített alkotás.

CHIUSI

Rossi, i. m., 472: „...a bíboros képe... a Chiarin kívül lévő Szent Bernardin templom falán látható, ahol a minoriták monostora is van, és úgy tudni, hogy azt a képet 1484-ban csinálták”.

Kiegészítés: Az 1447-ben alapított Sienai Szent Bernardin kolostor a templommal együtt a minorita szerzeteseké volt, majd a jezsuitáké. 1926-tól az „*Istituto Salesiano San Bernardino*” székhelye. A templom mai alakját a XVIII. században nyerte el. Az eredeti épületből csak az oldalkapu maradt meg. A Banfi által leírt freskó már nincs meg.

Lombardia. Guida, 688–689. (K. Zs.)

Chiusi

Chiesa di S. Francesco [piazza S. Francesco].

Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló festmény. – A falra felfüggesztett képek között, olajjal vászonra festve, szinte életnagyságban ábrázolja a Szent alakját, azokkal a jelvényekkel, amelyek a XVIII. századi ikonográfiában a nándorfehérvári hős attribútumai voltak.

Brogi, *Inventario generale*, 142.

Kiegészítés: A XVII. századi ismeretlen toszkán festőnek tulajdonított kép, melynek címe *Szeplőtelen Fogantatás – Kapisztrán Szent János, Pasquale Baylon, Pietro d'Alcantara és John Duns Scotus között*, a főoltár mögött lévő kápolna bal oldali falán látható. Nemrég restaurálták. Leírása ki van téve a templomban. (M. K.)

Chiusi della Verna lásd Monte della Verna

*Cison di Valmarino

Cimitero /Temető/.

Marco Casagrande (1804–1880) sírja. – A Magyarországon is alkotó szobrászművésznek, az egri dóm és az esztergomi székesegyház domborművei alkotójának, valamint feleségének, Kovács Máriának a sírja. (É. M. A.)

Città del Vaticano lásd Róma, Vatikán

*Città di Castello

Chiesa di San Domenico.

Szent Margit stigmatizációját ábrázoló freskó. – Az 1424-ben épült templom számos a 15. sz. első felében készült freskót őriz. Ezek egyike Szent Margitot ábrázolja, feje fölött sugárkoszorúval, előtte a földre helyezett koronával, amint megkapja a stigmákat.

Klaniczay T. – Klaniczay G., 29–31, 81–82, 9. sz. tábla; Klaniczay Gábor, *Az uralkodók szentsége*, 59. sz. ill. (K. Zs.)

Cividale del Friuli

Chiesa Collegiata di S. Maria Assunta /Mária Mennybevétele káptalani templom/. (Kincstár).

Árpád-házi Szent Erzsébet relikviái. – Az ereklyetartó egy üvegedény, félkör alakú karélyokkal ellátott lábazon, hét kis margarétás medalliont magába foglaló domborműves levélzettel borítva. Ebben őrzik Szent Erzsébet egyik ujját, s vele együtt három arany melltűt, nagyon finoman megmunkált ékszereket, amelyeket a Szent relikviáiként őriznek. Három, csodálatos művű foglalatba zárt ékkőről van szó, és nincs kizárva, hogy a XIII. század elején készülhettek. Az ereklyetartóban található egy lap a következő felirattal: „Digitus et tres aciculae aureae cum chrysolitho, carbunculo et hyacintho Sanctae Elisabeth Vid. Ludov. Landgr.”

Mihalik, „Misc. Franc.”, XXXVI, 83 (9. sz. ill.); Santangelo, 45 (illusztrációval).

Museo Civico /Városi Múzeum/.

Szent Erzsébet zsolnároskönyvének ezüst fedele. – A külső szegély, amelyet ezüst szegecsek és a sarkakon négy ezüst veret tartanak, niell technikával készült csillagos és indás díszítéssel van borítva, s hat aranyozott ezüst vésett tondó van rajta a négy evangélista szimbólumával, az Isten Bárányával és egy püspökfejedelem félalakos figurájával. A középső tükröket viszont homorművek foglalják el; a hátsó kötéstábla tükre szegéllyel körülvéve egymással szemben álló oroszlánt és griffet ábrázol, míg az első kötéstábláé a keresztre feszítést. Az első kötéstábla 237 × 175 mm, a középben lévő tükrő 178 × 106 mm. Hazeloff a művet XIII. század eleji, Antelami-féle művészet termékének tartja, Santangelo szerint azonban a bonyolult ikonográfiai elképzelés francia provenszál jellegű művészetre utal.

A. Hazeloff: Ein thüringisch-sächsische Malerschule, Strasburg 1897; Idem: Der Psalter der Erzbischof Egberts von Trier, Trier 1901; Mihalik, i. m., 78 (ff. 5–6); Santangelo, 112 (illusztrációkkal).

Szent Erzsébet zsolnároskönyve. – CXXXVII. kódex, pergamen, 173 lap, gótikus minuszkulával, neuma-írással hangjegyekkel. Az első 7 lap a naptárt tartalmazza, a hónapok és a csillagképek ábrázolásaival, valamint 24 a naptár ünnepeire vonatkozó

jelenettel díszítve. Ezután 6 lap következik a nagy ünnepek 12 ábrázolásával, amelyekkel szemben 12 próféta alakja látható. A 14r lapon kezdődik a zsolttároskönyv, melyet számos iniciálé illusztrál, a szövegre vonatkozó miniatúrákkal.

A dóm káptalani múzeumában maradt fenn, a káptalan a hagyomány szerint Szent Erzsébettől kapta ajándékba. A második lapon XIV. századi írással a következő bejegyzés olvasható: „Sanctae Elisabeth Lantgravii Ducis Turringiae munus sub MCCXX”. Legkorábbi említése egy 1350-ben készült leltárban található: „item psalterium b.te Helisabeth”. Egy 1407-es leltárol kiderül, hogy akkor egy selyemtokban őrizték: „Liber sancte helisabeth vidue sive psalterium munitum de argento deaurato cum crucifisso super tabulis in guardabursa de serico”.

96

Mihalik, i. m., 78 (ff. 7–8); Santangelo, 149 (17 illusztrációval).

Szent Erzsébet imádságoskönyve. – CCCVI. kódex, pergamen, X. század, egész lapos miniatúrákkal és iniciálékkal díszítve, valamint kisebb iniciálékkal minden egyes zoltár előtt. A cividalei dóm káptalanjából került a múzeumba, a káptalan egy régi hagyomány szerint – amelyet egy marginális bejegyzés is megemlít a 8r lapon – Szent Erzsébettől kapta ajándékba: „Sanctae Elisabeth Ungariae Regis filiae Landgravii Ducis Turringiae conjugis munus. Quod eum hortatu Pertoldi Patriarchae Aquiliensis eius avunculi tum singulari in Deum Pr... 1.2.2.9. dedit honestissimo Canonicorum foroiliensium collegium iam pridem eius in orando assiduitatem summa cum pietate coniuncta A(dmi)rata”.

Mihalik, i. m., 74 (ff. 3–4); Santangelo, 145 (illusztrációkkal).

Kiegészítés: A kódexeket a *Palazzo dei Provveditori Veneti* (piazza Duomo) könyvtárában őrzik. (K. K.)

Oltárterítő Szent Erzsébet képével. – Középen a keresztre feszítés, a kereszt lábánál Szent Erzsébet. XIII. századi alkotás.

G. Fogolari: Il lenzuolo della Beata Benvenuta Boiani di Cividale, „Dedalo”, I (1920), 7–16; Mihalik, i. m., 84.

Kiegészítés: A Szent Erzsébetet ábrázoló hímzést – „opus teutonicum” – a *Palazzo de Nordis*ban található *Museo d’Arte Anticában* (Piazza Duomo) őrzik.

A. Santangelo, *Catalogo delle cose d’arte e di antichità di Cividale*, Roma, 1936; I. De Claricini Dornpacher, *Il superfrontale detto della Beata Benvenuta Boiani custodito nel Museo di Cividale*, Padova, 1948; A. Argenti Zanicchi, *Tessuti, stoffe e ricami nel Friuli tardomedievale*, in AA.VV., *In Domo Habitationis: l’arredo in Friuli nel tardo medioevo*, a cura di G. Ficcadori e M. Grattoni D’Arcano, Venezia, 1996, 111–121. (K. K.)

*Collegno

Kossuth Lajos szobra, via Mille.

A márvány mellszobrot, Kovács Ferenc (1926–1990) alkotását, 1961-ben avatták fel Collegnónak *Regina Margherita* nevű részén, amelynek a XIX. században *Baraccone* volt a neve. Kossuth 1874 és 1882 között élt Baracconében, ahol egy villát bérelt, mely ma már nincs meg. Collegno 1994-ben Kossuthot tiszteletbeli polgárává választotta. A szobor talapzatán a következő olvasható:

LAJOS KOSSUTH
1802–1894
MONOK–TORINO
EROE DELLA GUERRA
D'INDIPENDENZA
UNGHERESE
DEGLI ANNI 1848–1849
E COMBATTENTE DELLA
LOTTA COMUNE PER
IL PROGRESSO DEL POPOLO •
UNGHERESE E ITALIANO

/KOSSUTH LAJOS
1802–1894
MONOK–TORINO
AZ 1848–49-ES
MAGYAR
SZABADSÁGHARC
HŐSE
ÉS A MAGYAR ÉS OLASZ
NÉP HALADÁSÁÉRT
FOLYTATOTT KÖZÖS KÜZDELEM
HARCOSA/

Ádámfy J., *A világ Kossuth-szobrai*, [Bp., 1979], 50, 17. sz. ill.; Csorba, 166, 169 (ill.).
(K. Zs.)

Collegno és Sárospatak testvérvárosi kapcsolatát megörökítő emlékmű, piazza della Repubblica, Giardino dell'Amicizia.

A testvérvárosi kapcsolat felvételét megörökítő emlékművet 1964-ben állították fel a kisváros „Barátság Parkjában.” (K. Zs.)

Como

Museo dei ritratti di Paolo Giovio [Paolo Giovio Arcképmúzeuma, ma: *Pinacoteca Civica* /Városi Képtár/, Palazzo Volpi, via Diaz 84].

Magyarországi híres emberek arcképei. – Mind elveszett.

A hunok Attilája. – A kép ATHILA felirattal Isten Ostorát ábrázolta, ahogy maga Giovio mondja, „sicuti ex aere artificis manu et scriptorum stylo expressam videmus”.

Másolatát a firenzei Uffiziben őrzik.

Jovius: *Elogia bellica*, 15, illusztrációval; Müntz, *Le Musée*, 300; Rovelli, 163, 8. sz.

I. Serliert erdélyi fejedelem. – Mesebeli figura, „equo incessu colore habituque pernobil” ábrázolva, amint az a Rovelli által idézett Giovio egy passzusából kiderül. Az arcképet Martinuzzi György váradi püspök ajándékozta Giovióknak.

Rovelli, 189.

Giuliano Cesarini bíboros, magyarországi pápai legátus. – A képről, amely a JVLIANVS CAESARINVS. CARDIN. feliratot viselte, a firenzei Uffiziben őriznek egy másolatot.

Jovius: *Elogia bellica*, 97; Müntz, i. m., 314; Rovelli, 166, 35. sz.: „Elegánsan megfestett képét Giuliano Cesarinónak, a dédunokájának adták kölcsönbe, hogy másolatot csináljanak róla.”

Corvin Mátyás, Magyarország királya. – Az arcképet, amely a MATTHIAS CORVINVS REX PANNONIAE feliratot viselte, Andrea Mantegna festette; másolatát a firenzei Uffiziben őrzik.

Jovius: *Elogia bellica*, 174, illusztrációval, 176: „Effigies eius armata equestris, luculentissime depicta Romae in Campo Florae contra Podium cubiculi mei in angulo Laurentianae domus spectatur ad quam arridet altera persimilis Andreae Mantinae manu picta, quae in museo nostra conspicitur”. – Anonimo: *Vita del re Mattia Corvino*, in *Cod. Magliabecch. II, XXIV della Nazionale di Firenze*, f. 230r: „Egy hasonló (vagyis a Rómában a Campo dei Fiorin lévő arcképhez hasonló) van Giovio Múzeumában... „ – Müntz, i. m., 232–3; Rovelli, 169, 58. sz.; Balogh, „Mátyás-Emlékkönyv”, I, 490, 25. sz. (bibliográfiával).

Galeotto Marzio, Mátyás király könyvtárosa. – Arckép GALEOTTVS MARTIVS felirattal.

Jovius: *Elogia virorum litteris illustrium* (Basilea 1577), 90; Müntz, i. m., 294; Rovelli, 182, 187. sz.

II. Lajos, Magyarország királya. – Arckép LVDOVICVS PANNONIAE ATQUE BOHEMIAE REX felirattal, amelynek egy másolatát a firenzei Uffiziben őrzik.

Jovius: *Elogia bellica*, 175 (illusztrációval): „Hoc obesi oris gestu, et Germanico potius quam Hungarico cultu conspicuus erat Ludovicus”; Müntz, i. m., 333; Rovelli, 174, 98. sz.

I. Ferdinánd, Magyarország királya. – Arckép FERDINANDVS REX ROM. felirattal, amelynek egy másolatát a firenzei Uffiziben őrzik.

Jovius: *Elogia bellica*, 167, illusztrációval; Müntz, i. m., 332.

Ippolito de' Medici bíboros, magyarországi pápai legátus. – Magyar ruhába öltözve ábrázolta a bíborost, HIPPOLITVS MEDICES CARDINALIS felirattal. Tiziano alkotása.

Jovius: *Elogia bellica*, 307 (illusztrációval): „Hoc hungarica militari culti Hippolitus Medicus cardinalis, quum e Pannonia, ubi Legatus apud Caesarem fuerat, abeunte Solymano redisset, a Titiano pictore eximio Venetiis se pingi iussit”. – A Schmarsow szerint, Melozzo da Forlì (Casel 1895), 241, a szóban forgó festmény azonos azzal, amit mint Cesare Borgia arcképét korábban a római Galleria Borghesében, majd Alfonse Rotschild báró gyűjteményében őriztek. – Müntz, i. m., 329–331, szerint a kép ugyanaz, mint ami jelenleg a firenzei Galleria Pitti kiállításán látható. – Rovelli, 175, 109. sz.

Kiegészítés:

Balogh, *A művészet*, I, 525; Vayer, *Paolo Giovio*, 133–168; Fasola, 169–180. (K. Zs.)

99

Raccolta Rovelli /Rovelli Gyűjtemény/.

Alvise Grittinek, Magyarország kormányzójának az arcképe. – Paolo Giovio arcképmúzeumából [a magyarországi híres emberek arcképei közül] az egyetlen fennmaradt példány, ALOISIVS GRITTVS felirattal ábrázolja a kalandort, ahogyan maga Giovio írja le.

Jovius: *Elogia bellica*, 302 (illusztrációval): „Grittus namque barbarico cultu, cum pictae, talarisque togae et inflexi ad aurem pilei, qui ex pretiosis sibellinarum pellibus constaret....”. – Müntz, *Le Musée de portraits de Paul Jove*, 316; Rovelli, 175, 108. sz.

Kiegészítés: A kép ma a *Museo Storico Giuseppe Garibaldi*-ban (piazza Medaglie d'Oro 1.) található, az állandó kiállításon azonban nem szerepel. (Leltári sz. 140.) Vászorra festett olajkép, 41 × 58 cm, jó állapotban, ismeretlen festő alkotása. A kép felső részén felirat: „LOYS GRITTI”. Mellkép, a figurát szemből ábrázolja magas, kerek fejfedővel, bajusszal és szakállal, széles gallérú begombolt posztókabátban. 1972-től Como Város tulajdona.

Collezioni Giovio. Le immagini e la storia, Como 1983, 47; Fasola, 176. (K. Zs.)

**Monumento alla resistenza /Ellenállási emlékmű/, lungolago Mafalda di Savoia.*

Pataki István felirata. – Hat nyelven feliratok emlékeznek meg az antifasiszta ellenállás különböző országokban elpusztult áldozatairól. A magyar áldozatokat Pataki István partizán búcsúlevele képviseli, amelyet nővéreinek és szüleinek küldött 1944 karácsonyán, mielőtt Sopronkőhidán kivégezték.

MAGYARORSZÁG

„MOST IS AZT MONDOM, HOGY ÉRDEMES VOLT”

PISTA (PATAKI ISTVÁN)

1944. 12. 24-ÉN KIVÉGZETT MUNKÁS

Csorba, 228–229 (ill.).

**Monumento a Giorgio Perlasca /Giorgio Perlasca emlékműve/,
lungolago Mafalda di Savoia.*

A 2002-ben felavatott emlékművön az alábbi felirat olvasható:

GIORGIO PERLASCA
1910–1992
UOMO GIUSTO
CON DEDIZIONE EROICA
IN TERRA D'UNGHERIA
VITE INNUMEREVOLI
SALVÒ DALL'OLOCAUSTO

/GIORGIO PERLASCA
1910–1992
IGAZ EMBER
HŐSIES ODAADÁSSAL
MAGYARORSZÁG FÖLDJÉN
SZÁMTALAN EMBERI ÉLETTET
MENTETT MEG A HOLOCAUST PUSZTÍTÁSÁTÓL/

E. Deaglio, *La banalità del bene. Storia di Giorgio Perlasca*, Milano, 1968; Csorba, 226–227 (ill.). (K. Zs.)

**L'ex Albergo dell'Angelo /az egykori dell'Angelo Szálloda/, piazza
Cavour.*

Cosima Lisztnek, Richard Wagner feleségének az emléktáblája. – 2002-ben emléktáblával jelölték meg a piazza Cavouron az egykori Albergo dell'Angelo épületét, amelyben 165 évvel azelőtt Cosima Liszt, a nagy magyar zeneszerző lánya, Richard Wagner felesége született. (T. T.)

***Conegliano**

Duomo.

Ongaro Boldog Márk oltára és relikviái. – Marco Ongaro (1200 körül–1248), egy Coneglianóban letelepedett és megházasodott magyar nemes leszármazottja, ferences szerzetes volt. A legenda szerint 1411-ben árnyéka megjelent a Luxemburgi Zsigmond magyar király által ostromlott város falain, amitől az ostromlók megrémültek, és felhagytak az ostrommal. 1446-ban a város második védőszentjévé választották. Az oltárkép Boldog Márk és Padovai Szent Antal találkozását örökíti meg. Ereklyéit az oltár alatt található urnában őrzik. (É. M. A.)

*Cormòns

Duomo di S. Adalberto, via Matteotti.

Festői lépcsősor vezet a középkori „centa” szívében emelt, s 1736 és 1770 között átépített templomhoz, mely a Szent Istvánt megkoronázó Szent Adalbertől van elnevezve. Michele és Saverio Bon építőmesterek építették, s Gerolamo Fiaschi, carrarai szobrász készítette a három homlokzati fülkében elhelyezett szobrot, mely az „Öves” Szűz Máriát, Szent Adalbertet és Neri Szent Fülöpöt ábrázolja. Az egyhajós templom belsejében figyelemre méltó a XVIII. századi (vagy talán a XIX. század elején egy korábbi terv szerint készült) márvány főoltár Szent Adalbert és Szent Jakab szobrával. A mennyezeten ábrázolt jelenetet, melyen Szent Adalbert poroszokkal van körülvéve, a XIX. században festették.

Guida Artistica del Friuli Venezia Giulia, a cura di Giuseppe Bergamini, Associazione fra le Pro Loco del Friuli-Venezia Giulia. (É. M. A.)

101

Cimitero Militare Austro-Ungarico / Osztrák-Magyar Katonai Temető, Frazione Brazzano.

A Cormòns-hoz tartozó Brazzanóban a helyi köztemető egyik szélső szektorát foglalja el, 250 kereszt alatt az első világháború ugyanennyi ismert és ismeretlen halottja van eltemetve. Középen egy kőoszlop, amelynél közös sírban őrzik annak a 282 halottnak a földi maradványait, amelyeket a cormònsi községi temetőből hoztak át ide. 1992-ben felújították, a kerítés fala mellett őrzik a korábbi sírköveket is. (É. M. A.)

Cortemaggiore

Chiesa dell'Immacolata Concezione.

Árpád-házi Szent Erzsébet ereklyéi. – „E templom oltárszekrényében őrzik Árpád-házi Szent Erzsébet özvegy királyné csontjának ereklyéit”.

Flaminio di Parma, I, 294.

Kiegészítés: A Pordenone freskóiról híres Szeplőtelen Fogantatás kápolna a Szent Ferenc kolostor melletti *Chiesa di SS. Annunziata*hoz tartozik. (K. Zs.)

Cortona

Chiesa di S. Margherita [a város falain kívül].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Temperával táblára festve. Jacopo D'Empoli (1554–1640) alkotása.

Montalembert, 405.

102

Kiegészítés: A Banfi által leírt kép jobbra a második oltáron található (*Altare Laparelli*). Iacopo Chimenti da Empoli képe a Madonnát szentekkel ábrázolja. Della Cella – Montalemberthez hasonlóan – Szent Erzsébet ábrázolásáról ír, a legújabb szakirodalomban azonban eltérő vélemények fogalmazódtak meg azt illetően, hogy kik lehetnek a jelenetben ábrázolt szentek, mindenesetre nem említik Árpád-házi Szent Erzsébetet. D. Bacci szerint „kétoldalt Keresztelő Szent János, Szent Didacus és Szent Klára” látható. P. Egidio Martini viszont úgy véli, hogy a kép a Madonnát Keresztelő Szent János, Szent Didacus és Portugáliai Szent Erzsébet társaságában ábrázolja. A kérdést tovább bonyolítja, hogy Bacci idézi az oltárasztal alatt lévő eredeti, 1606-os feliratot: „D.O.M. Hic Sacellum Deiparae Virgini et Familiare Praesidi Joanni Baptistae S.S. Didaco et Elisabethae Anglor. Reginae dicatum...”, mely Szent Erzsébetet mint az angolok királynéját nevezi meg.

A. Della Cella, *Cortona antica. Notizie archeologiche storiche ed artistiche*, Cortona, 1900, 144; D. Bacci, *Il Santuario di S. Margherita in Cortona*, Arezzo, Beucci, 1921, 33, 62; Egidio Magrini, *S. Margherita. Notizie del Santuario*, Cortona, Ed. Santuario S. Margherita, 1996, 21; P. e E. Mori, *Guida storico-artistica al santuario di Santa Margherita in Cortona*, Cortona, Calosci, 1996, 76–77.

**Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló szobor.* – A Szent Margit templom oszlopain szentek szobrai láthatók, ezek közül három festett terrakotta szobor Amalia Duprè alkotása, melyeket a szobrásznő 1981-ben ajándékozott a templomnak. Ezek egyike, az első oszlopon jobbra Szent Erzsébetet ábrázolja.

A. Della Cella, *Cortona antica, i. m.*, 147; *Toscana. Guida*, 737. (M. K.)

*Dobbiaco

Cima Eötvös /Eötvös-csúcs/.

A híres fizikus hegymászó Eötvös Loránd érdemeit örökíti meg a Dolomitokban, a Cadini di Misurina csoportjában a 2837 m magas *Cima Eötvös*, valamint a *Campanile Eötvös* /Eötvös-torony/, illetve a Cròda da Lago és a Campanile Innerkofler közötti *Forcella Eötvös* /Eötvös-szoros/. A Dobbiacóhoz tartozó, közeli Schluderbach (olaszul Carbonin) nevű falu-

ban töltötte szabadságát 16 éven át Eötvös Loránd a lányaival, Ilonával és Rolandával. Az Eötvös-csúcs tövében négynyelvű (olasz, angol, német, magyar) emléktáblát helyeztek el. A magyar tábla szövege:

„E SZIKLACSOPORT 2837 MÉTERES CSÚCSA EÖTVÖS LORÁND 1848–1919 A VILÁGHÍRŰ MAGYAR TERMÉSZETTUDÓS NEVÉT VISELI, AKI LELKES ALPINISTA ÉS A DOLOMITOK ISMERT HEGYMÁSZÓJA VOLT. 1990. EÖTVÖS LORÁND GEOFIZIKAI INTÉZET”

1994-ben, Eötvös halálának 75. évfordulóján a Téry Ödön Baráti Társaság emléktúráján újabb emléktáblát tett a sziklára.

„Fizikai Szemle”, 2005. április; Ad. Witzemann, *Die Gruppe der Cadinspitzen in den Sextener Dolomiten*, „Zeitschrift des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins”, XXXIII, 1902. (É. M. A.)

103

*Doberdò del Lago

Chiesetta Ungherese /Magyar kápolna/.

A *Doberdò del Lago*hoz tartozó Visintini nevű helységben található kápolnát az isonzói csatákban elesett magyar katonák egyik ideiglenes temetője mellett építették. Helyreállítása folyamatban van.

Csorba, 210–212 (ill.). (É. M. A.)

Fabriano

S. Maria del Buon Gesù.

Marchiai Szent Jakabot ábrázoló festmény – Az álló alakos Szent kiemelkedik a sokaságból, amely a háttérben egy festett oltárt vesz körül. Olajkép vászonra festve a XVII. századból.

Marchiai Szent Jakab apostoli inkvizitorként működött Magyarországon 1436–1439 között és 1451-ben.

Inventario, VIII, 92.

Kiegészítés: A kép a templom bejáratával szemközti falon van elhelyezve, mely a Marchiai Szent Jakab kezdeményezésére épült *Ospedale degli Esposti* egykori épületéhez tartozik. Az oltár alatt egy csodálatos XVI. századi berakásos aranyozott ládában őrzik a Szent ereklyéit.

B. Molatoli, *Guida artistica di Fabriano*, Fabriano, Ed. Rotari Club, 109; D. Pilati, *Santuari della Diocesi di Fabriano-Matelica*, Fabriano, Gentile, 1996, 32. (M. A.)

*Ferrara

Palazzo Paradiso, via Scienze 17.

A *Palazzo Paradiso*, ma a *Biblioteca Comunale Ariostea* épülete, a ferrarai egyetem egyik régi székhelye volt, melyet számos magyar tanuló is látogatott, köztük Janus Pannonius, Guarino Veronese tanítványa. Annak emlékére, hogy a nagy magyar humanista költő hosszú tanulóéveket töltött az Esték városában, 2002-ben emléktáblát helyeztek el a palota lépcsőházában, az alábbi felirattal:

IANUS PANNONIUS
„...PATRIUM QUI PRIMUS AD ISTRUM
DUXIT LAURIGERAS EX HELICONE DEAS”
ALUMNUS ALMAE MATRIS FERRARIAE
GUARINO DUCE HIC DEGIT MCCCCXLVII-MCCCCLIV
A ricordo del vescovo di Pécs, Janus Pannonius
(1434–1472), maggior poeta umanista in Ungheria, alunno
di Guarino Veronese nello Studio di Ferrara
Comune di Ferrara
Istituto di Studi Rinascimentali, Ferrara
Istituto di Studi Lettererari, Accademia Ungherese delle Scienze
AD. MMII.

/A pécsi püspök, Janus Pannonius (1434–1472),
a legnagyobb magyarországi humanista költő,
a ferrarai egyetemen Guarino Veronese tanítványa emlékére
Ferrara Város
Ferrarai Reneszánssz kutató Intézet
Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete
AD. MMII./

La rinascita del sapere. Libri e maestri dello Studio ferrarese, a cura di P. Castelli, Venezia, Marsilio, 1991; F. Tateo, *Guarino Veronese e l'Umanesimo a Ferrara, Storia di Ferrara*, a cura di W. Moretti, Ferrara, Librit, 1994, VII, 15–57. (R. Zs.)

Chiesa di S. Cristoforo alla Certosa.

A Szent Kristóf karthauzi kolostort 1461-ben alapították. Itt élt az Andrea Pannonius néven ismert karthauzi szerzetes, az 1476-os, Mátyás királynak ajánlott, ma a Vatikáni Könyvtárban őrzött *Libellus de virtutibus*, valamint az Este-családot dicsőítő *Ad d. Herculem ducem civitatis Ferrariensis libri due* c. dicsőítő mű szerzője, mely ma a modenai *Biblioteca Universitaria Estense*-ben található. (R. Zs.)

Pannóniai Mihály festményei.

Pannóniai Mihály (Michele Ongaro avagy Michele Pannonio) 1415 és 1465 között élt Ferrarában az Este-ház udvari festőjeként. Művei a Dómban és a *Castello Estense*-ben láthatók. Az ő műve Borso d'Este képmása a *Casa del Capitano* bejáratánál. Két képét őrzik a *Pinacoteca Municipale*-ban. (T. T.)

Fiesole

105

Chiesa e convento di S. Domenico [piazza S. Domenico].

Giovanni Dominici bíborost, magyarországi pápai legátust ábrázoló freskó. – A nyolc kis kép közül, amelyek a *Cappella delle Beatitudini* boltívén illusztrálják a nyolc boldogságot, amelyet a leghíresebb dominikánus szentek valósítottak meg, a hetedik ábrázolja Domenicit, amint a Róma Székén elhelyez két pápai tiarát, hogy ezáltal jelképesen megszabadítsa az egyházat a három pápa egyidejű megválasztása által okozta egyházszakadástól. A freskó alatt, amely Lodovico Buti alkotása, a következő disztichon olvasható:

Schisma trium removens Joannes pacis amator
Pontificum, meruit filius esse Dei.

Dominici két alkalommal volt pápai legátus Magyarországon, először 1409-ben, majd 1418–19-ben; Budán halt meg, s a falakon kívüli Szent Pál templomban temették el.

P. L. Feretti, *La chiesa e il convento di S. Domenico di Fiesole* (Firenze 1901), 56–8. Feretti (id. mű. 11) megemlíti egy másik festményt is, amely úgy ábrázolja Domenicit, amint fogadja a gyermek Szent Antoninust; XVII. századi ismeretlen művész olajképe vászonra festve.

Giovanni Dominici bíborost, magyarországi pápai legátust ábrázoló freskó. – A kerengőből a kertbe vezető kapu fölötti lunettában látható a bíboros félalakos figurája, amint bal kezét az általa alapított Szent Domonkos kolostor kicsinyített mására helyezi, míg a jobb kezében egy könyvet tart. Egy párkányra vannak helyezve a püspöki süvege és a bíborosi kalapja. A freskót, amely a

BEATVS JOHANNES DOMINICI DE FLORENTIA
ARCHIPRAESVUL RAGVSINVS
ET
PRESBITER CARDINALIS
REGVLARIS VITAE IN ITALIA REPARATOR
AC
CENOBII HVIVS FVNDATOR
A. DOM. MCDVI.

feliratot viseli, Francesco Mariani festette 1560 körül.

R. Badio, „Acta Sanctorum”, II, Junii, 394; Salvi, XXI; Augustin Rösler: Card. Johannes Dominici O. Pr., Freiburg in Br. 1893, 62 (amely azt állítja, hogy az arckép felirata a következő: Beatus Johannes Dominici de Florentia cardinalis et archiepiscopus Ragusensis et cenobii huius fundator An. Dom. MCDVI); Ferretti, Chiesa e convento di S. Domenico, 49 (reprodukciónal); Odoardo H. Giglioli, Fiesole („Catalogo delle case d'Arte e di Antichità d'Italia”), Roma 1933, 42; Banfi: Una scena, 17, 26.

Kiegészítés: A *Cappella delle Beatitudini* a kolostoron kívül, az olajfaligetben található, a Fiesoléba felvezető út mentén. A freskó, mint ahogy maga a kápolna is, nagyon rossz állapotban van a legutólsó, 1975–1985-ös restaurálás ellenére. Mindazonáltal a bíboros képe elég világosan látszik, de a Banfi által idézett disztichonok már nem olvashatók. A másik freskó viszont, a kolostorba vezető kapu fölött jó állapotban van.

A templomban, a főoltártól jobbra az első kápolnában, a *Cappella di Sant'Antonino*ban található az a Dominici bíborost ábrázoló kép, amelyen a gyermek Szent Antoninust fogadja. A XVII. századi ismeretlen festő alkotása a *Chiesa di Santa Maria Novella*ből származik.

Ferretti könyvét újból kiadták, színes illusztrációkkal, amely tartalmazza a *Cappella delle Beatitudini* képeit is.

L. Ferretti, *La chiesa e il convento di S. Domenico di Fiesole*, Firenze, 1992, 13, 44, 50–54. (M. K.)

Chiesa di S. Francesco, via S. Francesco.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó – A főoltár melletti oszlopon a Szent Alexandriai Szent Katalin eljegyzésén vesz részt. Egész alak szemből ábrázolva, feje fátyolba burkolva, apácaruhában és az ölében tartja a csodás rózsákat; a dicsfényen felirat: ELISABETH.

Mihalik, „Misc. Franc.,” XXXVI, 84.

Kiegészítés: A freskó mind a mai napig jó állapotban maradt fenn a templomban. A Banfi által leírtakkal ellentétben nem a főoltár melletti oszlopon található, hanem, ahogy Mihalik is tanúsítja, „a Szent Katalin eljegyzését ábrázoló oltár melletti oszlopon”, amelyik jobbra az első. A freskó egy szenteket ábrázoló ciklushoz tartozik, melyek a boltívek oszlopaikat díszítik, s egy XX. század eleji festő, Bonafedi alkotásai (1910).

A. M. Armonaci, *Conventi Toscani dell'Osservanza Francescana*, Firenze, Silvana, 1997, 161. (M. K.)

Firenze

Chiesa e Monastero di S. Elisabetta di Capitulo [via San Giuseppe].

Monastero delle Pinzocchere di S. Elisabetta d'Ungheria. – Eredete 1450-re nyúlik vissza, amikor az Ottiba való Messer Lionardo di Francesco, akinek a káptalannak nevezett házaiban éltek szent közösségben a „*Pinzocchere*” nővérek, amolyan monostorfélévé alakítván át a helyet, halálakor a „*Pinzocchere*” nővéreket tette meg örököséivé, akik attól az időtől fogva kezdtek kolostori életet élni.

Chiesa delle Pinzocchere di S. Elisabetta. – Mons. Lodovico Serristori szentelte fel 1553-ban. Volt egy Szent Erzsébetnek szentelt kápolna is, amelyet Carlo Cianfogni költségén építettek, ez a mai *Cappella del Crocefisso*, amit 1734 óta neveznek így, amikor oda helyezték a Feszület képét. „Van ott, ahogy Richa beszámol róla, a mondott Szentnek egy táblaképe, ami, azt hiszem, korábban a főoltáron volt, lévén, hogy ő a templom tituláris szentje”. A főoltárt 1572-ben felújították, s akkor a régi táblaképet egy másik oltárképpel helyettesítették.

Szent Erzsébet ereklyéi. – Richa szerint „Salvadore Fanini tisztelendő úr megszerezte ezeknek az apácáknak a számára Árpád-házi Szent Erzsébet királynénak, a templom védőszentjének és a Harmadrend védelmezőjének egy relikviáját”.

Richa, II, 150–161; Montalembert, 403.

Kiegészítés: A mára már megszűnt kolostor és templom a *Chiesa di S. Croce*hoz közeli *via S. Giuseppén* volt. A *via S. Giuseppe* egy keresztutcáját mind a mai napig *via delle Pinzoccheréne*k hívják. A „*Pinzocchere*” nővérek a ferences nővérek rendjéhez tartoztak. A templomot 1333-ban alapították, míg a kolostort a XVI. század közepén. A kolostor az 1557-es árvíz következtében súlyos károkat szenvedett. 1808-ban megszüntették. A *via S. Giuseppe* 17. sz. épületen ma felirat emlékezik meg az egykori Káptalani Szent Erzsébet templomról és monostorról.

Fantozzi Micali – Rosari, 123; Paatz, II, 24–29. (M. K.)

Chiesa e Monastero di S. Elisabetta delle Convertite.

Árpád-házi Szent Erzsébetnek szentelt templom. – A *via Chiarán* található templom alapítása 1330-ra megy vissza.

Richa, IX. köt. I. rész, 89–96; Giamboni, 253; Montalembert, 403.

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Középen Szűz Mária a Gyermekekkel a nyakában, valamint a monostor négy védőszentje: Szent Ágoston, Szent Erzsébet, Néri Szent Fülöp és Szent Mária Magdaléna.

Richa, IX. köt., I. rész, 94.

Kiegészítés: Mind a templom, mind pedig a kolostor megszűnt. A *Chiesa di S. Spirito* közelében voltak, a *via dei Serragli*ban (volt *via Chiara*), il-

letve a *via del Campuccio*-ban. Az Ágostonos nővérek a *Compagnia delle Laudi di S. Spirito*-t 1330-ban azért alapították, hogy „menedéket nyújtson annak a sok rossz életű nőnek, akik megtértek a jóra”. A kolostort 1808-ban megszüntették és világi célokra alakították át, a konvertita nővérek pedig a *Convento di S. Elisabetta di Capito*lo helyiségeibe költöztek át. 1903-ban a piarista atyák hoztak létre az épületben egy ipari-tanuló iskolát. Jelenleg az épületben ez a X. Piusról elnevezett iskola működik. A Richa által leírt festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel a kolostor külső falán lévő három tabernákulum egyikében volt, melyek ma már nincsenek meg. Gyertyános Éva, a Szegedi Egyetem hallgatójának közlése szerint a deszakralizált templomban fellelhető még néhány utalás és emlék Árpád-házi Szent Erzsébet kultuszával kapcsolatban. Egy felirat emlékezik meg arról, hogy a templom „in honore beate Elisabeth” volt szentelve. Ezen kívül található benne egy Szent Erzsébet-szobor, modern alkotás, mely fehér ruhában, vörös köpennyel és a fején koronával ábrázolja a Szentet, bal kezében rózsák, a másik kezében pedig egy darab kenyér.

Paatz, II, 30–40. (M. K.)

Chiesa della SS. Annunziata [piazzza della SS. Annunziata].

Híres magyar emberek fogadalmi ajándékai, amelyek magukat ezeket a személyiségeket ábrázolják. – „Kapitányok, hadvezérek, katonák és fegyveresek viasz szobrocskái lovakon, sisakkal és pajzsral felfegyverezve, rajtuk tollas sisakdísz, amelyeken kidomborítva vagy festve láthatók a családi jelvényeik és címereik”, ahogy arról Del Migliore beszámol.

Filippo Scolari temesvári gróf. – „Pippo Spano degli Scolari teljes fegyverzetben, a páncéljén fekete sávokkal, ami a címerén szerepel”.

A XV. század első negyedében készült alkotás.

Del Migliore: Firenze illustrata (Firenze 1684), 287; Banfi: Filippo Scolari, 6, 18. sz.

Hunyadi János, Magyarország kormányzója. – „Ezek között a fogadalmi szobrok között, ahogy Del Migliore megállapítja, ott van Hunyadi Jánosé, Mátyás király apjéé, amit akkor állított, mikor legyőzte a török sereget”. A XV. század első felében készült alkotás.

Del Migliore, i. m., 287; Balogh, „Archeol. Értésítő”, XLIII, 277; Banfi, i. m..

Mátyás király. – Valószínűleg ő az a király, akinek a fogadalmi szobrát 1498-ban újították fel. Orsino Benintendinek tulajdonítják.

Gino Masi: La ceroplastica in Firenze nei secoli XV-XVI e la famiglia Benintendi, „Rivista d'Arte”, IX (Firenze 1916), 132; Balogh, in „Mátyás Emlékkönyv”, I, 473, 5. sz.

Újlaki Miklós, *Bosznia királya*. – A „fogadalomból tett” és „idővel elhasználódott” képmások között az „a boszniai király”, amelyet Vasari szerint Giovanni Agnolo Montorsoli újított fel 1531-ben, Újlaki Miklós volt.

Vasari, VI, 632, 3. sz. (ahol Milanese azt hiszi, hogy akiről szó van, az „Hunyady Mátyás, Bosznia utolsó királya, aki a mohácsi csatában pusztult el 1527-ben”). – Banfi, „Corvina”, 1941, 504, 512.

Kiegészítés: Ma a híres fogalmi ajándékok emlékét csak a templom első kerengőjének a neve őrzi: *Chiostrino dei Voti*.

A templom és az „ex voto”-k történetéről, valamint a firenzei viaszszobrászatról vö. *La SS. Annunziata di Firenze – Studi e documenti sulla chiesa e il convento*, Firenze, Convento di SS. Annunziata, I, 1971, 64; valamint II, 1978, 80; *Firenze e Provincia. Guida*, 335. (M. K.)

Chiesa di S. Croce [piazza S. Croce].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – A Bardi-kápolnában a Szent egész alakos ábrázolása látható, szemből, ferences harmadrendi ruhában, a csodás rózsákkal. A mű alkotója Giotto legszűkebb köréhez kellett, hogy tartozzon, valószínűleg ugyanaz a mester, mint aki a kápolnát 1317 után díszítette. Schmoll szerint a freskó nem ábrázolhatja a mi Szentünket, mivel a rózsákról szóló legenda, úgy véli, olyan hagyomány, amely Giovanni Rothe († 1434) nyomán született, Giotto kora után. De ez az elképzelés a legenda eredetét illetően a legutóbbi kutatások (Holik-Barabás) fényében elesik, tehát semmi sem indokolja, hogy kétségbe vonjuk Giotto szerzőségét.

Schmoll, 107; Künstle, 206. Vö. Ladislao Holik-Barabás, *La leggenda sulle rose di S. Elisabetta d'Ungheria*, „Frate Francesco”, IV (Milano, 1931), 445–49.

Kiegészítés: Az *Il grande libro dei Santi* / A Szentek nagy könyve / c. enciklopédia (szerk. E. Guerriero – D. Tuniz, Milano, Ed. San Paolo, 1988, I, 594.) *Elisabetta d'Ungheria (Langravia di Turingia)* címszavában a freskót Giottónak tulajdonítják, és úgy említik, mint olyan művet, amely annak a hagyománynak az elindítója, mely Szent Erzsébetet a csodás rózsákkal az ölében ábrázolja.”

**Üvegablak a templom központi apszisában Árpád-házi Szent Erzsébettel*.

Banfi nem említi, hogy Szent Erzsébetet más szentekkel együtt a templom fő apszisának egyik jobb oldali kénoszartú ablakán is ábrázolták. Az üvegablak készítőjét és datálását illetően eltérő vélemények születtek. Vanak, akik Leonardo di Simonének (1380–1390), mások Agnolo Gaddinak (1380 körül) tulajdonítják. Prokopp Mária könyvében még egy másik üvegablakot is említ, de ez már Szent Erzsébet XIX. századi kultuszához kötődik.

T. Thompson, *The XIV century stained glass of Santa Croce in Florence*, Michigan, 2002, 240; *Firenze e Provincia. Guida*, 404; Prokopp M., *Árpád-házi Szent Erzsébet*, Budapest, Tertium, 2003, 181. old., 42. sz. (ill.) (Gy. É. – M. K.)

Chiesa di S. Jacopo di Ripoli.

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A Boldogságos Szűz Mária megkoronázását ábrázolja számos szent részvételével, köztük a mi Szentünk a rózsákkal és a három koronával. Botticelli alkotása.

Montalembert, 403; J...I i, i. m., 37; Schmoll, 110; Künstle, 206.

Kiegészítés: Az egykor a *via della Scala* 62. sz. alatt lévő Ripoli Szent Jakab templom és kolostor ma már megszűnt. 1292-től a dominikánus nővérek rendjéhez tartozott, akik *Pian di Ripoli*-ből jöttek Firenzébe. 1794-től a Montalve nővérek rendjéhez tartozott, majd 1808-ban megszüntették. A kolostor helyiségeit kaszárnyává, majd a hadsereg raktárává alakították. A kibővített épület ma állami tulajdon.

Botticelli (és műhelyének) képét jelenleg a Firenzei Egyetemhez tartozó *Centro di Cultura per Stranieri*ben őrzik (via Boldrone 2.) egy külön szobában más műalkotásokkal együtt. Csak az egyetem igazgatósága által kiadott engedéllyel tekinthető meg. Idekerüléséig a következő utat járta be: a festmény más értékes műalkotásokkal együtt a *Chiesa di San Jacopo di Ripoli*-ből a *Quiete*-be került, a Montalve nővérek kolostorába. Itt az *Istituto d'Istruzione delle Montalve* nagytermében volt kiállítva a múlt század 90-es éveiiig, amikor az intézet megszűnt.

A festményen sok szent felismerhető, ezek között azonban nincs Szent Erzsébet. Sok vita folyt a kép szerzőségét illetően. Például Richa leírása szerint a kép festője Domenico del Ghirlandaio, míg Paatz Botticelli egy követőjének tulajdonítja.

G. Richa, *Notizi storiche delle chiese fiorentine*, Firenze, 1754, IV. köt., II. rész, 293–311; Paatz, II, 434–441; Fantozzi Micali – Roselli, 167; *Villa La Quiete. Il patrimonio artistico del Conservatorio delle Montalve*, a cura di C. De Benedectis, Firenze, Le Lettere, 1997; *Firenze e Provincia. Guida*, 593–595; B. Berenson, *Italian Pictures of the Renaissance – Florentine School*, London, Phaidon press, 1963, I, 78. (M. K.)

Chiesa e Convento di S. Maria Novella [piazza di S. Maria Novella].

Árpád-házi Boldog Margitot ábrázoló festmény. – „A XVII. századi képek között, amelyek a templomot díszítették, látható volt Árpád-házi Boldog Margit alakja († 1271), de a templom 1850-es restaurálása során elmozdították a helyéről és elveszett. Vásonra festett olajkép volt, XVII. század eleji ismeretlen művész alkotása”

O. Alberto Zucchi Fötisztelendő Atya szíves közlése.

Kiegészítés:

**Árpád-házi Boldog Margitot ábrázoló festmény.* – A templom sekrestyéjében egy másik fontos magyar emlék található, melyet Klaniczay Gábor így írt le: „A Margit-hoz kapcsolt stigma-legenda legjelentősebb emlékei kétségtelenül a képi ábrázolások. Ezek legkorábbiak a Domonkos Képmások Mesterének műve (1336 után, valószínűleg 1350 előtt) a firenzei Santa Maria Novella sekrestyéjében,

amely Árpád-házi Szent Margitot fején koronával, egyik kezében liliommal ábrázolja, s a másikban, amelyen jól látható a stigma, globusszal, további domonkos szentek és kanonizációra jelöltek társágában.”

Klaniczay G., *Képek és legendák*, 36–55; *Firenze e Provincia. Guida*, 276. (M. K.)

Giovanni Dominici bíborost ábrázoló freskó. – A nagy kerengőben, a híres dominikánusok között, akik kis különálló képeken vannak ábrázolva minden egyes boltív-vánkos alatt, az első kép a kapu mellett balra. 1570 körül készült.

Salvi, CXLV; Banfi, Una scena, 17.

Kiegészítés: A nemrég restaurált kis képek a nagy kerengő lunettáiban látható freskóciklust kísérik, azonban ez a *Santa Maria Novella* épületegyüttesének olyan része, mely nem látogatható, mert a Csendőr Tiszthelyettesképző Iskolához tartozik. (M. K.)

Chiesa di S. Martino a Mensola [Ponte a Mensola, via S. Martino a Mensola 4].

Szent Imrét ábrázoló festmény. – Triptichon, középen a Madonna, balra a magyar herceg szemben állva, XIV. századi, nemzeti jellegű ruhába öltözve. A predella egyik négyszögében látható Szent Imre és felesége, amint imádkoznak a Feszület előtt, míg Szent István, Magyarország királya egy szomszédos szoba ablakából figyeli a jelenetet.

A művet 1391 Orcagna egyik tanítványa készítette, Giuliano Amerigo Zati megbízásából.

Wolf, „M. Rég. Társulat Évkönyve”, III, 104; Tarczai, 32, ill.; P. Damján Vargha, *Problemi relativi a S. Emerico* (Roma 1933), 19.

Kiegészítés: A „Madonna a gyermekkel és szentekkel” triptichon a főoltár közelében található. Nemrég restaurálták.

B. Klesse, *Der Meister des Hochaltars von San Martino a Mensola*, Firenze, 1957, 247–252; R. Fernante, *Some additions to a late Trecento Florentine: The Master of San Martino a Mensola*, „Antichità viva”, XII, 1, 1973, 3–13; M. Boskovits, *Pittura fiorentina nella vigilia del Trecento*, Firenze, 1975, 124–126, 379–381; Wolff R., *Szent Imre a képzőművészetben*, Budapest, 1930; Prokopp, *Magyar szentek. A Zati családról: Teke Zs., Firenzei kereskedők Magyarországon 1404–1437 között*, „Századok”, 1995, 1, 195–214; Csorba, 26–29 (ill.); Szörényi László, *San Martino a Mensola*, „Vigilia”, 1984, 11, 839–841. (M. K.)

Chiesa di Or S. Michele [Chiesa di Orsanmichele, via de' Calzaiuoli].

Nagy Lajosnak, Magyarország királyának a címere. – „A boltozat fő oszlopai fölött, ahogy Richa beszámol róla, két sor ablak van, amelyeknek az ablakközei a firenzei köztársaság és a guelf párt jelvényeivel vannak díszítve, amelyek több helyütt ismétlődnek, s ott van még a nápolyi királyi ház címere is, ami egy hosszában kettéosztott pajzs, aminek az egyik fele tele van liliomokkal, a másik fele pedig vízszintes sávok-

kal, a magyar királyság okán, amit akkor, mikor ezt a loggiát csinálták, Anjou Lajos birtokolt, Károly fia, aki nagyon jó barátságban volt a firenzeiekkel, s a köztársaság halála jeléül odafestette azt a címert, ez lévén a legnagyobb jóindulat jele, amit Firenze valaha is egy másik hatalommal szemben kinyilvánított”.

Richa, I. köt., I. rész, 18.

Kiegészítés: Nagy Lajos címere valójában nem a *Chiesa di Orsanmichelében*, hanem a vele szomszédos *Palazzo dell'Arte della Lana*ban /A Gyapjú-Céh székházában/ látható. Azok között a címerek között foglal helyet, amelyek a második emeletre vezető lépcsőt díszítik, az első és a második emelet között. A címer alatt olvasható a felirat: „*Re di Napoli*”, s mellette a Guelf párt és Anjou Károly címere (jobbra). A *Chiesa di Orsanmichelében*, ahol jelentős felújítási munkák vannak folyamatban, nincs nyoma más címernek.

**Szoborcsoport és freskó a Quattro Santi Coronati /Pannónia négy megkoronázott vértanúja/ ábrázolásával.* – Castorius, Sempronianus, Nicostratus és Simplicius Sirmiumban éltek Diocletianus idején. 293-ban mártírhalált haltak, mert szembeszálltak a császár parancsával, mely szerint a Napistent kellett volna imádniuk. Az V. század közepén földi maradványaikat ereklyeként Rómába szállították, ahol egy bazilikát építettek a tiszteletükre. A négy keresztény vértanú márványszobra, Nanno di Banco (1413 után) alkotása a templomon kívül található egy tabernákulumban a *via Orsanmichele*i oldalon, a templomban pedig egy oszlopon egy freskó ábrázolja a négy megkoronázott pannóniai vértanút.

Firenze e Provincia. Guida, 240–242; Fajth T., *Itália*, (Panoráma Utikönyvek), Budapest, Kossuth, 1969, 321–322; Török J., *A magyar föld szentjei*, Debrecen, Tulipán, 1991, 21–23. (M. K.)

Chiesa di Ognissanti [Borgo di Ognissanti].

Árpád-házi Szent Erzsébet kápolna. – A Vespucci család kápolnája.

Kiegészítés: A Vespucci család Szent Erzsébetnek szentelt oltára a jobb oldali falon a második oltár.

Ferdinando Batazzi – Annamaria Giusti, *Le chiese di Firenze – Ognissanti*, Roma, Palombi, 1992, 23. (M. K.)

Festmény Szent Erzsébet képével. – Richa szerint „a Vespucciak kápolnájában látható Árpád-házi Szent Erzsébet királyné képe Matteo Rossellitől, amit Marzimedici érsek restauráltatott”. Ferences ruhában van ábrázolva, amint alamizsnát oszt a szegényeknek. A XVII. század első felében készült alkotás.

Richa, IV. köt., II. rész, 266; Montalembert, 403.

Kiegészítés: A festmény ma a Lenzi család kápolnájában található, amely a kereszthajó északi oldalán lévő *Cappella di SS. Sacramento*. Szent Erzsébet

képét, Matteo Rossello alkotását 1898-ban hozták ide a Vespucci kápolnából, mikor kiszabadították és restaurálták Ghirlandaio freskóit (melyeket 1616-ban lemeszeltek és Rossello festett rájuk). A képpel foglalkozó kutatók azonban Portugáliai Szent Erzsébetről beszélnek, nem Árpád-házi Szent Erzsébetről.

F. Batazzi – A. Giusti, *Id. mű*, 43–46; R. Razzoli, *Studi storico-critici intorno alla chiesa d'Ognissanti in Firenze*, Firenze, Ranallo, 1898, IV, 163–164. (M. K.)

Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Giuseppe Pinzani (XVII-XVIII. század) alkotása.

Montalembert, 403.

113

Kiegészítés: Ez a Banfi által leírt kép is a *Cappella di S.S. Sacramentóban* található. A kápolna oltárán van elhelyezve.

Paatz, IV, 422. (M. K.)

Szent Erzsébet ereklyéi. – Richa szerint „a szentek csontjai között” őrzik „Szent Erzsébet királyné” csontjait is.

Richa, i. m., 282.

Kiegészítés: Az ereklyetartó, amelyben talán Szent Erzsébet ereklyéit is őrzik, a kolostor múzeumában található, ami évek óta zárva van, nem látogatható. (M. K.)

**Kapisztrán Szent János kápolna.* – 1690-ben, amikor Kapisztrán Szent Jánost kanonizálták, a főoltártól balra lévő kápolnát neki szentelték. Az oltárkép a nándorfehérvári csatában ábrázolja a szentet.

F. Batazzi – A. Giusti, *Id. mű*, 60–61. (M. K.)

Arcispedale di S. Maria Nuova [S. Maria Nuova Főkórház, piazza di S. Maria Nuova].

Árpád-házi Szent Erzsébet kápolna. – Ahogy Richa beszámol róla: „az első régi kórház kápolnája Szent Erzsébetnek volt szentelve; ebben volt látható Alessandro Allorinak egy táblaképe, amin a Szűz és Szent Erzsébet voltak ábrázolva”, és ami jelenleg a *Galleria dell'Arcispedale di S. Maria*ban van kiállítva.

Giamboni, 254; Richa, VIII. köt., IV. rész, 179.

Kiegészítés: A régi kórházat 1288-ban Folco Portinari, Dante híres Beatricéjének az apja alapította. A kórház az 1348-as nagy pestisjárvány idején két nagy részre oszlott, az egyik, a férfiaké, a *Chiesa di Sant'Egidio*tól keletre feküdt, melyet ma a hosszú középső árkádsor foglal magába, a másik pedig, a nőké a *via delle Pappén* (ma *via Folco Portinari*). A Szent Erzsébetnek

szentelt kápolna korábban a régi női kórház temploma volt, majd a *Chiesa di Sant'Egidio* vette át a funkcióját. A kórház műemlékegyüttese az évszázadok során jelentős átalakításokon ment keresztül.

Allori képe ma általában *Galleria dell'Accademia di Belle Arti*ban van kiállítva, jelenleg azonban a *Laboratorio di Caccè*ban, a Pitti palota restauráló műhelyében található. 1575-ben készült, és a pontos címe *Madonna a gyermekkel, a gyermek Szent Jánossal, Szent Apollónia, Alexandriai Szent Katalin, Szent Luca, Szent Cecilia, Árpád-házi Szent Erzsébet, stb. társaságában*. A négy méter magas kép a *via Pappèi* női kórházból származik, 1870-ben adták el más művekkel együtt a *Galleria dell'Accademia di Belle Arti*nak. (Vö. a katalógus alábbi tételeivel: Firenze, *Galleria dell'Arcispedale di S. Maria Nuova*, valamint *Galleria dell'Accademia di Belle Arti*, Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel – 3182. sz.)

A. Lucarella, *Storia dell'Arcispedale di S. Maria Nuova di Firenze*, Bari, Laterza, 1986, 15–24. (Gy. É. – M. K.)

Az egykori Convento di S. Apollonia [via S. Gallo, via XXVII. Aprile sarok].

Filippo Scolari temesvári grófot ábrázoló freskó. – Páncélban, harcias pózban, kivont karddal, alatta ez a felirat: „DOMINVS PHILIPPVS HISPANVS DE SCOLARIS RELATOR VICTORIE THEVCRORVM”. Eredetileg a Legnaia közelében lévő Pandolfini villa nagytermének egyik falát díszítette.

C. Pini – G. Milanesi: *Quelques tableaux de la Galerie Rinuccini*, Párizs 1852, 105; Müntz, *Histoire de l'art pendant la Renaissance* (Paris 1889), I, 625 (reprodukcióval); Latta, i. m., VIII, Buondelmonti di Firenze, 118. sz. tábla (reprodukció); Banfi, *Una scena*, 15, 26, 70. sz., 8. sz. ill.

Kiegészítés: A freskó ma a *Galleria degli Uffizi*ben látható, más leválasztott freskókkal együtt az *Aula San Pier Scheraggió*ban van elhelyezve, melyet az egykori *Chiesa di S. Pier Scheraggió*ból alakítottak ki, és a „Híres emberek” sorozat részét képezi. Az egykori Szent Apollónia kolostor, melyet 1339-ben Benedek-rendi apácák alapítottak, 1866-tól állami tulajdon, s részben a Firenzei Tudományegyetem, részben pedig a Fegyveres Erők használatában van. Az Andrea del Castagno által festett freskó, amely Filippo Scolarit ábrázolja, eredetileg a régi refektóriumban volt.

Firenze e Provincia. Guida, 203, 322–323; G. Fossi, *Galleria degli Uffizi – Arte, Storia, Collezioni*, Firenze, Giunti, 2001, 313; Csorba, 74–75 (ill.). (M. K.)

Casa del Mutilato [Rokkantak Háza, piazza Brunelleschi, via degli Alfani sarok].

Scolari oratórium. – Filippo Scolari, Temesvár grófja, akit testvére, Matteo, Rácország despotája és unokatestvére, Andrea, váradi püspök örökösének neveztek ki, azzal a kötelezettséggel, hogy Tizzanóban és Vicchio Maggióban camalduli kolostort kell, hogy építsen. V. Márton pápától kérte és el is érte, hogy a két kolostor helyett

csak egy felépítésére legyen kötelezve, azért, hogy – amint életrajzírója, Jacopo Poggio beszámol róla – a hazájában lévő utódainál maradjon valamilyen általa épített emlék”. Mikor utólérte a halál, 1434-ben a végrendeletének a végrehajtói, a Calimala céh konzuljai és a firenzei kamalduli szerzetesek között egyezés jött létre, hogy a *Santa Maria degli Angeli* területén építenek egy oratóriumot, amelyet aztán „*Oratorio degli Scolari agli Angeli*”-nek fognak nevezni.

A megvalósítását Filippo Brunelleschire bízta, aki ezzel az épülettel a legtisztább centrális elrendezésű klasszikus építményt akarta létrehozni. A nyolcszögű teremből álló oratóriumot, amelynek nyolc kápolnával körülvett belső terét kupolával kellett volna befedni, 1434 és 1437 között kezdték építeni, de mivel elfogytak a megépítéséhez szükséges anyagi eszközök, befejezetlenül hagyták. A „*Rotonda di Brunelleschi*” több mint kilenc ölmagasan, egészen a párkányig felépítve így maradt az időjárás viszontagságainak kitéve. Ráadásul, a múlt század második felében, egy lakónegyed építése miatt, a valaha kápolnáknak szánt helyiségek fölé falakat emeltek, s ezáltal az épület egy részét körbezárták. 1919-ben azonban lebontották a fölé épített részt, majd 1937-ben Rodolfo Sabatini építész irányításával helyreállították az épületet az eredeti állapotához hűen addig a pontig, ameddig csonkán maradt, s olyan tetőszerkezettel fedték be, amely világosan elkülönül tőle, de ugyanakkor nem zavarja bántó kontraszttal az architektúráját. A „*Rotonda*” ilyenformán helyreállítva egy galéria révén lett összekötve a Rókkantak Házával, oly módon, hogy szinte önálló épületként magasodik a *piazza Brunelleschi* sarkán.

Arturo Linacher: *Il Tempio degli Scolari*, in „*Atti della Società Colombaria di Firenze*” 1918–19 és 1919–20 (Firenze 1921), 47–65; *La Casa del Mutilato in Firenze*, ugyanott, 1937, 5–6, VII–IX. sz. tábla; Banfi *L'Oratorio degli Scolari di Firenze*, „*Corvina*”, új sor., IV (1941), 221–254, II–X. sz. tábla és az ott hivatkozott irodalom.

Kiegészítés: Az *Oratorio degli Scolari agli Angeli*, melyet általában csak *la Rotonda* néven neveznek, Banfi idejében össze volt kötve az 1937-ben felavatott *Casa del Mutilato*-val, és gyűlésteremként szolgált. Az 1966-os árvíz után restaurálták, s jelenleg a Firenzei Egyetem Idegennyelvi Központjának székhelye.

D. Savelli, *La Rotonda del Brunelleschi – Storia e documenti*, Firenze, Esvia, 1992, 19–31. (M. K.)

Palazzo Buondelmonti [piazza S. Trinità].

Filippo Scolari tetteit ábrázoló festmények. – Bocchi-Cinelli szerint a palota homlokzatán „a híres Jacone festő *chiaroscuro* technikával lefestette a firenzei Filippo Scolari minden tétét, akit másképpen Pippo Spanónak neveznek”.

Vasari e festmények alkotójáról szólván, azt állítja, hogy a „Jaconénak mondott Jacopo, Andrea (del Sarto) tanítványa volt, s hogy ez a Jacone, míg élt Andrea, meglehetősen sokszor használta fel a segítségét, s ez különösen a Cavalier Buondelmonti homlokzatán látszik a S. Trinità terén”. Milanesi a hozzá fűzött jegyzetben azt állítja, hogy „(a mára elveszett) *chiaroscuro* festmények a Pippo Spanónak mondott Filippo

Scolari tetteit ábrázolták”. Ezzel teljesen alapját veszíti az az állítás, hogy Vasari ezeket a festményeket Nagy Sándorra vagy Nagy Károlyra vonatkoztatta volna.

Bocchi Cinelli: *Le bellezze della città di Firenze*, ivi 1677, 195; Polidori, i. m., 232: „ami a jelenlegi Irodalmi Kabinet (a volt Buondelmonti palota) homlokzatát illeti, amiről említettem, hogy valaha hőszünet ábrázoló freskók díszítették, a tudós festő, Domenico Bicoli, a Királyi Pitti Képtár felügyelője megerősített benne, hogy emlékszik ezekre a festményekre, és bizonyítékkul Cinellit olvastatta velem. Vasari is beszélt erről a műről, de ő azt mondja, hogy Nagy Sándor történetét ábrázolja”. Linacher, i. m., 51, viszont azt mondja, hogy a Buondelmonti palota festményeit Vasari tévesen Nagy Károlynak tulajdonítja. – Balogh, „Századok”, LIX, 247.

Palazzo Scolari [Borgo degli Albizi, via de' Giraldi sarok].

Filippo Scolari címerét ábrázoló dombormű. – A temesvári gróf házában, ahol 1410-es firenzei tartózkodása alatt lakott, egy fülkesor fölött ma is látható a címer egy három sávú tornapajzssal, amire egy sárkány tekeredik; amely a Zsigmond magyar király által alapított sárkányos lovagrend jelvénye, mivel Scolari a lovagrendhez tartozott.

Ugyanerről a házról mondja Mellini hogy „még manapság is áll a *Borgo degli Albizi*-ben a Giraldiakhoz közel, a Pazzi palota mellett, és a tulajdonosai Luigi és Alessandro, Giuliano Capponi fiai”.

Litta, i. m., I, Buondelmonti di Firenze, I. tábla (a címer reprodukciójával); Holik-Barabás, „*Esserito e Nazione*”, VIII, 379 (reprodukcióval).

Kiegészítés: A címer az épület oldalán, egy mellékbejárat fölött található (ma a 91/R sz. alatt). Firenzében létezik a Scolari családnak egy másik palotája is, melyet *Palazzo degli Scolari*-nak hívnak, a *via delle Oche*-ben, nem messze a *Borgo degli Albizi*-ben lévő palotától.

Firenze e Provincia. Guida, 198, 391. (M. K.)

Palazzo Vecchio.

Pozsony város látképét ábrázoló freskó. – Mellini beszámolója szerint „az udvar loggiáinak homlokzatain körben fut egy párkány néhány oszloppal, és az oszlopok között természetűen és nagy gonddal van ábrázolva Germánia egy-egy területe vagy városa, és minden egyes város fölött ott van a neve németül és alatta latinul. Ezek... POSSONIA és alul POSONIVM HVNGARIAE CIVITAS – IN QVA MAXIMILIANVS CORONATVS FVIT”, stb.

Az udvar dekorálására 1565-ben került sor, Francesco de' Medici herceg és Johanna osztrák főhercegnő esküvője alkalmából. Mellini szerint a városok vedutáin Bastiano Veronese, Giovanni Lombardi, Cesare Baglioni és Turino Piemontese dolgozott.

Domenico Mellini: *Descrizione dell' entrata della Ser.ma Reina Giovanna d'Austria et dell'Apparato fatto in Firenze nella venuta et per le felicissime nozze di S. A. Don Francesco dei Medici Principe di Fiorenza e di Siena*, Firenze 1566, 122; Vittorio Miskovszky: *Uti rajzok Budapesttől Rómáig*, In „A Felső Magyarországi Múzeum Egylet II. Évkönyve” (Kassa 1876), 9; Lensi, 228.

Kiegészítés: A freskó rossz állapotban maradt fenn, egy része a vedutával szinte teljesen elpusztult, a feliratok viszont nagyon jól olvashatók. Restaurálása folyamatban van.

Firenze e Provincia. Guida, 181. (M. K.)

Ippolito dei Medici bíboros, pápai legátus Magyarországra indulásának a jelenetét ábrázoló freskó. – VII. Kelemen szalonjának boltívén a kilenc négyzet egyikén látható lefestve az a jelenet, „amikor VII. Kelemen Ippolito bíborost követségbe küldi Magyarországra, az a figura, amelyik magyar ruhába van öltözve”.

A művet Giorgio Vasari festette 1565-ben.

Pietro Fanfani: *Le pitture del Quartiere del Papa Leone in Palazzo Vecchio*, Firenze 1861, 5–7; Lensi, 170.

Freskó Nanni Ungheróval. – Az I. Cosimo szobájának mennyezetén található négy tondó közül a belépő feje fölött az elsőn van ábrázolva a herceg számos építész és mérnök között, akik maketteket tartanak a kezükben; Del Tasso mögött, aki a kezében tartja a *Loggie di Mercato* modelljét, Nanni Unghero látható, akit a részben lekopott NAN... GER.. felirat jelöl.

Lensi, 190 (reprodukcióval); Balogh, „Az O. M. Szépművészeti Múzeum Évkönyvei”, IV (1924–26), 107 (illusztrációval).

Kiegészítés: Vasari freskója, melynek címe „Cosimo udvarának művészei között”, nagyon jó állapotban van, rajta Nanni Unghero alakja világosan látható, de a Banfi által közölt felirat már nincs meg.

Ettore Allegri – Alessandro Cecchi, *Palazzo Vecchio e i Medici: guida storica*, Firenze, SPES, 1980, 145, 168. (M. K.)

**Nagy Lajosnak, Magyarország királyának címere.* – A *Palazzo Vecchio* díszítőelemei között különböző címerek találhatóak, köztük Anjou Károly és Róbert, valamint Nagy Lajosnak, Magyarország királyának címere (a függőfolyosó fülkéjében).

Firenze e Provincia. Guida, 179. (M. K.)

Galleria dell'Accademia di Belle Arti [A Szépművészeti Akadémia Képtára, via Ricasoli 58–60].

Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – A képen a Szent kenyeret nyújt két szegénynek, akik szemben jönnek vele. A feje fölött egy levegőben lebegő angyal tartja a koronát.

Andrea Orcagna (1308–1368) alkotása.

(J...i), i. m., 36.

Kiegészítés: A kép soha nem volt a képtár tulajdonában, és semmilyen információnk nincs róla. Valószínűleg Banfi tévesen említi. (M. K.)

Szent Erzsébetet ábrázoló festmény (4649. sz.). – Egész alak dicsfényvel, ferences harmadrendi apácának öltözve; ruhájában, amelyet felemelve tart a két kezével, virágok; a lábánál arany korona.

Giov. Antonio Sogliani műve, amelyről már Vasari megemlékezett, a Szent Ferenc ábrázolással együtt (4648. sz.), amellyel párt alkot. 1865-ben került a képtárba a megszűnt *Chiesa di S. Girolamo sulla Costából*.

Balogh Joláné az érdem, hogy a képben felismerte Sogliani alkotását, „Archeol. Értesítő”, XL, 206–7 illusztrációval; Mihalik, „Misc. Franc.” XXXVI, 84 (nem ismeri az alkotóját); Procacci, 50.

Kiegészítés: A Banfi által idézett mű a 4648. sz. képpel együtt a firenzei *Museo San Marcóba* került. Banfi leltári számai az 1890-es leltárra vonatkoznak. (M. K.)

Festmény Szent Erzsébettel (3162. sz.). – Középen játszódik Szent Katalin eljegyzésének a jelenete, amelyen az alexandriai szüzet szentek veszik körül. A kép jobb szélén egy ferences harmadrendi apácának öltözött alak látszik, akinek bal kezével felémelt köpenye tele van vörös és fehér virágokkal; Mihalik a mi Szentünket véli felismerni benne.

Firenzei iskola, a XV. század második feléből.

Mihalik, i. m., 84; Procacci, 33.

Kiegészítés: A Szent Katalin eljegyzését ábrázoló, mindkét oldalon festett oltárkép Mariotto di Cristofano alkotása, 1446-re datált. Jelenleg a restaurátorműhelyben található, de vissza fog kerülni az állandó kiállításra. (Angelo Tartuferi, a *Galleria dell'Accademia delle Belle Arti* munkatársának szíves közlése.)

Firenze e Provincia. Guida, 360. (M. K.)

Festmény Szent Erzsébettel (8465. sz.). – Kis hordozható szentségtartó, amely a Madonnát ábrázolja a gyermekkel és különböző szentekkel, köztük két női szenttel. Az egyik Alexandriai Szent Katalin, a másik pedig egy fiatal szent, fején koronával és kezében egy csokor virággal, nyilvánvalóan Szent Erzsébet.

Giovanni da Milano alkotása 1363-ból.

Mihalik, i. m., 84; Procacci, 24.

Kiegészítés: Jelenleg az „Orcagna és követői” teremben látható. Az *Infanzia di Cristo* mesterének tulajdonítják.

**Festmény Szent Erzsébettel*. – A *Madonna a Kis Jézussal, Angyali üdvözlés, Keresztre feszítés és Szentek* c. festményen is megtalálhatjuk Árpád-házi Szent Erzsébetet a szentek alakjai között.

Firenze e Provincia. Guida, 363. (M. K.)

Festmény Szent Erzsébettel (8606. sz.). – A kép az angyali üdvözetet ábrázolja, ahol Szűz Máriát jobbról és balról szentek koszorúja veszi körül. A felső részen lévő hat szent között van megfestve STA ELISABET is.

Giovanni del Biondo műve a XIV. század második feléből.

Mihalik, i. m., 84; Procacci, 30.

Kiegészítés: Az *Angyali üdvözet* a „XIV. század második fele” festményeit bemutató teremben található. A *Chiesa di Santa Maria Novella*-ból származik, ahol a Cavalcanti család oltárát díszítette. Szárnyain huszonhat szent alakja található. Szent Erzsébet a jobb szárnyon ismerhető fel, figurája alatt jól olvasható a neve. (M. K.)

119

**Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel* (3182. sz.). – A kép a *Galleria dell'Arcispedale di Santa Maria Nuova*-ból származik. (Vö. a katalógus alábbi tételeivel: Firenze, *Arcispedale di S. Maria Nuova*, valamint *Galleria dell'Arcispedale di Santa Maria Nuova*.)

**Liszt Ferenc mellszobra*. – A Szépművészeti Akadémia Képtárához tartozó Bartolini-féle szoborgyűjteményben található. A terem, ahol a mellszobor ki van állítva, az egykori *Ospedale di San Matteo* női kórterme volt. Lorenzo Bartolini a XIX. században az akadémia egyik legnevesebb szobrász tanára volt. (Gy. É. – M. K.)

Galleria dell'Arcispedale di S. Maria Nuova [A S. Maria Nuova Főkörház Képtára, piazza di S. Maria Nuova].

Festmény Szent Erzsébettel – Oltárkép a trónon ülő Szűz Máriával, akit különböző szentek imádnak, köztük Szent Erzsébet. Az „első régi kórház” kápolnájából származik. Alessandro Allori (1535–1607) alkotása.

Richa, VIII. köt., IV. rész, 179: „... a táblaképet a Festők Akadémiájából tették oda (a kórház kápolnájába), mely Giotto idejére nyúlik vissza”; E. Ridolfi, *La Galleria dell'Arcispedale di S. Maria Nuova in Firenze*, ne „Le Gallerie Nazionali Italiane”, IV (Roma 1909), 179.

Kiegészítés: A kép jelenleg a *Galleria dell'Accademia di Belle Arti*-ban található. Vö. a katalógus alábbi tételeivel: Firenze, *Arcispedale di S. Maria Nuova*, valamint *Galleria dell'Accademia di Belle Arti*, *Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel* (3182. sz.). (M. K.)

Galleria Pitti.

Ippolito Medici bitorost ábrázoló festmény. – Apollo terem, 201. sz. A vászonra festett olajkép, Tiziano műve, gazdagon díszített magyar főnemesi ruhában ábrázolja a magabiztos ifjút, mivel Ippolito Medici 1533-ban négyezer muskétás parancsnokává

nevezte ki magát, hogy a törökök által megszállt Magyarország segítségére siessen, és Bécsig el is jutott. A műről megemlékezett már Giovinio mint saját tulajdonáról, majd Vasari, aki azt „Cosimo herceg gardrójában” látta, ahonnan a *Galleria Palatinába* került.

Jovius, *Elogia bellica*, 307 (illusztrációval); Vasari, VII, 440; Müntz, „Mémoires de l'Institut National de France”, XXXVI, II. rész, 329–31 (illusztrációval). Ippolito bíboros arcképeiről lásd M. Justi, „Zeitschrift für bildenden Kunst”, III (1896), 34 és köv. Vö. Bertarelli, Firenze, 310.

120

Festmény Mária Teréziával, Magyarország királynőjével. – Királyi lakosztályok, I. Umberto hálószobája, 1431. sz. Vászorra festett olajkép, amely I. Lotharingiai Ferenc császárt és Mária Teréziát ábrázolja a gyermekeikkel a Schönbrunnban; Pompeo Batoninak tulajdonított alkotás, de valószínűbb, hogy Martino van Meytens műve.

Bertarelli, Firenze, 313.

Kiegészítés: Az első kép a Pitti palotában lévő *Galleria Palatinában* található, a „Mars terem”-ben van elhelyezve. A Banfi által közölt szám az 1911-es leltárra vonatkozik. Maria Teresa arcképe a *Galleria del Costume*-be került, ma ennek a gyűjteménynek a raktárában található. A katalógus Martino Meytensnek tulajdonítja, és megtartotta a Banfi által idézett leltári számot. (Dr. De Luca, a *Galleria Palatina* munkatársának szíves közlése.)

La guida ufficiale Palazzo Pitti – Tutti i musei, tutte le opere, a cura di M. Chiarini, Livorno, Sillabe, 2001, 53, 126–127. (M. K.)

**Markó Károly és András festményei a Galleria d'Arte Modernában.* – A 9. teremben („Tájképfestő iskolák a XIX. század közepén”) vannak kiállítva Markó Károly fiainak, a Markó testvéreknek a festményei, akik a „Staggiai Iskola” körében működtek. Jelenleg Andrásról 7 festmény van kiállítva, ifj. Markó Károlytól pedig két veduta. (Simonella Codermi, a *Galleria d'Arte Moderna* munkatársának szíves közlése.)

La guida ufficiale Palazzo Pitti, i. m., 178. (M. K.)

Galleria degli Uffizi.

Freskó Filippo Scolarival. – A nyugati folyosó híres firenzei kapitányoknak szentelt boltívén van ábrázolva a „Katonai Erény”, amelyre a boltozat díszítése is utalnak. A balján van lefestve, ahogy Manni beszámol róla, „a Pippo Spanónak mondott Filippo Scolari, Zsigmond magyar király hadvezére, Temesvár és Ozora grófja, s alatta van ábrázolva azon 23 ütközet egyike, amelyekben, mint állítják, mindannyiszor megverte a törököket”.

Scolari képmását Cristofano dell'Altissimo képéről másolták, míg a haditettét ábrázoló kép a fantázia szüleménye.

A folyosó kifestésére 1658-ban került sor, Cosimo Ulivelli, Angiolo Gori, Jacopo Chiavistelli e Giuseppe Masini közreműködésével.

Attoni gloriose degli uomini illustri fiorentini espresse con i loro ritratti nelle volte della R. Galleria di Toscana, pubblicate da I. Orsini colla descrizione di Domenico Maria Manni, (Firenze 1774), XXXV. tábla; Polidori, i. m., IV. köt., I. rész, 232; Kenner, „Jahrbuch der Kunsthist. Sammlungen”, XVIII, 247, 5. jegyzet.

Kiegészítés: A III. folyosón található, a „Toszkán hadvezérek”, között. A boltív alatt a következő olvasható: „Valore Militare in Terra” /Katonai Erény szárazföldön/. (M. K.)

Matteo Scolari, Rácország despotáját ábrázoló freskó. – Ugyanennek a folyosónak egy másik boltívén, amelyet az „idegenben uralkodók”-nak szenteltek, a firenzei Signoria szimbolikus alakja látható, hat tondóval körülvéve, melyeknek mindegyike egy-egy „idegen országban magas rangra emelkedett személynek” a képmását tartalmazza, s köztük van – ahogy Manni tanúsítja – „Matteo dei Scolari, Filippónak, Temesvár és Ozora grófjának a testvére, aki Rácország despotája volt, és 1425 körül uralkodott”.

Attoni stb., XXXVIII. tábla.

Kiegészítés: A freskó a III. folyosón található, a „külföldön birtokos toszkánok” között. A boltív alatt a következő olvasható: „Signorie app. Gli Stranieri” /Idegenben uralkodók terme/. (M. K.)

Híres magyar embereket ábrázoló festmények. – Azon a folyosón, amely az Arnón át összeköti a Pitti palotát a *Palazzo Vecchio*-val, nyert elhelyezést egy arcképsorozat, amelynek mindegyike olajjal vászonnra festett kép, nagyságuk 47 × 58 cm; ezek között az alábbi személyek képmásai láthatók:

Attila (395. sz.), Giovio Múzeuma megfelelő képének a másolata, Cristofano dell'Altissimo alkotása 1552 és 1562 között.

Vasari, Tavola de' Ritratti: „Középső oldal, török császárok, első sor, 5. sz. Attila, Isten Ostora”; Müntz, Le Musée, 300.

Kiegészítés: (1890. évi leltár, 3047. sz.) I. folyosó, Giovio-sorozat. (M. K.)

→ *Filippo Scolari* (83. sz.), bal profil, PHILIPPVS SCOLARI felirattal. Valószínűleg Cristofano dell'Altissimo alkotása. Erről az arcképről másolták a Capriolónál és Tottinál lévő metszetet.

A C. Conti által publikált 1553-as leltár, 138. old. megemlékezik a „titkos gardrób I. szobájában” „Filippo Hispanót ábrázoló egy kis festett képről arany keretben”. Vasari, Tavola de' Ritratti: „Hadvezérek a nyugati oldal első sorában, 5. sz. Filippo Spagnuolo”. Capriolo, 49. sz. és Totti, 69. közlik az erről a képről másolt metszetet. Polidori, i. m., 161, I. jegyzete szerint a Giovio Múzeum egyik képéről készült másolat, de állításának nincs semmiféle alapja, mert abban a múzeumban soha nem volt semmiféle Filippo Scolari képmás. – Vö. Kenner, „Jahrbuch der Kunsthist. Sammlungen”, XVIII, 247; Banfi, Una scena, 15, 26, 9. sz. ill.

Kiegészítés: (1890, 83. sz.) I. folyosó, Giovio-sorozat. (M. K.)

Nápolyi László magyar tónkövetelő, Cristofano dell'Altissimo alkotása.

Vasari, Tavola de' Ritratti: „Második sor a nyugati oldalon, királyok és császárok, 22. sz. László, Nápoly királya”.

Kiegészítés: (1890, 62. sz.) I. folyosó, Giovio-sorozat. (M. K.)

Giuliano Cesarini, Cristofano dell'Altissimo másolata az egykor a comói Giovio Múzeumban őrzött eredetiről.

122

Vasari, Tavola de' Ritratti: „Bíborosok a keleti oldal első sorában, 10. sz. Giuliano Cesarino”. Müntz, i. m., 314.

Kiegészítés: (1890, 3009. sz.) I. folyosó, Giovio-sorozat. (M. K.)

Corvin Mátyás (675. sz.), bal profil MATHIAS CORVINUS PAN. REX felirattal. A *Museo Giovio*-ban valaha megvolt Mantegna-képről Cristofano dell'Altissimo által készített másolat.

Vasari, Tavola de' Ritratti: „A nyugati oldal második sora, 17. sz. Mátyás, Magyarország királya”. Vö. Hoványi, 142; Müntz, i. m., 232; Balogh, „Századok”, 1925, 251 (illusztrációval); Budinis, 48; Balogh, in „Mátyás Emlékkönyv”, I, 494, 28. sz. ill. (bibliográfiával).

Kiegészítés: (1890, 417. sz.) I. folyosó, Giovio-sorozat. (M. K.)

II. Lajos magyar király (78. sz.), háromnegyed részt balra forduló mellkép, a *Museo Giovio* megfelelő képének Cristofano dell'Altissimo által készített másolata.

Vasari, Tavola de' Ritratti: „Nyugati oldal második sor, 18. sz. Lajos Magyarország királya, akit a törökök megöltek”. Hoványi, I, 142; Kenner, i. m., XIV, 146, 159. sz.; Müntz, i. m., 333.

Kiegészítés: (1890, 418. sz.) I. folyosó, Giovio-sorozat. (M. K.)

I. Ferdinánd magyar király, háromnegyed részt balra forduló mellkép, a *Museo Giovio* megfelelő képének Cristofano dell'Altissimo által készített másolata.

Vasari, Tavola de' Ritratti: „Nyugati oldal, második sor, 7. sz. Ferdinánd Császár”. Kenner, i. m., XIV, 142, 151. sz.; Müntz, i. m., 330.

Kiegészítés: (1890, 334. sz.) I. folyosó, Giovio-sorozat. (M. K.)

Ippolito dei Medici bíboros, magyarországi pápai legátus (149. sz.), ahogy Vasari mondja, „magyaros ruhában”. Cristofano dell'Altissimo másolata Tiziano művéről.

Vasari, VII. köt., 440; Idem, Tavola de' Ritratti: „Bíborosok, 8. sz. Hippolito Medici”.

Kiegészítés: (1980, 2235. sz.) I. folyosó. A Banfi által írottakkal ellentétben a Poppinak mondott Francesco Morandininek tulajdonítják, és az I. folyosón lévő *Aulikus sorozat* darabjai közé tartozik. (M. K.)

Báthori István erdélyi fejedelem és lengyel király (86. sz.), háromnegyed részt balra forduló mellkép, drágaköves, tolldíszes sapkában.

Francesco Pieraccini rajza alapján az arcképről Antonio Verico szabadon készített egy metszetet B. Zaydler, *Storia della Polonia* (Firenze 1831, II.) c. műve számára.

Kiegészítés: (1890, 411. sz.) I. folyosó, Giovio-sorozat. (M. K.)

Báthori Istvánt ábrázoló miniatúra. – háromnegyed részt balra forduló mellkép, drágaköves, tolldíszes sapkában. Martin Koeber iskolájának alkotása.

E. Hutton Czapski, *Spis rycin przedstawiających portrety* (Krakow 1901), 1953. sz.; Gerola, ne „La Bibliofilia”, XXXVI, 451, 48. sz. (illusztrációval).

123

Kiegészítés: Jelenleg a 24. teremben található („Miniatúrák terme”), mely a közönség előtt zárva van. (M. K.)

Magyar festők önarcképei. – Önarcképek gyűjteménye, az orosz, lengyel, skandináv, magyar, német festőket bemutató I. terem, 3576. sz.: László Fülöp önarcképe.

Bertarelli, Firenze, 143.

Kiegészítés: A Banfi által említett önarcképen kívül, mely a „Vasari-folyosón” található, a képtár raktárában még tíz magyar festő önarcképe van: 3277: Angeli Henrik, 9179: Barabás Miklós, 2077: Benczúr Gyula, 9497: Gábor Marianne, 9171: Kotász Károly, 10091: Lakner László, 9716: Nagy Balogh János, 9717: Pór Bertalan, 3759: Szinyei Merse Pál, 1976: Markó Károly.

(Giovanna Giusti, a *Galleria degli Uffizi* Igazgatósága munkatársának szíves közlése.) (M. K.)

**Giovanni Dominici bíboros, magyarországi pápai legátust ábrázoló festmény.* – (33. sz., lelt. sz. 3023). I. folyosó, Giovio-sorozat. (M. K.)

**Filippo Scolari temesvári grófot ábrázoló freskó.* – Az egykori Szent Apollonia kolostorból származó freskó, Andrea del Castagno alkotása, a „Híres emberek” sorozatba tartozik, s a földszinten található. A freskókat az egykori legnaiiai Carducci-Pandolfini villából szakították le. Vö. a katalógus *Az egykori Convento di S. Apollonia* tételével.

Firenze e Provincia. Guida, 203, 552. (M. K.)

Museo Nazionale del Bargello [via del Proconsolo 4].

Mátyás király érme. – Azonos a bolognai *Museo Civico*-ban őrzött második érmével.

Balogh, in „Mátyás Emlékkönyv”, I, 480, 12. sz.

Kiegészítés: Bronz érem, átmérője 52,6 mm, felirata: „MATHIAS. REX HUNGARIAE. BOHEMIAE. DALMAT”. Jelenleg nincs kiállítva, a múzeum raktárában található. (Maria Luisa, a *Museo Nazionale del Bargello* Igazgatósága munkatársának szíves közlése.)

Medaglie italiane del Rinascimento – Museo Nazionale del Bargello, a cura di J. Graam Pollard, Firenze, SPES, 1894, I, 503. (M. K.)

124 *Giambattista Castaldo tábornoknak, Erdély meghódítójának az érme.* – A 45 mm-es bronz érem előlapja a tábornok bal profilú mellképét ábrázolja, IO. BA. CAR. CAR. V. CAES. FER. RO. REG. ET BOE. EXERCIT. DVX. ANIB. felirattal. Hátlapján egy ülő, meztelen női figura látható, bal kezében koronával. Lejjebb a Maros folyó látképe TRANSILVANIA CAPTA felirattal.

Armand, I, 175, I. sz. azt állítja, hogy a hátlapon a MAVRVSCIVS név is olvasható; I. B. Supino, *Il Medagliere Mediceo nel R. Museo Nazionale di Firenze*, ne „Le Gallerie Nazionali Italiane”, IV (Roma, 1890), 10, 7. sz. Castaldóról lásd L. A. Maggiorotti és F. Banfi, *Le fortezze di Temesvár e di Lipina in Transilvania*, „Atti dell’Istituto di Architettura Militare”, fasc. III (Roma 1933), 5–47.

Kiegészítés: Giambattista Castaldo tábornoknak még egy érme létezik (a Banfi által leírt érem leltári száma 6223, a másiké pedig a 6224), melyet Supino is megemlíti. Az éremtár második termében vannak kiállítva, kiállítási számuk 560 és 561.

I. B. Supino, *Il Medagliere Mediceo nel R. Museo Nazionale di Firenze*, in *Le Gallerie Nazionali Italiane*, Roma, 1890, IV, 10. (M. K.)

**Bakócz Tamásnak, Magyarország primásának az érme.* – (Leltári sz. 6649.) Az érem előlapján a következő felirat olvasható: „THOMAS. CAR. STRIGON. UNGAR. PRIMAS”. A mellkép bal profilból ábrázolja a primást, püspöki karingben. A hátlapján a következő olvasható: „R. SUM. DEA. VIRTUTI. IURE. LOCATA. COMES”, és Fortuna látható, egy delfinen állva. Bronzérem, átmérője 64,1 mm. A második teremben van kiállítva az éremgyűjteményben 170. számmal. (M. K.)

**II. Lajosnak, Magyarország királyának az érme.* – (Leltári sz. 8615.) Az érem előlapján a következő olvasható: „LUDOVICUS. FILIUS. R. UNGA. E. BOHEMI”. 1508-ból való. A gyermek királyt ábrázolja a trónon. A hátlapján 9 sor van írva rózsás központozással: 1544 / BUDA / POTENS. ET / PANNON. GENS. / MARTIA. REGNI. / QUOD. FUIT. ESSET. / SI VIVERE. ISTE / PUER. IV.

Aranyérem, gyűrűs, harangos akasztóval, átmérője 29,7 mm. Alkotója Christoph Fuessi (1543–1562). Az éremgyűjtemény első termében van kiállítva 1022. számmal. (Maria Luisa Pallinak, a *Museo Nazionale del Bargello* Igazgatósága munkatársának szíves közlése.)

Medaglie straniere dal XVI al XVIII secolo – Museo Nazionale del Bargello, a cura di G. Todetti e F. Vanei, Firenze, SPES, 1990, pp. 44–45, 48, 50, 54–55, 57, 86, 89. (M. K.)

**Festmény Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával.* – A földszinti teremben van kiállítva egy a *Carlo De Carlo-gyűjtemény*ből származó kép (új adományozás 2000-ból), melyet Duccio da Buoninsegna iskolájának tulajdonítanak, 1315–1320 körül. A következő címet viseli: *Madonna a trónuson a gyermekkel, anyállal és szentekkel.* A szentek között Árpád-házi Szent Erzsébet is szerepel. Koronával a fején van ábrázolva, köpennyel, az ölében vörös és fehér rózsákkal.

Acquisti e donazioni del Museo Nazionale del Bargello, 1998–2002, Firenze, 2003; M. Scialoi – A. Tartuferi, *Un tesoro rivelato, capolavori della Collezione Carlo De Carlo*, Firenze, Giunti, 2001. (Gy. É. – M. K.)

Museo di S. Marco [piazza San Marco].

Giovanni Dominici bíborost, magyarországi pápai legátust ábrázoló freskó. – A volt kolostor káptalani termében, ahol Vasari szerint „egy fa képe látható, melynek lábánál Szent Domonkos van lefestve, tondókban pedig a Prédikáló Rend összes pápái, bíborosai, püspökei, szentjei és mesterei”, a második tondó Szent Domonkostól balra, félalakos ábrázolásban, szemből mutatja a bíborost az alábbi felirattal:

B. IOHANNES DOMINICVS
DE FLORENTIA CARDINALIS. XXII

A művet a fiesolei B. Giovanni Angelico készítette 1443 és 1445 között.

Vincenzo Marchese, *S. Marco Convento dei PP. Predicatori in Firenze* (ivi 1853), I, 34; Uő, *Memorie dei più insigni pittori e architetti domenicani* (Bologna 1878), I, 330; Salvi, bev., LV, CXLVI; Banfi, *Una scena*, 17, 26, 14. sz. ill.

Kiegészítés: A freskó nagyon jó állapotban van, a felirat azonban szinte teljesen lekopott. A káptalanban található, amelyen át a kolostorba lehet bejutni. Az ábrázolás Beato Angelico „Keresztre feszítés és Szentek” c. művének egy részlete.

M. Scudieri, *Museo di san Marro – La guida ufficiale*, Firenze, Giunti, 1999, 31. (M. K.)

Freskó Szent Erzsébettel. – A kép Szűz Mária mennybevételét ábrázolja különböző szentekkel, köztük a mi Szentünk egész alakban, harmadrendi ferences nővérnek öltözve, dicsfényel, amely fölött arany korona, ölében rózsák. A pistoiái Fra Paolino del Signoraccio (1490–1547) műve.

— Mihalik, „Misc. Franc.”, i. m., 84.

Kiegészítés: Banfi leírásában felcserélte a két ugyanabban a teremben látható képet. A leírás Ridolfo Ghirlandaio festményének (és nem freskójának!) felel meg, mely ugyanabban a teremben látható, mint Fra Paolino da Pistoia (il Signoraccio) festménye, amelynek címe „*Szent Katalin misztikus esküvője és Szentek*”. Ghirlandaio műve, a „*Az öves Madonna Szent Ferencsel, Keresztelő Szent Jánossal, Szent Orsolyával és Árpád-házi Szent Erzsébettel*” (kb. 1512–1514) a firenzei *Convento di Sant’Orsola in Cafaggió*ból származik.

(1890. évi leltár, 3471. sz.) A „Nagy refektórium”-ban található, amelyen át lehet bejutni a kolostorba. (M. K.)

**Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény.* – Giovanni Antonio Sogliani festménye az *Accademia delle Belle Arti*-ból került a *Museo San Marco*-ba, Szent Ferenc képmásával együtt, amellyel párt alkotnak (leltári sz. 4648 – 4649.). 1520–1525 körül készültek, s a firenzei *Chiesa di San Girolamo alla Costabóla*-ból származnak. A „Nagy refektórium”-ban vannak kiállítva.

Firenze e Provincia. Guida, 314. (M. K.)

126

Museo Stibbert [via Stibbert 26].

Magyar szablyák. – Három van belőlük a IV. teremben kiállítva:

690. sz. Bronz díszítésű, egyszerű markolatkosárral, a markolata bőrrel van borítva, sárgaréz zsinórral körülcavarva. A penge 79 cm hosszú. Berakásos díszítéssel, FII (=Franciscus II) monogrammal és Magyarország címerével.

691. sz. Az előző szablyához hasonló díszítésű. A 79 cm hosszú pengén az egyik oldalon egy durván belevéselt Madonna-kép „Maria Mater Dei Patrona Hungaria Sub tuum Praesidium Confugio” felirattal, a másikon Szent István-kereszt „In hoc signo Vinces – Deus Exercituum Pellator fortissime est mecum” felirattal. XVIII. század végi vagy XIX. század eleji darab.

692. sz. A díszítés az előző szablyákéhoz hasonló, de gondosabban készített munka. A feliratok szövege a következő: „Maria Mater Dei Patrona Hungaria sub tuum praesidium confugio”; „In hoc signo vinctes – Deus Exercituum Pellator fortissime esto mecum”. XVIII század végi vagy XIX század eleji darab.

Alfredo Lensi, *Il Museo Stibbert* (Firenze 1917), 130–131.

Magyar katonatáska. Vörös bársony, arannyal hímézve Magyarország címerével. XVIII. századi darab.

Genthon, in „Gerevich-Emlékkönyv”, 245.

Magyar tiszti alabárdok. – Kettő van belőlük a II. teremben kiállítva.

104. sz. A vasa aranyozott és az egyik oldalán Magyarország és a Habsburgok címere díszíti, FC és MT monogrammal, a másik oldalán pedig egy címer, rajta őrgrófi korona és a G.A e C.C betűk durván belevésve. – XVIII. század.

137. sz. Hasonló az előző alabárdhoz. Ausztria és Magyarország címerét viseli. – XVIII. század.

Alfredo Lensi, *Il Museo Stibbert. (Catalogo delle Sale delle armi europee)*, Firenze 1917, 23–29, VIII. tábla (a 137. sz. alabárd képével).

Kiegészítés: A három szablya elhelyezése megváltozott. Most a 17. teremben (a fegyvertermek egyike) található. A katonatáska a 18. teremben

(XIX. századi tárgyak terme) található. Az alabárdok a 12. teremben (Biliárdterem) vannak kiállítva.

**Magyarországon készült zablá.* – Az 5. teremben („A hadvezér terme”) van kiállítva. A XV. században készült.

**Id. és Ifj. Markó Károly festményei.* – Id. Markó Károlytól négy tájkép és ifj. Markó Károlytól egy olajkép (*Egyiptomi templom*) található a múzeumban. Az 50. teremben vannak kiállítva. (Ieltári sz. 713, 12656, 12657, 14334). A múzeum birtokában van Markó Károly egy levele is, amit 1866. május 30-án írt Federick Stibbertnek két általa rendelt kép kísérőleveleként.

Majer Katalin, *Ricordi ungheresi in Toscana*, „Rivista di Studi Ungheresi”, új sorozat, 3–2004, 52. (M. K.)

**Magyar porcelánok.* – A *Museo Stibbert* birtokában van néhány magyar porcelán (Herendi és Zsolnay termékek), melyeket jelenleg a múzeum raktárában őriznek egy XIX. századi magyar nemesi viselettel együtt.

(Susanne Probstnak, a *Museo Stibbert* Igazgatósága munkatársának szíves közlése.)

L. G. Bocca, *Il Museo Stibbert*, Firenze, Becocci, 1983, III, 18, 97, 158, 219. (M. K.)

Raccolta Minerbetti-Boni /Minerbetti-Boni Gyűjtemény/.

Filippo Scolari ábrázoló festmény. – Balra forduló félalakos ábrázolás, mint az Uffizi képen. Régi táblakép, amely 1762-ben Andrea Minerbetti-Boni birtokában volt.

Marco Lastri, *Serie di ritratti di Uomini illustri toscani*, II (Firenze 1768), XIII. tábla, rézmetszeten reprodukálja a képet, s a Scolari címeren kívül a következő feliratot viseli:

FILIPPO SPANO DEGLI	SCOLARI FIORENTINO
CONTE DI TEMESWAR	E DI OZORA
CAPITANO	INVITTISSIMO
nacque nel MCCCLXIX	mori nel MCCCCXXVI

/FIRENZEI FILIPPO	SPANO DEGLI SCOLARI
TEMESVÁR	ÉS OZORA GRÓFJA
GYÓZHETETLEN	KAPITÁNY
született MCCCLXIX-ben	meghalt MCCCCXXVI-ban/

Az alján: „A Tiszteletreméltó Andrea Minerbetti Boni Úrnál lévő régi táblaképről másolva. – Franc. Allegrini véste 1762”.

Polidori, i. m., 161; Banfi, *Filippo Scolari*, 9 (reprodukcióval); Uó, „Illustrazione Toscana”, IX (Firenze 1931), 9. sz., 8. old. (reprodukcióval); Uó, *Una scena*, 15, 26. old., 10. sz. ill.

Kiegészítés: A kép már Banfi idején sem volt meg, amint az a tanulmányából kiderül. Vö. Banfi, *Filippo Scolari és Hunyadi János.* (M. K.)

Raccolta Viuesseux [Viuesseux Gyűjtemény, Palazzo Strozzi, piazza Strozzi].

Filippo Scolari ábrázoló festmény. – Táblára festve ugyanaz az arckép, mint az Uffizié. 1843-ban Giovanni Pietro Viuesseux birtokában volt.

Polidori, i. m., 161, 231.

Kiegészítés: A kép elveszett, újabb adataink nincsenek róla.

**A Gabinetto Viuesseux könyvtárának magyar szekciója.* – Pálinkás László, a Firenzei Tudományegyetem magyar irodalom és nyelv professzora 1947-ben magyar könyveket adományozott a *Gabinetto Viuesseux*-nek „hogy a népes firenzei magyar kolóniának valamint a magyarul beszélő olaszoknak a rendelkezésére álljanak”. A „Magyar művek” szekciója mind a mai napig létezik. (Laura Desiderinek, a *Gabinetto Viuesseux* Igazgatósa munkatársának szíves közlése.) (M. K.)

—
128

Biblioteca Medicea Laurenziana [piazza S. Lorenzo 9].

Kiegészítés: A híres humanista könyvtárban három Banfi által leírt Corvina kódexet őriznek. Ezeket ismertetését – mint általában Banfinak a korvinákra vonatkozó leírásait – a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk, hiszen a szakirodalom sokkal részletesebben ismerteti őket.

Vö. Csapodi – Gárdonyi. (Szerk.)

**Casa Buonarroti* /Michelangelo Múzeum/, via Ghibellina 70.

Charles de Tolnay könyvtára. – Tolnay Károlynak, a michelangelói életmű magyar származású kutatójának, aki 1956-tól 1981-ben bekövetkezett haláláig a *Casa Buonarroti* igazgatója volt, a *Museo della Casa Buonarroti*-ban található a könyvtára. A Tolnay-fond katalógizálása és tudományos feldolgozása most van folyamatban, a Firenzei Egyetem Modern Filológiai Tanszékcsoportjának hungarológus kutatói végzik. (Marcella Marongiunak, a *Fondazione Casa Buonarroti* munkatársának szíves közlése.) (M. K.)

**Vedres Márk műterme*, piazza Donatello.

Vedres Márk (1870–1961) szobrászművész Firenzében élt és dolgozott 1902 és 1914, majd 1925 és 1934 között. Az épületet, melyben műterme volt, még nem jelöli felirat, mely megemlékezne a magyar művészről. (MEVE)

**Markó Károly lakóháza*, via Lungarno di Sydnar 2036. – Ebben a házban lakott Markó Károly (1791–1869), a nagy magyar festő 1843-tól 1848-ig, miután megválasztották a firenzei *Accademia delle Belle Arti* tagjai közé.

Magyar múlt, 116. (MEVE)

**Cimitero Evangelico degli Allori* /Babérlombok Evangélikus Temető/, via Senese 184.

Emily Kossuth sírja. – A Firenzéhez tartozó *Certosához* közeli evangélikus temetőben van eltemetve Kossuth Ferenc felesége. A kápolnán, ami közvetlenül a főbejárat mellett található, a következő szöveg olvasható:

„SACRED TO THE DEARLY LOVED MEMORY
OF THE N. D.

EMILY OF KOSSUTH AND UDVARD
ERECTED BY FRANCIS KOSSUTH
HER BROKEN HEART ED HUSBAND
WHOS DARLING SHE WAS IN LIFE
AND IS IN DEATH

+

DIED IN FLORENZ OCTOBER 30. 1887.”

Csorba, 182–187 (ill.). (Kapácsy Kinga – M. K.)

**Convento delle Oblate di Careggi*, piazza di Careggi.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – A „*Santa Elisabetta*” c. festmény a firenzei *Arcispedale di S. Maria Nuova*ból származik. Francesco Curradi iskolájának tulajdonítják. Szent Erzsébetet koronával a fején, köpenyben ábrázolja. Jelenleg restaurálás alatt áll. A középkori eredetű épületben működő kolostor egy egészségügyi intézménynek ad otthont. Az *Unità Sanitaria Locale 10/D* Igazgatóságának engedélyével látogatható.

Firenze e Provincia. Guida, 592–593; *Il patrimonio artistico dell’Ospedale di Santa Maria Nuova di Firenze, episodi di committenza*, a cura di C. De Benedectis, Firenze, Pagliai, 2002, 282. (Gy. É. – M. K.)

**Az egykori Ospedale di San Paolo dei Convalescenti* /Lábadozók Szent Pál Kórháza/, piazza di S. Maria Novella.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló terrakotta medalion. – Az egykori kórház a *Chiesa di S. Maria Novella*val szemben található. 1780-ban megszüntették. Loggiáján, amely az egyetlen egészében megmaradt műemléki része, a boltívek között Andrea della Robbia kilenc terrakotta medalionja

található. Ezek egyike Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázolja harmadrendi ferences nővérnek öltözve, ölében rózsákkal. (Gy. É. – M. K.)

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó-tondó. – A „Nagy refektórium”-ba vezető bejárati ajtó fölött látható egy freskó-tondó, amely Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázolja, ölében rózsákkal. Arca elé emelt keze, úgy tűnik, csendre int.

L. Artusi – A. Patrono, *Gli antichi ospedali di Firenze*, Firenze, Sempre 2000, 305, 310. (Gy. É. – M. K.)

**Palazzo Salviati*, piazza Masaccio.

Ebben a palotában lakott 1693-ban négy hónapig az ifjú II. Rákóczi Ferenc, későbbi erdélyi fejedelem itáliai tanulmányútja során.

Magyar múlt, 115. (T. T.)

**Villa Petrovich sulla Costa*, a costa Scarpuccia és a costa San Giorgio sarka.

Pulszky Ferenc lakóháza. – A Petrovich-villa a *via Bardi* fölött, egy régi Ágoston rendi kolostor maradványain épült. A kolostor 1808-ban végleg megszűnt, magántulajdonba került, és lakás céljaira alakították át. Ebben a villában lakott Pulszky Ferenc családjával firenzei száműzetése idején.

Csorba, 156–157 (ill.). (M. K.)

*Fogliano Redipuglia

Cimitero Militare Austro-Ungarico di Fogliano /A foglianói Osztrák-Magyar Katonai Temető/.

A két világháború között létesített temető 14.406 osztrák-magyar katonai maradványait őrzi (ebből 2.406 azonosított személy). Köztük sok olyan magyar is van, akiknek a hamvait a környéken felszámolt ideiglenes katonai temetőkből gyűjtötték össze. A temető közepén található közös sírbolton a következő felirat olvasható:

QUI PIETÀ FRATERNA DELL'ITALIA VITTORIOSA
RACCOLSE NELLA LUCE DELL'IGNOTO 7.000 PRODI
DELL'ESERCITO AUSTRO-UNGARICO CADUTI PER AMOR
DI PATRIA

/A GYŐZELMES ITÁLIA TESTVÉRI KEGYESSÉGE AZ ISMERETLEN FÉNYÉBEN ÖSSZEGYŰJTÖTTE ITT AZ OSZT-

RÁK–MAGYAR HADSEREG 7000 DERÉK KATONÁJÁT,
AKIK HAZÁJUKÉRT HALTAK MEG./

A közös sírbolt mellett az 1990-es években idelátogató győri emléktű-
rák résztvevői kopjafát állítottak.

Redipuglia, Oslavia ed altri sacrari; Csorba, 217 (ill.). (É. M. A.)

Museo del Sacrario di Redipuglia / A redipugliai Emlékhely Múzeu-
ma/.

Az első világháború emlékeinek gyűjteménye, melyek között magyar
emlékek is találhatóak. (É. M. A.)

131

Chiesa di S. Elisabetta d'Ungheria.

A Fogliano helységben található plébániatemplomot 1883 és 1889 kö-
zött emelték. A szentély frízné a Magyar Szent Korona stilizált ábrázolása
látható.

Sergio Vittori, *Il comune di Fogliano Redipuglia in Provincia di Gorizia*, Gorizia, Meta
Communication, 1990. (É. M. A.)

Foligno

Duomo.

A betegekét ápoló Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – Egy 1750-es fest-
ménylista megemlékezik a „Szent Erzsébet kórháza” c. képről, amelyet Girolamo
Muziano (1528–1592) festett a „bal szárny” egyik kápolnájának a falára. A múlt szá-
zad elején lekopott vagy lemeszelt freskóról Niccolò Beatrizet (1520–1560) készített
egy metszetet, amely a kép feliratát is közli:

SANCTA. ELISABETH. REGIS. VNGARIE. FILIA. VAS. VIRTVTVM. ET.
MIRACVLORVM. MAGNITVDINE. CLARA. QVE. PARENTVM. GENE-
ROSITATE. ET. DIVITIARVM. IACTANTIA. CONTEMPTA. PRO. CORO-
NA. CINEREM. ET. PRO. PECTORALI. FASCIA. CILICIVM. SVSCIPIENS.
MVNDO. SE. FECIT. IGNOBILEM. VT. NOBILIS. CVM. CHRISTO. EFFI-
CERETVR. IN. COELIS.

Lodovico Iacobelli, *Vita del Patrono S. Feliciano (Foligno 1626)*, 92; Ugo Da Como, Girolamo
Muziano (Bergamo 1930), 59, ahol reprodukálva van Beatrizet metszete is.

Kiegészítés: A freskó már nem látszik. Banfi szövegével ellentétben a fres-
kó nem az egyik oldalkápolnában, hanem a székesegyház bal hajójában volt.

D. Cesarini, *La Cattedrale di San Feliciano a Foligno*, Foligno, Cassa di Risparmio, 1983, 82;
Bollettino storico della città di Foligno, Foligno, Accademia Fulginia, 1981, 183. (L. T.)

**Chiesa dell'Ospedale* /kórház-templom/.

A középkori kórház templomában volt eltemetve Fra Antonio d'Ungheria, magyar ferences szerzetes, aki 1398-ban halt meg Folignóban, zárándokútjáról Rómából és Assisiből visszatérően. Sem a kórház, sem a síremlék nem maradt fenn. (T. T.)

**Chiesa e Monastero di Santa Elisabetta.*

A *Monastero delle Nere* vagy *Monastero di Todescora* néven ismert kolostort 1230-ban egy fiatal német nő alapította, aki más folignói nőkkel együtt magára öltötte a ferences nővérek ruháját és egy Árpád-házi Szent Erzsébetnek szentelt templomot emelt. A templom és a monostor az Ágoston-rendi remete atyák kezelésébe került. Az Ágoston-rendi nővérek a francia uralomig laktak a monostorban. Az épület a konvertita nővérek konzervatóriuma lett, majd 1864-ben egy fiú árvaintézetnek adták át, ma magánlakásként használják.

A templomról nagyon keveset tudunk, egyetlen forrásunk Biondi kanonok egy kézírata, amely szerint a már nem létező templom főoltárán egy „Szent Erzsébet látogatása” kép állt, melynek nyoma veszett.

F. Bettoni – B. Marinelli, *Foligno*, Foligno, 2001, 91–92; B. Lattanzi, *Storia di Foligno, vol. I, Dalle origini al 1305*, Roma, Ist. Bibliografico Napoleone, 1994, 367. (L. T.)

*Galatina

Basilica di Santa Caterina di Alessandria, piazza Orsini.

Árpád-sávós magyar címer ábrázolása. – Galatina ferences templomának szép freskói Maria d'Enghiennek, Durazzói László, nápolyi uralkodó és magyar trónkövetelő feleségének a támogatásával készültek. A nyugati homlokzat belső falán, a főbejárat felett látható Mária királyné címere, amelynek része az Árpád-sávós magyar címer is.

Teodoro Presta, *La Basilica degli Orsini, Santa Caterina d'Alessandria in Galatina*, Galatina, Grafiche Panico, 1991, 8; Horváth Z. Gy., 132–133. (H. Z. Gy.)

Galeria

S. Maria in Celsano [via Claudia Braccianese, Róma és Bracciano között].

Magyar pálosok temploma és kolostora. – *Casale Celsano*ban, amit általában *Casale di S. Maria di Galeriana*knak hívnak, a XVIII. század óta elhagyott, lakatlan és borostyánnal

benőtt Galeria városánál, a *Chiesa di S. Maria in Celsano* mellett lévő házban a COLLEGIUM GERMANICUM HVNGARICVM felirat jelzi a magyar pálosok volt kolostorát, akik a XVI. században szolgáltak az említett templomban. A pálosok, akik 1454-től működtek a római *Chiesa di S. Stefano Rotondo*-ban, 1512-ben II. Gyula pápától megkapták az *Chiesa di S. Maria in Celsano*-t, és egy kolostort építettek mellé. A kis templom Madonnát ábrázoló oltárképe Magyarországról származik, a XVI. században hozták ide a törökök elől menekülő magyarok. Amikor 1578-ban megszüntették a *S. Stefano Rotondo* kolostorát, a templom és a kolostor a *Collegium Hungaricum* tulajdonába került, majd az azt követő évben a *Collegium Germanicum et Hungaricum* lett a tulajdonosa, amely XVI. Gergely pápától elnyerte Galériát is annak területével együtt.

Steinhuber, I, 148; Riedl, 24; Rejöd, „Religio”, LXXII (1913), 342. Vö. Gerő, 23, 55–6.

Kiegészítés:

Genthon, *Római napló*, 40–42; Tóth S., 81–82; Csorba, 86–87 (ill.) (S. P.)

*Gandino

Basilica di S. Maria Assunta, Museo.

Magyar filigrános kehely. – Esztergomból származó, XVI. századi aranyozott ezüst kehely.

Genthon, *Inventario*, 278; Uő, *Az olaszországi*, 242, CXVII. tábla (ill.) (K. Zs.)

Gemona del Friuli

Chiesa di S. Maria delle Grazie.

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Jobbra az utolsó előtti oltár képe. Középen a Madonna a Gyermekkel két oszlopsor között elhelyezett trónon ül, balra Szent József, jobbra pedig egy ferences harmadrendi nővérként öltözött és a S. ELIS. felirattal megjelölt szent.

A művet Maniago egy pontosabban meg nem nevezett velencei festőnek tulajdonítja, Berenson pedig Bernardo Parenzanónak, én azonban, Venturival egyetértésben, Gian Francesco da Tolmezzónak tulajdonítom, aki valószínűleg nem sokkal 1510 előtt festette.

Valentino Baldissera, *Cronachetta della Chiesa e fu Convento di S. Maria delle Grazie di Gemona* (Ivi, 1889), 21–22; Fabio di Maniago, *Storia delle belle arti friulane*, II. kiad. (Udine 1823), 254; B. Berenson, *North Italian painters of the Renaissance* (New York 1907), 277; Lionello Venturi, *Due opere di Gian Francesco da Tolmezzo*, ne „L'Arte”, XII (Roma 1909). 212–14, reprodukcióval; Mihalik, „Misc. Franc.”, i. m., 84.

Kiegészítés: A kép már nincs a templomban, mely az 1976-os földrendgéskor összedőlt, hanem a gemonai *Museo del Comune*ban /Városi Múzeumban/ őrzik. Jelenleg nincs kiállítva. A legújabb irodalom Pellegrino da San Daniele (1467–547), Battista Schiavone fia művének tartja.

A. Tempestini, *Martino da Udine detto Pellegrino da San Daniele*, Udine, 1979, 23; G. C. Menis, *Un museo nel terremoto*, Gemona, GEAP, 1988. (K. K.)

*Genova

Galleria di Palazzo Bianco, via Garibaldi 11.

Festmény Árpád-házi Boldog Margit ábrázolásával. – Barnaba da Modena poliptychonján (lelt. sz. PB.1739) a stigmákkal ábrázolt alak Boldog Margit (vagy Sienai Szent Katalin, akinek attribútumait azonban utólag festették a képre).

O. Grosso, *Catalogo della Galleria di Palazzo Rosso, della Pinacoteca di Palazzo Bianco e delle collezioni del Palazzo Comunale*, Genova, 1931, 97; *Il dipinto e il suo rovescio*, a c. di Laura Tagliaferro, Genova, 1991, 61-65, ill.; Klaniczay T. – Klaniczay G., 29, 81; http://www.regione.liguria.it/cgi-win/h3.exe/aweb_icrl/fmain (ill.). (K. Zs.)

Galleria di Palazzo Rosso, via Garibaldi 17.

Hunyadi János feltételezett arcképe. – Antonello Pisanellónak tulajdonított 52,8×40,3 cm-es férfi képmás. G. Marcenarro 1959-ben azonosította a „jellegzetesen keleties” ruházatú férfi alakot a Zsigmond császár kíséretében 1433-ban Itáliában megfordult Hunyadi Jánossal.

G. Marcenaro, *Un ritratto del Pisanello ritrovato a Genova*, in: *Studies in the History of Art dedicated to W. E. Suldo*, London 1959; R. Chiarelli, *Pisanello*, Milano, Rizzoli, 1972, 90. (Sz. L.)

A Magyar Nemzeti Igazgatóság /Comitato Ungherese/ egykori székhelye, via Assarotti 4.

Emléktábla. – 1859. május 6-án ebben az épületben alakította meg Kossuth Lajos, Klapka György és Teleki László a Magyar Nemzeti Igazgatóságot a Magyar Légión megszervezésére, melynek Magyarország felszabadításában kellett volna részt vennie. 2002-ben, Kossuth születésének 200. évfordulóján a Magyar Köztársaság Ligúriai Tiszteletbeli Konzulátusa emléktáblát helyezett el az épületen, melyen Berzsenyi Lajos szobrászművész Kossuth-képmása és az alábbi kétnyelvű felirat látható:

E HÁZBAN MŰKÖDÖTT 1859-BEN
KOSSUTH LAJOS, KLAPKA GYÖRGY ÉS TELEKI LÁSZLÓ
VEZETÉSÉVEL

A MAGYARORSZÁG FÜGGETLENSÉGÉÉRT KÜZDŐ
MAGYAR NEMZETI IGAZGATÓSÁG

NEL 1859

IN QUESTO EDIFICIO SVOLSE IL SUO OPERATO
IL COMITATO UNGHERESE IN ESILIO
CHE LOTTO' SOTTO LA GUIDA
LAJOS KOSSUTH, GYÖRGY Klapka E LÁSZLÓ TELEKI
PER L'INDIPENDENZA D'UNGHERIA

2002

IL COMUNE DI GENOVA ED IL CONSOLATO A. H. DELLA
REPUBBLICA DI UNGHERIA POSERO

LAJOS KOSSUTH 1802–2002

Koltay-Kastner, *Iratok*, passim; Uő, *A Kossuth-emigráció*, 115–236; *A Kossuth-emigráció olaszországi kapcsolatai 1849–1866*, szerk. Nyulásziné Straub Éva, Bp., 1998, 45–75, Csorba, 134–135 (ill.). (K. Zs.)

135

*Gorizia

La fontana del Gyulai /Gyulai kútja/, corso Verdi.

A városi parkban található kutat 1875-ben gróf Gyulai Sámuel tábornok (1803–1887), a terület katonai kormányzója készítette. Gyulai Sámuel 1821-ben kezdte meg katonai pályafutását és 1840-ben került Itáliába mint a Mantovában állomásozó Herbert-ezred ezredese. 1847-ben Verona főparancsnoka lett. 1848. márciusa és augusztusa között Radetzky marsall mellett részt vett az itáliai hadjáratban. 1848. november 30-án ideiglenes nyugdíjaztatását kérte, s így nem vett részt a független magyar kormány elleni háborúban. 1849. október 16-án újból szolgálatba állt, az Itáliában állomásozó osztrák haderők, majd az Erdélyben állomásozó osztrák haderők legfelsőbb parancsnokaként. 1853-ban nyugdíjazták és Velencét választotta lakóhelyéül. Miután 1866-ban Velencét Itáliához csatolták, Gyulai tábornok Goriziába költözött. Megvásárolta a szép parkkal körülvett egykori Bozzini villát a mai *via Montesanón*, a Frommer villától nem messze. Újra szolgálatba lépett, s Friuli osztrák csapatainak a parancsnokává nevezték ki. Az 1867-es háborúban nem tudta megállítani az olasz ellentámadást, ezért halálbüntetés kockázatával bíróság elé állították. 1883-ban Dél-Tirolba költözött, ahol 1886-an halt meg. 1875-ben Gorizia városa tiszteletbeli polgárává avatta a nyugalmazott magyar tábornokot, és Gyulai gróf köszönetképpen ajándékozta a figurákkal díszített kutat, melyet a városi park medencéjének közepén helyeztek el. Az új szökőkutat 1877. június 26-án avatták fel. Az első világháború után 1919-ben a kutat eltávolították a *corso Verdim* lévő városi

parkból, és a város egy raktártelepére vitték. 2000-ben a Városközpont Körület Önkormányzatának kezdeményezésére a kutat restaurálták, és visszaállították eredeti helyére.

A. Calligaris, *La fontana di Gynlai*, Gorizia, Consiglio Circostrizionale „Centro Cittadino, 2001; Csorba, 196–197 (ill.). (K. K.)

Museo della Grande Guerra / Az I. Világháború Múzeuma/.

A múzeum I. világháborús emlékek gyűjteményét őrzi, melyek között magyar emlékek is találhatók. (É. M. A.)

Sacrario Militare di Oslavia / Oslaviai Katonai Emlékhely/.

A katonai emlékhely 1938-ban épült Ghino Venturi tervei szerint a Goriziához tartozó Oslaviában. 57.201 olasz és 539 osztrák-magyar elesett katona földi maradványait őrzi, melyeket a Bainsizza- és a Vipacco-fennsíkon található katonai temetőkből exhumáltak. A beazonosított halottak a központi és az oldalsó tornyok falán elhelyezett urnákban vannak eltemetve. Az ismeretlen elesettek maradványait az oldalsó tornyok közepén, három nagy csontkamrában helyezték el. (É. M. A.)

Gualdo Tadino

Chiesa di S. Francesco [piazza Martiri della Libertà].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – „Balra a harmadik kápolna ívén”. Matteo da Gualdo iskolájának alkotása.

Guardabassi, Indice-guida, 95.

Andrea de' Benci kalocsai érsek síremléke. – Balra a harmadik oltár előtt, „a padozaton – ahogy Guardabassi beszámol róla – az 1451-ben meghalt Andrea di Pietro dei Bencinek, Cholotz (Magyarország) püspökének, II. Zsigmond volt tanácsosának maradvány síremléke”.

Andrea de' Benci da Gualdo Taddino 1388-ban jelenik meg a magyar történelem színterén mint spalatói érsek, aki, mikor 1402-ben ez a város nápolyi László pártjára állt, elhagyta érseki székhelyét és Zsigmondhoz ment. Magyarországon az egri egyházmegye vikáriusa lett, bakonybéli apát, majd 1413-ban kalocsai érsek. 1418-ban V. Márton a sitteni (Svájc) egyházmegye adminisztrátorává tette meg; 1431-ben IV. Jenő felmentette a kalocsai érseki méltóság alól, és kinevezte sitteni püspöknek.

Guardabassi, Indice-guida, 95; Városov Gyula, Meddig volt Andrea de Benziis kalocsai érsek, „Századok”, XXXIII (1899), 618–23; F. Banfi, „Archivio della Società Mattia Corvino”, II (1940), 10–11, 12. jegyzet.

Kiegészítés: A freskó nincs már meg. Már Ruggero Guerrieri 1933-as könyvében sem történik róla említés. Ma a kép szinte teljesen fehérre lett átfestve, csak néhány freskótöredék látszik. Az 1997-es földrengéskor a templom súlyos károkat szenvedett, restaurálása folyamatban van. Andrea Benzi síremléke megmenekült a földrengés alkalmával, de a helyreállítási munkák miatt eltávolították eredeti helyéről.

R. Guerrieri, *Storia civile ed ecclesiastica del Comune di Gualdo Tadino*, Gubbio, Oderisi, 1933, 374, 381. (M. A.)

Gubbio

Convento di S. Girolamo.

Zsigmond magyar király átvonulását megőrkítő felirat. – A harangon, amely a börtönből származik, s aztán a kolostor megszűntetése után elveszett, az volt olvasható, hogy:

ANNO. DOMINI. MCCCCXXXIV. HOG. OPVS. FECERVNT. FRATRES. AVGVSTINVS. ET. SECVNDVS. DE. PERVSIA. TEMPORE. QVO. DOMINVS. COMES. GVIDANTONIVS. VRBINI. ERAT. DOMINVS. EVGVBI. QVO. TEMPORE. DOMINVS. IMPERATOR. REX. ROMANORVM. FVIT. CORONATVS. ET. TANSIT. PER. EVGVBIVM.

A császár, akiről beszél, Zsigmond magyar király volt, aki 1433-ban Rómából visszafelé jövet, ahol IV. Jenő megkoronázta, Gubbión ment át, és a gubbioiak nagy pompával fogadták.

Pio Cenci, *Le iscrizioni medioevali e della Rinascenza di Gubbio e suo territorio* (Perugia 1914), 41, LXXII. sz.

Kiegészítés:

P. Kovács, *L'imperatore Sigismondo a Gubbio*, in „Annuario”, 2005, Roma–Szeged, 2005, 187–197.

les! lásd Jesi

*Impruneta

Basilica di Santa Maria all'Impruneta, piazza Buondelmonti.

A Cappella della Croce és a Filippo Scolari által adományozott ereklye. – A legrégibb dokumentum, mely az imprunetai *Basilica di Santa Mariát* említi, mely „plébániatemplomként született egy régi út mentén, egy régi *pagus* helyén”, 1060-ból való. A bazilika Impruneta főterén áll, s érdekes kap-

csolata van a magyar történelemmel. A jobb oldalon található *Cappella della Croce* oltára a Szent Kereszt egy darabját őrizte, Filippo Scolari adományát, akinek szoros kapcsolata volt a plébánia fölötti kegyúri jogokat gyakorló Buondelmonti családdal. Az ereklyét jelenleg a bazilika kincstárának múzeumában őrzik. Az ereklyetartót Ausztriai Mária Magdolna nagyhercegnő (II. Cosimo felesége) megbízásából 1620-ban készítették „hogy a kereszt két nagy darabját őrizze, melyeket a hagyomány szerint a híres Pippo Spanò hadvezér, azaz Filippo Scolari temesvári gróf adományozott”. A domborműves és cizellált ezüst lábazon álló ereklyetartó Cosimo Merlini (1580–1647) alkotása.

R. C. Proto Pisani, *Il Museo di Santa Maria all'Impruneta*, Firenze, Cassa di Risparmio di Firenze, 1996, 57, 70; *Firenze e Provincia. Guida*, 684–687. (M. K.)

Irsina

Chiesa di S. Francesco.

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A XIV. századi kriptában, amelyet az umbriai-sienai iskola festői festettek ki, a mi Szentünk képe is feltűnik.

Concetto Valente szívélyes közlése.

Isola Bella

[Lago Maggiore, Stresa]

Palazzo Borromeo.

Mátyás királyt ábrázoló arckép. – 15 × 20 cm-es méretű vászonra festett olajkép, az Uffizi megfelelő képével azonos arckép. Balogh szerint az arckép Cristofano dell'Altissimo képeinek a XVII. században készült másolata.

Balogh, in „Mátyás Emlékkönyv”, 494, 28b.

Kiegészítés: A kép az „Előszobá”-nak vagy „Freskós szalon”-nak nevezett teremben található, a „Tükrös folyosó”-ról belépve az ajtó mellett jobbra az első arckép. Keretének alján felirat:

SERIE DI 12 RITRATTI

UOMINI FAMOSI

COPIA PAUL. GIOV. – PITTORE FRANCESE

/HÍRES EMBEREK

12 ARCKÉPBŐL ÁLLÓ SZOROZATA

PAUL GIOV. MÁSOLAT – FRANCIA FESTŐ/

A sorozat többi 11 darabja is ugyanebben a teremben látható. Semelyik képen sincs megjelölve az ábrázolt személy neve. Mátyás király arcképe 12 × 16 cm. Rossz állapotban van, lyukas, színei elsötétedtek. Sötét háttér előtt egy férfi képe bal profilból; orra hosszú, szeme sötét, barna haja a nyakáig ér, eltakarva a fülét, fején barnás-vöröses virágfüzér, öltözeke fehér prémgalléros, sötét köpeny, alatta kerek nyakú piros ruha, a nyakán fehér szegéllyel.

Balogh Jolán későbbi publikációja szerint ezt a másolatot, miként az Uffiziben őrzött, Cristofano dell'Altissimo által festett másolatot is, közvetlenül Andrea Mantegna elveszett képe alapján készítették, amely Paolo Giovio híres arcképgyűjteményében volt meg. Mátyás arcképének másolatát a többi 11 arcképpel együtt

139

Federigo Borromeo bíboros készítette 1619-ben.
Balogh, *A művészet*, I, 525, 708, n. 28/a; Vayer, *Paolo Giovio*, 140–142. (K. Zs.)

Jesi

Chiesa di S. Lorenzo in Fonte.

Girolamo Oliviero Giustini sírfelirata, mely megemlékezik Habsburg Máriáról, Magyarország királynéjáról. – A sírköbe vésve többek között megemlíti, hogy a prelátusnak abban a megtiszteltetésben volt része, hogy fogadta „az egyházi államba utazó ausztriai Máriát, Magyarország királynéját”. Az eseményre 1631-ben került sor, a sírkövet pedig 1633-ban állították.

Girolamo Baldassini, *Memorie istoriche della città, di Iesi* (Ivi, 1765), 282.

S. Maria del Portone.

Magyar pálosok temploma és kolostora. – A magyar pálosok, akik 1454-től működtek a római *S. Stefano Rotondó*-ban, hamarosan megtelepedtek ezen a szent helyen is, a *Borgo di S. Florianón* kívül, 1540-ben azonban kihaltak, és az *Arciconfraternita di Buon Gesù* követte őket.

Baldassini, i. m., 358.

Kiegészítés: Sem a pálosok temploma, sem kolostora nem létezik többé. A *Chiesa di San Lorenzo in Fonte* sincs már meg, hacsak nem a kamalduli *Chiesa di San Lorenzo Martiréről* van szó, mely a közeli Curamontanában található. Jelenleg nem látogatható, a földrengés után lezárták, restaurálni fogják. (Mons. Costantino Urielinek, az anconai *Giornale della Curia Vesco-vile* igazgatójának szíves közlése). (N. M.)

L'Aquila

Chiesa di S. Bernardino.

Kapisztrán Szent Jánost a nándorfehérvári csatában ábrázoló festmény. – Oltárkép a nyolcszög alakú épület bal első kápolnájában. Vásznonra festett olajkép. A nándorfehérvári csatát ábrázolja (1456), amely a város falai alatt zajlik; a Szent a harcolók sorai fölé emelkedve, zászlóval és a kereszttel buzdítja a csapatokat; az égen angyal száll, jobb-jában kard.

Leosini Cardonének tulajdonítja, Serra viszont Ceriatempi művének tartja.
Leosini, Monumenti, 217; Inventario, IV, 16.

140

Kiegészítés: A homlokzat falán baloldalon emléktábla található a következő felirattal:

TENACE RIFORMATORE DELL'ORDINE FRANCESCO
 NUOVO CROCIATO DELLA CIVILTÀ CRISTIANA
 APOSTOLO DELL'EUROPA
 NEL V CENTENARIO DELLA MORTE
 IN QUESTO TEMPIO CHE VOLLE A GLORIA DEL MAESTRO
 L'AQUILA PROTETTA E ONORATA RICORDA RICONSCENTE
 1456 – 1956

/A FERENCES REND ÁLLHATATOS MEGÚJÍTÓJA
 A KERESZTÉNY CIVILIZÁCIÓ ÚJ KERESZTES KATONÁJA
 EURÓPA APOSTOLA
 HALÁLÁNAK 500. ÉVFORDULÓJÁN
 EBBEN A TEMPLOMBAN, AMIT MESTERE DICSŐSÉGÉRE EMELT
 A VÉDELME ALATT ÁLLÓ ÉS MEGTISZTELT AQUILA ELISMERÉSSEL
 EMLÉKEZIK
 1456–1956/

Horváth Z. Gy., 90–91 (ill.). (M. D. – R. M.)

**Convento di S. Bernardino.*

Hunyadi Jánost ábrázoló festmény. – A kolostor fogadótermében található kép Prokop Péter alkotása, a Magyar Fegyveres Erők ajándéka. (M. G.)

**Scuola Sottufficiali della Guardia della Finanza / A Pénzügyőrség Tiszthelyettesképző Iskolája/, viale Fiamme Gialle.*

(Kapisztrán Szent János kápolna)

Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló festmény. – A vászonra festett olajkép, mely életnagyságban ábrázolja a Szentet, Prokop Péter alkotása.

A budai Kapisztrán Szent János szobrot ábrázoló üvegablak. – Az iskola egyik tanítványának alkotása. (M. G.)

Chiesa di S. Chiara.

Freskó Kapisztrán Szent Jánost ábrázolásával. – A főoltár falán a Feszület alatt van lefestve Jézus Krisztus hat szenttel, köztük az 1456-i nándorfehérvári csata hőse.

Francesco di Montereale alkotása.

Leosini, Monumenti, 82.

Kiegészítés: A kép nincs már meg. A főoltáron a Banfi által leírt kép helyén egy Szent Klárát és Szent Ferencet ábrázoló festmény található. (M. D. – R. M.)

Chiesa di S. Elisabetta d'Ungheria [már nem létezik].

Árpád-házi Szent Erzsébetnek szentelt templom. – Az immár nem létező „aquilai Szent Erzsébet monostor harmadrendi nővérei” egy 1437-es dokumentumban vannak megemlítve.

Chiapini, 60.

Chiesa e Convento di S. Giuliano.

Kapisztrán Szent Jánost a nándorfehérvári csatában ábrázoló festmény. – Jobbra a második oltár képe, olajjal vászonra festve; a Szentet úgy ábrázolja, amint a zászlóval és a keresztel a csatára buzdít.

Meg van rajta jelölve a név és a dátum: „Vincenzo Damini veneziano p. Aquila 1737”.

Leosini, Monumenti, 179; Inventario, IV, 21.

Kiegészítés:

**Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló üvegablak.* – A templom főbejárata fölöött egy 1991-ben készült üvegablak található, amely a Szentet ábrázolja. (M. D. – R. M.)

Kapisztrán Szent János ereklyéi. – „A templom ereklyetárában – amint Chiappini beszámol róla – őrzik a Szent ereklyéit, melyeket Salvatore Massonio már 1627-ben felsorol, vagyis: ruhájából egy nagy darabot, egy köpenyt, egy sapkát, egy feszületet, a táblát Jézus szent nevének betűivel és a „Békét”, amelyet a Szent a katonáknak adott, mely egy cizellált táblácska körben a Madonna és más szentek relikviáival, a közepén pedig a keresztre feszítés miniatúrájával.

— 142 Ezen kívül itt őrzik II. Kallsztusz 1457. március 22-i bulláját, amelyben elrendelte, hogy a Szent relikviáit adják át rendtársainak, hogy Magyarországról Capestránóba hozzák őket. Ugyanilyen rendeletet adott ki Carvajal bíboros Futakon az előző év október 27-én”. Fraknoi és Bölcskei megjegyzik, hogy az ezek között a relikviák között őrzött kereszt ugyanaz, mint, „amit a Szent a nándorfehérvári csatában a kezében tartott, és amellyel áldást osztva szüntelenül lelkesítette a kereszteseket.”

Fraknoi II, 101; Bölcskei II, 678; Chiappini 206 annak a táblának a reprodukciójával (9 sz. ill.), amelyen Jézus Szent Neve áll.

Kiegészítés: A kereszt ma balra a második oltáron található, ez azonban csak egy másolat, mert az eredetét 1985-ben ellopták. (M. D. – R. M.)

Kapisztrán Szent János életét bemutató freskók. – A kerengő falain a Szent születését, egy utazását, a nándorfehérvári csatát és Újlakon bekövetkezett halálát ábrázolják.

Római iskola, talán Pompeo Cesure egy tanítványának alkotása.
Leosini. Monumenti, 181.

Kiegészítés:

**Marchiai Boldog Jakabot ábrázoló freskó.* – A kerengő falán látható.

**Magyar szent királynőt ábrázoló freskó.* – A kerengő falán látható egy apácaruhát és a fátyla fölött koronát viselő szent. A kép felirata: „[...] R. Hungariae”

Horváth Z. Gy., 92–99 (ill.). (M. D. – R. M.)

Museo Civico. [ma: *Museo Nazionale d'Abruzzo, Forte Spagnolo* /Abruzzói Nemzeti Múzeum, Spanyol Erőd/].

Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló festmény. – A tempera festmény a Szentet szemből állva ábrázolja, amint a jobbáiban a keresztesek zászlaját tartja, a bal kezében pedig egy könyvet. Sebastiano di Cola da Casentinónak tulajdonított mű, a XV. és XVI. sz. között készült.

Serra 60 (XXXVIII. tábla); Chiappini 157 (25 sz. ill.). Vö. Inventario. IV, 47.

Kiegészítés: A művet, mely a múzeum VII. termében található, egy másik nápolyi-abbruzzesei festőnek, a XV. század második felében élt „San Giovanni da Capestrano mesteré”-nek tulajdonítják.

Mario Moretti, *Museo Nazionale d'Abruzzo*, L'Aquila, 1968. (M. D. – R. M.)

Kapisztrán Szent János történetét ábrázoló festmények. – Négy festmény, amely valamikor egybetartozott az előzővel. Temperával készültek és a következőket ábrázolják: 1) a Szent Aquilában Jézus nevééről prédikál, 2) a Szent által Péterváradon celebrált mise jelenete, 3) a Szent által a törökök felett aratott győzelem Belgrádnál, 4) a Szent halála Péterváradon. Az alkotóról lásd az előző művet.

Az első és a negyedik képen Serra Szent Bernardint véli felismerni, de, ahogy Chiappini helyesen megjegyzi, Kapisztrán fizionómiai azonossága nyilvánvaló mind a négy képen, már csak azért is, mert a haldokló szent köpenyén ott van a keresztetek piros keresztje.

Serra 60–61 az első (XXXIX. tábla) és a negyedik kép (XL. tábla) reprodukciójával; Chiappini 157 az első (15. sz.), a második (26. sz.), és a harmadik kép (28. sz.) reprodukciójával. Vö. Inventario, IV, 48–9 (reprodukcióval).

Festmény Kapisztrán Szent János ábrázolásával. [I. terem] – Temperával fatáblára festett öt részből álló poliptychon, amelyek közül az utolsó a nándorfehérvári hőst ábrázolja szemben állva, zászlóval a jobbáiban. Cola dell'Amatricének tulajdonított mű.

Serra. 104; Inventario, IV, 43 (reprodukcióval).

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Temperával fatáblára festve, szemben állva ábrázolja az alakot; összetett kezében hosszú, vékony keresztet tart, bal kezének ujjain rózsafüzér függ, s egyik karjával egy könyvet szorít a melléhez. A tábla felső szélén festett felirat: SANCTA HELISABECTA.

Sebastiano di Cola da Casentino műve.

Van Marle, XV, 224. sz. ill. 140; Inventario, IV, 46–47 (reprodukcióval).

Kiegészítés: A festményt újabban Francesco da Monterealének tulajdonítják.

**Kapisztrán Szent János a nándorfehérvári csatában' c. festmény.* [IV. terem]. – Giulio Cesare Bedeschininek tulajdonított XVII. századi olajfestmény, vászonra festve. (M. D. – R. M.)

Lastra a Signa

Collezione Perkins /Perkins Gyűjtemény/.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Egy többtáblás oltárkép része, amely szemben állva ábrázolja a szent alakját harmadrendi ferences nővérként öltözve, rózsákkal az ölében; alatta a felirat ELIZABETA LVSITANIAE REGINA VNGARIAE.

A mű a XV. század első évtizedében készült, Taddeo di Bartolo alkotása.

Mason-Perkins E., Alcuni dipinti senesi sconosciuti o inediti, „Rassegna d'Arte”, XIII (Milano 1913), 121–22 (reprodukcióval); E. Horváth, „Corvina”, X, 51.

Kiegészítés: A *Collezione Perkins* jelenleg Assisiben található a bazilika kincstárának múzeumában.

Della Porta – Genovesi – Lunghi, 56. (M. A. – M. K.)

*Latina

—
144

Latinai magyar menekülttábor emléktáblája, viale 24 maggio.

A Vámórség laktanyájának külső falán található Kelet-Európából érkezettek számára létesített egykori menekülttábor emléktáblája, ahol sok magyar is tartózkodott az 1950 utáni három és fél évtized alatt. Az emléktábla felirata a következő:

CITTÀ DI LATINA
PER I CITTADINI UNGHERESI
QUI TRANSITATI
DAGLI ANNI 50 AGLI ANNI 80
L'AMMINISTRAZIONE COMUNALE
NELLA STAGIONE DELLA RICONQUISTATA
DEMOCRAZIA DELLA NAZIONE MAGIARA
A RICORDO
LATINA, il 28 aprile 1990

/LATINA VÁROSA
AZ 50-ES ÉVEK ÉS A 80-AS ÉVEK KÖZÖTT
ITT TARTÓZKODÓ
MAGYAR ÁLLAMPOLGÁROKNAK
A VÁROS VEZETŐSÉGE
A MAGYAR NEMZET VISSZASZERZETT
DEMOKRÁCIÁJÁNAK IDEJÉN
EMLÉKÜL ÁLLÍTOTTA
LATINA, 1990. április 28./

(S. P.)

*Lecce

Chiesa di S. Matteo.

Árpád-házi Szent Erzsébet szobra. – A ferences harmadrendi nővérek egykori kolostorában, mely a leccei barokk művészet gyöngyszeme, a főoltár Szent Máténak van szentelve. A Szent faszobra, Giuseppe Patalano alkotása, egy fülkében található, melyet intarziával díszített oszlopok vesznek körül. Az oszlopok közeiben kőszobrok, melyek Szent Mátét, Szent Márkot, Alexandriai Szent Katalint és Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázolják. (L. T.)

145

*Levizzano Rangone

Frazione di Castelvetro di Modena

Chiesa dei Santi Adalberto e Antonino.

A *Castelvetro di Modena* városához tartozó *Levizzano Rangone* kastélyán belül már 1038-ban létezett egy Szent Antoninus vértanúnak és a Szent Istvánt megkeresztelő Szent Adalbertnek szentelt kápolna. A XV. században a palotától délre épült egy plébánia, mellyel a XVI. század végén egyesültek a környék kis kápolnái, így jött létre a Szent Antoninusnak szentelt levizzanói plébánia. Ilyen körülmények között a régi kápolnát lebontották, és egy új templomot építettek, délre néző homlokzattal. A kastély plébániatemplomát 1606-ban adták át a hívőknek. (É. M. A.)

Lodi

Chiesa di S. Francesco [piazza Ospitale].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – A középső hajó oszlopaira festett szentek között ott van a mi Szentünk is; balra a negyedik oszlopon. A XIV. században festette egy helyi vagy lombard festő.

Bertarelli, Lombardia, 668.

Kiegészítés: A Szent Erzsébet-freskó jó állapotban van, a Szentet apácaruhában ábrázolja egy palmaággal és egy könyvvvel a kezében, fölötte felirat: „S.hELYSABETH”.

Lombardia. Guida, 894. (K. Zs.)

Chiesa di S. Lorenzo [piazza San Lorenzo].

A Magyarországon katonáskodó Asperando Vistarino sírfelirata. – A Vistarino házaspár sírkövére van vésvé Asperando (1521–1554) dicsőítése „quem in Pannonia equitibus gravis ac mature centum Rex Romanorum Ferdinandus praefecit”, Pest 1542-es ostromában való részvételére utalva. A sírkövet 1568-ban állították.

Cristoforo Barni, *Memorie d’alcuni uomini illustri della città di Lodi* (Lodi 1776), II, 58, m jegyzet); *Defendente Lodi, Commentari della famiglia Vistarini*, „Archivio Storico per la Città e Comuni del Circondario di Lodi”, XVI (Lodi 1897), 131.

Kiegészítés: Vistarino sírköve balra a második kápolnában található. 1556-ban állították, pontos szövege a következő:

ASPERANDO VISTRARINO EQUITI
SPLENDISSIMO
QUEM IN PANNONIA EQUITIBUS
GRAVIS ARMATURAE CENTUM
REX ROM. FERD. PRAEFECIT
LI KAROLUS CAES. IN TAURINI
ET RESP. GENVENSIS IN COP. SIC
PEDITES BIS MILLENOS IVI
SIGNIS DUCERE VIRTUTIS CAUSA
ULTRO VOLUERUNT
VIXIT AN XXXIII

....

AN MDLXVI

(K. Zs.)

Loreto

Basilica della S. Casa /A Szent Ház Bazilikája/.

A párkányi csatában aratott győzelem során a törököktől zsákmányolt zászló. – A győzelmet 1686-ban érték el III. János lengyel király vezetésével, aki „a törököktől zsákmányolt, gazdagon díszített zászlót elküldte XI. Ince pápához, hogy az küldje Loretóba”, ahol ma is látható a *Cappella della Natività di Maria SS.*-ban, nem messze Gaetano Sermoneta bíboros sírjától.

Murri, 155.

A párkányi csatában aratott győzelem során a törököktől elvett zászlóra vonatkozó felirat. – A zászló alatt egy emléktábla a következő felirattal:

„Deiparae Lauretanae, cujus inter veteris aedificii ruinas reperta imagine victorias ominante opem imploravit et praesentissimam sensit Joannes III Poloniae Rex Turcis ad Parckanum memorabili clade caesis, praecipuum vexillum ab iisdem

raptum devoti gratique animi monumentum misit Innocentio XI P. M. faederatorum in Turcas Christianorum arma quae feliciter junxerat anno Pontificatus VIII felicius promovente”.

Murri, 155.

(Szent Ház)

Szent László magyar király kis arany szobra. – Szűz Mária lakóházában, melyet a legenda szerint angyalok hoztak el Itáliába, a tűzhely mellett lévő szekrények egyikében, ahogy Mauri 1791-ben írta, „van egy aranszobor, egy arasznál magasabb, királyi palástban, koronával a fején, jobbáiban a jogar, baljában az országalma, mind gyémántokkal díszítve, amely Szent Lászlót ábrázolja. Egy ébenfa talapzaton áll, amely arany levelekkel van díszítve, a tükreiben pedig kristályokkal, amelyben ékkövek között a Szent vérével átítatott vászondarabokat őriznek”. III. László lengyel király fogadalmi szobra, amelyet 1624. december 15-én ajánlott fel, és amely a francia katonák fosztogatását követően 1799-ben elveszett.

Antonio Gaudenti, Storia della S. Casa di Loreto (Ivi 1786), 238; Murri 162; Mihalik, „Corvina”, XIX-XX, 118, 30. sz., ahol olvasható a kincstár 1789-es leltárának – amelyet az *Archivio della S. Casa*-ban őriznek – vonatkozó passzusa.

Báthory István erdélyi fejedelem fogadalmi ajándéka. – „Két és fél rőf magasságú ezüst szobor arannyal finoman díszítve, amely a Boldogságos Szüzet ábrázolja. Lábánál egy másik szobor, mely magát a fejedelmet ábrázolja térdelve, amint köszönetet mond, és bevésve olvasható volt az ajándék oka is, vagyis, hogy a háborúban nagyon nagy veszedelemből menekült meg”:

„Magnificus Dominus Comes Stephanus de Báthor, Voivoda Transilvanus et Siculorum Comes, nec non Judex Curiae Serenissimi Principis D. Mathiae Dei Gratia Regis Ungariae Boemiae etc. in honorem Dei et eius Genitricis Mariae, ob eam causam quod ipse per intercessionem eiusdem Virginis gloriosae, a quodam maximo periculo liberatur fuit. Anno M.CCCC.LXXXIX dicavit”.

Az 1789-es leltárban már nem szerepel a magyar ötvösművészetnek ez a remeke, időközben eltűnt.

Gaudenti, 107; Murri, 103, akik a fent idézett leírást közlik, míg a feliratot Pázmány Péter hagyta ránk, Keresztény felelet, Graz, 1617.

(Kincstár)

Magyar személyiségek fogadalmi ajándékai. – Elvesztek 1779-ben a francia katonák kezén.

1789-ben „a tárgyak restaurálása és új elrendezése” alkalmával a fogadalmi ajándékokat, összesen 67-et, Luigi Gazzoli nagy gondnal leltárba vette (*Archivio della S. Casa*) és elrendezte „a nagy és kis szekrényekbe”. Mihalik felhasználta ezt a leltárt, azonban a „A S. Casa di Loreto Kincstárában lévő legértékesebb adományok és más becses dolgok leírása”, amelyet Murri nyújt, i. m., 169–207, elkerülte a figyelmét. Ezek a források a következő fogadalmi ajándékokról emlékeznek meg, melyeket magyar személyiségek ajánlottak fel a loretoi kegyyszobor számára:

II. Ferdinánd magyar király „egy arany puttót” küldött; *Libro dei doni / Ajándékok könyve /*, az 1635. július 25-i dátum alatt, idézi Mihalik, 116, 24. sz.

Mária magyar királyné személyesen hozott el egy koronát és egy kétfejű sást a *S. Immagine* számára; *Libro dei doni*, 1631. február 2, Inventario, I, 78, amelyeket Mihalik idéz, 116, 18–19. sz.

Brandenburgi Katalin erdélyi fejedelemasszony egy színes bársonyruhát küldött (XXIV. kis szekrény) és két koronát, egyet Mária és egyet a Gyermekek számára (XXIV. kis szekrény); *Libro dei doni*, 1638. július 24, Inventario, I, 289, amelyeket Mihalik idéz, 117, 25 és 27. sz.; Murri, 186.

Erdélyi Rákóczi fejedelemasszony (pontosabban nincs meghatározva, talán Báthory Zsófia, II. Rákóczi György özvegye, †1660) két koronát ajándékozott (XXIV. kis szekrény). Inventario, I, 278, amelyet Mihalik idéz, 117, 29. sz.; Murri, 186, – majd egy harmadik koronát (IV. kis szekrény) – Murri, 170, – s ezen kívül „egy keleti módra készített lószerszámot, amely 33 zöld zománccal borított és smaragdokkal, gyöngyökkel és rubinokkal díszített vastag aranylemezt foglal magában”, amelyet az I. kis szekrényben őriztek, míg „az erdélyi Rákóczi fejedelemasszony által adományozott lószerszám többi részét, összesen 67 nagy és kis zöld zománccal borított és smaragdokkal, gyöngyökkel és rubinokkal díszített aranylemezt” a VI. kis szekrényben őrizték, ahogy Murri tanúsítja, 169, 171.

Somkeréki Erdélyi István egy ezüst képet küldött; *Libro dei doni*, 1625. március 30, Inventario, I, 315, amelyeket Mihalik idéz, 115, 16–17. sz.; Murri, 194.

Egy (közelebről meg nem határozott) *magyar úr* egy arany ékszert ajándékozott; *I libro dei doni*, 1643. május 13, amelyet Mihalik idéz, 117, 28. sz.

Kiegészítés:

A Banfi által felsorolt tárgyak nincsenek már meg, a napóleoni hadak fosztogatásai során eltűntek, egyetlen kivétel az a török zászló, amelyet az 1683-as párkányi csatában zsákmányoltak az ellenségtől, s amelyet Jan Sobieski lengyel király Loretóba küldött, amint az egy márvány emléktáblán is olvasható a bazilika lengyel kápolnája mellett.

Csorba, 120 (ill.). (N. M.)

*Lucca

Cimitero /Temető a városfalon kívül/.

Csudafy (Wunder) Mihály tábornok sírja. – A luccai temető főbejáratától balra lévő árkádsor alatt található. Felirata a következő:

GENERALE CSUDAFY WUNDER
DI WUNDERBURG NOBILE MICHELE
NATO A DEDENBURG IL 16 AP.le 1827
MORTO A LUCCA IL 25 SETT.bre 1904.

/NEMES WUNDEMBURGI CSUDAFY
WUNDER MIHÁLY TÁBORNOK
SZÜLETETT DEDENBURGBAN 1827. ÁPR. 16-ÁN
MEGHALT LUCCÁBAN 1904. SZEPT. 25-ÉN/

Csudafy Mihály az 1948–49-es magyar szabadságharcban mint a 109-es Honvédezred őrnagya vett részt. A szabadságharc leverése után 16 évi börtönre ítélték, és közlegényként Itáliába vezényelték. 1859-ben Kos-

suth Lajos Magyar Légijába állt át, és Türr István tábornok segédjeként részt vett Garibaldi 1860-as expedíciójában. Róma 1870 évi felszabadításában is részt vett, és tábornok lett az Olasz Hadseregben. Nyugdíjaztatása után Luccában telepedett le.

Csorba, 172–173 (ill.). (M. K.)

Macerata

149

Chiesa di S. Croce.

Pompeo Floriani, Magyarországon harcoló katona sírfelirata. – Floriani sírkövén olvasható:

QVEM. MILITEM. STRENVVM. ET. DUCEM. VIDIT.
IN. PANNONIA. VACCIVM. ET. STRIGONIA.

Esztergom ostromára és a váci csatára utal, amelyekben 1595-ben Floriani részt vett. A sírkövet 1627-ben állították.

P. Santini, *Picenorum Mathematicorum elogia* (Urbino 1695), 2; C. Promis, „Miscellanea di Storia Italiana”, VI (Torino 1865), 289–90, ahol megjegyzik a felirat „furcsa neologizmusait, így a Vaccium alakot Vaccia, azaz a magyarországi Weitzen helyett”.

Kiegészítés: A sírfelirat már nincs meg. Pompeo Floriani (1545–1600) életrajzának tanúsága szerint részt vett a lepantói csatában és több olyan művet írt, melyben a törököknek Európából való kiűzését sürgette. 1595-ben Giovanni Francesco Aldobrandini, VIII. Kelemen pápa unokaöccse kinevezte a *Provincia di Romagna* ezredesévé, azzal a feladattal, hogy egy pápai csapatot szervezzen a törökök ellen harcra Magyarországon, azonban rossz egészségi állapota miatt az esztergomi hadjáratban nem vehetett részt. Forliban halt meg 1600-ban, ahonnan hamvait később Maceratában szállították a *Chiesa di Santa Croce*-ba, melyet a franciák 1799-ben leromboltak. (N. M.)

Mantova

S. Pietro d'Ungheria.

Állítólagos magyar szentről elnevezett templom. – 1487-ben Battista Spagnoli építtette, és 1705-ben a franciák aláaknázták és a levegőbe röpitették. Meg kell jegyezzük, hogy nem ismerünk semmiféle Péter nevű magyar szentet, mindazonáltal a „magyarországi” elnevezést az magyarázza, hogy a templom egy „Prato d'Ungheria” /Magyarország

mezeje/ nevű helyen állt, amit a hagyomány szerint azért neveztek így, mert 924-ben itt táboroztak le a magyarok”.

Vasco Restori, Mantova e dintorni (Ivi, 1915), 376; Uő, Mantova e dintorni – Guida storica artistica tipografica (Ivi, 1937), 528.

Kiegészítés: A Szent Péter templom ma is létezik, mert újjáépítették, azonban már senki sem tud az állítólagos magyar szentről. (H. Z. Gy.)

Palazzo Ducale /Hercegi palota/.

Buda város látképét ábrázoló freskó. – A hercegi palotában, az *Appartamento del Paradiso*ban található az ún. *Salette delle Città*, a városképekkel díszített szobák, amelyekben az egyik lunetta díszítését, BUDA felirattal a magyar főváros látképe alkotja. A város nyugati oldalról van ábrázolva, nagyjából azonos azzal a vedutával, amely a Nicolò Meldemann által 1541-ben készített rézmetszeten látható.

A XVI. század második felében készült alkotás.

Balogh, Újabb adatok Firenze és Magyarország kulturális kapcsolatainak történetéhez, „Archeológiai Értesítő”, XLIII (1929), 279, 6. sz.; Horváth, „Studi e Documenti Italo-Ungheresi”, III, 165; Guglielmo e Annalena Pacchioni, Mantova („Italia artistica” 103), Bergamo 1930, 92 reprodukálja a freskót.

Vincenzo Gonzaga hercegnek a Kanizsa ostromában való részvételére utaló felirat. – A *Sala del Labirinto*ban az egyik faragott és aranyozott fa mennyezetrés a Labirintust ábrázolja, amelynek a vonalai között, többször megismétlődve olvasható kék mezőben arany betűkkel a „Forse che si forse che no” /Talán igen, talán nem/ mottó, amelyet az alábbi felirat vesz körül:

DVM. SVB. ARCE. CANISIAE. CONTRA. TVRCAS. PVGNA. VINC.
GONZ. MANT. IIII. ET. MONT. FERR. II. DVX.

A művet Anton Maria Vianni készítette kevéssel Kanizsa 1601-es ostroma után, amelyben részt vett a herceg, aki – Errante szerint – „míg az alatt az erősség alatt harcolt a törökök ellen, mindig az ostrom jó kimenetelére kellett gondolnia: Talán igen, talán nem”. Erről a feliratról vette Gabriele d’Annunzio egyik regényének a címét, amely így áttételesen, a mantovai palota révén egy magyar városhoz kapcsolódik.

A Labirintus jelentéséről lásd mindenekelőtt Amerigo Scarlatti, „Minerva” n. 1º marzo 1908: „A festmény és a felirat azt a nehéz helyzetet szimbolizálják, amiben Vincenzo Gonzaga találta magát, a törökök fogságába esvén.” – Alessandro Luziót („Bollettino Storico Piacentino”, 1908. március-április) nem elégtette ki Scarlatti magyarázata. Azt mondja: „Vincenzo herceg fogságba esésére a törökökkel folytatott háborúban a leghalványabb utalás sincs a levéltári iratokban és a helyi krónikákban: tehát hiányzik a legenda alapja”. – Vincenzo herceg valóban nem volt a törökök fogságában, amint ez Vincenzo Errante tanulmányából kitűnik (Forse che si forse che no, „Archivio Storico Lombardo”, Serie V, vol. XLII, 15–114), aki a herceg hadi vállalkozásának történetét nyújtja, azért, hogy kihámozza belőle a szóban forgó felirat igazi jelentését. Mindazonáltal az idegenvezetők továbbra is a régi történetet ismétlik Vincenzo Gonzaga, az új Teseus fogságáról a törökök építette Labirintusban. Ezt írja Pacchioni, i. m., 130; Restori, Mantova Artistica sotto forma di Guida (Mantova 1937), 52. – Kanizsa ostromának történetére lásd Banfi, Gian Francesco Aldobrandini hadivállalata Magyarországon, „Hadtörténelmi Közlemények”, XL-XLI (1939–40), ahol (XLI, 155, 59. jegyzet) a szóban forgó freskóról is szó van.

Kiegészítés: A lunetta dekorációja „BUDA” felirattal mindmáig megvan az *Appartamento del Paradiso* egyik, a „törpék” szobájának is nevezett helyiségében, amelyet Viani Vincenzo herceg felesége, Eleonora de Medici számára készített. A XVII. század elején a Gonzaga-Nevers család tagjai átépítették, s egy időben az udvar törpéinek szállása volt. A történeti kutatások szerint a helyiségek méretei a római Lateráni Szent János Bazilika mellett található „Szent Lépcső” arányait követik úgy lekicsinyítve, hogy csak letérdelve lehet benne mozogni. Jelenleg a közönség nem látogathatja, ma a *Soprintendenza ai Beni artistici e ambientali* irodáinak nyújt otthont.

A *Sala del Labirinto* mennyezetén, amely a *Domus Nován* belül a második terem, a *Sala di Giuditta* után, a Banfi által leírt felirat is jól látható. A dekoráció azonban nem Viani saját alkotása, egy a *Palazzo di San Sebastianóban* már meglévő díszítést vett át, frízként hozzátéve a latin feliratot, ami arra a híres ostromra utal, ami a mantovai herceg és Gianfranco Aldobrandini közti nézeteltérés miatt végződött sikertelenül. Voltak, akik a feliratot úgy értelmezték, mint Gonzaga invokációját az ostrom kimenetelével kapcsolatban. Ami az irodalmi vonatkozását illeti, a „*Forse sì forse no*” /Talán igen, talán nem/ kezdetű ének egész Európában nagyon népszerű volt a középkor végén.

R. Berzaghi, *Il Palazzo Ducale di Mantova*, Milano, Electa, 1992; *Lombardia. Guida d'Italia del Touring Club*, Milano, 1998, 754–764. (C. M. – R. Zs.)

Palazzo del Tè [via del Tè].

Zsigmond magyar király Mantovába való bevonulását ábrázoló dombormű. – A *Sala del Trionfo* avagy *Sala degli Stucchi* nevű teremben a frízt egy kétsoros stukkó dombormű alkotja, amelyet 1527-ben Francesco Primaticcio készített Giulio Romano rajza alapján. „Bár Vasari és mások ezt a frízt „Római katonák meneté”-nek hívják, azoknak a mintájára, amiket Rómában a híres Traianus és Antonius oszlopán lehet látni, amelyek minden bizonnyal inspirálták a ruhák, a kocsik, a fegyverek és a lovak ábrázolásának ízlését, mégis nem habozunk azt hinni, hogy Giulio az antikok stílusában Zsigmond császár diadalmenetét akarta ábrázolni, annak emlékére, hogy ő tette meg Giovanni Francescót, Federigo Gonzaga híres ősét Mantova őrgrófjává. Így is írják a címét azon a huszonhat rézkarcon, amik erről a domborműről Rómában Pietro Santi Bartolinál jelentek meg Giovan Pietro Bellori jegyzeteivel. Ezeknek néhány darabjáról már jóval korábban Diana Mantovana is készített metszeteket Giulio rajzai alapján”.

Zsigmond ünnepélyes bevonulására Mantovába 1433. szeptember 22-én került sor.

Giovanni Bottani, *Descrizione storica delle pitture del Regio-Ducale Palazzo del Tè fuori della porta di Mantova detta Pusterla* (Mantova 1783), 31–33. Vö. G. B. Intra, *Il Palazzo del Tè presso Mantova, le sue vicende storiche*, „Archivio Storico Lombardo”, II. sorozat, IV. köt. XIV. évf. (Milano 1887), 69; Bologh J., „Archeologici Értesítő”, XL, 184.

Kiegészítés: A nyilvánvalóan V. Károly dicsőítésére készült kettős stukkó fríz (1531), melyet Primaticciónak tulajdonítanak, a nyolcvanas években teljes egészében restaurált *Sala degli Stucchi*-ben található.

L. Santini, *Mantova. Guida pratica ed artistica*, Terni, Plurgraf, 1983, 113. (C. M. – R. Zs.)

R. *Accademia Virgiliana* [Királyi Vergilius Akadémia, ma: *Teatrino Bibbiena*, via Accademia 47].

152

Mária Teréziát, Magyarország királynőjét ábrázoló festmény. – Az uralkodó fekete ruhában ül egy karosszékben, jogart tartó kezét egy asztalon nyugtatva, melyen királyságának három koronája van elhelyezve. Hubert Mauernak tulajdonított, vászonra festett olajkép.

Inventario, VI, 3 (reprodukcióval).

II. *József magyar királyt ábrázoló festmény.* – Az uralkodó gazdagon díszített katonatiszti ruhában, jogart tartó kezét egy asztalon nyugtatja, melyen tollas sisakja van elhelyezve.

Inventario, VI, 3 (reprodukcióval).

Kiegészítés: Az *Accademia Virgilianát*, mely a XVI. században mint *Accademia degli Invaghiti* /Merészek Akadémiája/ született, majd *Accademia dei Timidinek* /Félénkek Akadémiájának/, később *Invittinek* /Győzhetetlenek Akadémiájának/ hívták, Mária Terézia alakította át *Reale Accademia di Scienze delle Belle Arti* /Királyi Szépművészeti Akadémia/ néven. Napóleon 1797-es bevonulásakor nevezték el Vergiliusról. Az akadémia székházát Giuseppe Piermarini tervei szerint építették 1773-tól kezdődően. Az épület magában foglalja a *Teatro Scientificót* /Anatómiai Színháztermet/ is. A Banfi által idézett két 1770-ben készült Hubert Mauer kép az akadémia legnevezetesebb termében található, II. Józsefnek egy másik portréjával együtt. Az arcképeket azóta tekintheti meg a közönség, amióta a színház Mantova Város kezelésébe került.

G. Bombi, *Mantova*, Milano, Electa 1992, 69–70. (C. M. – R. Zs.)

Arsenale Militare [Katonai Fegyvertár, *Chiesa di S. Francesco*, via Scarsellini].

Ongaro festőt ábrázoló festmény. – Amikor 1811-ben a régi minorita templom és kolostor beszüntette működését és hadianyagraktár céljaira rendezték be – Restori szerint –, „elvesztek a következő festmények: Ongaro festő és Vergilius arcképei ismeretlen festőtől”.

Restori, 99; Genthon, in „Gerevich-Emlékkönyv”, 243.

Kiegészítés: A Szent Ferenc templomot a XIII. század végén építették, és 1459-ben II. Pius pápa újjáépíttette. A Gonzaga család és más manto-

vaiak kedvelt temetkezési helye volt, a franciák azonban 1797-ben raktár-rá alakították. Ekkor sok freskó elpusztult, s számos, a franciák által elhurcolt vászonkép elveszett, köztük a Banfi által is említett, ismeretlen festő által festett két kép is. A templomot, mely a második világháború alatt bombakárokat szenvedett, 1952-ben restaurálták, és újból felszentelték.

G. Bombi, *Mantova, i. m.*, 82–83; *Lombardia. Guida*, 774. (C. M. – R. Zs.)

Milánó

153

Duomo.

Guido Antonio Arcimboldi, Mátyás királyhoz küldött követ síremléke. – A Giovanni, Guidantonio és Giannangelo Arcimboldi érsekek síremlékén a három prelátus mellszobra látható, akik közül Guidantoniónak (†1497) Mátyás királynál kellett diplomáciai küldetést teljesítenie, amelyet a bicoccai villa egy freskója is megörökített.

Az emlékművet Giannangelo Arcimboldi (†1555) emelte a XVI. század közepe táján.

Josephi Antonii Saxii Archiepiscoporum Mediolanensium series historico-chronologica, III. köt. (Milano, 1755), 947, 955; Annoni, *L'edificio quattrocentesco della Bicocca*, 10; az emlékmű reprodukciójához lásd Litta, I. köt. (Arcimboldi), 103. tábla.

Kiegészítés: A síremlék a baloldali legszélső hajó harmadik boltívénél található. Egyesek Galeazzo Alessinak, mások Cristoforo Lombardinak tulajdonítják. Jelenleg restaurálás alatt áll.

Balogh, *Adatok*, 15; *Guida del Duomo di Milano*, a cura di E. Brivio, Milano, V. Fabrica del Duomo, 1989, 128.

**Hajnal János üvegablakai.* – Az 1948 óta Olaszországban élő Hajnal János számos templomot díszített Olaszországban üvegablakaival és mozaikjaival. Legjelentősebb művei közé tartozik a milánói dóm homlokzatának két üvegablaka, melyeket 1955-ben készített: belülről nézve a jobb oldali felső („Egyház”) és a középső ablak („Szentháromság”). A szélső jobb oldali hajóban a hetedik ablak az *Altare di Sacro Cuore* fölött szintén az ő műve: két milánói bíboros, A. C. Ferrari és A. I. Schuster emlékére készítette 1988-ban.

Guida del Duomo di Milano, a cura di E. Brivio, Milano, V. Fabrica del Duomo, 1989, 79–80, 133–134 (ill.); Kadebdó Tamás, *Az Üvegművészet mestere, Hajnal János, „Árgus”*, 2003, 3–4 (ill.) (K. Zs.)

Convento di S. Maria delle Grazie [piazza Santa Maria delle Grazie].

Freskó híres magyar dominikánusok arcképeivel. – A Leonardo Utolsó vacsorájáról híres refektórium hosszanti falain álpárkányzat fut végig tondókkal díszített frízzel, amelyekben a Dominikánus Rend boldogjai és szentjei jelennek meg, köztük:

Boldog Margit, IV. Béla magyar király leánya, mellkép, háromnegyed részt balra forduló alakkal, felirata: BEATA MARGARITA FILIA REGIS VNGARIE.

Magyarországi Boldog Ágnes, mellkép jobb profilból, felirata: B. AGNES DE VNGARIA. Ágnes azonosítása III. Béla magyar király unokájával, Ottokár cseh király leányával helytelen, mivel az a csehországi Ágnes Szent Ferenc Rendjéhez tartozott, míg a szóban forgó freskó egy olyan személyt ábrázol, aki Szent Domonkos Rendjéhez tartozott.

Az ebédlő tondóit az 1490-es évek második felében festette valószínűleg a páviai Bernardino dei Rossi.

Balogh, Adatok, 18; Wolf, „M. Régészeti Társulat Évkönyve”, III, 263 (reprodukciókkal); Tarczai, 141, f. 145 (B. Margherita); Ignazio Balla, Milano e l’Ungheria alla fine del ’400, ne „L’Illustrazione d’Italia”, LXV (Milano 1938), reprodukciókkal; Agnol Domenico Pica – Piero Portaluppi, Le Grazie (Roma, 1938), 108–109 reprodukciókkal.

Kiegészítés: A freskót a „híres dominikánusok arcképeivel” egyesek a páviai Bernardino de’Rossinak († 1515), mások Giovanni Donato Montorfánónak (1440–1510) tulajdonítják. A freskót restaurálták, Boldog Margit arcképe jó állapotban van. Dominikánus apácaruhában van ábrázolva, fején fekete fátyol, fölötte sugárkoszorú. Boldog Ágnes képe 1943-ban bombatalálat következtében elpusztult. (K. Zs.)

**Freskó Boldog Margit ábrázolásával.* – Ugyancsak a refektóriumban látható, Leonardo Utolsó vacsorájával szemben, Giovanni Donato Montorfano (1495) *Crocifissione* /Keresztre feszítés/ c. monumentális freskója. Ennek jobb alsó sarkában a dominikánus apácák Szent Katalin vezette csoportjában van ábrázolva Árpád-házi Boldog Margit a dominikánus apácák ruhájában, fején fekete fátyol és korona, sugárkoszorúval, kezében könyv.

G. Kaftal – F. Bisogni, 463–464; Klaniczay T. – Klaniczay G., 81; A. M. Caccin, *Santa Maria delle Grazie ed il Cenacolo Vinciniano*, Milano, Edizioni „Le Grazie”, 1997, 42–43; G. Mulazzani, *Gli interventi decorativi*, in AA.VV., *Santa Maria delle Grazie*, Milano, Motta, 1998, 180–188. (K. Zs.)

**Chiesa di S. Maria delle Grazie* [piazza Santa Maria delle Grazie].

Mátyás király ábrázolása Máté evangélista képében, Corvin János ábrázolása János evangélista képében. – A kórus boltozatát tartó párkányzat alatt, a boltívek között 8 medalionban van ábrázolva a négy evangélista és az Egyház négy Doktora. Kerek stukkó domborművek széles, díszes keretben, mindegyik fej háttére egy sötét korong. Milánói mester, talán Gian Anto-

nio Amadeo műve (1487–1490). Máté evangélista figurájában Mátyás király arcképe rejlik, míg János evangélistaéban fiának, Corvin Jánosnak az arcképe.

A. Pica – P. Portaluppi, *Le Grazie*, Roma, 1938, XXXVIII, XLI. tábla; Balogh, *A művészet*, I, 705–707, 717, II, 405–406. tábla. (K. Zs.)

Freskó Árpád-házi Boldog Margit ábrázolásával. – A bal oldali második kápolnában az oldalfalakon egy XVIII. századi freskónak, Francesco Malcotto művének a töredékei láthatóak. Az egyik freskótöredéken dominikánus nővérek csoportjában van ábrázolva Boldog Margit, fején koronával. A töredék eredetileg az apszisban megfestett *Padre Eterno con lo Spirito Santo in gloria* c. freskóhoz tartozott, annak egy háttérjelenetét ábrázolta. Az 1935–37-es restaurálás során választották le az eredeti helyéről, s 1996-ban állították a jelenlegi helyére.

G. Mulazzani, *Gli interventi decorativi*, in *Santa Maria delle Grazie*, Milano, Motta, 1998, 256–262. (K. Zs.)

Chiesa di S. Eustorgio [piazza S. Eustorgio].

Magyarországi Boldog Ilonát ábrázoló freskó. – A kórus falán harmincnégy tondóban megfestett szentek alakjai között ott volt a Szent Domonkos Rendjéhez tartozó Boldog Ilonáé is, aki a veszprémi Szent Katalin monostorban élt 1240 és 1270 között. A freskón, amely 1505-ben készült és mára már eltűnt, a következő felirat volt olvasható: BEATA HELENA DE VNGARIA.

G. Allegranza, *Descrizione storica della Basilica di S. Eustorgio in Milano* (Cod. Bibl. Ambrosianae non signatae, ff. 14–15), amit a bollandista atyák idéznek, in „Acta Sanctorum”, Novembris, IV. köt. (Bruxelles 1925), 272: „In Basilica Sancti Eustorgii Mediolanensi, ab anno 1505 in Choro ecclesiae inter effigies 34 totidem clipeis circumdatas quae Chori parietem decorabant, cernebatur et B. Helena cum inscriptione, Beata Helena de Ungaria”. Vö. Tóth, B. Ilona, 13.

Castello Sforzesco /Sforza kastély/.

(Éremtár)

Mátyás királyt ábrázoló dombormű. – Az 1224-es számmal leltárba vett, 27,5 × 50 cm-es márványlapon bal profilból látható a mellkép, amelyet valószínűleg 1465-ben készíttettek, abban az időben, amikor házasságot terveztek a magyar király és Ippolita Sforza között.

A. Berzeviczy, *Art et Artistes Italiens en Hongrie a l'époque de Matthias Corvinus*, „Revue de Hongrie”, I. köt., II. rész (1908), 36; Uő, *Beatrix királyné* (1908), 123, 130; Bertarelli: Piemonte, Lombardia, Canton Ticino, 68; Balogh, *Adatok*, 8, 24. jegyzet; Genthon István, *A magyar történelem képek könyve*, Bp., 1935, 69 (illusztrációval); Budiniss, 48; Balogh, in „Mátyás Emlékkönyv”, I, 473, 6. sz. (illusztrációval).

Kiegészítés: A dombormű ma nem az Éremtárban, hanem a *Castello Sforzesco*n belül a *Civico Museo d'Arte Antica* gyűjteményében található, *Busto*

di giovane laureato /Babérkoszorús ifjú mellképe/ címmel. Hogy valóban Mátyás királyt ábrázolja-e, vitatott. A mű provenienciája is bizonytalan, talán Bossi festő (XIX. sz. eleji) gyűjteményéből származik. A múzeum újjászervezés alatt áll, a dombormű még nem nyerte el végleges elhelyezését.

E. Schaffran, *Mattia Corvino Re d'Ungheria e i suoi rapporti col rinascimento italiano*, „Rivista d'arte”, ottobre-dicembre, 1932; S. Vigezzi, *La scultura in Milano*, Milano, 1934, 178–179; Balogh, *A művészet*, I, 288, II, 401. tábla (ill.); *Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458–1541*, Schallaburg '82, szerk. G. Stangler, M. Csáky ecc., Wien, 1982, 202–203; A. Rosenauer, *Schallaburg, Matthias Corvinus and the Hungarian Renaissance*, „The Burlington Magazine”, 1983, 83; Balogh, *Mátyás király és a művészet*, 257–258.

Mátyás király érme. – Teljesen azonos a bolognai *Museo Civico* 2. sz. érmével és a firenzei *Museo Nazionale* érmével.

Balogh, in „Mátyás Emlékkönyv”, 1, 480, 12. sz. (bibliográfiával).

Kiegészítés: Mátyás király érmét Bertoldo di Giovanninak tulajdonítják. Két példánya van a Sforza kastélyban található *Medagliere Municipale* birto-kában, melyből az egyik a Brera gyűjteményéből származik – lásd alább: *Palazzo di Brera* – (Ielt. sz. M. 0.9.980; M. 0.9.981).

G. Hill, *A corpus of Italian Medals of the Renaissance before Cellini*, London, 1930, no. 920; Balogh, *A művészet*, I, 300–302; Uő, *Die Anfänge der Renaissance in Ungarn*, Graz, 1975, 198; *Schallaburg '82. Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458–1541*, szerk. G. Stangler, M. Csáky, etc., Wien 1982, 196–198, 77. tábla; C. Johnson – R. Martini, *Catalogo delle medaglie*, I, *Secolo XV*, Milano, 1986, n. 32, 33. (K. Zs.)

(Metszetgyűjtemény)

Kiegészítés: A nyomtatott metszeteket, melyeknek magyar vonatkozású darabjairól Banfi leírást készített, a Sforza kastélyban lévő *Civica Raccolta delle Stampe* „Achille Bertarelli”-ben őrzik. Banfi listáját – a kéziratokra vonatkozó leírásokhoz hasonlóan – a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk. (Szerk.)

Palazzo dell'Ambrosiana /Biblioteca e Pinacoteca Ambrosiana/ Ambrosiana Könyvtár és Képtár/, piazza Pio XI 2].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Képtár, D terem, 17. sz., táblakép, amely Szent Ferencet a mi Szentünkkel együtt ábrázolja, aki ferences harmadrendi nővérként van öltözve és a SANCTA HELISABETH felirattal van megjelölve. A Borgognonének nevezett Ambrogio da Fossano alkotása a XVI. század elejéről.

Guida Sommaria per il visitatore della Biblioteca Ambrosiana e delle collezioni annesse (Milano 1907) 59; Schmoll, 110, XXXVII. tábla; Künstele, 206.

Kiegészítés: A „Szent Erzsébet és Szent Ferenc” c. temperával és olajjal táblára festett kép mérete 73 × 58 cm. (Ieltári sz. 11.). A „Szent Péter vértanú és Szent Kristóf” c. képpel együtt (Ieltári sz. 12.) egy eddig nem azo-

nosított poliptichon két levágott oldalsó szárnyát alkották. A *Pinacoteca Ambrosiana* 2. termében található. A kép Szent Erzsébetet arany hímzéses vörös köpenyben ábrázolja, sárga fátyollal a fején, nyitott könyvvvel a kezében.

J. Shell, *Two documents for Bergognone's Melegnano altarpiece*, „Arte Lombarda”, 64, 1983, 99; M. Rossi – A. Rovetta, *La Pinacoteca Ambrosiana*, Milano, 1998, 69 (ill.). (K. Zs.)

II. Lipót magyar királyt ábrázoló festmény. – Ugyanott, „G” terem, 43. sz. Raphael Mengs (1728–29) által készített táblakép.

Guida Sommaria, ecc., 55.

Kiegészítés: Anton Raphael Mengs „II. Lipót, Toszkána nagyhercege” c. képe (1760 körül) a 17. teremben látható (lelt. sz. 138).

M. Rossi – A. Rovetta, *La Pinacoteca Ambrosiana*, Milano, 1998, 223 (ill.).

**Petőfi Sándor szobra.* – Ferenczy Béni alkotása (1949). Bronz szobor, 2.02 m, azonos az 1960-ban Gyulán, 2001-ben pedig Budapesten, a Károlyi Kertben, a Petőfi Irodalmi Múzeumnál felállított szoborral. 1973 óta áll a *Palazzo dell'Ambrosiana* díszudvarán, a *Corte degli Spiriti Magni*ban, a nagy személyiségek udvarában Shakespeare és Goethe szobra között.

Kontha S., *Ferenczy Béni*, Budapest, 1981, 70. tábla; Uő., *Az Ambrosiana Petőfije*, „Új Művészet”, VII, 3, 1996, 71–73; Csorba, 192–194 (ill.) (K. Zs.)

Palazzo Arcimboldi [Bicocca, via Sacra 202].

Guidantonio Arcimboldinak Mátyás királynál tett követjárását ábrázoló freskó. – Az oszlopcsarnok hátsó fala egy régi díszítésnek a nyomát őrzi, valamint egy jelenet maradványait, amely arra a küldetésre utal, amelyet Guido Antonio Arcimboldi, a későbbi milánói érsek 1488-ban Mátyás királynál teljesített.

A palota, amelyet maga Arcimboldi építtetett, a Pirelli cég tulajdona.

M. Antonii Maioragii, *Orationes et Praefationes omnes*, Venezia 1582, 4v (Panegyricus Mediolani in templo maximo habitus quo die Joanne Angelus Arcimboldius Mediolani Archiepiscopus creatus est). Idézi Filippo Argelati, *Bibliotheca Scriptorum Mediolanensium*, I (Milano, 1745), col. CCCXVII B: „Extat adhuc in Bicocano (locus est non longe a Mediolano) quaedam amplissima porticus veriis picturis exornata, quibus totus eius Legationis (nempe ad Mattiam Pannoniae regem) successus singillatim et accurate significatur”. – Vö. Ambrogio Annoni, *L'edificio quattrocentesco della Bicocca presso Milano* (Milano 1922); F. Banfi, *Mattia Corvino e Leonardo da Vinci*, „Corvina”, új sorozat, III, 706.

Kiegészítés: A *Bicocca degli Arcimboldi* palota a Pirelli Társaság reprezentációs székhelye (látogatási idő szombaton délelőtt, előzetes telefonbejelentésre). A freskó a XV. század végén készült, ismeretlen festő műve. 1996-ban restaurálták. A töredék az oszlopsort záró fal hajlatánál található. A megmaradt freskórészlet egy történetet ábrázoló képsorozat végső darabja volt. Egy palota udvarában előkelő urak sokasága várakozik. A figurák nagyon kicsik, mert valószínűleg a történet háttérben jelennek

meg, az előtérben az a jelenet lehetett ábrázolva, amikor Guido Antonio Arcimboldit bemutatják Mátyás királynak. Egy XIX. század elején készült fényképen még látszanak lovas figurák is. Az emberekkel zsúfolt jelenet két oszlop közötti ábrázolása a római Septimus Severus diadalívének mintáját követi. Valószínűleg több jelenet volt megfestve, ez magyarázza, hogy a megmaradt töredék miért egy sarokban található.

Balogh, *A művészet*, I, 356; L. Grassi – L. Cogliati Arano, *La Bicocca degli Arcimboldi*, Milano, 1977, 105–162, 37, 38. tábla (ill.); Carlo Bertelli, *Per una iconografia degli Arcimboldi e delle decorazioni della Bicocca*, in AA.VV. *La Bicocca degli Arcimboldi*, Milano, 2000, 63–66. (K. Zs.)

Palazzo di Brera.

Mátyás király érme. – Ugyanolyan, mint a *Castello Sforzesco*ban őrzött érem.

Balogh, in „Mátyás Emlékkönyv”, I, 480, 12. sz. (bibliográfiával).

Kiegészítés: Ma a *Castello Sforzesco*ban lévő *Medagliere Municipale*ban /Városi Éremtárban/ őrzik ezt az érmet is. Lásd fent. (K. Zs.)

Raccolta Arconati /Arconati Gyűjtemény/.

Mátyás királyt ábrázoló festmény. – 1872-ben Giuseppe Arconati birtokolta a képet, amely ki volt állítva a milánói művészet retrospektív kiállításán.

P. Müntz, *Esposition rétrospective de Milan*, „Gazette des Beaux Arts”, VI, 544; Balogh, in „Mátyás Emlékkönyv”, I, 488, 21. sz., 1. jegyzet.

Kiegészítés: A Milánó melletti Bollatében az Arconati család villájának, a *Castellazzo*nak XVII. századi híres műkincsgyűjteménye nem maradt meg egységes gyűjteményként. Hogy a kép innen származott-e, nem tudni, Giuseppe Arconati Visconti (1797-1873) ugyanis nem volt a *Castellazzo* tulajdonosa. Mantz szerint a kép Bernardo Zenale műve, s »valószínűleg« Mátyást ábrázolja Zenalétól ilien képet nem ismer a szakirodalom). Balogh a Szépművészeti Múzeumban őrzött Mátyás-portréről írta, hogy talán azonos Arconati képével. A festmény sorsa ismeretlen.

Banfi első hivatkozása helyesen: P. Mantz, *Exposition rétrospective de Milan*, «Gazette des Beaux Arts», 1872, VI, 454. P. Ferrario, *La regia villa: Il Castellazzo degli Arconati fra Seicento e Settecento*, Bollate, 1996; *Zenale e Leonardo. Tradizione e rinnovamento della pittura lombarda. Milano*, ed. F. Porzio, Milano, Electa, 1982. (K. Zs.)

Biblioteca Trivulziana [Castello Sforzesco].

Kiegészítés: A könyvtárban két Corvina kódexet őriznek. Ezek ismertetését – mint általában Banfi korvinákra vonatkozó leírásait – a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk.

Vö. Csapodi – Gárdonyi. (Szerk.)

**Chiesa di San Pietro in Gessate*, via San Pietro in Gessate.

Ambrogio Griffi sírköve. – A Griffi kápolna padlójában, a jobb oldali falnál található az 1493-ban meghalt Antonio Griffi márvány síremlékéből megmaradt sírkő, mely fekvő alakját ábrázolja, Benedetto Briosco alkotása. Griffi Milánó követeként volt Budán 1464–1465-ben.

Balogh, *A művészet*, I, 509/1, 724; *Guida d'Italia, Milano*, 335. (K. Zs.)

**A „L'Alleanza” c. újság szerkesztőségének székhelye*, via Porta Venezia 9.

159

Ebben az épületben működött a XIX. század 60-as éveiben a magyar emigráció kétnyelvű újsága, a „L'Alleanza” szerkesztősége, mely a magyar ügy érdekében fejtett ki propagandát. Szerkesztője Kossuth Lajos titkára, a magyar irodalom egyik első olaszországi fordítója, Helfy Ignác volt.

V. M. Fornario, *L' „Alleanza” giornale italo-ungherese di Milano*, in *Annuario della R. Accademia d'Ungheria*, Roma, 1937; Koltay Kastner, *A Kossuth-emigráció*, 237–240; Pajkossy G., *Az 1862. évi Duna-Konföderációs tervezet dokumentumai*, „Századok”, 2002, 937–957; Csorba, 158 (ill.). (K. Zs.)

**Cimitero Maggiore /Nagy Temető/, piazzale Cimitero Maggiore.*

Frigyesy Gusztáv sírja. – Az ifjú Frigyesy Gusztávot az 1848–49-es szabadságharcban való részvétele után besorozták az osztrák hadseregbe, és ezredével Itáliába vitték. 1859-en dezertált, a Garibaldi vezette alpesi vadászok önkéntese lett, s részt vett a Szicília és a Nápolyi Királyság felszabadítására irányuló hadjáratokban. A voltornói csatában tanúsított hőies magatartásáért kitüntették és az olasz hadsereg őrnagya lett. Katonai karrierjének folytatása helyett Frigyesy hű maradt Garibaldihoz, akit követett a Róma felszabadítását célzó hadműveletekben 1862-ben Aspromontéban, majd Mentanáánál 1867-ben. 1863-ban Garibaldi a román fejedelemségekbe küldte, hogy egy lengyel-magyar légiót szervezzen, de a terv kudarcba fulladt. Elmezavar tüneteivel Milánóban egy szanatóriumba került, ahol 1877-ben halt meg.

L. Pásztor, *Lo storico ungherese del Risorgimento italiano Gustavo Frigyesy ed il suo carteggio con Garibaldi*, „Janus Pannonius”, Roma, I, 1947, 168–217; Borsi K. B., *Hungarian Exiles and the Romanian National Movement 1848 – 1867*, New Jersey, 1991; Raluca Tomi, *Gustav Frigyesy's diary*, in „Revue Roumaine d'Histoire”, XXXIX (2000), 1–4, 149–167; Csorba, 176–177 (ill.). (K. Zs.)

**Galleria d'Arte Moderna /Modern Művészeti Képtár/, Villa Reale, via Palestro 16.*

Id. Markó Károly (1791–1860) és ifj. Markó Károly (1822–1891) festményei. – Két kép van kiállítva Markó Károlytól (*Cristo in Emmaus /Krisztus*

Emmausban/, leltári sz. 443, *La mietitura* /Az aratás/, leltári sz. 352) és három a fiától, Carlo Markótól (*Paesaggio con figure* /Tájkép figurákkal/, leltári sz. 331, *La samaritana al pozzo* /A szamaritánus asszony a kútnál/, leltári sz. 6037, *Paesaggio* /Tájkép/, leltári sz. 6038). A festmények a Brera Akadémiából származnak.

G. Nicodemi – M. Bezzola, *La Galleria d'Arte Moderna*, Milano, 1939; Pogány Ö. Gáborné, *Id. Markó Károly műveinek jegyzéke*, in *Művészettörténeti Dokumentációs Központ Évkönyve 1954–1955*, Bp., 1957, 392, 398; Galleria d'Arte Moderna, *Opere dell'Ottocento*, Milano, 1975, II, 356 (ill.). (K. Zs.)

Modena

Chiesa di S. Agostino [largo di Porta S. Agostino].

B. *Beatrice d'Este, magyar királyné szobra*. – A kórusban fülkékben található szobrok között ott van II. András harmadik felesége is, alatta felirattal, amely Franceschetti olasz fordításában így szól „a B. III. Beatrice d'Este örgrófnő és magyar királyné Szent Benedek töviseiből vett magának koronát, 1239”.

Campori szerint a művet a római Maschio Lattanzio szobrász készítette 1662 körül.

Francesco Sossaj, *Modena descritta*, II. kiad. (Modena 1841), 203; G. Campori, *Gli artisti italiani stranieri negli Stati Estensi* (Modena 1855), 307; Francesco Franceschetti, *La B. Beatrice III marchesa d'Este e regina d'Ungheria*, „*Rivista Araldica*”, XXX (Roma, 1932), 11; Banfi, „*Turul*”, XLIX (1935), 106.

Szent István magyar királyt ábrázoló festmény. – Olajkép vászonra festve, amely Magyarország első királyát három alakkal ábrázolja. A pesarói Giovanni Peruzzininak (1629–94) tulajdonított alkotás.

Sossaj, i. m., 204; Campori, i. m., 367.

Kiegészítés: Jelenleg a szentély, ahol a szobor található, restaurálás alatt áll.

G. Soli, *La chiesa e il monastero di S. Agostino*, Modena, Il Fiorino, 1991. (A. G.)

Biblioteca Estense [largo di Porta S. Agostino 337].

Kiegészítés: Az Egyetemi Este Könyvtárban több Corvina kódexet őriznek. Ezek listáját – mint általában Banfi korvinákra vonatkozó leírásait – a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk.

Vö. Csapodi – Gárdonyi; *Nel segno del corvo*. (Szerk.)

Moggio Udinese

Abbazia / Apátság/.

Árpád-házi Szent Erzsébet kápolna. – A Vecellone apát utasítására 1250 körül készített leltárból értesülünk róla, hogy Jacopo apát (1230–42) építtette a Szent Erzsébet kápolnát, aki azt akarta, hogy festményekkel és aranyozással legyen díszítve.

Antonio Battistella, *L' Abbazia di Moggio* (Udine 1930), 38, a 117–22. oldalon közli a fent említett leltárat; Mihalik, „Misc. Franc.”, i. m., 85.

Kiegészítés: A Szent Erzsébet kápolna már nem létezik, nincsenek róla információink. Jelenleg az apátság a 2002-es földrendésgést követő restaurálási munkák miatt nem látogatható. (K. K.)

161

Monte della Verna

Convento Franciscano [via del Santuario].

Pétervárad-i Boldog Istvánt ábrázoló festmény. – Vászonra festett olajkép a Boldog mártíriumának jelentével, amelyet a következő felirat magyaráz:

„B. Stephanus de Ungaria, innumeris tormentis in carcere visus est inter duas columbas orare, de igne liber exivit, tandem lapidibus occisus est”.

XVII. századi alkotás.

Kaposi József: *Szent Ferenc virágos kertje*, 1913, bev., XXXIII; F. Banfi, *Salve mons felix!*, „Nemzeti Szalon”, 1929. január 20; Uő, „Századok”, LXIX (1935), 475.

Festmény magyarországi Boldog Andrással. – Vászonra festett olajkép, mely András testvér és ferences hittársainak vértanúságát ábrázolja, amit a következő felirat magyaráz:

„Beati martyres Fr. Andreas Ungherus, Fr. Guglielmus de Jadra, Fr. Nicolaus de Marchia, Fr. Benedictus de Regno, Fr. Thomas laicus de Fulgineo, ad petitionem Ludovici Regis Unghariae ad reducendam veram fidem Bulgaros ierunt et ab ipsis per frustra occisi, matryrium compleverunt”.

XVII. századi alkotás.

Kaposi, i. m., XXXIII; Banfi, *Salve mons felix!*, i. m.; Uő, „Századok”, i. m., 475.

(Refektórium)

Magyarországi Boldog Bernátot ábrázoló festmény. – A testvér, aki a felirat szerint –

BEATVS BERNARDVS HVNGARVS, S. HVIVS MONTIS JANITOR

– a kolostornak a kapusa volt, úgy van lefestve, amint kenyeret oszt szét a szegények között.

Ismeretlen, XVII. századi művész alkotása.

Kaposi, i. m., XXXIII; Banfi, *Salve mons felix!*, i. m.

Kiegészítés: A freskók egy medallionsorozat részeit alkotják, amelyek ferences szenteket és boldogokat ábrázolnak. Egy részük, köztük a három magyar boldog képe is, Gerino da Pistoia alkotása (1501–1509). Péterváradai Boldog István arcképe a *corso S. Francesco* 12. sz. cellájának ajtaja fölött, Magyarországi Boldog András festménye pedig az 5. sz. cella ajtaja fölött látható. A Magyarországi Boldog Bernátot ábrázoló festmény a refektóriumban található, ahová nemrég állították vissza restaurálás után. (Fiorenzo Locatelli ferences atya szíves közlése.)

Toscana. Guida, 3. (M. K.)

Montefalco

Chiesa di S. Fortunato.

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A *Cappella di S. Francesco* avagy *Cappella delle Rose*-ban a hetedik, egyszersmind utolsó képen Szent Erzsébet és Szent Klára képei láthatók. Tiberio d’Assisi alkotása, 1512-es dátummal.

Guardabassi, *Indice-guida*, 123; Bertarelli, *Italia Centrale*, III, 492.

Kiegészítés: A kápolnát a XV. század folyamán építették a ferences harmadrendi monostorhoz. A bejárati oszlopcsarnok bal oldalán található, Tiberio d’Assisi 1512-ben festette ki. A bejárati nagy boltív melletti három képen párosával láthatók Szent Bonaventura és Sienai Szent Bernardin, Toulouse-i Szent Lajos és Páduai Szent Antal, valamint Szent Klára és Árpád-házi Szent Erzsébet, ez utóbbiak alatt a felirat: „SCA Clara – SCA Helisabeth”.

S. Nessi – E. Paoli, *San Fortunato di Montefalco*, Assisi, Ed. Porziuncole, 1995, 157; M. Martioli, *Montefalco*, Spoleto, D. Cesarini, 1953, 66; Horváth Z. Gy., 86–87 (ill.). (L. T.)

Palazzo Scorzoni, egykori Palazzo Senili.

Freskó Mátyás király címerével és őt dicsőítő verssel. – A Corvin Mátyásról elnevezett teremben egy frízen látható magának a királynak a címere, a holló csőrében az arany gyűrűvel egy tondóban lefestve, valamint a két disztichon, egymással szemben a hosszanti falakon:

MACTHIAS VMBRIS DEDIT ISTA SENILIBVS ARMA
PANNONIAE QVONDAM REX CELEBRATVS HVMO

EX HIS VIVENDVM ISTIS INSIGNIBVS ILLI
SI QVIS CONCINNE VIVERE VELLE CVPIT.

Ezek a verssorok a Senili családra utalnak, amelynek a birtokában volt a palota, melyet a valószínűleg Pier Gentile Senili díszítettett a szóban forgó frízzel, aki IV. Sixtus apostoli nunciusa volt a magyar udvarnál. Megvan az az 1478-as diploma, amellyel Mátyás király lovaggá tette Pier Gentilét testvérével, Mariottóval együtt, aki a pápai udvarnál volt diplomáciai ügynöke, a saját címerével tüntetvén ki őket, azzal, hogy tegyék hozzá a Senili család jelvényéhez.

A budapesti Magyar Archeológiai Társaság 1922. április 24-i ülésén Gerevich Tibor tartott egy előadást „Tájékoztató a montefalcói Korvin Mátyás freskókról” címmel, amelyet azonban még nem publikált. Majd újabban Gerevich („Corvina”, V, 118) csak arra szorítkozott, hogy megemlítette, „a montefalcói Gentile palotában – ahogy beszámol róla – egy egész terem hirdeti freskóival a magyar uralkodó dicsőségét”. Időközben részletesebb tudósításokkal szolgáltak olyan olasz kutatók, mint Bertarelli (Umbria, 200) és főleg Pietro Pambuffetti, La Sala di Matia Corvino, „Montefalco”, I. évf. (Foligno 1937), 5–7, ezek azonban elkerülték a magyar kutatók figyelmét. Tény az, hogy a magyar közvélemény (Vö. „Pesti Hírlap”, 1925. augusztus 25.) továbbra is azt hiszi, mint ahogy Balogh Jolán is (in „Mátyás Emlékkönyv”, I, 485, 2. jegyzet), hogy „a montefalcói freskók” Mátyás királyt ábrázolják.

Kiegészítés: A frészkó a terem egyik hosszanti falán található, nemrég restaurálták.

M. Martioli, *Montefalco*, Spoleto, D. Cesarini, 1953, 24–25. (L. T.)

Monte Oliveto Maggiore

Abbazia / Apátság /

Festmény: Martinuzzi György váradi püspök beveszi Lippát. – A temperával készült festmény, amely a könyvtár előcsarnokában van kiállítva – Perini szavaival – „egy nagy ütközetet ábrázol, amelyben számtalan figura látható, fejek, testtartások és mozdulatok rendkívül nagy változatossága, nagy tűzzel és kielégítő összhatással”. Brogi az alábbi címet adja neki: „Martinuzzi bíboros Lippa városát ostromolja”.

Van ott ezen kívül egy hosszú felirat az 1551-ben Lippa városát elfoglaló Martinuzzi György bíboros életéről.

GEORGIUS MARTINUSIUS CROATA LIBERIS PROGENITORIBUS ORIUNDUS, OLIVETANORUM COLONIIS A SIGISMUNDO CAESARE IN PANNONIAM DUCTIS, BUDAE IN INSIGNI MONASTERIO S. PAULI EREMITAE, ALBUM CUCULLUM INDUIT, MONACHUS PROBATISSIMUS. SIC AULICORUM AC MILITUM OMNI VIRTUTE ADHUC EXCELLUIT, UT TANTUM IN HOMINE ELOGIUM FIDEM CUNCTORUM SUPERET HISTORICAM. PRIMUM A IOANNE SEPUSIO HUNGARORUM REGE, CUIUS MAGNOS CONATUS EGREGIA STRENUITATE PRUDENTIA AC FIDE ADIUVERAT, REGNI THESAURIS PRAEPOSITUS REGIAEQUE SOBOLIS TUTOR INSTITUTUS. DEINDE A FERDINANDO AUSTRIACO REGE ROMANORUM, APUD QUEM MAGNI SEMPER EST HABITUS, PROPUGNANDA TRANSILVANIAE VAIVODA ELECTUS FUIT. EIUS EXTREMUM

CERTE FORTITUDINIS AC SINGULARIS PIETATIS MONUMENTUM EDITUM DUM LIPPAM URBEM TOTIUS PROVINCIAE MUNITISSIMAM SOLYMANO TURCARUM TYRAMNO DEDITAM, VI RECEPIT AC NOMINI CHRISTIANO RESTITUIT. VIR NATUS AD RES AGENDAS ET QUIDEM MAXIMUS, SUMMIS INSUPER ECCLESIAE MUNERIBUS AC DIGNITATIBUS AUCTUS. VARADINI EPISCOPATUM, STRIGONII ARCHIEPISCOPATUM REXIT, ATQUE A IULIO III PONT. MAX. INSIGNIA CARDINALATUS ACCEPIT ANNO DOMINI 1551, 4° IDUS OCTOBRIS. PROH FATUM INVIDUM! VIX PILEATUS AFFULSIT ET OCCIDIT.

—
164

A művet 1631-ben a gdanski Fra Antonio Maria Müller olivetánus laikus testvér készítette, aki azt hitte, hogy Martinuzzi a montolivetói bencésekhez tartozott, pedig Remete Szent Pál Rendjének volt a tagja.

Don Placido Lugano Tisztelendő úrnak, a S. Maria Nova apátjának és montolivetói bencés rendi prokurátornak szívélyes közlése, akinek halálával tartozom a felirat közléséért valamint azért, hogy felhívta a figyelmemet Giulio Perini művére: Lettera sopra l'Archicenobio di Monte Oliveto Maggiore (Firenze 1788) ahol a LVI. oldalon röviden említés történik a festményről. Ezen kívül lásd Brogi, Inventario generale, 36.

Kiegészítés:

**Bernardo Filippini di Vercellit árázó freskó.* – Martinuzzi György barát nagy képével szemben látható Bernardo Filippini di Vercelli olivetánus apát képe – a magyar címerrel és egy Zsigmond császárra utaló felirattal –, aki a dömösi monostor priorja volt, s Magyarországon halt meg 1441-ben. Miatta tartották úgy Itáliában, hogy a magyar pálosok az olivetánusokhoz tartoztak.

Szörényi L., *Cronica Fráter Györgyről*, in *Száz rejtély a magyar irodalomból*, szerk. Halmos F., Bp., Gesta, 1996, 18–19; Csorba, 110–111; Horváth Z. Gy., 68–72 (ill.). (Sz. L.)

Monteprandone

Chiesa di S. Maria delle Grazie.

Marchiai Szent Jakab, magyarországi apostoli inkvizítor mellszobra, ereklyetartó. – 1600-ban Nápolyban készült fából, benne testének egy ereklyéje; a Szent Jakab kápolnában őrzik.

Nicolai, 300, ahol felsorol tizenhárom olyan „ereklyét”, amelyet ugyanennek a kápolnának az oldalain helyeztek el. Inventario, VIII, 312.

Kapisztrán Szent János zászlaja, amit a nándorfehérvári csatában vitt. – Nicolai írja róla: „Zászló, amit a Szent a híres nándorfehérvári csatában vitt magával, teljesen át van lyuggatva a török nyilaktól, ahogy Gasparini di Monte Carato meséli”.

Nicolai, 300; Fraknoi, II, 101 (forrás megjelölése nélkül), amelyet Bölcskei idéz, II, 687; Inventario, VIII, 313.

Kiegészítés: Marchiai Szent Jakab mellszobra 1615-ben készült.

P. Falaschi, *Le Marche di San Giacomo*, Padova, 1997. (N. M.)

Montepulciano

Chiesa di S. Chiara [a városfalon kívül].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel – A főoltár képe, a Madonnát ábrázolja a Gyermekekkel és Szentekkel: Assisi Szent Klárával, Árpád-házi Szent Erzsébettel, Szent Lajos királlyal és Montepulcianói Szent Ágnessel; majdnem életnagyságú, álló figurákat ábrázoló vászonra festett olajkép. XVII. századi ismeretlen művész alkotása.

Brogi, *Inventario generale*, 321; Schmolli, 111.

Kiegészítés: A Szent Klára templom a *Porta dei Grassini* kívül található. Ma használaton kívül áll, de a temetőőr kérésre kinyitja, megtekinthető. A kép eredeti helyén áll.

G. Marcocci, *Montepulciano: chiese esistenti ed esistite*, Montepulciano, Le Balze, 2000, 245–246. (M. K.)

165

Chiesa di S. Francesco [piazzetta di S. Francesco].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Ellipszis alakú vászonra festett olajkép, amely „S. Elisabetta regina”-t fél alakban, életnagyságban ábrázolja.

XVII. századi ismeretlen művész alkotása.

Brogi, *Inventario generale*, 303.

Kiegészítés: A századok során mind a Szent Ferenc kolostort, mind a templomot átépítették, a XX. század 30-as éveiben árvaházzá alakították át. Ma a templom használaton kívül, zárva van, csak a sienai *Soprintendenza dei beni Artistici e Storici*-hoz benyújtott hivatalos kérésre látogatható. A Banfi által leírt kép már nincs meg. (M. K.)

**Museo Civico, Pinacoteca Crociani*, via Ricci 10.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Táblára festett olajkép, 233 × 157 cm, névvel és 1545-ös dátummal. A Crociati hagyatékából származik.

G. Marcocci, *Montepulciano: chiese esistenti ed esistite, i. m.*, 137–140; *Toscana. Guida*, 674. (M. K.)

Montevergine

Basilica.

Martell Károlynak, Magyarország névleges királyának fogadalmi ajándéka Magyarország címeivel. – Károly, akit 1308-ban koronáztak Magyarország királyává, egy „cibóriumot”

ajándékozott a templomnak, amely jelenleg a *Cappella del Santissimo* baldachinjaként szolgál. Négy oszlop tartja, amely négy márványoroszlánra támaszkodik; az oszloponkon architráv fut körbe, amely nyolc kis csavart oszlopot tart, s ezeken egy nyolcszögű kupola nyugszik. Mind a négy oszlopra Magyarország címere van vésvé.

A baldachin mai állapotában a régi pazarabb baldachinból lett kiképezve, amely a főoltáron volt, mielőtt a templom 1629-ben megrongálódott.

Amato Mastrullo, *Monte Vergine Sagro del quale si descrive il Sagro Tempio e Real Monastero di Monte Vergine* (Napoli 1663), 688: „A mondott (magyar) királyságot II. Károly elsőszülött fiára, Martell Károlyra hagyta, aki felvette a királyi címet, és ennek öröme 1308-ban a főoltáron készítettett a saját költségén egy gyönyörű szép cibóriumot nagyon finom márványmozaikos kupolával. Az első négy oszlop négy márványoroszlánon állt, és a négy oszlopra másik nyolcat állítottak, és a nyolc oszlopra másik tizenhatot állítottak, és arra a tizenhatra tették a kupolát. Az oszlopokba belevésítették azt a négy folyót, amelyek Magyarországot szelik át, amelyek a Duna, a Dnyeper [sic! = Boristene], a Száva és a Dráva”. – I PP. Benedettini di Montevergine, *Montevergine Guida Cenni storici* (Roma 1905), 39, 41 (reprodukcióval).

166

Kiegészítés: Minden bizonnyal Róbert Károly ajándékaról van szó, hiszen 1308-ban Róbert Károlyt koronázták meg Magyarország királyává. Csorba, 53 (ill.). (Sz. L.)

Monticiano

Cappella della Ven. Compagnia di S. Lorenzo a Merse.

Dombormű Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Gipsz oltárkép, amely a Madonnát ábrázolja Szent Erzsébettel és Szent Lőrincsel. XVII. századi alkotás.

Brogi, *Inventario generale*, 369; Schmoll, 111.

Kiegészítés: A falu régi részében található a *Pieve di S. Lorenzo a Merse* és emellett a plébániatemplom mellett a *Compagnia della Misericordia* temploma. A plébániatemplom ma is működik, a *Compagnia della Misericordia* temploma viszont használaton kívül áll, és a berendezését elszállították, benne a Banfi által leírt kis gipszből készült domborműves figurákat is. (Alessandro Bagnolinak, a sienai *Soprintendenza dei Beni Artistici e Storici* munkatársának szíves közlése.) (M. K.)

Monza

Duomo.

Zsigmond magyar királyt ábrázoló freskó. – A középső hajó oszlopai fölött lévő ovális képekbe festett császárok között ott van Zsigmond képmása is, aki 1431. november 25-én lett megkoronázva ebben a dómban a vaskoronával.

A művet Carlo Carloni készítette 1739-ben.

S. F. A. S., *Descrizione della insigne Reale Basilica Collegiata di S. Giovanni Battista della città di Monza* (Monza, 1820), 200; Filippo Meda, *La Corona Ferrea del Tesoro del Dumo di Monza*, ne „L'Illustrazione Vaticana”, V (Roma 1934), 964; Bertarelli, *Lombardia*, 223.

Kiegészítés: Zsigmondot Milánóban koronázták meg a vaskoronával, amelyet a monzai dómban őriznek freskó a középső hajóban balra a negyedik oszlopon látható. Jó állapotban van.

Lombardia. Guida, 115; A. Barigozzi Brini – K. Garas, *Carlo Innocenzo Carloni*, Milano, 1967, 74.

**Székelymárki kehely*. – A Dóm kincstárában őrzik (lelt. sz. 55.). A magyar ötvösművészet remeke, filigrános ezüst kehely gyöngyökkel és smaragdokkal díszítve. 1510-ben készült. 1808-ban Pietro Crugnola esperes ajándékozta a dóm kincstárának.

A. Mihalik, *Il calice ungherese della cattedrale di Monza*, „Corvina”, 1929, 89; R. Conti, *Il Tesoro. Guida alla conoscenza del Duomo di Monza*, Monza, 1983, 76–78 (ill.). (K. Zs.)

Nápoly

S. Maria Donnaregina [largo Donnaregina].

Árpád-házi Mária nápolyi királyné temploma és monostora. – A monostort, amely egy 780-ban kelt dokumentumban *S. Pietro del Monte di Donna Regina* néven van említve és a XII. században változott a neve *S. Maria Donna Reginára*, Árpád-házi Mária, II. Károly nápolyi király felesége építtette újjá és bővítette egy új templommal 1298 és 1316 között. A XVI. században a klarisszák XIV. századi monostorát felújították és a nagy ke-rengővel bővítették. A templomot is több ízben felújították, 1620-ban azonban a klarisszák elhagyták, és a régi apszis elé egy új templomot építettek. Miután 1861-ben a monostort bezárták, a templomot különböző célokra használták fel, és a monostor egy részét a *via del Duomo* kiszélesítésekor lebontották. Az 1928-ban és 1934-ben folytatott restaurálás során, amennyire lehetséges volt, visszaadták a templom eredeti formáját.

A templom a XIV. századi építészeti egyik leglenyűgözőbb megnyilvánulása. A kapu a homlokzat alsó részén nyílik, míg a felső részén két egykaréjú ablaka van és közöttük egy nagy kerek ablak. A kapun át egy háromhajós terembe lépünk, amelyet magasságában egy nagy kórus vág félbe. Az alaprajz egyébként egyszerű; egy négy-szögű hajó, amelynek a végén nyílik az apszis, s a hajóban három-három egykaréjú ablak. Az alsó szint keresztboltozatai nyolcszögű oszlopokra támaszkodnak. A templom jobb oldali fala mellett van a *Cappella Loffredo*, négyszögű szoba, boltívvvel lefedve. Összességében a templom szigorú gótikus stílusjegységet valósít meg.

Gennaro Maria De Pompeis, *Memorie storiche intorno al Monastero ed alle pitture della vecchia Chiesa di Donnaregina*, Napoli, 1866; Emile Bertaux, *Santa Maria di Donna Regina e l'arte senese a Napoli nel secolo XIV* (Napoli 1899) 3, 21 (Történet), 27–33 (Építészeti); Gino Chierici, *Il restauro della Chiesa di Santa Maria di Donnaregina a Napoli* (Napoli 1934), 11–22 (Történet), 25–62 (Építészeti).

Árpád-házi Mária címere. – Két részre osztott pajzs, az egyik felén az Anjouk arany lilomai kék mezőben, a másik felén Magyarország négy fehér sávja vörös mezőben. Tüfából kifaragva látható a homlokzat kerek ablaka fölött és a Laffredo kápolna boltíveinek közepén. A templom belsejében a magasban körbefutott egy fríz, amelyre a XIV. században ugyanezt a címet festették rövid közönként ismételve. Ezen kívül a királyné heraldikai jelképét belefoglalták a boltívek középpontjában lévő címerekbe és magának a cikkelyekre osztott boltozotnak is díszítőmotívumát alkották, amelyen felváltva voltak láthatók az Anjou-k és Magyarország címerei. Az apszis majolika padlózatának elemein is, amelyet egy Caracciolo családhoz tartozó apátnő újított fel XV. században, megjelenik Mária címere a Carracciolo család címerével együtt. Ennek a padlózatnak az utolsó maradványait jelenleg a templom melletti kis múzeumban őrzik.

Bertaux, 27 (a homlokzat címerének reprodukciójával), 153 (a padlóteglák reprodukciója Mária címerével); Chierici, 18, 21, 67, 86.

Freskó Árpád-házi Máriával. – A homlokzat belső falára festett *Utolsó ítélet* bal oldalán, a menetben, amelyet Krisztus vezet a Mennyei Jeruzsálem felé, gyermekek, öregek, majd „egy királynő” halad, akiben Bertaux és Chierici magyarországi Mária alakját vélik felismerni. Egész alakos figura, fején koronával, bő köpenybe öltözve.

A szóban forgó freskót és vele együtt a templom összes freskóját Bertaux Pietro Lorenzettinek tulajdonította. Venturi volt az első, aki feltételezte Pietro Cavallini nápolyi működését, valószínűleg ő festette a művet 1308 és 1320 között.

Bertaux, 43; Chierici, 82, VII. és LXIX. tábla.

Freskó Árpád-házi szentekkel. – A kórusban, a harmadik ablakot lezáró falra festett Pünkösöd jelenete alatt, a vörös-fehér sávos alapon festett frízben, amik a Magyar Királyság színei, három Árpád-házi szent tűnik fel, félalakos ábrázolásban:

Szent István, középen, szemből ábrázolva, fenséges, hosszú szakállú aggastyán, aki a baljában tartja az országhalmát, míg a jobbját áldásra emeli;

Szent László, balra, szakállas erejének teljében lévő férfi, nagyrészt lekopott;

Szent Erzsébet, jobbra, kezében könyvvel, ez is részben lekopott.

A freskó alkotója ugyanaz, mint az előzőé.

Bertaux, 52, V. tábla; Chiarelli, 76, XXXVIII. tábla.

Árpád-házi Szent Erzsébet történetét ábrázoló freskó. – A kórus észak-keleti falán, a Passió jelenete alatt öt kép sorakozik a mi Szentünkre vonatkozóan.

Az elsőnek az alsó része olyannyira lekopott, hogy nem lehet megállapítani a tárgyát. A felső részén egy balkonon játszódik le II. András király találkozásának a jelenete leányával, aki a ölében tartja a csodás rózsákat.

A második kép két részre oszlik. A felső részen néhány kicsi figura ábrázolja a Szent gyerekkorát: balra letérdel egy kápolnában; középen a társnői táncolnak, jobbra Erzsébet egyetlen tánc után elmenekül a vigasságból. Az alsó részen játszódik egy tágas árkádsor alatt a királynő esküvője Lajossal, a magyar királyi pár, II. András és Meráni Gertrúd jelenlétében.

A harmadik kép három epizódot ábrázol: balra a Szent, amint egy szolgálólánnyal korbácsolatja magát; a fenti kis képecskén a Szent imádkozás közben tűnik fel újra; jobbra a férjétől búcsúzik, aki keresztes hadjáratba indul.

A negyedik kép azt örökíti meg, amikor a Szent gazdag ajándékot ad egy szegény asszonynak, aki a döbbenettől elájult és aztán az ő imájára újra felkelt. A fölötte lévő szinten két jelenetet lehet megkülönböztetni: a királynő engedelmességet fogad gyóntatójának, majd Krisztus látomása jelenik meg előtte.

Az utolsó, egy kissé zavaros kép fent Erzsébetet ábrázolja a gyermekeivel, amint az anyósa elkergeti Wartburgból, lent pedig kegyes cselekedeteit az általa alapított gothai kórházban, valamint a halálát papok és gyógyulásra váró bénák jelenlétében.

Monokróm freskók, egészében minden egyes kép *chiaroscuro* festménynek látszik, amelyen az egy kis cinóberrel felmelegített okkersárga keveredik a mézsféherrel. Az attribúcióhoz lásd az előző művet.

De Pompeis, i. m., 83 és köv.; J... i. „Egyházművészeti Lap”, II, 69; Bertaux, 50–52, VI. tábla (második kép); Chierici, 76–77, XXXIX–XLIII. tábla.

Árpád-házi Mária mauzóleuma. – A mauzóleum az Arnolfo di Cambio által alkotott síremléktípusba tartozik. A síremlék elemei: a fülke, a szarkofág és az elhunyt magasdomborművű alakja. A fülkét két oszlop határolja, amelyek a háromkaréjos, csúcsíves timpanonnal fedett boltívet tartják. A talapzaton a baldachin oszlopain kívül a négy erény áll, amelyek a szarkofágot tartják. Ennek három oldalán egy árkádsor húzódik, amelynek árkádjában láthatók a királynő gyermekei. Tizenegyen vannak, heten a hosszabbik oldalon és kettő-kettő a rövidebbik oldalakon. Az előlap közepén Toulouse-i Szent Lajos, a jobbán ül Martell Károly, Magyarország királya, aztán Durazzói János; balra Róbert király és Tarantói Fülöp; a szarkofág fölött sátor emelkedik. Két angyal kétoldalt széthúzza a függönyöket, s látni engedi az ágyon fekvő királynét, aki mellett két angyal virraszt. Magyarországi Mária ferences csuhát visel, fején korona. A sátor tetején, a magasban a Szűz Mária ül a Kis Jézussal; a két oldalán egy-egy angyal, az egyik elévezeti a királynét, s a másik a királyné általa alapított templom modelljét mutatja neki.

A márványból készült mauzóleum minden sík felületét geometrikus mintázatú polikróm intarziák díszítik. – A művet a sienai Tino di Camaino készítette 1325-ben.

De Stefano, 185ro; Celano, I, 229; Sigismondo, I, 130; De Pompeis, 83; Óváry, „Budapesti Szemle”, IV, 406; Bertaux, 127–29, XI. tábla; Fraknoi, Mária nápolyi királyné magyar királyné síremléke Nápolyban, „Archeologiai Értesítő”, XXV (1905), 385–393, 2 illusztrációval; Chierici, 103–119, XXXIX–CIII. tábla.

Árpád-házi Mária sírfelirata. – A szarkofág szélei mentén van bevésve, a következőképp:

„Hic requiescit sancte memorie excellentissima domina domina Maria Dei gracia Hierusalem, Sicilie, Ungarieque regina, magnifici principis quondam Stephani Dei gracia regis Ungarie (filia) ac relicta clare memorie inclyti principis domini Caroli secundi, et mater serenissimi principis et domini Roberti, eadem gracia Dei dictorum

regnorum Hierusalem, Sicilie regum illustrium, que obiit anno domini MCCCXIII, indiccione VI. die XXV, mensis Marcii, cuius anima requiescat in pace. Amen”.

De Stefano, 185, az olasz változatát adja: „Qui riposa l’Eccellentissima Signora di santa memoria Donna Maria per la Dio gratia Regina de Gierusalem, de Sicilia et de. Ungaria, del Magnifica Prencipe passato Stephano per la Dio gratia Re de Ungaria, et vidua de la clara memoria del Inclyto Prencipe et signor Carlo Secondo et Madre del Serenissimo Prencipe et signore Roberto per la medesima gratia de Dio de li detti Regni di Gierusalem et de Sicilia Regi Illustri, la qual mori l’anno del Signal Mille trecento ventitre nella sesta Inditione a di venticinque di Marzo. L’Anima de la quale riposi in pace, cosi sia.”— Celano, I, 229; De Dominici, I, 43; Óváry, i. m., 406; Bertaux, 128; Fraknói, i. m., 390.

170

Árpád-házi Mária mauzóleumának áthelyezésére vonatkozó felirat. – A mauzóleum eredetileg abban a templomban volt, amelyet maga Mária királyné építtetett, az új templom építése után azonban Eleonora Gonzaga apátnő parancsára 1727-ben az új templom apszisa melletti helyiségbe szállították át, s ezt az eseményt magának a mauzóleumnak az aljába véssett felirat örökíti meg:

D. O. M.

Corpus Mariae Hierusalem Siciliae et Hungariae Reginae
Stephani IV. Pannonici filiae et Caroli II. Andegavensis uxoris
quae huic coenobio iam tum ab exeunte octavo saeculo
Costantino et Irene imperantibus erecto
ae sacrarum virginum et familia antiquitate, opibus,
gloriaque amplissimis
perpetua frequentia celebrato
instaurando amplificandoque regalem munificentiam cuntulit
cum in antiqua ecclesia ab usque anno MCCCXXII
pene latinans jacuisset
in augustiorem patentioremque locum
pro munificentissimae ac religiosissimae principis maiestate
proque animi sui amplitudine
Eleonora Gonzaga abbatissa monialesque
transferendum curarunt
Anno Domini MDCCXXVII

Sigismondo, I, 130; De Pompeis, 83; Bertaux, 19, 1. sz.; Fraknói i. m., 393.

Kiegészítés: A templom kérésre látogatható, a bebocsátást a templom bal oldalán lévő utcácska végében lévő kapunál, az *Istituto Nazionale di Restauro* kaputelefonján kell kérni.

Prokopp M., *L'ex-chiesa di Donnaregina a Napoli e i suoi affreschi*, in *A magyar művelődés*, I, 171–180; Uő, *Szent Erzsébet falkép-ciklus a nápolyi Santa Maria Donna Regina-templomban*, in *Történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére*, szerk. Klaniczay G. – Nagy B., Bp., 1999, 413–424; Uő, *Magyar szentek*; P. Lövei, *The Sepulchral Monument of Saint Margaret of the Árpád Dynasty*, „Acta Historiae Artium”, 26 (1980), 175–221; Csorba, 50–51 (ill.); *Napoli e dintorni. Guida*, 232–235. (S. P.)

Cattedrale [Duomo – via del Duomo].

Magyarország címere. – A főbejárat kapuján faragva látható a négysávos címer. A főkaput a XIII. század utolsó negyedében készítették, II. Károly és magyarországi Mária uralkodása alatt.

Óváry, i. m., 402; Pór, 108 (reprodukcióval).

Martell Károlynak, Magyarország királyának a sírja. – A főbejárat felett, belülről láthatók I. Károly, Martell Károly és felesége, Habsburg Klementina sírjai, amelyeket Enrico Gusman alkirály, Olivares grófja állíttatott itt fel 1599-ben, amikor a királyi család tagjainak hamvait áthelyezték az apszisból. Az emlékművön a három figura fehér márványból van kifaragva, alattuk a következő felirat:

CARLO. I. ANDEGAVENSI. TEMPLI HVIVS. EXTRUCTORI.
CARLO. MARTELLO. HVNGARIAE. REGI.
ET. CLEMENTINAE. EIVS. VXORI. RVDOLPHI. I. CAESARIS F.
NE. REGIS. NEAPOLITANI. EIVSQ. NEPOTIS.
ET. AVSTRIACI. SANGVINIS. REGINAE.
DEBITO. SINE. HONORE. IACERENT. OSSA.
HENRICVS. GVSMANVS. OLIVARENSIVM. COMES.
PHILIPPI. III. AVSTRIACI. REGIAS, IN HOC. REGNO
VICES GERENS.
PIETATIS. ERGA. POSVIT. ANNO. DOM. MDIC.

Az emlékmű alkotója valószínűleg Pietro degli Stefani.

D'Eugenio, 16; Celano, I, 87; Sigismondi, I, 6; Catalani, I, 11; Zingarelli, 380; Loreto, 247: „Egy októberi napon 1837-ben... felnyitattam Martell Károly koporsóját, s egy ólomdobozt találtam benne, amely két arasz hosszú, s egy arasz szélességű és magasságú volt; az volt rávésvé, hogy Carolus Martellus, és volt benne a koponyán és a csontokon kívül néhány összegöngyölt ruha, szövetdarabok és egy fél pár cipő”. – Vö. Ludovico de la Villa Sur-Yllon, *Tombe Reali nel Duomo di Napoli*, „Napoli Nobilissima”, IV (Napoli 1895), 166–8.

Magyarországi Andrásnak, Nápoly királyának a sírja. – A sekrestyében, ami valaha Toulouse-i Szent Lajos kápolnája volt, a sírkövön Francesco Capece, mirabellai apát által diktált felirat olvasható:

ANDREAE. CAROLI. VBERTI. PANNONIAE. REGIS. F.
NEAPOLITANOR. REGI.
IOANNAE. VXORIS. DOLO. ET. LAQVEO. NECATO.
VRSI. MINVTVLI. PIETATE. HIC. RECONDITO.
NE REGIS. CORPVS. INSEPVLTVM. SEPVLTUMVE. FACINVS.
POSTERIS. REMANERET.
FRANCISCVS. BERARDI. F. CAPYCIVS.
SEPVLCHRVM. TITVLVM. NOMENQ. P.
MORTVO. ANNOR. XIX.
M.CCC.XLV.
XVI. KL. OCTOB.

1732-ben az a fal, ahol a síremlék volt, földrengés következtében megrongálódott, és az érsek, Francesco Pignatelli bíboros, hogy megjavíttassa, kivétette András csontjait, amelyek a falban voltak, s egy márvány urnában helyeztette el őket a padló alatt a síremlék előtt, s Gennaro Maiello kanonokkal márványba vésette a következő feliratot:

172

ANDREAE PANNONIAE REGIS OSSA
 PROXIMO IN TVMVLO IAM QVIESCENTIA
 VT PARIETI TERRAEMOTV CONCVSSO
 III. KAL. DECEMBRIS MDCCXXXII
 REFICIENDO LOCVM DARENT
 S. R. E. CARDINALIS
 FRANCISCVS CARD. PIGNATELLVS
 COLLEGI DECANVS ARCHIEP.
 NEAPOLITANVS HIS DECENTER COMPONENTA
 MANDAVIT
 X. KAL. MAY MDCCXXXIII.

D'Eugenio, 30; Celano, I, 105; Sigismondi, I, 16; Catalani, 21; Zingarelli, 80; Loreto, 116; Simonyi E., András magyar királyfi sírja Nápolyban, „Századok”. II (Pest 1868), 211–12; Öváry, i. m., 403; Hoványi, II, 187; Pór, a172. és a 173. old. közti tábla; Ludovico de la Villa, „Napoli Nobilissima”, IV, 168.

Kiegészítés: András herceg sírköve jelenleg a *Cappella della Santa Restituta* bejáratának jobb oldalán található, a *Cappella di S. Gennaróval* átellenes oldalon.

Napoli e dintorni. Guida, Horváth Z. Gy. (ill.), 125–127; Csorba, 52 (ill.). (E. B.)

Chiesa della SS. Annunziata [corso Siena].

Johanna, névleges magyar királyné sírja. – II. Károly király lánya a főoltár előtt van eltemetve, ahol a következő sírfelirat olvasható:

JOANNAE. II. HVNGARIAE. HIERSALEM. SICILIAE
 DALMATIAE. CROATIAE. RAMAE. SERVIAE. GALITIAE
 LADOMERIAE. COMANIAE. BULGARIAEQUE REGINAE
 PROVIN CIAE. ET. FOLCALQVE. IJ. AC. PEDIMONTIS
 COMITISSAE
 ANNO DOM. MCCCC.XXXV DIE. II. MENSIS. FEBR.

A jelenlegi sírkövet, amelyre ráírták a már elveszett eredeti sírkő feliratát is, 1606-ban állították.

D'Eugenio, 410; Celano, III, 314; Sigismondo, II, 138; Mastrallo, Monte Vergine Sagro, 696, a következő olvasatot adja: „Hic iacet Ioanna II. Dei gratia Hungariae Hierusalem et Siciliae Regina, quae obiit Anno 1435. Die secunda mensis Februarii Decimae tertiae Indictionis Neapoli, cuius anima requieseat in pace, Amen”.

Chiesa di S. Chiara.

Magyarországi Andrást, Calabria hercegét megörökítő felirat. – A márványba vésett felirat azoknak a nápolyi uralkodóknak rója le tiszteletét, akik jelen voltak a templom 1340-es felszentelésekor:

Ungariae Regis. Generosa. stirpe. creatus.
 Conspicit. Andreas. Calabrorum. Dux. veneratus.
 Dux. pia. Dux. magna. Consor. huicque. Joanna.
 Neptis. Regalis. sociat. soror. et ipsa Maria.
 Illustris. Princeps. Robertus. et ipse Taranti.
 Ipse Philippus. frater. vultu. reverenti.
 Hoc. Dux. Duracij. Karolus. spectat. reverendus.
 Suntque duo. fratres. Ludovicus et ipse Robertus.

D'Eugenio, 235; De Dominici, I, 51; Sigismondo, I, 256.

Kiegészítés: A feliratnak nincs nyoma. (H. Z. Gy.) •

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló dombormű. – Valois Mária, Károly calabriai herceg második felesége szarkofágjának oldalába faragva. A művet Tino di Camaino készítette 1331 és 1339 között.

Bertaux, 129.

Szent Erzsébet ereklyéi. – „Szent Erzsébetnek, a magyar király lányának nyakcsigolyája és bordája”.

D'Eugenio, 239.

Kiegészítés:

Horváth Z. Gy., 128–129 (ill.).

Chiesa di S. Giovanni a Carbonara [via S. Giovanni a Carbonara].

Nápolyi László magyar ellenkirály mauzóleuma. – A király lovas szobrával, valamint a sírkamra homlokzatán és a nagy boltív fölött lévő timpanonon a címerével, amelyben benne van Magyarország négy sávja is. Andrea da Firenze alkotása.

D'Eugenio, 158; Celano, I, 200; Mastrullo, Monte Vergine Sagro, 193.

Kiegészítés:

Lővei P., *Anjou síremlékek és címeres emlékek Nápolyban*, „Ars Hungarica”, 1, 1998, 18–51; Horváth Z. Gy., 131 (ill.); Csorba, 64–65 (ill.). (S. P.)

Chiesa e convento di S. Maria la Nova [via del Cerriglio].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Oltárkép a Szent Ferenc kápolnában, amelyet nyilvánvalóan a „Revelationes B. Mariae Virginis factae S. Elisabeth

filiae Regis Hungariae” alapján készítettek, mert – Sigismondo szerint – „a Miasszonyunkat ábrázolja, amint megjelenik Árpád-házi Szent Erzsébet előtt, aki ferences ruhát öltött”. Giuseppe Coringa alkotása.

Sigismondo, II, 223.

Marchiai Szent Jakab kápolnája, a történetét bemutató freskókkal. – Balra az első kápolna viseli a Szent nevét, aki apostoli inkvizítor volt Magyarországon. Celano szerint, „Massimo Stantioni lovag az egészzet freskóval festette ki, ahol Boldog Jakab sok tettet ábrázolta”.

—
174

Celano, IV, 9; Sigismondo, II, 221.

Marchiai Szent Jakab teste. – „Ugyanennek a kápolnának a főoltárán – ahogy Sigismondo tanúsítja – egy koporsóban, amit elöl üveglap takar, látható a mondott Szent egész teste, aki Nápolyban halt meg 1476 november 28-án.”

De Stefano, 126; D'Eugenio, 487; Celano, IV, 19; Sigismondo, II, 219; Nicolai, 294 (reprodukcióval).

Marchiai Szent Jakab történetét bemutató freskók. – Az egész kerengőt – Sigismondo szerint – „Simone Papa Marchiai Szent Jakab életét bemutató freskókkal festette ki; de ma a nedvesség miatt az egész festés tönkrement és elhanyagolt állapotban van”.

Celano, IV, 16; Sigismondo, II, 226.

Chiesa di S. Pietro Martire [corso Umberto I.].

Beatrixnek, Magyarország királynéjának a sírja. – Egyszerű márvány szarkofág az Aragóniai-ház címerével, a kórus falában elhelyezve, fölötte egy tábla a következő felirattal:

BEATRIX ARAGONEA PANNONIAE REGINA
FERDINANDI PRIMI NEAP. REGIS FILIA
DE SACRO HOC COLLEGIO OPT. MERITA
HIC SITA EST
HAEC RELIGIONE ET MVNIFICENTIA SE IPSAM
VINCIT.

D'Eugenio, 459; Celano, IV, 144; Cosenza, „Napoli Nobilissima”, IX, 104–9; Berzeviczy, 676, 189. sz. ill.

Kiegészítés:

Horváth Z. Gy., 130–131 (ill.); Csorba, 96–97 (ill.). (S. P.)

Chiesa di S. Restituta [Duomo].

Freskó magyarországi Máriával, Nápoly királynéjával. – A Boldog Remete Miklósnak szentelt kápolnában azon a falon, ahol ennek a Boldognak a története hat képre osz-

tott freskón van ábrázolva, a másodikon „látható – De Dominici beszámolója szerint – az oltárnál egy pap, amint felemeli a Szent Ostyát, ahol jelen van Mária királyné az udvarával és a Szent Remete térden állva, s látszik a gyermek Jézus, amint hozzá fordul az oltárra festett képről, ahol a Szűz ölében van ábrázolva”. A Pippo Tesaurónak mondott Filippo (1440–1480) alkotása, ma már nem létezik.

De Dominici, I, 30–31 azt is megjegyzi, hogy „a Szent Remete leírt cselekedeteit, amelyek a kápolnájában le voltak festve, néhány évvel azután, hogy a jelen *Vite* írója lerajzolta őket, a *Santa Restituta* sekrestyése, lemeszeltette... s a helyére egy modern képet tettek”.

Kiegészítés: A *Chiesa di Santa Restituta*t belefoglalták a dóm komplexumába, oldalkápolna lett belőle a *Cappella di San Gennaro*val szemben.

Napoli e dintorni. Guida, 213–214. (E. B.)

175

Chiesa di S. Severino [S. S. Severino e Sossio, via Capasso].

Vincenzo Caraffának, magyarországi perjelnek a sírja. – Az emlékművön az elhunyt szobra, amelyet Michelangelo Navarino faragott ki márványból, s rajta a következő felirat:

„Viator, Vincentij Carafae, Fabritij Rubensium comitis atque Andriae ducis filij ossa humata vides. Hic ab. exacta pueritia Hyerosolimitanorum equitum ordini adscriptus ac statim Hungariae prior creatus, militiae Turcarum obsidione laboranti opem tulit... Vixit ann. LIX, m. VI. Obijt anno D.ni M.DC.XI die VII. men. Jan.”.

D'Eugenio, 328; Celano, III, 217.

Kiegészítés: A templomot jelenleg restaurálás miatt zárva tartják. (E. B.)

Chiesa della SS. Trinità dei Pellegrini [via Ninni].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A főoltár képe. „Ezen a táblán a Szentháromság van ábrázolva, és lent az egyik sarokban Assisi Szent Ferenc, Szent Januarius, Toulouse-i Szent Lajos és Pádúai Szent Antal, a másik sarokban pedig Szent Klára, Viterbói Szent Róza, Szent Erzsébet és Szent Rozália térden állva, amint mindannyian a Szentséges Misztériumot imádják.”

– Fabrizio Santafede (1576–1628) alkotása .

De Dominici, II, 224.

Palazzo Reale [piazza Plebiscito].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Olajkép vásznon, amely Szentünket úgy ábrázolja, amint éppen alamizsnát oszt az általa alapított gothai kórház kapuja előtt. B. Schidone alkotása.

Fot. Alinari, 33658. sz.: *La Carità di S. Elisabetta*.

Kiegészítés: A festmény nem szerepel a jelenleg kiállított képek között. (E. B.)

Museo Nazionale.

Festmény Zsigmond magyar királlyal. – A temperával festett kép a római *Chiesa di S. Maria Maggiore* alapítását ábrázolja, és azt jelképezi, hogy V. Márton és Zsigmond szilárdabb alapokra helyezték a pápaság ingó épületét. Liberius pápa arcvonásai valójában Márton arcvonásainak felelnek meg, Johannes római patrícius profilból ábrázolt képében pedig jól felismerhető Zsigmond arca, bár nincs rajta sem királyi öltözet, sem pedig méltóságának bármi jele, pusztán egy kék ruhát visel. Vasari szerint maga Michelangelo volt az, aki felfedte, hogy a kép főszereplői V. Márton és Zsigmond király képét hordozzák magukon. Vasari nyomán Schmarsow a képet Masaccionak tulajdonította, de még mindig úgy tartják nyilván, mintha Masolino da Panicale műve volna. Akik Masolino szerzősége mellett érvelnek, (Rolfs, Horváth), úgy vélik, hogy a pápa IV. Jenő. Mindenesetre a művet 1421 és 1429 között festették.

Vasari, II, 242: „Ez a művész (vagyis Masaccio) sok táblaképet festett temperával, köztük Márton pápa életnagyságú képét, amelyen egy kapával jelöli ki annak a templomnak az alapjait, és mellette ott van Zsigmond császár. Egy napon Michelangelo és én erről a képről beszéltünk, s ő nagyon dicsérte, és aztán hozzátette, hogy azok Massaccio idején éltek.” – W. Rolfs, *Zur Grünewald-Forschung, Eine italienische Vorlage Grünewalds*, „Repertorium für Kunstwissenschaft”, XLII (Berlin 1920), 232. – Gnoli, *Pittori e miniatori nell'Umbria*, 39, úgy véli, hogy Arcangelo di Cola di Vanni műve, akit az a jelenet ihletett meg, amikor IV. Jenő 1433-ban Rómában megkoronázta Zsigmondot. – Horváth, „Corvina”, XI-XII, 62, 67 (7. sz. ill.). – Holik-Barabás, „Esercito e Nazione”, IV, 377, 379 (3. sz. ill.).

Kiegészítés: A kép jelenleg nincs kiállítva. (E. B.)

**Chiesa della Santa Maria dell'Incoronata, via Medina.*

Árpád-házi Szent László legendáját ábrázoló freskó. – A *Chiesa della Santa Maria dell'Incoronata* a XIV. század első felében az új kikötő közelében, a *Castel Nuovo (Maschio Angioino)* lábánál, a *Largo delle Corregge* (a lovagi tornák tere) mellett épült, mint II. Károlynak, Anjou Róbert király fiának királyi temploma. 1340 és 1342 között Giotto legjobb nápolyi tanítványa, Roberto D'Odoriso a Vikárius Kúriája termének a falára festette a „Bibliai történetek”-et ábrázoló freskóciklust, 1352-ben pedig a boltozatra a „Szentségek” és az „Egyház diadala” ciklust, amelyen megjelennek a nápolyi Anjou-ház alakjai. 1348-ban Anjou Johanna az avignoni pápai udvarba menekül Nagy Lajos magyar király ostroma elől, aki testvérének, Andrásnak, Johanna férjének halálát jött megbosszulni. A pápai törvényszék elismeri Johanna ártatlanságát, és Avignonban Johanna házasságot köt Tarantói Lajossal. 1352-ben a királyné visszatér Nápolyba, és a *Largo delle Correggen* felépítteti a Jézus Töviskoronájának szentelt templomot, s mellette egy kórházat a szegények számára, melyet Szent Márton szerzeteseinek a gondjaira bíz. Az új templom magában foglalta a Helynök Kúriáját is, amihez hozzáépült a kórház egyik oldalhajója. A templom díszítését, az „*I Sacramenti*”, „*Il Trionfo della Chiesa*”, „*Cristo in pietà*” c. freskóciklusokat Roberto D'Odoriso festette 1352–1354 között. November 25-én a *Chiesa*

*di Spina-Corona*ban koronázzák meg Anjou Margit királynét, III. Durazzói Károly feleségét. 1386-ban nagy lovagi tornát rendeztek a *Piazza delle Correggén*, annak a megünneplésére, hogy III. Durazzói Károlyt Magyarország királyává koronázták, a viadalt azonban félbeszakították, mert közben megérkezett a király halálának a híre. 1402-ben újabb lovagi tornákat rendeztek Durazzói Lászlónak, III. Károly fiának az esküvője alkalmából. 1403 és 1414 között László király, magyar trónkövetelő öhajára az oldalhajóban, az ún. *Cappella del Crocifisso*ban elkészül a „Szent László története” c. freskóciklus, melynek célja Durazzói László szándéka szerint nemcsak a hasonló nevű magyar nemzeti szent dicsőítése, hanem a magyar trón elnyerésére irányuló törekvéseinek a hangsúlyozása lett volna. A freskóciklust valószínűleg Carlo da Camerino egy követője festette, ugyancsak ő a szerzője a boltozaton lévő „Szűz Mária története” jeleneteinek is. 1442-ben a *Largo delle Corregge* az Aragóniaiakkal vívott összecsapásokban elpusztul, és Ferrante, az új király létrehozza a helyén a *Largo del Castellót*. Az Aragóniaiak megtartják a királyi patronátus jogát a *Chiesa di Spina-Corona* felett, amit ekkor már *Santa Maria dell’Incoronata*nak hívnak. 1476-ban a templom előtt kapta meg a magyar koronát Aragóniai Beatrix királyné, Mátyás király felesége. 1477-ben a templomban köt házasságot Ferrante király Katolikus Ferdinánd húgával, aki aztán 1503-ban a Nápolyi Királyságot a Spanyol Koronához csatolja. 1503 és 1537 között Pietro di Toledo alkirály átépíti a megerősített *Largo del Castello* területét, s az ennek következtében majdnem négy méter mélyre került *Chiesa dell’Incoronata* hanyatlásnak indul. A XVII. században a kórházat, amelybe a templom is beletartozott, raktárrá alakították. 1732-ben a templomot, mely továbbra is Szent Márton szerzeteseinek gondjaira volt bízva a kor ízlésének megfelelően újjáépítették, stukkókkal és színes márványokkal burkolták. 1806-ban Nápoly francia uralma alatt a szerzetesrendek feloszlatásának következtében a Karthauzi szerzetesek elhagyták a templomot, és az a *Confraternità di Santa Maria della Carità* kezelésébe került. Annak ellenére, hogy a föld szintje alá került és átjárta a nedvesség, a hívők a templomot még látogatták. 1889-ben a *Corso Umberto I* építésével megkezdődnek a város szanalási munkálatai. 1925 és 1930 között a *Chiesa dell’Incoronata*ban, mely immár el volt temetve a fölötte magasodó épület alatt, megteszik az első lépéseket a templom restaurálására. A belsejét megszabadítják a barokk-rokokó díszitményektől, és a templomot a *Congregazione di San Biagio* kezelésébe adják. 1959–1961-ben lebontják a fölötte lévő épületet, és megkezdődik a restaurálás. A freskókat leválasztják a falról, hogy restaurálják őket, s a falakon érintetlenül előtűnnek a Szent László története-ciklus Mestere freskókat előkészítő rajzai. 1993-ban a restaurált templomot kiállító teremként adják vissza Nápoly városának, mely mellett helyet kapnak a *Soprintendenza ai Beni Artistici e Monumentali* irodái is. A „*Storie di San Ladislao*” ciklus restaurált freskói ma állványokon elhelyezve láthatók a

XIV. századi templomban, a falakon megmaradt vázlatok előtt. Szent László történetének Mestere festette őket 1514-ben, Durazzói László halálának pillanatában. A freskó az „Anjou Legendárium” jeleneteihez hasonlóan egy virágvasárnapi körmenet jelenetét ábrázolja, amelyen László fehér ruhába öltözve a templomba megy, hogy megkoronázzák. Mögötte egy apród viszi Magyarország koronáját más főurak kíséretében. A feltételezett koronázási jelenet alatt egy magyarok és kunok között vívott csata jelenete látható, a jelenet jobb oldalán látszik Szent László fehér lovon, feje fölött glóriával. A harmadik jelenetben Szent László hódol Szent István koronája előtt, mielőtt rokonával, Salamonnal békét kötne.

E. Bernich – D. Fastidio, *La Chiesa dell'Incoronata. Gli affreschi dell'Incoronata*, in *Napoli nobilissima*, 1904; G. Del Guercio, *Il restauro della chiesa di Santa Maria Incoronata in Napoli*, „Partenope”, 4, 1961, 29–41; F. Strazzullo, *L'Incoronata di Napoli e il suo restauro*, „Fede e Arte”, 1962, 334–347; F. Bologna, *La pittura alla corte angioina di Napoli, 1266–1414*, Milano, 1969; G. Kaftal, *La pittura di Napoli e nel Meridione nel Quattrocento*, in *Pittura italiana. Il Quattrocento*, a cura di R. Contini – C. Cinetti, Venezia, 1987, II, 446–447; L. D'Aniello, *Il restauro della chiesa dell'Incoronata*, „Rassegna A. N. I. A. I. Campania”, 3, 1993; *S. Maria dell'Incoronata. Una lunga storia*, a cura di A. M. Cozzi, Napoli, Provveditorato agli Studi di Napoli – Soprintendenza di Beni Artistici ed Architettonici, Napoli, 1996; Miskolczy I., *Nápolyi Durazzói László*, „Századok”, 1921–1922, 499–523; Szentpétery I., *Magyar vonatkozású műemlékek Nápolyban*, „Uránia”, 1908, 379–384; Kerny T., *Középkori Szent László emlékek nyomában Nápolyban*, „Ars Hungarica” 1, 1991, 52–65; Sárközy P., *Magyar szentek kultusza Itáliában*, „Európai Utas”, 4, 2002, 33–38. (S. P.)

**Palazzo del Prefetto*, piazza Plebiscito.

Türr István emléktáblája és domborműve. – Türr István (1825–1908), az osztrák hadsereg egykori főhadnagya, a badeni, az angol és a piemonti hadseregek ezredese tagja volt a szicíliai Marsalában dicsőségesen partra szálló Ezrek csapatának mint Garibaldi első hadsegédje. Palermo elfoglalása után tábornokká léptették elő, majd Garibaldi kinevezte Nápoly és környéke első katonai és polgári kormányzójává. Szállását a királyi palota előtti hatalmas tér keleti oldalát lezáró épületben – az eredetileg a királyi vendégek kíséretét elszállásoló *Palazzo della Foresteria*-ban – tartotta. Ma ez az épület a Prefektúra székhelye. 2002-ben a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és Nápoly Városa a magyar kormányzó emlékére táblát helyezett el a palota nyugati oldalfalán és egy domborművet, Varga Tamás alkotását, mely Türr István kettős arcképét ábrázolja. Az emléktáblán a következő felirat olvasható:

TÜRR ISTVÁN
GARIBALDISTA TÁBORNOK
KIRÁLYI ALTÁBORNAGY
NÁPOLY ELSŐ KORMÁNYZÓJA
1860-BAN

STEFANO TÜRRE
 1825 – 1908
 GENERALE UNGHERESE GARIBALDINO
 TENENTE GENERALE
 REALE
 PRIMO GOVERNATORE DI NAPOLI
 1860
 2002
 MINISTERO DEL PATRIMONIO CULTURALE UNGHERESE
 COMUNE DI NAPOLI

179

Koltay Kastner, *A Kossuth emigráció*, 185–220; Csorba L., *Garibaldi*, Budapest, Kossuth, 1988, 207–290; Csorba, 136–141 (ill.). (Cs. L.)

**Posillipo, casa in via Nicola Ricciardi 7.*

Márai Sándor emléktáblája. – Márai Sándor író a második világháború utáni emigrációját követően 1949 és 1952 között a Nápoly melletti Posillipón lakott. Itt tartózkodásának emlékére 2000. szeptemberében, születésének centenáriumán emléktáblát helyeztek el egykori lakóháza falán, melyen a következő szöveg olvasható:

EBBEN A HÁZBAN LAKOTT	VISSE IN QUESTA CASA
1949 – 1952 KÖZÖTT	DAL 1949 FINO AL 1952
MÁRAI SÁNDOR	SÁNDOR MÁRAI
(1900 – 1989)	(1900 – 1952)
MAGYAR ÍRÓ	SCRITTORE UNGHERESE
A XX. SZÁZADI VILÁGIRODALOM	FIGURA DI RILIEVO
KIEMELKEDŐ ALKOTÓJA	DELLA LETTERATURA DEL '900

IL COMUNE DI NAPOLI
 IL MINISTERO PER I BENI CULTURALI D'UNGHERIA
 2000

Márai Sándor, *Napoli 1949–1957*, Bp., Helikon, 1999; Csorba, 236–237 (ill.). (Cs. L.)

Narni

Palazzo Comunale.

Galeotto Marziót, Mátyás király humanistáját ábrázoló freskó. – A terembe belépve a bal oldali falon volt látható a humanista egész alakos figurája, XVI. századi öltözetben. Alatta hosszú felirat állt. Az emlékművet a Cesi család készítette, 1856-ban megrongálódott és tapétával borították.

Giovanni Erolí, *Miscellanea Storica Narnese*, I (Narni 1858), 169–70, ahol egy metszet is látható, amely az emlékművet ábrázolja.

Galeotto Marzio emléktáblája. – Márványból, rajta egy kis plakett a humanista arcképpel, a következő felirattal:

MARZIO GALEOTTO

A plakett alatt a következő felirat olvasható:

—
180

ALLA MEMORIA DI
MARZIO GALEOTTO 1427–1497
ONORE DI NARNI
STORIOGRAFO DI CORTE
DI MATTIA CORVINO
RE D'VNGHERIA
LA SOCIETA MATTIA CORVINO
POSE
MDCCCCXXXVIII-XVI
/MARZIO GALEOTTO 1427–1497
NARNI BÜSZKESÉGE
CORVIN MÁTYÁS
MAGYAR KIRÁLY
UDVARI TÖRTÉNETÍRÓJA
EMLÉKÉRE
A CORVIN MÁTYÁS TÁRSASÁG
HELYEZTE
MDCCCCXXXVIII-XVI/

Farkas Zoltán magyar szobrászművész alkotása.

G. Collosi e A. Diofebi, *Galeotto Marzio* (Narni 1939), 3, II. tábla (reprodukcióval).

Kiegészítés: A Városháza dísztermének freskóit nemrég helyreállították. A terem előcsarnokában a XIX. századi frízen látható Galeotto Marzio arcképe profilból. A humanista arca a velencei *Biblioteca di San Marco* éremtárában őrzött érem ábrázolásához hasonló. Az arckép alatt olvasható „Galeotto Martio Philosopho” latin felirata. A Corvin Mátyás Társaság emléktáblája ma Galeotto Marzio szülőházának falán található. (L. T.)

**Bakócz Tamás bíboros, esztergomi érsek címere.* – Bakócz bíboros címere, aki 1513-ban tartózkodott Narniban, és akit látogatása alkalmából a város „örökös kormányzójává” nevezték ki, 1526-ban készült, a díszterem frízen látható VII. Kelemen címere mellett. (L. T.)

**Oltárkép Árpád-házi Szent Erzsébet ábrázolásával.* – A tanácsteremben őriznek egy oltárképet Ghirlandaio (Domenico Bigotti) festményével, mely Szűz Mária koronázását ábrázolja. 1486-ban Ercoli bíboros megbízásából készült a *Chiesa di S. Girolamo fuori città* számára. 1871-ben helyezték át a tanácsterembe. 2000-ben restaurálták. Az oltárkép oldalsó oszlopain néhány ferences figura látszik: Szent Ferenc mellett Árpád-házi Szent Erzsébet és Franciaországi Szent Lajos.

Palazzo Comunale di Narni. Iscrizioni onorarie nella Sala del Consiglio, in *Latina gens*, Narni, 1941, 1–3; G. Contini, *Guida turistica della città e del territorio di Narni*, Roma, 1973, 31, 38. (L. T.)

**Galeotto Marzio szülőháza*, strada Mazzini 18.

Galeotto Marzio emléktáblája. – A Banfi által leírt emléktábla Mátyás király udvari humanistájának arcképét profilból ábrázoló domborművel, amely eredetileg a *Palazzo Comunale*-ban volt, de a 2000-ben folytatott restaurálás során annak a háznak a homlokzatán helyezték el, amelyben a narnii humanista született.

G. Gollosi – A. Diofebi, *Galeotto Marzio*, Narni, 1939, 3; Csorba, 98–99 (ill.). (L. T.)

*Nigoline Bonomelli

Palazzo Monti della Corte, via Marconi.

Alessandro Monti piemonti ezredesnek, az 1849-es magyar szabadságharcban részt vevő olasz légió vezetőjének a leszármazottai palotájukban őrizték az olasz légió emléktárgyait, köztük a magyarországi olasz légió zászlaját. A palota ma elhanyagolt állapotban van, nem látogatható.

Lombardia. Guida, 613; Csorba, 128–129 (ill.). (K. Zs.)

Nocera dei Pagani

[ma: Nocera Inferiore]

Chiesa di S. Paolo.

Giovanni Battista Castaldónak, Erdély megbódítójának a mellszobra. – Márványból, az öreg katonát hosszú szakállal ábrázolja, a talapzatán a következő felirattal:

TRANSILVANIA CAPTA – AVCTO FERDINANDI IMPERIO – DATA-
QVE NORMA MILITIAE – COELO ANIMAM – MEDIOLANO CORPVS –
COENOBIO HVIC MEMORIAM RELIQVIT.

Alatta egy hosszú felirat, amely Castaldo katonai tetteit mutatja be, amelyek közül minket csak a magyarországi hadjárata érdekel:

„Io. Bapt. Castaldus Marchio Cassani et Platinae Comes, vir summa virtute, et rei militaris scientia clarissimus... Ab Romanor. et Boemiae regib. creatus in Turcas summus Imp. Misiae regnum ab illis occupatum recuperavit. Flagitiosos cum Turcis conspirantes supplitiis multavit. Lippam urbem munitiss. expugnavit, hostes interemit. Moldavium Turcar. centum mille militum ducem adversus se adventantem fugavit. De Turcis triumphavit. Albam Juliam in deditionem redegit. Diadema, sceptrumq. et dives paludamentum antiqua Pannoniae regum insignia, ibi asservata, summa industria adeptus, Romanor. Regi munus optatiss. Donavit... – Io. Mattheus Castaldus, Puteolanor. Antistes Io. Bapt. fratris amatiss.; et illius voluntatis obsequentiss. haec omnia facienda curavit”.

182

Mariano D’Ayala, Vita di Giambattista Castaldo famosissimo guerriero del secolo XVI, „Archivio Storico Italiano”, III. sorozat, V. köt., I. rész (Firenze 1867). 109, 121.

Giovanni Battista Castaldo sírja. – A katona sírkövén, melyet a felső részén címere díszít, a következő felirat olvasható:

IO. BAPT. CASTALDO
PROSTRATAE DACIAE
RESTITVTORI OPT.
LIVIA NEPOTIS F.
DMLXXV

D’Ayala, i. m., 122; L. A. Maggiorotti e F. Banfi, La fortezza di Temesvár e di Lippa in Transilvania (Roma 1933), 44.

A Magyarországon katonáskodó Giovanni Alfonso Castaldo sírja. – A sírkövön, amelyet Marcantonio Castaldo állíttatott 1589-ben, egy felirat olvasható, mely szerint Giovanni Alfonso „in Transilvania a Io. Baptista Castaldo Cassani marchione Caesaris duce et capitaneo generali avunculo subacta praeclaris strenue gestis corona sceptro illius regni imperatori Ferdinando relatis Maximiliani filii imperatoris a poculis adlectus, tribus peditum millibus Sicheto in Pannoniis praesidio fuit”.

D’Ayala, i. m., 121.

Norcia

Chiesa della SS. Annunziata.

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A bejárat mellett jobbra az első oltár képe, táblára festett olajkép, amely a Madonnát a Gyermekekkel ábrázolja, kétoldalt Szent Ferenc és Szent Erzsébet, alul pedig letérdelve Szent Bonaventura, Szent Antal, Szent Lajos és Szent Lajos király.

Szép mű, különösen színeinek finomsága miatt, Perugino egyik tanítványának tulajdonítható.

Guardabassi, Indice-guida, 147.

Kiegészítés: A képet ma a *Museo della Castellina*ban őrzik (piazza San Benedetto), címe *Madonna col Bambino e Santi Francescani* avagy *Tavola dei Terzari*. Nem olajjal, hanem temperával van festve, a Mazzonénak mondott Antonio Liberi di Faenza alkotása (1519). A *Chiesa della SS. Annunziata*, mely a városfal mellett emelkedett, már nincs meg, lebontották és a helyére építették a régi kórházat.

R. Cordella, *Norcia, guida storico-artistica*, Norcia, 2002. (L. T.)

*Noto

Palazzo Duchese, piazza del Municipio 1.

Petőfi Sándor mellszobra. – A szicíliai Noto városában született és élt Giuseppe Cassone, Petőfi Sándor verseinek olasz fordítója, akit 1880-ban a Petőfi Társaság, 1882-ben pedig a Kisfaludy Társaság tagjává választottak. Kiskőrösön, Petőfi szülőháza előtt 1985-ben állították fel Cassone bronzszobrát. E gesztus párjaként támogatta a Milleneumi Kormánybizottság, hogy 2000-ben Notóban a magyar költőnek emeljének emlékművet. Petőfi mellszobrát Csíkszentmihályi Róbert készítette. A szobrot a Városháza előcsarnokában helyezték el, talapzatán középen a költő neve, kétoldalt pedig a következő feliratok olvashatók:

Jobb oldalon:

PETŐFI SÁNDOR
(1823 – 1849)
MAGYAR KÖLTŐ
AKINEK VERSEIT
GIUSEPPE CASSONE
FORDÍTÁSÁBAN
ISMERTE MEG
AZ OLASZ KÖZÖNSÉG
MAGYAR MILLENEUM
2001

Bal oldalon:

SÁNDOR PETŐFI
(1823 – 1849)
IL POETA DELLA
NAZIONE UNGHERESE
DIVENUTO CARO
AGLI ITALIANI
GRAZIE ALLE

TRADUZIONI DI
GIUSEPPE CASSONE
PER IL MILLENARIO
DELLO STATO UNGHERESE
2001

H. Meltz, *La scuola siciliana di Petőfi*, Kolozsvár, 1879; R. Ruspanti, *Sicilia e Ungheria, un amore corrisposto*, Messina, Sampieri, 1991; G. Cassone, *Lettere a Margit*, a cura di R. Ruspanti, Soveria Mannelli, Rubbettino, 1994; Csorba, 192–194 (ill.). (Cs. L.)

Otranto

Fontana della Minerva /Minerva kútja/.

Azokról a magyarokról elnevezett kút, akik a város 1481-es felszabadításában részt vettek. – Otranto városa 1480 tavaszának végén II. Mohamed kezére került, s 1481 szeptember 10-én szabadította fel Alfonso calabriai herceg 800 magyar részvételével, akiket Mátyás király küldött. Laggetto, XVI. századi krónikáiról így emlékezik meg az eseményről: „Július 25-én, Szent Jakab napján 800 magyar érkezett a táborba, akiket a jó Mátyás király küldött Ferdinánd segítségére, 500 gyalogos és 300 lovas, bátor és nagyon derék emberek, és amint megérkeztek, a Minerváról elnevezett helyen táboroztak le, körülbelül 200 lépésnyire a várostól, ahol volt egy szép kút, ami még most is megvan, s attól a naptól fogva a törökök nem tudtak onnan vizet szerezni, így aztán azt a kutat emiatt még sokáig „a magyarok kútjának” hívták, noha az igazi neve mindig is Minerva kútja volt, ahogy még ma is az, miután a magyarok kútja név feledésbe merült.”

Óvári Leopold, Otranto felszabadításának 400-ik évfordulója, „Századok”, XV (1881), 493–8; Berzeviczy, 108; Luigi Muscarì, *Historia della guerra di Otranto fatta per Giovanni Michele Laggetto* (Maglie 1942), 59.

Albert de Berzeviczy, Béatrice d’Aragon Reine de Hongrie, I (Paris 1911), 169, egy az esemény emlékére emelendő emlékműről beszél: „Tout dernièrement il s’est produit, sur l’initiative du clergé, un monument en vue de commémorer ce fait d’armes par érection d’un monument il Otrante. François-Joseph, roi de Hongrie, s’est lui-même inscrit sur la liste des donateurs”.

Kiegészítés: A kút ma már nincs meg, de a város egyik legszebb panorámát nyújtó pontját, ahonnan a tengerre látni, ma is „*Fontana degli Ungheresi*”-nek hívják. (Herczog János szíves közlése alapján)

Padova

Chiesa di S. Antonio [piazza del Santo].

Freskók Nagy Lajos magyar királyal. – A S. Felice kápolnában három képen Ramiro, Asturia királya életének az epizódjai láthatók, akinek az alakjában állítólag

magyarországi Lajos van ábrázolva. Az első képen a király az ágyán fekvé látható, akinek álmában megjelenik compostellai Szent Jakab, aki arra buzdítja, hogy indítson háborút a hitetlenek ellen. A második képen a király a trónon ül, országának nagyjai között, akiknek előadja az álmod. A harmadik képen Simancas ostroma zajlik, Ramiro vezetésével, akinek az imájára megjelenik Szent Jakab, hogy lerombolja a város falait. Az a tény, hogy a második és a harmadik képen a király egy liliumokkal, az Anjou-k jelképevel hímzett köpenyt visel, megerősíteni látszik Anjou Lajos és Ramiro király azonosítását, akinek az arcvonásai teljesen megegyeznek a magyar király arcképein láthatókkal, és amilyen korúnak látszik, az pontosan megegyezik azzal, amilyen a király volt 1379 körül, amikor a freskók készültek.

A mű a veronai Altichiero alkotása.

Giuseppe Gerola, *L'effigie di Luigi il Grande d'Ungheria in un affresco a Padova*, „Turismo d'Italia”, (Roma 1929), fasc. VI, 17; Uő, *Le fonti italiane per la iconografia dei Reali di Polonia*, „La Bibliofilia”, XXXVI (Firenze 1934), 442; Dercsényi, „Corvina”, Új sorozat, III, 468.

Kiegészítés: A *Cappella di San Felice* avagy *Cappella di San Giacomo* a jobb oldalhajóban található, Szent Antal sírjával szemben. A freskókat teljes egészében restaurálták 1996 és 2000 között.

Horváth Z. Gy., 22–23 (ill.); Csorba, 60–63 (ill.). (A. B.)

A freskón ábrázolt személyek azonosításához vö.: M. Plant, *Portraits and Politics in Late Trecento Padua: Altichiero's Frescoes in the S. Felice Chapel, S. Antonio*, „The Art Bulletin”, LXIII, 1981, 406–425; N. Mann, *Petrarca le voyageur de l'esprit*, Grenoble, Millon, 2004, 9. (Sz. L.)

Guglielmónak, Magyaróvár plébánosának a sírja. – Egy pap alakját ábrázoló sírkő, a következő felirattal:

ANNO DNI M.CCC.LIX QVINTO DIE MENSIS AVGVSTI OB DNVS WILELMVS DE ALTEMBVRG. Q. PLEBAN. IN CYFER HIC SEPVLTVS.

Bernardo Gonzadi, *La Basilica di S. Antonio di Padova*, II (Padova 1854), 59; Veress, *Matricula*, I, 2, akik egybehangzóan azt állítják, hogy a plébános Nagy Lajos 1347–48-as hadjárataiban kellett, hogy részt vegyen Velence ellen, hogy aztán Padovában érje a halál.

Kiegészítés: A sírkőnek a Bazilikában nincs nyoma. (A. B.)

**Szent Lipót avagy osztrák–magyar kápolna.* – Banfi nem említette azt a kápolnát, amely a szentély körüli körfolyosóról nyílik. A második kápolnáról van szó, Szent Antal ereklyéitől balra. Ebben a kápolnában őrizték egykoron Piazzetta híres *S. Giovanni Battista*-képét (1744), mely most a *Salone della Veneranda Arcában* van kiállítva. A kápolnát a XIX. század végén osztrák és bajor művészek osztrák–magyar kápolnává alakították a Monarchiából érkező zarándokok számára. Fa oltár, rajta a magyar címer, F. Stuflesser di Valgardena alkotása (a XX. század első éveiből). A falakon látható freskók a bajor G. Fugel alkotásai 1905-ből. A jobb oldali falon Árpád-házi Szent Erzsébet van megfestve, mely fölött a magyar címer és

másik két szent. A nagy ablak közepén az oltár fölött az osztrák címer mellett látható a magyar címer. A kápolnában egy ikon is található Szent Erzsébet ábrázolásával.

V. Gamboso, *La basilica del Santo di Padova*, Padova, Messaggero, 1991; Horváth Z. Gy., 22–25 (ill.). (A. B.)

**Árpád-házi Szent Kinga ábrázolása.* – A szentély körüli körfolyosón, az osztrák-magyar kápolna mellett található a lengyel kápolna, amelynek falán, valamint a kovácsoltvas kapun látható. Árpád-házi Szent Kinga ábrázolása is. (É. M. A.)

Chiesa degli Eremitani.

Freskó egy magyar püspök arcképével. – A Szent Kristóf vértanúhalálát ábrázoló freskóciklus utolsó képén volna lefestve, Vasari szerint „egy bizonyos magyarországi püspök, egy teljesen ostoba ember, aki egész nap kóborolt Rómában, s aztán éjjel az istállóban aludt, úgy, mint az állatok”. Andrea Mantegna alkotása.

Balogh J. a magyar püspököt abban a jelenet előterében ábrázolt fiatal egyházi személyben véli felfedezni, aki a halott óriás lábát tartja, kijelentvén, hogy az nem más, mint Janus Pannonius, Pécs püspöke. Huszti kétségbe vonja ezt az azonosítást, megjegyezve, hogy Janus Pannonius nem lehet a Vasari által említett és Mantegna által megfestett püspök, mert csak 1459-ben nyerte el a püspökséget, miközben a mű, Kristeller szerint, 1448 és 1455 között készült.

Vasari, III, 391. – Balogh Jolán, „Századok”, 1925, 237–243 (1. sz. ill.); Huszti József, Mantegna és Janus Pannonius, ugyanott, 1926, 613–19; Balogh, ugyanott, 889–90.

Kiegészítés: A *Cappella Ovetari* (a főoltártól jobbra a második kápolna) a második világháború bombázásai során elpusztult, és csak részlegesen lehetett újjáépíteni. Az öt részből álló freskóból, melyet Mantegna és tanítványai festettek 1448 körül, csak az alsó kép maradt meg, ez is erősen megrongálódott állapotban az alsó részén, és néhány töredék a felső részből, de a feltételezett Janus Pannonius arckép érintetlen maradt.

Progetto Mantegna. Mostra in ricordo del 60 anniversario del bombardamento, Padova, Fondazione Cassa di Risparmio, 2004. (A. B.)

Eperjesi Fábján Dániel sírja. – Az immár elveszett sírkövön a következő epitáfium volt olvasható:

D. O. M.

ET MEM. PERPETVAE D. DANIELIS FABIANI MAERORIS
PLENVS POS. CLAVD. PLVM DANVS.

Siste viator iter quo contemplabere fortem
Humanae vitae, siste viator iter.

Cinctus eram patriae commissum reddere clarum

Nobilitate virum Ach Eektie vive vale.
 Dura, sed heu miserum me sorsque febrisque maligna
 Iusserunt mortis ire perire vias.
 Ungarus ante fui stemmate Fabiniano,
 Artoque et aurae bis lustra quaterna natali.
 Disce viator, hora nihil esse incertius unquam
 Certius, et morte; disce, viator, abi.
 Obijt III. Feb. Anno Incar. MDCXXIII.

Eperjesi Fábján Dániel, 1609 és 1619 között volt a Padovai Egyetem hallgatója, később visszatért e városba, mikor 1673. február 3-án itt érte a halál. A dán Claudio Plum temette el, aki a sírkövet is állíttatta.

Tomasini, 169; Iacobus Salomonius, Inscriptiones Patavinae sacrae et prophanac (Padova 1708), 242; Veress, Monumenta, III, 247.

187

Chiesa di S. Francesco.

Az erdélyi Orbók István sírja. – Az immár eltűnt sírkövön a következő felirat állt:

STEPHANVM KOKOSIVM TRANSILVANO VNGARVM PHIL. ET MEDIC. DOCTOREM ET IN HOC CENOSODOCHIO MEDICVM ADSISTENTEM SOLERTISS. ANNOS XXXII. NATVM, POSTEAQVAM EIQVE ANIMA ANNO SALVTIS MDCXXVIII. XXIII. APRIL. IPSO NEMPE DIE PASCHATIS HORA XXI. CAELESTI CONSORTIO ADSCRIPTA EST, POPVLARES MOESTISS. NOVISSIMVM EXSEQVVTI OFFICIVM SVB CERTA BEATISSIMAE RESVRRECTIONIS SPE IN HANC REQVIEM INFERRI CVRAVERVNT, DEIN SAXVM HOC AERE LAVRENTIJ BALK CLAVDIO-POL. COMPARATVM

INSCRIPTIONE ORNAVIT MATTHAEVS SCZANAKI VNG.

HIC IVVENIS FORTIS MEDICVS IACET

ERGO NEC AETAS NEC VIS NEC MEDICVS

VINCERE FATA QVEVNT.

Amint az a felirattól kitűnik, a sírkövet honfitársai, Balk Lőrinc és Csanáki Máté állíttatták az elhunyt orvosnak, aki a padovai kórházban dolgozott, ahol 1628. április 23-án halt meg.

Tomasini, 243; Veress, I, 117.

Chiesa di S. Giustina [prato della Valle].

Sagredo Szent Gellért csanádi püspök vértanúhalálát ábrázoló festmény. – Jobbra a harmadik kápolna oltárképe, vászonra festett olajkép. A földön fekvő Szent fehér albába és aranyozott palástba van öltözve. Fölötte a hóhéra, amint egy hosszú lándzsával átdöfi. Jobbra egy alak gyermekkel a karjában; a magasban az Örökkévaló felhőkön, angyalok között. Balra a távolban egy falu.

PADOVA

A templom Modesta Albanese által készített „Térképe”, amelyet Francesco Bertin metszett és Albanio Albanese adott ki 1694-ben, az oltárt 1678-ra datálja, és Carlo Loth (1632–1698) műveként jelöli meg.

P. Brandolese, *Pitture di Padova nuovamente descritte da P. B.* (Padova 1795), 90; G. A. Moschini, *Guida per la città di Padova* (Venezia 1817), 124; *Guida di Padova e la sua provincia* (Padova 1842), 238; Thieme-Becker, XXIII, ad vocem; *Inventario*, VII, 114.

Chiesa di S. Lorenzo [a templom már nem létezik].

188

Az erdélyi Gref (Bakfark) Bálint sírja. – A *Cappella di S. Filippo* Neriben temették el az 1576. augusztus 22-én elhunyt híres erdélyi muzsikust, sírkövén a következő felirattal:

D. O. M. A.

NOBILI VIRO VALENTINO GREFIO ALIAS BAKFARK E
TRANSILVANIA SAXORVM GERMANORVM COLONIA ORIVNDO
QVEM FIDIBVS NOVO PLANE ET INVSITATO ARTIFICIO
CANENTEM AVDIENS AETAS NOSTRA VT ALTERVM ORPHEA
ADMIRATA OBSTVPVIT.

AMPHION ORPHEVS ET ARION PSALLERE DOCTI
CREDENTVR MERITO TE GENVISSE GREVI
AVT ILLOS POSITVS DOCILI TESTVDINE QVONDAM
EFFINXIT GENII DIA MINERVA TVI
QVID REAR IN TE VNO PLVSQVAM GENIALIS ARION
ORPHEVS AMPHION NEMPE VIDENDVS ERAT.
OBIIT ANNO DNI M. D. LXXVI. IDIBVS AVGVSTI
VIXIT ANNOS LXIX.

NATIO GERMANICA VNANIMES ET TESTAMENTI
EXECVTORES P.

A templomot 1810 előtt lebontották, ezt követően a sírkő, amely tévesen teszi Gref halálát augusztus idusára (13), elveszett.

Tomasini, 217; Jacobus Salomonius, *Inscriptiones Patavinae sacrae et prophanae* (Patavii 1708) 317; J. Tröster, *Das alt und neu Teutsche Dacia* (Norimberga 1666), 192; Veress, I, 87.

Chiesa di S. Sofia [via Altinate].

Horvát Gáspár sírja. – A sírkő felirata:

D. O. M.

GASPARI HORVAT CIPCIO IN NOBILI FAMILIA APVD PANNONIOS IN
TRACTV BODROGIENSI NATO SUMMA PROBITATE ET INGENIO
PRAEDITO QUI CVM E TRANSILVANIA PATAVIVM LITTERARVM
CAVSA SE CONTVLISSET ATQVE EOS IAM PROGRESSVS IN HVMA-
NITATIS STVDIIS ET OMNI PARTE PHILOSOPHIAE FECISSET VT

SVMMA QVAEQVE PROPEDIEM AB EO EXSPECTANDA VIDERENTVR
IN IPSO AETATIS FLORE PRIDIE NON. APRIL. ANNO A CHRISTO NA-
TO M. D. LXV EXTINCTVS EST. MARTA CIPCIA MATER MAESTISSIMA
FILIO VNICO H. M. C.

MARTINO BERZEVICEIO ET VOLPHANGO KOVACIOCIO
PANNONIIS PROCVRANTIBVS

Berzeviczy Márton és Kovacsóczy Farkas, az 1565. április 4-én elhunyt Horvát
tanulótársai állították.

Tomasini, 191; Veress I, 72.

189

Kiegészítés: A jobb oldali hajó nyugati falán egy gyóntatószék fölött ma
is megvan a magyar tanuló sírköve, felirata jól olvasható.

Horváth Z. Gy., 26–27 (ill.). (A. B.)

Università [Palazzo del Bò, piazzetta della Garzeria].

Az egyetem magyar tanulóira vonatkozó feliratok és címerek:

(Előcsarnok [Cortile Vecchio del Bò])

1599.VNGARA: IOHANNES CEGLEDIVS VNGARVS. [A nyugati folyosó
boltozatán.]

1600. [VN.RA] IOHANNES MENIZER [A keleti folyosó boltozatán.]

1601. VNGARA: STEPHANVS ZEKILIVS [A keleti folyosó boltozatán.]

1662: ANDREAS PÉTSI TRANSYLVANO-HVNGARVS

CONS. ANAT. PHIL. ET M. D. [A címer ma a Sala Mostra Storicában van
elhelyezve, az északi falon.]

Veress, I, 108, 109, 110, 130, ahol megjegyzi, hogy a „Menizer” név az eperjesi Melczer János nevé-
nek felel meg.

Kiegészítés:

**A Cortile Vecchio del Bò Banfi által nem említett címerei:*

1611 VNGARA PAVLVS CHEVENHVLLER LB.

(Azaz Kheunhueller. A nyugati folyosó boltozatán olvasható.)

1613 VNGARA DANIEL A ROCHAO (A nyugati folyosó boltoza-
tán.)

1617 VNGARA CLAVDIVS PLVMM

(Azaz, Plum Claudius Danus. A déli folyosó boltozatán.)

1615 VNGARA PAVLVS BENNER DERVDEN (A keleti folyosó
boltozatán.)

1621 VNGARA GEORGIVS GVMPELSKERM

(Azaz, Georgius Gumpelzhaimer. A keleti folyosó boltozatán.)

**Bronz emléktábla az 1956-os forradalom emlékére.* – A Padovai Egyetem Magyarországról menekült tanulói a forradalom 10. évfordulóján bronz emléktáblát helyeztek el az egyetem udvarának a falán. (A. B.)

(A „juristák” terme [*Aula Nievo*])

- 1579 VNGARA: STEPHANVS GALFFY DE GERE(ND) VNGARVS
[A boltozaton.]
- 1579 PROVINCIALE: JOHANNES HAAN POSONIENSIS PANNONIVS
[A boltozaton.]
- 1581 JOHANNES HAAN POSONIENSIS PANNONIVS [Nem található.]
- 1582 HVNGARA: JOHANNES A PAAR PANNONIVS [A boltozaton.]
- 1583 JOHANNES APOR PANNONIVS [Nem található.]
- 1602 VNGARA: IVLIVS AB HERCNOWITER VNGARVS
[A címer a Cortile Vecchio felső árkádsorán található, a nyugati folyosó boltozatán]
- 1603 IVLIVS AB HERCNOWITER HVNGARVS [Nem található.]
- 1663 LAVRENTIVS TOPPELTINVS TRANSYLVANVS
[A címer a Cortile Vecchio felső árkádsorán található, az északi folyosó falán, a kapuzatnál.]
- Veress, I, 89, 90, 91, 108, 111, 112, 131.

(Az „artisták” terme [*Aula Magna*])

1640. ROMANA:

BENEDICTVS ARCOSINVS TRANSYLVANO HVNGARVS
I. N. G. A. PROC.
BENEDICTVS ARCOSINVS TRANSYLVANVS HVNGARVS
INCLYTAE
NATIONIS GERMANICAE ARTISTARVM PROCVRATOR

[A címer a *Cortile Vecchio*-ban, a keleti folyosó falán található.]

1641.

MARTINVS HERRMANN EQVES TRANSYLVANVS
PHIL. ET MED. DOCT. ASSESS(OR) 1669

[A nyugati falon található, a fal jobb oldali ajtaja mellett balra.]
Veress, I, 125, 126, 132.

(Árkádsor [A *Cortile Vecchio* felső árkádsora])

BENEDICTVS ARCOSINVS TRANSYLVANO-HVNGARVS
ANATOMICVS ET NATIONIS GERMANICAE CONSILIARIVS. 1640.
IOHANNI HERTELIO TRANSYLVANO) SYNDICO MERITISSIMO

ARTISTARVM VNIV(ERSITAS) P(ATAVINAE) P(OSVIT)
ANNO M. D. XCV

[A címer a *Sala Mostra Storicá*bán az ablakok oldalán lévő falon található.]
Veress, I, 107, 125.

Kiegészítés:

**Banfi által nem említett címerek:*

1620 VNGARA D. DANIEL RANTZAW (*Északi folyosó.*)

1608 VUNGARA SALAMON MEEYLGRAVBER (*Keleti folyosó.*) (A. B.)

191

Az erdélyi Hertel János sírköve. – Salomoni szerint, „ad lyceum, extra theatrum proximo auditorio ad dexteram” volt egy sírkő, a következő felirattal:

IOHANNI HERTELIO TRANSYLVANO
SYNDICO MERITISSIMO ARTISTARVM
VNIV. POS. ANNO. 1591.

Ugyanarról a Hertelről van szó, mint akit az előbbi felirat említ. (A sírkő már nincs meg.)

Salomoni, i. m., 220. sz., „Heritio” alakban elferdítve közli a nevet; Veress, I, 99.

Kiegészítés:

L. Rossetti, *Gli stemmi dello Studio di Padova*, Trieste, Lint, 1983; Horváth Z. Gy., 28–33 (ill.); Csorba, (70–71). (A. B.)

Az egykori Castello Carrarese [piazza del Castello].

Nagy Lajos magyar király címerét ábrázoló dombormű (1). – Vercit idézve, „a kastély árkádsorán, amelyet a Francesco il Vecchio da Carrara építtetett újjá”, található volt egy címer, amit évszázadokon keresztül III. Ezzelino címerének tartottak, és maga Verci mint ilyet publikálta; de valójában Lajos magyar királyé volt, ahogy azt Franceschetti kimutatta, aki szerint 1374-ben Francesco il Vecchio helyeztette oda. S valóban a Verci által készített reprodukció tökéletesen megegyezik a magyar király címerével; magában foglalja az osztott pajzsot, az első mezőben arany lilomok vannak elszórva, a második pedig vörös-fehér sávos, a címerpajzsos egy koronás strucc struccotlak között, csőrében egy arany patkó. A dombormű, amelyet Franceschetti azonosnak vél azzal, amit valaha Antonio Pioppo birtokolt, immár eltűnt.

Giambattista Verci, *Storia degli Ecelini* (Bassano 1779), 90, a címer reprodukciójával, amit „a lehető legnagyobb igyekezettel rajzoltatott le Domenico Ceratóval” és aminek az alapján maga Verci csinálta rézmetszetet. – Francesco Franceschetti, *Sul creduto stemma gentilizio degli Ezzelini*, „Giornale Araldico-Genalogico-diplomatico” XXIV (Napoli 1896), 1–8 (reprodukcióval); Nicolò de Claracini Dornpacher, *Lo stemma dei Da Orano o Da Romano* (Padova 1906), 32 (reprodukcióval); Luigi Rizzoli jun. „Nuovo Archivio Veneto”, új sorozat, XIII. köt., I. rész (Venezia 1907), 201–7.

Nagy Lajos magyar király címerét ábrázoló dombormű (II). – A volt kastély nyugati falán, egy mellette lévő nyitott lépcsőnek a lépcsőfordulója magasságában ma is látható egy ötszögű keret, díszítésmaradványokkal, amely meglehetősen hasonlít a Verci által reprodukált címerhez. Ezen a kereten belül volt kifaragva egy címer koronás sisakkal, amelyen sisakdíszként a szárnyas strucc áll, ami kivehető annak ellenére, hogy az 1797-es véső elrontotta, emlékeztet magyarországi Lajos címerére.

De Claricini Dompacher, i. m., 32 (reprodukciónal); Dercsényi, „Corvina”, id. kötet, 479.

192

Kiegészítés: A *Castello Carraresét* 1807-ben börtönné alakították, és ma is az Igazságügyi Minisztérium alá tartozik. Egyetlen dombormű létezik, amelyet az új *Museo Civico*-ban (*Palazzo Zuckerman*, corso Garibaldi 33) őriznek. A G. Lorenzoni által ismertetett dombormű tökéletesen megfelel a Banfi által leírtaknak. Banfi valószínűleg tévedett, amikor két különböző domborműről írt, mindkét leírás valószínűleg ugyanarra az egyetlen, ma a *Museo Civico*-ban őrzött domborműre vonatkozik.

G. Lorenzoni, *Il castello di Padova e le sue condizioni verso la fine del secolo decimottavo* (1896), Padova, Ed. Signum, 1983. (A. B.)

Museo Civico [piazza Eremitani].

Nagy Lajos magyar király címerét ábrázoló dombormű. – A kastély tornyán volt, a városra néző oldalon, a főudvar loggiájának a közepén, a Bacchiglione folyóra néző mellékka-pu fölött, amelyet az öregtorony vigyázott. Amikor 1807-ben úgy döntöttek, hogy a *Castello Carraresét* fegyházzá alakítják kényszermunkára ítélték számára, [a dombormű] Giovanni Lazzara, majd a Malmignati család birtokába került, amely 1874-ben a Városi Múzeumnak adományozta, ahol most a kerengő déli falán található.

Franceschetti, i. m., 3, De Claricini Dompacher, i. m., 31, reprodukcióval; Rizzoli, „Nuovo Archivio Veneto”, id. kötet (reprodukciónal); Veress, I, 3; Andrea Moschetti, *Il Museo Civico di Padova*, 2. kiad. (Padova 1838), 386, 303. sz. ill.; Dercsényi, „Corvina”, id. kötet, 474, 479 (reprodukciónal).

Kiegészítés: Ma a dombormű a *Museo Civico* új székhelyén, a (*Palazzo Zuckerman*, corso Garibaldi 33.) található, a nagy kerengő keleti falának támasztva. A *Castello Carrarese* keleti kapujáról származik, ahová 1378-ban állíttatta Francesco Settimo, a Da Carrara-családból származó fejedelem, Nagy Lajos iránti hódolata jeléül, akitől a Feltre és Cividale városok feletti hatalmat kapta. A címert 1979-ben restaurálták, de néhány ponton meg van rongálódva.

M. Cisotto – G. Maricher – R. Parise – C. Semenzato, *Cento opere restaurate del Museo Civico di Padova. Sculture*, Padova, Soc. Tipografica, 1981. (A. B.)

(Bottacin Gyűjtemény)

Zsigmond magyar király pecsétje. – Két oldalú viasz pecsét, átmérője 113 mm; az előlapon a király és császár szemből a trónon ülve, koronával, jogarral és országalmával, körben dupla sávban gót írással: SIGISMVNDUS DEI GRACIA ROMANORVM

IMPERATOR etc.; a hátlapon kétféjű sas dicsfénnel övezve és a felirat: A QVILA EZECHIELIS SPONSE MISSA EST etc.

W. de Graj, *Catalogue of Seals in the Departement of mss. in the British Museum* (London 1900), VI, 21191 sz.; Moschetti, i. m., 485, CCCLXIX. sz. ill.

Kiegészítés: Zsigmond pecsétje a *Museo Civico* új székhelyén (*Palazzo Zuckerman*, corso Garibaldi 33), a Bottacin Gyűjteményben található (lelt. sz. 16815).

A Moschetti, *Il Museo Civico di Padova*, Padova, 1938. (A. B.)

Prato della Valle.

Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király szobra. – A híres emberek szobrai között, a belső körben mészkőből kifaragva, a következő felirattal:

STEPHANO.BATTOREO
OLIM. GYMNASII . PATAVINI. ALVMNO
POSTEA. POLONIAE. REGI . CLARISSIMO
STANISLAVS . POLONIAE. REX .
PROLIXO. ET . IN . EIVS . MEMORIAM
ET . IN . CIVIT. MERITISSIMAM . ANIMO
P. C.
ANNO. MDCCLXXXIX .

A művet 1789-ben Giovanni Ferrari készítette II. Szaniszló lengyel király megbízásából.

G. Neumayr, *Illustrazione del Prato della Valle* (Padova 1807), 84; Guida di Padova, 301; Balla Ignác, „Stephano Battoreo”, „Vasárnapi Újság” LVI (1909), 42. sz.; Veress, I, 42; Gerola, „La Bibliofilia”, XXXVI, 452.

Kiegészítés: A szobor a belső körben található, a keleti híd mellett balra. A figura valószínűleg egy kardot tartott a jobbában, a bal kezében pedig egy pajzsot. Az orra letörött. A szobrot nemrég restaurálták.

Horváth Z. Gy., 34–35 (ill); Csorba, 114–115 (ill). (A. B.)

**Chiesa di S. Stefano d'Ungheria, via Ciamician.*

A templom Padova déli periferiáján található. Egy 1960-ban épült, nyolcszög alaprajzú plébániatemplomról van szó, melyet az 1956-os forradalom emlékére Magyarország első királyának szenteltek. A főkapunál egy Szent Istvánt ábrázoló domborművet helyeztek el és egy emléktáblát a következő felirattal:

„IL PRIMATE D'UNGHERIA, CARD. LÁSZLÓ PASKAI
CONSACRÒ QUESTO TEMPIO, MEMORIA DEL MARTIRIO

DELLA NAZIONE MAGIARA E SEGNO DELLA CARITÀ GUANELLIANA DI UNA COMUNITÀ VIVA. 25 MAGGIO 1990”

/Magyarország primása, Paskai László bíboros szentelte fel ezt a templomot a magyar nép mártírúmának emlékére a Padovában élő guanelliánus közösség nagylelkűségének elismeréseképp. 1990. május 25./

A templomon belül, a bejáratától jobbra egy nagy méretű, Szent Istvánt ábrázoló faszobor áll. (A. B.)

Palermo

Chiesa di S. Elisabetta.

Árpád-házi Szent Erzsébetnek szentelt templom. – 1551-ben épült.
Montalembert-Staedtler, 713; Schmoll, 29.

Kiegészítés: Jelenleg Palmóban nem létezik Szent Erzsébet tiszteletére szentelt templom. Az egykori Szent Erzsébet monostor (*Ex Monastero di S. Elisabetta*) épülete, mely a *piazza Vittorián* található, ma a rendőrség kezelésében van. (É. M. A.)

Pantheon di S. Domenico.

A Garibaldi seregébe tartozó Tüköry Lajos sírja. – Tüköryt, aki 1860. június 6-án halt meg, a Szent Antal templomban temették el, majd 1910-ben a holttestét ideiglenesen a Pantheon melletti kolostorban helyezték el. Ezen a helyen időztek a hős hamvai egy fából faragott emlékművel megjelölve 1933-ig, amikor átvitték a Pantheonba és egy márvány emlékműben helyezték el. Az emlékmű ugyanolyan, immár nemes anyagból megformálva, mint amelyik 1910-ben fogadta magába a hamvakat.

A fa emlékművet 1910-ben Giuseppe La China készítette, Antonio Zanca rajza alapján; a comisói kőből kifaragott változat Edoardo Costagliola szobrászművész alkotása.

Magas talpzata egy klasszikus, pálmával, a dicsőség jelképével díszített hősi emlékműre emlékeztet. A talpzaon sírkő, amelyet tölgy- és babérfüzérek díszítenek, köztük egy bronz medalionon Tüköry arcképe látható, Tito Ferraro alkotása. Az oszlopra a medalionon kívül, amely már a fa modellen is rajta volt, módosított dátummal másolták rá az 1910-ben Virgilio da Scola költő által írt sírfeliratot:

PRESSO LE CITTADINE MVRA
IL 27 MAGGIO 1860
IL COLONNELLO LVIGI TVKORY
FVLMINEO D'ARDIRE RVENTO DI VITTORIA
IN VN RVGGITO DI TRIONFO AI CIELI

PROCOMBEA
 DISSERRANDO VN PIV' FVLGIDO VARCO
 ALLA LIBERTA'.
 IN CRIMEA A COMO A CALATAFIMI
 SVPERBAMENTE
 INGIGANTI' IL SVO VASTO SOGNO D'AMORE
 PROPVGNO' AVVINTE
 LE RAZZE TVTTE IN VN AMPLESSO SOLO.
 VNGHERESE D'ORIGINE CIITADINO DEL MONDO
 PALERMO LO VOLLE FIGLIO
 LA MORTE EROE.

—
195

/A VÁROS FALAINÁL
 1860. MÁJUS 27-ÉN
 TÜKÖRY LAJOS EZREDES
 MERÉSZ GYORSASÁGGAL GYŐZELEMRE ROHANVA
 ÉGIG ZENGŐ DIADALŰVÖLTÉSSEL
 ESETT EL
 RAGYOGÓ UTAT NYITVA
 A SZABADSÁGNAK.
 A KRÍMBEN COMÓBAN CATALAFIMIBEN
 FENSÉGESEN
 HATALMASRA NÖVELTE NAGY SZERELMI ÁLMÁT
 HARCOLT ÁTKAROLVA
 MINDEN NEMZETET EGYETLEN ÖLELÉSBEN.
 MAGYAR SZÁRMAZÁSÚT A VILÁG POLGÁRÁT
 PALERMO FIÁNAK AKARTA
 A HALÁL HÓSNEK/

A talapzaton:

NEL SETTANTESIMO TERZO ANNIVERSARIO
 IL MVNICIPIO
 QVI NE ACCOGLIE LE MVTILATE MEMBRA
 LA MEMORIA RICONSAKRANDO
 /A HETVENHARMADIK ÉVFORDULÓN
 A VÁROS
 ITT GYŰJTI ÖSSZE MEGCSONKÍTOTT HAMVAIT
 ÚJRA FELSZENTELVÉN AZ EMLÉKEZETÉT/

Luigi Tüköry 1828–1860 (Testi. Documenti inediti e Tavole a cura di Filippo Pottino), Palermo 1933, 8–9, IV. tábla; Gaetano Falzone, „Italia e Ungheria”, új sorozat, X (Milano 1941), 293, 300.

Kiegészítés:

Csorba, 142–145 (ill).

Museo Civico.

Aragóniai Beatrixnak, Magyarország királynéjának mellszobra. – Francesco Laurana faragta ki márványból.

W. Rolfs, Francesco Laurana; Berzeviczy, Beatrix királyné, 104.

Palazzo S. Lorenzo.

Emléktábla Tüköry Lajos haláláról. – A via Boscón, a San Lorenzo hercegek vendégszerető házában a homlokzatán van elhelyezve, a következő felirattal :

196

„A LA PIETÀ E LA STORIA – IL 27 MAGGIO 1860 – TOMMASO ONETO PRINCIPE DI S. LORENZO – QUESTO SUO PALAGIO – CONSACRÒ – FRATERNAMENTE ACCOGLIENDO I FERITI – NE L'EPICA PUGNA”.

/A KÖNYÖRÜLETNEK ÉS A TÖRTÉNELEMNEK SZENTELTE PALOTÁJÁT TOMMASO ONETO, S. LORENZO HERCEGE, TESTVÉRIESEN BEFOGADVA 1860. MÁJUS 26-ÁN A HÓSI CSATA SEBESÜLTJEIT./

„E QUI DELLA SCHIERA DEI MILLE – MORIRONO FRA GLI ALTRI DI FERITA – LUDOVICO TÜKÖRY DI KÖRÖS LADÁNY – IL 6 GIUGNO – MICHELE DEL MASTRO DI ORTODONICO – IL 3 DI GIUGNO”

„MDCCLX – MCMX”.

/ÉS ITT AZ EZREK SORAIBÓL BELEHALTAK SEBESÜLÉSEIKBE TÖBBEK KÖZÖTT A KÖRÖSLADÁNYI TÜKÖRY LAJOS JÚNIUS 6-ÁN ÉS AZ ORTODONICÓI MICHELE DEL MASTRO JÚNIUS 3-ÁN. 1860–1910./

F. Pottino, i. m., 109, III. tábla

Kiegészítés:

Csorba, 142–144 (ill.).

Caserma Tüköry [Tüköry Kaszárnya, corso Calatafimi 94].

Tüköry Lajos emléktáblája. – A 12. tüzérezred székhelyének előcsarnokában, amely a Risorgimento magyar hőseről kapta a nevét, egy 1933-ban elhelyezett emléktábla hirdeti a magyar hős nagylelkű áldozatát, megtartva őt a fiatal katonák emlékezetében.

Falzone, i. m., 293.

Kiegészítés: A bejáratnál ez a felirat olvasható: CASERMA L-TUKORY.

Tüköry Lajos kétnyelvű emléktáblája a kaszárnya külső falán látható. Szövege a következő:

TÜKÖRY
 TISZTA TÜKÖR
 KÉT NEMZET TÜKRE.
 KÖSZÖNTÜNK!
 RÓMAI NAGYSÁGÉ S HÚ
 MAGYAR ÁLDOZATÉ!
 BENNED A PANNONI
 TŰZ ÉS BENNED
 ITÁLIA LÁNGJA
 ÖSSZEÖLELKEZVÉN MESSZE
 JÖVŐKBEN RAGYOG.

TÜKÖRY
 TERSO SPECCHIO
 DI DUE NAZIONI SORELLE
 SALVE!
 SALVE SPECCHIO
 DELLA ROMANA GRANDEZZA
 E DELL'OLOCAUSTO MAGIARO
 IN TE L'ARDORE
 PANNONICO
 E L'ITALICA FIAMMA
 RIFLETTONO FUSI
 LA LUCE FUTUR

—
197

IL COMUNE DI PALERMO NEL 75° ANNIVERSARIO

Horváth Z. Gy., 162 (ill.); Csorba, 142–145 (ill.). (Cs. L.)

Giardino Garibaldi [Garibaldi park, piazza Marina].

Tüköry Lajos mellszobra. – 1935-ben leplezték le.

Falzone, i. m., 293.

Kiegészítés: A bronz mellszobor Boldogfi Farkas Sándor alkotása, 1937-ből. Felirata a következő:

ALOYSIO TÜKÖRY
 PATRIA HUNGARICA EXTORRI
 SAEVIENTE TYRANNIDE
 QUI UNA CUM MILLIBUS
 LIBERTATIS IN SICILIA PROPUGNATORIBUS
 HIC STRENUISSIME PUGNANS
 GRAVI CONFECTUS VULNERE CONCIDIT
 PANORMITAE CIVES
 FLORIBUS AC LAUDIBUS
 SACRA SOLVENT IN AEVUM

HUNGARICI SOCII IUVENES
 QUI GENTIS ITALICAE AMICI APPELLANTUR
 MAGNO ANIMO DICARUNT

A.D. MDCCCCXXXVII – A.E.F. XV

Csorba, 142–145 (ill.). (Cs. L.)

Cimitero dei Rotoli /Rotoli Temetője/.

Emlékoszlop a Palermóban meghalt I. világháborús magyar hadifoglyok tiszteletére. – Egy csonka gúla talapzatra állított obelisz, amely egy nagy, négyszögű, 5 széles lépcsőkkel emelkedő alapon áll, melyet a sarkain négy kis oszlop határol. Teljes magassága kb. 9 méter. A talapzat elülső oldalán látható a felirat:

198

AI COMBATTENTI VNGHERESI
 DELLA GRANDE GVERRA
 CHE RIPOSANO IN QVESTO SACRO LVOGO
 SPENTISI IN PRIGIONIA NON DVRA
 NEL CVORE PATERNO DELLA SICILIA GARIBALDINA
 ANELANTI AI DOMESTICI AFFETTI
 SOGNANDO LIBERA LA PATRIA LONTANA
 SALDA NEI SECOLI
 LA FRATERNITA' DELLE GENTI
 PALERMO MEMORE IL 27 MAGGIO MCMXXXIII A.XI.E.F.

/A NAGY HÁBORÚ
 MAGYAR KATONÁINAK
 AKIK E SZENT HELYEN NYUGOSZNAK
 ELHUNYVÁN NEM KEMÉNY FOGSÁGBAN
 A GARIBALDISTA SZICÍLIA ATYAI SZÍVÉBEN
 OTTHONI GYENGÉDSÉG UTÁN VÁGYÓDÓAN
 SZABADNAK ÁLMODVA A MESSZI HAZÁT
 SZILÁRDNAK ÉVSZÁZADOKON ÁT
 AZ EMBEREK TESTVÉRISÉGÉT
 AZ EMLÉKEZŐ PALERMO MCMXXXIII, A FASIZMUS XI. ÉVÉBEN,
 MÁJUS 27./

A talapzat többi oldalán az 1916 és 1919 között itt eltemetett magyar hadifoglyok neve van bevésve:

„Kelemen Imre – Babos Ferenc – Molnár Imre – Geisz János – Furak István – Répás Imre – Szabó György – Balogh István – Varga Péter – Kovács János – Orbán Árpád – Bakonyi István – Igmándi Antal – Suba Emil – Richter János – Foris Lajos – Beck Péter – Koltan István – Kovács István – Balázs József – Stiller Péter – Koppondi János – Bartalis Ferenc – Kessler Sándor – Szabó Sándor – Németh József – Bereczky János – Lencsés Géza – Ridey János – Bacs István”.

Az emlékművet Aurelio Mastrogiacomo tervezte, és a Vincenzo Venezia e Figli cég kivitelezte billiemí mészkőből; a felirat Filippo Pottino műve.

Potino, i. m., 11–12, V. tábla.

Kiegészítés:

Csorba, 216 (ill.).

**Duomo.*

Konstancia magyar királyné sírja. – Konstancia, II. Aragóniai Alfonz lánya, III. Béla magyar király fiának, Imrének volt a felesége. Özvegységre jutván II. Frigyes szicíliai király vette feleségül. 1222-ben halt meg és a palermói dómban temették el. Szarkofágja a hajó végén látható. 1781-ben felnyitották a szarkofágot, és a királynénak a magyar Szent Koronához látszólag hasonló koronáját a dóm kincstárába szállították. A korona XIII. századi bizánci-szicíliai alkotás, valószínűleg II. Frigyes császáré volt.

F. Gandolfo, *Le tombe e gli arredi liturgici medievali*, in *La Cattedrale di Palermo*, a cura di L. Urbani, Palermo, 1993, 231 és köv.; Wehli T., *Konstancia királyné koronája a palermói Dómban*, „Ars Hungarica”, 1, 1998, 10–17; Csorba, 32–33 (ill.). (S. P.)

Parma

Chiesa di S. Elisabetta [piazzale Salvo d'Acquisto].

Árpád-házi Szent Erzsébetnek szentelt templom. – 1450-ben épült. Montalembert-Stardtler, 712; Schmoll, 29.

Kiegészítés: Az egykori Árpád-házi Szent Erzsébetnek szentelt templom és kolostor a *Borgo degli Studi*ban található. A templomot jelenleg nem használják, be van zárva.

Corradi, 81–85. (A. G.)

Chiesa di S. Maria del Quartiere [strada del Quartiere].

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A gyönyörű kupolában lefestett Paradicsom alakjai között Szent Ferenc látható, rendjének szentjeitől körülvéve, köztük Szent Erzsébet. A Della Casának mondott Pierantonio Bernabei (1567–1630) alkotása.

Guida di Parma e Provincia (Parma 1897), 189.

Kiegészítés:

Emilia-Romagna. Guida d'Italia del Touring Club Italiano, Milano, 1971, 335. (A. G.)

Convento della SS. Annunziata [strada Imbriani].

Festmény Kapisztrán Szent Jánossal és Marchiai Szent Jakabbal. – A vászonra festett olajkép, amelyet a kolostor egyik folyosóján őriznek, Szűz Máriát trónon ülve ábrázolja, balra lent Kapisztrán Szent János a zászlóval, Sienai Szent Bernardin és jobbra Marchiai Szent Jakab.

A. Barnabei (1567–1630) alkotása.

Inventario, III, 13.

Kiegészítés: A kép ma is a kolostorban található, ahol azonban nem engedélyezik a közönség látogatását.

Corradi, 78–80. (A. G.)

Biblioteca Civica [ma: *Biblioteca Palatina*, Palazzo della Pilotta, piazza Pilotta 3].

Diomede Carafa által Aragóniai Beatrixnak, Magyarország királynéjának ajánlott mű. – G. G. III. 170, 1654. jelzetű kéziratos kódex, mely Diomede Carafa „De institutione vivendi” című művét tartalmazza, amit Aragóniai Beatrixnak 1476-ban Mátyás királlyal kötött házassága alkalmából ajánlott.

Csontos J.: Diomedes Carafa, De institutione vivendi, „Magyar Könyvszemle”, 189. évf., 65–86; Fögel, in „Bibliotheca Corvina”, 74–75; Elisabetta Mayer, Un opuscolo dedicato a Beatrice d’Aragona regina d’Ungheria, in „Studi e Documenti Italo-Ungheresi della R. Accademia di Roma”, I (Annuario 1936), Roma 197, 201–38.

Kiegészítés: A könyvtárban, melyet Banfi tévesen nevez „Civica”-nak, számos magyar tárgyú nyomtatvány, metszet és litográfia található a *Raccolta Ortalli* és a *Fondo Palatino* gyűjteményében.

Corradi, 146–151; C. Corradi Musi, *Le stampe di soggetto ungherese del „Fondo Palatino” presso la Biblioteca Palatina di Parma*, „Rivista di Studi Ungheresi”, 3–1988, 117–128; *Nel segno del corvo*, 185–195. (A. G.)

R. *Istituto d’Arte* [ma: *Accademia Nazionale delle Belle Arti di Parma*, viale Paolo Toschi 1].

Liszt Ferenc mellszobra. – Gipsz szobor, Lorenzo Bartolini készítette 1812-ben. Inventario, III, 148.

Kiegészítés: Liszt Ferenc gipsz mellszobrát Banfi tévesen datálta, hiszen a magyar muzsikusként 1811-ben született. Az 1929–30-as leltár szerint, melyet a háború után, 1948-ban ellenőriztek (I. köt.), a szobor a Bartolini teremben volt látható (lelt. sz. 1545). Ma az *Accademia Nazionale delle Belle Arti di Parma* (egykori *Accademia Parmense delle Belle Arti*) gyűjteményében található, abban az épületben, ahol a *Liceo Artistico* és az *Istituto d’Arte Paolo Toschi* székel.

**Unger Karolina énekesnő mellszobra.* – Liszt Ferenc szobrával együtt volt látható Unger Carolina (Unger Karolina), magyar énekesnő gipsz mellszobra is (lelt. sz. 1541), amelyet szintén Bartolini készített, s amely ma szintén az *Accademia Nazionale delle Belle Arti di Parma* gyűjteményében található.

Corradi, 94–96. (A. G.)

**Chiesa della Madonna della Steccata*, piazza Steccata.

A sekrestye folyosóján számos címer, embléma és díszítés található (nagyon megrongálódva), melyekben a Szent György Rendjéhez tartozó különböző magyar lovagok nevei tűnnek fel.

Corradi, 103–104; G. Capacchi, *I cavalieri ungheresi dell'Ordine Costantiniano di S. Giorgio*, in *Aurra Parma*, Parma, Unione tipografica parmense, 1959. (A. G.)

**Collegio dei Nobili* /Nemes Kollégium/, ma: *Convitto Nazionale Maria Luigia*, Borgo Lalatta 14.

Az 1601-ben Ranuccio Farnese által alapított kollégium 1730 után kezdődő hanyatlásáig számos nemesi származású magyar tanulónak adott otthont.

Veress E., *Az olasz egyetemeken*, 388–390; Corradi, 74–77. (A. G.)

**Palazzo della Pilotta*.

A piacenzai magyar huszárok egykori laktanyája. – 1859 nyarán a Kossuth Lajos által szervezett Magyar Légió tisztjeinek és katonáinak egy része ahelyett, hogy a Habsburgok által szavatolt amnesztiával visszatért volna Magyarországra, a toszkán forradalmi kormány szolgálatába áll. A Bethlen Gergely vezette magyar huszárezred létszáma, melyet olasz önkéntesek is kiegészítettek, elérte a 750 főt. A magyaros zöld egyenruhát viselő „piacenzai huszárok”, akiket a *Palazzo della Pilotta*-ban, az egykori hercegi kastélyban helyeztek el, nagy népszerűségre tettek szert a városban.

A kaszárnya ma már nem létezik, az épület a második világháborúban súlyosan megrongálódott, és átépítették.

Csorba, 152–153 (ill.). (C. C. M.)

Pavia

Chiesa di S. Tommaso [via S. Comi].

Magyarországi Boldog Ilonát ábrázoló freskó. – A kórus boltívén „majd 150 éve” látható volt, ahogy Ferrari 1637-ben írja a Boldog stigmatizációjának a jelenete a BEATA HELENA DE HVNGARIA VIRGO felirattal.

Ferrari, 218 „... Ticini, sive Papiac, quae est Galliae Cisalpinac, Insubriaeque Urbs inclyta, et olim Longobardorum regum sedes, vetustissima atque celeberrima omnium facultatum Academia, in celebri templo S. Thomae, ad altissimum fornicis arcum, a centum quinquaginta circiter annis cernitur Beata nostra Helena cum stigmatibus, quae recepit a Christo crucifixo, hisceque verbis Beata” etc. – Vö. Tóth, 13.

Kiegészítés: A templomot 1791 óta világi célokra használják. Korábban kaszárnya volt, ma az egyetemhez tartozik. A freskó már nincs meg.

Vicende storiche e artistiche del complesso di S. Tommaso, „Anali di storia pavese”, 18–19, (1989). (K. Zs.)

Az egykori Collegio Castiglione [via di S. Martino].

Branda Castiglione bíboros, veszprémi püspök által alapított kollégium. – Az 1426-ban 24 olasz és magyar tanuló ellátására létesített kollégium székhelye az egykori *via del Collegio Castiglioni*, a mai *via di S. Martino* két házában volt és egy kisebb épületben (oratórium). A ház az oratóriummal együtt a 18-as és zárójelben az 1575-ös számot viseli.

G. Carotti, *Gli affreschi dell'Oratorio dell'antico Collegio fondato dal Card. Branda Castiglione*, „Archivio Storico dell'Arte”, II. sorozat, III (Roma 1897), 248.

—
202

Kiegészítés: A palota ma a *Collegio Universitario Femminile Castiglioni-Brugnatelli* székhelye, nemrég restaurálták. (K. Zs.)

**Castiglione-címereket ábrázoló freskók.* – A XV. századi freskók, melyek a kollégium kápolnájának nyugati falán láthatók, 1893-ban kerültek napvilágra, s 1959-ben restaurálták őket. (K. Zs.)

**Branda Castiglione bíboros emléktáblája.* – A kollégiumban őrzött emléktábla megemlékezik Branda Castiglione bíborosról, aki a *Collegio S. Agostinót*, Pavia legrégebb kollégiumát alapította.

Veress E., *Olasz egyetemeken*, 342–353; M. L. Visentin, *Il più significativo precedente del Collegio Ghislieri: Il Collegio Universitario Castiglioni (1429–1803)*, in *Il Collegio Universitario Ghislieri di Pavia*, Milano, 1966, I, 48–89; Franco Zambelloni, *Il Collegio Castiglioni prima istituzione collegiale pavese*, in *Il Collegio Ghislieri (1567–1967)*, a cura dell'Associazione Alunni, Milano 1967, 209–219 (ill.); F. Mazzini, *Affreschi lombardi del Quattrocento*, Milano, 1965, 482 (ill.). (K. Zs.)

Collegio Ghislieri [Ghislieri Kollégium, piazza Ghislieri].

Branda Castiglione bíboros arcképe. – A Ghislieri kollégium igazgatósági székhelyének tanácstermében őrzik a veszprémi püspök képmását, XVII. századi vászonra festett olajkép, amely ugyanazokkal az arcvonásokkal mutatja be őt, mint a *Castiglione d'Olona* ódon kastélyában őrzött képmása.

Carotti, i. m., 252.

Kiegészítés: Vö. a katalógus alábbi tételével: Castiglione Olona, *Palazzo Castiglioni*, Branda Castiglione bíboros arcképe.

Il Collegio Ghislieri (1567–1967), a cura dell'Associazione degli Alunni, Milano, 1967, 216. old. utáni tábla. (K. Zs.)

Museo Civico [Castello Visconteo /Városi Múzeum, Visconti Kastély/, piazza Castello].

Giulio Cesare De Milionak, Mátyás király orvosának a képmása. – Vászonra festve bal profilból ábrázolja, a következő felirattal: IVL. CAESAR DE MILIO REG. VNGARIAE PHISICVS. G. A. Boltraffiónak tulajdonított mű.

Renato Soriga, *Pavia e la Certosa*, „Italia Artistica”, 88. sz., (Bergamo 1926), 102 (reprodukción).

Kiegészítés: A kép jó állapotban, a III. teremben van kiállítva.

U. Bicchi, *La Pinacoteca Civica di Pavia*, Milano, 1958, 45. (K. Zs.)

**Collegio Germanico Ungarico*, piazza Cairoli 1.

A befejezetlenül álló Szent Ferenc kolostor épületében II. József osztrák császár 1781-ben alapította meg a két évvel később megnyíló Német-Magyar Kollégiumot teológiai hallgatók számára. Ez összefüggésben állt a hasonló nevű római kollégium II. József által elrendelt bezárásával. Az intézményt Bonaparte Napoleon 1796-ban megszüntette, az épület ezután egészen 1947-ig laktanyaként szolgált. Ekkor az olasz állam átengedte a Paviai Egyetem számára kollégiumi célokra. 1948-ban nyitotta meg kapuit *Collegio Fratelli Cairoli* néven.

Giulio Guderzo, *Giuseppe II e il Collegio germanico-ungarico di Pavia*, in *Studi in memoria di Mario Abrate*, Torino, 1986, 513–33; *Istituta Collegii Germanici et Hungarici*, Pavia 1992. (É. M. A.)

203

Perugia

Chiesa di S. Elisabetta [via S. Elisabetta, a templom már nem létezik].

Az Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére felszentelt első templom. – A *Chiesa di S. Lorenzo* egyik kanonokja építette jóval 1330 előtt, ezt a dátumot viseli az a freskó, amely a templom alapításáról emlékezik meg, s amely, a templom faláról leválasztva, ma a *Pinacoteca Vannucci*-ban található. 1331-ben XXII. János pápa 1331-ben tette meg plébániává a templomot, mely ma már nem létezik.

Montalembert, 204; E. Ricci, *La prima Chiesa dedicata a S. Elisabetta d'Ungheria*, S. Maria degli Angeli 1906; Schmoll, 108; Siepi, 242–65.

Kiegészítés: A már nem létező templom maradványait a Perugiai Tudományegyetem Természettudományi Karának épülete foglalja magában. A bejárat fölött egy modern festmény ábrázolja Szent Erzsébetet szürke ruhában, ölében rózsákkal. A kék háttéren „Sancta Elisab.” felirat. Az egykori templomot egy a Perugia Város által elhelyezett bronz tábla is jelöli, a „Porta Sant’Angelo útvonala” 10. állomásaként.

Umbria, Guida, 150; Horváth Z. Gy., 77 (ill.). (M. A.)

Convento di S. Agnese [via Sant’Agnese].

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A *Cappella della Madonna delle Grazie*-ben, amit a *Cappella della Madonna della Concezioné*-nak is neveznek; középen Szűz Mária a ferences harmadrenddel van ábrázolva abban a kolostorban, Szentünk a köpenyébe fogott rózsákkal látható. A Peruginónak nevezett Pietro Vannucci alkotása.

Guardabassi, *Indice-guida*, 169 (szerinte portugáliai Szent Erzsébetről van szó); Ricci, i. m., 24, 2. sz.

Kiegészítés:*Umbria. Guida*, 154. (M. A.)

A régi Chiesa di S. Domenico [piazza G. Bruno, a mai *Chiesa di S. Domenico* helyén].

Árpád-házi Szent Erzsébet kanonizációját megőrkítő festmény és felirat. – A Szent kanonizálásának az emlékére, amit ebben a templomban celebráltak 1235. május 26-án, Crispolti szerint elhelyeztek itt egy „festményt írással”, Ricci szerint pedig egy emléktáblát, ami 1860-ig itt volt, de miután a templomot fegyverraktárrá alakították, leszedték, majd eltűnt.

—
204

Crispolti, 248; Ricci, i. m., 23.

Kiegészítés: Az egykori domonkosrendi kolostor (ma a *Museo Archeologico* és az *Archivio di Stato* székhelye) még javában épült, amikor templomában 1235. május 27-én IX. Gergely pápa a szentek sorába iktatta az Árpád-házból származó Szent Erzsébet türingiai grófnét, II. András magyar király leányát. A régi Szent Domokos templomot egy korábban itt álló templom, a *Chiesa di S. Stefano del Castellare* elemeinek a felhasználásával építették, de ez a templom is csupán nyersanyaga lett annak a még nagyobb *S. Domenicónak*, amely ma is áll, és amelynek 1304-től induló munkálatai azután elhúzódtak a barokk kor végéig.

**Árpád-házi Szent Erzsébet emléktáblája.* – 2000. szeptember 25-én a szentté avatás 765. évfordulóján, a kereszténység jubileumi éve és a magyar állam alapításának ezeréves évfordulója alkalmából a Magyar Köztársaság Umbriai Tiszteletbeli Főkonzulátusa emléktáblát helyeztetett el a múzeum belső udvarának azon a falszakaszán, amely egykor a régi Szent Domokos templomhoz tartozott. Felirata a következő:

IN QUESTO LUOGO
GIÀ CHIESA DI S. DOMENICO
VECCHIO
IL 27 MAGGIO 1235
PAPA GREGORIO IX
CANONIZZÒ
ELISABETTA,
CONTESSA DI TURINGIA,
FIGLIA DI ANDREA II,
RE DI UNGHERIA.
QUESTA LAPIDE FU COLLOCATA
IL 25 SETTEMBRE 2000
765° ANNIVERSARIO DELLA
CANONIZZAZIONE DI

SANTA ELISABETTA
 ANNO GIUBILARE DELLA CRISTIANITÀ
 PRIMO MILLENNIO DELLA FONDAZIONE
 DELLO STATO UNGHERESE
 DAL CONSOLATO GENERALE ONORARIO
 DI UNGHERIA PER L'UMBRIA.

IX GERGELY PÁPA
 1235. MÁJUS 27-ÉN
 EZEN A HELYEN
 AHOL A RÉGI S. DOMENICO
 TEMPLOM ÁLLT,
 AVATTA SZENTTÉ
 ERZSÉBET
 TÜRINGIAI GRÓFNÉT
 II. ENDRE MAGYAR KIRÁLY
 LEÁNYÁT.
 EZT AZ EMLÉKTÁBLÁT
 2000. SZEPTEMER 25-ÉN
 SZENT ERZSÉBET
 SZENTTÉ AVATÁSÁNAK 765. ÉVFORDULÓJA,
 A KERESZTÉNYSÉG JUBILEUMI ÉVE
 ÉS A MAGYAR ÁLLAM ALAPÍTÁSÁNAK
 EZERÉVES ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL
 ÁLLÍTTATTA A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
 UMBRIAI TISZTELETBELI
 FŐKONZULÁTUSA.

205

Sz. Jónás Ilona, *Árpád-házi Szent Erzsébet*, Budapest, Ecclesia, 1997, 120–133; Horváth Z. Gy., 74 (ill.); Csorba, 36–37 (ill.). (Cs. L.)

Chiesa di S. Domenico [piazza G. Bruno].

Árpád-házi Szent Erzsébet kápolna. – Amikor XI. Benedek *S. Stefano del Castellare*-ben lerakta az új templom (a mai *Chiesa di S. Domenico*) alapjait, a barátok azt akarták, hogy az új templom egyik kápolnája a Szentnek legyen szentelve, hogy tovább éljen a kanonizációjának az emléke, amit a régi *Chiesa di S. Domenico*-ben celebráltak. Bottonio krónikáiról azt mondja az 1325-ös évnél, hogy egy barát, aki nagy tisztelője volt a Szentnek, a neki szentelt kápolna számára festetett egy táblaképet.

Ricci, i. m., 24, 2. sz.

XI. Benedek pápa, egykor magyarországi legátus síremléke. – A síremléken olvasható egy felirat, amely összegzi a pápa, világi nevén Niccolò Boccasini (†1304) életét, utalással

PERUGIA

1301 és 1302 között véghezvitt magyarországi követségére („praefuit Hungariae legatus”). Az emlékmű Giovanni Pisano alkotása.

Crispolti, 104; Alphonsii Ciacconii Vitae et res gestae Pontificum Romanorum, II (Roma 1677), col. 34.

Kiegészítés: A Szent Erzsébetnek szentelt kápolnának és a táblaképnek nincs nyoma.

—
206

**Üvegablak Árpád-házi Boldog Margit ábrázolásával.* – A főoltár mögötti hatalmas üvegablak, mely 24 dominikánus szent és boldog alakját ábrázolja, Bartolomeo di Pietro alkotása 1411-ből. Lent balról a második figura Boldog Margitot ábrázolja. (H. Z. Gy.)

**Freskó Árpád-házi Boldog Margit ábrázolásával.* – Az apszistól balra lévő kápolna falán egy XIV. századi umbriai festő dominikánus szenteket ábrázoló freskóján Boldog Margitot a stigmákkal ábrázolta.

Umbria, Guida, 165; Klaniczay G., *Képek*; Horváth Z. Gy., 75–76 (ill.); Csorba, 44–45 (ill.). (H. Z. Gy.)

Chiesa di S. Francesco.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – „A jobb oldali falon két közepes kép van felfüggesztve, az egyik ferences harmadrendi ruhában ábrázolta mind a két királyi Erzsébetet, Árpád-házi Szent Erzsébetet és Portugáliai Szent Erzsébetet”.

Siepi, I, 257.

Chiesa di S. Maria di Monteluci.

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébettel. – „A harmadik kápolnában az ívbélleten a sugárzó Szentlélek, IX. Szent Lajos, Franciaország királya és Árpád-házi Szent Erzsébet királyné”.

Siepi, I, 314.

Palazzo Lippi-Boncambi [ma: *Palazzo Pucci-Buoncambi*, via Baldo 1].

Azokra a kiváltságokra vonatkozó felirat, amelyeket Zsigmond magyar király Boncambinak és Giovanni Boncambijnak adott. – A *via dei Priori* 16. sz. alatt található palota lépcsőházában egy emléktáblán felvéve ez olvasható:

SIGISMVNDVS IMPER.
BONCAMBIO ET IOANNI
DE BONCAMBIIS. CONC. A. D. D.
CCCCXXXIII. CREAVITQ. COM.
PAL. POTESTATEM. DEDIT CRE

AND. NOT. PUB. IUD. ORD. FIL.
ADOP. AC SPVR. LEG. VT OMN.
IN PRIV. ET I EC (†) LEGIT. EX EIS
DISC. IMPERPETVVM.

A palotagrófi cím adományozása a Boncambj testvéreknek, azokkal a kiváltságokkal járt, hogy jegyzőket és bírókat nevezhettek ki, valamint törvényesen elismerhették fogadott és törvénytelen gyermekeiket, valószínűleg 1433. augusztus utolsó hetében zajlott le, amikor Rómából visszatérőben Zsigmond magyar király Perugiában tartózkodott.

G. Vermiglioli, *Biografia degli Scrittori Perugini*, I. köt., II. rész (Perugia 1829), 218, megemlíti, anélkül, hogy közölné a „kiadatlan” feliratot; Vincenzo Ansidei, *Memorie sulla Famiglia Boncambj*, nelle nozze Pucci Boncambj-Gigliarelli (Perugia 1903), 8, 1. jegyzet, közli egy részletét. – Sig. Comm. Prof. Achille Bertini Calosso, *Umbria műemlékeinek és képtárainak felügyelője szíves közlése*, akinek halával tartozom az emléktábla fotójáért is.

Kiegészítés:

M. Pitzura – A. Trabalza, *Archi e porte, palazzi di Perugia*, Perugia, Benucci, 1993, 176–177.
(M. A.)

Pinacoteca Vannucci [ma: *Galleria Nazionale dell'Umbria*, Palazzo dei Priori, corso Vannucci 1].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – I. terem, 68. sz. Temperával festett kis táblakép, amelyen szentek ábrázolásai láthatók, köztük az előtérben lévő harmadik a mi Szentünké, szemből ábrázolva. Pietro Cavallini vagy egy követője alkotása, a 130[?] körül.

A hátoldal közepén egy XVIII. századi kéztől származó felirat: „Ez a kis táblakép a halálraitélteknek szolgált utolsó órájukban, akiket a S. Mamolo kapun kívül... azon a domb melletti réten végeztek ki 1250 óta.”

Cecchini, 31–32, 11. sz. ill.

Árpád-házi Szent Erzsébet rózsacsodáját ábrázoló freskó. – III. terem (a Szent Erzsébet templom faláról leválasztott freskók), 670. sz. A jelenet a téren játszódik, gótikus stílusú épületekkel a háttérben, ahol Thuringiai Lajos találkozik a feleségével, akinek a kötényében a mögötte térdelő szegényeknek szánt ételek rózsákká változnak. A Szent lábaihoz leboruló alak olyan ruhát visel, mint a *Cattedrale di S. Lorenzo* reguláris kanonokjai, akik a Szent Erzsébet templom építetői voltak. A mű, amelynek alsó részén fel van tüntetve az évszám – Aſ Di M.CCC.XXX. –, Meo da Siena iskolájához tartozó művész alkotása.

P. A., *L'affresco della Chiesa della Conca „Rassegna d'Arte”*, III (Firenze 1903), 127; Ricci, i. m., 25–26, 8. sz. ill. (részlet), I. tábla; Lupatelli, 88–90; Gnoli, 201; Mihalik, „Misc. Franc.” id. kötet, 86; Cecchini, 44–45.

Freskó Szent Erzsébettel. – III. terem, 700. sz.: A Szent Erzsébet templom faláról leválasztott freskó, valamilyen fülkeszerűségbe helyezve három alakot ábrázol szem-ből, amelyek közül az első a mi Szentünk koronával a fején. Ismeretlen művész alkotása, egykorú az előző freskóval.

Cecchini, 44.

Freskó Szent Erzsébettel. – III. terem, 703. sz.: A Szent Erzsébet templom faláról leválasztott freskó a Madonna és a mi Szentünk fejét ábrázolja. Ismeretlen művész alkotása.

Cecchini, 47.

208

Freskó Szent Erzsébettel. – III. terem, 712. sz.: A Szent Erzsébet templom faláról leválasztott freskón a Megváltó arca látható Szent Pál és mi Szentünk félalakos ábrázolása között. Ismeretlen művész alkotása.

Ricci, i. m., 38, 15. sz. ill.; Lupatelli, 89; Cecchini, 44.

Freskó Szent Erzsébettel. – III. terem, 713. sz.: A Szent Erzsébet templom faláról leválasztott freskó életnagyságban ábrázolja a trónon ülő Születet öt szent között, akik közül jobbra a második a mi Szentünk, fején koronával.

Ricci, i. m., 38; Cecchini, 47.

Triptichon Szent Erzsébettel. – IV. terem, 58. sz.: A temperával festett kép Alexandriai Szent Katalin eljegyzését ábrázolja, ahol jelen vannak Szent Mária Magdolna és Szent Erzsébet; a mi Szentünk a jobb oldali szárnyon, sárga és arany brokátba öltözve. Bartolo di Fredi alkotása. A *Convento di S. Domenicó*ból származik.

Cecchini, 52, 19. sz. ill.

Triptichon Szent Erzsébettel. – VI. terem, 79. sz.: Temperakép. A középső táblán, amely Alexandriai Szent Katalin eljegyzését ábrázolja, a Madonna alatt látható a mi Szentünk világoszöld ruhában térdelve, ölében rózsákkal. A predellán is látható Szent Erzsébet alakja, a központi jelenet alatt lévő második képen, amint beteget gondoz.

Az *Accademia di Belle Arti*ből származó képet Mihalik és Tarczai minden alap nélkül Taddeo Gaddinak tulajdonította, pedig valójában Bicci di Lorenzo († 1452) alkotása.

(J...i), „Egyházművészeti Lap”, id. kötet, 36; Mihalik, „Misc. Franc.”, id. kötet, 86; Tarczai, 165, 131. sz. ill. (a középső tábla részlete). Ezeknek a magyar kutatóknak a figyelmét elkerülte a predellán ábrázolt jelenet, Cecchini azonban, 64–65, 22. sz. ill., megemlíti.

Poliptichon Szent Erzsébettel. – VI. terem, 111. sz.: A temperával festett kép a Madonnát ábrázolja a Gyermekekkel és szentekkel. A jobb oldali szárnyon látható a mi Szentünk Szent Ferenc mellett, ölében a rózsákkal. A predella három képének harmadik darabján Szent Erzsébet egyik csodája látható. A mű Piero della Francesca alkotása.

Egykor a megszüntetett *Chiesa di S. Antoni*óban volt, majd 1810-ben az *Accademia di Belle Arti*ba vitték, onnan került ide.

Gnozio Bernardini, *Le Gallerie Comunali dell'Umbria* (Roma 1906), 47, ahol elsőként kerül említésre „Árpád-házi Szent Erzsébet csodája”; Lupatelli, 101; Umberto Gnoli, *La Pinacoteca di Perugia* (Firenze 1927), XIX. tábla (a predella nélkül); Cecchini, 70–71, 25. sz. ill. (a predella nélkül).

Festmény Szent Erzsébettel. – VI. terem, 124. sz.: Temperával festett táblakép, amely a Madonnát ábrázolja szentekkel; a jobb oldali oszlopon a második figura, rózsákkal az ölében, S.A. ELISABET. felirat is jelöli.

Benozzo Gozzoli festette a Collegio della Sapienza számára.

Mihalik, „Misc. Franc.”, id. kötet, 86, 1. sz. ill. (részlet); Cecchini, 68, 24. sz. ill.

209

Festmény Árpád-házi Boldog Margittal. – XVII. terem, 265. sz.: Temperával festett kép, amelyen középen a Città di Castellói Szent Margit és Montepulcianói Szent Ágnes között látható a mi Szentünk – a S. MARGARITA. DE. VNGARIA felirattal megjelölve –, a liliommal, a kereszttel és a könyvvel a kezében és a koronával, miközben a Feszülettől megkapja a stigmákat.

A művet, amely a *Convento di S. Domenicó*ból származik, Pietro Vannucci iskolájából kikerült alkotásként tartják számon, a XV és a XVI között.

G. Bernardini, i. m., 57; Lupatelli, 130; Tarczai, 167, 151. sz. ill. (részlet); Cecchini, 184; F. Banfi: *Le stimmate della B. Margherita d'Ungheria*, „Memorie Domenicane”, LI (Firenze 1934), 311, X. tábla.

Piacenza

Cattedrale.

Giacomo da Pecorara bíboros, magyarországi pápai követ relikviái. – Giacomo da Pecorara, aki IX. Gergely követeként 1233-ban járt II. Endre magyar királynál, Avignonban halt meg, de a XVII. században néhány relikviáját elhozták, és e székesegyház kórusában helyezték el, oda, ahol ma is található, a magasban, a falon egy XIII. század végi kis kőszarkofágba zárva, amelyen a következő felirat olvasható:

„Hic requiescit pars capitis et digiti Jacobi de Pecoraria Episcopi Penestrini Cardinalis Ecclesie Romane”.

Emilio Nasalli Rocca di Corneliano, *Il card. Giacomo da Pecorara* (Piacenza 1937), 64, azt mondja, hogy „1640-ben a székesegyházban el kellett volna, hogy helyezzenek egy feliratot, amit a történész kánonok Pietro M. Campi írt, de aztán ez a szerencsés kezdeményezés nem talált folytatásra. Kb. 300 évnek kellett eltelnie hozzá, ma azonban Pecorara bíborosnak végre méltó emléktáblája van a szülőföldje székesegyházában, s egy szép sírfelirata Mons. Faustino Latteritól”.

Kiegészítés: A kis szarkofág be van falazva bal oldalon a szentély falába, ezért csak az elülső lapja látható, azon semmilyen felirat sincs. Alatta található egy 1876-ban állított emléktábla, ennek szövegében azonban semmiféle utalás nincs Pecoraro bíboros magyarországi küldetésére.

Fraknói V., *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szentszékekkel*, Bp., 1920, I, 53–56; G. Cifalino, *Piacenza nelle relazioni italo-ungheresi*, I, „Corvina” XX (1942), 216–217. (K. Zs.)

Chiesa di S. Giovanni in Canale.

Árpádbázi Boldog Margitot ábrázoló freskó. – Az immár eltűnt freskó Szentünket a stigmákkal ábrázolta.

210 Girolamo Borselli O. P. (1432–97), *Chronica Magistrarum Generalium Ordinis Praedicatorum*, a bolognai Biblioteca Universitaria Cod. Ms. 1999 jelzetű kódexében, f. 336vo, Maestro Giovanni történetében említi meg ezt a freskót, amit Ambrogio Tegio O. P. (†1575) is átvesz Vita B. Margheritae filiae Regis Hungariae Sanctimonialis O. Praed. c. művében, amelyet az *Archivio Centrale dell’Ordine di S. Domenico*-ban (Roma, S. Sabina) őriznek, cod. Mss. XIV, 55, 154vo:

„In Lombardia Placentia magister Joannes Doctor gramticae ex egritudine brachium et manum perdiderat, in quibus vehementissimum patiebatur dolorem. Quum autem ad ecclesiam fratrum praedicatorum ut predicationem audierat pervenisset, vidit beate Margarite imaginem cum stigmatibus, eique orando dixit: O beata Margarita, miserere mei!...” etcetera.

Kiegészítés: Az 1221-ben a dominikánusok által épített templomról és a mellette lévő kolostorról szóló irodalom egyáltalán nem említi a Banfi által idézett freskót.

La Chiesa e il Convento di S. Giovanni in Canale a Piacenza, Piacenza, Comunità di S. Giovanni in Canale, 2000. (C. M. – R. Zs.)

***Pisa**

Duomo.

Magyar személyre vonatkozó felirat. – A dóm egyik jobboldali külső támaszlopán egy magyar személyre vonatkozó latin felirat olvasható a következő szöveggel:

UNGARIO NAT/S GUIDO. IA CETI
TU MU LA TUS
CUM VO. RICARDUS CLARUS ET EGREGIUS +

(Takács László szíves közlése.)

Pistoia

Museo Civico [piazza S. Croce 16].

Triptichon Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Temperával festve az egyik szárnyon a mi Szentünk képe látható, apácaruhában, ölében rózsákkal. Ismeretlen mester alkotása.

Mihalik, „Misc. Franc.”, id. kötet, 86.

Kiegészítés: Nincs nyoma annak, hogy a triptichon valaha is a múzeum birtokában lett volna. (Chiara D’Affittónak, a *Museo Civico di Pistoia* munkatársának szíves közlése.) (M. K.)

—
211

**Casa in via Verdi 19.*

Dunyov István lakóháza. – A fiatal, bulgár származású aradi ügyvédet, Dunyov Istvánt (1816–1889) miután aktívan részt vett az 1948–49. évi magyar szabadságharcban, 10 évi várfogságra ítélték. Amikor 1859-ben kirobbant a háború Ausztria és Piemont között, az éppen börtönéből szabadult Dunyov előbb Bukarestbe, majd Itáliába szökött. 1860-ban Gaetano Sacchi ezredes Palermóba induló expedíciójával a Dél-Itáliát meghódító vörösingesekhez csatlakozott. A voltornói csatában megsebesült és egyik lábát amputálták. Viktor Emánuel kitüntette, s mint nyugalmazott ezredes élt pistoiai házában, baráti kapcsolatban állva a torinói száműzetésben élő Kossuth Lajossal. A Pistoia történelmi városközpontjában lévő házon, amelyben bulgár-magyar garibaldista élt, a nyolcvanas években Bulgária, majd 2002-ben Magyarország is emléktáblát helyezett el. Az emléktáblán három nyelven az alábbi felirat olvasható:

E HÁZBAN TÖLTÖTTE
UTOLSÓ ÉVEIT
DUNYOV ISTVÁN
/1816–1889/
A BOLGÁR NÉP FIA
AZ 1848–49 ÉVI MAGYAR
SZABADSÁGHARC HÓSE
GARIBALDISTA EZREDES
2002

Lukács L., *Garibaldival a szabadságért. Dunyov István élete és működése*, Budapest, Gondolat, 1968; Csorba, 146–147 (ill.). (M. K.)

***Prato**

Chiesa di S. Domenico, piazza S. Domenico.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló kép. – Szent Erzsébet képmása (jelenleg restaurálás alatt) a főoltártól balra található. Szent Lajos francia király képmásával, mely az oltártól jobbra látható, párt alkotnak. Mindkét kép Alessandro Franchi alkotása.

Toscana, Guida, 305. (M. K.)

Radicondoli

Chiesa di S. Francesco [a városfalon kívül].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Jobbra a második oltár képe, Szent Ferencet ábrázolja, akit az angyalok visznek, és aki egy papírt nyújt „Árpád-házi Szent Erzsébetnek”, s egy másikat Szent Lajos királynak, akik mindketten térdepelnek. A művet Francesco Vanni festette a XVI. században, vászonra festett olajkép.

Brogi, Inventario generale, 449.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – A kórus falain felfüggesztett vászonra festett olajképek között az egyik „Árpád-házi Szent Erzsébetet” ábrázolja. Félalakos ábrázolás életnagyságban, amint a skapuláréjában virágokat tart.

Domenico Manetti festette a XVII. században.

Brogi, Inventario generale, 450.

Kiegészítés: A kolostort lakásokká alakították, és a templomot bezárták. Az egykori ferences obszerváns kolostor a település falain kívül található, a *Porta Ollán* át elhagyva a várost, a szemben lévő kis utcában. A ferences minorita szerzetesek alapította kolostor 1447-ben, nem sokkal Sienai Szent Bernardin halála után megszűnt kolostorként működni. 1810-ben ferences misszionárius nővéreknek nyújtott otthont, és a hatvanas években végleg bezárták. A kolostor épületegyüttese, miután magánkézbe került, évekig botrányosan elhagyott és romos állapotban maradt.” Nemrég kezdték meg felújítási munkálatait. (Dr. Alessandro Bagnolinak, a sienai *Soprintendenza dei Beni Artistici e Storici* munkatársának szíves közlése.)

Toscana, Guida, 598. (M. K.)

Ravenna

Monastero di S. Pietro in Vincoli.

Magyarok zárandokháza. – A Hartvik püspök által a XII. század elején összeállított Szent István életrajzból kiderül, hogy Magyarország első királya (†1038) Ravennában egy Vasas Szent Péternek szentelt zárandokházat alapított magyar zárandokok számára, amelyet a Benedek-rendiek gondjaira bízott, és amelyet IV. Béla 1233-ban gazdag javadalmakkal látott el. De a zárandokház, úgy tűnik, 1260-ban megszűnt, amikor a Benedek-rendieket a kamalduli szerzetesek váltották fel, akik 1640-ig tartották a templomban Istentiszteleteket. Szent István intézményének nem maradt nyoma.

Hieronymi Rubei *Historiarum Ravennatum Libri X* (Venezia 1603), 249, az ő nyomát követi Girolamo Fabri, *Le sagre memorie di Ravenna antica, Parte I* (Venezia 1664), 309–11: „S. Pietro in Vincoli, jeles bazilika, egykor a Benedek-rend monostora, aztán a Kamalduli-rendé, most kommandába adva... Történt, hogy Magyarország szent királya, István a velencei nemes, Sagredo Gellért püspök tanácsára, körülbelül az Üdvösség 1000. esztendejében Ravenna területén, nyolc mérföldre a várostól építette ezt az igen nemes templomot, ami Szent Péter apostol láncairól, amelynek a tiszteletére szentelték, a S. Pietro in Vincoli nevet nyerte, s maga SzentGellért püspök szentelte fel... Aztán a templom mellett a Szent király építtetett egy nagyszerű monostort Szent Benedek szerzetesei számára, és királyi bőkezűséggel javadalmakkal látta el, s ezen kívül a királyi kamarát örökre kötelezte 25 ezüst márka fizetésére minden évben, részben a szerzeteseknek, részben az ott áthaladó magyar zárandokok szállásának a fenntartására... Szent István adományát két évszázad múltán is, vagyis 1233-ban Béla, Andrásnak, Magyarország királyának elsőszülött fia bőséges privilégiumokkal megerősítette... Körülbelül 1260-ban a Benedek-rendieket a Kamalduli-rend szerzetesei váltották fel, akiket 1460-ban II. Piusz megerősített birtokukban, ahogy azt a Hist. Camald. szerője elbeszéli (I. rész, 2. könyv, 69. lap és 2. rész, 4. könyv, 16. lap), aki nem írja, hogy mióta költöztek ki onnan, azonban már hosszú idő óta a javadalmas apátok birtokolják. 1604-ben V. Piusz egy brévéje megszüntette itt a lelkipásztori tevékenységet, és a S. Lorenzo in Vado Rondino plébániával egyesítette”.

Szent Istvánnak a Zárandokház alapítására vonatkozó és IV. Béláét először Rubeus publikálta, i. m., 260, 405. Fabri (id. mű) csak az elsőt közli, míg a másodikat Antonio Tarbuzzi nyomtatta ki újra *Dei monumenti storici pertinenti alle provincie della Romagna c. munkájában* (Ravenna 1872), I, 152; 87. sz. A többi kiadásról lásd Szentpétery Imre, *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica* (1923), 10. és 601. sz. Szentpétery más általa idézett kutatókkal egyetértve megállapítja, hogy Szent István diplomája egy Rubeusnak tulajdonítható hamisítás. A zárandokházzal legutóbb Luttor Ferenc foglalkozott, *Szent István egyházi kapcsolatai Rómával, Montecassinóval és Ravennával*, in „Szent István Emlékkönyv”, I (1938), 437–40.

Kiegészítés: A templom helyén ma *Caserma dei Carabinieri*, csendőrkaszárnya áll. A *Regno Italico* idején a monostor épületét államosították és magánszemélyeknek adták el, akik nyaralóvá alakították. Jelenleg a Csendőrség laktanyája. Az apátsági templomnak kevés nyoma maradt fenn. Egyes maradványai az 1971–1974-ben végzett restaurálás következtében jól láthatók. Az apátság néhány faragványtöredéke a ravennai *Museo Nazionale*-ban található. A monostor maradványai nem látogathatók, mert katonai területhez tartoznak. A *Caserma dei Carabinieri* falán 2000-ben táblát helyeztek el a Szent István által alapított Magyar Zárandokház emlékére.

Storia di Ravenna. Dal Mille alla fine della Signoria Polentana, Venezia, Marsilio, 1993; M. Mazzotti, *Ravenna e l'Ungheria: dai „Tutuli Classari” alla fondazione della abbazia di S. Pietro in*

Vincoli, in *Corsi di cultura sull'arte ravennate e bizantina*, Ravenna, 1969, 303–311; Id., *Le pievi ravennati*, Ravenna, 1975, 74–80; P. Novara, *Considerazioni su alcuni elementi di arredo provenienti da San Pietro in Vincoli (RA)*, „Archeologia Medievale”, XXV, 1998, 229–234; Csorba, 20–21 (ill.). (C. M. – R. Zs.)

**Tomba di Dante /Dante sírja/.*

Fiume városa által adományozott mécses. – 1908-ban Dante sírjának felavatása alkalmából Fiume városa egy ezüst mécseszt ajándékozott a Mauzóleum számára, melyben Dante csontjait helyezték el 1865-ben, „hogy örökre táplálja Dante sírján a búcsú lámpását”, melyet fényes ünnepségek közepette szállítottak Ravennába az osztrák-magyar haditengerészet „Hungaria” és „Dániel Ernő” nevű cirkálói. Az örökmécses az adományozásról megemlékező táblával a költő koporsójának jobb oldalán látható.

P. Sárközy, *La presenza delle opere di Dante nella cultura ungherese del Novecento*, in Uő, *Da I fiumi di Ungaretti al Danubio di Attila József*, Roma, Sovera, 1994, 89–96. (S. P.)

**Museo Dantesco, via Dante Alighieri 4.*

A Dante Múzeumot 1921-ben nyitották meg Dante sírja és a Szent Ferenc templom közelében. Eredetileg az 1908 és 1921 között küldött ajándékokat gyűjtötte össze, amikor D’Annunzio fiumei expedíciója Dantét az irredentizmus szimbólumává tette. A múzeum hosszú ideig zárva volt, majd restaurálták és két szempont szerint rendezték újra: egyrészt a sír történetének, másrészt az 1921-es ünnepségeknek az emlékeit gyűjtve össze. Az egykori ferences kolostor kerengőjének falai mentén a több, mint 300 darabos, Dantét vagy az Isteni Színjáték jeleneteit ábrázoló, a nemzetközi Biennálékon díjazott bronzszobrok gyűjteményéből van kiállítva egy válogatás, valamint egy több, mint kétezer darabból álló numizmatikai gyűjtemény, amely a költőnek szentelt érmekeket és pénzeket őriz. Ezek között mintegy harminc érem és kislakett magyar művészek alkotása.

R. Bartoletti – V. Fontana, *Museo Dantesco. Opera di Dante Ravenna*, Ravenna, Esseggi, 1989. (C. M. – R. Zs.)

Rieti

Cattedrale.

Domenico Camisati püspök, magyarországi pápai követ emlékműve. – Angelotti szerint „egy erre a prelátusra emlékező feliratot találtak a képmása alatt a *Cappella di SS. Sacramento* melletti falon, amit a munkálatok a során eltöröltek, és ami így szólt:

CERNITE SUM PICTUS MISER HAC IMAGINE PRAESUL
DOMINICUS, POLULI[!] FAMA, SALUSQUE MEI

HUNGARIAE REGEM PRESSI TIBI ROMA LATRANTEM.

Angelotti így ír: „Magyarország csaholó királya”, akire a felirat utal, Mátyás király, akinél Camisati, Rieti püspöke (1473–93) diplomáciai feladatot töltött be 1476-ban IV. Sixtus megbízásából”.

Pompeo Angelotti, *Descrizione della città di Rieti* (Roma 1635), 35 (a felirat teljes szövegével); Francesco Palmegiani, *La cattedrale di Rieti* (Roma 1926), 46; Alessandro Mihalik, *Le coppe ungheresi del Duomo di Rieti*, „Corvina”, XV-XVI (1928), 131.

215

Chiesa di S. Agostino.

Niccolò Ongaróra vonatkozó felirat. – A főkapu architrávjának léctagján, a lunettába festett, a Madonnát az Isteni Gyermekekkel és kétoldalt Szent Ágostonnal és Szent Miklóssal ábrázoló freskó alatt van egy gót betűs írás, ecsettel festve, ami – Bosco és Palmegiani szerint – így olvasható:

ANNO DOMINI MCCCLIII DIE VIII OCTOBRIS
FECIT FIERI HOC OPVS NICOLAVS ONGARVS

Colasanti szerint azonban nehezen elképzelhető, hogy egy ecsettel festett felirat egy kapura vonatkozzék, ezért ő arra hajlik, hogy a kapu építése helyett a lunetta freskójára vonatkoztassa.

Mindenesetre, akár a főkapu építetője, akár a freskó festője, úgy látszik, hogy Niccolò Ongaro 1354-ben Rietiben élt. A dátum egybeesése alapján Mihalik, aki Niccolót a kapu donátorának tartja, arra következtet, hogy azon számos magyar katonára egyike lehetett, akiket Albornoz bíboros fogadott zsoldjába, s aki aztán Rietiben telepedett meg.

V. Bosco, *La chiesa di S. Agostino*, „La Buona Parola”, I, Rieti, 1909. október 10; Arduino Colasanti, *Reate – Ricerche di topografia medioevale e antica*, „Bollettino della R. Deputazione di Storia Patria per l’Umbria”, XVI (Perugia 1910), 288; Francesco Palmegiani, *La cattedrale-basilica di Rieti con cenni storici sulle altre chiese della città* (Roma 1926), 82; Mihalik József, *Egy magyar család Rietiben*, „Turul”, XLII (1928), 64–8.

Rimini

Chiesa di San Bernardino.

Árpád-házi Szent Erzsébet erckéyi. – „Itt őrzik a két Boldog özvegy, Árpád-házi Szent Erzsébet és Portugáliai Szent Erzsébet.... csontdarabkát...”

Flaminio di Parma, II, 510.

Kiegészítés: A régi oratóriumot 1485-ben építették, majd a XVIII. században kolostorrá alakították, ma klarissza nővéreknek ad otthont. A templomban ma is számos ereklyét őriznek a főbejárattól balra lévő második fülkében, a Banfi által említett relikviáknak azonban nincs nyoma.

Monasteri e conventi francescani in Emilia Romagna, a cura di G. Maioli, Bologna, Re Enzo Ed., 1995, 208–209. (C. M. – R. Zs.)

216

**Chiesa di S. Francesco (Tempio Malatestiano).*

Zsigmond császár ábrázolása. – A Malatesta család templomában Piero della Francesca 1451-ben egy Szent Zsigmondot ábrázoló freskót festett, melyen a szent előtt Sigismondo Malatesta térdepel. Szent Zsigmond ábrázolásában Zsigmond császár portréja rejlik. Az ikonográfia kialakításában szerepe volt annak, hogy Malatestát ifjú korában Zsigmond császár üttötte lovagá.

Vayer, *Masolino és Róma*, 149–150, 299 és 189. tábla; Végh, 99. (K. Zs.)

Róma, Vatikán

A régi Basilica di S. Pietro [a XV. században lebontották].

Magyarországra vonatkozó felirat. – Az antik bazilika bejárati oszlopcsarnokának egyik kapuján egy felirat emlékezett meg arról, hogy Szent István király állítólag Magyarországot a Szentszéknek adományozta.

Mignanti, I, 21: „A bejárati oszlopcsarnok középső részén három kapu nyílt. E kapuk fölött arany betűkkel voltak felírva, Mallio és Alfano elbeszélése szerint, vagy mások szerint ezüst betűkkel, azon országoknak, provinciáknak és városoknak a nevei, amelyeket a fejedelmek, a királyok és a császárok az Apostoli Széknek adományoztak, s amelyeket aztán tőle kaptak hűbérbe csekély évi adófizetés ellenében... Röviden utalunk arra, hogy ezek Horvátország, Dalmácia, Aragónia, Spanyolország, Dánia, Gallia, Portugália, Anglia, Hibernia, Skócia, Lengyelország, Magyarország, Csehország, Svédország, Norvégia, Szardínia, Szászország voltak”. Vö. Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 277.

Zsigmond magyar király császárrá koronázását ábrázoló fa dombormű. – A bejárati oszlopcsarnok egyik kapuján IV. Jenő pápaságának legfontosabb eseményei voltak ábrázolva fába vésve, köztük Zsigmond koronázása. A viterbói dominikánus laikus testvér, Fra Antonio di Michele készítette 1437-ben. 1606-ban, amikor V. Pál kicseréltette a régi kapukat, velük együtt Fra Antonio paneljei is elvesztek.

F. M. Torrigio, 155: „Nevezett IV. Jenő fakapukat csináltatott, amelyekre ezek a szavak voltak féléve: Has portas lignas fecit Frater Antonius Michaelis de Viterbo Ord. Praed. Anno Domini 1437. A kapukon ki volt faragva a Megváltó, a Szűz és... Zsigmond császár koronázása...”. Torrigio alapján F. Bonanni (*Numismata Summorum Pontificum Templi Vaticani fabricam indicantia*, Roma 1696, 172) arról számol be, hogy „caeteras januas Eugenius IV lignis tabulis munivit in quibus Salvatoris, Beatissimae Virginis ac SS. Petri et Pauli imagines exculpserat Fr. Antonius Ord. Praed., Eugenium insuper genuflexum..., Eugenium iudem diadema Sigismundo Imperatori imponentem, ... plurimasque eius

temporis historias, addita hac inscriptione: has portas ligneas fecit Frater Antonius Michaelis de Viterbo Ord. Praedicator. Anno Domini MCCCCXXXIII. Eas iterum confecit Paulus V Anno 1606 ex trabibus quae veteris Basilicae tectum sustinerunt". Vincenzo Marchese: *Memorie dei più insigni pittori scultori e architetti domenicani* (Bologna 1878), I, 535 úgy véli, hogy „a Fra Antonio által fába faragott történetek modellként szolgáltak azokhoz, amelyeket ugyanennek a bazilikának a számára bronzból öntött ki Antonio Filarete és Simone, Donatello testvére... mivel mind a bronzból, mind a fából lévön pontosan ugyanazok a történetek ismétlődnek meg”. Vö. Müntz, *Les arts à la cour des papes*, I, 44; Zucchi, *Roma Domenicana*, III, 33.

Kiegészítés: A régi bazilikát 324-ben kezdték el építeni, 326-ban szentelték fel, és 349-ben fejezték be véglegesen. A bazilika újjáépítéséről V. Miklós pápasága alatt (1452) határoztak. Az „új” bazilika építési munkálatai 1506-ban kezdődtek meg. Az elkészült bazilikát VIII. Urbán pápa szentelték fel 1626. november 18-án az első felszentelésének 1300. évfordulóján. A végleges homlokzatot Bernini és Maderno fejezte be 1629-ben. (S. P.)

Az új Basilica di S. Pietro.

(Bejárat)

Filarete-kapu

Zsigmond magyar király császárrá koronázásának a jeleneteit ábrázoló bronz domborművek.
– A [középső] bronzkapu bal oldali szárnyának alsó részén a Szent Pál alakja alatti domborművek két jelenetet ábrázolnak, az egyiket IV. Jenő megkoronázza Zsigmondot, a másikon Zsigmond a pápa mellett lovagol, mely események 1433. május 31-én zajlottak le. Két oldalról oszloppal határolt térben, amelyek közül a jobb oldali oszlopon INCORONATIO IMP. SIGISMUNDI felirat olvasható, jobbra ül a pápa, a trónusa mellett kétoldalt egy-egy kardinális áll, trónusa alatt EVGENIVS PP. felirat. A pápa bal kezével helyezi a koronát a császár fejére, aki előtte térdel. A császár mögött hat emberből álló csoport látható; közülük az első jobbában tartja a császári kardot. Egy másik dombormű IV. Jenő és Zsigmond császár kilovaglását ábrázolja az előző képtől balra. A jelenetet egy boltív választja két részre: jobbra haladnak lovon a pápa a nevével megjelölve (EUGENIVS PP. IIII) és a megkoronázott császár; három bíboros követi őket lovon. Egy apród halad előttük bal kezével a pápa lovának zabláját fogva; ő kell legyen az a „balkezes”, akiről Infessura beszél. Előtte egy fegyveres lovag; az ő nevét a ló alatti feliratból tudjuk: ANTONIVS DE RIDDO C(astellanus). Rido mögött egy óriás termetű alabárdos, akiben Muñoz Nicolò da Parmát, a magyar király lovagját véli felismerni.

A mű alkotója a Filaretének nevezett Antonio Averulino, aki 1445-ben készítette a kapu díszítéseit.

Pistoiesi, I, 63, XIII. tábla; *Diario di Stefano Infessura a cura di Oreste Tommasini*, Roma 1890, I. tábla (a lovaglás jelenete); Müntz, *Les arts à la cour des Papes*, I, 42–44; Szilágyi, III, 554 (a koronázási jelenet); Michele Lazzaroni e Antonio Muñoz: *Filarete scultore e architetto del secolo XV* (Roma 1908), 71–75; Holik-Barabás, „Esercito e Nazione”, IX, 477–382, ff. 6–7; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 278.

Kiegészítés:

G. Galassi Paluzzi, *San Pietro in Vaticano*, I–III, Roma, Marietti, 1963; *Roma e dintorni. Guida*, 488–489; Jászay, *Párbuzamok*, 82–83; Horváth Z. Gy., 110–111 (ill.); Csorba, 87–88 (ill.). (S. P.)

(Nagy Szent Leó oltárképe)

Attila és Nagy Szent Leó találkozását ábrázoló márvány dombormű. – A jelenet, amelyben a középkori legenda szerint a pápa feje fölött megjelentek az apostolok fejedelmei, két részre oszlik; balra látható a pápa udvara kíséretében, amint büszkén mutatja a jobb oldalon ábrázolt Isten Ostorának Szent Péter és Szent Pál megjelenését, akik leszállnak az égből, hogy visszaverjék a barbár hordákat.

A művet 1646 és 1650 között Alessandro Algardi készítette, Ferrara segítségével.

Mignanti II, 105; Muñoz: A. Algardi principe dell'Accademia di S. Luca, „Annuario dell'Accademia di S. Luca”, II (1913), 46, 29. sz. ill.; Pastor, XIV, I. rész, 288 és az ott hivatkozott irodalom.

Kiegészítés:

Horváth Z. Gy., 109 (ill.).

(Cappella Giulia)

Szcitovszky János bíborost, esztergomi érseket megemlítő felirat. – A kápolna bal oldalába falazott kőtáblák közül a harmadikon, az „Ex Ordine Presbyterorum” bíborosok nevei között olvasható Magyarország primásának a neve:

IOANNES. SCITOVSZKY. TIT. SSMAE. CRVCIS. IN. HIERSVALEM. ARCHIEP. STRIGONIENSIS.

– mivel jelen volt a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának a kihirdetésekor, 1854. december 8-án.

Kiegészítés:

Csorba, 130–131 (ill.).

(A bal oldali kereszthajóban)

Magyarok gyóntatószéke. – Az alábbi feliratot viseli: PRO LINGVA HUNGARICA.

J. Kemény: Andeutungen von und für Ungarn aus einigen aelteren Büchern, „Kurz: Magazin”, II, 246–50 (§ 2. Il confessionale per gli Ungheresi nella Basilica di S. Pietro nel 1710).

Kiegészítés:

Mónay I., *Római magyar gyóntatók*, Róma, Anonymus 1956; Németh L., *Adalékok a római magyar lelkijátszorkodás történetéhez*, I. 1945–1963, „MEV-Regnum”, 14 (2002), 1–4, 197–228.

*XI. *Ince pápa síremléke* – a bazilika bal hajójában a Vallás és az Igazság allegóriáit is megjelenítő síremléket Carlo Moratta tervei alapján készítette Pietro Stefano Monnot. Az Odelaschi pápa urnáján felirat emlékezik meg a török kiűzését és Magyarország felszabadítását eredményező hadjáratról. (Sz. L.)

*Az esztergomi bazilikára utaló felirat a bazilika padlózatában. – A Szent Péter bazilika, a keresztény világ legnagyobb templomának főhajójában a márvány padozaton láthatók a világ nagy bazilikáinak és székesegyházainak a méretei. Ezek között található az Esztergomi Bazilika hosszmerete is:

BASILICA CATHEDRALIS ESZTERGOM

M. 118

VI. Pál pápától Lékai László bíboros 1977. október 19-én kérte annak a lehetőségét, hogy a padovai Szent Jusztinián bazilika (ECCL. S. JUSTINAE V. M. PATAVIN M. 118.50) és az Assisi Angyalos Boldogasszony bazilika (BASILICA ASSISIEN S. MARIAE ANG M 114,76) méreteinek jelölése közé odakerülhessen az esztergomi bazilika hosszmerete. A pápa a kérésnek eleget tett. A felirat 1977. december 21-ére készült el. Időközben az esztergomi felirat fölé oda került a ferrarai bazilika hosszmeretének jelzése is (ECCLESIA CATHEDRALIS FERRARIENS), amelynek hosszúsága megegyezik az esztergomi bazilikáéval.

Az esztergomi Bazilika a Szent Péterben in: Új Ember 1978. január 8, *Lékai László bíboros primás interjúja a Vatikáni Rádióban* in: Magyar Kurír, 1978. március 20. (68. évfolyam 67. szám), Dr. Tóth K. János, *Római irrágszédés*, Bécs, 1988, 59. (N. L.)

(Vatikáni Grották)

Nagy Lajos magyar királyt ábrázoló freskó. – A Szent Veronika pillér alatt épült és a Szent Arcmás történetének epizódjaival díszített kápolnában a boltíven festett képek közül a harmadik. A közepén oltár, amely előtt egy pap áll karingben, két kispappal mutatja a Szent Arcmást a királynak, aki előtte térdel. Jobbra három katona, balra nők és gyermekek kis csoportja részese a jelenetnek, amit a következő felirat magyaráz:

SVDARIVM VERONICAE
IVSSV BONIFACII IX
OSTENDITVR
REGI HVNGARIAE

A felirat nem jelöli meg a király nevét, aki minden bizonnyal Nagy Lajos (1341–1382) kell, hogy legyen, az ő uralkodása azonban nem esik egybe IX. Bonifác pápaságával (1389–1404), amikor Magyarország trónján Luxemburgi Zsigmond ült, akit aztán IV. Jenő koronázott a Német Birodalom császárává 1433-ban. Az 1825-ös és 1818-as *Descrizione della Sacrasanta Basilica* kiadói, majd ezeket követve Sergiaco mo is, úgy látszik, felfigyeltek erre az anakronizmusra, és IX. Bonifác nevét VII. Kelemen (1523–1534) helyettesítették. Főlölesleges magyarázni, hogy a fent nevezett kiadók VII-es számjegye nyilván elírás eredménye VI helyett. Mert valójában VI. Kelemen élt Lajos magyar király idejében, aki, mint tudjuk, az 1350-es jubileumon tett zárandoklatot Rómában, midőn csak 24 éves volt, távolról sem olyan öreg, mint ahogy a freskón ábrázolva látható. A feliraton mutatkozó hibát azzal lehet magyaráz-

ni, hogy a festőt Raffaello Maffei története inspirálta (Commentariorum Urbanorum XXXVIII Libri, Basilea 1559, lib. VIII, 180: „Ludovicus... Romam iter convertens a Bonifacio IX magnifice in palatio exceptus est, quotidie Veronicam visere voluit...”), ami Piazzát is megtévesztette.

Pistolesi a freskót a novarai Giovanni Battista Riccinek tulajdonítja, aki a Grot-tákban 1627-ben dolgozott. Toriggio szerint azonban a freskókat 1630–31-ben festették, amikor, amint az az O. Pollak által publikált elszámolásokból (Die Kunsttätigkeiten unter Urban VIII, vol. II, Wien 1931, 514, 523) kitűnik, Guidobaldo Abbatini foglalkozott a kápolna dekorálási munkálataival.

220

Toriggio, V. fejezet, 200–208; Piazza, 147; Pistolesi I, 27; G. Sergiacomo: Descrizione della Basilica di S. Pietro in Vaticano, II. kiad., Roma 1921, 113; Banfi F.: Nagy Lajos királyunkat ábrázoló festmény a Szent Péter altemplomában, „Katholikus Szemle”, XL (1926), 531–538; Uő, „Italia ed Ungheria” X, 282; Bernardy.

Kiegészítés:

Csorba, 58–59 (ill.).

**Magyarok Nagyasszonya kápolna.* – A Magyarok Nagyasszonya kápolna a Szent Péter bazilika grottaiban található, a központi grottából nyíló folyosón, VI. Pál pápa sírja mögött. A kápolna létrehozásának gondolatát az európai magyar főlelkészek fogalmazták meg 1976. februárjában, a római Szent István Házban tartott konferenciájukon. Ezt követően a kezdeményezésről Stefan László, az eisenstadti egyházmegye első püspöke (1913–1995), aki 1956–1983 között az Ausztriában élő menekült magyarok apostoli vizitátora volt, kikérte az Apostoli Szentszék véleményét. A kedvező válasz birtokában tájékoztatta arról Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érseket (1976–1986), aki a gondolatot magáévá tette és 1977. október 19-én írt levelében kérte VI. Pál pápától annak lehetőségét, hogy az 1776-ban lebontott úgynevezett kisebb Szent István király templom (*Chiesa di S. Stefano Minore*) helyett Magyarok Nagyasszonya tiszteletére kápolnát alakíthasson ki a grottákban. Miután a pápa az engedélyt megadta erre, a kápolna kialakítására Gerő László építész kapott megbízást. A korábban kiszemelt IV. Sixtus terem helyett egy első helyszíni bejárás eredményeként a sokkal nagyobb „Ókeresztény szarkofágok” kápolnáját bocsátották rendelkezésre a kápolna létrehozására. A kápolna belső térének kialakítása érdekében Gerő László lesüllyesztette a padozatot, így oda lépcsőkön lehet lejutni a SALA VII jelzésű folyosóról. A korábbi egyetlen kapu mellett nyitott egy másodikat is. Az első kapuból négy lépcső vezet a kápolna szentélyébe, a hátsó kapuból pedig öt a hajóba, mert a szentély egy lépcsővel magasabb a hajónál. A munkálatok során talált régészeti leleteket a kápolnához vezető folyosón helyezték el. A kápolnát II. János Pál pápa szentelte fel 1980. október 8-án, Magyarok Nagyasszonya ünnepén, a Magyar Katolikus Püspöki Kar tagjainak jelenlétében.

A kápolna művészeti programját Lékai László bíboros határozta meg. Művészeti tanácsadója Patakiné Dr. Brestyánszky Ilona volt. A Szent István-i országfelajánlás megjelenítésére Varga Imre szobrászművész kapott megbízást. A magyar szentek ábrázolására pedig a Képzőművészeti Lektorátus bevonásával szűk körű pályázatot hirdettek.

A kápolnába vezető kapukba Kovács József tűzkovács iparművész által készített kovácsoltvas kapuk kerültek. A szentélybe nyíló kapu jobb oldalán márványtábla jelzi a kápolna nevét:

ORATORIUM
MAGNAE DOMINAE
HUNGARORUM

221

A szentély ékességei Varga Imre bronzból készült szobrai, a Magyarok Nagyszonya, az úgynevezett Kun Madonna és Szent István király. A szentély falának közepén van elhelyezve a Szűzanya alakja, karján a gyermek Jézussal, feje fölött krómozott acéllemezből készült fátyol, fölötte pedig korona. A fal teljes felülete tompa fényű aranylemezzel bevont acéllemezzel van burkolva, amelyet domborítások díszítenek, életfa és a honfoglalás kori tarsolylemezekről ismert motívumok, a két oldalon 3–3 szarvas. Előtte baloldalon, a kápolnába vezető lépcsőn áll Szent István térdelni készülő bronz szobra. Kezében a koronát tartja, amint felajánlja azt a Szűzanyának, akire felemeli tekintetét oltalmat kérve országa és népe számára. Vállán a koronázási palást, amely krómozott acéllemezből készült. A szembemiséző oltár, a felolvasó állvány, a körmeneti kereszt talpzata, az oltáron lévő két gyertya és a papi szék cosmata munkák. A Nagy Konstantin császár által épített ősi Szent Péter bazilikából valók, illetve onnan származó töredékekből készítette azokat a kápolna részére a *Fabrica di San Pietro*. Fő darabját, az előlapot VIII. Bonifác pápa készítette a konstantini bazilikában, IV. Bonifác pápa nevét viselő kápolna részére. Mérete 108 × 98 cm. A szentély jobb oldalán a márvány borításon, középen az ismert, magyar nyelvű Mária-ének szövege olvasható:

BOLDOGASSZONY ANYÁNK
RÉGI NAGY PÁTRÓNÁNK!
ÉDES HAZÁNKRÓL
NE FELEJTKEZZÉL EL
SZEGÉNY MAGYAROKRÓL!

A kápolna falán kétoldalt magyar szentek és boldogok süttöi márványból készült közel azonos méretű domborművei. A domborművek méretét Gerő László határozta meg (100 cm × 100 cm és 80 cm × 100 cm). A jelenetek felett az ábrázolt szent, illetve boldog latin neve, halálzásának évszáma és a neve magyarul is olvasható.

Az oltárral szemben állva a jobb oldalon elhelyezett domborművek:

1: S. ADALBERTUS EP. ET MARTYR † 997 – SZ. ADALBERT PÜSPÖK, VÉRTANÚ A domborművön ábrázolt jelenet: Adalbert bér-málja Szent Istvánt és előkészíti királyságát és házasságát. A dombormű alkotója: Kő Pál.

2: S. GERARDUS EP. ET MARTYR † 1046 – SZ. GELLÉRT PÜSPÖK, VÉRTANÚ A domborművön ábrázolt jelenet: Gellért a Ke-len-hegy lábánál vértanúságot szenved. A dombormű alkotója: Kő Pál.

—
222

3: B. EUSEBIUS FUND. ORD. PAULINORUM † 1270 – B. ÖZSÉB, PÁLOS REND ALAPÍTÓJA A domborművön ábrázolt jelenet: Özséb a Pilisben összegyűjti a remetéket a „fény” látomásra. Tábla jelzi a hely nevét: „Mons Pilis”, illetve a szerzetesek kolostor tervrajzát terítik a földre, amelyen szintén olvasható a helység neve: PILIS. A dombormű alkotója: Kő Pál.

4: S. ELISABETHA EX HUNGARIA † 1231 – MAGYAROR-SZÁGI SZENT ERZSÉBET A domborművön ábrázolt jelenet: Erzsébet búcsút vesz az országhatáron keresztes hadjáratba, a Szentföldre induló férjétől. A dombormű alkotója: Kiss Sándor.

5: S. MARGARITA HUNGARORUM † 1271 – ÁRPÁDHÁZI SZENT MARGIT A domborművön ábrázolt jelenet: Margit a Nyulak szigeti domonkos kolostorban békíti apját, IV. Bélát és testvérét, a későbbi V. István királyt. A dombormű alkotója: Kiss Sándor.

6: B. CUNIGUNDA REGINA POLONORUM † 1292 – B. KINGA, LENGYEL KIRÁLYNÉ A domborművön ábrázolt jelenet: Kinga, IV. Béla legidősebb lánya, gyűrűjét Krakko mellett megtalálja egy só kövületben. Boldog Kingát 1999. június 16-án II. János Pál pápa szenté avatta. A dombormű alkotója: Kiss Nagy András.

7: B. JOLANTHA PRINCIPESSA POMERANIAE † 1298 – B. JOLÁN, POMERÁNIAI HERCEGNÉ A domborművön ábrázolt jelenet: Jolán, IV. Béla kisebb leánya a csatában harcoló férjéért, Jámbor Boleszlávért imádkozik. A dombormű alkotója: Marton László.

8: B. SALOMEA REGINA HALICAE † 1268 – B. SZALOMÉ, HALICSI KIRÁLYNÉ A domborművön ábrázolt jelenet: Szalome, Lesko lengyel fejedelem leánya, II. Endre magyar király fiának, Kálmán-nak felesége kerüli az udvari mulatságot, miközben férje az országhatáron kívül harcol. A dombormű alkotója: Marton László.

9: S. ELISABETH LUSITANIAE † 1336 – SZ. ERZSÉBET, PORTUGÁL KIRÁLYNÉ A domborművön ábrázolt jelenet: Erzsébet, Árpád-házi Szent Erzsébet dédunokahúga betegeket ápol az általa alapított kórházban és békíti férjét és lázadó öccsét. A dombormű alkotója: Kovács Kis Gyula.

10: B. ELISABETH VIRGO † 1338 – B. ERZSÉBET SZŰZ A domborművön ábrázolt jelenet: Erzsébethez, III. Endre lányához Svájcba,

Tössbe, a kolostorba halála előtt egy kis madár látogat, hogy elbúcsúzzék Magyarországtól, az ajtóban magyar harcos látszik. A dombormű alkotója: Csíkszentmihályi Róbert.

11: B. GULIELMUS EP. ET. MARTYR † 1945 – B. APOR VILMOS PÜSPÖK, VÉRTANÚ A domborművön ábrázolt jelenet: Apor Vilmos püspök a győri püspökvár pincelejárataiban palástjával védi a híveket. Jobb oldalán a köpenye alatt a gyulai templom és előtte négy alak, bal oldalon a győri székesegyház, előtte három alak. Mindkét templom fölött egy-egy angyal. A bal sarokban egymás fölött a püspök születési helye és éve, valamint halálzási helye és éve: „Segesvár 1892 – Győr 1945”. A dombormű alkotója: Lebó Ferenc. A kápolna felszentelése után került a magyar szentek és boldogok ábrázolásainak sorába. Apor Vilmos püspököt 1997. november 9-én avatta boldoggá II. János Pál pápa. A műalkotást Pápai Lajos győri megyéspüspök készítette el, és azt 2001. november 9-én Giovanni Battista Re bíboros, a Püspöki Kongregáció prefektusa áldotta meg.

Az oltárral szemben állva, bal oldalon elhelyezett domborművek:

1: B. GISELA – UXOR S. STEPHANI REGIS † 1038 – B. GIZELLA – SZ. ISTVÁN KIRÁLY FELESÉGE A domborművön ábrázolt jelenet: Gizella Veszprémben szemléli az általa is hímzett koronázási palástot. A dombormű alkotója: Kiss Sándor.

2: S. EMERICUS † 1031 – SZ. IMRE HERCEG A domborművön ábrázolt jelenet: Imre, Szent István király fia vadászat közben halálos sebet kap. A dombormű alkotója: Kovács Kiss Gyula.

3: MOYSES DE HUNGARIA – MONACHUS KIJEV † 1043 – MAGYAR MÓZES – KIJEVI SZERZETES A domborművön ábrázolt jelenet: Mózes Kijev környéki remetek között csodát tesz. A dombormű alkotója: Marton László.

4: S. MARGARETHA REG. SCOTTORUM † 1093 – SZ. MARGIT, SKÓCIAI KIRÁLYNÉ A domborművön ábrázolt jelenet: Margit oktatja nyolc gyermekét. A dombormű alkotója: Kovács Kiss Gyula.

5: S. LADISLAUS REX † 1095 – SZ. LÁSZLÓ KIRÁLY A domborművön ábrázolt jelenet: László király Somogyváron bencés apátságot létesít. A dombormű alkotója: Kiss Nagy András.

6: S. IRENEA IMPERATRIX BYZANTINORUM † 1134 – B. PIROSKA, BIZÁNCI CSÁSZÁRNŐ A domborművön ábrázolt jelenet: Piroska, a keleti egyházban Szent Irenea, Szent László király leánya, templomok és kolostorok építtetője. A dombormű alkotója: Marton László.

7: S. LUDOVICUS EP. TOLOSANUS † 1297 – SZ. LAJOS, TOULOUSE-I PÜSPÖK A domborművön ábrázolt jelenet: Lajos, Magyarországi Mária nápolyi királyné fia, püspökké szentelése előtt ferences szerzetesi ruháját odaadja egy fekélyes betegnek, aki azonnal meggyógyul. A dombormű alkotója: Marton László.

8: B. HEDVIG REGINA POLONORUM † 1399 – B. HEDVIG, LENGYEL KIRÁLYNŐ A domborművön ábrázolt jelenet: Hedvig, Nagy Lajos király lánya, pogány férjét Jagello Ulászló litván fejedelmet és általa népét a keresztény hitre téríti. Boldog Hedviget 1997. június 8-án II. János Pál pápa szentté avatta. A dombormű alkotója: Csíkszentmihályi Róbert.

9: B. JOANNES DOMINICI CARD. LEGATUS † 1419 – DOMINICI B. JÁNOS, BÍBOROS KÖVET A domborművön ábrázolt jelenet: Dominici János domonkos bíboros, raguzai érsek, Zsigmond király kérésére pápai legátusként Budán jár. A pápai legátus arcvonásai Lékai László bíborost örökítik meg. A dombormű alkotója: Csíkszentmihályi Róbert.

10: B. LADISLAUS BATTHYÁNY-STRATTMANN PATER FAM † 1931 – B. BATTHYÁNY-STRATTMANN LÁSZLÓ CSALÁDAPA A domborművön ábrázolt jelenet: Batthyány-Strattmann László, a szegények orvosa gyógyítja egy betegének a szemét. A háttérben a felesége látható, aki segédkezik neki. A falon Szűz Mária kép, oldalt a palotájának a lépcsőfeljárójában gyermekei játszanak labdával. A dombormű alkotója: Oláh Éva Arré. A műalkotást 2004. március 23-án helyezték el a kápolnában Batthyány-Strattmann László boldoggá avatásának első évfordulóján, Francesco Marchisano bíboros, a bazilika főpapja és Konkoly István szombathelyi püspök jelenlétében.

A kápolna hajóját két részre osztó falíven az oltárral ellenkező oldalon Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek bronzból készült címere látható, a jelmondattal: „Succisa virescit”.

A hajó végében, a zárófalon Amerigo Tot bronz domborműve a kápolna adományozásával kapcsolatos eseményeket ábrázol. A dombormű alatt a lábazat márványborításába vésve olvasható (számos hibával) az ábrázolt események leírása:

Bal oldalon:

SILVESTER PAPA II MITTIT CORONAM REGIAM S.
STEPHANO A.D.M.
II SZILVESZTER PÁPA KIRÁLYI KORONÁT KÜLD SZ.
ISTVÁNNAK – 1000
PAULUS PAPA VI DONO DAT ATRIUM AD ORATORIUM
MAGNA DOMINAE HUNGARORUM EFFORMANDUM
A.D.MCMLXXVII
VI PÁL PÁPA HELYET AJÁNDÉKOZ A MAGYAROK
NAGYASSZONYA KÁPOLNÁJÁNAK KIALAKÍTÁSÁRA – 1977

Jobb oldalon:

CALLISTUS PAPA III PRAECEPIT MERIDIANUM
 CAMPANARUM SONITUM A.D.MCCLVI
 S. JOHANNES A CAPISTRANO CAMPANAM PULSAT.
 III KALLISTUS PÁPA ELRENDELI A DÉLI HARANGSZÓT –
 1456
 KAPISZTRÁN SZ. JÁNOS HÚZZA A HARANGOT.
 JOANNES PAULUS PAPA II BENEDICIT ORATORIUM
 MAGNAE DOMINAE HUNGARORUM DENUO EXTRACTUM
 A.D.MCMLXXX
 II JÁNOS PÁL PÁPA MEGÁLDJA AZ ÚJONNAN
 KIALAKÍTOTT MAGYAROK NAGYASSZONYA KÁPOLNÁJÁT
 – 1980

225

A dombormű bal oldalán, a falon VI. Pál pápa címere, jobb oldalán II. János Pál pápáé.

A kápolnában a domborművek alatt a falak mentén diófából készült pad fut végig, a kápolna terébe pedig alkalmanként térdeplővel ellátott padokat, illetve székeket helyeznek el. A kápolna búcsúja minden évben október 8-án, Magyarok Nagyasszonya ünnepén van.

Oratorium Magnae Dominae Hungarorum Romae – ünnepi kiadvány, amely a kápolna felszentelésére készült 1980-ban; *La strada maestra per costruire un'Europa pacifica e veramente umana. Il Santo Padre all'inaugurazione della cappella ungherese nelle grotte vaticane*, „Osservatore Romano”, 1980. október 9; *A Szentatya felszentelte a római magyar kápolnát. Magyar zarándokok az Örök Városban*, „Új Ember”, 1980. október 19; Lökös Zoltán, *Magyar ünnep a Vatikánban*, „Magyar Nemzet”, 1980. november 28; Triznyá Mátyás, *A magyarok római kápolnája*, „Katolikus Szemle”, XXXII(1980), 359–361; Gerő László, *A Magyarok Nagyasszonya-kápolna*, „Műemlékvédelem”, 1981; *Római Szent Péter bazilika Magyarok Nagyasszonya kápolnája*, in *Esztergomi szemitzmus 1982*, Esztergom, 1982, 449–457; *A meggyesett fa kiszöldül*” *Portré Lékai Lászlóról*, Bp., 1984; Farkas Atila, *A vatikáni „Magna Domina Hungarorum” kápolna*, „Vigilia”, 49(1984), február, 102–106; *Hite, példája legyen útmutató. Apor Vilmos emléke Rómában*, „Új Ember”, 2001. november 18; Pamer N., *A Magyarok Nagyasszonya kápolnája Rómában a Szent Péter Bazilikában és az ott ábrázolt magyar szentek*, in *A magyarok ezer esztendeje*, 145–154; *Apor dombormű Rómában és Kalmárné Foltányi Hedvig*, „Ezer szállal kötődöm a hithez”. *Beszélgetés Lebó Ferenc szobrászművésszel*, „Hitvallás”, 2(2001), 12. sz., 3, 8; V. Lanzani, *Le Grotte Vaticane*, in: *Roma Sacra. Guida alle chiese della città eterna. Itinerari 26–27*, Roma, De Rosa – Libreria Editrice Vaticana, 2003, 117–118; Horváth Z. Gy., 108–109 (ill.); Csorba, 244–245 (ill.); Oláh Éva Arré, *Boldog Batthyány-Strattmann László – Il beato László Batthyány-Strattmann*, Roma, Libreria Editrice Vaticana, 2004 (ill.); Németh László, *A magyarok római kápolnája*, Bp., 2005 (ill.). (N. L.)

(A bazilika külső fala) [A *Sagrestia Nuova* udvara]

Szent István király által alapított templom és zarándokház emléktáblája. – A sekrestyét a bazilikával összekötő mellvédés keresztfolyosó keleti falába falazva márványtábla hordozza az alábbi feliratot:

QVO LOCO
 SACELLVM ATQUE HOSPITIVM

S. STEPHANO HVNGARIAE REGI APOSTOLICO DICATA
AD ANNUM MDCCLXXI STETERANT
HVNGARORVM GENS
IN DILAPSI MONVMENTI MEMORIAM
QVOD SVAM CVM APOSTOLICA SEDE CONIVNCTIONEM
PRAECLARE LVCVLENTERQVE TESTARETVR
IX EXEVNTE SAECVLO
AB S. EMERICI DVCIS OBITV
P
DIE XVII DECEMBRIS MDCCCXXIX

226

Az emléktábla alsó részén, a jobb és a bal sarokba XI. Pius pápa illetve Magyarország címerét vésték.

Gerő, S. Stefano Rotondo, 118.

Kiegészítés: Az emléktáblát 1929-ben Serédi Jusztinián bíboros Magyarország prímása kezdeményezésére állították.

Németh, 14. (N. L.)

**A Szent István által alapított zárandokház újabb emléktáblája.* – Tekintettel arra, hogy ez a tábla a zárandokok nagy tömege elől elzárt területen van, 2000-ben Szent István király koronázásának ezredik évfordulóján a Bazilikán belül elhelyeztek egy másik emléktáblát is a sekrestyébe vezető folyosó jobb oldalán az alábbi felirattal:

HEIC EXSTABAT
FERE AB ANNO MXXX
USQUE AD ANNUM MDCCLXXVI
HOSPITIUM
QUOD SANCTUS STEPHANUS
PRIMUS REX HVNGARIAE
CVRAVIT AVDFICANDVM
PRO HVNGARIS
AD APOSTOLORVM PRINCIPVM LIMINA
PEREGRINATIBVS
ANNO MM MAGNI IVBILAEI A NATIVITATE DOMINI
ATQVE MILLENIO EXPLETO
A CORONATIONE EIVSDEM SANCTI STEPHANI
DIADEMATE A ROMANO PONTIFICE SILVESTRO II DONATO
HIC LAPIS POSITVS EST IN MEMORIAM

A magyarok immár nem létező templomáról és zárandokházáról lásd a katalógusban: Róma, Vatikán, *S. Stefano Minore*.

Csorba, 22–23 (ill.); Németh, 17. (S. P.)

Palazzi Apostolici [Apostoli Paloták].

(Raffaello Stanzák) [Raffaello freskóival díszített pápai lakosztályok].

Attila és Nagy Szent Leó találkozását ábrázoló freskó. – A *Stanza di Eliodoro* (a „Heliodorosz kiűzése” c. freskóról elnevezett szoba) falán látható. A híres találkozóra Mantova közelében, a Minciónál került sor, a freskón azonban a jelenet Róma környékén játszódik. Balra a távolban antik romok látszanak, egy bazilika és a Colosseum, jobbra pedig égis felcsapó lángok jelölik a barbárok vonulását. A pápa szilárdan bízva Istenben, pápai öltözkében, fehér lován ülve kíséretével Attila, a hunok fedelme elé megy. Fölötte a levegőben lebegve az apostolok fejedelmeinek nemes alakjai, karddal a kezükben. Ezek dicsfényt vetnek a papok csapatára, míg a barbárok vad lovasai között felfordulást keltenek. A hunok rémülten nézik az égi látomást, míg vezérük ösztönös mozdulattal visszarántja a lovát.

A művet Raffaellónak tulajdonítják, de a freskó kompozíciójának, rajzának és a színeinek is olyan hibái vannak, amelyek nincsenek összhangban a mester klasszikus stílusával, akinek a rajza nyomán nyilvánvalóan a tanítványai kivitelezték a képet.

Pastor, III, 830 és az ott hivatkozott irodalom.

(Raffaello loggiák)

Magyarország térképét ábrázoló freskó. – A loggiák harmadik emeletén, a keletre néző falon tizenhárom különböző ország térképe van felfestve, amelyek között a kilencedik, a VIII. boltív alatt Lengyelország és Magyarország egyesített térképe, ahogy ezt a jobb felső saroknál lévő felirat is jelöli:

VNGARIA
OLIM PANNONIA INFERIOR
PRAESTANS AGRI FERTILITATE
AVRI COPIA VIRORVM FORTITVDINE
A CHRISTIANIS REGIBVS TRIGINTA
PERPETV A SUCCESSIONE POSSESSA
POLONIA
OLIM SARMATIA RELIGIONE
HVMANITATE SCIENTIA BONARVM
ARTIUM INSIGNIS PASCVIS IDONEA
MELLE ET SALI FOSSILI ABVNDANS

Bernard Wapowski Münster által publikált térkép alapján készült, (*Cosmographia*, 1544), onnan való a felirat is. Mindazonáltal a magyarországi részhez a térképésznek fel kellett használnia egy másik, számunkra ismeretlen térképet is.

A loggia térképei IV. Piusz pápaságának az idejéből valók (1560–63), s Thomassy, s az őt követő Pastor szerint is Pirro Ligorio rajzolta őket; a Podestà által végzett kutatások azonban nem hagynak kétséget afelől, hogy a térképeket Etienne Tabourot térképész tervezte 1561–62-ben, és egy bizonyos „Sabaoth pittore” valamint Giovanni Antonio Vanosino festette fel a falra 1562–1564-ben.

Taja, 244; Hoványi, Olasz út 1850-ben (Wien 1851), II, 49, 269. Részletes tanulmány a freskóról – Banfi F.: Magyarország térképét ábrázoló falfestmény a Vatikánban, klny. „Térképészeti Közlöny”, V, 1940, háromszínyomásos reprodukcióval; Uő, „Italia e Ungheria”, X, 282.

Kiegészítés:

A magyarok ezer esztendeje, 67, 74. (S. P.)

(A [rég]i Levéltár termei)

228 *A II. Szilveszter pápa által Szent Istvánnak küldött korona átadását ábrázoló freskó.* – Kék háttér előtt balra egy vár emelkedik, jobbra egy városrészlet látszik, középen pedig egy út vezet a lent húzódó síkságon. Az úton lovasok csoportja halad, míg elől vannak csoportosítva a jelenet főszereplői: a térdeplő Szent István és az álló pápai legátus. Ez utóbbi, tiszteletreméltó alak, baljával nyújtja az apostoli keresztet, amelyet a király megragad, a jobb kezével pedig a koronát helyezi a fejére. A főszereplők mellett egy klerikus a legátus keresztjét tartja a kezében; a fő csoport mellett balra egy ló látható, díszes nyeregtakaróval, a legátus lova, mögötte áll a lovász a kíséret tagjaival, jobbra pedig egy katona egészíti ki a jelenetet, amelyet az alábbi felirat magyaráz:

STEPHANVS. I. VNGARIAE. DUX. A SILVESTRO
II. PONT. MAX. REGIA. CORONA. ET
CRVCE. PER. LEGATVM. INSIGNITVS
REGNVM. VNGARICVM. SEDI
APOSTOLICAE. DONAT

A freskót V. Pál megbízásából Annibale Durante festette 1610 körül.

Taja, 482; Pistolesi III, 267; Forcella, VI, 137. old, 498. sz.; Péter, „Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve”, II, 241–243, XII. tábla; Illés József, Egy újonnan felfedezett Szent István freskó a Vatikánban, „Történeti Szemle”, XIV(1929), 211–18; Banfi, „Századunk”, III (1928) 154, 7. sz.; Uő, A Vatikáni Szent István freskó, „Nemzeti Szalon”, 1928. július 17. (illusztrációval); Uő, „Pesti Napló”, 1930. szeptember 30. (illusztrációval); Uő, „Magyar Magazin” II (1923), 32 (illusztr.); Uő, „Italia e Ungheria”, X, 223–24 (illusztrációval); Uő, „L'Illustrazione Italiana”, LXVIII, 265 (illusztrációval).

Kiegészítés: A levéltár egykori termei az apostoli könyvtár *Salone Sistino* nevű terméből nyílnak, jelenleg a Vatikáni Múzeum részét képezik. A Szent István freskójával díszített teremben jelenleg múzeumi bolt kapott helyet. (É. M. A.)

([Az egykori] Államtitkárság)

Buda bevételét ábrázoló festmény. – A kép XI. Ince pápa azon meggyőződésnek művészi kifejezése, miszerint Buda bevétel (1686), ahogy Piazza mondja (517. old.) „az Ég Királynőjének pártfogása révén, az egyetemes egyház és Szent István király, azon ország védőszentje szüntelenül könyörgő imáival” történt. Ennek az elképzelésnek megfelelően fent, a kép bal oldalán a Madonna van lefestve, akihez a Szent Király és XI. Ince pápa imádkozik, míg lent a magyar főváros bevétel zajlik, északi oldalról ábrázolva.

Reprodukcióját lásd „Tanulmányok Budapest múltjából”, III, 44. tábla.

Musei Vaticani /Vatikáni Múzeum/.

A budai könyvtár Mátyás király általi alapítását ábrázoló freskó. – A Salone Sistino /Sixtus pápa terme/ melletti folyosó falán található kép egy olyan festményciklus részét képezi, amely különböző korok és országok leghíresebb könyvtárait ábrázolja. Magyarország dicső királyát uralkodói jelvényeivel ábrázolja polcokon elhelyezett kódexekkel zsúfolásig teli szobában, amint felavatja az általa alapított *Bibliotheca Corvinianát*. A freskót a következő felirat magyarázza:

MATHIAS. CORVINVS. VNGARIAE. REX
BIBLIOTHECAM. MAGNIFICAM. ET. LOCVM
PLETEM. BVDAE. INSTRVIT

229

A művet V. Pál készítette, és a novarai Giovanni Battista Riccinek tulajdonítják.

F. Abrahami Bzovii O. P. Paulus Quintus Burghesius P. M. (Romae 1624). 168; Taja, 460; Forcella, VI, 128. old, 454. sz.; Péter, „Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve”, II, 239, XI. tábla; Balogh, in „Mátyás-Emlékkönyv”, I, 524, 66. sz. és az ott hivatkozott irodalom.

A magyar koronázási jelvények másolata. – Ugyanazon a folyosón látható „Szent István király koronájának és jogarának a másolata, amelyet a magyarok ajándékoztak X. Piusnak”.

Bertarelli, Roma e dintorni, 521; Banfi, in „Italia e Ungheria”, I, 225.

Kiegészítés: Jelenleg a Szent Korona, illetve a jogar másolata nincs kiállítva. A múzeum még számos magyar vonatkozású műtárgyat őriz. A Vatikáni Múzeum modern képraktárában (Magazzino Opere Moderne) található Hajnal János festőművész mintegy 86 műve, valamint az erdélyi festőművész, Gy. Szabó Béla 20 fametszetből álló Dante-sorozata. A Sixtus-kápolna sekrestyéjében (Sacrestia della Cappella Sistina) őrzik a Császkai György szepesi püspök által 1887-ben XIII. Leónak arany-miséje alkalmából adományozott hatalmas úrmutatót. A monstrancia 114 cm magas, XV. század végi gótikus munka, lábazata azonban XIX. századi pótlás, amelyen az adományozásra vonatkozó felirat olvasható: „Santissimo Domino Leoni P. P. XIII Sacerdoti Sui Iubileum Celebranti Offert Georgius Császkai Episcopus Scepusiensis in Hungaria. MDCCCLXXXVII”. (Maria Antonietta De Angelis közlése nyomán.) (É. M. A.)

**Horváth Nepomuki János ábrázolása.* – A Salone Sistino után következő hosszú, nyugati folyosó termeinek falán VII. Piusz pápa uralkodásának epizódjai vannak megörökítve az 1815–16-ban készült freskókon. Az utolsó teremben, az újonnan kialakított lejárati lépcsővel egyvonalban látható az a jelenet, amikor VII. Piusz a napóleoni száműzetésből visszatér Rómába, és a Porta Flaminiánál köszönti őt a város népe. A pápa hintója mögött látszik egy magyar huszár alakja, aki nem más, mint Horváth Nepomuki János, a Radetzky-huszárezred tisztje. Az ő egysege kísérte a pápát a Taro folyótól

Rómáig, és ezért a Krisztus-rend (*Ordine Supremo del Cristo*) kitüntetésében részesült. Horváth Nepomuki János a ráckevei temetőben nyugszik, kitüntetését a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeumban őrzik. A hagyomány szerint Petőfi Sándor róla mintázta a János vitéz alakját. (É. M. A.)

Mátyás király Breviáriuma. – A *Salone Sistino* tárlóiban kiállított értékes tárgyak között a 4a tárló az úgynevezett Mátyás király Breviáriumát őrzi, melynek jelzete „Urb. Lat. 112”.

230

Kiegészítés: A *Salone Sistino*ban évek óta ideiglenes kiállításokat rendeznek, így a korábban az állandó kiállításon bemutatott tárgyak, köztük Mátyás király breviáriuma már nincsenek kiállítva. A kódex részletes bemutatását – mint általában Banfinak a korvinákra vonatkozó leírásait – szerkesztési okokból a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk, hiszen a szakirodalom sokkal alaposabban ismerteti őket. A Vatikáni Könyvtárban számos magyar kódexet őriznek, köztük néhány korvinát. Ezeket csak külön engedéllyel rendelkező kutatók tekinthetik meg. A Banfi eredeti művében a 154–157. oldalon felsorolt kódexek listáját nem közöljük.

Vö. Csapodi – Gárdonyi. (Szerk.)

**Zsigmond király ábrázolása.* – A *Museo Cristiano*ban, az ókeresztény és középkori falfestmények fragmentumai között látható Dávid király képmása, Pisanello alkotása, mely Zsigmond király portréját rejtje magában.

Vayer, *Masolino és Róma*, 145–147 és 174. tábla. (K. Zs.)

Pinacoteca Vaticana /Vatikáni Képtár/.

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A Szűz koronázása és a Pietà jelenetével valamint szentek alakjaival megfestett predella. „Az alsó részen lévő szentek között ott van a mi Szentünk, a S. LISABETTA felirattal megjelölve, harmadrendi ferences ruhában, rózsákkal a kezében”.

A művet 1466-ban a l’Alunnónak nevezett Niccolò di Liberatore festette.

Mihalik, „Miscellanea Francescana”, XXXVI, 86, jegyzet.

Kiegészítés: A Vatikáni Múzeum képtárában található Pieter Hofman (II Giannizzero) két nagyméretű festménye, melyek Buda bevételét ábrázolják. Az *Assedio di Buda del 1686 /Buda 1686-os ostroma/* c. kép sarkában Szűz Mária, Boldog XI. Ince pápa és Szent István király alakja látható. A kép előterében török és magyar katonák összecsapása zajlik, háttérben Buda városa nyugat felől ábrázolva. Az *Assalto della Cittadella di Buda dalla parte della Città dell’Acqua* (Buda várának ostroma a Víziváros felől) c. képen harci jelenet látszik. Mindkét kép jelenleg a múzeum hivatali helyiségeiben található.

M. A. De Angelis, *La battaglia di Buda del 1686 in due quadri della Pinacoteca Vaticana. Appunti sul pittore fiammingo Pieter Hofman*, „Monumenti Musei e Gallerie Pontificie”, 7 (1987), 73–93; reprodukcióját lásd: Érszegi, 62. (É. M. A.)

S. Stefano Minore [a XVIII. században lebontották].

A magyarok temploma és zárandokháza. – XI. századi életrajzírója, Hartvik szerint Szent István, Magyarország első királya (1000–1038) „Rómában házakat építtetett, falal körülvett kertekkel, hogy vendégül lássák azokat a magyarokat, akik az Apostolok Fejedelmének sírját mentek meglátogatni”. A szent király a *Campo Vaticano*n határozta el a zárandokház alapítását, a *Chiesa di S. Stefano Minore* templom mellett, amiről azt tartják, hogy II. István pápa építtette (752–757), és XIX. János engedte át a királynak, aki új épületekkel egészítette ki, hogy így létrehozza a magyarok zárandokházát. A X. Benedek által 1058. május 8-án kiadott bullából kiderül, hogy az akkori esperesét Albertónak hívták, aki a pápától a következő kiváltságokat nyerte el: a Rómába érkező magyar zárandokok csak ebben a zárandokházban szállhattak meg; az Örök Városban meghalt magyar zárandokokat csak itt temethették el; az itt elhunyt magyarok javai a zárandokházat illették. IV. Miklós pápa 1290. március 2-án kelt bullájában „ecclesiam S. Stephani de Ungaris dictam”-ként említi a templomot, amely a XIV. századtól kezdve a zárandokház melletti „Platea Ungarorum”-nak nevezett városnegyedben letelepedő magyarok lelki gondozását ellátó plébánia volt. 1423-ban Zsigmond király Giorgio di Enrico barátra, a Minorita Rend prokurátorára bízta a zárandokház gondozását, s hogy gondoskodjék a felújításáról. Ebben a megbízatásában V. Márton és IV. Jenő pápa újból megerősítette, a „Rector Hospitalis S. Stephani de Urbe” címmel. Később a zárandokház és a templom a Szentszék jurisdictiója alól átkerült Magyarország királyának a fennhatósága alá. Következésképpen Bodroghi Fülöp, II. Ulászló római megbízottja viselte a gondját, aki 1497-ben felújíttatta a zárandokházat. Az elkövetkező időkben a templomot és a zárandokházat Remete Szent Pál Rendjének magyar szerzeteseire bízták, akik 1454 óta a *Monte Celión* lévő *Convento di S. Stefano Rotondó*ban éltek. Amikor azonban e rend magyar ága Rómában kihalt, a magyar szerzetesek helyébe más nemzetiségű pálosok kerültek, akik bérbe adták a vatikáni káptalannak a zárandokház épületeit, amely a XVI. század közepétől nem fogadott többé zárandokokot. 1579-ben a *Convento di S. Stefano Rotondó*t bezárták, és itt hozták létre *Collegium Hungaricum*ot, amely a *Monte Celión* levő kolostor javaival együtt a Szent István templomot és a zárandokházat is örökölte. Miután a következő évben a *Collegium Hungaricum* és a *Collegium Germanicum* egyesült, ezek a javak a *Collegium Germanico-Hungaricum* tulajdonába kerültek. Mindazonáltal a zárandokház még egy évszázadon keresztül bérházként tovább létezett, míg VI. Piusz pápa ki nem sajátította, s 1776-ban lebontatta az új vatikáni sekrestye-kápolna építése miatt.

Mind a mai napig fennmaradtak azonban olyan értékes rajzos dokumentumok, amelyek elég pontos képet adnak a Szent István alapította intézményről. Tiberio Alfarano volt az első, aki 1590-ben, híres *Tavola rappresentante la Basilica Vaticana c. művében* lerajzolta az alaprajzát és látszati képét. Részletes alaprajzokat őriznek róla

a *Collegium Germanicum et Hungaricum* javainak kataszterében, amely a Kollégium Archívumában található. Kettő van belőlük: az egyik 1630-ban, a másik 1776-ban készült. Aztán 1786-ban Cancelliere publikált két metszetet, amelyek a zárandokház és a templom együttes alaprajzát, illetve a templom keresztmetszetét ábrázolják. Ezekből a grafikus forrásokból kiderül, hogy az épület a „a Piazza di S. Marta felé vivő főút” és „a San Pietro mögött a S. Martához és a Piazza delli Scarpellinihez vezető út” közti területet foglalta el, oly módon, hogy az épületek homlokzata ez utóbbi útra nézett. A templom, amelynek homlokzatán ECCLESIA HOSPITALIS S. STEPHANI REGIS VNGARORVM felirat állt, az északi részen helyezkedett el, az apszisával délre, a „Piazza dell’Ungari” felé, míg a bejárata egy „fedetlen helyre” nyílt, azon az úton, amely a régi *Sagrestia Vaticana* mögött vezetett. Kis méretű épület volt, az ókeresztény bazilikák stílusában, és három hajóból állt, amelyeket 12 szürke márvány oszlop választott el egymástól, oldalanként hat-hat. A mennyezet dekoráció nélküli, számárhátíves fagerendákból készült. A templom déli oldalához támaszkodott a zárandokház épületeinek egy része, aminek a homlokzata az út mentén emelkedett, a fent említett „fedetlen hely” szélességében, dél felé nyúlva az egyik szárnyával, amely mögött terült el az udvar. Az épületek egy másik blokkja a „főútra” nézett. „Ennek a háznak – 1630-as térkép szerint – öt sor szobája volt udvarral”; ezen kívül volt egy „magtár”, két „kemence” és egy „pékműhely”. A zárandokháztól délre „kert” terült el, a „*Campo Santo* helyéig”. Meg kell jegyezni, hogy az új vatikáni bazilika építésének következtében az út szintjét megemelték, olyannyira, hogy nyolc lépcsőfokon kellett lefelé menni annak, aki be akart menni a templomba.

A *S. Stefano* alapítását emléktábla örökíti meg annak a keresztfolyosónak a falán, amely összeköti a sekrestye-kápolnát a Szent Péter bazilikával.

Francesco Cancellieri, *De Secretariis Basilicae Vaticanae*, III (Roma 1786), 1545–62, III. és V. tábla; Mignanti, I, 232–27[?]; Armellini, 1. kiad., 623; Fraknói V., A Szent Istvántól Rómában alapított magyar zárandokház, „Katholikus Szemle”, VII (1892), 169–95; Uő, Magyarország és a Szentszék, I, 18–19, 401–3; Steinhuber, 2. kiad., I, 151–2; Tiberii Alphani *De Basilicae Vaticanae antiquissima et nova structura*, ed. Michele Cerrati, „Studi e Testi”, XXVI (Roma 1914), 139, I. tábla; Francesco Ehrle, *L’Oratorio di S. Pietro sul sito dell’antica Scuola dei Franchi* (Roma 1924), 31; Christian Huelsen, *Le chiese di Roma nel Medio Evo* (Firenze 1927), 472, 68. sz.; Luttor, in „Szent István-Emlékkönyv”, I, 437–40; Gerő, 25–27; Florio Banfi, *L’Ospizio degli Ungheresi a Roma*, „L’Osservatore Romano”, 1941. szeptember 7.

Szent Istvánt ábrázoló festmény. – A templom főoltáráról beszélve, Alveri azt mondja, hogy az „a Magyar Szent Istvánnak van szentelve, akinek van egy vászonra festett képe”. Fraknói szerint a képet a Jezsuita atyák helyezték oda kevéssel a *Collegium Hungaricum* és a *Collegium Germanicum* egyesítése után, amelynek ők viselték gondját. A kép eltűnt.

Gasparo Alveri: *Della Roma in ogni stato, parte seconda* (Roma 1664), 219; Fraknói, „Kath. Szemle”, id. kötet, 183; Luttor, in „L’Illustrazione Vaticana” III, 844; Banfi, „L’Osservatore Romano”, 1941. szeptember 7.

Bodroghi Fülöpöt, II Ulászló magyar király megbízottját megörökítő felirat. – 1497-ben Bodroghi felújította a zárandokházat, amint Fan beszámol róla az I. könyv 22. fejezetében, ahol azt állítja, hogy a következő feliratot olvasta a zárandokházban:

DOMVS. HVNGARORVM
 RENOVATA. PER. D. PHI.
 DE. BODROG. DD. SE. D.
 VLADISLAI. REGIS. PROC.
 EX. ELEMOSINIS
 PEREGRINORVM
 SEDENTE. ALEX. PP. VI.

1497

Így ír G. Alveri, i. m., 218; Cancellieri, i. m., III, 1557; Forcella, XIII, 173, 331. sz.; Fraknói, „Kath. Szemle”, id. kötet, 180, 2. sz.; Veress, Monumenta, III, 255; Banfi, „L'Osservatore Romano” 1941. szeptember 7.

233

Kiegészítés: A magyarok templomának és zárandokházának az emlékét több emléktábla őrzi, ezek leírását lásd a katalógusban: Róma, Vatikán, (Az új) *Basilica di S. Pietro*, valamint Róma, *Casa di Santo Stefano* címszavak alatt.

Banfi F., *Santo Stefano degli Ungari: La Chiesa e l'Ospizio Nazionale Ungherese a Roma*, „Capitolium”, Roma, 1952, 27–40; Sárközy, *Pellegrini*, 35–48; *A magyarok ezer esztendeje*, 55–64. (S. P.)

**Campo Santo Teutonico /Német temető/.*

Magyar sírok. – Vatikánváros területén, a Szent Péter bazilika mellett baloldalon található a *Campo Santo Teutonico*, a német temető, amelyben számos magyar földi maradványai is nyugszanak. A szinte négyszög alakú temető közepén két úttal négy egyenlő részre van osztva. A temető közepén kereszt áll. A temetőben számos magyar is található.

A keresztől balra az első sír (a bejáratától az ötödik) felirata a Krisztus monogram alatt:

SEPULCRUM ALUMNORUM
 COLLEGII
 GERMANICI ET HUNGARICI

A sír fedőlapján a nevek két oszlopban vannak felsorolva, egy-egy oszlopban négy név, a két oszlop közepén vonallal van elválasztva. A nevek után a második oszlop alatt a jobb sarokban a kollégium helyének megjelölése olvasható SUL MONTE VELINO. A jobb oldali oszlopban az első helyen olvasható egy fehérvári magyar papnövendék neve:

NICOLAUS DEBRECZENYI
 N. ALBAE REGAL 12·1·1885
 + 17 AUG 1905

A keresztől balra a második (a bejárattól a negyedik) sír felirata a Krisztus monogram alatt:

SACERDOTUM SEPULCRA

A sír fedőlapján hét pap neve van felsorolva. A nevek kis vonallal vannak elválasztva egymástól. A hét közül három magyar.

A negyedik név:

GEYSA FARKAS

OFFICIALIS S. CONGR. de SACRAMENTIS

11 · 12 · 1921 VESZPREMIEN. 14 · 9 · 1969

Az ötödik név:

NICOLA LADOMERSZKY

UNIVERSITAS URBANIANAE BIBLIOTHECARIUS

10 · 4 · 1910 PRESOVIEN. 3 · 12 · 1981

A hatodik név:

SÁNDOR CSERTŐ

PROMOTOR IUSTITIAE. S. CONGR.

PRO DOCTRINA FIDEI – CANONICUS S. PETRI

29 · 1 · 1913 – STRIGONIEN. 26 · 8 · 1982

A kereszt háta mögött (a bejárati kaputól a kereszthez vezető úttól jobbra) a második sír felirata:

SEPULCRUM ALUMNORUM

COLLEGII

GERMANICI ET HUNGARICI

A sírt fedő tábla tetején a kollégium kezdőbetűiből formált címer látható. A sírtáblán két név olvasható. Közülük a második magyar. A Mindszenty József bíboros által 1947-ben kinevezett első római magyar lelkésznek, a Pápai Magyar Egyházi Intézet volt helyettes vezetőjének, a Szent István Alapítvány alapító tagjának, majdan pedig elnökének a sírhelyét jelöli:

MONS. ISTVÁN MESTER

PRAELATUS HONORARIUS SANCTITATAE SVAE

20 · 8 · 1917 CASSOVIEN. 6 · 6 · 1984

TRANSLATUS AGRIAM (HUNGARIA) 12 · 11 · 1994

Nagy Csaba, *A Magyar Emigráns Irodalom Lexikona*, Budapest, 2000, 595, 687; Diós István, *Csertő Sándor*, in *Magyar Katolikus Lexikon*, II, Bp., 1993, 426; Diós István, *Mester István*, in i. m., VIII, Bp.t, 2003, 994; *Mester István újratemetése Egerben és Mihályi Géza, Római évek*, „Új Ember”, 1994. december 4. (N. L.)

Róma

S. Stefano Rotondo [via S. Stefano Rotondo].

Remete Szent Pál Rendje magyar szerzeteseinek temploma és kolostora. — Ez a teljes egészében homogén, centrális alaprajzzal épült, technikai és építészeti sajátosságai alapján az V. századnál nem régebbi templom zavarba hozta a keresztény építészet történetének kutatóit, mert nincs templom formája; s azt sem sikerült bizonyítani róla, hogy egy átalakított pogány épület volna, mivel nehéz elképzelni az említett időszakban egy ilyen nagyszabású, új építményt. Ezért egy olyan pogány épületre gondoltak, amelyet egy késői időszakban teljesen újjáépítettek, majd ezután nem sokkal templommá alakítottak, azt is feltételezván, hogy az eredeti építmény az a Néro által alapított, hasonló formájú „macellum magnum” lehetett, amelyet a IV. századi források még megemlítenek. De a legújabb felfedezések újból megerősítették, hogy a korábban itt létező épületeknek egészen más formájuk és elhelyezkedésük volt. A legnyilvánvalóbb magyarázat továbbra is az, hogy a *S. Stefano Rotondo* templomát az V. században, pontosabban 467-ben építették — amikor a források megemlékeznek róla, hogy Simplicius pápa az első vértanúnak szentelte —, régi anyagok felhasználásával, azonban nem egy korábban már meglévő épület alapjaira. Eredetileg a templom előtt egy pompás tér nyílt árkádokkal, oly módon, hogy a kapu ott volt, ahová később, a VII. században az apszist építették; miután azt a kaput lezárták, a mostanival helyettesítették, ami elé a ma is meglévő árkádot építették 1453-ban, amikor Miklós pápa felújította a templomot.

—
235

Ez idő tájt Rómában tartózkodott Kápusi Bálint, mint Remete Szent Pál Rendjének prokurátora és a Szent Péter bazilika magyar gyóntatója, aki 1454-ben kérte és meg is kapta a pápától a templomot magyar rendtársai számára, akik 1404 óta a *Convento di S. Salvatore in Ondában* voltak elszállásolva. A magyar pálosok, miután megkapták a templomot, mellette, a Valeriusok házának romjain emelt *Monastero di S. Erasmóban* rendezkedtek be. A régi épületek újjáépítéséről 1462-ben maga Kápusi gondoskodott, később, X. Leó pápasága alatt pedig új épületekkel bővítették ki őket. Miután e rend magyar ága kihalt, 1579-ben itt hozták létre a *Collegium Hungaricumot*, amely a következő évben egyesült a *Collegium Germanicum*nal. Ennek következtében a templom a *Collegium Germanico-Hungaricum* birtokába került, amely mind a mai napig birtokolja.

A templomba lépve már az első pillantásra csodálat érzése keríti hatalmába az embert: a hajót 58 gránit és hat fehér márvány oszlop tartja, mind különböző díszítésű. Régen volt még egy másik oszlopköre is, V. Miklós azonban lezáratta az íveit, összeszűkítve a templom kerületét, úgy, hogy tőle kijebb maradt az eredeti fal, amelynek egy darabja mindmáig templom részét képezi, a két kápolnát falát alkotva. Ezek közül az egyik a *Cappella di SS. Primo e Feliciano*, amelynek az apszisa a VII. században épült, ott, ahol az eredeti bejárat volt, és abból a korból való mozaik díszíti; a másik kápolna, amelyről később fogunk beszélni, a XVIII. században épült. A kör alakú templom falain freskókon a szent vértanúk történetei vannak ábrázolva, melyeket P. Lauretano, a *Collegium Germanico-Hungaricum* első rektora megbízásából fes-

tettek 1582-ben. A freskókat Niccolò Circignani, művésznevén Pomarancio festette, Matteo da Siena segítségével; ezen kívül néhány képet Antonio Tempesta készített. A történetek száma összesen 32, s Cavalieri rézmetszetet készített róluk.

Bőséges irodalom szól a *Chiesa di S. Stefano Rotondo*ról. Flavio Biondótól kezdve többé-kevésbé részletesen szól róla minden Róma útikönyv. Illusztráció-anyaguk miatt értékesek a következő művek: Roma vetus ac recens, autore Alexandro Donato (Romae 1662), 325, egy a templom bejáratát ábrázoló rézmetszettel; Ridolfino Venuti, Accurata e succinta descrizione topografica delle antichità di Roma, I (Roma 1763), 138, egy metszettel, amely a templomot az 1453-as felújítást megelőző állapotában mutatja. Piranesi, Antichità romane, I (Roma 1764), XXV. és XLI. tábla, a templom belső és külső képét mutatja, ezeket Venuti fent idézett munkájának a második kiadása (Roma 1766, I, 9) és a harmadik (ugyanott, 1824, I. rész, 246) is átveszi. Ezen kívül lásd: M. Desgodetz, Les édifices antiques de Rome, Gli edifici antichi di Roma (Roma 1822) 30–3, XXIV. és XXX. tábla, amelyek a templom alaprajzát és két keresztmetszetét ábrázolják; G. B. L. G. Seroux D'Agincourt, Storia dell'Arte, II (Prato 1826), 118–122, XXII. tábla; H. Huebsch, Die alchristlichen Kirchen (Leipzig 1856), 36–39, XVI. tábla, 3–12, XVIIII. Alapvető Giov. Batt. De Rossi tanulmánya, La basilica di S. Stefano Rotondo ed il monastero di S. Erasmo sul Celio, „Studi e Documenti di Storia e Diritto” VII (Roma 1886), 217–33, ezen alapszanak Armellini (1. kiad. 119–22; 3. kiad. II, 1457–8) és Huelsen (474. old, 72. sz.). Legújabban R. Krautheimer foglalkozott a témával, S. Stefano Rotondo a Roma e S. Sepolcro a Gerusalemme, „Rivista di Archeologia Cristiana”, XI (Roma 1934), 1–2. sz.

A templom történetét a magyarokra vonatkozóan először Steinhuber mutatta be 1895-ben (II. kiad.), 143–150. Fraknóitól eltekintve, aki a Szent István zárandokházzal és a római magyar szemináriumról beszélvén, tett róla némi említést, Riedl volt az (19–26), aki felhívta honfitársai figyelmét erre a templomra, ami azután számos magyar kutató érdeklődését vonta magára, így pl. Rejöd Tibor, Nemzeti templomunk Rómában, „Religio”, LXXII (1913), 342–3; Banfi F., Magyar sziget az Örökváros kótengerében, „Magyar Kultúra”, XIV (1927), 699–703; Uő, Magyar templom Rómában, „Nemzeti Szalon”, 1928. december 2, valamint „Budapesti Hírlap”, 1932. augusztus 20. Ezen kívül lásd még Justh J. és Bardon A., A római magyar templom, a S. Stefano Rotondo, „Magyar Művészet”, VI (1930), 221 s. köv. Kimerítő tanulmányt írt Gerő László, A római Santo Stefano Rotondo a magyarok nemzeti temploma, 1940, 60 illusztrációval és bőséges bibliográfiával. Találhatók még adatok, részben tévesek, A. A. Bernardynál.

Szent István király kápolna. – Ennek a *Cappella di SS. Primo e Feliciano* mellett elhelyezkedő kápolnának az építésére a magyarok Szent István templomának a lebontása után került sor, VI. Piusz pápa intenciói szerint, aki az 1776. június 20-i bullájával elrendelte, hogy a *Monte Celión* lévő templomban építsenek egy kápolnát Szent István, Magyarország királya tiszteletére, hogy a *Collegium Germanico-Hungaricum* tanulói minden évben ott tartsák meg az ünnepnapját. A kápolnát, amelynek a boltívén olvasható a dedikáció – „Colendae memoriae SS. Stephani Hungarorum Regis et Pauli eremitarum Principis” –, a templom külső hajója egy szakaszának a felhasználásával Pietro Camporesi építész építette 1778-ban, ebben az évben tartották meg első alkalommal a szent király ünnepét.

Fraknói, „Katholikus Szemle”, VII, 189; Luttor, „L'Illustrazione Vaticana”, id. kötet, 844 (illusztrációval); Gerő, 101, 40. sz. ill.; Banfi, Orme di Ungheresi a Roma, „Italia e Ungheria”, X, 284.

Magyar szenteknek dedikált oltár. – Ez a főoltár, amelyet a többi szenten kívül valószínűleg akkor dedikáltak Szent Istvánnak, Szent Lászlónak és Szent Imrének is, amikor V. Miklós pápa a pálosoknak engedte át a templomot, amint azt a mellette lévő oszlopon elhelyezett emléktábla bizonyítja, amelyen a következő felirat olvasható:

„Altare in medio Templi consecratum est ad honorem Dei et in memoriam S.mae Dei Genitricis Mariae, Beati Joannis Evangelistae et Sanctorum Apostolorum Andreae Philippi ac Jacobi, et Beatorum Martyrum Stephani Prothomartyris, Laurentii et Pancratii, et Sanctorum Confessorum Nicolai ac Martini, necnon Stephani, Emerici ac Ladislai Regum Hungariae”.

Rejód, „Religio”, id. kötet, 342, ahol a felirat először került publikálásra; Luttor, „L'Illustrazione Vaticana”, id. kötet, 844; Geró, 112–3.

Szent László király ereklyéje. – „A Monte Celióon lévő S. Stefano Rotondóban tisztelik egy értékes ereklyéjét, amit a magyar Pálosok hoztak Rómába, akik valaha ebben a templomban miséztek, és itt tartották az ünnepét (június 28.)”.

237

Piazza, Emerologio di Roma, I, 428. Vö. Geró, 64: „VIII. Urbán parancsára 1625-ben a templomban őrzött ereklyéket a központi oltár alatt helyezték el”.

Szent István király legendájára utaló freskó. – A főoltár balusztrádjának belső oldalán látható egy freskóciklus, amely Szent István első vértanú történetét ábrázolja, a ciklus utolsó darabja, „B. Stephanus Sancti Stephani Hungarorum regis predicat ortum” felirattal Magyarország hasonló nevű királya legendájának azt a fejezetét illusztrálja, amely szerint az első vértanú Saroltának, Géza fejedelem feleségének és István király anyjának álmában megjövendölte szent fia születését. A művet 1582-ben Pomarancio festette.

Pigler Andor, A pápai plébánai templom és mennyezetképei, 1922, 12, ahol bebizonyította, hogy a Maulbertsch által 1780-ban Pápán a plébániatemplom három kupolájának tizenkét boltívánkosára festett képekhez Pomarancio freskói szolgáltak mintául. Vö. Banfi, „Magyar Kultúra”, XIV, 702; Luttor, „L'Illustrazione Vaticana”, id. kötet, 843, illusztrációval; Geró, 120.

Kelemen atyának, a Szent Péter bazilika magyar gyóntatójának a sírja. – A Cappella di SS. Primo e Feliciano padlóján látható egy sírkő, amelyen a keret mentén körben a következő felirat olvasható:

HIC. REQUIESCIT. CORPVS. REVERENDI. PATRIS. FRATRIS. CLEMENTIS. ORDINIS. S. PAVLI. PRIMI. HEREMITE. QVONDAM. PENITENTIARII. DOMINI. PAPE. IN. BASILICA. PRICIPIS. APOSTOLORVM. QVI. OBIIT. ANNO. MCCCCXCV. DIE XXVI. AVGVSTI.

Ugyanennek a sírkőnek a tükrében olvasható az epitáfium:

SCIO. QVOD. REDEMPTOR. MEVS. VIVIT. ET. IN. NOVISSIMO. DIE. RESVRGAM. ET. RENOVABVNTVR. DENVO. OSSA. MEA. ET. IN. CARNE. MEA. VIDEBO. DEVM. SALVATOREM. MEVM.

A Remete Szent Pál Rendjéből való Kelemen atya a gyóntatói hivatalt 1473-tól a haláláig, 1495. augusztus 26-ig töltötte be.

Erről a gyóntatóról beszél Fraknoi (Magyarország és a Szentszék, II, 411), Emil Göller (Die paepstliche Poenitentiarie, Roma 1911. II, 38–39) és mások, anélkül azonban, hogy a Forcella, VIII, 208. old., 540. sz., majd Banfi „Magyar Kultúra”, XIV, 703, és „Századok”, LXV, 506–7, 6. sz., valamint Geró, 116, által publikált epitáfiumra felfigyeltek volna. Ezen kívül lásd alábbi cikkeimet: Magyarok sírjai az örök

Városban, „Nemzeti Szalon”, 1928. március 18.; Magyar sírok Rómában, „Pesti Hírlap Vasárnapja”, 1928. november 18.; Orme di Ungheresi a Roma, „Italia e Ungheria”, X, 280.

Lászlai Jánosnak, a Szent Péter bazilika magyar gyóntatójának a sírja. – A főoltár előtt a padlón van a sírköve, melyen egy pap alakja látható kifaragva, a keret mentén körbefutó felirattal:

IO. LAZO. ARCHIDI. TRANSSILV. PANNO. POENIT. AP. DVM. ANN.
AGERET. LXXV. OBIIT. XVII. AVG. M.D.XXIII.

238 A figura fejétől balra és jobbra az elhunyt címere van kifaragva, a címerpajzson három, marokban tartott nyílvevessző; a figura alatt az epitáfium:

NATVM QVEM GELIDVM VIDES AD ISTRVM
ROMANA TEGIETVR VIATOR VRNA
NON MIRABERE SI EXTIMABIS ILLVD
QVOD ROMA EST PATRIA OMNIVM FVITQUE

Lászlai János erdélyi fődiakónus a magyar gyóntatói hivatalt 1517-től a haláláig, 1523. augusztus 17-ig töltötte be.

Forcella, VIII, 209. old., 451. sz.; Bunytay V., A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei és egy magyar humanista, 1893; Riedl, 20; Fraknoi, i. m., II, 412–13; Banfi, „Magyar Kultúra”, XIV, 703; „Nemzeti Szalon”, 1928. március 18. és „Pesti Hírlap Vasárnapja”, 1928. november 18.; Csabai I., Az erdélyi renaissance művészet, 1934, 36; Gerő, 119; Veress, Monumenta, III, 261–2; Bernardy, 48. A sírkő reprodukciójához lásd a Szoldatics Ferenc által készített rajzot, amit Bunytay nyomtatott ki in „Monumenta Vaticana Regni Hungariae”, V (1899), tábla; Csabai idézett művében több fénykép látható; Gerő, 37. sz. ill., és Banfi, „Italia ed Ungheria”, X, 276.

[Kerengő.]

Magyarország címerét ábrázoló dombormű. – A templom melletti kolostor kerengőjének márványkútján hat címer van kifaragva, amelyek közül az egyik Magyarország címere. A címerpajzs fölött koronával, négy részre osztott mezővel; az első negyedben: (négy helyett) három sáv, a nemzet jelképe; a másodikban: a kettős kereszt (a hármassal halom nélkül), a király jelképe; a harmadikban három leopárdfej és a negyedikben ágaskodó oroszlán, a Szent István koronája alá tartozó Dalmácia illetve Csehország jelképei.

Aztán X. Leó pápa (1573–1521) címere következik, ami a kút építésének az idejét jelzi. Téved tehát Gerő, amikor Magyarország címerét Zsigmond királlyal hozza kapcsolatba, II. Ulászló helyett.

Rejőd, „Religio”, LXXII, 342; Gerő, 24, 57, 106, 48. sz. ill.; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 279 (illusztrációval).

Kiegészítés: A *Chiesa di S. Stefano Rotondó*ban évtizedek óta folynak ásatási és restaurálási munkák. Jelenleg a központi templom padlózatát újítják fel és a Szent István kápolnát restaurálják. A munkálatok befejezéséig a templomot turisták csak részben látogathatják, s a kutatók is csak a

Collegium Germanico-Hungaricum, ill. a *Soprintendenza per i Beni Artistici di Roma* engedélyével tekinthetik meg.

Lászlai János sírját ideiglenesen a második kör bejáratánál jobbra egy fa talapzaton helyezték el. (S. P.)

**Szent László, Szent Imre és Boldog Margit márvány domborművei a központi oltár korlátján.* – 1580–1582-ban a templom központi oltára köré egy kör alakú korlátot építettek. A balusztrád belső falára festette Pomarancio a freskóciklust Szent István protomártír életének, vértanúságának és csodáinak a jeleneteivel, melyek között ott van a *Sarolt álma* is, melyben az első vértanú megjósolja az első magyar szent király születését. A balusztrád külsejét domborművek díszítik, melyek közül három magyar szentet ábrázol. A Lászlai János magyar gyóntató (eredeti) sírjának két oldalán, a korlát hátsó bejáratánál lévő kis szobrokat Mara Nimmo azonosította Szent László (zászlóval ábrázolva), Szent Imre (liliommal) és Boldog Margit (a stigmákkal) alakjával.

M. Nimmo, *La recinzione dell'altare di mezzo*, in *Santo Stefano Rotondo in Roma, Archeologie, Bauforschung, Geschichte*, a cura di H. Brandenburg – J. Pál, Wiesbaden, Reichert, 2001, 97–110; Sárközy P., „Látomásban bírül kapta, nevét István mártír adta”, *A római Santo Stefano Rotondo templom Szent István névadását ábrázoló freskója*, „Irodalomtörténeti Közlemények”, 1988, 91–95; Uő, *Magyar szentek*, 33–38 (ill.). A *Chiesa di Santo Stefano Rotondo* magyar vonatkozásairól lásd: F. Banfi, *La lapide sepolcrale di Giovanni de Lazo assertore di Roma*, „patria comune”, Roma, Herder 1960; C. Ceschi, *Santo Stefano Rotondo*, Roma, E. di Brechtschneider, 1983; S. Ritz, *La pietra angolare eterna*, Roma, 1985; P. Sárközy, *Il sepolcro del canonico ungherese János Lászlai nella chiesa di Santo Stefano Rotondo*, in Uő., *Roma, la patria comune*, Roma, 1996, 1–19; Uő., „Roma est patria omnium fuitque”. *Lászlai János erdélyi főesperes síremléke a római Santo Stefano Rotondo templomban*, Bp., Szent István Társulat, 2001; Uő., „Lászlai János sírodat most dílják”. *Egy magyar humanista római sírkövének bányattatásai*, „Dunánál”, 1, 2004, 6–13; Érszegi G., *Romana urna tegier...*, in *Magyaroknak elkíntről*, szerk. Piti F., Szeged, 1999; Vladár Á. H., *Santo Stefano Rotondo a Szent István képolnával*, in *A magyarok ezer esztendeje*, 89–110; Horváth Z. Gy., 115–117 (ill.); Csorba, 102–107 (ill.). (S. P.)

S. Paolo Eremita [a templom és a kolostor már nem létezik].

Remete Szent Pál Rendje magyar szerzeteseinek temploma és kolostora. – Amikor 1579-ben megszüntették a *S. Stefano Rotondo* kolostorát, a magyar pálosok majd egy évszázadon keresztül ház nélkül maradtak az Örök Városban. 1666-ban Vannoviczi János atyát küldték Rómába rendi prokurátori minőségben, s hogy újra bevezesse a rendet, amint az ugyanez év december 11-én kelt kérvényéből kiderül, amiben VII. Sándor pápát arra kérte, hogy „dignatur Ordini S. Pauli Primi Eremitae... commodum locum hic in Alma Urbe elargiri”. Úgy gondolták, hogy vásárolnak tizenkét személy részére egy házat, kötelezve a magyar és a lengyel provinciát, hogy évi 584 scudót fizessen a fenntartására. A Propaganda Fide Kongregáció 1667. július 9-i ülésén úgy döntöttek, hogy a titkár kérelmezze az új pápától, IX. Kelemtől a szerzeteseknek átengedendő hely jóváhagyását.

Miután elnyerték a pápa hozzájárulását, 3.000 scudo vételárért megvásárolták a Ferentilli örökösöktől egy területet a *via Felicén* (ma *Quattro Fontane*) a *Chiesa di S. Maria della Sanità* mellett, közel a *S. Maria Maggiore*hoz. Azon a telken csak egy régi épület volt, ami alkalmas volt rá, hogy felújítsák, ahogy Vannoviczi Mons. Fogginának írt róla: „ille visus est commodissimus, in quo ecclesia et coenobium vocationi nostrae congruum erigi posset”. Miután Vannoviczi elintézte az adásvételt, a szerzetesek 1669. április 12-én beköltöztek. Aztán 1671-ben épült az első templom, amelyet a XVIII. század közepe táján lebontottak, s a helyén felépült az új templom egy kis félkör alakú árkáddal, aminek a tetején emelkedett a rend címere: egy pálmafa, fölötté egy holló, alatta két oroszlán, a híres remete életére utaló képek. A templom mellett volt a kolostor, amely jó évszázadon keresztül azt a feladatot is betöltötte, amit korábban a magyarok Szent István zarándokháza, míg 1785-ben II. József Magyarországon fel nem oszlatta a rendet. Következésképp a kolostor magyar szerzetesek nélkül maradt. De a végső kegyelemdöfést Lengyelország felosztása jelentette, ami lehetetlenné tette, hogy lengyel szerzeteseket küldjenek Rómába. Ezért VI. Piusz átengedte a templomot és a kolostort egy új női nevelőintézetnek, amelyet Caterina Marchetti alapított 1787-ben. A *Conservatorio della SS. Trinità* székhelye volt 1873-ig, ekkor a templomot megszüntették, a Higiéniai Intézet terme lett.

Lásd mindenekelőtt a következő művet: Breve relatione della prodigiosa imagine della Madre di Dio di Chiaromonte Cestecoviense in Polonia, over di Constantinopoli. Tratta dall'Istoria latina del R. Guilielmo Gumpenger della Compagnia di Gesù. E le notizie della Vita di S. Paolo primo Romito, istitutore de' Monaci Solitarij. L'una e l'altra date in luce dal M. R. P. Giovanni Vannoviczi, Dottor di S. Teologia e Procurator Generale dell'Ordine del sodetto S. Paolo I Romito. Con l'occasione dell'apertura della Chiesa et Ospitio del medesimo Ordine, ultimamente venuto dall'Ungheria in Italia, e fermato nel mezzo della via Felice che guida a S. Maria Maggiore. In Roma, per Michele Ercole, MDCLXXI, 21–40: Arrivo e Reside delli Religiosi di detto Santo Patriarca nell'Alma Città di Roma.

Ridolfino Venuti, Accurata e succinta descrizione topografica e storica di Roma moderna, II. kiad. (Roma 1767), 162; Armellini III. kiad., I, 237; Ladislao Tóth, Contributi alla storia della chiesa di S. Paolo I Eremita, in „Atti del II Congresso Nazionale di Studi Romani”, II (Roma 1931), 371–73; Banfi, „Italia e Ungheria” X, 283–4.

Collegio Germanico ed Ungarico.

Magyar szeminárium. – A *Collegium Germanicum* gyors felvirágzásának hatására 1578-ban XIII. Gergely úgy döntött, hogy követve a magyar jezsuita Szántó István tanácsát, kollégiumot létesít Magyarországra számára, mely a *S. Stefano Rotondo* volt pálos kolostorban nyert elhelyezést, abból a célból, hogy művelt, jó erkölcsű és hitében megingathatatlan klérust neveljen, amelyre a magyar katolicizmus támaszkodhat. Sajnos, azonban az anyagi nehézségek nem tették lehetővé, hogy az új intézmény megszilárduljon, ezért két év múltán egyesítették a *Collegium Germanicum*mal, mely a *Chiesa di S. Apollinare* melletti palotában működött. Ezzel az egyesüléssel létrejött a *Collegium Germanicum et Hungaricum*, melyben a száz hely közül tizenkettőt magyar szeminaristák részére tartottak fenn. Ezek folyamatosan látogatták a kollégiumot 1782-ig, amikor II. József császár megtiltotta, hogy országainak papjai Rómában tar-

tozkodjanak. 1844 óta azonban a magyar egyház újra él a kollégiumban a magyarok számára fenntartott helyek jogával, ami mind a mai napig a Róma és Magyarország közti spirituális kapcsolat egyik fontos eleme. A kollégium új székhelyét most építik a *via di S. Niccolò da Tolentinón*.

Fraknói Vilmos, Egy magyar jezsuita XVI. században, „Katholikus Szemle”, I (Budapest 1887), 385–433; Prohászka Ottokár, A Collegium Germanico Hungaricumban, „Magyar Sion”, 1887–88 évf., és újból in „Elbeszélések és Utirajzok” (Budapest 1923), 84–179; Fraknói, A római magyar Seminarium története, „Kath. Szemle”, XXVI (1912), 444–53, 562–80; Veress Endre: *Matricula et Acta*, II: Collegium Germanicum et Hungaricum, Budapest 1917. A Collegium Germanicum et Hungaricum történetéhez lásd Steinhuber bíboros kimerítő művét.

A Collegium Hungaricum alapítását ábrázoló festmény. – Vászorra festett olajkép, mely XIII. Gergely pápát ábrázolja, amint a Szántó István által neki bemutatott első három magyar tanulót fogadja. Ismeretlen művész alkotása a XVI. század végéről.

Steinhuber, I, 1. tábla; Veress, *Matricula et Acta*, II, 1. tábla, a következő magyarázattal: „Pictura fere contemporanea in altitudine 4 metrorum parietem scholae prope aulam magnam Collegii decorat et tres alumni Hungarica veste nazionali induiti forte per P. Stephanum Szántó ad Pontificem introducentur”.

Magyar prelátusok arcképei, akik egykor a Collegium Germanicum et Hungaricum tanulói voltak. – Azok között a vászonra festett olajképek között, amelyek az egykor a kollégiumban tanult híres prelátusok képtárát alkotják, számos kép magyar személyiségeket ábrázol, úgymint:

Kőrösi Márk István, aki 1619. szeptember 7-én a protestánsoktól vértanúhalált szenvedett, és akit 1904-ben boldoggá avattak;

Diák László, modrusi püspök (1623);

Nagyfalui György, szerémi püspök (1624–38);

Héderváry János, szkopjei püspök (1653–59);

Szegedy Ferenc Lénárd, erdélyi (1660–63), [váci (1663–69), majd egri püspök (1669–75)]

Bársony György, nagyváradai püspök (1663–1678);

Dobisch István, esztergomi kanonok († 1678);

Szily András, veszprémi püspök (1659–87);

Jaklin Balázs, nyitrai püspök († 1695);

Dolny István, pécsi (1696–1703), majd csanádi püspök (1703–07);

Raffay Imre, boszniai és szerémi püspök (1816–30).

Ezeket a Veress által már publikált képeken kívül még a következő személyek arcképei vannak a kollégiumban:

Nagy György Imre, a Remete Szent Pál Rendjének generálisa (1645–51);

Boromissza Tibor, szatmári püspök.

Egy elveszett kép, melynek fényképen megvan a reprodukciója, *Pázmány Péter* esztergomi érseket, Magyarország primását ábrázolta.

Veress, *Matricula et Acta*, II, táblák. Azok a képekre, melyek Veressnél nincsenek publikálva, Vajda Ferenc, a Collegium Germanicum et Hungaricum tanulója hívta fel a figyelmemet.

Kiegészítés: A *Collegium Germanicum et Hungaricum* első székhelye a *Palazzo Sant'Apollinare*-ban volt, a *Chiesa di Sant'Apollinare* mellett. A XVIII. században a *Chiesa di Sant'Agostino*-val szemben Pietro Camporese il Vecchio új székhelyet épített a kollégium számára, melyet Fuga 1745 és 1748 között a *piazza delle Cinque Lune* fölött átvezető felüljáróval kötött össze a *Palazzo Sant'Apollinare*-val. A második világháború óta a kollégium székhelye a *via di S. Nicola da Tolentino*-n van. (S. P.)

**A kollégium diákjainak sírköve.* – A *Chiesa di S. Apollinare* szentélyében ma is látható a kollégium elhunyt diákjainak márvány sírköve az alábbi felirattal: MORTALES EXVVIAE ALVMNORVM COLLEGII GERMANICI ET HVNGARICI IN VRBE (É. M. A.)

**A Collegio Germanico ed Ungarico új székhelye,* via S. Nicola da Tolentino.

Freskó az esztergomi bazilika, a jáki és a lébényi templom ábrázolásával. – A templomok képe a *Collegium Germanicum et Hungaricum* új székhelyének könyvtárában látható egy freskócikluson.

A Collegium Hungaricum megalapítását ábrázoló festmény. – Az *Aula Magna* bejáratánál látható kép Szántó Arator István atyát ábrázolja XIII. Gergely pápa előtt, amint megalapítja a *Collegium Hungaricum*-ot. XVIII. századi ismeretlen festő alkotása.

Szent István királyt ábrázoló, illetve a négy kassai vértanút ábrázoló mozaikok. – A kollégium alsó kápolnájában, a P. Recher által készített mozaikok (1946) között láthatók.

A. Steinhuber, *Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom*, Freiburg, 1895; Veress E., *A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai*, II. köt.: *Roma, Collegium Germanicum et Hungaricum. Matricula: 1559–1917*, Budapest 1917, III. köt., 1944; I. Bitskey, *Il Collegio Germanico-Ungarico di Roma e la cultura barocca ungherese*, Roma, Viella, 1996; Póczi K., *A Collegium Hungaricum és Collegium Germanicum et Hungaricum Rómában*, in *A magyarok ezer esztendeje*, 115–120; Csorba, 108–109 (ill.). (Mons. Németh László szíves közlése alapján. A szerk.)

Palazzo Falconieri [via Giulia 1].

Magyar Akadémia. – A *Chiesa di S. Maria dell'Orazione e Morte* melletti Falconieri palota, ma a Magyar Akadémia székhelye, a XVI. század közepe táján épült, és Francesco Borromini bővítette ki 1640-ben. A jelenlegi épületen még felismerhető a régi építmény, amely hétaxisos homlokzattal nézett a *via Giulia*-ra. A hátsó oldalon udvar volt, melyet két, a földszintjén árkádos szárny fogott közre. A Tevere irányá-

ban az udvar kertben folytatódott. A folyónál egy nagy pártázatos kapu nyílt. A rusztikázott főkapu a homlokzat közepén nyílt. A földszint ablakai finom pártázatos toszkán aedikulákkal, a másik két szint ablakai analóg módon alakítva, a rusztikafal: mindez megőrizte a reneszánsz palota jellegét. Borromini hozzátett a régi palotához négy axist, s a szimmetria miatt megismételte a kaput, azonban csak vak kapuként. A hátsó oldalon az udvar érintetlenül maradt, amelynek központi tengelyét az eredeti kapu alkotta, ugyanakkor két teljesen új szárny lett hozzátoldva, az egyik a *via Giulia*n, a másik pedig a Tevere felé.

A korábban az Odescalchi családhoz tartozó palota 1638-ban került a Falconieri, majd a Medici del Vascello család birtokába, amely 1927-ben hat millió líráért átengedte Magyarországnak, amely létrehozta benne a Magyar Királyi Akadémiát. Ekkor a palotát kibővítették, és a bejáratától jobbra lévő falba egy domborművet helyeztek el, amelyen Magyarország címere látható.

A Királyi Magyar Akadémia, amelyet a magyar kormány 1927-ben alapított, három szekcióból áll: a Magyar Történelmi Intézet Magyarország történész kutatói számára, a kollégium egyetemi hallgatók számára, és a művészszálló. E három szekcióhoz még hozzájön egy negyedik, amely azonban teljes autonómiát élvez; a Pápai Kollégium fiatal magyar papok számára.

Ceccarius (Giuseppe Ceccarelli), *Strada Giulia* (Roma, s. a.), 45–51, a magyar címer reprodukciójával. Stefano Genthon, Palazzo Falconieri, „L'illustrazione Italiana”, LXVII (Milano 1940), Magyarországnak szentelt szám. Eugenio Koltay-Kastner, *L'Accademia d'Ungheria di Roma*, „Termini”, 53–61. sz. (Fiume 1941), 1235–6.

Pázmány Pétert, Magyarország primását ábrázoló festmény. – A vászonra festett olajkép fél alakban ábrázolja Pázmányt, szemből, bíborosi ruhában, érseki paláttal, jobb kezében egy könyv, a bal kezét áldásra emeli. Felirata is van:

CARDEAL. PAS-MANO. ARCEBIS-PO. DE. STRIGO-NIA. DE 56. ANN-OS.

XVIII. századi mű, ikonográfiai értéke nincs.

Vayer Lajos, Pázmány Péter iconográfiája, „Századok”, LXIX (1935), 317 (reprodukcióval).

Kiegészítés:

L. Salerno – L. Spazzafarro – M. Tafuri, *Via Giulia*, Roma, 1973; P. Portoghese, *Borromini*, Roma, 1967; P. Szűcs J., *A római iskola*, Budapest, Corvina, 1987; A Római Magyar Akadémia történetéről és tevékenységéről lásd *Un istituto scientifico a Roma: l'Accademia d'Ungheria, 1895–1950*, a cura di P. Sárközy – R. Tolomeo, Cosenza, Periferia, 1993; *Száz év a magyar-olasz kapcsolatok szolgálatában*, szerk. Csorba L., 19–69, 95–145; *A magyarok ezer esztendeje*, 125–132., Horváth Z. Gy., 123 (ill.); Csorba, 222–223 (ill.). (S. P.)

**Klebelsberg Kuno gróf és a Római Magyar Akadémia megalapításának emléktáblája.* – 2000-ben, a magyar állam alapításának ezredik évfordulóján a Magyar Akadémia bejáratánál egy nagy emléktáblát helyeztek el, Csíkszentmihályi Róbert szorászművész alkotását, a következő kétnyelvű felirattal:

KLEBELSBERG KUNO gróf
vallás- és közoktatásügyi miniszter (1922–1931)

emlékére,
 aki FRAKNÓI VILMOS püspök alapítványait továbbfejlesztve,
 1927-ben ebben a palotában
 hozta létre a
 RÓMAI MAGYAR AKADEMIÁT,
 hogy a magyar tudománynak, kultúrának és művészképzésnek otthona
 legyen az
 Örök Városban.

244

E TÁBLÁT A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
 MINISZTERIUMA ÁLLÍTTATTA 2000-BEN,
 A KERESZTÉNYSÉG NAGY JUBILEUMÁNAK ÉS
 A MAGYAR ÁLLAM ALAPÍTÁSA MILLENIUMÁNAK
 ESZTENDEJÉBEN.

In memoria del
 conte KUNO KLEBELSBERG
 Ministro del Culto e della Pubblica Istruzione (1922–1931),
 continuatore dell'opera del vescovo VILMOS FRAKNÓI
 e fondatore
 dell'ACCADEMIA D'UNGHERIA IN ROMA,
 da lui istituita in questo palazzo
 come sede di ricerca, di cultura e di arte ungherese,
 nella Città Eterna.

QUESTA LAPIDE FU COLLOCATA DAL MINISTERO DEL
 PATRIMONIO CULTURALE D'UNGHERIA NEL 2000
 ANNO GIUBILARE DELLA CRISTIANITÀ E
 PRIMO MILLENNIO DELLA FONDAZIONE DELLO STATO
 UNGHERESE

Csorba, 222. (Cs. L.)

**Pápai Magyar Egyházi Intézet. – A Pontificium Institutum Ecclesiasticum Hungaricum in Urbe a Falconieri palota második emeletén működik. A palotában, a Római Magyar Akadémia keretében, 1928-ban kezdte meg működését az úgynevezett Papi Osztály, amely Magyarországról felszentelt papokat fogadott, hogy püspökeik szándéka szerint Rómában teológiai, illetve történelmi tanulmányokat folytassanak. A Papi Osztály 1936. január 1-én belső igazgatásában önállóvá vált, és teljes egészében elfoglalta a palota második emeletét. Ennek a kedvező elhelyezésnek a kialakításában szerepet játszott az a körülmény, hogy a palota vételárának egy részét a vallásalapból fedezték. A Papi Osztályt a Szemináriumok és Egyetemek Kongregációja 1939. június 8-án felvette az egyházi intézmények sorába, majd Serédy Jusztonián bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek kérésére 1940. július*

16-án XII. Piusz pápa a Római Magyar Egyházi Intézetet „pápai” címmel ruházta fel, illetve megadta az ezzel járó jogokat. A II. világháborút követően, az 1948–49-es akadémiai évre érkeztek utoljára Magyarországról ösztöndíjas papok az Intézetbe. A hatalomra jutott kommunista diktatúra ezt követően mindent megtett azért, hogy az Intézet működését lehetetlenné tegye, illetve kitegye azt az épületből. Emigráns magyar papok, Zágon József (1909–1975) és Mester István (1917–1984) vezetésével azonban az továbbra is szabályosan működött. Az Intézetben lakó növendékek jórészt a Collegium Germanicum et Hungaricumból, a bécsi Pázmáneumból és Innsbruckból érkeztek püspökeik beleegyezésével. Volt idő, amikor az Intézet létének megőrzése érdekében hivatalos olasz karhatalmi szervek közbelépésére is szükség volt. 1947-től 1964-ig az Intézetben laktak a római magyar lelkészek, és itt tartották fogadóórájukat is. 1956. október 31-én a palotában lakó követségi alkalmazottak pánikszerűen elmenekültek, ekkor az egész palotát az Intézet vette birtokba, ahová menekült egyetemistákat költöztettek be. A szovjet segítséggel berendezkedő hazai rezsimnek 1957. október 1-én sikerült visszavennie a palotát, és ekkor visszaállt a korábbi állapot. A Szentszék és a Magyar Kormány között 1964. szeptember 15-én aláírt részleges megállapodás 3. pontjában foglaltaknak megfelelően az emigráns magyar papok 1964. november 5-én átadták az Intézetet a Magyar Katolikus Püspöki Kar képviselőinek annak érdekében, hogy oda Magyarországról a püspökök hivatalosan ismét küldhessenek papokat posztgraduális teológiai tanulmányok végzésére. Az Intézet mai állapotát a nyolc ösztöndíjas szobával a palota hetvenes évekbeli felújítása alkalmával nyerte el. A felújított Intézetet 1979. április első napjaiban áldották meg.

Könyvtár: Az 1970-es évek végén került kialakításra egy raktár jellegű könyvtár. Az egyre bővülő állomány elhelyezésére a korábbi TV teremből került kialakításra 2005-ben az impozáns, Pásztor Lajos nevét felvevő könyvtár, amelyet 2005. május 7-én Zenon Grocholewsky bíboros, a Nevelési Kongregáció prefektusa áldott meg.

Kápolna: Az Intézetben a *via Giulia*ra néző fronton, az ösztöndíjas bejárattól jobbra található a kápolna. Berendezését a palota hetvenes években történt általános felújítása alkalmával kereskedelmi forgalomból szereztek be.

A falakat Prokop Péter (1919–2003) freskói díszítik (40 m²). A bal oldali freskó a bűnbeesést, a fogságban a próféta vezetésével szabadulásért fohászzkodó választott népet, az angyali üdvözlést és magyar szenteket (Szent István, Szent László, Szent Imre, Szent Gellért, Szent Margit, Szent Erzsébet és egy női szent) ábrázol. Utóbbiak feje fölött magyarországi bazilikák és templomok kontúrjai látszanak. Szóbeli hagyomány szerint a képciklus a kommunista diktatúra elnyomása alatt szenvedő magyar egyház reményét fejezi ki, hogy ismét megvalósuljon Mindszenty József bíboros jelmondata, a „Pannonia Sacra”.

A jobb oldali freskón középen a trónon ülő Szent Péter látható, körülötte az apostolokkal, akik Krisztus missziós parancsát követve elmennek a világra hirdetni az evangéliumot. Péter jobb oldalán Szent Pál, kezében karddal. Előttük hat bárány a híveket jelképezi. Az apostolok csoportjától jobbra nagy rendalapítók (Szent Benedek, Szent Ferenc, Szent Domonkos, Loyolai Szent Ignác, Kalazanci Szent József, Bosco Szent János, Avilai Szent Teréz), bal oldalon pedig tíz szent (többek között Néri Szent Fülöp, Szent X. Piusz pápa, Aquinói Szent Tamás, Sienai Szent Katalin, Lisieuxi Szent Teréz, Szent Vince).

Az oltárkép a keresztre feszítést ábrázolja, a kereszt tövében Szűz Mária és Szent János apostol látható más személyekkel együtt. A kép jobb oldalán Keresztelő János mutat a megfeszített Krisztusra: „Ecce Agnus Dei”. Szóbeli hagyomány szerint a Keresztelő arca XII. Piusz pápa (1939–1958) halotti maszkjáról készült, mivel a pápa akkor halt meg, amikor a freskó készült, és holttestét a *via Giulián* hozták be Castelgandolfóból a Vatikánba.

A jobb oldalfalon lévő freskó jobb sarkában olvasható a művész neve és a készítés évszáma: „Prokop Péter 1958”.

A freskó megáldására és egy márvány oltár felszentelésére az Intézet fennállásának 30. évfordulója alkalmából, 1958. december 4-én került sor. A szertartást Mons. Ettore Cunal soteropolisi c. érsek, Róma második vicegerentéje végezte. A márványoltárba ekkor ereklyéket helyeztek el, amelyek egy része 1966-ban a Szent István Zarándokház oltárába került. A jelenlegi, fából készült szembemiséző oltárt a hetvenes évekbeli felújítás alkalmával vásárolták.

A kápolna hátsó falán Prokop Péter 14 keresztúti stációja (olajfestmény fatáblán) látható, amelyet 1958. március 7-én Zágon József, az Intézet régense áldott meg. A keresztút állomásai két sorban vannak elhelyezve, 7–7 egymás fölött.

A kápolna üvegablakai Hajnal János alkotásai. Mind a négy ablak két egyenlőtlen részre van osztva. A felső nagyobb részen az evangélisták vannak ábrázolva, kezükben az evangéliummal, az alsó részekben pedig szimbólumaik. Itt olaszul olvasható a nevük: S. MATTEO, S. MARCO, S. LUCA, és S. GIOVANNI. Az üvegablakok 2002-ben készültek a 2001-ben megboldogult Kada Lajos ny. érsek, az Intézet egykori növendékének hagyatékából. A művész és az adakozó neve a Szent János evangélistát ábrázoló üvegablakon olvasható magyarul:

Bal oldalon:

KÉSZÜLT
2002-BEN
KADA LAJOS
ÉRSEK
ADOMÁNYÁBÓL

Jobb oldalon:

HAJNAL JÁNOS

Az üvegablakok, amelyeket Ternyák Csaba c. érsek, a Papi Kongregáció Titkára, az Intézet Vigilancia Bizottságának elnöke áldott meg 2002. október 7-én, Firenzében a Michele Mellini cég műhelyében készültek.

Az Intézetben a szobákban és a folyosókon magyar művészek festményei, illetve számos magyar tárgyú kép látható: Prokop Péter kb. harminc festménye, Lipovniczky István nagyváradi püspök portréja (vászonra festett olajkép), Pázmány Péter portréja (Banfi részletes leírását lásd fent: *Pázmány Pétert, Magyarország primását ábrázoló festmény*), Fraknoi Vilmos két portréja (vászonra festett olajkép), Serédy Jusztán bíboros két portréja (vászonra festett olajkép), Szűz Mária a kis Jézussal (vászonra festett olajkép). Az Intézet alapító okirata, amely 1940. július 16-án kelt, a szalonban látható.

Az Intézetben látható a Blaeu-officina legkorábbi Magyarország és Erdély térképe, az Atlas Maiorban jelentek meg, amely az európai atlaszkiadás egyik legnagyobb teljesítménye volt (*Hungaria Regnum*, valamint *Transilvania, Siebenburgen*, Apud Guiljelmum et Johannem Blaeu, Amszterdam, 1635.). A két térképet 2002-ben Paskai László, az Intézet bíboros protektora (1987–2002) adományozta az Intézetnek.

**Magyarok Nagyszonya mozaik kép.* – A Falconieri palota *via Giulia*ra néző oldalán, a befalazott második bejáratban, egy ablaknyílás fölött található a *Patrona Hungariae*-t ábrázoló mozaik. Az ellipszis alakú mozaikon a Szűzanya fején a Szent Korona, kezében jogar, ölében a kis Jézus. Az alkotás akkor került jelenlegi helyére, amikor az Akadémiát az 1956-os forradalom kitörésének hírére elhagyták a követségi dolgozók, és az egész épületet átvette a Pápai Magyar Intézet. A mozaikképet Prof. Gaudenzi, a Szent Péter bazilika mozaik műhelyének igazgatója a Pápai Magyar Intézet vezetőjének a megrendelésére készítette el. Az Akadémia gondnoka 1960. június 1-én éjszaka eltávolította azt a palota faláról. Ekkor elterjedt az a hír, hogy a mozaikot megsemmisítették. A Római Magyar Akadémia megbízottai azonban hónapokkal később beadták azt a Pápai Magyar Intézetbe. Ezt követően a mozaikkép az Intézet kápolnájának előterében volt elhelyezve, míg végül az 1989-es rendszerváltást követően, Ternyák Csaba rektorsága alatt, 1991. április 12-én, visszakerült eredeti helyére. A kép előtt örökmécs világít.

Beke M., *A Pápai Magyar Egyházi Intézet megalapítása és első évei Rómában (1929–1945)*, in *Száz év*, 69–73; Csorba L., *A Pápai Magyar Egyházi Intézet Rómában 1945-től napjainkig*, in *Száz év*, 75–94; *A Római Magyar Akadémia megnyitása*, „Új Ember”, 1978. április 8; Pápai Magyar Egyházi Intézet Levéltár 8/1979, 26/1979, 35/1991; Dékány Vilmos, *Az esztergomi érsekek és primások hazánk és egyházunk történetének tükrében*, in *Esztergomi Sematizmus 1982*, Esztergom, 1982, 84; Ternyák Csaba, *Da cinquanti anni al servizio della Chiesa magiara*, in „Osservatore Romano”, 1990. július 15, 5; Németh László, *Adalékok a római magyar lelkészség történetéhez 1945–1963*, „MEV-Regnum”, 14(2002), 1–4, 197–228; Uő, *Adalékok a római lelkészség történe-*

tébez 1963–1973, „MEV-Regnum” 15(2003), 3–4, 119–149; Szántai Lajos, *Atlas Hungaricus, Magyarország nyomtatott térképei 1528–1850*, Bp., 1996, 59–60; *Provocazione al palazzo Falconieri*, in „Il Popolo”, 1960. június 3, 6; *Immagine sacra distrutta dai comunisti ungheresi a Roma*, in „Corriere della Sera”, 1960. június 3; *Un sacrilego gesto a Palazzo Falconieri*, in „Quotidiano”, 1960. június 4, 4; *A magyarok ezer esztendeje*, 133–137; Prokopp, *Prokop Péter*, Horváth Z. Gy., 123 (ill.); Németh László, *Pápai Magyar Intézet (Pápai Magyar Egyházi Intézet, PMI)*, in *Magyar Katolikus Lexikon*, Bp., 2005, 561–563.; Németh László, *Mindszenty József és a Santo Stefano Rotondo*, „MEV-Regnum”, 16(2004), 3–4, 165–194. (N. L.)

**Casa di Santo Stefano /Szent István ház/*, via del Casaleto 481.

Szent István király nemcsak Magyarországon rendezte az Egyház ügyét, hanem arra is volt gondja, hogy a Szentföldre és Rómába zárandokoló magyarok védelemben és gondozásban részesüljenek. Megszerezte a Szent Péter bazilika tövében álló Szent István első vértanú tiszteletére emelt *San Stefanino* nevű templomot, mellette pedig magyar zárandokházat építtetett és fenntartására gazdag alapítványt tett.

1776-ban a Szent Péter bazilika átépítésekor VI. Piusz pápa elrendelte az új sekrestye megépítését és lebontatta a magyar templomot és a zárandokházat. A Szentszék 7500 scudo kártalanítást adott a két épületért és az összeg kezelését a Collegium Germanicum-Hungaricumra bízta, azzal a kötelezettséggel, hogy kamatai fejében gondoskodjanak a magyar zárandokokról. A zűrzavaros időkben azonban ez nem valósulhatott meg, és gyakorlatilag ezzel a lépéssel a zárandokház megszűnt létezni a magyarság számára. A lebontott templom hét szürke márványoszlopát beépítették az új sekrestyébe, amelyek közül kettő a bazilikából a sekrestyébe vezető folyosón található, hozzávetőlegesen ott, ahol valamikor a templom állt..

Mindszenty József bíboros hercegprímás 1946. június 20-án, a zárandokház lebontásának 170. évfordulóján arra kérte XII. Piusz pápát, hogy adja át a *Santo Stefano Rotondo* templom mellett lévő egykori pálos kolostort zárandokháznak. Mindszenty nem ok nélkül kérte és kapta „tituláris templomának” éppen a *Santo Stefano Rotondót*, amely hosszú időn keresztül az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, a pálosok kolostora és temploma volt. A bekövetkezett politikai események és letartóztatása azonban megakadályozták tervének megvalósításában.

Még 1927-ben a Magyar Állam és a Római Katolikus Egyház közösen megvásárolták a *via Giulia* 1. szám alatt lévő Falconieri palotát, ahol a Magyar Akadémia és a Pápai Magyar Egyházi Intézet helyezkedett el egy fedél alatt. A Pápai Magyar Intézet egyházi ösztöndíjasokat látott vendégül és képviselte a magyar egyházat a Vatikánban. 1949-ben, Mindszenty bíboros hercegprímás letartóztatása után a két intézmény között feszült viszony alakult ki. A pápai intézet vezetői és pap lakói politikai menekültekké váltak. A magyar kommunista rezsim és a Szentszék között csak 1964-ben jött létre részleges megegyezés, és ekkor a Vatikán leváltotta az

„emigráns” vezetőséget és hazulról kiküldötteket nevezett ki az intézmény élére. A volt emigráns lakók számára új fedelet kellett keresni.

Fáy Erzsébet, aki maga is menekült magyar volt és szíven viselte az ország és a Katolikus Egyház sorsát, éveken át ápolta Oliver Duncan angol lordot, aki halála után nagy vagyont hagyott rá. Mikor megtudta a római magyarok gondját, azzal az ajánlattal fordult Zágon József prelátushoz, a Pápai Magyar Egyházi Intézet volt régenséhez, hogy Szent István király alkotásának felújítására felépítteti Rómában a Szent István-i zárandokház utódját, ha a külföldön élő magyarság megfelelő telket tud rendelkezésére bocsátani. Az ügy megvalósítása érdekében Zágon József 1965. december 15-én létrehozta a máig működő Szent István Alapítványt. Zágon József és Mester István, a Pápai Magyar Egyházi Intézet volt vezetői nekiláttak a telekkérdés megoldásának. Szent Imre napján, 1965. november 5-én indult meg a gyűjtés, és a telek árát baráti kölcsönökből fizették ki, bár a magyar kommunista hatóságok, pénzt és fáradságot nem kímélve, minden eszközzel igyekeztek hátráltatni a gyűjtést. Az ünnepélyes alapkövetétel 1966. november 19-én, Szent Erzsébet napján, a ház megáldása 1967. augusztus 20-án, Szent István királyunk ünnepén történt. Ezután Fáy Erzsébet átadta a Házat Zágon Józsefnek, a Szent István Alapítvány első elnökének és a magyar zárandokoknak.

1971. október 2-án Mindszenty József bíboros prímás tett látogatást a Házban. Meghatódottan kezdett beszédéhez, megköszönte Fáy Erzsébet nagylelkű gesztusát és a külföldi magyar katolikusok áldozatkésztségét, összetartásra buzdított. Az emlékkönyvbe ezt írta: *„A magyar katolikus egyház megvalósult álma boldogsággal tölt el”*.

A Háznak különleges művészi értéket biztosítanak a kalocsai születésű Prokop Péter papfestő és író művei, aki Rómában fejezte be képzőművészeti tanulmányait és több mint negyven évig volt a ház lakója. Ő alakította át képeivel az épület belső tereit galériává. A szobákban, a folyosókon, az ebédlőkben egy életmű mutatkozik be. A *kápolna* szentélyét a magyar szenteket ábrázoló szekciója zárja. Mellékoltárain a Magyarok Nagyasszonya és a két apostolfejedelem látható. A főbejárat fölött Szent István – betonba foglalt színes ablak – fogadja az érkezőt. Az oldalfalaknak a keresztút stációit sorjázó, mennyezetig nyúló ólomüvegei reggeltől estig váltakozó ragyogásban színezik az imádság helyét. A Házat körülvevő szép kert szintén Prokop Péter ízlését dicséri. Múzeummá alakított egykori műterme a ház első emeletén kérésre megtekinthető.

A Szent István alapította egykori zárandokház emléktáblája. – A jubileumi magyar nemzeti zárandoklat alkalmával (2001. október 8.) Paskai László bíboros áldotta meg a kápolnában található domborművet, Szmracsányi Boldozsár szobrászművész alkotását, amely egy középkori metszet alapján a Szent István király által alapított templomot és zárandokházat ábrá-

zolja. Az alatta lévő szöveg arra emlékeztet, hogy jelenlegi jogutódja, a mai Szent István Ház ugyanazt a feladatot igyekszik ellátni.

E TÁBLA
AZ 1030-AS ÉVEKTŐL 1776-IG
A SZENT PÉTER BAZILIKA KÖZELÉBEN ÁLLOTT
VENDÉGHÁZ
– A MAI SZENT ISTVÁN HÁZ ELŐDJE –
EMLÉKÉT ÓRZI,
AMELYET SZENT ISTVÁN KIRÁLY ÉPÍTTETETT
A MAGYAR ZARÁNDOKOK SZÁMÁRA
ÁLLÍTTATTA A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA
2001

250

A Szent István Ház alapítóinak emléktáblái. – A ház bejáratánál két emléktábla köszönti a belépőt. A baloldali a ház jótevőinek: Fáy Erzsébetnek és Duncan lordnak, a jobboldali az alapító Zágon József prelátnak állít emléket.

HUNGARORUM HOSPITIUM IN URBE
A SANCTO STEPHANO
PROTOREGE APOSTOLICO ET PATRONO
OLIM CONDITUM TEMPORUMQUE INIURIA
DILAPSUM
IN MEMORIAM REVOCANS
ILLUSTRISSIMA DOMINA ELISABETH FÁY DE FÁJ
IN HONOREM OLIVER DUNCAN
NOBILIS BRITANNIAE VIRI
PRAECLARI HUNGARORUM AMICI
HAS AEDES
HUNGARIAE GENTI FRAGRANS AMORIS PIGNUS
SUMMA MUNIFICENTIA ET LIBERALITATE
EXSTRUDENDAS CURAVIT
EASQUE
PAULO VI PONT. MAX.
PIE FUNDATIONI SANCTI STEPHANI
EIUS DIE FESTO REDEUNTI
GRATI ANIMI ERGO
D.D.D.
AN. REP. SAL. MDCCCCLXVII

/A magyarok római zarándokházát, amelyet egykor Szent István apostoli királyunk és patrónusunk alapított, az idők folyása azonban romba

döntött, emlékezetébe idézve Fáji Fáy Erzsébet nemes asszony; Oliver Duncannak, a nemes angol férfinak, a magyarok kiváló barátjának emlékére és a magyar nép iránt érzett szeretete szép jeleként bőkezű jótékony-ságával ezt az épületet felépíttette, és azt VI. Pál pápasága idején, a Szent István Alapítványnak szent királyunk ünnepnapján hálás lélekkel felajánlja, adományozza, átadja. Üdvösségünk 1967. esztendejében./

PERENNI MEMORIAE
IOSEPHI ZÁGON
HUNGARORUM HOSPITII A. S. STEPHANO REGE
HUNGARIAE NUNCUPATI
CONDITORIS
QUI PROTONOTARIUS APOSTOLICUS CANONICUS
LIBERIANUS
PONTIFICI CONSILII DE SPIRITUALI MIGRATORUM
ATQUE INTINERANTIUM CURA SECRETARIUS GENERALIS
DE ECCLESIA IN PATRIA
EIUSQUE FILIIS IN TOTO TERRARUM ORBE DISPERSIS
OPTIME MERUIT
FOUNDATIONIS S. STEPHANI IN URBE ADMINISTRARI
HONORIS GRATIQUE ANIMI TESTIMONIUM
POSUERUNT A.D. MDCCCCLXXV

*AGOSTYÁN IN HUNGARIA 2 NOV. 1909
† INNSBRUCK IN AUSTRIA 12 AUG. 1975

/Ezt az emléktáblát a római Szent István Alapítvány tagjai készítették tiszteletük és hálájuk jeléül 1975-ben Zágon József, a Szent István magyar királyról elnevezett magyar zarándokház alapítójának örök emlékezetére, aki a *Basilica di Santa Maria Maggiore* apostoli protonotárius kanonokjaként, valamint a kivándorlók és úton lévők lelki gondozásával törődő pápai tanács főtítkáráként példamutatóan szolgálta az Egyházat, valamint a hazájában élő és a világon szétszóródott honfitársait. Agostyán, 1909. nov. 2. – Innsbruck, 1975. aug. 12./

Mester István emléktáblája. – A ház külső falán, a bejárat mellett gránit emléktábla hirdeti Mester István emlékét:

MESTER ISTVÁN
(1917–1984)
pápai prelátus,
a magyar Katolikus Egyház nagy jótévője
és a Szent István Ház alapítója emlékének.
Szent István Alapítvány
1997

Kada L. – Ruppert J., *A Római Magyar Szent István Ház*, in *A magyarok ezer esztendeje*, 141–144; Csorba, 22–23, 242–243 (ill.); Prokopp, *Prokop Péter*, Németh László, *Adalékok a római lelképásztorkodás történetéhez 1963–1973*, „MEV-Regnum”, 15(2003), 3–4, 129–135. (R. J.)

Villa Fraknói [piazza Fabrizio Girolamo 2].

A Magyar Történelmi Intézet volt székhelye. – A jeles történész, Mons. Fraknói Vilmos nagyváradai kanonok, a Szent Jobb Apátság kommandátora, arbei tituláris püspök (†1924) lakóháza a *viale del Policlinicó*val szemben két épületet foglal magába, ahol Fraknói 1896-ban megalapította a Történelmi Intézetet és a Művészek Házát, amelyeket aztán 1914-ben maga az alapító átengedett a magyar kormánynak. Később a trianoni békeszerződés értelmében a villa Olaszország birtokába került, amely az 1923. augusztus 1-i királyi dekrétummal visszaadta azt a magyar kormánynak, azzal a feltétellel, hogy a Magyar Történelmi Intézetet nyissák meg benne, amely 1924-ben kezdett el itt újra működni. Az Olaszország és Magyarország közötti kulturális egyezményt követően 1927-ben a Történelmi Intézetet egy nagyobb szabású intézmény, a Római Királyi Magyar Akadémia keretébe illesztették, amelyet a magyar kormány a Falconieri palotában hozott létre. Attól az évtől kezdve a Fraknói villa bérházként funkcionál.

Ladislao Tóth, *Ungheresi a Roma nell'Ottocento*, „Corvina”, új sorozat, III (1940), 633.

Kiegészítés: A Fraknói Vilmos által építtetett villát 1960-ban visszaadták a Magyar Államnak, s benne helyezték el a Nagykövetség Konzulátusát. 1990-től az épület a Magyar Köztársaság Szentszéki Nagykövetségének a székhelye. 1991-ben három márványtáblát helyeztek el az épületen az alábbi feliratokkal:

EZT A VILLÁT
 FRAKNÓI VILMOS
 1843 – 1924
 TÖRTÉNÉS, VÁLASZTOTT PÜSPÖK
 A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA FŐTITKÁRA
 AZ ÁLTALA ALAPÍTOTT
 MAGYAR TÖRTÉNELMI INTÉZET SZÁMÁRA
 ÉPÍTTETTE 1895-BEN
 EBBŐL AZ INTÉZETBŐL SZÁRMAZOTT
 A RÓMAI MAGYAR AKADÉMIA ÉS
 A PÁPAI MAGYAR INTÉZET
 A VIA GIULIÁN.
 A FRAKNÓI VILLÁT A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
 II. JÁNOS PÁL PÁPA
 MAGYARORSZÁGI LÁTOGATÁSÁNAK ÉVÉBEN
 1991-BEN ÚJJÍTTATTA FEL
 A SZENTSZÉKI MAGYAR NAGYKÖVETSÉG SZÁMÁRA
 1991 DECEMBER 4.

*

QUESTO PALAZZO FU COSTRUITO NEL 1895
 PER L'ISTITUTO STORICO UNGHERESE
 FONDATO DA
 VILMOS FRAKNÓI
 1843 – 1924
 STORICO VESCOVO ELETTO
 SEGRETARIO GENERALE
 DELL'ACCADEMIA UNGHERESE DELLE SCIENZE
 DEL MEDESIMO ISTITUTO DERIVÒ
 L'ACCADEMIA D'UNGHERIA IN ROMA E
 IL PONTIFICIO ISTITUTO ECCLESIASTICO UNGHERESE
 IN VIA GIULIA.
 IL PALAZZO FRAKNÓI È STATO RESTAURATO
 DALLA REPUBBLICA DI UNGHERIA NEL 1991
 ANNO DELLA VISITA IN UNGHERIA DI
 PAPA GIOVANNI PAOLO II
 PER L'AMBASCIATA DI UNGHERIA
 PRESSO LA SANTA SEDE
 IL 4 DICEMBRE 1991.

253

*

L'EM.MO CARDINALE ANGELO SODANO
 SEGRETARIO DI STATO
 INAUGURAVA SOLENNEMENTE LA SEDE
 DI QUESTA AMBASCIATA
 RINNOVANDO VOTI E BENEDIZIONI
 A NOME DEL SOMMO PONTEFICE
 GIOVANNI PAOLO II
 /ANGELO SODANO BÍBOROS ÚR ŐEMINENCIÁJA
 ÁLLAMTITKÁR
 AVATTA FEL ÜNNEPÉLYESEN
 E KÖVETSÉG SZÉKHELYÉT
 ÁLDÁSÁT ADVA
 II. JÁNOS PÁL
 PÁPA NEVÉBEN/

Pásztor L., *Le origini dell'Accademia d'Ungheria di Roma*, in *Un istituto scientifico*, 9–28; R. Takács O., *Due studiosi vescovi ungheresi alla fine del secolo: Arnold Ipolyi e Vilmos Fraknói*, in *Un istituto scientifico*, 39–50; *A magyarok ezer esztendeje*, 121; Csorba, 198–199 (ill.). (S. P.)

Chiesa e monastero di S. Agnese fuori le mura [via Nomentana].

Vancsai István bíborost, egri érseket megörökítő felirat. – Az oldalkaputól a templomba levezető lépcső harmadik pihenőjének falán van elhelyezve egy emléktábla a Keresztelő Szent János, Szent János evangélista és Boldog Emerenciána oltárai felszentelésének az emlékére, amelyet IV. Sándor Pál pápa celebrált a Kúria bíborosainak a részvételével, akik között meg van említve

STEFANVS EPISCOPVS PRENESTINVS EPISCOPVS TVSCVLANVS

254

Ez pedig nem más, mint Vancsai István esztergomi érsek, akit 1241-ben IV. Ince pápa bíborossá nevezett ki, s Palestrina és Tuscolo suburbicarius püspöke lett, s mint ilyen halt meg Rómában 1268 körül.

Forcella, XI, 350. old., 542. sz.; Banfi, „Századok”, LXV, 104; Uő, „Italia e Ungheria”, X, 278.

Azoknak a magyaroknak a nevét megörökítő felirat, akik az 1855. április 12-i balesetet sértetlenül túlélték. – Ezt a megemlékezést annak a festménynek az aljára és a két oldalára vésették, amelyik a templom oldalsó részéhez vezető udvar jobb oldalán látható, és azt ábrázolja, amikor 1855. április 12-én a monostor egyik termében a padló beomlott, midőn IX Piusz pápa és sok pap tartózkodott ott. A felirat a következő:

„Nomina. eorum. qui. capite. periclitati. Prid. Id.. April. a. MDCCCLV. salvi. divinitus. servati. sunt. quos. paries. hic. depictos. exhibet.”

A nevek csoportjában „Alumni. Collegii. Vrbaniani” megjelölés alatt, a következő magyar papok vannak megemlítve:

BAYER. GEORGIUS. CLAVDIOPOL. IN. TRANSIVAN.

KADAR. SAMVEL. MOLDAVVS.

RICHTER. FRANCISCVS. TRANSILVANVS.

Az erdélyi Kolozsvári Bayer György és a szintén erdélyi Richter Ferenc a Collegium Germanicum-Hungaricum tanulói voltak, míg Kádár Sámuel a Propaganda Fide Kollégiumának volt a tanulója.

Forcella, XI, 357. old., 554. sz.

Kiegészítés: A Vánca István bíborost megemlítő felirat az oldalkapun a templomba levezető lépcső ötödik pihenőjének jobboldali falán található. A másik feliratnak nincs nyoma.

Vánca Istvánról lásd: Veress, *Olasz egyetemeken*, 2–3; A. Parravicini-Baghiani, *Un frammento di testamento del Cardinale Stephanus Hungarus (†1270) nel codice C-95 dell'Archivio del Capitolo di San Pietro*, „Rivista di Storia della Chiesa in Italia”, XXV (1971), 168–182. (R. C. – P. T.)

Chiesa dei SS. Apostoli [piazza SS. Apostoli].

Üvegablak Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A Cappella del SS. Crocifisso apszisában, amely a Colonnese palota termei alatt helyezkedik el, van „két gyönyörű színes üvegkép, amely Szent Lajos francia királyt és Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázolja, mivel

ők Szent Ferenc harmadrendjének fő védőszentjei... az egész Moroni híres római színes üveg-készítő műhelyéből került ki, Prof. Domenico Bruschi rajzai alapján”.

Giovanni Antonio Bonelli, *Memorie storiche della Basilica Constantiana dei SS. XII Apostoli di Roma* (Roma 1879), 61.

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Ugyancsak a *Cappella del SS. Crocifisso*ban, a keret nyolc részre osztott képei között a második ábrázolja „Árpád-házi Szent Erzsébetet, amint a saját ágyába fektette a leprást”.

A perugiai Domenico Bruschi alkotása.

Bonelli, i. m., 62.

Chiesa di S. Balbina [viale G. Baccelli, Terme di Caracalla].

Paolo Ungaro paphoszi püspökre vonatkozó felirat. – A középső hajó harmadik oszlopába falazott emléktábla felirata a következő:

ISTVD. ALTARE. IN. HONOREM. BEATI. NICHOLAI
CONSTRVCTVM. EST. ET. DONATVM. PER. DOMINVM. PAVLVM
PAPHENSEM. EPISCOPVM. NATIONE. VNGARVM. QUI. ORDINA
VIT. ET. FRATRES. HVIVS. DOMVS. PROMISERVNT. QUOD
IN. EODEM. ALTARI. MISSA. QVANDOCVMQVE. FIERI
POTERIT. CELEBRABITVR. ET. EIVS. MEMORIA. FIET.

Ezt a magyar nemzetiségű Pált, aki a Szent Miklós oltárt állíttatta, az 1256-os évszámnál kell Paphosz püspökeinek a sorában megemlítenünk.

Az emléktáblát, amelyről említést találtam a Vatikáni Titkos Levéltár „Vescovi, Schedario Garampi 57, Indice 501” című kéziratának 187. lapján, vakolat borította a templom legújabb restaurálásáig, amelyet 1930-ban Prof. Antonio Muñoz vezetett, aki felhívta a figyelmet a feliratra. Jeleztem már az „Italia e Ungheria”-ban (X, 278), s most kerül először a nyilvánosság elé.

Kiegészítés: A templom 2004. március 9-e óta Mons. Erdő Péter bíboros, budapest-esztergomi érsek címtemploma Rómában.

Ladocsi G. – Németh L., *Santa Balbina*, Budapest, 2004. (S. P.)

Chiesa di S. Croce dei Lucchesi [piazza dei Lucchesi].

Elisabetának, Mátyás király dajkájának a sírja. – Az altemplomban, amely a XV. század végén temetkezési helyül szolgált, a hajót a presbitériumtól elválasztó boltív oszlopára egy szent püspök képe van festve, amely alatt egy sírkő látható, a következő felirattal:

ELISABETAE. NVTRICI. MA
THIAE. REG. VGRO. FIL. OB
FIDEM. DOMEST. CVRAE. AN
DREA. STATVARIVS. B. M. F.

V. AN. LV. HEIC. SVBEST
HABITVRA. REQVIETEM.

Azaz: „Elisabetae nutrici Mathiae regis Ungarorum filius ob fidem domesticae curae Andreas statuarius benemerenti (bonae memoriae) fecit. Vixit annos 55. Heic subest habitura requietem”.

Edoardo da Alençon szerint Andrea szobrász, Elisabettának, Mátyás király dajkájának a fia nem más, mint Andrea da Montecavallo.

256 — E. da Alençon, *Il terzo convento dei Cappuccini in Roma: La chiesa di S. Niccolò de Portiis, San Bonaventura, S. Croce dei Lucchesi*, Roma 1908, 21, 47; Fraknói Vilmos, Mátyás király dajkájának sírja Rómában, „Századok”, XL (1908), 673–76; Banfi F., Donna Elisabetta, „Literatura”, III (1927), 349–51; Uő, Egy sírkő rejtelmek, „Pesti Hírlap Vasárnapja”, 1928. május 20.

Kiegészítés:

Fenyő M., *Ami kimaradt az Odysseiából*, München, 1963, 103–105. (S. P.)

Chiesa S. Croce in Gerusalemme [piazza di S. Croce in Gerusalemme].

Árpád-házi Szent Erzsébet ereklyéi. – Piazza szerint, „a S. Croce in Gerusalemmeben vannak az ereklyéi”. Besozzi szintén szót ejt általánosságban „az özvegy Szent Erzsébet ereklyéiről”.

Piazza, *Emerologio*, II, 692; Raimondo Besozzi, *La storia della Basilica di S. Croce in Gerusalemme* (Roma 1750), 149.

Chiesa del Gesù.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Fára festve a Szentet egész alakban, szemből ábrázolja, a rózsákkal az ölében. Giuseppe Penitz alkotása a XVII. századból.

Vajda Ferenc Tisztelendő Úrnak, a Collegium Germanicum et Hungaricum tanulójának szíves közlése.

Kiegészítés: A festmény már nincs meg a templomban. (R. C. – P. T.)

Chiesa di S. Giovanni in Laterano.

A Szent Korona küldését megörökítő domborművek és felirat. – II. Szilveszter pápának a bazilika jobb oldali hajója harmadik oszlopához épített síremléke, amely eredetileg csak egy IV. Sergius pápa által állított sírkőből állt, a síremlék talpzatába beleépített eme sírkövön túl, egy sarga márványból készült keretben két domborművet és egy feliratot foglal magába. A felső domborművön egy fülkében, két oldalról egy-egy címerpajzs között, amelyek a magyar nemzet címerét (a négy sávval) ill. a királyság címerét (a kettős kereszttel) hordozzák, a Madonna látható mint Magyarország Patrónája, akinek a két szent király, István és László hódol. Az alul lévő dombormű azt a jelenetet ábrázolja, amikor II. Szilveszter pápa átadja István király küldötteinek a ki-

rályi méltóságjelvényeket, a koronát és a kettős keresztet. A domborművek alatt a következő felirat olvasható:

SILVESTRO. SECVNDO. ROMANO. PONTIFICI. QVI. SANCTVM. STEPHANVM HVNGARORVM. GENTIS. DVCEM. REGIA. DIGNITATE. ET. APOSTOLICI. LEGATI. MVNERE. CORONA. ET. CRVCE. MISSA. IN-SIGNIVIT. EAQVE. RATIONE. ECCLESIAE. ET. REIPVBLICAE. IN. HVNGARIA. FIRMA. FVNDAMENTA. STABILIVIT. HVIVS. FAVSTI. EVENTVS. ET. ILLVSTRIS. PONTIFICIS. MEMORIAM. NOVEM. POST. SAECVLA. GRATO. ANIMO. RECOLENTVM. PRAESVLVM. HVNGARIAE. CONSILIS. BASILICAE. LATERANENSIS. CAPITVLO. ANNVENTE. HOC. PIETATIS. MONVMENTVM. POSVIT. GVILELMVS. FRAKNOI. ABBATIAE. SACRAE. DESTRAE. SANCTI. STEPHANI. REGIS. IN.

HVNGARIA. COMMENDATOR. ANNO. REPARATAE. SALVTIS.

MCMIX

257

Az emlékmű megbízója Fraknói Vilmos volt, a Szentjobbai Apátság komendátora, akinek az alakja a pápa mögött álló főpap képében, az alsó dombormű bal szélén van ábrázolva. Az emlékművet 1909-ben Damkó József magyar szobrász készítette.

Lásd a „Művészer” c. folyóiratot (1908), 53, 169, 177 és köv. Az emlékmű fotója megtalálható az alábbi monográfiában: Nel XVI centenario della dedicazione della Arcibasilica Lateranense (Roma 1925), 1; az alsó domborművet Tarczai közli, 10. old., 6. sz.; Gregoroviusnál, 29–33, 127. old., 15. sz., olvasható a Huelsen által jó néhány hibával közölt felirat. Vö. Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 285.

Kiegészítés:

Tóth K. J., 18–19; Horváth Z. Gy., 112–114 (ill.); Csorba, 18–19 (ill.). (S. P.)

Chiesa di S. Girolamo degli Schiavoni [Chiesa di S. Girolamo degli Illirici, via Tomacelli].

IV. Béla magyar királynak a Barakovich család számára tett adományáról szóló felirat. – Egy a sekrestyéből nyíló kis öltözőszobának a padlóján látható Barakovich György horvát költő (†1628) sírköve, akiről a felirat a következőket mondja:

..... GENTIS
A. BELA. IV. REGE. VNG. IN. REGNV. RESTITVTO
MAGNV. PARTE. AENONEM: AGRI. DONATAE
.....

A felirat szövegét Marnavich Tomko János zágrábi kanonok írta.

G. Alveri (II, 76) 1664-ben a középső padlózatán, a *Capella del Sacramento* előtt olvasta ezt a feliratot; Forcella (III, 336. old., 758. sz.) azonban ugyanazon a helyen látta a sírkövet, mint ahol ma is található. Vö. Galla, 71–72.

Pázmány Péter esztergomi érsekre, Magyarország primására vonatkozó felirat. – A főoltár előtti a padlózatán, a kórus felől látható egy emléktábla a következő felirattal:

VRBANI. VIII. P.O.M. JVSSV
ECCLESIAM. TITVLAREM. PETRI. PAZMANY
S.R.E. CARD.
ET. ALTAREM. DIE. VIII. MENSIS. OCTOB. A.D. M.D.C.XXXIV
JOANNES. TOMCVS. MARNAVITVS. EPPVS. BOSNEN.
CONGREGATIONE. ILLYRICA. PROCVRANTE
CONSECRAVIT.

258

A felszentelést Marnavich végezte 1634-ben, miután Pázmány bíboros, akinek ez volt a tituláris temploma, felújíttatta az épületet.

Alveri (II, 75) 1664-ben a középső hajóban látta a feliratot, a főoltár mellett a falon. Forcella (III, 337. old., 761. sz.) szerint az utolsó restaurálás alkalmával faragtatták ki a jelenlegi másolatot. A Pázmány által végeztetett felújításról lásd Frankl Vilmos, Pázmány Péter és kora, Pest 1872, 42; vö. Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 282.

Kiegészítés: A Ripetta régi kikötőjénél, a Cavour híddal szemben található *Chiesa di San Girolamo degli Illirici*, a „horvát nemzet” temploma, mely IV. Sixtus pápa idején épült abban a városnegyedben, ahol a rigómezei csata (1387) és Koszovó török megszállása után a dalmát és albán menekültek telepedtek le. Martino Longhi il vecchio V. Sixtus pápa idején (1588) újjáépítette. A templom mellett található a római Pápai Horvát Kollégium. A Kollégiumban a tituláris bíborosok képtárában található Pázmány Péter arcképe is, míg a templomban van Tomko Marnavich síremléke.

Roma e dintorni. Guida, 217; *Bibliografia Oustanovama Svetog Jeronima Rimu*, a cura del Pontificio Collegio Croato S. Girolamo, Roma, 2001. (R. C. – P. T.)

Chiesa di S. Lorenzo fuori le mura [piazzale del Verano].

Mozaik Magyarország címerével. – IX. Piusz kápolnájában, a falak középső része címerek százaival van díszítve, azoknak a nemzeteknek, városoknak és családoknak a címereivel, akik hozzájárultak e fogadalmi ajándék díszítéséhez; a sír fölötti falon VNGHERIA felirat jelöli e nemzet címerét.

Giuseppe da Brà, *Nuova guida storica illustrata della Basilica di S. Lorenzo fuori le mura* (Roma 1924), 24.

Kiegészítés: A San Lorenzo negyed 1943. július 19-i bombázása során a bazilika súlyos károkat szenvedett. A bazilikát 1949-ben építették újjá és nyitották meg újra a hívők előtt. A falak dekorációi vagy elpusztultak, vagy áthelyezték őket. A magyar címert ábrázoló mozaik a bazilika kriptájában található.

Roma e dintorni. Guida, 332–334; Horváth Z. Gy., 122 (ill.). (R. C. – P. T.)

Chiesa di S. Lorenzo in Damaso [Palazzo della Cancelleria, piazza della Cancelleria].

Remete Szent Pál Rendje magyar szerzeteseinek egykori temploma. – 1448-ban Kapusi Bálint, Remete Szent Pál Rendjének prokurátora, V. Miklós pápától kérte és elnyerte ezt a templomot magyar szerzetestársai számára, akik attól kezdve 1454-ig celebráltak itt a misét.

Lukcsics Pál, *Diplomata Pontificum saec. XV, II* („Monumenta Hungariae Italica”, II), 1938, 255. old., 998. sz. 1448. január 10-i dátummal: „Supplicat prior generalis et frater Valentinus procurator ordinis fratrum B. Pauli primi heremitae, qui, propter continuum ad Urbem, accessum Ungarorum, cupiunt unum locum in urbe Romana habere, ut ecclesia S. Blasii de Anulo sub titulo S. Laurentii in Damaso de regione S. Eustachii per quondam Antonium presbyterum possessa concessu Ludovici dicti tituli S. Romanae ecclesiae cardinalis ad hoc expresse dato ordini S. Pauli reservetur... Supplicatur pro hac gratia in recompensatione pro ecclesia S. Salvatoris prope pontem ruptum, quam dictus ordo per plura tempora canonice habuit... demumque iuxta beneplacitum felicitis recordationis Eugenii... ex certis causis sub spe alium locum habendi in eadem urbem, prout idem praedecessor pollicitus erat, fratribus minoribus dimisit” (Regesta Supplicationum, 442, f. 135). Uő, uott, II, 259. old., 1017. sz., 1448. március 11-i dátummal: „Nicolaus Papa ecclesiam parochialem S. Blasii de Anulo, sitam in regione S. Eustachii de Urbe, fratribus ordinis S. Pauli primi heremitae sub regula S. Augustini concedit” (Regesta Datariae, 436, f. 3).

Kiegészítés: A templom baloldali mellékhajójának oltárán látható a „Vergine di Grottapinta” nevű XII. századi Mária-kép, ami 1465-ben került ide. 1500-ban ezt az ikont vitték abban a körmenetben, amely a S. Lorenzo in Damaso templomból indult abból az alkalomból, hogy II. Gyula pápa elrendelte a déli harangszót a törökök feletti győzelem emlékére.

Érszegi Géza: *Az év minden napján délben mindörökké harangozni kell, in A déli harangszó,* szerk. Visy Zsolt, Bp., 2000, 187–202. (É. M. A.)

Chiesa di S. Luigi dei Francesi [piazza di S. Luigi de'Francesi].

Árpád-házi Szent Erzsébet ereklyéi. – Piazza szerint „a S. Luigi de'Francesiben vannak az ereklyék”; D'Armaillacq a Szent hajszálairól beszél.

Piazza, *Emerologio* II, 692; M. D' Armaillacq, *L'église nationale de Saint-Louis des Français à Rome* (Rome 1894). 205: „De capillis sancta Elizabethae filiae Regis Ungariae”.

Chiesa di S. Marcello [piazza S. Marcello, via del Corso].

Giovanni Carvajal bíboros, magyarországi pápai követ sírja. – Carvajal bíboros, aki hat évig (1452–1458) volt követ Magyarországon, 1469-ben halt meg, és itt volt a sírja egy Bessarione által írt epitáfiummal, amely az 1519-es tűzvész alkalmával elpusztult; egy másikkal helyettesítették, ami mind a mai napig látható az apszistól jobbra lévő kápolnában. Semelyik feliratban sincs Magyarországra való utalás.

Ciacconius, II, col. 926; D. Lopez, *De rebus gestis Joannis S. R. E. Card. Carvajalis commentarius* (Romae 1752), 112–3; Forcella II, 303. old., 933. sz. Fraknoi .

Kiegészítés: A templom a *catabulumra*, a postaszolgálat központi állomására épült, ahol I. Marcell pápának kellett az istállóban dolgoznia. Miután 1519-ben leégett, G. Sansovino építette újjá, barokk homlokzata C. Fontana munkája. A templomban található a *Cappella dei Frangipani* (balra a negyedik kápolna) a Frangepán család itt eltemetett tagjainak mellszobraival, melyeket Alessandro Algardi készített (1625). (S. P.)

— *Chiesa di S. Margherita ad Scalas* [via della Lungaretta].

260 *Eredetileg Árpád-házi Szent Erzsébetnek szentelt templom.* – A hagyomány szerint 1288-ban építették „Árpád-házi Szent Erzsébet” tiszteletére, de megváltozott a neve, amikor Giulia Colonna 1564-ben újjáépítette.

Ottavio Panciroli, *I tesori nascosti dell'alma città di Roma* (Roma 1600), 445; Armellini, 3. kiad., II, 852; Huelsen, 543. old., 25. sz.

Kiegészítés: A templom később a S. Margherita és S. Emidio címet viselte, 1680-ban Carlo Fontana tervei alapján alakították ki mostani homlokzatát. Jelenleg *Santa Margherita in Trastevere* néven a *S. Maria in Trastevere* plébániához tartozó templomigazgatóságként működik. Homlokzatán az alábbi felirat olvasható: „IN HONOREM S. MARGHERITAE V. ET M. ET S. EMIGDII EP. ET M.”, ami alapján arra lehet következtetni, hogy a templom a pisidiai Antióchiában vértanúságot szenvedett ókeresztény vértanú Margitról lett elnevezve, nem pedig Árpád-házi Szent Margitról, vagy Skóciai Szent Margitról. (É. M. A.)

Chiesa e convento di S. Maria in Ara Coeli.

Kapisztrán Szent János, a nándorfehérvári győztes oltára. – A főhajó három oltára közül az utolsót 1682-ben állították Kapisztrán Szent János tiszteletére, aki az oltárképen van ábrázolva a keresztesek zászlajával, a háttérben pedig az 1456-os nándorfehérvári csata látszik. Francesco Guidotti alkotása.

Casimiro Romano, 240, beszél a „30-as számmal megjelölt” oltarról, a képét azonban nem említi.

Gabriele Rangoni bíboros, egri püspök sírja. – 1487-ben halt meg Rómában, s „egy felirat nélküli sírba temették a *Cappella di S. Bonaventurában*, amit most *Cappella del Crocifissónak* neveznek, s amelyet teljes egészében ő építtetett”.

Casimiro Romano, 63; Temesváry János, *Erdély középkori püspökei*, Cluj-Kolozsvár 1926, 409; Banfi, „Századok”, XLV, 105.

Gianfrancesco Aldobrandininek, a Magyarországon a törökök ellen folytatott pápai hadjáratokban részt vevő pápai seregek hadvezérének sírja. – A *Cappella di S. Francesco Solanóban*, a boltív fölött olvasható a következő felirat:

IO. FRANCISCO. ALDOBRANDINO. ECCLESIAE. MILITIAE
 SVMMA. CVM. POTESTATE. PRAEPOSITO.
 CLEMENTIS. VIII. JUSSV
 CVIVS. FRATRIS. FILIAM. HABEBAT. IN. MATRIMONIO
 LATROCINIIS. PAVCOS. INTRA. DIES. LATIO. TOTO. REPVLSIS
 LEGATIONE. AD. PHILIPPVM. II. HISPANIAE. REGEM
 MAXIMIS, POPVLI, CHRISTIANI. DE. REBVS.
 EQVE. AC. FELICITER. OBITA
 HVNGARIA. CROATIAQVE. TVRCARVM. HAVD. SEMEL. EREPTA
 EXPVGNATO, STRIGONIO. PAPP. ET. VICEGRADO. RECEPTIS
 DEMVM. IN. OBSIDIONE. CANISSAE
 PARI. CVM. PIETATIS. AC. FORTITVDINIS
 LAVDE. VITA. FVNCTO. AN.D. MDCII
 S. P. Q. R.
 DVCI. CLARISSIMO. CIVI. OPTIME. MERITO
 PP.

—
261

Az Aldobrandini által a törökök ellen vezetett három magyarországi hadjáratról emlékezik meg: az első 1595-ben Esztergom és Visegrád bevételével zárult; a második során 1597-ben bevették Pápát, a harmadik vállalkozás elején pedig, amely Kanizsa bevételéért indult, Aldobrandini Varasdon 1602. február 6-án halt meg.

De Angelis, 196; Casimiro Romano, 63; Forcella, I. köt., XX. old., XX. sz.; G. F. Aldobrandini hadjárataihoz lásd Banfi, G. F. Aldobrandini magyarországi hadivállalatai, „Hadtörténelmi Közlemények”, XL-XLI, Bp., 1939–40.

Flaminio Delfini, Magyarországon harcoló katona sírja. – A Cappella di S. Girolamo padlóján lévő sírkő felirata a következőt mondja Delfiniről:

MAGNIS. EXPEDITIONIBVS
 PRO. SEDE. APOSTOLICA
 STRENVE. DE FVNCTO

Delfini az Aldobrandini által Magyarországon vezetett mindhárom hadjáratban részt vett, sőt Kanizsa ostrománál 1601-ben a pápai csapatok főparancsnoka volt. 1605-ben halt meg.

Casimiro Romano, 54; Forcella, I, 216. old., 382. sz.; Kanizsa ostromában való részvételéről lásd Banfi, „Hadtört. Közlemények”, XLI, 145–156.

Árpád-házi Szent Erzsébet ereklyéi. – Azok között a szentek között, akiknek a csontjait ebben a templomban őrzik, meg kell említeni „a magyar Erzsébetet”.

Casimiro Romano, 311.

Gabriele Rangoni biboros, egri püspök címere. – A kolostorban, a második kerengő kútján, amit a múlt század közepén lebontottak, ki volt faragva Rangoni nemesi címere.

Ciacconius, II, col. 964, a címer reprodukciójával; Casimiro Romano, 450, Flaminio di Parma, XX. köt., XX. old.

Kiegészítés:

**Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény.* – Az oszlopok fölött a főhajó jobb oldali falán szenteket ábrázoló ovális képek ciklusa látható, Fra Umile di Foligno alkotásai (1709), köztük *Árpád-házi Szent Erzsébet*, ölében a híres rózsákkal. (R. C. – P. T.)

**Marchiai Szent Jakabnak szentelt oltár.* – A templom főhajójában az egyik mellékoltár Marchiai Szent Jakabnak van szentelve, aki háromszor járt inkvizitorként Magyarországon. Az oltárkép (1687) a szentet egy oltár előtt térdelve ábrázolja.

Guida dell'Ara Coeli, Roma, 1992; Horváth Z. Gy., 118–119 (ill.); Csorba, 38–39, 92–95, 118 (ill.). (R. C. – P. T.)

262

Chiesa di S. Maria Maggiore [Basilica di S. Maria Maggiore, piazza di S. Maria Maggiore].

Gianfrancesco Aldobrandininek Magyarországon a törökök ellen vezetett hadjáratait bemutató dombormű és felirat. – VIII. Kelemennek a *Cappella Borghese*-ben található síremlékén a domborművek között, amelyek e pápa uralkodásának emlékezetes eseményeit örökítik meg, a központi fülkétől balra lévő dombormű Gianfrancesco Aldobrandininek egy Magyarországon végrehajtott katonai akcióját ábrázolja, a következő felirattal:

IOANNEM FRANCISCVM ALDOBRANDINVM
CVM VALIDISSIMIS COPIIS
AD OTHOMANICAS EXPEDITIONES COERCENDAS
TER IN PANNONIAM MISIT

A domborműben, amelyet Camillo Mariano készített 1612-ben, De Angelis Esztergom 1595. évi ostromának ábrázolását véli felismerni.

Paolo De Angelis, 95: „A laeva B. Baymundi et Hyacinthi inter Sanctos connumeratio ab eodem Pontifice praestita, nec non Strigoniae liberatio ex Turcarum manibus”. Portelli, 29; Muñoz, *Roma barocca*, 65; Pastor, XII, 624; Gregorovius-Huelsen, 105, 150. old., 83. sz.; Pálinkás, *Eserciti papali in Ungheria*, „Corvina” új sorozat, III, 349–59 (illusztrációval); Banfi „Italia e Ungheria” X, 283.

Az V. Pál által Magyarországra küldött pápai csapatok hadjáratát ábrázoló dombormű. – V. Pál síremlékén a pápaságának emlékezetes eseményeit megörökítő domborművek között jobbra az első a pápai csapatok képét nyújtja Magyarországon, amint az a feliraton olvasható:

RODVLPHVM ROMANORVM IMPERATOREM ELECTVM
ADVERSVS CHRISTIANI NOMINIS HOSTES
IN HVNGARIAM BELLVM GERENTEM
AVXILIARIBVS COPIIS ADIVVIT.

A dombormű, melyet Ambrogio Buonvicino készített, 1605-re vonatkozik, amikor V. Pál Giacomo Serrát segélypénzekkel Magyarországra küldte, hogy csapatokat toborozzon a törökök ellen.

De Angelis, XX; Portelli, 34; Muñoz, Roma barocca, 67; Pastor, XII, 624; Pálinkás, „Corvina”, új sorozat, III, 357; Banfi, „Italia e Ungheria” X, 283.

Kiegészítés:

Roma e dintorni. Guida, 343; Csorba, 116, 119 (ill.). (R. C. – P. T.)

**Hajnal János üvegablaka*. – A homlokzati rózsablak az 1948 óta Rómában élő Hajnal János alkotása. A művész üvegablakai és mozaikjai sok templomot és középületet díszítenek szerte Olaszországban, így a vatikáni VI. Pál fogadótermet is.

Chiese e Santi a Roma, disegni e serigrafie di Giovanni Hajnal, Roma, 1975 (ill.); Kadebdó Tamás, *Az Üvegművészet mestere, Hajnal János*, „Árgus”, 2003, 3–4 (ill.); Csorba, 252–253 (ill.) (S. P.)

263

Chiesa di S. Maria sopra Minerva [piazza della Minerva].

Kosztolányi Policarp Györgynek, Mátyás király diplomatájának a sírja. – Az immár elvesztett sírkőre 1760 körül figyelt fel egy Anonimo Spagnolónak nevezett kutató, és leírta az építáfumát:

D. O. M.

GEOR. POLICARPO. REG. PANON. AP. PONT. MAX. DI
VINVMQVE. CAES. RO. IMP. INSIGNIBVS. LEGAT. FVNCTO
NOB. PRVD. FIDE. INTEGR. REL. CONSPICVO. DOMI. FORISQ
CLARIS. S. LIT. AP. SCRIPT. CONSERVATORIQ. COSTOLANI
CONIVGI. DVLCISSIMO. FACIVNDVM. CVRAVIT. VIX.
AN. LVIII. MEN. VI. DIEB. XIII.

Kosztolányi, aki 1468-tól tartózkodott Rómában a pápai Kúriánál, Giorgio Trebisondának, a híres humanistának a lányát, Máriát vette feleségül, aki aztán ezt az emléktáblát állította elhunyt férjének, nem tudni, mikor.

Anonimo Spagnolo, *Inscriptiones*, a Chig. Lat. XX, jelzetű vatikáni kódexben (f. 165vo); Forcella, I, 451. old., 1795. sz.; Banfi, *Egy magyar diplomata sírja Rómában*, „Századok”, LXV (1931), 104–9. Vö. Banfi „Nemzeti Szalon”, 1928. március 18, és „Pesti Hírlap Vasárnapja”, 1928. november 18; Huszti József, *Janus Pannonius* (Pécs 1931), 387. *Maria Kosztolányiról* lásd in „*Rerum Italicarum Scriptores*”, új kiadás, fasc. 104, 271: „*Testamentum d. ne Marie filie Gregorii (!) Trabesunti uxori Gregorii (!) Policarpi, quae voluit sepeliri in ecclesia beate Marie super Minervam*”, 1512. február 11-i dátummal.

Árpád-házi B. Margitot ábrázoló festmény. – A kép, mely ma már nincs meg, vászonra festett olajkép volt. 1805. január 26-án állították ki a főoltáron. A szentet a feszület előtt térdelve ábrázolta, stigmákkal a kezén és a lábán, s a három koronával, amiket visszautasított. Felirat is volt rajta:

BEATA MARGARETHA VIRGO A HVNGARIA
EX ORDINE S. DOMINICI.

Fraknói, in «Mónumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis», I (Budapest 1896), LXVIII. „... Mox etiam 26 Ianuarii 1805 in templo totius Ordinis primario Romae (S. Maria super Minervam) summa ejus festum pompa et magnificentia celebrabatur. Supremae arae effigies eius coloribus expressa imminebat; vestimentum stellis respersum; in capite flammae micantes, manus SS. Stigmatum cicatricibus signatae ipsa genibus provoluta crucem amplectitur; dum a pedibus coronae, a tribus olim oblatae procis, sed a generosa virgine repudiatae, humi jacent. Sub effigie, mille luminibus circumfulsa, haec inscriptio videbatur etc. Ex variis scriptis in Tabulario Romano Ordinis S. Dominici servatis et auctori huius operis a cl. patre Ligiez humanissime comunicatis”. Vö. Banfi, „Memorie Domenicane”, LI, 311.

264

Kiegészítés:

**Árpád-házi B. Margitot ábrázoló freskó.* – A templom melletti dominikánus kolostorban a kerengő falait és boltíveit a rend szentjeinek freskói díszítik. Köztük az első boltív mennyezetén látható Árpád-házi Boldog Margit képe is.

Horváth Z. Gy., 120–121. (H. Z. Gy.)

Chiesa dei SS. Quattro Coronati [via dei SS. Quattro Coronati].

Demeter bíborosnak, Esztergom érsekének címere. – Demeter érsek, miután 1379-ben ennek a templomnak lett tituláris bíborosa, a kapu fölé tétette kardinálsi jelvényeit, amelyek 1793-ban még ott voltak.

Ciacconius, III, col. 651 (illusztrációval): „Visuntur eius insignia supra expressa ante fores ecclesia SS. Quatuor Coronatorum de Urbe”. Cardella, II, 288: „mind a mai napig láthatók Rómában, stb.”; Vö. Banfi, „Italia e Ungheria” X, 278.

Kiegészítés: Castorius, Simpronianus, Nicostratus és Simplicius a pannóniai Sirmiumban 293-ban szenvedtek vértanúhalált hitükért. Földi maradványaikat ereklyeként az V. században Rómába szállították, s az emléküknél szentelt bazilikában temették el. A bíboros címerét a harangtorony egyik fülkéjébe helyezték át.

Roma e dintorni. Guida, 371. (R. C. – P. T.)

Chiesa di S. Sabina [Aventino].

Alsáni Bálint bíboros, pécsi püspök címere. – Miután 1379-ben a S. Sabina tituláris bíborosa lett, e templom apszisába festtette a címerét, amely azonban néhány évtizede eltűnt.

Ciacconius, II, col. 651 (illusztrációval): „Huius cardinalis insignia in abside S. Sabinae de Urbe adhuc visuntur”. Cardella, II, 288, „VI. Urbán a S. Sabina tituláris bíborosává nevezte ki, ahol mind a mai napig a kórusban őrzik az érseki címerét”. Fr. J. J. Berthier, *L'église de Sainte Sabine à Rome* (ivi 1910), 517: „Ezek a jelvények a S. Sabina apszisában láthatók”. Vö. Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 278.

Kiegészítés: A negyvenes években folytatott restaurálási munkálatok során a sírkövet elmozdították a helyéről, azóta nincs hír róla. (R. C. – P. T.)

Chiesa di S. Salvatore in Onda [via dei Pettinari].

Remete Szent Pál Rendje magyar szerzeteseinek egykori temploma. – A magyar pálosok 1404-ben telepedtek meg Rómában, s első székhelyük a *Chiesa di S. Salvatore in Onda* volt, ahol 1443-ig szolgáltak.

Steinhuber, I, 152; „Die Paulines waren 1404 nach Rom gekommen, desiderante habere in Urbe unum locum aptum et congruum... ut ibidem resideant pro tempore, und Innozenz VII. hatte ihnen ecclesiam SS. Salvatoris in Onda in regione Arenulae, carentem actu rectore pro eo quod ipsa ecclesia paucos habet reditus, angewiesen. So die Bulle im Archiv des Kollegiums S. Steph. III 14”. C. M. Orlandi, *Memorie storiche della chiesa del S. Salvatore in Onda*, Roma 1888; Casimiro Romano, 710; Riedl, 67.

—
265

Kiegészítés:

Roma e dintorni, Guida, 248; Tóth S., 81–88; Csorba, 84–85 (ill.). (R. C. – P. T.)

Chiesa dei SS. Sergio e Bacco [a templom már nem létezik].

Gabriele Rangoni bíborost, egri érseket megörökítő felirat. – Az egri érsek miután 1447-ben a *SS. Sergio e Bacco* tituláris bíborosa lett, újjáépíttette a Capitolium lábánál található templomot, ahol egy emléktábla emlékeztetett a prelátus bőkezűségére, a következő szavakkal:

GABRIEL. EPISCOPVS. AGRIENSIS. HVIVS. ECCLESIAE. TIT. SS. SERGII. ET. BACHI. PRESBYTER. CARDINALIS. DVM. LEGATIONE. NEAPOLITANA. IYSSV. SIXTI. IV. PONT. MAX. IN. TVRCOS. APVLIAM. ET. REGNVM. NEAPOLITANVM. VASTANTES. FVNGITUR. EANDEM. CVLTV. DIVINO. DESTITVTAM. RVDERIBVS. ET. RVINIS. CAPITOLII. PRIVS. REPVRGATAM. IN. SPLENDIDIOREM. FORMAM. SVA. IMPENSA. REDIGI. CVRAVIT.

A feliratból kitűnik, hogy a ma már nem létező templom újjáépítésére 1480-ban, a törökök otrantói betörésével egy időben került sor.

Orazio Marucchi, *Éléments d'archéologie chrétienne* (Roma 1902), III, 242; Temesváry János, *Erdély püspökei a középkorban*, Cluj-Kolozsvár 1926, 405; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 280.

Árpád-házi Szent Erzsébet ereklyéi. – Árpád-házi Szent Erzsébetről beszélve, Piazza azt mondja: „A *S. Croce in Gerusalemme*-ben, a *S. Luigi de' Francesi*-ben és a *SS. Sergio e Bacco*-ban vannak a ereklyéi”. A templomot lebontották, s az itt őrzött ereklyéknek nyoma veszett.

Piazza, *Emerologio*, II, 692.

Kiegészítés: Feltehetőleg a „S. Sergii et Bacchi sub Capitolio” néven ismert régi diakónus-bíborosi címtemplomról van szó, amely a Forum

Romanum területén állt, és már IV. Piusz pápasága idején romos volt. Maradványai a XIX. században Vespasianus temploma mellett kerültek elő.

Christian Hülsen, *Le Chiese di Roma nel Medio Evo*, Leo S. Olschki, Firenze, MCMXXVII. (É. M. A.)

Chiesa di S. Stefano in Piscinula [a templom már nem létezik].

— 266 *A Szent István által alapított káptalan székhelye.* – „A szent királynak ezt a kegyes alapítványát – hogy Mignantí beszámol róla – először a *S. Stefano de' Pesci* avagy in *Piscinula* nevű templomban hozta létre, amely, hogy úgy mondjam még az elmúlt napokig állt a *S. Lucia del Gonfalone* avagy *della Chiavica* nevű templommal szemben, s ezekben az években egy jókora négyemeletes épülettömböt építettek a helyén, amelynek a nyugati sarkán egy tondóban van egy Szent István első vértanút ábrázoló freskó, annak emlékére, hogy itt volt a szentről elnevezett templom. A háztömb a 137–138–139–140-as számot viseli, és a mellette lévő utcácskát Szent Istvánról akarják elnevezni.” Gregorovius is megemlíti, mondván, hogy „a magyarok temploma a Parionénak nevezett kerületben a *S. Stefano in Piscinula*, amelyben valószínűleg az István első vértanúról elnevezett régi káptalan működött”.

Mignantí, I, 325; Ferdinando Gregorovius, *Storia della città di Roma nel Medio Evo*, III (Venezia 1872), 577; Riedl, 67; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 277, 284.

Arcispedale di S. Spirito [ma: *Ospedale di S. Spirito in Sassia*, Lungotevere in Sassia 3].

Freskó, amely azt a jelenetet ábrázolja, amikor IV. Sixtus pápa fogadta Újlaki Miklóst, Bosznia királyát. – A két nagy kórteremben körös-körül az ablakok magasságában festett széles frízben, amelyet a kórház eredetét és IV. Sixtus életét ábrázoló képek sora alkot, a *Sala Lancisi* képei között, az északi falon látható a szobán forgó freskó. A kép jobb oldalán a pápa, fején tiarával és pápai palástba öltözve, a kétlépcsős trónon ül, jobbját áldásra emelve; a tróntól balra két bíboros ül, mögötte pedig négy pap áll. A kép közepén Újlaki Miklós a királyi méltóságjelvényekkel a trón első lépcsőfokán a pápa előtt térdepel. Bal oldalon az uralkodó mögött kíséretének tagjai sorakoznak. A freskót 1479 és 1484 között egy umbriai festő, Benedetto Buonfigli követője festette.

A ciklus minden képe alatt eredetileg Bartolomeo Platina tollából származó feliratok voltak olvashatók; 1599-ben azonban más szövegekkel helyettesítették őket, amelyeket 1650-ben ugyancsak kitöröltek, amikor is beleírták a jelenlegi Luca Holsten által szerkesztett feliratokat. Platina eredeti felirata, a mi képünkre vonatkozóan a következő volt:

„Bossinae quoque Rex ac Valachiae, licet aetate gravis senioque confectus, ad visenda Apostolorum limina Romam tandem appulsus, Sixtum Pont. Max. exosculatis eius pedibus, maxima animi submissione adorat”.

Ezt a feliratot az 1599-es felújításkor a következővel helyettesítették:

„Bossinae quoque Rex ac Valachiae, licet gravis annis et senio confectus esset, ad visenda Apostolorum Limina veniens, Sixtum Pont. Max. exosculatis eius pedibus supplex adorat”.

Végül, íme Holsten felirata, ami jelenleg olvasható a kép alatt:

BOSNIAE ET VALACHIAE REX
LICET SENIO CONFECTVS
APOSTOLORVM LIMINA VISIT
ET SIXTVM IV
PEDVM OSCVLO
SVBMISSE VENERATVR

267

A freskó Újlakinak az 1475-ös jubileum alkalmával tett zarándokújtjára vonatkozik.

Forcella, VI, 380, mindegyik feliratot publikálja, amelyek a különböző korokban a kép alatt olvashatók voltak, amire Magyarországon először Lukcsics József figyelt fel, in „Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis” III (1902), LXXXIV, 4. jegyzet: „Pictura in pariete infirmariae hospitalis S. Spiritus de Urbe a porta principali ad dexteram posita hodie iam corrupta exhibetur, quomodo sacramentum dixerit Nicolaus de Ujlak Sixto Pont. IV, testante eum cum sue comitatu inter peregrinantes eminuisse”. Részletes tárgyalása F. Banfi, Rómei ungheresi del Giubileo del 1475, Niccolò Ujlaki re di Bosnia in un affresco nell’Ospedale di S. Spirito dell’Urbe, „Corvina” új sorozat, IV, 499–512 (illusztrációkkal); Uő, Personalità magiare al Giubileo del 1475, „L’Osservatore Romano”, 1941. augusztus 21., vö. Banfi, „Italia e Ungheria”, I, 281, IV. tábla.

Kiegészítés: A két egykori kórtermet az ablakok között kb. 1000 m²-nyi XV. századi freskó díszíti, umbro-római iskola művészeinek alkotásai. III. Ince és IV. Sixtus pápa életét és tevékenységét ábrázolják. Az *Ospedale di Santo Spirito* régi részei (Lungotevere in Sassia 3.) a *Società GiubilArténál* tett előzetes telefonbejelentésre csak hétfőnként látogathatók.

Roma e dintorni. Guida, 491–492. (S. P.)

Biblioteca Lancisiana [ma: *Ospedale di S. Spirito*, *Museo Storico Nazionale dell’Arte Sanitaria*, *Sala Alessandrina*, Szent Lélek Kórház, Országos Orvostörténeti Múzeum, Alessandrina Terem, Lungotevere in Sassia 3].

A Confraternita di S. Spirito magyar zarándokok aláírásait tartalmazó könyve. – A 328. számú könyv a *Confraternita di S. Spirito* anyakönyve, mely több ezer zarándok aláírását tartalmazza, akik beiratkoztak a kegyes intézménybe. Nem minden aláírás hiteles, mert sok testvért megbízásból írtak be: ennek ellenére a vaskos, 479 pergamenlapot tartalmazó kötet a legnagyobb aláírásgyűjteménynek tekinthető. Itt olvashatjuk IV. Jenő és IV. Sixtus nevét, az udvarukba tartozó bíborosokéval együtt; uralkodók fényes sora vonul fel Európa legősbibb nemesi családjainak képviselőivel. A hangzatos nevek mellett szerepelnek művészek, kereskedők és szerény dolgozók nevei is, különböző nemzetiségűek, de a többségük német, magyar és szláv. A magyar nevek száma kb. 1500 az 1446-tól 1523-ig terjedő időszakból, köztük Bakócz Tamás bíboros érsek, Werbőczy István nádor, Váradi Péter kalocsai érsek, Filipecz János

nagyváradi és Vetési Albert veszprémi püspök. A neveknek ez a hatalmas mennyisége elárulja, hogy Magyarország lakosságának minden rétegéből összetevődő egész karavánok zárandokoltak Rómába.

Bunyitay Vince, A római Szentlélek Társulat anyakönyve, „Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia”, V (Bp. 1899), publikálja az összes nevet. Pietro Egidi, Necrologi e libri affini della Provincia Romana, „Fonti per la Storia Italiana”, II (Roma 1914), a Társulat könyvébe 1500-ig beírt neveket közli, köztük a magyarokét is.

268

Biblioteca Casanatense [via di S. Ignazio 52].

A könyvtárban őrzött Corvin kódex ismertetését – mint általában Banfi korvinnákra vonatkozó leírásait – a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk.

Vö. Csapodi – Gárdonyi. (Szerk.)

Caffè Greco [via dei Condotti 86].

Liszt Ferencet ábrázoló plakett. – A régi és nagyhírű római kávéház falait díszítő plakettek között, amelyek a kávéház híres látogatóit ábrázolják, van egy, amelyiken a nagy magyar muzsikus látható, aki 1876-ban gyakori vendég volt itt. A plakett, amelyet Woltreck készített gipszből, a muzsikus jobb profilú arcképét ábrázolja, felirata: LISZT.

Diego Angeli: Le cronache del Caffè Greco (Milano 1930), 81 (illusztrációval).

Casa in Campo dei Fiori.

Mátyás királyt ábrázoló freskó. – A Campo dei Fiori és a Via Pellegrino sarkán álló házat díszítette egykor. A Vatikáni Könyvtár Barb. Lat. 4423 jelzetű kódexében őriznek egy akvarellt, amely annak a freskónak a másolata, amely „a *via Pellegrino* bejáratától balra egy házat díszített”. Fiatal hősként ábrázolja Mátyást, olyan korúnak, mint amennyi idős akkor lehetett, mikor 1458-ban Magyarország királyává választották. Lovon ül, páncélban és karddal, míg fölötte a levegőben egy angyal lebeg, a királyi koronát tartva. Balra egy másik angyal látható, jobbra pedig egy ördög részben elmosódó körvonala. Az angyal tartja a feliratot:

DEBERIS COELO MATTHIA INVICTE
SED IPSA RELIGIO IN TERRIS VSQVE
TVENDA TENET HANC VICTOR
DEFENDE DIV COELVMQ MERERI
MORTALES POSSINT QUA PIETATES
DOCE

Az ördög alakja alatt egy másik felirat olvasható:

TARTARA.TE.CVPIVNT.SED.TE.
SIBI.VENDICAT.AETHER.DIPS (!)

ADEO.VIRTVS.REX.BONE.CARA.TVA
 EST.DVM.NEQ.TE.SPERANT.IN.EA
 REGNA.NEQ.ASTRA.EXPOSEVNT
 IMPERIO. TERRVS (†) INTER.VTRVNQ.
 REGE

Mancini a freskót Mantegnának tulajdonítja, Schudt szerint azonban ez az attribúció „ist ganz vereinzelt, nichts erhalten”. Anélkül, hogy ismerné Mancinit, Kristeller is, tévesen, mivel félreérti Gioviót, Mantegna művének tartja. Balogh J. elfogadta ezt a véleményt, s aztán Gerevich is osztotta. Mindazonáltal Mantegna szerzősége nem cáfolhatatlan, különösen kronológiai oldalról. Mantegna római tartózkodása 1488 és 1490 közé tehető, amikor Mátyás 58–60 éves volt, míg az őt ábrázoló freskó még fiatal korúnak mutatja, mint amilyen közvetlenül az 1458-as trónra kerülése után lehetett. Ezért valószínűbb, hogy a freskót kevéssel ez után az esemény után egy ismeretlen festő festette.

Az első híradás a freskóról Gioviótól származik, *Elogia virorum bellica virtute illustrium* (Firenze 1551), 159: „Effigies eius armata equestris, luculentissime depicta, Romae in Campo Florae, contra podium cubiculi mei in angulo Laurentianae domus spectatur”. Giovióknak ezt a megjegyzését félreértette a „Vita del Re Mattia Corvino” ismeretlen szerzője, mely mű a Biblioteca Nazionale di Firenze Cod. II, I, 174 (Magliab. II, XXIV) jelzetű kódexében található, aki (f. 23ro) a „domus Laurentiana”-t a firenzei S. Lorenzónak vélte a római S. Lorenzo in Damaso helyett, azt mondván, hogy: „Lovas, fegyveres képmása Rómában a Campo de' Fiorin látható, amelyet most nem akarok részletesen leírni, mert könnyűszerrel meg lehet nézni a S. Lorenzo templomban”. Az utolsó, aki a freskó létét feljegyezte, Giulio Mancini volt, 1625 körül szerkesztett *Viaggio di Roma per vedere le pitture c. művében*, amelyet L. Schudt publikált (Roma 1923, 87). Érdekes az a leírás, amely a Biblioteca Vaticana Chigiano III 66 jelzetű kódexében olvasható: „Ennek az utcának (del Pellegrino) az elején, a Campo de' Fiorinól jövet, balra, úgylátszik Mátyás király lakott, nagyjából a S. Lorenzo in Damaso templommal szemben, aminek abban az időben a homlokzata a Florida avagy del Pellegrino utcára nézett. A külső falon volt ábrázolva a magyar hős, és a festmény VIII. Urbán idejében még megvolt. Mancini: „A Pellegrino elején Mantegna Hunyadi Mátyást ábrázoló képmása”. Gioviótól szerezte róla az értesülést J. Burckhardt (*Geschichte der Renaissance in Italien*, Stuttgart 1868, 231) és Kristeller (*Andrea Mantegna*, London 1901, 450); ez utóbbi úgy véli, hogy a római freskó a comói Giovio Múzeumban őrzött képmás másolata.

A Barberini kódexben őrzött akvarellt Rodolfo Lanciani fedezte fel: *Il codice Barberiniano XXX 89*, „Archivio Storico della Società Romana di Storia Patria” VI (Roma 1883), 228. Először E. Müntz publikálta, *Les sources d'archéologie chrétienne dans les bibliothèques de Rome de Florence et de Milan*, in „Mélanges d'archéologie et d'histoire publiés par l'Ecole Française de Rome”, (Roma 1888), 118, akitől lásd a La propagande de la Renaissance en Orient pendant le XV siècle c. cikket is, „Gazette des Beaux Arts” XII-XIII (Paris 1894–95), 361, 118 s. köv. Tőle szereztek róla tudomást a magyar kutatók, akik közölték az akvarellt: H., Mátyás király lóháton, „Archeologiai Értesítő” (1888), 330–32; Szilágyi, IV, 219; Ferenczi Z., Mátyás a képzőművészetben, in „Mátyás Emlékkönyv” (1902), 276; Divald K., Budapest művészete a török hódoltság előtt, 1903, 148; Berzeviczy A., Beatrix királyné (1908), 403; Uő, Beatrixe d'Aragona (Milano 1931), 153 ahol Itáliában először került sor az akvarell publikálására. Az emlékekkel Balogh J. foglalkozott, „Századok”, LIX, 244–7, II. tábla (vö. Pietro Torelli, *Note di bibliografia mantovana*, „Atti e Memorie della R. Accademia Mantovana”, XIX-XX, 1929, 28) és in „Mátyás Emlékkönyv”, I, 482 (illusztrációval), 496–8. old., 30. sz., bőséges bibliográfiával, amely kiegészítendő a következőkkel: Umberto Gnoli, *Facciate graffite e dipinte in Roma*, „Il Vasari”, IX (Arezzo 1938), 34; Pietro Romano (Fornari), *Il Quartiere del Rinascimento* (Roma 1938), 27; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 279, III. tábla; Gerevich, „Corvina” új sorozat, V, 118, V. tábla.

Kiegészítés: Az épületet a nyolcvanas években restaurálták, a munkálatok során azonban nem találtak nyomát semmilyen freskónak sem. A freskóról készült metszetet közölték a „Rivista di Studi Ungheresi” 1990. évi Mátyás-különszámában is.

Genthon, *Az olaszországi*, 246, CXX. tábla; D. Pócs, *L'affresco di Mattia Corvino a Campo de' Fiori. Quesiti stilistici e iconografici*, in *Lombardia e Ungheria*, 101–109. (R. C. – P. T.)

— *A magyar Nagykövetség épülete* [*Ambasciata d'Ungheria*, via dei Villini 12–16].
270 *Bittay és Endresz repülősrök emlékoszlopa.* – A Királyi Magyar Követség udvarán áll a kőoszlop, felirata:

„Endresz Bittay
a magyar igazság
hőseinek emlékére
az olaszországi magyarok”

Endresz és Bittay, Budapestről Rómába repültek, s az Örök Város fölött letek halálukat 1932-ben.

Kiegészítés: Az épület ma is a Magyar Köztársaság Nagykövetsége és nagyköveti Rezidenciája. Az emlékművet egy sást ábrázoló domborművel – melyet a két pilóta, Endresz György és Bittay Gyula emlékére emeltek, akik „Justice for Hungary” nevű repülőgéppükkel átrepültek az Atlanti-óceánt, és 1932. május 21-én a római repülőtéren leszállás közben zuhantak le – az ötvenes években eltávolították, és kidobták. Egykori fényképek alapján 1992-ben újrafaragták és állították fel eredeti helyén Szörényi László nagykövet kezdeményezésére. A felirat pontos szövege a következő:

JUSTICE FOR HUNGARY
ENDRESZ BITTAY
A MAGYAR IGAZSÁG HŐSEINEK EMLÉKÉRE
AZ OLASZORSZÁGI MAGYAROK
ROMA 1932. V. 21.

Csorba, 218–219, 254–255 (ill.). (S. P.)

Casa in Vicolo Orbitelli 21.

Sacchettinek, a Sárkányrend lovagjának a címerét ábrázoló dombormű. – Az Orbitelli köz 21. sz. ház kapujának párkányán kőből van kifaragva a Sacchettik címere, három sávval, amelyre egy sárkány tekeredik, a Sárkányrendnek mondott magyar lovagrend jelvénye, amellyel Zsigmond király a család egyik őst kitüntette. Az emlékművet 1929-ben készítették, amikor a szóban forgó házat restaurálták.

Genthon István szíves közlése, aki elsőként figyelt fel rá a magyar kutatók közül.

Castel S. Angelo / Angyalvár/.

Dombormű, amely azt a jelenetet ábrázolja, amikor IV. Jenőt és Zsigmond magyar királyt fogadja az Angyalvár várnagya. – A 33. sz. szobában látható ez a plasztika, amelyet G. Prini professzor készített gipszből a S. Pietro bronzkapujának domborművéről.

Mariano Borgatti, *Il Mausoleo d'Adriano e Castel Sant'Angelo in Roma* (ivi 1929), 104; Holik-Barabás, „Esercito e Nazione” IX, 382, 8. sz. ill.; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 279.

Kiegészítés: A *Sala della Giustizia*-ban 1911-ben egy ideiglenes kiállítás alkalmából volt kiállítva a Prini professzor által készített gipsz plasztika, mely azt ábrázolta, amikor Antonio Rido, az Angyalvár várnagya fogadta IV. Jenő pápát és Zsigmond császárt. A plasztika ma már nincs meg.

Guida generale delle mostre retrospettive in Castel S. Angelo, Bergamo, 1911. (R. C. – P. T.)

—
271*Catacomba di Domitilla [via delle Sette Chiese 282].*

Arra vonatkozó felirat, hogy Savoyai Jenő vezetésével felszabadították Magyarországot a törökök alól. – Az Ampliatius oltáránál lévő járat falába, a tufába karcolt felirat a következő:

Die. 7. Sept. 1716.

In gratiarum actionem ore insigni ac
Memorati Victoris contra Turcas in Hun-
garia sub Pnpe Eugenio Sibaudiae (!)
partas die V. Augusti liberationis obsidionis
divs.. diuturnae Insule Corus ad eisd
fuit, Solemne Decantavimus Te Deum

(c) ut aliis B.M. V v 29

Joannes Harthuosuan m.pp.

Raymundus Banffus m.pp.

Franciscus T. Boiely

Caloc s oy Rodolphus

Joannes Simoncius.

Jo. Georgius Scrips. Terminus Profectionis ad Sinos

2 k.

Et iterum decantatum est, ut superius

hac die X. Sept. 1716, in frts

Peregrinus de Vegris Congr. Westgunih

Jacobus Ludevitus Cong. Oratorij

Augustinus Ceraloda (?) Monachus Nri cn. (Monachus nostri conventus).

Marangonius Secret.

Et iterum decantatum fuit ut supra infra

Segretarius Marangonius

Abb. Ferdinandus M. Ricci

R. P. Riccardus a Salvatori

R. Abb. D. Antonius Pace Car. R. E. (?)
 R. P. rtanus Rufally
 R. D. Lazary
 R. D. Petrus Perteus
 R. D. Jacobus da Ferraris
 Fr. Dominicus Marangoni Terciarius Cong^{is}
 Marangonius Secret^s
 21. Sept. 1716. In Gmand (?) Mauligi frs.
 R. Ferdinandus Comes de Seinshterm (?) Caūs Runspaud
 Parochus in Parspark
 Fra.. cust.odicio? Giordani Beincus ordini S^{ti}
 Stephani PP et mart.
 Cons. S^{ti} Stephani
 Ferdinandus..
 Sta...
 20 Junij 1717. Marangonius Secret.

Amint látható, Savoyai Jenőnek az 1716. augusztus 5-én Pétervárad mellett a török hadsereg utolsó maradékai fölött aratott győzelméről Rómába néhány magyar katona vitte meg a hírt (Joannes Harthuosuan, Raymundus Banffus, Franciscus R. Boiely, Rodulphus Calocsay, Joannes Simoncsius), akik megörökítették azt a hálaadó „Te Deum”-ot, amit ebben a katakombában 1716. szeptember 7-én hazájuknak a törökök alóli felszabadulásáért énekeltek. A magyar katonák feliratához kapcsolódnak a Marangoni által tett kiegészítések, amelyek szerint a „Te Deum”-ot ugyanez év szeptember 10-én és 21-én valamint a következő év június 20-án megismételték.

Récsey Viktor, Régi magyar vitézek felirata egy római katakombában, klny. „Magyar Sion” Esztergom 1904; Banfi, „Italia e Ungheria” X, 283.

Kiegészítés: Jelenleg az Ampliatus területe nem látogatható. Úgy tűnik, hogy a felirat, mely már abban az időben is rossz állapotban volt, mára teljesen eltűnt. (É. M. A.)

Collezione Barberini [ma: Museo Nazionale d'Arte Antica, Palazzo Barberini, piazza Barberini].

Mátyás királyt ábrázoló festmény. – A Francesco Barberini bíboros műtárgyairól készült leltár 1631. december 3-án feljegyez többek között „egy nagy képet... nagy fehér keretben... egy lovon ülő koronás királyról egy befagyott folyón... amit Maltese festett: Corvin Mátyásnak, Magyarország királyának története”.

A mára elveszett kép a Maltesének mondott Francesco Fieravino alkotása volt.

Biblioteca Vaticana, Barb. Lat. 5635 jelzetű kódex, f. 56ro. Marnavich Tomco János beszél róla, Regiae sanctitatis Illyricanae foecunditas (Roma 1630), a Francesco Barberini bíboroshoz írt dedikációban: („in tui Musaei penetralibus tanquam omnium Ungaricorum Regnum compendium, Mathiam

invctissimum, e carcere ad Regnum elatum, nobili pictura spectandum exhibes”), amelyet Galla Ferenc idéz, in Marnavich Tomco János boszniai püspök magyar vonatkozásai, Budapest 1940, 62.

Convento di S. Maria del Popolo [piazza del Popolo, a kolostort a XIX. században lebontották].

Niccolò Machinense modrusi püspök sírköve, aki apostoli nuncius volt Mátyás királynál. – Az emlékművet, metrikus felirattal, unokatestvére, Francesca Ragusina állíttatta a kolostor kerengőjében, ahová 1480-ban temették el a neves humanistát. A sírkő mára már eltűnt felirata semmilyen utalást sem tartalmazott Niccolò püspök többszöri magyarországi tartózkodására 1461 és 1464 között.

Fraknoi Vilmos, Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára, „Magyar Könyvszemle”, XXVI (1897), 1, 23. Giovanni Mercati, Notizie varie sopra Niccolò Modrussinese (Firenze 1925), 36, a feliratról beszélve, azt mondja, hogy az „már a Silloge Peutigerianóban is van másolva, amely 1491-nél nem későbbi, valamint Giovanni Choler da Coira művében, amely 1515 körül keletkezett, olyan hibákkal, amik könnyen megmagyarázzák Landucci és mások hibáit, anélkül, hogy ahhoz a feltevéshez kellene folyamodnunk, hogy az epitáfiumot száz év múltán módosították, hogy másik személyre alkalmazzák. Landucci vagy azok, akikről másolt, nem tettek mást, mint hogy két teljesen különböző feliratot folyamatosan úgy írtak át, mintha csak egy lett volna, amit pedig Dal Pozzo külön-külön másolt le, és pedig a Forcellánál az 1941. és 1421. szám alatt találhatók, I. köt., 361 és 368”.

—
273

Convento di S. Maria del Rosario [Monte Mario].

Liszt Ferenc emléktáblája. – A kolostor külső falán, a templomtól balra elhelyezett emléktábla megemlékezik a nagy magyar muzsikusról, aki 1863-ban ezt a kolostort választotta lakhelyéül, s néhány hónapig itt tartózkodott, mikor a „Christus” c. egyházi művét írta, ami nagyon tetszett IX. Piusznak, aki itt meglátogatta őt. Íme a felirata:

„A questa altura – da cui s’apre tanta visione – di bellezza e di storia – chiese tranquillità e salute – Franz Liszt – e nelle armonie del luogo – trovò sublimi accordi per Christus – Nel primo centenario della sua nascita – 22 ottobre 1911 – l’Associazione pro Monte Mario – e l’Unione Storia ed Arte – vollero quivi perpetuato – il ricordo del suo soggiorno – dove il Pontefice Pio IX – si recò a visitarlo – l’11 luglio 1863”.

„Ezen a magaslaton – ahonnan oly hatalmas látványa nyílik – a szépségnek és a történelemnek – kért nyugalmat és lelki békét – Liszt Ferenc – és a hely harmóniáiban – fenséges akkordokat talált a *Christus* számára – Születésének századik évfordulóján – 1911. október 22-én – a Monte Marióért Társaság – és a Történelem és Művészet Egyesület – azt akarták, hogy meg legyen örökítve – az itt tartózkodásának az emléke – ahova IX. Piusz pápa – eljött, hogy meglátogassa – 1863. július 11-én”.

Zucchi, Roma Domenicana, II, 64; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 285.

Kiegészítés:

Csorba, 160, 165 (ill.).

Convento di S. Pantaleo [*Casa Generalizia dei Padri Scolopi* /Piarista Rendház/, piazza de' Massimi 4].

A Magyarországon püspöki méltóságra emelkedett piaristák képmásai. – Az olajjal vászonra festett képek sorában, amelyek püspöki rangra emelkedett piaristákat ábrázolnak, s amelyek a levéltár előcsarnokában láthatók, a következő személyek tűnnek fel:

Groll Adolf, Győr püspöke és grófja. – Mellkép szemből egy felirattal, amelyen a következő olvasható: „Adolphus Groll Cremsiriensis ex Praeposito Generali Schol. Piarum Episcopus et Comes Jauriensis electus an. Mdcxxxii. Ob. an. 1743”.

274 *Bajtay József erdélyi püspök.* – Háromnegyed részt balra forduló mellkép, felirata: „Illustrissimus et Reverendissimus Ioseph Bajtay Schol. Piarum, electus Episcopus Transilvaniae 6 aprilis anno 1761”.

Fengler József győri püspök. – Háromnegyed részt jobbra forduló mellkép, felirata: „Excellentissimus et Reverendissimus D. Ioseph Fengler Schol. Piar. electus Episcopus Iaurin. in Hungaria 10 mart. 1788. Ab intimis consiliis S. C. M. Francisci II Imp. et sedis nobilium de veste supremus perpetuus Comes et Collator”.

Picanyol, Calasantiades; 9–10. old., 5. sz. (Adolphus Groll a S. Georgio); 12–13. old., 7. sz. (Antonius Bajtay a Matre Dei); 18–19. old., 13. sz. (Joseph Christianus Fengler a S. Walburga).

Kiegészítés: A rendház a *Chiesa di S. Pantaleo* mellett épült. A képek nem a levéltár előcsarnokában, hanem az első emeleti folyosón láthatók kivéve A Groll Adolfot ábrázoló festményt. (R. J.)

Groll Adolf győri püspök arcképe. – Az olajjal vászonra festett képek között, amelyek a piaristák generális atyáinak a képcsarnokát alkotják, van egy Groll képmás, aki mielőtt győri püspökké választották volna, e rend generálisa volt (1724–31); mellkép szemből, felirata: „P. Adolphus a S. Georgio Kremsiriensis Praep. Glis. XIII. Electus 2 Maij 1724. Obiit Episcopus Iauriensis 24 octobris 1743”.

Picanyol P. Leodegarius Sch. P., *Brevis conspectus historico-statisticus Ordinis Scholarum Piarum* (Roma 1932), 17–18. old., 13. sz. (reprodukción).

Kiegészítés: A generális atyák arcképcsarnoka a rendház negyedik emeletén található.

**Tomek Vince arcképe.* – A negyedik emeleten látható a magyar Tomek Vince képe is, Prokop Péter alkotása. Tomek Vince húsz évig (1948–1968) volt a Piarista Rend egyetemes elöljárója.

Diccionario Enciclopédico Escolapio, Ed. Calasancias, Salamanca, 1983, 544–555.

**Irányi László arcképe.* – Irányi László (1923–1987) a külföldön élő magyarok püspöke volt 1984-től 1987-ig. Képmása a negyedik emeleti folyosón látható.

**Dékány Vilmos arcképe*. – Dékány Vilmos (1925–2000) esztergomi segédpüspök (1989–2000) képmása a negyedik emeleti folyosón látható.

**A vértanú Tommaso Sperat atyát ábrázoló festmény*. – A rendház nagytermében található vászonra festett olajkép a Magyarországon 1681. szeptember 12-én a hitéért vértanúhalált szenvedett Tommaso Sperat atyát ábrázolja. (R. J.)

Museo Capitolino [piazza del Campidoglio].

Magyarország allegorikus figuráját ábrázoló dombormű. – „Az előcsarnok bejáratánál a bal oldali falon – ahogy Locatelli beszámol róla – az ablak alatt található egy álló nő ábrázoló dombormű; mely a bal kezében egy csatabárdot tart, s e nő fölé modernnek látszó betűkkel a következő van írva:

IMPERII. ROMANI. PROVINCIA

s alatta

VNGARIA

amelyet más talapzatokkal együtt, a Piazza di Pietrán ástak ki”.

S valóban 1594-ben az említett téren „trófeákat és elfoglalt provinciákat ábrázoló féldomborműves talapzatok”, kerültek elő, amelyek között a szóban forgó domborművet Magyarországra vonatkoztatták, a fent idézett felirat révén, amelyet – Forcella szerint – a XVII. században tettek rá. Téves tehát az a megjegyzés, amit 1876-ban Jókai Mór tett ezzel kapcsolatban, aki az alakról az „Egy az Isten” c. regényében a következőképp ír: „egy valóságos cifraszűrös géniusz támaszkodik egy elvitázhatatlan rézfokosra”, ezek olyan kifejezések, amik a magyar parasztok ruházatának sajátos kellékeit jelölik.

Locatelli Giampiero, *Museo Capitolino ossia Descrizione delle statue, busti, bassorilievi, urne sepolcrali, iscrizioni ed altre ammirabili erudite antichità, che si conservano nel Palazzo alla destra del Sanatorio vicino alla Templom d'Araceli in Campidoglio* (Roma 1750), 9; Forcella, I, 66. old., 173. sz.; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 276.

Kiegészítés:

A bal kezében csatabárdot tartó nő domborművének „nyilvánvalóan modern” feliratához:

F. Nardini – F. Vacca, *Roma antica. Memorie di varie antichità*, Roma, 1771; G. Locatelli, *Museo Capitolino ossia Descrizione delle statue, busti, ecc. che si conservano nel Palazzo del Campidoglio*, 1870, 9. (R. C. – P. T.)

Ospizio di S. Trinità dei Pellegrini [A Zarándokok Szentháromság vendégháza, az épület már nem létezik].

Somai Andrást megörökítő emléktábla. – A refektórium egyik falán található emléktáblán, be vannak vésve azoknak a „jőtevőknek a nevei” – köztük SOMAI ANDREA neve is –, „akik önzetlenül javaikat hagyták”, hogy felépítsék „a kápolnát a S. Paolo utcában”, amelyet 1562-es dátummal a „Kegyes Intézmény által végrehajtott jócselekedetek” között említenek.

Forcella, VII, 244. old., 491. sz.; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 282.

Palazzo dei Conservatori [piazza del Campidoglio].

Esztergom törökök alóli felszabadítására vonatkozó felirat. – A főkapu fölött elhelyezett felirat felsorolja VIII. Kelemen pápaságának legfontosabb eredményeit, megemlékezvén arról is, hogy

.
PANNONIAM ARMIS AVXILIARIBVS SERVATAM
STRIGONIAM A TVRCARVM TIRANNIDE VINDICATAM
.

Esztergom 1559-ben történt bevételére utal, amelyben a pápai csapatok Gianfrancesco Aldobrandini vezetésével vettek részt. A felirat 1598-ból való.

Forcella, I, 48. old., 104. sz.; Pastor, XI, 691 (további bibliográfiai utalásokkal).

Gianfrancesco Aldobrandini szobra, aki a pápai csapatok hadvezére volt Magyarországon. – A *Kapitányok Termében* /Sala dei Capitani/ alakja állva, klasszikus katonai öltözékben ábrázolva látható. A feliraton, amely a szobor talapzatán olvasható, semmiféle utalás nincs azokra a hadjáratokra, amelyeket Aldobrandini 1595-ben, 1597-ben és 1601-ben Magyarországon vezetett. A szobrot 1602-ben állították.

Forcella, I, 50. old., 109. sz.; Banfi, G. Fr. Aldobrandini magyarországi hadivállalatai, „Hadtörténelmi Közlemények”, XL, 1–17 (reproduktcióval).

Flaminio Delfinit, a pápai csapatok magyarországi hadvezérét ábrázoló festmény. – A *Kapitányok Termében*, háromnegyed részt jobbra forduló mellkép, amelynek feliratán semmiféle utalás sincs azokra a hadjáratokra, amelyeket Aldobrandinivel együtt Magyarországon vezetett. 1605-ben készült vászonra festett olajkép.

Casimiro Romano, 56; Forcella, I, 50. old., 110. sz.; Banfi, G. Fr. Aldobrandini in Ungheria, „Hadtörténelmi Közlemények”, XL, 11 (reproduktcióval).

Kiegészítés: VIII. Kelemen pápának, a törökellenes tizenötéves háború előmozdítójának az emléktáblája nem a *Palazzo dei Conservatori*, hanem a római városházának otthont adó *Palazzo dei Senatori* homlokzatán látható.

Csorba, 116–118 (ill.). (R. C. – P. T.)

Palazzo Doria-Pamfilj [*Pamphili*, via del Corso].

Szécsi Dénes esztergomi érsek rezidenciája. – A palota építését Niccolò Acciapacci bíboros kezdte meg, de 1447-ben felfüggesztették, s Szécsi bíboros folytatta, Cardella szerint „a saját pénzével fejezte be a fényes palotát”. 1489-ben Santoro bíboros építtette az árkádokkal körülvett udvart, majd 1690-ben Don Camillo Pamfili díszítette a Corso felé eső részt és építtette a homlokzatot Gabriele Valvassori építésessel.

Ciacconius, II, col. 913; Cardella, III, 86; Luigi Cállari, I palazzi di Roma e le case d'importanza storica e artistica (Roma 1932), 351; Banfi, „Italia e Ungheria”, X, 278.

277

Palazzo Sacchetti [via Giulia 66].

Dombormű a Sárkányrend jelvényével. – A palota előcsarnokában a Sacchetti őrgrofok kőből kifaragott címerében egy sárkány van ábrázolva, ami a címerpajzsra tekeredik, a Sárkányrendnek nevezett magyar lovagrend jelvénye, amellyel e család egyik őst Zsigmond király tüntette ki. XVI. századi alkotás.

Óméltósága Don Giovanni Battista Sacchetti Őrgrof szíves közlése.

Università Gregoriana [piazza della Pilotta].

Pázmány Péter bíborost, Magyarország primását ábrázoló festmény. – Háromnegyed részt balra forduló mellkép „Petrus Card. Pazmany Soc. Jesu” felirattal.

Ismeretlen, XVII. századi művész alkotása, a „Propositiones Theologicae, auspiciis Em.mi Principis Petri Card. Pázmány... defensa a Georgio Pohroncio Szelepcesény” (Roma 1634) c. műben lévő nyomtatott arckép alapján.

Ifj. Vayer Lajos, Pázmány Péter ikonográfiája, „Századok”, LXIX, 1935, 311–2, XI. ill.

Kiegészítés: A *piazza della Pilottán* (ahol a pelóta játékaikat tartották), a Quirinale dombjának lejtőin 1930-ban építették fel a *Pontificia Università Gregoriana* új székhelyét (G. Barluzzi alkotása). (R. C.- P. T.)

Vigna in via Flaminia [Szőlőskert a via Flaminian, már nem létezik].

Buda, Eger, Székesfehérvár, Eszék és Belgrád bevételét megőrkítő felirat. – „A via Flaminian, a Porta del Popolón kívül, egy szőlőskert kapujának két oldalán” Forcella jegyez fel két táblát.

Jobbra:

DEVICTA BVDA EXVLTANS ET THRACE FVGATO
HVNC TYBERIS FLVCTVS EXTVLIT VSQUE SVOS
DIE VI NOVEM. MDCLXXXVI.

Balra:

AGRIA. ET. ESSECHIVM. REGALIS. VINCITVR. ALBA
 BELGRADVM. CAPTVM. EST. O. TYBRI. QVID. FACIES
 LAETITIAE. IAM. PARCE. TVAE. DEMERGIMVR. OMNES
 SI. QVOTIES. TVRCAS. VINCIMVS. IPSE. REDIS.

A feliratok a Tevere 1686-os áradására utalnak, ami Buda bevételének a dátuma, valamint a következő évek áradásaira, amelyek Eger, Eszék, Székesfehérvár és Belgrád bevételével egy időben történtek.

278

Forcella, XIII, 222. old., 468. sz. Leone Andrea Maggiorotti – Florio Banfi, *Le fortificazioni di Buda e di Pest* (Roma 1934), 75.

**Badia Primaziale di Sant'Anselmo sull'Aventino* /Aventinói Szent Anzelm prímási apátság/, piazza Cavalieri di Malta 5.

A prímási apátságot a XIX. század végén építették az Aventino dombján XIII. Leó pápa akaratából. 1900. november 11-én szentelték fel. A következő intézmények működnek itt: a *Curia dell'Abate Primate* /a Prímás Apát Kúriája/, az *Ateneo* /Egyetem/, mely 1933-tól viseli a *Pontificio* /Pápai/ címet, az 1961-ben alapított *Pontificio Istituto Liturgico* /Pápai Liturgikus Intézet/, a *Kollégium*, mely a világ minden részéből érkező Benedek-rendi szerzeteseknek ad otthont, valamint a vallástudomány terén különböző tevékenységeket folytató *Centro Studi Sant'Anselmo* /Szent Anzelm Tanulmányi Központ/. Az apátság az alapítása óta Szent Anzelm számos magyar tanárát, tanulóját és tisztségviselőjét látta és látja vendégül. Itt lakott római élete és tevékenysége idején Békés Gellért atya, előbb mint az Egyetem tanulója (1933–1940), majd tanára (1946–1993). Békés atyának köszönhető, hogy a Kollégium a külföldön élő magyar bencés közösség központjává lett, mely mintegy negyven szerzetest fogott össze, akik az 1947-es politikai változásokat követően nem térhettek többé vissza Magyarországra, s az egész világon, Brazíliától az Egyesült Államokig töltötték be missziójukat. Békés Gellért atya a prokurátori (1946–1967), majd a főelőjárói (1957–1991), s a pannonhalmi főapát helyettesi tisztségét is betöltötte. Dalos Patrik oratorianus atyával együtt az ötvenes években magyarra fordította az *Újszövetségi Szentírást* a magyar száműzöttek számára. Ezt ismételten többször kinyomtatták és nyomtatják, példányszáma mára már eléri az egymilliót. Békés atya szellemi segítője volt a külföldön élő magyar katolikus értelmiségiek mozgalmának, a „Pax Romana”-nak, és majd 45 éven keresztül (1949–1994) felelős szerkesztője a magyar emigráció leghíresebb irodalmi folyóiratának, a *Katolikus Szemlének*, melyet 1887-ben alapítottak és 1944-ben Magyarországon bezüntettek.

A kolostori kerengő templomfalhoz illeszkedő részén középtájt találhatóak a Bencés Konföderáció alapító kongregációinak címerei, közöttük baloldalt felül a második a Magyar Bencés Kongregáció címere.

P. Engelbert, *L'inizio del Collegio di S. Anselmo e Pannonhalma*, in *Mille Anni di Storia dell'Arriabbazia di Pannonhalma*, a cura di J. Pál e Á. Somorjai, Roma-Pannonhalma, METEM, 1997, 177–190; P. Sárközy, *Gellért Békés il letterato comandato da Dio*, in *Mille Anni*, i. m., 195–207; G. Békés, *I quarant'anni di una rivista pubblicata a Roma: „Katolikus Szemle”*, „Rivista di Studi Ungheresi”, 5–1990, 105–111; *Unum omnes in Christo in unitatis servitio. Miscellanea Gherardo Békés OSB Octogenario dedicata*, szerk. Á. Somorjai, Pannonhalma, 1995; *Catalogus Monasteriorum O.S.B.*, Ed. XIX, Roma, 2000; *International Benedictine Directory O.S.B. Monachorum*, Ed. IV, Roma, 2004; Engelbert P., *A Római Szent Anzelm Bencés Kollégium. Az első száz év rövid története (1888–1988)*, Pannonhalma, 2004, (Rendtörténeti Füzetek 8.). (Somorjai Ádám O.S.B. tanulmánya alapján)

**Chiesa di S. Bartolomeo all'Isola*, Isola Tiberina.

Szent Adalbert ereklyéi. – A *Chiesa di S. Bartolomeo all'Isola* a Tevere szigetén, az ókori Esculapius templom helyén emelkedik; III. Ottó császár a 998-ban a mai Gdanskban mártírhalált halt Szent Adalbert tiszteletére szentelte. A prágai püspök ereklyéivel együtt itt helyezték el Szent Pál, Szent Esuberantius, Szent Szabin, Szent Marcell vértanúk, valamint Bertalan apostol relikviáit is. Idővel Szent Bertalan neve helyettesítette a templom eredeti nevét. Az 1557-es pusztító árvíz után a templomot csak 1583-ban építették újjá. Jelenlegi arculatát az 1624-ben és 1720–39-ben végzett átépítések során nyerte el. A templomot belülről IX. Piusz pápa újíttatta fel 1852-ben. Az épületegyüttes ma ferences kolostor. A főoltártól jobbra található Szent Pál és Szent Adalbert sírja.

Christian Hülsen, *Le Chiese di Roma nel Medio Evo*, Leo S. Olschki, Firenze MCMXXVII. (É. M. A.)

**Chiesa di S. Caterina dei Funari*, via dei Funari, via Gaetani sarok.

A római kori Pannóniában elhunyt M. Vilpius Ianuarius sírköve. – A *Cripta di Balbi* déli oldalán, a *Chiesa di S. Caterina dei Funari*-ban, melyet a IX–XI. században építettek, majd Vignola átépítette a XVI. században, a templom oldalbejáratának fülkéjében található egy Pannóniából származó sírkő. A kő felső részén egy ágyban alvó figura látható, a felirat alatt pedig egy katonának két lovat vezet. A nemrég restaurált sírkövön olvasható az alábbi felirat a 35 éves korában meghalt római legionáriusról, aki 23 évet töltött katonaként Pannóniában, s akit a barátja temetett el:

D. M.
M. VILPIUS IANVARIVS
S. ESQEQ SING. AVG.
TVRMA VALERI BASS

DOMI PANNONIVS
 VIX. ANN. XXXV
 MILITAVIT ANN. XXIII
 M. VLPIVS PRIMVS TVR.
 EADEM HERES AMICO
 BENEMERENTI PONENDVM CVRAVIT

Roma e dintorni. Guida, 254. (Sárközy Júlia közlése)

280

**Basilica di S. Clemente.*

Zsigmond császár ábrázolása. – A *Cappella del Sacramento*ban Masolino freskóciklusán a Szent Katalint kivégetető Maxentius alakjában Zsigmond császár ábrázolása rejlik.

Vayer, *Masolino és Róma*, 138–139, 156–157 és 9, 12–13. tábla.; Végh, 99. (K. Zs.)

**Basilica di SS. Cosma e Damiano.*

Freskó Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázolásával. – A bazilika csodálatos, VI. századi mozaikjairól híres. Az apszis mozaikjai alatt egy freskóciklus is látható, mely a ferences harmadrend 24 szentjét ábrázolja. Köztük találjuk Szent Erzsébet alakját is, amint halat és kenyeret visz a szegényeknek. Fölötte felirat:

S. ELISABETH REGINA UNGARIA – PROTECTRIX

Roma e dintorni. Guida, 151–152; Csorba, 40–41 (ill.). (Csorba László könyve alapján)

**Casa Butti* /Butti ház/, via Sistina 48.

Berthel Thorwaldsen dán szobrászművész műterme. – 1819 és 1924 között itt dolgozott a magyar neoklasszicizmus híres képviselője, Ferenczy István is. A Butti házat galériává alakították, ahol kiállították Markó Károly műveit is. Markónak 1832-től 1938-ig Rómában a via Margutta 10. sz. alatt volt háza és műterme. (T. T.)

**Casa in via Cestari 34.*

A 1956-os forradalom menekült diákjai kollégiumának emléktáblája. – Miután a Vörös Hadsereg levette a magyar forradalmat, körülbelül 120 magyar diák érkezett Olaszországba. Közülük huszonöt a Falconieri-palotában a Magyar Akadémia székhelyén nyert elhelyezést, Mons. Mester Istvánnak, a Pápai Magyar Intézet helyettes vezetőjének a kezdeményezésére.

A harmincas években, amikor a magyar állam megvette a palotát, annak második emeletét a Magyar Egyház vásárolta meg; egy annak idején az olasz külügyminisztériumban bemutatott egyezés szerint az Akadémia igazgatójának távollétében az egész palota igazgatását az Egyházi Intézet rektora látja el. Ezt az olasz külügyminisztériumban letétbe helyezett egyezséget soha nem szüntették meg. 1956. november 3-án a magyar kommunista funkcionáriusok, abban a hitben, hogy győzött a forradalom, Prágába indultak, ahol politikai menedékjogot kaptak.

Az Akadémiára minden egyes magyar tanulót az Egyházi Intézet vezetője, Mons. Zágón József aláírásával ellátott és másolatban a külügyminisztériumnak is megküldött levéllel vettek fel. Amikor úgy döntöttek, hogy a palotának a magyar állam tulajdonában lévő részét visszaszolgáltatják, a minisztérium és maga XII. Pius pápa is hozzájárult ahhoz, hogy a Pantheon közelében, a *via de' Cestari* 34. szám alatti házban két szintet megvásároljanak, ahol aztán a diákok elhelyezést nyertek. Mons. Mester, Zágón és Kada Lajos mindent megtettek azért, hogy anyagi forrásokat biztosítsanak hozzá. Mikor 1964-ben az utolsó diák is befejezte tanulmányait, a lakást eladták, és az ebből származó bevétellel hozzájárultak a római magyar zarándokház, azaz a *via del Casalettón* lévő Szent István Ház építéséhez.

Az épület falán a forradalom 45. évfordulóján emléktáblát helyeztek el Csíkszentmihályi Róbert 56-os „lyukas zászlót” ábrázoló domborművel, melyen a következő kétnyelvű felirat olvasható:

QUESTO
PALAZZO
OSPITÒ DAL
1958 AL 1964
IL COLLEGIO
DEGLI STUDENTI
UNGHERESI
RIFUGIATI DOPO LA
RIVOLUZIONE 1956

EBBEN AZ ÉPÜLETBEN MŰKÖDÖTT
1958–1964 KÖZÖTT AZ 1956-OS
MAGYAR FORRADALOM
MENEKÜLT DIÁKJAINAK
KOLLÉGIUMA

QUESTA LAPIDE E' STATA APPOSTA
DAL MINISTERO PATRIMONIO CULTURALE UNGHERESE
PER IL 45° ANNIVERSARIO DELLA RIVOLUZIONE DEL 1956

/Ezt az emléktáblát a magyar Nemzeti Örökség Minisztériuma állította az 1956-os forradalom 45. évfordulóján 2001-ben./

A. Walcz, *La Rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*, Roma, Ambasciata della Repubblica di Ungheria – Accademia d'Ungheria, 2001, 39–41; Csorba, 238, 241 (ill.) (M. G.)

**Collegio Nazareno*, piazza del Collegio Nazareno.

A piaristák központi kollégiumában, a *Chiesa di Sant'Andrea delle Fratte* közelében élt, tanult és tanított számos XVIII. századi magyar piarista értelmiségi, köztük írók is, mint Bajtay József Antal, Conradi Norbert, Cörver Elek és János, Desericky Ince, Horányi Elek.

P. Vanucci, *Il Collegio Nazareno (1630–1930)*, Roma, 1930; Horányi E., *Memoria Hungarorum*, I–III, Viennae, 1775–1777; *Scriptores Piarum Scholarum*, I–II, Buda, 1812; Sárközy, *Letteratura ungherese*, 124–142. (S. P.)

**Gianicolo*.

Türr István tábornok mellszobra. – Először 1948-ban, a „népek tavasza” centenáriumán merült fel az ötlet, hogy Róma egyik legszebb kilátópontján, a Gianicolo dombon, ahol Garibaldi emlékműve körül több mint száz jeles történelmi személyiség márvány mellszobra sorakozik, valamilyen kiemelkedő magyar szabadságharcos is megörökítésre kerüljön. Akkor Kossuth Lajos neve került szóba, de talán ezért sem lett a tervből semmi, mert a szoborparkot elsősorban azok emlékére létesítették, akik Róma olasz fővárossá emeléséért harcoltak. Ez a probléma akkor is felmerült, amikor 1997-ben a Római Magyar Akadémia hivatalosan kezdeményezte, hogy Türr István (1825 – 1908) – az osztrák hadsereg egykori főhadnagya, a badeni, az angol és a piemonti hadseregek ezredese, az Ezrek tagja, Garibaldi diktátor első hadsegéde, vörösinges tábornok, Nápoly és környéke első katonai és polgári kormányzója, királyi altábornagy – kapjon szobrot a Gianicolón. A római önkormányzat azonban úgy döntött, hogy Türr alakja – bár sorsa valóban úgy hozta, hogy csak tervezhette részvételét az „Örök Város” felszabadításában – a magyar – olasz történelmi együttműködés szimbóluma, így méltó arra, hogy márvány arcmása a szoborparkba kerüljön. Csíkszentmihályi Róbert alkotásán – amelyet 1999 szeptemberében avattak fel – a következő felirat olvasható:

GEN. ISTVÁN TÜRR
IL GARIBALDINO UNGHERESE

/TÜRR ISTVÁN TÁBORNOK
A MAGYAR GARIBADLISTA/

CSÍKSZENTMIHÁLYI RÓBERT
SZENTENDRE
1999

Koltay-Kastner, *A Kossuth-emigráció Olaszországban*, Csorba L., *Garibaldi*, Bp., Kossuth, 1988, 207–209; Uő, *Magyar emlékek Itáliában*, 136–137 (ill.). (Cs. L.)

**Hotel Imperiale*, via Veneto 24.

Ady Endre emléktáblája. – A táblát Ady Endre római tartózkodásának emlékére 1972-ben helyezték el a Hotel Imperiale falán.

Elek A., *Ady Rómában*, „Nyugat”, 1919, 4–5; Csorba, 206–207 (ill.). (S. P.)

**Palazzo dei Penitenzieri* /Gyóntató Atyák palotája/, piazza Scossacavalli – via della Conciliazione 33].

A *Chiesa di S. Maria in Traspontinával* szemben Domenico Della Rovere bíboros építtette a XV. század első felében a négyzet alaprajzú palotát, mely a XVII. században lett a Szent Péter Bazilika Gyóntató Atyáinak Kollégiuma /*Collegio dei Padri Penitenzieri*/. A Baccio Pontelli tervei szerint épült palota a *Palazzo di Venezia* formáit igyekszik követni. Az első emelet néhány termét, mely ma az *Ordine Equestre dei Cavalieri di San Sepolcro* /A Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend/ székhelye, Pinturicchio freskói díszítik. A palota az ötvenes évektől szállodaként működik (Hotel Columbus). Ebben a palotában laktak a Szent Péter bazilika magyar gyóntatói is, köztük a híres XVIII. századi magyar költő, a jezsuita Faludi Ferenc, aki 1740 és 1745 között öt évig élt itt. Római tartózkodása alatt megválasztották az Árkádia Akadémiájának tagjai közé.

Roma e dintorni. Guida, 494; Mónay I., *Római magyar gyóntatók*, Róma, Anonymus, 1956; P. Sárközy, *Faludi Ferenc*, Pozsony, Kalligram, 2005. (S. P.)

**Palazzo Venezia*, piazza Venezia.

A palota L. B. Alberti tervei szerint épült a közelben lévő *Basilica di S. Marco* tituláris bíborosa, az aquileiai pátriárka számára, később pápai rezidencia, majd a Velencei Köztársaság követeinek a rezidenciája lett. A camposformioi béke (1797) után Ausztria tulajdonába került, majd 1868-tól 1916-ig az Osztrák–Magyar Monarchia Szentszéknél működő követségének volt a székhelye. A XIX. század során a *Palazzo Venezia*ban volt több magyar festő és szobrász műterme, köztük Ferenczy Istváné, Szoldatics Ferencé és Gulácsy Lajosé is.

Roma e dintorni. Guida, 91; Szij B., *Gulácsy*, Bp., 1979; Szabadi J., *A magyar széccessző művésze*, Bp., 1979. (S. P.)

**Stazione Termini* /Termini Pályaudvar/.

Amerigo Tot domborműve. – Amerigo Tot (Tóth Imre, 1909–1987) magyar szobrászművész a harmincas évektől haláláig élt Rómában, lakása és műterme a *via Marguttán* volt. Több olasz városban megtaláljuk műveit, egyik legismertebb alkotása azonban az új Termini Pályaudvar homlokzatát díszítő domborműves fríz (1949).

Csorba, 232–235 (ill.). (S. P.)

**Teatro dell'Opera*, piazza Beniamino Gigli 1.

Milloss Aurél emléktáblája. – A híres magyar származású táncművész (Miholyi) Milloss Aurél (1906–1988) ötven éven át volt a római Operaház táncosa, koreográfusa és tanára. Halálának tizedik évfordulóján, 1998-ban márványtáblát helyeztek el az emlékére az Operaház előcsarnokában.

M. Verdone, *Aurél Milloss e la danza moderna*, in *Italia e Ungheria dagli anni Trenta agli anni Ottanta*, a cura di P. Sárközy, Budapest, Universitas, 1988; P. Veroli, *Milloss*, Lucca, LMI, 1996; Csorba, 230–231 (ill.). (S. P.)

Rotonda

Pinacoteca.

II. Lajos magyar királyt ábrázoló festmény. – Vászonra festett olajkép, hasonló ahhoz, mint amit az Uffiziben őriznek, felirata: „Ludovicus rex Hungariae et Bohemiae”. XVI. századi alkotás.

Kápolnai István, *II Lajos király arcképe*, „Századok”, III (Pest 1869), 200–1.

*Salerno

Casa in via Trento 64.

Márai Sándor emléktáblája. – Márai Sándor a második világháborút követő politikai változások után elhagyta Magyarországot, és 1948-tól 1952-ig a Posillipón lakott; majd 1967 és 1980 között Salernóban, a felesége által örökölt lakásban. Az épületen, amelyben élt, a Magyar Akadémia 2003-ben egy már két évvel korábban elkészült kétnyelvű emléktáblát helyezett el, melynek szövege a következő:

VISSE IN QUESTA CASA

DAL 1968 AL 1980

SÁNDOR MÁRAI
 (1900–1989)
 SCRITTORE UNGHERESE
 FIGURA DI RILIEVO
 DELLA LETTERATURA DEL 900
 IL COMUNE DI SALERNO
 IL MINISTERO DEI BENI CULTURALI UNGHERESI

EBBEN A HÁZBAN LAKOTT
 1968–1980 KÖZÖTT
 MÁRAI SÁNDOR
 (1900–1989)
 MAGYAR ÍRÓ
 A XX. SZÁZADI VILÁGIRODALOM
 KIEMELKEDŐ ALKOTÓJA
 SALERNO VÁROSA
 MAGYAR KULTURÁLIS MINISZTERIUM
 2000

—
285

Márai S., *Napló (1976–83)*, München, Griff, 1985, 7–100; Csorba, 236. (Cs. L.)

San Gimignano

Chiesa di S. Agostino, via Cellolese.

Festmény Árpád-házi Boldog Margittal. – Jobbra az első oltár képe, amely a Madonnát ábázolja az Gyermekekkel; a hét predella-kép közül a hatodikon látható a Boldog félalakos képe, amint egy szeráftól megkapja a stigmákat, felirata a következő: „S. MARGARITA D'VNGARIA”. Temperával festett táblakép, Pier Francesco Fiorentino alkotása 1494-ből.

Brog. 498, egyszerűen csak „Magyarországi Szent Margit” képét említi, míg Umberto Gnoli szíves közléséből tudom, hogy „a kép azt a pillanatot ábrázolja, amikor egy szeráftól a stigmákat kapta”.

Kiegészítés:

Klanciczay T. – Klanciczay G., 29–31, 81–82; Klanciczay G., *Az uralkodók*, 292–298; Horváth Z. Gy., 64–67 (ill.). (K. Zs.)

Chiesa di S. Domenico [a templom már nem létezik].

V. László magyar királyra vonatkozó felirat Francesco Useppinek, a Sárkányrend lovagjának a címerével. – Az Useppi család kápolnájában, amelyet a XVIII. és a XIX. század között lebontottak, a következő felirat volt olvasható:

FAMILIAM VSEPIVM SENIS ORIVNDAM
 IBIQVE PRAECIPVA OLIM ET PER VETVSTAM HVIC TRANSLATA
 A. MCCXIV
 TITVLIS HONORIBVS AC MVNERIBVS DECORATAM
 CVM STEGMATE GENTILITIO ONORIFICENTISSIME AVCTO
 A LADISLAO AVSTRIACO BOHEMIAE ET HVNGARIAE REGE
 A. MCCCCLV.

286

Az ugyanebben a kápolnában lévő festett címer a kék mezőben lévő három fehér sávon kívül magában foglalt „egy ágaskodó arany griffet – ahogy Chellini beszámol róla – egy másik arany griffel a címersisakon, arany koronával, ami a Sárkányrend címere, mellyel Francesco di Francesco Useppi grófot V. László magyar király tüntette ki 1455-ben Chellini szerint.

Leone Chellini, *Iscrizioni del territorio Sangimignanese*, „Miscellanea Storica della Valdelsa”, XXXVIII (Castelfiorentino 1929), 72–73.

Palazzo Comunale [piazza Duomo].

Gimignano Useppi korbáviai püspököt ábrázoló festmény. – Az *Sala dei Ricordi*ban /Emlékek terme/ a vászonra festett arcképen a következő felirat olvasható:

GEMINIANVS VSEPIVS EPISCOPVS CORBAVIENSIS
 IN REGNO VNGARIA MCCCCX.

Zsigmond magyar király 1410-ben tette meg püspökké, és úgy tűnik, 1412-ben halt meg.

Chellini, i. m. „Miscellanea Storica della Valdelsa”, 71–72.

*San Martino del Carso

Cippo del 4. Reggimento Honvéd /A 4. honvéd gyalogezred emlékműve/.

Az első világháborúban a 4. Honvéd Gyalogezred által védett *Monte San Michelén*, a Sagrado községhez tartozó San Martino del Carso település határában egy négyszög alakú kőoszlop emlékeztet az elesett magyar katonákra. Gradisca d’Isonzo és Folignano Redipuglia alpesi vadász csoportjai 1994-ben állították helyre, s felavatásakor a győri „Rába” légvédelmi ezred kopjafát állított, amelyen több magyar szervezet és város helyezett el emléktáblát.

S. Vinzi, *Alpini di Gradisca, 1948–1998: Cinquant’anni di storia*, Gradisca, 1998; *Redipuglia, Oslavia ed altri sacrari*, Vincze Gábor, *A nagyváradi 4. Honvéd Gyalogezred részvétele az Isonzó-csatakában*, Szegedi Móra Ferenc Múzeum, 2001; Csorba, 210, 213 (ill.). (É. M. A.)

San Martino della BattagliaMonumento in ricordo ai caduti della battaglia di San Martino**/A san martinói csata hősi halottainak emlékműve/.*

A Garda tó közelében, *San Martino della Battaglia*ban egy magas torony emlékeztet az 1859. június 24-i csatára, melyet ugyan a Benedek Lajos tábornok vezette osztrák sereg nyert meg, azonban a solferinói vereség után a Habsburg-ház kénytelen volt elhagyni Lombardiát. A csatában 12.000 francia, 5.500 olasz és 22.000 a Habsburg Monarchiához tartozó, különböző nemzetiségű katona esett el, közülük több mint kétezernek a földi maradványait őrzik a san martinói *Cappella Ossario*ban. A Csontkápolnában 1990-ban kétnyelvű táblát helyeztek el, mely megemlékezik az elesett magyar katonákról.

287

AZ 1859-ES OLASZ
SZABADSÁGHARCBA ELESETT
MAGYAR KATONÁK EMLÉKÉNEK

IN MEMORIA DEI SOLDATI
UNGHERESI CADUTI
NELLA GUERRA D'INDIPENDENZA D'ITALIA

ORSZÁGOS IDEGENFORGALMI HIVATAL
BALATONI INTÉZŐBIZOTTSÁG
COMUNITÀ DI GARDA. 1990.

Csorba, 132–133. (Csorba László könyve alapján)

San Michele del Carso*Cima 3* [3. csúcs].

Az olasz és a magyar elesett katonák emléktáblája. – Egy szélrózsa mellett két felirat olvasható. Az első a „négy csúcsú tragikus hegyről” emlékezik meg, a második pedig így szól:

ITALIANI E UNGHERESI
COMBATTENDO DA PRODI
SI AFFRATELLARONO NELLA MORTE

/OLASZOK ÉS MAGYAROK
HŐSKÉNT HARCOLVA
TESTVÉREK LETTEK A HALÁLBAN/

A feliratot Emanuele Filiberto, Aosta hercege íratta azoknak a katonáknak az emlékére, akik az 1915–18-as háborúban ezen a helyen hősiességüket vívták.

Enrico Galante, San Michele del Carso, tragico monte dalle quattro cime (Gorizia 1933), 21.

Museo di Guerra [I. Világháborús Emlékmúzeum].

Az olasz elesett katonák emlékére a magyarok által adományozott bronzkoszorú. – A fent idézett feliratnál a magyarok egy bronzkoszorút helyeztek el, amelyen ez a felirat olvasható:

—
288

GLI HONVÉD
AI CAMERATI ITALIANI
AMMIRATI NELLA LOTTA
COMPIANTI NELLA TOMBA.

/A HONVÉDEK
AZ OLASZ BAJTÁRSAGNAK, AKIKET
CSODÁLTAK A HARCBA
MEGSIRATTAK A SÍRBA/

A fennsíkon lévő múzeumban őrzik.

Galante, i. m., 21–22.

Kiegészítés: San Michele del Carso település Savogna d’Isonzo községhez tartozik.

**Az első világháborúban elesett magyar katonák emléktáblája.* – A kétnyelvű emléktáblát a múzeum előtti parkban 1991-ben a magyar kormány állíttatta.

**A magyar harcállások maradványai.* – A Monte San Michele területén világosan kivehetők az osztrák-magyar hadsereg által használt lövészárkok, barlangok és kiépített állások maradványai. Ezek között látható Lukachich Géza tábornok barlangja és egy másik barlang a „Honvéd Barlang, készítette 5/5 sappeur század” felirattal.

A 3. csúcs közelében egy sziklába vésve az 1. Honvéd Gyalogezredre utaló felirat olvasható: „1. HGYE”.

Redipuglia, Oslavia e altri sacrari, 56; Csorba, 211–212 (ill.). (É. M. A.)

San Secondo [Parmense]

Chiesa dell'Annunciazione [ma: *Chiesa di Santa Maria Annunziata*].

Festmény egy magyar női szenttel. – A kórusban, a főoltártól balra lévő falon felfüggesztett kép három angyalt ábrázol, akik egy négy női szentből álló csoport felé szállnak le az égből, az egyikük a koronával, a másik kettő a vértanúság pálmaágaival; balról a második Árpád-házi Szent Erzsébet (vagy Margit?).

Olajkép vászonra festve, Francesco Monti (1685–1768) alkotása.

Inventario, III, 283.

 289

Kiegészítés: A képet Panfilo Nuvolone festette 1609-ben. Balra a második szent nehezen azonosítható, talán Szent Ágnes árázolja.

G. Cirillo – G. Godi, *Guida artistica del Parmense*, Parma, Artegrafica Silva, 1984, 177. (C. C. M.)

San Severino [Marche]

Chiesa di S. Maria delle Grazie.

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A kereszthajóban jobbra, amint Servanzi-Collio beszámol róla, „ki van téve egy kép, amelyen felül a Mennyei Királynő mennybemenetele látható. Ezen a képen Árpád-házi Szent Erzsébet is ábrázolva van, térden állva. Feje lehajtva, szemei lesütve, kezei keresztben a mellén. A XVIII. században élt Valery lovag alkotása”.

Severino Servanzi-Collio, *Gli oggetti di arte dentro la chiesa di S. Maria delle Grazie in Sanverino dove si venerano le spoglie di S. Pacifico* (Macerata 1864), 17–8, amelyet Mihalik idéz, „Miscellanea Franciscana”, XXXVI, 86. jegyzet.

Sessa Aurunca

Chiesa e monastero di S. Anna.

Árpád-házi Szent Erzsébet regulája szerinti klauzúra. – Giovanni Antonio Marzano herceg 1400-ban alapított, majd 1471-ben IV. Sixtus egy brevéjével módosított klauzúra ferences nővérek számára, akik Diamare szerint, „a XIII. századi Szent Erzsébet, II. András magyar király leánya, Thüningia örgrófjának özvegye reguláját” követik. Ebből a templomból származik az a híres oltárkép, amit jelenleg a capuai Museo Campanóban őriznek.

Lucio Sacco, *L'antichissimo Sessa Pometia* (Napoli 1640), 52; Diamare, *Memoria critico-storiche della chiesa di Sessa Aurunca* (Napoli 1906), 175.

Siena

Duomo.

Alsáni Bálint bíboros, pécsi püspök címerét ábrázoló márvány dombornű. – A Háromkirályok oltára és az oszlop között, amely elválasztja a *Congregazione di San Pietro*, ma *Congregazione dei SS. Filippo e Giacomo* oltárától, egy emléktábla van befalazva, amely XII. Gergely pápa sienai tartózkodását örökíti meg tizenkét bíboros társaságában, akik között ott volt a pécsi püspök is. A táblára vésett felirat a következő:

290

„Dominus Gregorius PP. XII intravit Senas die IIII Septembris cum XII cardinal. ut Scisma tolleretur, ubi moram traxit usque ad diem XXIII Januar. et auctoritate ipsorum d. pp. et cardinal. in ista ecclesia multae indulgentiae sunt concessae. Quorum d. pp. et cardinalium ad perpetuam rei memoriam arma hic sunt posita o tempore egregii viri d. Caterini operarii maioris ecclesiae. A. D. MCCCCVII”.

A Caterino di Corsino által készíttetett címerek között, amelyeket Pavoluzzo da Roma faragott ki, ott van, Ciacconius tanusága szerint Alsáni bíborosé is, amelyen a három nyílvesszőt tartó kéz látható.

Ciacconius, II. köt., 65l: „Huius cardinalis insignia... sunt insculpta in Metropolitano Senensi cum illis aliorum undecim cardinalium, qui cum Gregorio XII ad Urbem Senarum accesserant, ut Christianae Reipublicae pene ob diuturnum Schisma ruenti consulerunt”; Áldássy Antal, Alsáni Bálint bíboros, Bp., 1906, 86; Lusini, I. rész, 288, 341, 194. jegyzet.

Kiegészítés: A Háromkirályok és a Szent Fülöp és Szent Jakab oltár a középső kapuhoz képest a hajó bal oldalán a második ill. a harmadik oltár. A címeren látható kéz nem három nyilat, hanem három rózsát tart.

Guida storico-artistica del Duomo di Siena, Siena, Grassi Ed., 1908, 222–224. (M. A.)

Magyarországi László báró sírja. – Zsigmond magyar király kíséretének egy tagjáról van szó, aki Sienában halt meg, ahol az udvar 1432. júliusától 1433. áprilisáig tartózkodott; ebben a templomban temették el, a sírkövét Domenico di Niccolò faragta.

Lusini, II. rész, 26, 2. jegyzet: „Archiv. di Lib. d’Entr. e Usc. ad an. 1433. n. 3, f. 901. Domenico di Nicholo kőfaragó mesternek december 11-én „11 quattro demo” lett kifizetve a saját kezébe: egy címerért, amit a császár bárójának, Lászlónak a sírkövére faragott, a császár hagyott rá valamit, hogy készítsék el a sírját”. Ugyanebben a jegyzetben egy Lusini által idézett másik dokumentum László báró páncéljáról beszél: „Libro Giallo, Debiti e Cred. K. 6, f. 134: „Bartolomeo Tuci úr embere, Ghuasparre di Vektorio adott november 5-én hatvan „ll”-t egy páncélért: vállvédők, egy pár karvédő, egy pár lóra való páncél, egy acél sisak, amiket Bartolomeo di Giovanni Chiechi úrtól vett. Ez a Ghuasparre azt mondta, hogy Francesco d’Andrea da Chastello, Guglielmo Petrucci úr társa számára vette; amely fegyverzet a császár egyik bárójáé volt, akit Lászlónak hívtak; és a dóm gondnokságára hagyták”.

Kiegészítés: A sír már nincs meg. Valószínűleg a szomszédos oltár újjáépítése során pusztult el. Alfonso Landi *Racconto del Duomo di Siena* c. művének 1992-es kiadásában a kötet gondozója, E. Carli megjegyzi, hogy László báró sírköve már nincs meg a Dómban.

A. Landi, *Racconto del Duomo di Siena*, a cura di E. Carli, Firenze, Edem, 1992, 89, 157–158. (M. A.)

Zsigmond magyar királyt ábrázoló sgraffitto. – „A bal oldali hajóban – ahogy Guglielmo Della Valle beszámol róla – az egész templomon végighúzódnó nagy lépcső alatt, egy nagy négyzet közepén látható egy ülő császár alakja császári koronával, a jobbában jogart tart, és a balját a térdén nyugtatja. Széke négy lépcsőfok magasságban helyezkedik el egy loggia avagy tribün alatt, amit négy oszlop tart, rajtuk architráv, fríz és párkány. Az architrávon egy füzérdísz van bevésve, amelynek a két végén jobbra-balra egy-egy újabb virágfüzér indul, mindkettőt a háttérben egy mezítelen puttó tartja. A császár mellett három-három személy áll; jobb oldalán az egyiknél egy vörös kőből készült országalma; a bal oldalán az egyik meztelen kardot markol; mögöttük ketten a lépcsőfokokon ülnek, a többiek mind állnak... Ez a jelenet 6 egész és négy hatod ol magas és öt egész és két hatod ol széles széles”.

291

„Hogy melyik császárt ábrázolja ez a figura, nem tudom – mondja Della Valle – senkitől nem sikerült megtudnom; azt mondták nekem, hogy ez egy olyan császárnak állít emléket, aki a Dómnak jötevője volt”.

Milanesié az érdem, hogy felfedezett egy dokumentumot, amelyből kiderül a császár neve, aki nem más, mint Zsigmond, aki Rómába utazván 1432. júliusától 1433. áprilisáig tartózkodott Sienában. Ugyanebből a dokumentumból kiderül az is, hogy 1434. november 30-án a dóm gondnokságának mestere úgy határozott, „hogy egy Domenicho nevű festő mester, bír egy bizonyos szobrot avagy rajtot, ami hasonló a Császár Őfelsége képéhez, és nagy megtiszteltetés volna a mondott gondnokság számára, ha meg tudná azt kapni”. Amiből nyilvánvaló, hogy a Zsigmondot ábrázoló sgraffitto Domenico Bartoli „egy bizonyos szobráról” vagy „rajzáról” lett lemásolva.

Guglielmo Della Valle, *Lettere Senesi*, III. köt., 147; Gaetano Milanesi, *Documenti per la storia dell'arte Senese*, II. köt. (Firenze 1854), 161–2, 122. sz.; E. Horváth, *Siena ed il primo rinascimento ungherese*, „Corvina” X, 50, 3. sz. ill.; Holik-Barabás, „Esercito e Nazione”, IX, 380–81, 4. sz. ill.; Lusini, II, 25.

Kiegészítés: A sgraffittót 1434-ben Giacomo d'Antonio készítette Domenico di Bartolo d'Asciano rajza alapján. A déli kereszthajóban található, de jelenleg állagvédelmi okokból fatábla takarja, amit csak az augusztus közepétől október közepéig terjedő időszakban távolítanak el róla.

Vayer, *Masolino és Róma*, 148, 190 sz. ill.; R. H. Hobart Cust, *I maestri del pavimento del Duomo di Siena (1369–1562)*, Siena, Ed. Cantagalli 2000, 15–16, 68 és XX. sz. ill. a 93. lapon; Csorba, 80 (ill.). (M. A.)

**A sekrestye mennyezetének stukkói és freskói.* – Giovanni di Giacomo da Ungheria, a magyarországi származású aranyműves és festő alkotásai, aki 1382 és 1422 között Sienában élt, ahol megválasztották a Capitano del Popolo tisztségére is. Művei mind a mai napig láthatók a *Palazzo Pubblico*-ban és a Siena körüli falvak templomaiban. (MEVE)

Opera del Duomo [Dóm Múzeum, piazza del Duomo].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Az 1340-ben Ambrogio Lorenzetti által festett poliptichon (52. sz.) egyik tábláján látható egy szent „S. Elisabetta Reg.” megjelöléssel.

Mihalik, „Misc. Francescana”, XXXVI, 86, jegyzetben.

Kiegészítés: A Banfi által leírt festmény nem létezik. Ambrogio Lorenzetti egyetlen poliptichonja, mely a *Sala della Madonna dagli Occhi Grossi*-ban van kiállítva, Alexandriai Szent Katalint, Szent Benedeket, Szent Ferencet és Szent Mária Magdolnát ábrázolja. A múzeumnak soha nem volt más Lorenzetti-képe. (Barbara Tavolari szíves közlése.) (M. A.)

Chiesa di S. Maria in Provenzano [piazza Provenzano].

Paolo Amerighi által a törököktől Magyarországon zsákmányolt zászló. – A Sestigiani által 1697-ben szerkesztett műben Paolo Amerighiről olvassuk a következő passzust: „1685-ben, amikor a császáriak Eszék városát és hídját bevették, Giacomo di Lesle gróf, a Császár Őfelsége marsallja vezetése alatt harcolván, a mondott Paolo zsákmányolt az ellenségtől egy zászlót, amit a sienai provenzanói káptalani templomban függesztettek fel, ahol jelenleg is látható”. A zászló mellett van egy tábla, ami így szól:

„A. M. D. G. Coeso Turca Vexillifero ad Eszekinum primo militiae Anno 1685 aetatis XVIII, hoc tropheum Deiparae dicavit Comes Paulus Amerighi”.

A csata, amelyben Amerighi a törököktől a zászlót szerezte, 1685. augusztus 13-án zajlott le Eszéken.

Antonio Sestigiani, Ordini armi residenze e altre memoria di famiglie nobili di Siena (a sienai *Archivio di Stato*-ban őrzött kézirat mű), I, 37; F. E. Bandini Piccolomini, *Notizie storiche della bandiera turческа di S. Maria in Provenzano*, „Atti e Memorie della Sez. Lett. e di Storia Patria della R. Accademia dei Rozzi”, III (Siena 1891), 170 s. köv.; Carlo Mazzei, *Diario dell’assedio e presa di Buda descritto da Cav. Senese Conte Paolo Amerighi* (Firenze 1894), 3–4; Várady Imre, *Egy sienai szemtanú naplója Budavár 1686-i ostromáról*, in „Tanulmányok Budapest Múltjából”, V (1936), 149, 159.

Kiegészítés: A zászlót jelenleg biztonsági okokból a templom levéltárában őrzik. A zászló táblája a kupola egyik oszlopán maradt, a bal oldali kereszthajó jobb sarkán. A tábla feliratának pontos szövege a következő:

„A.M.D.G. CAESO TURCA VEXILLIFERO AD ESSECKINUM PRIMO MILITIAE ANNO MDCLXXXV DECIMO OCTAVO, HOC TROPHEUM DEIPARE DICAVIT COMES PAULUS AMERIGHI. VEDASI LIBRO DELIB. DOVE STA REGISTRATA QUESTA VITT.” (M. A.)

Chiesa dell'Osservanza [via dell'Osservanza, 7. – a városfalon kívül 2,5 km-re].

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Ferences harmadrendi nővérnek öltözve, rózsákkal az ölében, koronával a lábainál. Girolamo di Benvenuto képe.

Tarczai, 129, 165, 129. sz. (reprodukcióval); Mihalik, „Misc. Francescana”, id. kötet, 86. jegyzetben.

Kiegészítés: A mű jobbra a harmadik kápolna jobb oldali falán található.

A. M. Amonacci, *Conventi toscani dell'Osservanza francescana*, Milano, Silvana Ed., 1997, 351. (M. A.)

Accademia di Belle Arti [via della Sapienza 3].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Temperával festett táblakép, a Madonnát ábrázolja a Gyermekkel és négy szenttel, közöttük a mi szentünk „Sancta Elisabeth” felirattal megjelölve, az ölében tartja a csodás rózsákat. Ambrogio Lorenzetti műve.

Roths, *Die Blütezeit der sienesischen Malerei*, 106, X. tábla, 13. sz. ill.; Schmol, 109.

Kiegészítés: A kép nem létezik. A Szépművészeti Akadémia (a mai *Istituto d'Arte Duccio di Buoninsegna*) képtárát 1930-tól a Brigidi és a Buoninsegni palotákba szállították, ahol alapját képezték az akkor létrehozott Királyi Képtárnak, mely a mai *Pinacoteca Nazionale / Nemzeti Képtár/* elődje volt. Ma a képtár az akadémiából származó képek között őriz egy Ambrogio Lorenzetti-poliptichont, melyen azonban nem Erzsébet, hanem Szent Dorottya látható, aki Szent Erzsébethez hasonlóan virágokat tart az ölében. A poliptichont talán a XVIII. század folyamán hozták létre, három, alul elvágott táblát illesztve egymáshoz, a *Madonna a Kis Jézussal, Szent Mária Magdolna és Szent Dorottya* (77. sz.) és a *Krisztus siratása* (77. sz.) című képeket mint predellát és két oldalsó táblaként (77b és 77c), *Szent János Evangelista és Keresztelő Szent János* képét. 1931-ben ez utóbbi kettőt Bacci különválasztotta, mert úgy vélte, hogy nem tartoznak össze, és a *Krisztus siratását* a három megmaradó tábla alá helyezték át. Mindmáig nincs bizonyosság a poliptichon eredeti kompozícióját illetően. (Bruno Santinak, a Sienai Műemlékfelügyelőség munkatársának szíves közlése.)

Piero Torriti, *La Pinacoteca Nazionale di Siena: I dipinti*, Genova, Sagep, 1990, 70–71 (ill.) (M. A.)

Archivio di Stato [via Banchi di Sotto 52].

Zsigmond magyar király császárrá koronázását ábrázoló festmény. – A *Museo delle Tavolette dipinte della Biccherna e della Gabella* [Az Adó- és Vámhivatal Festett Táblaképeinek Múzeuma] őriz egy kis 1433-ban festett táblaképet, amely a IV. Jenő pápa által megkoronázott Zsigmondot ábrázolja, nyilvánvaló portré jelleggel.

R. Archivio di Stato di Siena, *La Sala della mostra e il Museo delle tavolette dipinte delle Biccherna e della Gabella* (3. kiad.), Siena 1903, 51; A. Lusini, *Le tavolette dipinte di Biccherna e di Gabella del R.*

Archivio di Stato di Siena (Siena, 1911), 38; Horváth, Siena ed il primo rinascimento ungherese, „Corvina”, X, 51, 3. sz. ill.; Holik-Barabás, „Esercito e Nazione”, IX, 380–81. 5. sz. ill.

Kiegészítés: A XIII. században alakult ki az a szokás, hogy a sienai Adó-és Vámhivatal a regisztereit borító fatáblákra – gyakran híres festőkkel – képeket festetett, majd később önálló képeket is készített. A XIII. és a XVIII. század között festett képek ma a Levéltárban különgyűjteményként vannak kiállítva.

A táblakép (14.33.sz., 41 x 27 cm), mely jelenleg az első terem 24. tárlójában látható, valószínűleg Giovanni di Paolo alkotása. A mű bal oldalán hiányzik egy nagy darab, de a császár alakja még látható. Nemrég restaurálták.

M. A. Ceppari – P. Sinibaldi – C. Zarrilli, *Le Biccherne di Siena. Tavole dipinte delle magistrature senesi (secoli XIII-XVIII)*, Roma, 1984, 138–194; Csorba, 80–81 (ill.). (M. A.)

294

Zsigmond magyar királyt ábrázoló festmény. – A Biccherne /Adóhivatal/ kincstárnokai által festetett táblaképek között volt még egy, immár elveszett kép, amely szintén Zsigmondot ábrázolta, ahogy Della Valle tanúsítja, aki szerint Pecci kéziratos művében (Iscriz. lib. 2), a 233. lapon van ábrázolva „az a megmozdulás, amire Sienában 1432. augusztus 13-án került sor, amikor Zsigmond császár Sienában tartózkodott, és a Városháza előtt a téren felállítottak egy emelvényt, s az ünneplő nép nagy sokasága és sok hangszer hangversenye közepette fogadta a sienaiak hűségesküjét, akik mind felemelték a pusztá jobb kezüket a fejük fölé, kiabálva, hogy éljen a császár! Az egész ünnep csodálatosan ábrázolva látható a mondott táblán, aminek az alján olvashatók a következő verssorok:

„Nel mille quattrocento trentadue
regnando nell’uffitio di ghabella
Sigismondo imperatore, a Siena fue
con gente magna gratiosa e bella
a piè al palazzo di questa cittade
volsse la fede e decci libertade.

F. Deo di Salvestro loro Notajo”.

/Ezernégyszázharminckettőben
a Vámhivatal épületében székelvén
Zsigmond császár Sienában
előkelő és díszes kísérettel
e város háza előtt
fogadta a hűségesküt és szabadságot adott.

F. Deo di Salvestro jegyző/

Guglielmo Della Valle, Lettere Sanesi, II. köt., 47–48. jegyzet.

Kiegészítés: A mű továbbra sincs meg. Maria Assunta Ceppari szíves közlése.

M. A. Ceppari Ridolfi – G. Mazzoni, *Biccherno perdute e falsi d'autore*, in *Le Biccherno di Siena. Arte e finanza all'ala dell'economia moderna*, Catalogo della mostra di Roma, Palazzo del Quirinale, 1 marzo – 13 aprile 2002, a cura di A. Tomei, Bergamo, 2002, 92. (M. A.)

Biblioteca Comunale.

Kiegészítés: A könyvtárban őrzött, illusztrált magyar vonatkozású, magyarországi Boldog Ilona ábrázolását tartalmazó kódex ismertetését – mint általában Banfi kódexleírásait – a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk. Vö.: Tóth L., *Magyarországi Boldog Ilona*, 13. (Szerk.)

295

R. *Pinacoteca* [ma: *Pinacoteca Nazionale*, via San Pietro 29].

Festmények Árpád-házi Szent Erzsébettel.

116. sz. – A Madonna születését ábrázoló táblakép, négy szenttel, köztük a mi Szentünk is. A művet Paolo di Giovanni Fei festette a XIV. század utolsó előtti évtizedében.

183. sz. – Triptichon, középső részén a Madonna a Gyermekekkel, a szárnyakon négy szent; Szent Erzsébet a jobb oldali szárnyon. Ambrogio Lorenzetti (†1348) alkotása.

616. sz. – Cosimo Rossellinek (†1507) tulajdonított két predella-kép Szent Jeromossal és Szent Erzsébettel.

621. sz. – Táblakép, amely Jézus keresztről való levételét ábrázolja, négy szenttel, köztük a mi Szentünk. Neri di Biccinnek (1419–91) tulajdonított alkotás.

Cesare Brandi, *La R. Pinacoteca di Siena* (Roma 1933), 73, 122, 347, 356; Genthon, in „Gerevich-Emlékkönyv”, 244.

Kiegészítés: A 183. sz. kép, a Madonna a trónon a gyermekkel Alexandriai Szent Katalin, Szent Bertalan, Árpád-házi Szent Erzsébet, Keresztelő Szent János és három hozsannázó angyal között (11. terem) nem Ambrogio Lorenzetti, hanem Francesco di Vannuccio (Siena, 1361–1389) alkotása. Az Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló 617. sz. kép (nem 616. sz., ahogy Banfi feltüntette), Sienai Szent Bernardin oltárképe négy predellaképének egyike, az „il Beccafumi”-nak mondott Domenico di Pace (1486–1551) festette, s nem Cosimo Rosselli alkotása. A *Pietà* c. (621. sz.) képet nem Neri di Bicci festette, hanem Giovan Battista Naldini (1537–1591). A Colle di Val d'Elsa városában található *Ospizio dei Cappuccini*ből / a Kapucinusok menhelyéről/ származik, ahonnan 1867-ben került a képtár tulajdonába. Jelenleg Colle di Val d'Elsában, a *Museo Civico e d'Arte Sacra*ban van elhelyezve.

P. Torriti, *La Pinacoteca Nazionale di Siena. I dipinti*, Genova, Dagep Ed., 1990, 121, 111, 390, 392, 430. (M. A.)

**Chiesa di S. Francesco.*

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló festmény. – Aldo Marzi alkotása 1970-ből, Szent Erzsébetet arany háttér előtt ábrázolja, ölében fehér rózsákkal, alul az következő felirattal: „Elisabetta patrona TOFF”. A kép a Bandini-Piccolomini kápolna oltárán van elhelyezve, a bal oldali kereszt-hajóban. Gyertyános Éva szíves közlése.

P. Torriti, *La Basilica di San Francesco, l'Oratorio dei Santi Lodovico e Gherardo e l'Oratorio San Bernardino a Siena*, Genova, Sagep, 1987. (M. A.)

296

**Museo dello Spedale di Santa Maria della Scala*

/A Lépcsős Madonna Kórház Múzeuma/, piazza del Duomo.

Zsigmond magyar királyt ábrázoló freskó. – A freskó Priamo della Quercia († 1450) alkotása, 1442-ben készült. Azt ábrázolja, ahogy B. Agostino Novello beiktatja hivatalába a kórház rektorát. A jelenet a dóm előtt játszódik egy király jelenlétében, akit hagyományosan Zsigmond császárral azonosítanak, de egyesek szerint ugyanolyan valószínűséggel ábrázolhatja a bizánci császárt, Johannes Paleologust is, aki jelen volt az 1439-es firenzei zsinaton. (M. A.)

Sinalunga

Chiesa di S. Bernardino.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló szobor. – Jobbra az első kápolnában, festett faszobor, kb. kétharmad életnagyságban. XVIII. századi ismeretlen művész alkotása. Brogi, 562.

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A jobb oldali oltár képe, Szent Ferencet ábrázolja Szent Klára és a mi Szentünk között. Olajkép vászonra festve, Rutilio Manetti modorában.

Brogi, 562.

Kiegészítés:

Horváth Z. Gy., 73 (ill.).

*Solferino

A solferinói csatában elesett katonák emlékműve.

A solferinói csatában 1859-ben a Gyulai Ferenc ezredes által vezetett osztrák hadsereg döntő vereséget szenvedett a III. Napóleon császár vezette francia-piemonti seregtől. A csatában részt vett az 1741-ben Mária Terézia által létrehozott harminckettedik magyar ezred. Emléküket a solferinói csata emlékműve, valamint a budapesti *Harminckettesek tere* őrzi. A solferinói csatát Jókai Mór az *Egy az Isten* c. regényének a végén örökítette meg. (MEVE)

Soriano nel Cimino

Palazzo Orsini.

Bertoldo Orsininek, a Sárkányrend lovagjának a címerét ábrázoló dombormű. – Crispolti a Sárkányrend lovagjairól beszélve, amelyet Zsigmond magyar király alapított, azt mondja, hogy „nyakláncot hordtak, amin egy arany sárkány függött, és engedélyük volt rá, hogy a mondott sárkányt a pajzsukra tegyék és használhassák a címerükön, mint ahogy most látható Soriano-ban az Orsini család egy márványcímerén, ahol magán a címerpajzson a rózsza körül ott van a mondott sárkány a farkával a szájában”.

Tudjuk, hogy Zsigmond 1412-ben a Sárkányrend lovagjává avatta Bertoldo Orsinit, akié kellett legyen a szóban forgó címer.

Crispolti. Perugia Augusta, 300. Bertoldo Orsiniről lásd Horváth, Zsigmond és kora, 54.

*Tirolo

Castel Tirolo.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – A kastély felső kápolnájában az oltártól jobbra egy kerek keretbe foglalt álfülkében van lefestve Szent Erzsébet alakja, amint kenyeret oszt a szegényeknek. Ismeretlen festő műve, a Maultasch-nak mondott Bajor Margit grófnő idejéből (1335–1363).

H. Nothdurfter, *Castel Tirolo*, Provincia Autonoma di Bolzano – Alto Adige, 1986, 95–96, 101. (É. M. A.)

TivoliVilla d'Este.*

Liszt Ferenc emléktáblája. – A „Liszt Ferenc Társaság” 1978-ban a zeneszerző portréjával díszített emléktáblát helyezett el Liszt Ferenc itt tartózkodásának és koncertjeinek emlékére. Liszt 1863–64-ben lakott az Este villában, majd az azt követő években is, amikor felvette a kisebb papi rendeket, és az albanói dóm tiszteletbeli kanonokja lett.

Csorba, 160–163 (ill.). (MEVE)

—
298

Torcello lásd **Velence**, Cattedrale di S. Maria Assunta

Torino*Casa in via dei Mille.*

Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója lakóházának emléktáblája. – A 22. sz. ház külső falán van elhelyezve, a következő felirattal:

LUIGI KOSSUTH – GIÀ GOVERNATORE D'UNGHERIA ESULE PER LA
LIBERTÀ – IN QUESTA CASA – EBBE LUNGA DIMORA – E MORÌ IL 20
MARZO 1894.

/KOSSUTH LAJOS – MAGYARORSZÁG VOLT KORMÁNYZÓJA, A
SZABADSÁG SZÁMKIVETETTJE – EBBEN A HÁZBAN – LAKOTT
HOSSZÚ IDEIG – ÉS HALT MEG 1894. MÁRCIUS 20-ÁN/

A kormányzó 1861-ben érkezett Torinóba és 1894-ben bekövetkezett haláláig itt élt.

Lampérth Géza, *Magyarok temploma*, „Pesti Hírlap Vasárnapja”, 1929. március 24., 23–24.

Kiegészítés:

Horváth Z. Gy., 156, 158 (ill.); Csorba, 166–169 (ill.).

Giardino Italo Balbo [*Aiuola di Balbo* /Balbo kert/, a via Dei Mille és a via Accademia kereszteződésében].

Kossuth Lajos emlékműve. – Márvány mellszobor, talapzatra helyezve, amelyen a következő felirat olvasható:

„Luigi Kossuth – Nato a Monok – Prov. di Zemplén – 1802
Morto a Torino – 20 Marzo 1894 – Dono dei cento delegati della città
di Cegléd alla città di Torino”.

„Kossuth Lajos – Született Monokon – Zemplén megye – 1802
 Meghalt Torinóban – 1894. március 20-án –
 Cegléd városának 100 küldötte adományozta Torino városának”

Reprodukcióját lásd „Corvina”, új sorozat, V (1942), 5. sz., II. tábla. A felirat szövegét dr. Tilde Lauriello kisaszony közölte.

Kiegészítés: A mellszobor Damkó József alkotása (1936). A szobor előtt egy márványtáblát helyeztek el a következő felirattal:

NEL PRIMO CENTENARIO DELL'UNITÀ D'ITALIA TORINO
 RINNOVA L'OMAGGIO ALL'EROE DELLA LIBERTÀ
 MAGIARA.

299

/AZ OLASZ EGYSÉG MEGTEREMTÉSÉNEK SZÁZADIK
 ÉVFORDULÓJÁN TORINO ISMÉTELTEN LERÓJA
 TISZTELETÉT A MAGYAR SZABADSÁG HŐSE ELŐTT/

Vayer L., *A Kossuth-kultusz a magyar művészetben*, in *A Magyar Művészettörténeli Munkacsoport Évkönyve 1952*, Budapest, 1953, 23; Ádámfy J., *A világ Kossuth-szobrai*, [Bp., 1979], 50; Horváth Z. Gy., 157–158 (ill.); Csorba, 167 (ill.). (K. Zs.)

Museo del Risorgimento [A Szabadságharc Múzeuma].

Üvegablak Kossuth Lajos emlékére. – A négy címerrel, Olaszország, Magyarország, Budapest és Torino címerével díszített színes üvegablak két jelenetet ábrázol: fent Torino vezetői e város vendégszeretétet kínálják fel a száműzött magyar kormányzóknak; lent egy magyar zarándokcsoport teszi tiszteletét a halhatatlan aggastyán előtt, aki a piemonti főváros vendége. A második jelenetben részt vesz egy fiatalember, aki a kezében könyvet tart Garibaldi szavaival:

„Itália függetlensége és szabadsága szorosan össze van kötve Magyarország függetlenségével és szabadságával”.

A művet, amelyet Róth Miksa készített Nagy Sándor rajza alapján, a Corvin Mátyas Társaság ajándékozta Torino városának 1927-ben.

Lásd „Corvina”, XIII-XIV (1927), 236–242, reprodukcióval.

Kiegészítés: A *Museo del Risorgimento* székhelye 1878-tól 1938-ig a *Mole Antonelliana*-ban volt. 1938-ban a múzeum, a levéltár és a könyvtár teljes anyagát a *Palazzo Carignano*-ba szállították, ahol azonban az üvegablaknak nincs nyoma. A *Mole Antonelliana*-ban (ma a *Museo del Cinema*) sem tudnak róla semmit. (K. Zs.)

**Museo Nazionale del Risorgimento Italiano* /Az Olasz Szabadságharc Nemzeti Múzeuma/, Palazzo Carignano, piazza Carignano.

15. terem: „Az európai szabadságharc mozgalmai”.

A magyar szabadságharc és az olaszországi magyar emigráció emlékei:

1. *Kossuth Lajos mellszobra*. Gipszből, Tarr István (1919–1971) alkotása.

2. *A magyar hadsereg fegyverei*. Két gyalogsági szablya és egy muskéta.

3. *Petőfi Sándor arcképe*. Vásznonra festett olajkép, Csáki Maronyák József (1910–2002) festményének a másolata, a torinói *Comitato Ungherese* ajándéka (1960).

4. *Magyar zászló, mely egykor Kossuth Lajos tulajdonában volt*. Selyem zászló festett arany felirattal: „Éljen Kossuth Lajos”.

5. *Az idős Kossuth Lajos arcképe*. Parlaghy Vilmának az 1885-ben készített és ma a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött (*Magyar Történelmi Arcképcsarnok*, lelt. sz. 1222) képéről készített másolat, melyet Ludmil Siskov 1969-ben festett.

6. *Kossuth Lajos arcképe*. Csáki Maronyák József festményének a másolata.

7. *Tüköry István arcképe*. Vásznonra festett olajkép, ismeretlen festő műve (R0332039. sz.).

8. *Klapka György arcképe*. Vásznonra festett olajkép, ismeretlen festő műve (R0332038. sz.).

9. *Asztal és székek Kossuth lakásából*.

Vö. E. Haider, *Tárgykatalógus*, in „*Leborulok a nemzet nagysága előtt.*” *A Kossuth hagyatéka*, szerk. Körmöczy Katalin, Bp., 1994, 210. old. 16. sz., 283 (ill.), ahol ez az asztal a Nemzeti Múzeum tulajdonaként van feltüntetve.

10. tékában:

10/1. *Kossuth Lajos személyes tárgyai*: kerek portartó faragott fából és fémből; virágmotívumokkal díszített csont dobozka; sötétzöld ellenzős sapka; ezüst díszítésű fa sétabot (1892-ben ajándékozták Kossuth-nak); magyar történelmi személyiségek faragott arcképeivel díszített sétabot, a torinói *Comitato Ungherese* ajándéka (1921).

10/2. *Nemzeti Dal*. Nyomtatvány, 1848 március 15, a torinói *Comitato Ungherese* ajándéka (1908).

10/3. *Magyar pénzérmék*: 1 Forint, 5 Forint, 2 Forint, 30 pengő.

10/4. *10 Forintos papírpénz* – Kossuth bankó: 1848. szeptember-novemberében bocsátották ki, amikor Kossuth a magyar kormány pénzügy-minisztere volt.

10/5. *Hungarian Found 10 Dollars*.

T. Frank: *Kossuth dollárok*, „Rubicon”, Budapest, 2, 1992, 34.

10/6. *A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata*. Nyomtatvány, 1849.

10/7. *Kossuth felhívása az 1852-es forradalmi megmozdulások után*. Autográf kézirat, London, 1853. február 15. (Inc.: „Az olasz földön tanyázó magyar vitézeknek! Vitézek! Botránkozással értem, hogy Milánóban...”)

10/8. *Crispi részvényilvánítása Kossuth halálakor.* Kézirat, Róma, 1894. március 25.

10/9. *Kossuth emlékérem.* Hátlapján: MAGYAR SZABADSÁGÉRT – 1946.

10/10. *Türr István arcképe.* Litográfia, Terzaghi, Milano.

10/11. *Nemzetiszín szalag a magyar címerrel.*

Horváth Z. Gy., 159 (ill.).

Könyvtár.

Album 49. – A 31 lapból álló album Kossuth torinói életére és temetésére vonatkozó dokumentumoknak és fotóknak a gyűjteménye, melyeket a torinói újság, a *Gazzetta del Popolo* történeti kiállításának anyagában őriztek. A bevezető szerint az album 1942-ben a Magyar Nemzeti Múzeumnak szánt ajándékként készült. A címlapon a következő áll:

IN MEMORIA
DI
LUIGI KOSSUTH
OMAGGIO DE LA „GAZZETTA DEL POPOLO” AL MUSEO
NAZIONALE UNGHERESE.

KOSSUTH LAJOS EMLÉKÉRE. A „GAZZETTA DEL POPOLO”
AJÁNDÉKA A MAGYAR NEMZETI MUZEUMNAK
Torino, 1942 – XX.

(K. Zs.)

Palazzo Reale [Királyi Palota, piazzetta Reale].

Savoyai Jenő lovasszobra. – A márvány szobor a törökök felett Zentánál (1698) és Péterváradnál (1716) győzelmet arató hadvezért életnagyságban ábrázolja.

Publikációját legutóbb lásd „Popoli”, I (Milano 1941), 13. sz.

Kiegészítés: A szobor a Savoyai család tagjait ábrázoló XIX. századi képek és szobrok sorában található az előcsarnokban, az első emeletre vezető lépcső aljában.

**Savoyai Jenő herceg páncélya.* – A Fegyvertárban van kiállítva.

L'armeria Reale di Torino, a cura di F. Mazzini, Busto Arsizio 1982, 341, 396, 410. (K. Zs.)

**Museo Nazionale del Risorgimento Italiano* /Az Olasz Szabadságharc Nemzeti Múzeuma/, Palazzo Carignano, piazza Carignano.

15. terem: „Az európai szabadságharc mozgalmái”.

A magyar szabadságharc és az olaszországi magyar emigráció emlékei.

1. *Kossuth Lajos mellszobra.* Gipszből, Tarr István (1919–1971) alkotása.

2. *A magyar hadsereg fegyverei.* Két gyalogsági szablya és egy muskéta.

3. *Petőfi Sándor arcképe.* Vászonra festett olajkép, Csáki Maronyák József (1910–2002) festményének a másolata, a torinói *Comitato Ungherese* ajándéka (1960).

4. *Magyar zászló, mely egykor Kossuth Lajos tulajdonában volt.* Selyem zászló festett arany felirattal: „Éljen Kossuth Lajos”.

5. *Az idős Kossuth Lajos arcképe.* Parlaghy Vilmának az 1885-ben készített és ma a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött (*Magyar Történelmi Arcképcsarnok*, lelt. sz. 1222) képéről készített másolat, melyet Ludmil Siskov 1969-ben festett.

6. *Kossuth Lajos arcképe.* Csáki Maronyák József festményének a másolata.

7. *Tüköry István arcképe.* Vászonra festett olajkép, ismeretlen festő műve (R0332039. sz.).

8. *Klapka György arcképe.* Vászonra festett olajkép, ismeretlen festő műve (R0332038. sz.).

9. *Asztal és székek Kossuth lakásából.*

Vö. E. Haider, *Tárgykatalógus*, in „Leborulok a nemzet nagysága előtt.” *A Kossuth hagyatéka*, szerk. Körmöczy Katalin, Bp., 1994, 210. old. 16. sz., 283 (ill.), ahol ez az asztal a Nemzeti Múzeum tulajdonaként van feltüntetve.

10. tékában:

10/1. *Kossuth Lajos személyes tárgyai:* kerek portartó faragott fából és fémből; virágmotívumokkal díszített csont dobozka; sötétzöld ellenzós sapka; ezüst díszítésű fa sétatot (1892-ben ajándékozták Kossuth-nak); magyar történelmi személyiségek faragott arcképeivel díszített sétatot, a torinói *Comitato Ungherese* ajándéka (1921).

10/2. *Nemzeti Dal.* Nyomtatvány, 1848 március 15, a torinói *Comitato Ungherese* ajándéka (1908).

10/3. *Magyar pénzürmék:* 1 Forint, 5 Forint, 2 Forint, 30 pengő.

10/4. *10 Forintos papírpénz* – Kossuth bankó: 1848. szeptember-novemberében bocsátották ki, amikor Kossuth a magyar kormány pénzügy-minisztere volt.

10/5. *Hungarian Found 10 Dollars.*

T. Frank: *Kossuth dollárok*, „Rubicon”, Budapest, 2, 1992, 34.

10/6. *A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozata.* Nyomtatvány, 1849.

10/7. *Kossuth felhívása az 1852-es forradalmi megmozdulások után.* Autográf kézirat, London, 1853. február 15. (Inc.: „Az olasz földön tanyázó magyar vitézeknek! Vitézek! Botránkozással értem, hogy Milánóban...”)

10/8. *Crispi részvétnyilvánítása Kossuth halálakor*. Kézirat, Róma, 1894. március 25.

10/9. *Kossuth emlékérem*. Hátlapján: MAGYAR SZABADSÁGÉRT – 1946.

10/10. *Türr István arcképe*. Litográfia, Terzaghi, Milano.

10/11. *Nemzetiszín szalag a magyar címerrel*.

Horváth Z. Gy., 159 (ill.).

Könyvtár.

Album 49. – A 31 lapból álló album Kossuth torinói életére és temetésére vonatkozó dokumentumoknak és fotóknak a gyűjteménye, melyeket a torinói újság, a *Gazzetta del Popolo* történeti kiállításának anyagában őriztek. A bevezető szerint az album 1942-ben a Magyar Nemzeti Múzeumnak szánt ajándékként készült. A címlapon a következő áll:

—
301

IN MEMORIA
DI
LUIGI KOSSUTH
OMAGGIO DE LA „GAZZETTA DEL POPOLO” AL MUSEO
NAZIONALE UNGHERESE.

KOSSUTH LAJOS EMLÉKÉRE. A „GAZZETTA DEL POPOLO”
AJÁNDÉKA A MAGYAR NEMZETI MUZEUMNAK
Torino, 1942 – XX.

(K. Zs.)

Palazzo Reale [Királyi Palota, piazzetta Reale].

Savoyai Jenő lovasszobra. – A márvány szobor a törökök felett Zentánál (1698) és Péterváradnál (1716) győzelmet arató hadvezért életnagyságban ábrázolja.

Publikációját legutóbb lásd „Popoli”, I (Milano 1941), 13. sz.

Kiegészítés: A szobor a Savoyai család tagjait ábrázoló XIX. századi képek és szobrok sorában található az előcsarnokban, az első emeletre vezető lépcső aljában.

**Savoyai Jenő herceg páncélya.* – A Fegyvertárban van kiállítva.

L'Armeria Reale di Torino, a cura di F. Mazzini, Busto Arsizio 1982, 341, 396, 410. (K. Zs.)

R. *Pinacoteca* [ma: *Pinacoteca dell'Accademia Albertina*, via Accademia Albertina 8].

Savoyai Jenőt ábrázoló festmény. – XIX. terem, 5. sz., Jakob van Schuppen (1670–1751) híres alkotása.

Guglielmo Pacchioni, *La R. Pinacoteca di Torino* (Roma 1932), 23; háromszínynyomásos reprodukció „Popoli”, I (Milano 1941), 13. sz.

Kiegészítés: Savoyai Jenő képe a *Galleria Sabaudában* /Savoyai Képtárban/ található, a csataképeket bemutató *Sala delle battaglie*ben.

—
302

*„*Savoyai Jenő győztes csatái*” c. képsorozat. – A fenti kép két oldalán és vele szemben van kiállítva, a pétervárad (1716) és a belgrádi (1717) csata ábrázolásaival. Jan Huchtenburgh (1646–1733) alkotásai.

La Galleria Sabauda di Torino, a cura di P. Astrua, C. E. Spantigati, Milano 2000, 40–41 (ill.). (K. Zs.)

**Palazzo di Città*, piazza Palazzo di Città.

Savoyai Jenő szobra. – A palota kapujától balra látható, Silvestro Simonetta alkotása (1858).

Torino e Valle d'Aosta, Guida d'Italia del Touring Club, Milano, 1996, 223. (K. Zs.)

**Chiesa Evangelica Valdese*, corso Vittorio Emanuele II 23.

Ebben a templomban tartották 1894. március 20-án Kossuth Lajos gyásszertartását. A koporsót 300.000 fős tömeg kísérte a vasútállomásig, hogy a nagy magyar forradalmár teteme 45 évi száműzetés után visszatérjen hazájába

G. Lanza, *La morte di Kossuth nei quotidiani italiani dell'epoca*, „Rivista di Studi Ungheresi”, új sorozat, 3–2004, 65–76. (MEVE)

**Cimitero Monumentale* /Műemlék temető/, corso Novara 147.

Ihász Dániel ezredes sírja. – Ihász Dániel ezredes Kossuth egyik leghívebb követője volt torinói száműzetésében. Törökországban, Vidinben lett a kormányzó szárnysegéde, majd Torinóig követte. 1859-ben egyike volt a magyar légió szervezőinek, és 1861-ben részt vett a légió nápolyi hadjáratában. 1874-ben ő is Collegnóba költözött, s Kossuth Lajos mellett élt 1881-ben bekövetkezett haláláig. Sírján, mely a temető protestáns részében található a következő felirat olvasható:

PÁRATLAN HŰSÉGŰ BARÁTJA

A

SZÁMKIVETÉS KESERVEIBEN

32 ÉVEN ÁT
TÁNTORÍTHATATLAN OSZTÁLYOSA
A
MAGYAR SZABADSÁG-HARCZ
EGYIK KITÚNÓ BAJNOKA
IHÁSZI IHÁSZ DÁNIEL
EZREDES
EMLÉKÉNEK
GYÁSZOLÓ BARÁTJA
KOSSUTH LAJOS
HÁLÁS KEGYELETTEL EMELTE.
ÉLT 68 ÉVET 1813 – 1881
MEGHALT COLLEGNOBAN
ÁPRILIS 10-ÉN

—
303

Bodrogi R. – Borsi-Kálmán B., *Kossuth rendíthetetlen híve: Ihász Dániel*, „Századok”, 1987, 920–928; Csorba, 170–171 (ill.). (K. Zs.)

Torrита di Siena

Chiesa di S. Sigismondo [Montefollonico, via dei Fratí].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A bal oldali oltár mellett, a falon kerek vászonkép, amely Assisi Szent Ferencet ábrázolja a mi Szentünk és egy másik Szent között, amint éppen a szeráfi Rend kötelét osztja szét különböző híveknek. XVII. századi ismeretlen művész alkotása

Marchiai Szent Jakabot, magyarországi apostoli inkvizítort ábrázoló festmény. – Ovális alakú olajkép vászonra festve, amelyen a szent fél alakos figurája látható, kehellyel a bal kezében. XVIII. századi ismeretlen művész alkotása.

Belgrádnál a törököket legyőző Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló festmény. – A kép, mely teljesen hasonló az előző műhöz, a szentet fél alakban ábrázolja, zászlóval a vállán. Brogi 605.

Kiegészítés: A Szent Zsigmond templom a Torrítа di Sienához tartozó Montefollonico helységben volt. Ma a helyén egy lakópark működik, a „Residence S. Sigismondo”. A templom a lakópark részét képezi, nemrég restaurálták, de nincsenek benne műalkotások. A templom minden művészi kincse elveszett. (Laura Martininak, a sienai *Soprintendenza dei Beni Artistici e Storici* munkatársának szíves közlése.)

Toscana. Guida, 1997, 750. (M. K.)

Tradate

Oratorio di S. Maria [Chiesa di S. Maria in Castello, via Melzi 2].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Az oszlopközök közti fülkébe képeket festettek, „balról Árpád-házi Szent Erzsébetet virágokkal teli köténnyel, Szent Izabellát és Szent Józsefet”.

A mű a XVIII. század végén vagy legkésőbb a napóleoni időkben készült.

Diego di Sant’Ambrogio, *L’Oratorio di S. Maria di Castello in Tradate*, „Archivio Storico Lombardo”, sez. IV, II (Milano 1904). 200.

304

Kiegészítés: A Pusterlák középkori eredetű kastélya, amelyen belül a templom található, ma az *Istituto Barbara Melzi delle Figlie della Carità Canossiane* székhelye, idősek otthona. A templom csak vasárnap délelőtt van nyitva a közönség számára. A századok folyamán a templom, miként a kastély, jelentős átalakításokon ment keresztül és a XIX. század végén teljesen átépítették. Valószínűleg ebből az időből valók azok a szenteket ábrázoló freskók, amelyek a festett álfülkék és áloszlopok között láthatók. Szent Erzsébet freskója balra az első „fülkében” látható, jó állapotban, restaurálva. A szentet koronával a fején ábrázolja. Bal kezével felemeli köpenye sarkát, benne virágok. Alatta felirat: „S. ELISABETTA”.

Lombardia. Guida, 202; E. Restelli, *Tradate. Profilo storico*, Lonate Ceppino, 1988, 99–122. (K. Zs.)

*Trento

Museo Castello del Buonconsiglio.

A Budát felszabadító Lotharingiai Károly herceget ábrázoló freskók. – A kastély dísztermében Giuseppe Alberti festette Buda ostromának a jeleneteit 1688-ban, a herceg Trentóba való látogatása alkalmából. (MEVE)

*Treponti

A Treponti mellett vívott csata emléktáblája.

A Rezzatóhoz tartozó Treponti nevű helységben a *via Treponti* és a *via N. Bronzetti* kereszteződésében, ahol egy Garibaldi-emlékmű áll, felirat emlékezik meg arról, hogy ezen a helyen 1859-ben Türr István ezredes vezetésével az alpesi vadászok győztes csatát vívtak. Az emléktáblát 1959. június 15-én, a csata századik évfordulóján helyezték el az egykori *La bottega del vino* épületén. Felirata a következő:

IL 15 GIUGNO 1859
 I CACCIATORI DELLE ALPI
 AVANGUARDIA DEGLI ESERCITI LIBERATORI
 VIDERO SULLE RIDENTI COLLINE LOMBARDE
 SCHIERATA LA DIVISIONE URBAN
 SENZA CONTARE IL NEMICO
 ASSALENDO, RESISTENDO CONTRACCANDO
 CADDERO I GIOVANI D' ITALIA
 E IN TESTA NARCISO BRONZETTI
 CON LORO VERSO IL GENEROSO SUO SANGUE
 PER LA SUA E NOSTRA PATRIA COMBATTENDO
 L'UNGHERESE STEFANO TÜRRE
 IL 15 GIUGNO 1959

305

/1859. JÚNIUS 15-ÉN
 AZ ALPESI VADÁSZOK
 A FELSZABADÍTÓ SEREGEK ÉLCSAPATA
 A MOSOLYGÓ LOMBARD DOMBOKON LÁTTÁK
 FELSORAKOZNI AZ URBAN-EZREDET
 NEM TÖRÖDVE AZ ELLENSÉG SZÁMÁVAL
 TÁMADÁS, VÉDEKEZÉS ÉS ELLENTÁMADÁS KÖZBEN
 ELESTEK ITÁLIA IFJAI
 NARCISO BRONZETTIVEL AZ ÉLEN
 VELÜK ONTOTTA NAGYLELKÜEN VÉRÉT
 A MAGYAR TÜRRE ISTVÁN
 HARCOLVA AZ Ó HAZÁJÁÉRT ÉS A MI HAZÁNKÉRT
 1959. JÚNIUS 15-ÉN/

Csorba, 136–139 (ill.). (K. Zs.)

Treviso

Chiesa e convento di S. Niccolò [via S. Nicolò].

Árpád-házi Boldog Margitot ábrázoló freskó. – Egy gazdagon díszített festett álfüggöny előtt dominikánus ruhában, egyenesen állva szemből van ábrázolva, egy kis keresztet és egy papírtekercset tart, két angyal tartja a koronát a feje fölött; a lábainál egy kis hívő összetett kezekkel. A Boldog mellett két oldalon a felirat: BEATA MARGARETA REGINA VNGARIE ORDINIS FRATRVM PREDICATORVM; a papírtekercsen pedig: EGO ENIM STIGMATA XRISTI IN CORPORE MEO PORTO. A hívő alatt: FRATER MARIANVS.

A művet Federici ismeretlen mesternek tulajdonítja 1370 körül; egyébként Tolnay riminii, Coletti pedig sienai műnek tartja.

Federici, I, 197–211; Lea Tolnay Danesi, Un affresco senese a Treviso, „L'Arte”, XXXVIII (Torino 1934), 223, 2. jegyzet; Coletti. 408, 798. B sz. (bibliográfiával). A freskó felirata, amit Coletti nem olvasott ki, Umberto Gnoli szíves közlése.

Freskók a magyar provincia híres dominikánusaival. – A kolostor káptalani termében, a déli és nyugati falakon egy negyven képből álló freskósorozat látható, az egyes képek feliratokkal vannak egymástól elválasztva, amelyek a képeken ábrázolt híres dominikánusokat dicsőítik, akik mind különbözőképpen vannak megfestve. Ezek között a magyarországi domonkos rendtartomány következő szerzetesei is feltűnnek:

Csáki Móric. – Nyugati fal, 25. sz. kép, scriptoriumnál ül, aggastyánarccal, sugárkoszorúval, amint éppen ír és közben egy kötetet lapoz. A rá vonatkozó dicsőítő sorok a következők: „B. Fr. Mauritius de Provincia Hungariae, Ord. Fratrum Praed. fuit nobilitatis mansuetudinis et humilitatis decus praeclarissimum, puritatis et munditiae flos venustus, in multis claruit miraculis”. Nyilvánvalóan Csáki Móricról (†1336) van szó.

Agostino Casotti, zágrábi püspök. – Ugyanazon a falon, 27. kép, scriptoriumnál ül, sovány arc, püspöksüveggel és sugárkoszorúval, amint egy lapot vonalaz. Íme a felirata: „B. Fr. Augustinus de Tragurio de Provincia Hungariae Ordin. Praed. Episc. Lucerinus fuit speculum munditiae, sola virtutum, praedicator fervens et zelantissimus, permultis claruit miraculis”. A trogiri Agostino Casottiról van szó, aki előbb zágrábi (1309–22), majd lucerai (1322–24) püspök volt.

A freskót Tommaso da Modena festette 1352-ben.

Federici, I, 31, 42–3; Coletti, 440–4, 860. sz. (bőséges bibliográfiával); A Szent Domonkos Rend múltjából és jelenjéből, 1916, 194, 208, közölve vannak Csáki és Casotti képei; Málnási Ödön, Boldog Csáki Móric élete, 1930, 5, közli a képmását.

Freskó Niccolò Boccasini magyarországi pápai legátussal. – A híres dominikánusoknak ugyanebben a sorozatában, pontosabban a keleti falon kétszer is feltűnik Boccasini alakja, aki XI. Benedek néven pápa lett, először pápaként az 5., majd bíborosként a 12. képen. A második ábrázoláson, Federici szavaival, „mint magyarországi legátus a latere, egy vörös viasszal lepecsételt és vörös zsinórral átkötött diplomát tart”.

A rá vonatkozó feliratok semmiféle utalást sem tartalmaznak a magyarországi követségére, amit a bíboros 1303-ban teljesített.

Az attribúcióhoz lásd az előző művet.

Federici, I, 31, 42; Coletti, 440–44, 860. sz. (bőséges bibliográfiával).

Kiegészítés:

Tombor, 253–264; Horváth Z. Gy., 14–21 (ill.).

Tricarico

Seminario.

Nagy Lajos magyar király diadalive. – Az épület kellős közepén található, a tetején egy fülkében Szűz Mária szobra, és griffekkel, puttókkal, sasokkal és román stílusú szörnyekkel van díszítve. A hagyomány szerint Nagy Lajos bejövetelére emelték, aki az 1347-ben és 1350-ben jött Nápolyba, hogy testvére, magyarországi András halálát megbosszulja.

Concetto Valente, Guida artistica e turistica della Basilicata (Potenza 1932), 86.

*Trieszt

Castello di Miramare.

Hasburg Miksa trieszti kastélyában, a könyvtárteremben Ferenc József és Erzsébet királyné ábrázolásai mellett különböző magyar városok címei is láthatók.

Csorba, 188–190 (ill.). (Csorba László könyve alapján)

Cattedrale San Giusto piazza Cattedrale.

Brestyánszky Béla márvány szobrai és domborművei. – Brestyánszky Béla (1832–1895) Marco Casagrande tanítványa volt, és 1848-ban mesterét követve néhány évre Triesztben telepedett le, ahol megbízatást kapott, hogy a székesegyház domborműveit és szobrait az elkészítse. (T. T.)

Erzsébet magyar királyné szobra, piazza della Libertà.

Az Erzsébet Királynénak („Sissinek”) szentelt emlékművet, mely részben bronzból készült (a királyné alakja), részben pedig carrarai márványból („a mesterségek és a természet allegóriája” és „a nép hódol uralkodónője előtt”), a XIX. század végén a város lakosainak az adományaiából állították.

Csorba, 190–191 (ill.). (Csorba László könyve alapján)

Udine

Duomo.

Árpád-házi Szent Erzsébet mellkeresztje. – A B. Bertrando, aquileiai pátriárka (1334–1350) szarkofágjában őrzött csat két különböző korszakból származó részből

áll. A legrégebb a középső rész: egy gyöngyökkel és drágakövekkel kirakott mellkereszt, ami Szent Erzsébeté volt. Ehhez az ékszerhez a XIV. században két lemezt tettek hozzá, a felül lévön a következő felirat olvasható:

„Ista reliquia fuit Dominae Sanctae Elisabetae Reginae Vngariae, quam donum dedit Carolus Imperator Beato Bertrando... corporis Bertrandi. „

A felirattól tehát az derül ki, hogy az ékszer Szent Erzsébeté volt, s hogy IV. Károly császár a boldog aquileiai pátriárka holtteste mellé akarta elhelyezni.

Mihalik, „Miscellanea Franciscana“, XXXVI, 68–70, 1–2. sz. ill.

308

Kiegészítés: A Banfi által leírt mellkeresztet B. Bertrando szarkofágjában őrzik a Dóm szentélyében. Utóljára 1950-ben volt kiállítva, amikor a boldoggá emelt pátriárka halálának 600. évfordulóján felnyitották a szarkofágot. (K. K.)

**Palazzo Patriarcale*, piazza del Patriarcato.

Berthold pátriárka arcképe. – Berthold, Merániai Gertrúd testvére korábban Kalocsa érseke volt. A trónteremben, melyet Francesco Barbaro pátriárka építtetett 1600-ban, a falakat a korábbi aquileiai pátriárkákat ábrázoló freskók borítják, feliratokkal, melyek röviden összefoglalják mindegyikük történetét. G. B. Tiepolo alkotásai. Köztük látható Berthold von Andechs-Meranien – a Bánk bán-féle felkelés során megölt Gertrúd királyné testvérének – képe is.

G. C. Menis, *Il Patriarca e il Tiepolo. Guida breve al Museo diocesano e Gallerie da Tiepolo nel Palazzo patriarcale di Udine*, Udine, Arti Grafiche Friulane, 1996; F. L. Schiavetto, *Un intrigo internazionale tra la Curia papale e la corte di Ungheria nelle cronache del XIII secolo. Antefatti e motivi dell'uccisione di Gertrude d'Andechs*, in *A magyar művelődés*, I, 115–131. (É. M. A.)

Urbino

Duomo.

A lippai csatában a törököktől zsákmányolt zászló. – A kórusban felfüggesztett zászló lefelé hegyesedő formájú, díszes dupla szegéllyel, a közepébe Korán-idézet van ráírva. A Lippánál zsákmányolt török zászlót 1692-ben az urbinói Federico Veterani, az erdélyi császári csapatok tábornoka adományozta.

A. Lazzari, *Vita di Federico Veterani (Urbino 1805)*, 148; Serra, Urbino, 143. old., 126. sz. (reprodukciónal).

Pergamen a Federico Veterani által Lippánál a törököktől zsákmányolt zászlóra vonatkozó felirattal. – Eredetileg a zászlórúd köré volt csavarva, most bekeretezve őrzik a sekrestyében, és a következőképp szól:

ANTE DIVI CRESCENTINI MARTYRIS VRBINI
 PROTECTORIS ARAM
 FEDERICVS VETERANI SAC. ROM. IMPERII COMES
 SAC. CAES. REGIAEQVE MAJESTATIS
 EXERCITVS EQVESTRIS IN TRANSILVANIA GENERALIS
 AVREAE CLAVIS A CUBICVLIS VEXILLVM HOC IN LIPPA
 ARCE A SE EXPVGNATA ANNO 1691 TVRCARVM E MANIBVS
 EVVLSVM IN RELATAE VICTORIAE TROPHAEVM
 LITARI VOLVIT
 FESTO EIVSDEM MARTYRIS DIE 1. JVNII MDCXCII.

309

Amiből nyilvánvaló, hogy Lippa bevételére Veterani vezetésével 1691-ben került sor.

Lazzari, Vita di F. Veterani, i. m., 148.

Kiegészítés:

Musei d'Italia, Urbino, Museo Albani, a cura di F. Neuroni – G. Cucco, Urbino, Calderoni, 1984, 114; R. Gueze, *La liberazione dell'Ungheria dal Turco (1683–1699) nelle fonti conservate in alcuni fra i principali Archivi di Stato italiani*, „Rivista di Studi Ungheresi”, 1–1986, 41–68. (N. M.)

Vatikán lásd Róma, Vatikán

Velence

Basilica di S. Marco.

Arany székéle magyarországi Irén, bizánci császárné zománc arcképevel. – Az értékes arany oltár, amely a főoltár mögött van elhelyezve, 85 aranylemezből áll, mindegyiken bizánci zománcábrázolás, az alsó sorban vannak a bizánci császári pár alakjai, Ioannész Komnénosz és magyarországi Irén, az Istenanyát ábrázoló központi lemez mellett két oldalt. Irénnek, Szent László magyar király lányának az alakja a Szűzanyától balra lévő lemezen látható, görög felirattal, aminek az egyik fele az egyik, másik fele a másik oldalon olvasható, dicsfényvel övezett feje mellett,

† E I P I	C T A T H
N I E V	A V T O Y
C E R E	C T H

mely felirat azt mondja: „a kegyes felséges Irén”. A Szűz Máriától jobbra lévő lemezen van Ioannész Komnénosz bizánci császár (1118–1148) alakja.

Az oltárt a királyi pár készítette a konstantinápolyi Pantokrátor monostortemplom számára, onnan hozták el a velenceiek az 1204-es hadjárat alkalmával. Két felirat-

ból kiderül, hogy az oltár Ordelafo Faliero dózse alatt új külsőt kapott, majd Ziani dózse alatt megint felújították, és a XIV. században újból módosították rajta.

Silvestro Sguropulos, *Historia Concilii Florentini* (R. Cryghton gondozásában, Hagae-Comitis 1660), Sect. IV, cap. 16, 87–88, azt mondja, hogy Johannes Paleologus császárral a ferrarai zsinatra menvén, 1438-ban Velencében kötöttek ki, és „itt megnéztük az úgynevezett Szent Templom isteni képeit... Ezeket a hódítás idején hozták el onnan, amikor a város a latinok kezére került, zsákmány jogán; és nagy négyszög formára alakították, amelyet a szentélyben lévő oltár fölé helyeztek el... És bárhogy is mondták nekünk, hogy ezek a képek a *S. Chiesa Maggiore*-ből (Szent Zsófia) valók, mi világosan felismertük a feliratokból is meg a Komnénoszok stéléiről is, hogy ezek a Pantokrátor monostorhoz tartoztak”.

Giovanni Veludo, *La Pala d'Oro della Basilica di S. Marco in Venezia* (Venezia 1887). Kny. az *Il Tesoro di S. Marco in Venezia*, illustrato da A. Pasini c. műből; ennek az illusztrációnak az elején látható magyarországi Irén császárné alakjának reprodukciója. Moravcsik Gyula, *Szent László leánya és a bizánci Pantocrator-monostor*, Budapest-Constantinopoli 1923, 7–8, 39–40. Francesco Luttor, *Discorso pronunciato il 14 giugno 1930 nel Collegio S. Luigi di Bologna*, in onore di S. Emerico d'Ungheria, „Il Comune di Bologna”, XVIII, 1930. július 83. A császárné arcképet mutató részlet jól sikerült reprodukcióját lásd Lorenzetti, XVIII. tábla, 2. sz. ill.

Kiegészítés:

**Szent Gellért ábrázolásai.* – A főhajó bal oldali oszlopsorának egyik ívéen található egy Szent Gellértet ábrázoló mozaik a XIII. század első feléből. Ezen kívül a szent ábrázolása fehér süvegben, fehér szakállal, zöld stózával fellelhető még a Paradicsom szentjeinek 1628–1631 között készült mozaikján, a *tribuna del Crocefisso* oldalán (Girolamo Pilotti, Luigi Gaetano és Giacomo Pasterini alkotása).

Antonio Niero, *Sul culto di San Gerardo a Venezia*, in *San Gerardo fra Venezia e Ungheria*, Venezia, Associazione Culturale Italo-Ungherese del Triveneto, 2002, 133–137. (É. M. A.)

Chiesa di S. Bernardo di Murano [Isola di Murano].

Szent Gellért, csanádi püspök ereklyéi. – A monostor archívumában őriznek egy pergamen lapot, ami az egykor a főoltáron elhelyezett feliratot tartalmazza:

„MDCXVII. die 2. mensis Aprilis, Ego Antonius Grimanus episcopus Torcellanus consecravi ecclesiam et altare hoc in honorem sancti Bernardi Abbatis, et reliquias sanctorum martirum Bartholomei, S. Gerardi episcopi et martiris, S. Erasmi episcopi et martiris et S. Barbarae virginis et martiris in eo inclusas, singulis Christi fidelibus hodie unum annum et in die anniversario consecrationis hujusmodi quadraginta dies de vera indulgentia in forma ecclesiae consueta concedens.”

Valószínűleg egy olyan relikviáról van szó, amit Antonio Grimani torcellói püspök Szent Gellértnek a *Chiesa di S. Maria e Donato*-ban lévő testéből vett, és amelyet 1617-ben a Szent Bernát templom főoltárán helyeztek el.

Cicogna, *Iscrizioni veneziane*, VI, 359.

Chiesa di S. Francesco della Vigna [sestiere di Castello].

Szent Gellért ereklyéi. – 1602-ben a Sagredo család kérésére Antonio Grimani torcellói püspök egy relikviát Szent Gellértnek a *Chiesa di S. Maria e Donat*óban lévő testéből a Sagredo családnak ajándékozott, akik azt 1606-ban a velencei *Chiesa di S. Ternit*ában helyeztették el. Miután ezt a templomot 1810-ben bezárták, a relikviát, ami Cicogna szerint „egy combcsontból áll”, Zuanne Sagredo a *Chiesa di S. Francesc*óba vitette, és a Sagredo kápolnában helyeztette el.

Cicogna, V, 178, 181–2. – Karácsonyi, Sz. Gellért élete, 186, megemlíti „partem inferiorem femoris S. Gerardi”, amit 1865-ben a velencei pátriárka Magyarország primásának ajándékozott, és amit ő azonosnak tart a *Chiesa di S. Francesc*óban őrzött ereklyével. Sokkal valószínűbb, hogy ennek az ereklyének csak egy kis darabkája került Magyarországra.

311

Szent Gellért szobra. – A Sagredo kápolna oltárán látható az első csanádi püspök márványszobra, amelyet 1743-ban Andrea Cominelli készített.

Karácsonyi, i. m., 186; Thieme-Becker, VII, 275; Lorenzetti, 368.

Chiesa e monastero di S. Giorgio Maggiore [Isola di S. Giorgio Maggiore].

Szent Gellért ereklyéi. – 1593-ban Antonio Grimani torcellói püspök engedélyével kivettek egy csontot Szent Gellértnek a muranói *Chiesa di S. Maria e Donat*óban lévő testéből és az ő adományaként a *S. Giorgio Maggiore* apátjának, Don Michele Alabardinak adták, aki, ahogy Cicogna beszámol róla, „más ereklyékkal együtt a templomban helyezte el, csináltatván neki egy szép ezüst tabernákulumot”.

Cornelius Flaminus, *Ecclesiae Venetae*, VIII. köt., 86, közli a vonatkozó dokumentumot 1593. április 9-i dátummal. Vö. Fl. Corner, *Notizie storiche*, 469; Cicogna, V, 182; Karácsonyi, 185.

Szent Gellértet, csanádi püspököket ábrázoló festmény. – Vásznonra festett olajkép, a Sagredo Szent Gellértnek szentelt oltár képe, úgy van rajta ábrázolva, amint vértanúságot szenved.

Kiss – Sziklay, *A katolikus Magyarország*, I. 31.

Két tábla Szent Gellért, csanádi püspök emlékére. – A főoltártól jobbra lévő oltár két oszlopán található. Az egyik magyar nyelven van:

„Midőn Magyarország a kereszténység felvételének és királysága megalapításának kilenc-százados évfordulóját ünnepelte, e szent helyre, hol a magyar nemzet nagy apostola, Szent Gellért vértanu első csanádi püspök nevelkedett és apáti tisztséget viselt, 1900 évi szeptember 25-én hálás kegylettel elzárándokolt, itt ünnepies istentiszteletet tartott s ezt a feliratot készítette cserneki és tarkói Dessewffy Sándor csanádi püspök, Szent Gellértnek 86-ik utódja, káptalanával, papságával és híveivel együtt”.

Oh szent Gellért püspök!

Áld meg országunkat,

Mi magyar hazánkat

És szent egyházunkat.
Közbenjárásodban bőven legyen részünk,
Isten irgalmába ajánld fel nemzetünk!

A másik latinul:

— 312 E MONASTERO S. BENEDICTI IN INSULA S. GEORGII SAECULO UNDECIMO EGREDITUR S. GERARDUS VENETA E PROGENIE ILLU- STRI SAGREDO, ABBAS EIUSDEM MONASTERII. SANGUINEM PRO CHRISTO FUNDERE EXOPTANS IN TERRAS VESTIGIIS SALVATORIS CONSECRATAS PETIT, DIVINO TAMEN AFFLATU MOTUS IN HUN- GARIAM VENIT GENTEMQUE HUNGARAM CHRISTO LUCRATUR, IN DIOCESI CSANADIENSI A S. STEPHANO PROTOREGE HUNGARIAE FUNDATA EPISCOPALI REDIMITUR INFULA PIUSQUE FIDEI MAGI- STER REGIT ANNIS SEDECIM ATQUE PRO FIDE, QUOD SEMPER AN- HELABAT, MARTYR OBIIT. IN MEMORIAM BEATI HUIUS EPISCOPI MARTYRIS IN ANNIVERSARIO NOVIES SAECULARI SUSCEPTAE PER GENTEM HUNGARAM CHRISTI FIDEI ET ACCEPTAE A SEDE APOSTO- LICA REGIAE SACRAE CORONAE, IN ECCLESIA HAC DIE 25 SEP- TEMBRIS ANNI 1900 SACRA DEO OBTULIT. HANCQUE INSCRIPTIO- NEM CURAVIT GRATIS SUCCESSOR S. GERARDI ALEXANDER DESSEWFFY DE CSERNEK ET TARKEO EPISCOPUS CSANADIENSIS CUM CAPITULO CLERO POPULOQUE FEDELI.

O Pastor e coelo Parens
Gerarde! adesto filiis,
Pressis sepulcro qui dulcia
Figunt oscula labellis.
Hungariae miserans adsit
Deus eventusque secundet,
Aspiret votis Virgo benigna suis!

Mons. cserneki és tarkói Dessewffy Sándor, a csanádi püspöki székben Szent Gellért 86. utóda állíttatta őket 1900-ban.

Kiss – Sziklay, A katolikus Magyarország. I, 281.

Szent Gellért márvány mellszobra. – „E kolostor egyik folyosóján volt Sagredo Szent Gellért mellszobra fehér márványból, a következő felirattal:

SANCTVS GERARDVS SAGREDVS
EPISCOPVS ET MARTYR
TERTIVS HVIVS COENOBII ABBAS
A. D. MXXI

Aztán elvitték Gambararéba a Valmarana család birtokára”.
Cicogna, IV, 289, 26. sz.

Szent Gellértet ábrázoló festmény. – „A kolostorban sok arckép volt többfelé, és könnyen lehet, hogy ezek voltak” – „a 12 kép, mindegyikük hat vagy hét quarta magas, amelyekre B. Niccolò Giustiniano és Sagredo Szent Gellért arcképe van festve és a azé a 10 velencei fejedelemé, akik nálunk szerzetesek lettek”.

Ezeket a képeket mind Matteo Panzone festette 1622-ben.
Cicogna, IV, 350.

Kiegészítés: Szent Gellért ereklyéit ma a főoltáron, Szent Gellért mellszobrában őrzik. Matteo Ponzone Szent Gellértet ábrázoló festménye a kolostorban található. (A. R.)

313

**Magyar zászló.* – Az 1900-as magyar zarándoklat emlékére egy fehér selyem zászlót ajándékoztak a templomnak, melyen a Madonna a Gyermekekkel van ábrázolva, és a következő felirat olvasható: „Magna Domina Hungarorum Ora pro Nobis!”. A magyar emléktábla mellett van felfüggesztve.

Venezia. Guida d'Italia del Touring Club, Milano, 2005; Csorba, 12–13 (ill.). (É. M. A.)

Chiesa della Madonna dell'Orto [sestiere di Cannaregio].

Szent Gellértet ábrázoló festmény. – A Szent Mór kápolna falain körben mintegy 30 velencei szentet és boldogot ábrázoló XVI. és XVII. századi kép függ; Jacopo Palma il Giovanének, Matteo Ponzone-nak és Pietro de Merának tulajdonítják őket. Ezek között Cicogna megemlíti Szent Gellért „elképzelt képmását”, amelyről Daniele Cantarini „Quaranta Immagini de' Santi e Beati Vineziani” c. művének vonatkozó metszetét másolták.

Cicogna, V, 118: „Giammaria Dezan kanonok úr, bemutatván a Daniele Contarini által publikált *Quaranta Immagini de' Santi e Beati Vineziani più noti* (Venezia 1832) c. művet, Sagredóról is beszélt, akinek a VI. táblán megvan a képmása, amit arról a fantasztikus olajképről másoltak, ami a *Madonna dell'Orto*-ban van”: – Vö. Lorenzetti, 396; Giuseppe Bigaglia, *La chiesa della Madonna dell'Orto in Venezia* (Venezia 1937), 22.

Cattedrale di S. Maria Assunta [Isola di Torcello].

Attila-széke. – A hatalmas, egy kötömbből faragott szék, „carèga”, amelyet közönségesen Attila-széke-neveznek, de jóval későbbi korban készült, és amely 1929. december 2-ig a sziget terének keleti oldalán egy oszlop mellett állt, jelenleg a székesegyház apszisában van elhelyezve.

Francesco Giuseppe Tagliapietra, *La „carèga de Attila” in Torcello* (Venezia 1933), reprodukciókkal, 1, 9. ill.; Giulio Lorenzetti, *Torcello la sua storia i suoi monumenti* (Venezia 1939), 17; M. Brunetti, S. Bettini, F. Forlati, G. Fiocco, *Torcello* (Venezia 1940), 114. old., 52. sz. ill.

Kiegészítés: Az „Attila-széke” jelenleg a székesegyház melletti füves térség közepén található. Valószínűleg a sziget bírái ültek benne az igazságszolgáltatás gyakorlása idején. (A. R.)

Chiesa di S. Maria e Donato di Murano [*Basilica di S. Maria e Donato*, Isola di Murano].

Szent Gellért urnája. – Gherardo Sagredo, a *Monastero di S. Giorgio Maggiore* harmadik apátja 1020 körül jött Magyarországra, ahol csanádi püspök lett, s 1046-ban elnyerte a vértanúság pálmáját, 1400-ban azonban földi maradványait Velencébe szállították, és ugyanazon év február 23-án a muranói anyatemplomban helyezték el, ahol egy oltárlap alatt volt lezárva, ahonnan 1701-ben kivették és a Kármelhegyi Szűzanya oltárán egy márvány urnában helyezték el. 1900-ban a maradványokat egy másik urnába helyezték át, aminek a felirata:

314

C. S. GERARDI SAGREDI MARTIRIS.

Az oltár predelláján hosszú felirat látható, amely megemlékezik arról, hogy az urnát Dessewffy Sándor, a csanádi püspöki székben Szent Gellért 86. utóda adományozta a templomnak. Az urna két oldalán Magyarország és Dessewffy püspök címere.

Corner, 616–18; Cicogna, V, 182; Kiss – Sziklay, I, 280 (az urna reprodukciója); Tarczay, 61.

Kiegészítés: Ma Szent Gellért földi maradványait az új szembemiséző főoltárban őrzik. Az oltárt egy középkori szarkofágból készítették. Hátsó oldalán felirat olvasható: „Corpus S. Gerardi Sagredi”, s látható benne a Szent viasz szobra, mely csontjait őrzi. (É. M. A)

**Festmény Szent Gellért ábrázolásával.* – A déli hajóban található a *Vergine del Carmelo* c. nagy méretű vászonkép, mely egykor a lebontott Carmelo templom oltárképe volt, Batolomeo Scaligero alkotása (1673). Az előtérben egy püspöki ruhába öltözött alak, valószínűleg Szent Gellért. (É. M. A)

**Magyar emléktábla.* – 1996-ban Szent Gellért vértanúságának 950. évfordulóján állította a Budapest V. kerületi önkormányzat, ahol a Belvárosi Boldogságos Szűz Mária plébániatemplom található, ahol a hagyomány szerint Szent Gellértet vértanúhalála után eltemették. Az emléktábla felső részén egy dombormű látható, amely azt ábrázolja, mikor a Szent, miközben letaszítják a hegyről, bal kezével egy keresztet emel a magasba. Felül Magyarország, alul pedig Budapest V. kerületének címere látható. A tábla felirata a következő:

„Szent Gellért püspök emlékére állította Budapest V. kerületi Önkormányzata, 1996”.

A tábla alján egy másik, kétnyelvű felirat olvasható:

„Boldog és szerencsés, aki az igazságot tiszteli. Sz. Gellért. – È beato e fortunato colui il quale rispetta la giustizia. S. Gerardo”.

A. Niero, *Basilica dei Santi Maria e Donato in Murano. Storia e arte*, Padova, Ed. G. Deganello, 1990, 57, 61; *Szent Gellért, Velence és Magyarország – San Gerardo Fra Venezia e Ungheria*, szerk. Érszegi Márk Aurél, Velence, 2002; Csorba, 14–15 (ill.). (É. M. A.)

**Centro parrocchiale „San Gerardo”* /Szent Gellért plébániaközpont/, Isola di Murano.

A bazilikától nem messze, a *Canale S. Donato* mellett található a Szent-ről elnevezett plébániaközpont. (É. M. A.)

Chiesa della SS. Trinità [már nem létezik].

Szent Gelléltre vonatkozó felirat. – Cicogna szerint „a Sagredo kápolnától balra volt a következő felirat:

S. GERARDI SAGREDI PATRIT. VENE. CANA
DIENS. EPISCOPI ET HVNGARORVM PROTHOMARTIRIS
AB ILL. D. ANTONIO GRIMANO TORCELLAN. EPISCOPO
IOANNI SAGREDO EIVSQUE SVCCESORIBVS DONO DATA
HIC TAMEN AB IPSIS ET COLLOCANA ET CVSTODIENDA
INSIGNIS RELIQVIA A. D. MDCVI.
VIII. KAL. OCTOB.

– amely megemlékezik arról, hogy Antonio Grimani torcellói püspök egy ereklyét adományozott Giovanni Sagredónak és utódainak, amelyet 1606-ban az említett kápolnában helyeztek el”. Miután a templomot 1810-ben bezárták, a ereklyét, amely „egy combsontból” állt, Zuanne Sagredo a *Chiesa di S. Francesco della Vignaba* vitette.

Corner, 34 (csak a relikviáról beszél); Cicogna, V, 177–88, 4. sz.

Szent Gellértet ábrázoló festmény. – „Gerolamo Santa Croce festette a Sagredo család kápolnájának a képét, amin az ugyanebből a Sagredo családból származó Szent Gellért velencei patriciust ábrázolta, aki magyarországi püspök volt és vértanú, s akit azon ország apostolának neveztek szent cselekedetei miatt, s 1047-ben szenvedett vértanúhalált”.

XVI. századi alkotás.

Venetia città illustrissima, descritta da Francesco Sansovino, con aggiunta di Giustiniano Martinioni (Venezia 1663), 38.

Chiesa di S. Stefano [Protomartire, sestiere di S. Marco, Campo di S. Stefano].

Márvány intarzia Magyarország jelképeivel. – A főoltár egyik oszlopának a lábánál egy címer látható, nyilvánvalóan az oltár megbízójának címere, akinek a neve a mellvéd alján olvasható: „M. F. Ioannes Ferrus Venetus P. MDCLVI”. Arról a címerről van szó, amelyet 1656-ban I. Lipót császár, Magyarország királya adományozott a pordenonei Ferro családnak, s amelyet 1662-ben a Velencei Köztársaság is elismert. A bal oldali rész négy mezőjébe foglalt emblémákat a Habsburg-ház örökös országa-inak, Magyarországnak, Csehországnak és Morvaországnak három címeréből vették. Magyarország nyolc sávja helyett azonban csak hat van, s ezen kívül a magyar

kettős kereszt, amelyet Crollanza tévesen lotharingiainak tart, nem három, hanem csak egy egyszerű halomra támaszkodik

Az oltárt 1556-ban Giovanni Ferro megbízásából Alvise Panizza készítette.

G. B. di Crollanza, *Dizionario storico-blasonico delle famiglie nobili e notabili italiane estinte e fiorenti*, I (Pisa 1886), 404, a Ferro család címerének leírását adja, ami pontosan megfelel a szoban forgó műnek: „Boglárhely: ezüst színű, fekete kétfejű sas széttagolva, s mindkét fején arany koronával. Az egész mezőn I. negyed: a) ezüst és vörös sáv; b) vörös, lotharingiai (sic!) ezüst kereszttel egy zöld dombon; c) vörös, arany koronás ezüst oroszlánnal; d) négy mezőre osztva ezüst és arany. II: vörös, arany keréssel egy zöld fán és egy zöld harkállyal, mely jobbra a fatörzsön kapaszkodik” – Lorenzetti, 474, beszél az oltárról, azonban a címer említése nélkül, amire Vargha Sándor úr hívta fel a figyelmemet.

316

Mozaik Magyarország jelvényeivel. – Lazzaro Ferro (†1692) jogtudós emlékműve alatt, a sekrestye bejárata melletti falon van a címere mozaikból kirakva, amely Magyarország jelképeit tartalmazza, az előző műhöz hasonló formában, amitől csak abban különbözik, hogy hiányzik belőle a középen lévő pajzsderék a kétfejű sassal.

1692-ben készült alkotás.

Silvio Mannucci, *Nobiliario e Blasonario del Regno d'Italia*, II (Roma s. a.), 226, A Ferro család címerének leírását adja, ami teljesen ugyanaz, mint a Lazzaro családé: „Mező: balra négy mezőre osztott; az elsőben ezüst és vörös sáv; a másodikban vörös, zöld dombon álló ezüst kettős kereszttel; a harmadikban vörös, arany koronás ezüst oroszlánnal; a negyedikben négy mezőre osztva ezüst és vörös. Jobbra vörös, tölgyfával, fölötte egy nyolc sugaras arany kerék, egy fekete madárral, ami jobbra a tölgyfa törzsére kapaszkodik.” – Lorenzetti, 474, a síremlékről beszél, a címer említése nélkül, aminek a létezésére Vargha Sándor úr hívta fel a figyelmemet.

Kiegészítés:

Gli Agostiniani a Venezia e la chiesa di S. Stefano, Atti della Giornata di studio nel V Centenario della dedicazione della chiesa di Santo Stefano (Venezia, 10 novembre 1995), Istituto veneto di scienze, lettere ed arti, Venezia, 1997. (K. Zs.)

Biblioteca Marciana [sestiere di S. Marco].

A Marcianának nevezett *Biblioteca di San Marco* sok magyar vonatkozású művet őriz, köztük korvinákat is. A könyvtárban őrzött négy Corvin kódex ismertetését – mint általában Banfi korvinákra vonatkozó leírásait – a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk

Vö. Csapodi – Gárdonyi a bevezető bibliográfiában említett műveit, valamint Csapodi Cs. – Gárdonyi K., *Rapporti fra la Biblioteca di Mattia Corvino e Venezia*, in *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*, a cura di V. Branca, Firenze, Olschki, 1973, 215–225; G. E. Ferrari, *Esordio ad un contributo marciano sui manoscritti veneti d'interesse ungherese*, in *Rapporti veneto-ungheresi all'epoca del Rinascimento*, a cura di T. Klaniczay – P. Sárközy, Bp., Akadémiai, 1975, 405–421. (Szerk.)

Ca' d'Oro [sestiere di Cannaregio].

Mátyás király érme. – Teljesen azonos a bolognai *Museo Civico*-ban őrzött első éremmel.

Balogh, in „Mátyás Emlékkönyv”, I, 478. 11. jegyzet (bibliográfiával).

A Zsigmond magyar király által alapított Sárkányrend jelvénye. – „Csat avagy függő – ahogy Jacopo Poggio mondja –, melyet a nyakban hordtak, mely egy kígyó (értsd sárkány!) volt, amely a szájában tartotta a farkát”; a sárkány fölött „egy kereszt, amelyre ez volt írva: Óh Isten, mily irgalmas, igaz és kegyes vagy!”. Pontosan ezt a jelvényt láthatjuk Marino Contarini velencei dózsának a *Ca' d'Oro*-ban található márvány mellszobrán, akit Zsigmond felvett a Sárkányrendbe.

Genthon, in „Gerevich emlékkönyv”, 245.

Kiegészítés: Mátyás király érmének jelenleg a *Ca' d'Oro*-ban nincs nyoma. Mivel azonban a *Ca' d'Oro* Franchetti-gyűjteményében rendkívül sok műtárgy van (szobrok, kárpitok, festmények, bronz- és kerámiatárgyak, stb.), melyek nem mind láthatók a *Ca' d'Oro* termeiben, hanem különböző helyeken őrzik őket, nem kizárt, hogy az érem megvan, noha nem sikerült róla említést találnunk.

Azt viszont bizonyosan tudjuk, hogy Marino Contarini mellszobra („XV. századi velencei művészet terméke. Marino Contarininak mondott nemesember szobra – 16. doboz –, a *Ca' d'Oro* Franchetti-féle restaurálása során találták meg”), melyen a Sárkányrend jelvénye látható, jelenleg ugyan nincs kiállítva, de megtalálható a *Ca' d'Oro* raktárában, s az igazgatóság engedélyével megtekinthető.

Sandra Meschini Marconi, *Galleria G. Franchetti alla Ca' d'Oro di Venezia*, Roma, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato, 1992. (A. R.)

317

Campiello della Regina d'Ungheria [A Magyar Királyné tere, sestiere di San Marco].

Tommasina Morosiniról, III. *András magyar király anyjáról elnevezett terecske.* – Tommasina Morosini (1249–1296), II. András király fiának, Istvánnak a felesége, az utolsó Árpád-házi király anyja használta a „Magyarország királynéja” címet, ami ennek a S. Marco városrészben található kis térnek a nevében is fennmaradt.

Vargha Sándor úr szíves közlése.

Kiegészítés:

**Casa di Tommasina Morosini*, sestiere di San Marco.

Tommasina Morosininek a háza ma is áll, a róla elnevezett kis tér közelében található. Az egykori Morosini-ház háta mögötti rakpart is „Morosini királyné” nevét viseli: *Fondamenta Morosini de la Regina*.

Magda Jászay, *Ricordi ungheresi d'una regina d'Ungheria a Venezia*, „Annuario. Studi italo-ungheresi”, Roma–Szeged, 2004, 99–104.; Csorba, 46–47 (ill.). (A. R.)

Campo Santo [Temető, Isola di San Michele].

Barátosi Mircse János síremléke. – A neves tudós 1883. január 21-én halt meg Velencében. Egyszerű síremlékét honfitársai adományai segítségével állították, s a következő sírfeliratot írták rá:

Barátosi Mircse Jánosnak,
A fáradhatatlan történetbúvárnak,
Ferenc József és a Vaskorona-rend lovagjának
Emelték magyarországi barátai.

318

Vö. „Magyar Könyvszemle” 1883, 144–47.

Kiegészítés: A temető irodájában és az *Archivio Storico di Venezia*ban folytatott kutatások alapján megállapítottuk, hogy „Mircse de Baratos Giovanni” 1883. I. 1-én elhunyt, és „S. Michele temetőjében temették el, a sírhely használatának 10 évi jogával”, melynek leteltével földi maradványait a városi csontkamrába szállították, mely abban az időben a S. Ariano szigetén (Burano és Torcello között) volt. Sírköve nincs meg, már abban az időben sem volt meg, mikor Banfi katalógusát írta.

Az *Archivio Storico di Venezia*ban azonban megtekinthető a síremlék tervrajza és a rá vésett magyar és olasz nyelvű szöveg, mely eltér a Banfi által közöltektől:

Barátosi Mircse Jánosnak
a fáradhatatlan történetbúvárnak
emelték magyarországi barátai
1883

Isten nyugtassa!

Pace all'anima di
Giovanni Cav. Mircse de Barátos
infaticabile storico
gli amici d'Ungheria
posero
n. 1834
m. 1883

(A. R.)

Casa in Campo S. Cassiano [sestiere di S. Polo].

Buda bevételére vonatkozó felirat. – A *Ponte dei Morti* /Halottak hídja/ mellett jobbra egy kő kapufélfára van felírva a következő:

1686

A DI. 18 ZVGNO – BVDA – FV. ASSEDIATA – ET. A DI. 2 SET –
TEMBRE. FV – PRESA

1686.

Vargha Sándor úr szíves közlése.

Kiegészítés: A felirat alig látható és nehéz megtalálni, de még létezik. A *Ponte dei Morti* lábánál egy kapu bal oldalán van kőbe vésve. (A. R.)

319

Museo [Civico] Correr [piazz San Marco].

Tommasina Morosini, Magyarország királynéját ábrázoló festmény. – A harmadik Morosini-szobában található vászonra festett olajkép, Morosini félalakos ábrázolásban, királynénak öltözve, fején koronával és a jobbójában a jogarral van lefestve; felirata is van:

THOMASINA. MAURO – CENA. HVNGARIAE – REGINA. STEPHANI.
IV. – REGIS. VXOR. ANDREAE – REGIS. MATER. MCCLXXXVII.

XVII. századi alkotás.

Tencajoli, „Corvina”, XIX-XX, 71 (reprodukciónal).

Palazzo Ducale [Dózse palota].

A magyar típus allegorikus ábrázolása. – A földszinti árkádsor harminchat oszlopfője között, amelyeken allegorikus ábrázolások vannak, a 23. oszlopfőn (a piazzettára néző homlokzaton) nyolc fej látható, amelyek a latinokat, törököket, magyarokat, görögöket, gótokat, egyiptomiakat és perzsákat kívánják ábrázolni. Az „Ongaro” névvel megjelölt fej jellegzetessége egy kúp alakú sapka, bajusz és szakáll.

1731-ben Bartolomeo Scalfarotto által faragott másolat az eredetiről, amit 1425-ben valószínűleg Andrea da Milano készített, s amit a palota egyik raktárában őriznek erősen megrongálódott állapotban

Oscar Mothes, *Geschichte der Baukunst und Bildhauerei Venedigs*, I. 274; Tóth Béla, *Mendmondák*, 2. kiad. (Budapest 1901), 290; Lorenzetti, 233.

Kiegészítés:

Csorba, 8–9 (ill.).

Zára bevételére vonatkozó festmények. – A Nagytanács termének móló felőli falán, az első és a második ablak között látható a Vicentinónak mondott Andrea di Michieli (1542–1617) képe, amely azt ábrázolja, amint a velencei sereg Zárát ostromolja. A második ablak fölött Domenico Tintoretto (1560–1634) képe azt ábrázolja, mikor a város megadja magát a velenceieknek.

Azok az ábrázolások, amik ezt a falat díszítik, az Enrico Dandolo dózse vezette IV. kereszties hadjáratra vonatkoznak, aki 1202-ben elvette a magyaroktól Zára városát.

Lorenzetti, 265.

Zára bevételét ábrázoló festmény. – A *Sala dello Scrutini*óban /Szavazás termében/ a palota udvara felé eső oldalon van Iacopo Tintoretto (1518–94) képe, amely 1346-ban a Zára meghódításáért vívott csatában Marco Giustiniani által vezetett velencei sereg győzelmét ünnepli a magyarok felett.

— 320 Sansovino-Martinioni, *Venetia città nobilissima*, 348; Szilágyi, III, a 176–7. oldalak közötti tábla; Lorenzetti, 270.

Cattaro bevételét ábrázoló festmény. – Ugyanott, az első ablak fölött van Andrea Vicentino képe, amely azt ábrázolja, amint Vettor Pisani 1378-ban beveszi a magyarok által védett Cattarót.

Lorenzetti, 270.

Freskó Magyarország térképével. – A *Sala dello Scud*óban /Cimerpajzsok Termében/ a négy nagy térkép közül az egyik Itáliát és Kelet-Európát ábrázolja, Magyarországot is beleértve, allegóriák, lakosok, viselet, stb. kedves megjelenítéseivel. A térképeket eredetileg Giovanni Batt. Ramusio készítette 1540-ben, majd a XVIII. században Francesco Grisellini újra megrajzolta, Giustino Menescardi pedig kifestette őket.

Lorenzetti, 271.

Palazzo Gritti [sestiere di Cannaregio].

Alvise Gritti, Magyarország kormányzóját ábrázoló festmény. – A Gritti család legkiemelkedőbb személyiségeinek arcképei között, amelyeket a *Traghetto di S. Marcuola*nál lévő palotában őriznek, található Alvise (1480–1534) arcképe, akit Szulejmán szultán 1530-ban Magyarország kormányzójává és Máramaros főispánjává nevezett ki. Olajkép vászonra festve, életnagyságban, „török módra selyembe és aranyba öltözve, fején sapka”.

XVII. századi alkotás.

Nagy Iván, Gritti Lajost illető eredeti emlékiratok, „Magyar Történelmi Tár”, III (Pest 1857), 4.

Kiegészítés: A palota a sestiere di Cannaregio 1759. sz. alatt található, a *San Marcuola* vízbuszmegálló közelében. (A. R.)

**Chiesa dei SS. Giobbe e Bernardino*, sestiere di Cannaregio.

Kapisztrán Szent Jánost ábrázoló oltárkép. – A Foscari avagy Szent Antal kápolnában egy Tiepolo-kép található. Kapisztrán Szent Jánost ábrázolja,

aki „keresztes hadjáratot prédikál, hogy megszabadítsák a Balkánt a szaracénok uralmától.”.

P. F. Finotto, *La chiesa dei Santi Giobbe e Bernardino in Venezia*, Venezia, 1993. (É. M. A.)

**Chiesa di San Pietro di Castello*, Isola di San Pietro.

Michele di Pannonia (Michele Ongaro) márvány domborművei és szobra. – A *Cappella Vendramin*ban található. (MEVE)

321

**Chiesa di San Rocco*, sestiere di S. Polo, Campo S. Rocco, Frari.

Szent Gellért szobra. – A Szent márvány szobra, kezében a vértanúság pálmaágával a B. Maccaruzzi által 1765 és 1771 között épített homlokzaton lent bal oldalon található „S. Gerardus Sagredus” felirattal.

Tombor, 232. (É. M. A.)

**Padiglione d'Ungheria* /A Biennale magyar pavilonja/, Giardini di Castello.

1909-ben építették a *Giardini di Castellóban* /Kastélyparkban/ magyar szecessziós stílusban Maróti Géza és Györgyi Dénes tervei alapján, díszítésében híres művészek, Körösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor és Róth Miksa vettek részt. A pavilont 1957–1958-ban „modernizálták”, majd 1999-ben eredeti állapotának megfelelően restaurálták, és megnyitották a nagyközönség előtt.

Sümei Gy., *Il Padiglione d'Ungheria a Venezia*, Budapest, 1999; Csorba, 208–209 (ill.). (É. M. A.)

**Fondaco dei Turchi* /Török-ház/, sestiere di S. Croce, Canal Grande.

A Nagytanács rezidenciája, melyet előkelő vendégeinek tartott fenn. Itt volt a szállása Velencében V. László királynak is 1452-ben, valamint Aragoniai Beatrixnak, mikor 1476-ban Budára ment férjéhez, Mátyáshoz. (MEVE)

**Hungaria Palace Hotel*, Lido di Venezia, Gran Viale S. M. Elisabetta.

Piamone és Spandri tervei alapján Ludovico Fabrizio építette 1905 és 1906 között. A homlokzat majolikáit a bassanói L. Fabris készítette 1914-ben. A város egyik lelegezánsabb szállodája volt, melyet az Osztrák-Magyar Monarchiából érkező vendégek látogattak. Itt szállt meg Ady Endre is 1906-ban. 1920-ban eladták, s a nevét „Ausonia”-ra változtatták. 2000-ben teljesen újjáépítették, külsejét helyreállították, s visszakapta eredeti nevét is. A restaurálási munkák során magyar vonatkozású freskók is

előkerültek. A szálloda homlokzatán egy női figura látható, *Magyarország allegóriája*, valamint a *Szent Korona*. A konferenciaterem oszlopfőit magyar címerek díszítik. (A. R. – É. M. A.)

**Museo Storico Navale* /Hajótörténeti Múzeum/, sestiere di Castello, Arsenale.

A Hajótörténeti Múzeum előtt láthatók az Osztrák-Magyar Monarchia Horthy Miklós tengernagy által vezetett Haditengerészeti Flottája *Viribus Unitis és Tegethoff* nevű cirkálóinak hatalmas horgonyai. A cirkálókat az 1918. október 30-i fegyverletételt követően át kellett volna adni az újonnan alakult jugoszláv államnak, de az átadás előtt az egyiket egy olasz támadó egység elsüllyesztette, a másik pedig a Királyi Olasz Tengerészet hadiflottájába került. (MEVE)

**Palazzo delle Poste*, sestiere di S. Marco, Calle Larga de L'Ascension.

Winkler Lajos hadnagy emléktáblája. – Az európai forradalmi hullám hatására 1848. március 18-án a velencei Szent Márk téren – a *Procuratie Nuove* előtt, ahol akkoriban az osztrák tartományi kormányzóság székelte – a császári uralom ellen tüntető tömeg összecsapott a felsorakozott katonasággal. Már sebesülés is történt, amikor a Kinsky-ezred hadnagya, Winkler Lajos megtiltotta a további tüzelést. Gesztusa közrejátszott abban, hogy a császári parancsnokság végül engedett a forradalmi követeléseknek, és kivonta csapatait a városból. A magyar hadnagy azonban Velencében maradt és mintegy ötven katonájával részt vett a „tenger királynője” egy évig tartó védelmében. Winkler később Londonban élt, majd 1859-ben a magyar légió tisztje lett, 1860-ban pedig alezredesként szolgált Garibaldi dél-itáliai hadseregében. Ekkor azonban már súlyos tüdőbeteg volt, és két évre rá, 1861-ben meghalt. Emléktábláját – amely megemlékezik a velencei magyar légió helytállásáról is – 2002. november 22-én avatták fel a posta épületének homlokzatán, ahol a Risorgimento velencei eseményeire emlékező többi dombormű is található. A márvány emléktáblán Csík-szentmihályi Róbert szobrászművész bronz Winkler-portréja látható, mely alatt a következő két nyelvű felirat olvasható:

IN MEMORIA
DEL TENENTE COLONELLO GARIBALDINO
LAJOS WINKLER

(1810–1861)

E DELLA LEGIONE UNGHERESE
CHE COMBATTÉ NEL 1849/1849
PER LA LIBERTÀ DI VENEZIA

WINKLER LAJOS
(1810–1861)
GARIBALDISTA ALEZREDES
ÉS AZ 1848/1849-BEN VELENCE SZABADSÁGÁÉRT HARCOLÓ
MAGYAR LÉGIÓ
EMLÉKÉRE
2002

CONSOLATO GENERALE ONORARIO DI UNGHERIA
IN VENEZIA
COMUNE DI VENEZIA
MINISTERO DEL PATRIMONIO CULTURALE DI UNGHERIA
Jászay, *Verence és Magyarország*, 350–368; Csorba, 126–127 (ill.). (A. R.)

323

**Palazzo Priuli all'Osmanin*, sestiere di Castello, Rio dell'Osmanin.
A magyar követek székhelye Velencében a XIV. és XV. században.
(MEVE)

Verona

Chiesa di S. Anastasia [corso S. Anastasia].

Árpád-házi Szent Erzsébet tárgyai. – A *Cappella di S. Vincenzo Ferreri*ben őriznek néhány tárgyat, amelyek Szent Erzsébethez tartoztak. Két tárgyról van szó: egy könyvről és egy övről.

Az öv elég hosszú, hogy a derékon megszorítva, elől lelógjon, ahogy a középkorban volt szokás.

A könyv öt viasztáblából áll, amelyek közül az első és az utolsó borítóként szolgál, s csak az egyik oldalon van rajtuk viaszréteg. A táblákat zsinórok kötik össze, amelyek minden táblát hat lyukon át fűznek össze a belső szélüknél, oly módon, hogy a táblákat ki lehessen nyitni és úgy lehessen használni, mint egy könyvet. Úgy tűnik, hogy csak késői korban borították a könyv gerincét azzal a bőrdarabbal, ami jelenleg rajta van. Egy íróvesszővel a könyvnek csak néhány lapjára írtak; a betűk különbözőek, teljesen eltérőek és más-más korból valók. Egy vékony és hegyes írással van írva két mondat a 3. és a 7. táblán; a második mondat így szól:

„Elisabett
meine Hofnung zu Gott.”

Az értékes tárgyakat Agostino Giusti helyezte el itt 1600-ban.

Carlo Cipolla, *Ricerche storiche intorno alla chiesa di Santa Anastasia in Verona*, „L'Arte”, XVIII (Roma 1915), 171.

Chiesa di S. Luca [piazza S. Luca].

Budaméri Újházy Pál Sándornak, II. Ferenc császár és magyar király őrnagyának sírja. – A sírfelirat elmondja, hogy II. Ferencnek ez a magyar tisztje 32 éves korában hősi halált halt a császáriaknak a franciák ellen vívott catájában az azzanói csatatéren Verona mellett 1799. április 9-én, s hogy holttestét ebben a templomban temettette el barátja, Gaetano Valsechi, aki a sírkövet is állíttatta.

Ugyanennek a sírkőnek egy másolata látható Magyarországon a budaméri temetőben a családi kápolnában, amelyet a tiszt hozzátartozói készíttettek 1800-ban.

324 — Görgy Aladár, Magyar hős sírja egy veronai templomban, „Forum”, II (1941), 202–4, ahol magyar fordításban olvasható a Valsechi által írt sírfelirat:

„Itt nyugszik a magyar származású Budaméri Újházy Pál Sándor, II. Ferenc ő felsége hadseregének egyik lovagias főtisztje, a vezérkar egyik leghűségesebb tagja, ki a veronai háborúban az azzanumi síkon szétszórt franciák heves üldözése közben elesett. Oh, boldogtalan, ki már egyszer a sír küszöbén állt s akitől az élet éppen most pártolt el, midőn kivívott győzelmed után a dicsőség legmagasabb fokát érted volna el! Elesett 1799 április 9-én. Élt harminckét évet, magának keveset – a dicsőségnek sokat. Valsechi Kajetán, aki már egyszer a haláltól megmentette, midőn őt sebesülten a seregtől elvitte, most felkutatta megölt barátját a csatatér halottai között és idehozva, eltemettette. Oh, mily szomorú hivatás!”

Chiesa di S. Bernardino [vicolo lungo S. Bernardino].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – A Szent Ferenc kápolnában, amely számára Cavazzola a Madonnát és hét szentet ábrázoló oltárképet festette, a szentek között látható a „Szent Ferenc harmadrendjéből való Szent Erzsébet”, mely oltárkép jelenleg a *Museo d'Arte Medioevale e Modernában* van kiállítva, s van róla egy jó másolat, amelyet Antonio Recchia festett 1863-ban.

Giuseppe Trecca, *Catalogo della Pinacoteca Comunale di Verona* (Bergamo 1912), 40.

Biblioteca Capitolare /Káptalani könyvtár/.

A könyvtárban őrzött Corvin kódex ismertetését – mint általában Banfi korvinákra vonatkozó leírásait – a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk.

Vö. Csapodi – Gárdonyi. (Szerk.)

Monte di Pietà /Zálogház/.

Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló freskó. – Domenico Moronéről (1442–1503) beszélvén, aki ennek az intézménynek a kápolnáját festette, Vasari azt mondja, hogy „az oszlopokon, belül és kívül különböző szentek figuráit festette meg, többek között a Szent Ferenc harmadrendjéből való Szent Erzsébetét, amik nagyon szép figurák mind a rajzukat, mind bájukat, mind színezésüket tekintve”.

Vasari, ed. Milanese, V, 309; Montalembert, 403; Schmoll, 110.

Museo d'Arte Medioevale e Moderna [*Museo di Castelvecchio*, via Castelvecchio 2].

Festmény Árpád-házi Szent Erzsébettel. – Vasari szerint „a Madonnát ábrázolja egy felhőn Szent Ferencsel”, s ezen kívül „hat, az életnagyságúnál nagyobb alakot”; ezek között mindenekelőtt a Szent Ferenc harmadrendjéből való Szent Erzsébetet, amely nagyon szép figura, mosolygó és bájos arccal, rózsákkal teli köténnyel; és úgy tűnik, hogy örül, látván, hogy Isten csodája folytán a kenyér, amit ő maga, a nagy úrnő vitt a szegényeknek, rózsákká változott, annak jeleként, hogy az úrnak kedvére volt az ő alázatos adománya, amit a saját kezével adott a szegényeknek; az alakjában a Sacchi család egy nemes hölgyének, egy özvegynek a képmása van”.

A táblaképet a Cavazzolának mondott Paolo Moranda festette 1512-ben a Szent Bernardin templom Szent Ferenc kápolnája számára, onnan került a múzeumba.

Vasari, ed. Milanesi, V, 316; Montalembert, 403; Crowe – Cavalcaselle, *Geschichte der italienischen Malerei* (Leipzig 1874), 537; Thieme-Becker, VI, 230. Schmoll (109–10) és Künstle (II, 206), a korábbi szerzőknél található eltérő helymegjelölés miatt tévedésbe esvén, azt hiszik, hogy Cavazzolának két különböző művéről van szó.

325

**Chiesa Sant'Eufemia*, via S. Eufemia.

A Dal Verme család síremléke. – Megemlíti rajta a veronai Oliviero Spolverini Dal Verme kapitányt, aki Buda falai alatt halt meg 1684. július 30-án:

MARCHIONI
OLIVIERIO SPOLVERINI DE VERME CAP(ITANEO)
CAES(AREO)
A(NNO) MDCLXXXIV D(IE) XXX IVL (II)
SUB BUDA GLOBO TORMENTI TURCICI
CONFOSSO.

Alatta a fiatal kapitány életéről és haláláról szóló sírfelirat olvasható, mely a barokk epigráfiának egy kis remeke:

EXIGVVS PVLVIS PAVCAS MIHI METIOR HORAS.
HAVD POTIS E FLUXO PVLVERE SCIRE DIEM.
VERME SATVS, VERMES GIGNO DE PVLVERE VERMIS:
MORTALIS PHOENIX SIC SVA IVRA SUBIT,
QVEM BARCHAN OLEA, QUEM BUDA CRVENTA CVPRESSV,
STRIGONIVM MYRTO, GRAMINE VIENNA COLIT.
PNNONIAE CORPUS, TIBI COR, VERONA, RELINQVO;
CHRISTI ANIMA, EFFVSVS CAESARIS ESTO CRVOR.
ABSTINEAS LVCTV! VERMIS MALE FLETVR OBISSE,
VICTIMA CVM FVERIT CAESARIS ATQ(VE) DEI.
AET(ATIS) XXV AN(NORVM)

G. P. Marchi, *Il banchetto e la morte*, in *Codici del gusto*, a cura di M. G. Profeti, Milano, Franco Angeli, 1992, 231–242. (Pál József közlése)

**Vicolo della Regina d'Ungheria* / A Magyar Királyné utcája/.

A *via Cappelló*ból nyílik, valószínűleg Tommasina Morosiniról, III. András magyar király anyjáról nevezték el.

Magda Jászay, *Ricordi ungheresi d'una regina d'Ungheria a Venezia*, „Annuario. Studi italo-ungheresi”, Roma-Szeged, 2004, 99–104. (É. M. A.)

**Forte Procolo. Cimitero Militare Austro-Ungarico* /Procolo Erőd.

Osztrák–Magyar Katonai Temető/.

326

A temető magyar halottairól megemlékező márványtábla. – A Garda-tótól a Piave folyóig terjedő vidéket, a velencei köztársaság egykori szárazföldi területeit 1796–1866 között birtokolta a Hasburg-dinasztia. Ennek nyugati végén, a lombard területtel érintkezve állt a nevezetes várnégyszög – Verona, Peschiera, Mantova, Legnago –, amelyben a birodalom legerősebb katonai koncentrációja állt készen az olasz forradalmi mozgalmak leverésére. Veronában székelte az *Oberkommando*, az itáliai császári hadsereg főparancsnoksága. A bécsi haditanács számos magyar katonai alakulatot is állomásoztatott az olaszországi erődítésekben és kaszárnyákban. Halottaik közül sokan a veronai Osztrák–Magyar Katonai Temetőben találtak örök nyugalomra. De a közeli custozzai csatáról (1866), továbbá az I. világháború idején is hoztak ide halottakat. Ráday Mihály kezdeményezésére a Kőfaragó és Műkőkészítő Vállalkozók Országos Ipartestülete magyar, olasz és német nyelvű feliratot faragtatott egy szép fekete márványlapra az itt nyugvó magyarok emlékére. A magyar címerrel díszített tábla szövege a következő:

„Nem hallom többé őseim nyelvét
És már nem szorítom meg újra bajtársaim kezét.
Anyám már nem mosolyog rám
És nem harcolok többé érted, hazám.”
(Mednyánszky Cézár)

ÓRIZZE E KŐ A HAZÁJUKTÓL TÁVOL NYUGVÓ
MAGYAR KATONÁK EMLÉKÉT

*

BEWAHRE DIESER STEIN DAS ANDENKEN
DER FERN IHRER HEIMAT RUHENDEN
UNGARISCHEN SOLDATEN

*

CONSERVI QUESTA LAPIDE LA MEMORIA
DEI SOLDATI MAGIARI CHE RIPOSANO
LONTANO DALLA PATRIA
KŐFARAGÓ ÉS MŰKŐKÉSZÍTŐ VÁLLALKOZÓK ORSZÁGOS
IPARTESTÜLETE 2002. OKTÓBER

V. Jacobacci, *La piazzaforte di Verona sotto la dominazione austriaca 1814–1866*, Verona, 1981, 181–182; Csorba, 154–155 (ill.). (Cs. L.)

**Forte Benedek* /Benedek Erőd/, *Bolega*.

Az Adige völgyében álló erődítmény 1861-ben épült és az észak-olaszországi, illetve magyarországi harcokban a császári hadsereg parancsnokaként szolgáló Benedek Lajos (1804–1881) osztrák-magyar tábornok nevét viselte, ami még ma is jól olvasható a főkapu fölötti táblán. 1866 után az erődítmény nevét *Bolegára* változtatták. Ugyancsak Verona környékén található egy másik magyar vonatkozású, XIX. századi erőd, amelyet eredetileg a 38-as kecskeméti közös gyalogezred parancsnokáról, báró Mollináry Antalról (1820–1904) neveztek el, majd 1866 után *Forte Monténak* hívták. Ez utóbbin azonban ma semmi nem utal a magyar vonatkozásra.

Giuseppe Rama (a cura di), *Gli era 'na 'alta Verona*, Libreria di Demetra, 1996. (É. M. A.)

Vicenza

Cimitero degli accattolici [Protestáns temető, viale F.lli Bandiera].

Magyar sírok. – Az egykori régi katonai temetőben két magyar van eltemetve, sírköveiket a temető falában helyezték el:

Csanády Károly – egy nemes tiszt gyermeke, aki 1854. szeptember 17-én négy éves korában halt meg a sírfelirat szerint:

„Dem Andenken – unseres lieben – Kindes – Carl von Csanády. – Geb. Dem 5.ten May 1850. – Gest. Dem 17.ten Sept, 1854”.

Ortutay Mihály, a 39-es Don Miguel ezred törzsőrmestere, aki 1864. november 27-én halt meg a sírfelirat szerint:

„Dem – am 27 November 1864 gestorbenen Grenadier – Feldwebel – Michael Ortutay – des Regiments Don Miguel n. 39. – Von seinen Kameraden.”

Sebastiano Rumor, *Musaeum lapidarium Vicentinum. Appendice all'opera del P. Giantomaso Faccioli* (Vicenza 1887), 279, 4. sz. (Csanády); 284, 25. sz. (Ortutay).

*Viggiù

Chiesa di Santo Stefano Protomartire.

Zsigmond német-római császár és magyar király által a konstanzi zsinat összehívására kiadott ediktum emléktáblája. – A templom a XIII. században épült a Buzzi család templomaként, csak a XV. század második felétől plébánia-

templom. Mai formáját a XVI. században nyerte el. Bejárati árkádja alatt egy tábla emlékezik meg arról, hogy 1413. október 30-án Luxemburgi Zsigmond, aki magát császárrá koronáztatni jött Itáliába, ebből a templomból datálta azt a levelet, mellyel kihirdette, hogy Konstanzt választja az Egyetemes Zsinat székhelyéül, amit azért hívott össze, hogy véget vessen az egyházszakadásnak, annak a zavaros helyzetnek, hogy egyidejűleg három pápa, XII. Gergely, XXIII. János és XIII. Benedek ült Szent Péter trónján. Az emléktáblán a következő olvasható:

DA QVESTO VETVSTO TEMPIO
 OVE
 AFFRATELLATI DALLA FEDE
 S'INGINOCCHIARONO
 AVGVSTI PERSONAGGI E POPOLANI
 L'IMPERATORE SIGISMONDO
 EMANAVA IL 30 OTTOBRE 1413
 L'EDITTO
 PER LA CONVOCAZIONE
 DEL CONCILIO VNIVERSALE
 DI COSTANZA

—
 1943 XXI

/EBBÓL AZ ÓSI TEMPLOMBÓL
 AHOL
 HITBEN TESTVÉREKKÉNT
 TÉRDEPELTEK
 FENSÉGES SZEMÉLYEK ÉS PÓROK
 ZSIGMOND CSÁSZÁR
 1413 OKTÓBER 30-ÁN KIADTA
 AZ EDIKTUMOT
 A KONSTANZI
 EGYETEMES ZSINAT
 ÖSSZEHÍVÁSÁRA/

F. Caravatti, *La Chiesa Parrocchiale di S. Stefano di Viggù e l'Editto dell'Imperatore Sigismondo per la proclamazione del Concilio Universale di Costanza*, [Varese, 1942]; G. D. Oltrona Visconti, *L'Imperatore Sigismondo nel Seprio avanti il Concilio di Costanza*, „Rassegna Gallaratese di Storia e d'Arte” a. XXIX, n. 112, Gallarate, 1970, 187–206; G. Cassani – R. Cassani – P. Frigerio – B. Galli, *La chiesa di Santo Stefano (sec. XIII-XVI)*, Viggù, 1992, 9–14. (K. Zs.)

ViterboBasilica di San Francesco alla Rocca.*

Árpád-házi Szent Erzsébet fejerekléje és a róla megemlékező márványtábla. – A bazilika jobboldali kereszthajójában, a középkori köelemekből összeállított oltárban egy üvegkalitka áll, amelyben koponyamaradványok láthatók. Azonosításuk Ernesto Piacentini ferences minorita tanár kutatásaira támaszkodik, aki a Vatikáni Titkos Levéltárban talált egy 1583-ból való ún. *Canonica Visitatio* (egyházlátogatási) jegyzőkönyvet, amelyben a viterbói San Francesco ereklyekincsei között megemlítenek egy ezüst tékában őrzött Szent Erzsébet-fejrelikviát is. Álláspontját – amelyet antropológiai vizsgálatokkal is igyekezett valószínűsíteni – elfogadta az egyházi vezetés, így a bazilika említett kereszthajóját a ferences harmadrend női protektorának szentelt kápolnává alakították át, ennek fölavatása alkalmából pedig a bal odali falon a következő szövegű márványtáblát helyezték el:

NELL'ANNO DEL SIGNORE 2002 IL 17 NOVEMBRE
 LA COMUNITÀ RELIGIOSA FRANCESCANA CONVENTUALE
 DELLA BASILICA-CONVENTO SAN FRANCESCO ALLA
 ROCCA
 DOPO SISTEMATICO LAVORO DI PREPARAZIONE
 COLLOCO'
 SOTTO L'ALTARE DI QUESTA CAPPELLA DEL SS.MO
 SACRAMENTO
 RESTITUENDOLA AL CULTO DI TUTTI I FEDELI
 L'INSIGNE RELIQUIA
 „CAPUT SANCTAE ELYSABETH, REGINA HUNGARIAE,
 THECA ARGENTEA OPERTUM”
 CUSTODITA IN QUESTA CHIESA IN UN RELIQUIARIO
 LIGNEO DORATO ALMENO DAL 1583
 DOPO
 LA RICOGNIZIONE CANONICA E SISTEMAZIONE
 MOMENTANEA
 IN UN LUCERNAIO DI BRONZO DA PARTE
 DELL'ORDINARIO VITERBESE NEL 1952
 DOPO
 IL RESTAURO E ASSEMBLAGGIO DEI RESTI SCHELETRICI
 NEL NUOVO RELIQUIARIO
 DA PARTE DELL'ISTITUTO ANTROPOLOGICO
 DELL'UNIVERSITÀ DI CHIETI
 NEGLI ANNI 1998-2002
 CON LA COLLABORAZIONE DEL GOVERNO UNGHERESE
 PRESENTI
 LE AUTORITÀ RELIGIOSE E CIVILI ITALIANE E

UNGHERESI
IL VESCOVO DI GYÓR IN RAPPRESENTANZA DEL PRIMATE
D'UNGHERIA
L'AMBASCIATORE DI UNGHERIA PRESSO LA SANTA SEDE
IL MINISTRO PROVINCIALE DEI FRATI MINORI
CONVENTUALI
FRA PIER GIORGIO VITELLI
I RAPPRESENTANTI DI TUTTO L'ORDINE MINORITICO
IL SINDACO DI VITERBO
I MINISTRI DEL TERZO ORDINE FRANCESCO SECOLARE
UN NUMEROSO GRUPPO DI FEDELI VITERBESI E MAGIARI
ALLA PRESENZA DEL VESCOVO DI VITERBO
MONS. LORENZO CHIARINELLI
POSE QUESTA LAPIDE
A PERPETUA MEMORIA
DI SANTA ELISABETTA PATRONA DEL TERZO ORDINE
FRANCESCO FEMMINILE

330

Viterbo 17 Novembre 2002
Associazione Viterbese
Amici dei Monumenti

La Comunità Religiosa del Convento
di San Francesco alla Rocca in Viterbo

/Az Úr 2002. esztendejének november 17. napján a viterbói Basilica di San Francesco alla Rocca ferences közössége alapos előkészítő munkálatok után az Oltáriszentség kápolnájának oltára alatt helyezte el magyarországi Szent Erzsébet királyné értékes ereklyéjét, a „Caput Sanctae Elysa-beth, regina Hungariae, theca argentea opertum” relikviát, melyet egy aranyozott fa ereklyetartóban őriztek ebben a templomban legalább 1583 óta, újból hozzáférhetővé téve minden hívő tisztelete számára, miután 1952-ben a viterbói ordinárius egyházjogilag elismerte és ideiglenesen egy bronztartóban helyezte el, majd 1998 és 2002 között a Chieti Tudományegyetem Antropológiai Tanszéke restaurálta és az új ereklyetartóban összeállította a csontmaradványokat, a magyar kormány közreműködésével, jelen emléktáblát az olasz és magyar egyházi és világi hatóságok, a Magyarország érsek-prímását képviselő győri püspök, Magyarország szentszéki nagykövete, Pier Giorgio Vitelli, konventuális ferences provinciális, az egész minorita rend képviselői, Viterbo polgármestere, a ferences világi harmadrend vezetői és számos viterbói és magyar hívő valamint Mons. Lorenzo Chiarinelli Viterbo püspöke jelenlétében a ferences női harmadrend patrónája, Szent Erzsébet örökké tartó emlékezetére állította.

Viterbo, 2002. november 17

A Viterbói Műemlékbarátok Egyesülete

A viterbói San Fran Francesco alla

Rocca ferences kolostorának közössége/

E. Piacentini, *Il „Caput Sanctae Helysabeth” conservato a Viterbo*, in „Annuario”, 2002–2004, Roma, METEM, 2005, 286–298; Csorba, 42-42. (Cs. L.)

Emléktábla az oltárrekonstrukcióhoz adott hozzájárulásról. – A San Francesco alla Rocca bazilika jobboldali kereszthajójában – amely ma Szent Erzsébet-kápolnaként működik – a magyar Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyagi segítségével alakították ki a középkori kőelemekből álló, új oltárt, s erről a tényről a bal oldali falon, az oltárasztal magasságában réztábla emlékezik meg, a következő szöveggel:

A SZENT ERZSÉBET-OLTÁR FELÚJÍTÁSÁT
A NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA
TÁMOGATTA 2002-BEN.

(alatta a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának logója)

L'ALTARE DI SANTA ELISABETTA È STATO RICOSTRUITO
CON IL CONTRIBUTO DEL
MINISTERO DEL PATRIMONIO CULTURALE UNGHERESE
NEL 2002.

(Cs. L.)

Chiesa di Sant'Angelo, via di Sant'Angelo.

Pálffy Daun György sírköve. – Erdódi Pálffy Daun György gróf, az Egyházi Állam szolgálatában álló főhadnagy fiatalon, 21 éves korában halt meg Viterbóban. 1860. június 16-án temették el a *Chiesa di Sant'Angelo*-ban. Az egyik oldalkápolnában található sírkövén a következő magyar nyelvű (nem kevés helyesírási hibát tartalmazó) felirat olvasható:

ERDÓDI

Gróf PÁLFFY DAUN GYÖRGY

főhadnagy római szolgálatban

21-dik évében meghalt s családjától

síratva nyugszik e hant alatt.

Adjon Isten bekét neked

hit annyira szertünk, kiert

mindnyájan gyászolunk

Hazadért buzgón verő szűjed

otthon Magyarföldön

pihen

VITERBO június 16-kán 1860

Csorba, 150–151 (ill.). (Cs. L.)

***Vittoria**

Monumento ai caduti del campo di prigionieri austro-ungarici /Az osztrák–magyar hadifogolytábor halottainak emlékműve/, piazza del Popolo.

Az osztrák–magyar hadifogolytábor halottainak emlékművét 1927-ben állították.

332

Museo storico italo-ungherese /Olasz–Magyar Történeti Múzeum/, via Garibaldi.

A múzeum, melyet a budapesti Hadtörténeti Múzeum segítségével rendeztek be, az egykori hadifogolytábor területén található, melynek fennmaradt egy barakkja és a kápolnája is.

Csorba, 210, 215–216 (ill.) (Csorba László könyve alapján)

Volterra

Biblioteca Guarnacci [via Don Minzoni 3].

A könyvtárban őrzött Corvin kódex ismertetését – mint általában Banfi korvinákra vonatkozó leírásait – a katalógus átdolgozott kiadásából kihagytuk.

Vö. Csapodi – Gárdonyi. (Szerk.)

**Museo Diocesano d'Arte Sacra di Volterra* /Volterrai Egyházmegyei Egyházművészeti Múzeum/, Palazzo Vescovile, via Roma, 13.

Festmény Szent Zoerard-András ábrázolásával. – Egy a *Chiesa di S. Ciriano*ból származó, XV. századi, firenzei iskolából kikerült táblaképhez, mely a Madonnát a Kísjézussal, s a két oldalán Szent Corneliust és Szent Ciprianust ábrázolta, pontosabban meg nem határozott korban, talán a XVI. század végén hozzáfestették Szent Romuáld, Zoerard-András, Bonifác és Macarius képét, mely szentek a *Badia di S. Giusto* kamalduli szerzeteseihez kötődnek, akik a templom a plébánosai voltak.

<http://www.toscanaoggi.it/layoutmusei.asp?IDNotizia=688&IDCategoria=259>;
Sólymos, 155–163; Pražák, 481–484. (K. Zs.)

MAGYAR EMLÉKEK ISZTRIÁBAN ÉS DALMÁCIÁBAN¹

Capodistria

[Koper, Szlovénia]

Székesegyház.

Francesco Andreist ábrázoló festmény. – Alakját állva mintázták meg, szemből, háromnegyed részben ábrázolva, ruházata alba, lila köpennyel. Balra fent a címere, s a figura alatt a következő felirat:

“Viva imago R.mi Domini Francisci Andreis episcopi Scopiensis, qui cum hanc patriam suam Justinapolitanam dignitate episcopali in partibus Hungariae adpeta et hanc cattedralem sancti Nazarii nec non affines suos dignis donis ditavit anno MDLXXVI aetatis suae LVII”.

Francesco Andreis előbb a pozsonyi káptalan kanonokja, majd 1571-től Skopje püspöke volt, s mint ilyen az esztergomi érsek suffraganeusa.

Inventario, V, 45.

*Fiume

(Rijeka, Horvátország)

Fiume városa olasz állampolgárainak akaratából 1776-tól (jogilag 1779-től) 1918. októberéig mint „corpus separatum” a magyar korona ré-

¹ Florio Banfi katalógusában szerepeltek azok az isztriai és dalmáciai városok, melyek a két világháború között Olaszországhoz tartoztak. Tekintettel a városok igen gazdag magyar–olasz történeti kapcsolatokra vonatkozó anyagára „Függelékben” közöljük az eredeti szöveget és az új kiegészítéseket. (Szerk.)

sze volt, azaz a Habsburg Birodalmon belüli Magyar Királysághoz tartozott. Ez alatt a 142 év alatt Fiume városa magyar közigazgatással rendelkezett – kivéve a francia (1809–1813) és a horvát (1848–1868) megszállás időszakát –, így a XIX. századi és XX. század eleji városkép kialakulásában a magyar jelenlét is meghatározó volt.

Mivel Florio Banfi nem vette fel a katalógusába Fiume műemlékeit, ugyanakkor újonnan több publikáció jelent meg a város magyar emlékeiről, itt csak arra szorítkozunk, hogy felsoroljuk a Fiumében található legfontosabb és legjellegzetesebb emlékeket és épületeket, amelyek a magyar fennhatóság ideje alatt keletkeztek, utalva az e tárgyban írt monográfiákra.

Mária Terézia Móló.

Adamich Móló.

Baross Kikötő.

A Magyar Királyi Tengerészeti Hatóság (Hubert József építész műve, 1883–1885, Riva 1).

A Teherkikötő épülete (Pfaff Ferenc műve, 1890–1891).

A MÁV-alkalmazottak lakóháza (Žabica tér).

Adria palota (Freund Vilmos műve, 1894–97, Riva 16).

Baccich ház. – *Baross Gábor közlekedési miniszternek, az 1873-ban elkészült Budapest–Fiume vasútvonal építőjének emléktáblájával* (Riva Boduli 1).

Városi Színház (a híres közép-európai színházépítő cég, a Fellner és Hellmer alkotása, 1885).

Modello palota (Ferdinand Fellner és Hermann Helmer építészek alkotása, 1883–85, Uljarska 1).

Royal Szálló (Emilio Ambrosini alkotása, 1906, Korzo 9).

Posta (1887–1889, Korzo 13).

Torre civica /Városi Torony/. – A város magyar kormányzóinak nevét megőrkítő emléktáblával.

Casino Patriottico /Olasz Nemzeti Kaszinó/ (Vranyczany palota, Antonio Deseppi műve, 1848).

A Società Filarmonico-Drammatica /Olasz Kulturális Egylet/ (az épület G. Zammattio alkotása, 1889, Korzo 28).

Mochovich palota (G. Radich alkotása, 1885, Korzo 32).

A Fiumei Magyar Királyi Törvényszék épülete (Cziegler Ferenc alkotása, 1904–1906, Žrtava fašizma 7).

Városháza (egykori Ágoston-rendi monostor a Szent Jeromos templom mellett F. Bazarig tervei szerint 1874-ben épült, ma a Horvát Rádió székhelye).

Magyar Királyi Főgimnázium (A „magyar” gimnázium az egykori jezsuita kolostorban nyert elhelyezést a Szent Vitus templom mellett. Az épületet 1823-ban alakították át iskolává. Miután részben lebontották, a helyén épült fel a Fiumei Egyetem Bölcsészettudományi Karának székhelye).

Kormányzói palota (Hauszmann Alajos alkotása, 1891–96, Muzejski trg 1).
Villa Giuseppe (József főherceg (1833–1905) nyaralója, Park Nikole Hoste, 2).

Anfiteatro Fenice (Theodor Taxler és Eugenio Celligoi alkotása, 1880, Frana Kurelca).

Régi Kórház (1893, Ulica Fiorello La guardia l. Ebben a kórházban született Kádár János 1901-ben).

Zsinagóga (Baumhorn Lipót alkotása, 1901, Ciottina 30, a németek 1944-ben felgyújtották).

Vasútállomás (PfafF Ferenc alkotása, 1891).

Fiumei Császári és Királyi Haditengerészeti Akadémia (Az akadémiát Miksa császár alapította 1856-ban, székhelyének felépítése 1868-ban fejeződött be. Az Akadémia növendéke volt Nagybányai Horthy Miklós későbbi ellentengernagy, az osztrák–magyar hadiflotta főparancsnoka. Ma az épület a Városi Kórháznak ad otthont, Kresimirova).

Magyar Királyi Tengerészeti Akadémia (Pecz Samu alkotása, 1902–3, Belvedere, Omladinska 14).

Szállodák Abbažiában: Károlyi villa, Esterházy palota, Hotel Bellevue, Hotel Qisisana (ma: *Hotel Opatija*), *Hotel Stephanie* (ma: *Hotel Imperial*), *Hotel Austria* (ma: *Hotel Astoria*), *Hotel Quarnero* (ma: *Hotel Kvarener*), stb.

G. Kobler, *Memorie per la storia della Liburnica città del Fiume*, Fiume, 1896; G. Depoli, *Guida di Fiume*, Fiume, 1913; S. Gigante, *Storia del Comune di Fiume*, Fiume, 1928; P. Sárközy, *Fiume, punto d'incontro della cultura italiana ed ungherese nell'Ottocento*, in Id., *Letteratura*, 180–195; Császár F., *A fiumei kikötő*, Pest, 1843; *Fiume és a horvát tengerpart. Magyarország vármegyéi és városai*, szerk. Batthyány T., Bp., 1900; Fried I., *Emlékek városa Fiume*, Bp., 2001; Id., *Fiume*, Bp., Enciklopédia, 2004; *Fiume és a magyar kultúra*, szerk. Kiss Gy. Cs., Bp., Kortárs, 2004.

(Fried I. *Fiume* c. könyve alapján, melyben a „magyar emlékek” részletes leírása található bibliográfiával és illusztrációkkal.)

**Vásárhelyi Miklós szülőháza*, Fiorello la Guardia 8.

Emléktábla. – Vásárhelyi Miklós (1917–2001) újságíró, sajtótörténész, Nagy Imre titkára, gyermekkorát töltötte az akkor három nemzetiségű városban. Az emléktáblán magyar, horvát és olasz nyelven a következő olvasható:

„1917-ben itt látta meg a napvilágot Vásárhelyi Miklós újságíró, történész, politikus, az 56-os forradalom és a magyar demokratikus átalakítás kiemelkedő személyisége.”

Beszélgések Vásárhelyi Miklóssal, az interjúkat készítette Federigo Argentieri és Barna Imre, előszó Massimo D'Alena, Bp. Magyar Könyvklub, 2000. (K. Zs.)

Isola

[Izola, Szlovénia]

Chiesa di S. Mauro.

Árpád-házi Szent Erzsébet rózsacsodáját ábrázoló festmény. – A szentély bal oldali falán található. A kép közepén a Szent alakja látható, amint kiteríti rózsákkal teli kötényét, miközben egy gyermek megy felé, s a férje kíváncsian nézi. A háttérben öregasszonyok alakjai.

336

Olajkép vászonra festve, valószínűleg Antonio Carneo (1640–1680) alkotása. Inventario, V, 99.

Póla

[Pula, Horvátország]

San Michele in Monte [korábban apátsági templom, ma székesegyház, *Sv. Mihovil na Vrhu*].

Salamonnak, Magyarország királyának az ereklyéi. – Szent István 1063-tól 1087-ig viselt koronájáról lemondva, Salamon *S. Pietro in Selve*-be vonult vissza, ahol 1087-ben szentség hírében halt meg, s az istriai örgrófok mauzóleumában lett eltemetve. Csontjait már rég a székesegyházba szállították, mikor 1400-ban Biagio Molin püspök elismerte őket mint ereklyéket, s egy ciprusfa ládikában voltak B. Fiore csontjával együtt. Ezeket, más szentek relikviáival együtt 1481-ben Michele Ursino püspök a hason nevű kápolna oltárán helyeztette el. Itt mind a mai napig őriznek egy márvány koporsót, amelyről, ahogy a Kandler által idézett Prospero Petronio 1681-ben írta, „a hagyomány azt tartotta, hogy egy a koporsóba helyezték el B. Fiore ... és B. Salamon, Magyarország királya testét”.

Jackson, III, 298–9; Forster, in „III. Béla magyar király emlékezete”, 333, 304. sz. ill.; Kandler, id. mű, 223; Révay, „Corvina”, új sorozat, IV, 596. Pietro Kandler, *Notizie storiche di Pola* edite per cura del Municipio (Parenzo, 1876), 65, 239. Itt olvasható az említett kápolna oltárának a felszentelési okirata, amelyben ez áll: „In Christi nomine amen. Anno eiusdem Nativitatis 1481. Indictione V. die 18. mensis Novembris. – Rev. mus in Xpo Pater et Dominus Michael Ursinus Dei et Ap. cae Sedis gratia dignissimus Episcopus Polensis consecravit hoc Altare ad laudem et honorem Summi et Magni Dei sub vocabulo infrascriptorum Sanctorum quorum corpora manibus suis propriis ipso Altare posuit in Capsulis ex Cypressso ad laudem Dei.

Corpus S. Teodori Martyris,
Corpus S. Georgij Martyris,
Corpus S. Demetri Martyris,

Corpus S. Floris Episcopi et Confr.,
Corpus S. Basilij Ep. i et Conf.,
*Corpus S. Salamonis Regi Ungariae et
Confessoris”.*

Festmény Salamon magyar királlyal. – A sekrestyében őriznek egy vászonra festett olajképet, amely a Madonnát ábrázolja a Gyermekkel s az oldalán két koronás szent-

tel, „amelyek közül az egyik kétségtelenül Szent Salamon magyar király, a másik pedig Szent Zsigmond”, valamint más szentekkel. Gaspare della Vecchia alkotása.

Inventario, V, 5.

Kiegészítés: Az ereklyék már nincsenek meg. A horvát források nem támasztják alá Banfi állítását, mely szerint a sekrestye festményén ábrázolt szentek egyike azonosítható volna Salamon királlyal. A Salamon halálával kapcsolatos legendák eltérnek egymástól. Egyes források szerint Polában halt meg, mások szerint „extra muros Albe”, azaz a Magyar Királyság fővárosa, Alba Regia falai alatt.

Enciclopedia Hrvatske umjenosti, II, 104–109, 647; P. Rokay, *Salamon és Póla*, Újvidék, 1990; *Szentelek élete*, Bp., Szent István Társulat, 2001, 879–880; Makk F., *Salamon*, in Makk F. – Kristó Gy., *Az Árpádok. Fejedelmek és királyok*, Szeged, 2003, 93–105. (A. D.)

337

Museo del Vescovado [A püspökség múzeuma, ma: *Archeološki muzej Istre*].

Salamon magyar király sírköve. – Az immár nem létező *S. Michele in Monte* apátsági templomból származik, ahol a király el volt temetve, rajta a következő felirat:

HIC. REQUIESCIT. ILLVSTRISSIMVS. SALOMON REX. PANNONIAE

Jackson, III, 298–9; Forster, in „III. Béla magyar király emlékezete”, 333, 304. sz. ill.; Révay, „Corvina”, új sorozat, IV, 596.

Kiegészítés: A *Museo del Vescovado* megszűnt, a sírkő az 1901-ben alapított *Városi Múzeumba* került, ma annak utódjában, az *Istriai Archeológiai Múzeumban*, a Lapidáriumban van elhelyezve. Felirata jól olvasható.

Archeološki muzej Istre – Pula, Pula, 1978; *Inventario degli oggetti d'arte d'Istria*, Roma, 1935, 5. (A. D.)

Sebenico

[Šibenik, Horvátország]

Draganich-Veranzio ház.

Verancsics Faustus csanádi püspököt ábrázoló festmény. – A vászonra festett olajképen a preláts fél alakos figurája van ábrázolva egy széken ülve, háromnegyed részt balra fordulva, a vásznon a következő felirattal:

QVANDO CONSOLABERIS ME FAVST. VERANTIO EPISCO.
CHANADIEN. AETATIS SVAE LV. ANNO DOMINI MDCV.

1598-tól 1608-ig volt Magyarországon Csanád püspöke.

A képmást nyomtatva lásd: Miagostovich, Il nuovo cronista di Sebenico (Trieste 1898), majd „Archivio Storico per la Dalmazia”, XIII (Roma 1932), 54.

Kiegészítés: A Verancsics Faustust ábrázoló kép a Jukić-Šepuranin család tulajdona volt. Az egykori Draganich-Veranzio házból az 1925-ben alapított šibeniki városi múzeumba került, ahol a délszláv háború kitöréséig megtekinthető volt (*Muzej Grada Šibenika*, Gradska vrata 3.). Amikor a délszláv háború folyamán az épületet támadás érte, a múzeumot bezárták, a képek egy részét pedig ismeretlen helyre szállították el. (Jelenleg a múzeumban modern rézkarcok gyűjteménye látható.)

G. Novak, *Šibenik u razdoblju mletačke vladavine 1412–1797. godine*, Šibenik, 1976, 135–288, 24. tábla; *Šibenik*, in *Enciklopedija Hrvatske umjetnosti*, Zagreb, 1996, II, 314–318. (A. D.)

338

Spalato

[Split, Horvátország]

Székesegyház [Katedrál Sv. Dujma].

Margit és Katalin, magyar királynők sírja. – A főkapu párkánya fölött van elhelyezve a koporsó, amelyen a következő felirat olvasható:

HEC. EST. SEPOLTVRA. FILIARVM. DOMINI
BELLE. REGIS. VNGARIE. MCCXLII. DIE. XIII. MARTII
HVC FVGIENS. AB. ACIE. TARTARORVM.

Egy kőlapon, amely a koporsó előlő oldalára volt erősítve, és mára már elvesztett, következő epitáfium volt olvasható:

Catharina fulgens et inclyta Margari-		ta,
In hoc arcto tumulo iacent absque vi-		
Belae quarti filiae Regis Ungaro-		rum.
Ac Mariae Lascari Regiae Graeco-		
A perfidis Tartaris erant tunc fuga-		tae,
Mortuae in Clissio ac Spalatum transla-		
Sub annis Domini mille cum ducen-		tis.
Quadraginta duo insuper praebens legen-		

IV. Béla magyar király két lánya, a 16 éves Margit és a 6 éves Katalin Klissában haltak meg 1242. március 13-án.

Marnavitus Tomco, *Regia Sanctitas Illiricana*, 271; Lucio, *Historia di Dalmatia*. 43; Farlati, *Illiria Sacra*, III, 262; *Acta Sanctorum*, II. köt. Jan., 898; F. Bulic, „List Biskupije Spljetske i Makarske (a Spliti és Makarskai Egyházmegye Lapja), 1884, 12; Forster, in „III. Béla Emlékezete”, 335–40; Nagy, „Forum”, III, 300; Révay, „Corvina” új sorozat, IV, 598.

Kiegészítés: A szarkofágot elmozdították a székesegyház homlokzatáról, most a kincstár múzeumában (*Riznica*) található, a sekrestye feletti első emeleten.

A. Travirka, *Split, Zadar*, Forum 2000, 22–142; T. Marosović, *Il palazzo Diocleziano*, in *Patrimonio Culturale Mondiale Spalato*, Zagreb–Split, 1995, 21–23, 128. (A. D.)

Traù

[Trogir, Horvátország]

Székesegyház [Katedrál Sv. Lovre].

Dombormű Szent László magyar királlyal. – Révay szerint, „a kapu fölött egy remek márvány triptichon, középen a Madonnával, jobbra Szent Jeromosnak, Dalmácia védőszentjének a szobra, a balra lévő szobor pedig – ahogy legutóbb Trogir tudós preláta, mons. Ivano Delalle megállapította – a mi Szent László királyunk”.

Révay, „Corvina”, új sorozat, IV, 607.

Jacet sub hoc lapide	Nobilis Gulielm-	} us,
Jacet heros inclitus	operit quem tel-	
Nepos Belle tertij	Regis Ungaror-	} um,
Margarite genitus	Domine Grecor-,	
Dicti Regis filie	Grecis Dominatr-	} ix.
Constantinopoleos	Sceptris Imperatr-	
Arcente denique	Barbaro perver-	} so,
Infinitis Tartaris	Marte sub adver-	
Quartum Belam prosequens	eius consobrin-	} um,
Ad mare pervenerat	usque Dalmatin-,	
Ubi ad comercia	vite celsior?	} is,
Mortis solvit debitum	iussu Creator-,	
Anni Christi fluxerant	Mille cum ducent-	} is,
Quadraginta duo plus	computo legent-	
Aprilis vigesima	die iam transact-	} a.
Qua Gulielmi spiritus	reddidit ad astr-	
Heu accedit inclita	Sponsa Margari-	} ta,
Sanctum gerens spiritum	Moribus et vi-,	

Nam cuncta que moriens	ita Vir legav-	} it,
Dispergens pauperibus	prorsus erogav-	
Qualia Ecclesie	tulit ornamen-	} ta,
Ex Imperialibus	pannis vestimen-	
Patent intuentibus	lucem et supern-	} am.
Eius postulent	requiem etern-	

— 340 Ahogy Lucio beszámol róla, „amikor a templomot újra kövezték, és a nagy márvány padot oda tették, ahol most látható, akkor nem fordítottak rá gondot, hogy a feliratot rávéssék”.

Lucio, *Historia di Dalmatia*, 43; majd tovább folytatja: „A feliratról nemcsak az derül ki, hogy ez a Vilmos Béla király unokája volt; hanem megemlíti azokat a fenséges kelméket, amiket a templom számára hagytak, amelyekről egy nagyon gazdagon díszített palást tanúskodik, arannyal hímzett szövetből mint amelyet a konstantinápolyi császárok szoktak használni, ami a székesegyházban látható, és fel lehet ismerni, hogy másfajta ruha volt, hogy különböző darabokból elmésen rakták össze, s hozzátoldottak egy arany szövetcsíkot és egy arannyal hímzett csuklyát, s így csináltak belőle vecsernyepalástot”.

Erre a csuklyára utal Révay, „Corvina”, új sorozat, IV, 609:

„Trogir dómjának sekrestyéjében őriznek egy másik emléket, ami a helyi hagyomány szerint magyar eredetű. Egy palást csuklyájáról van szó, amely arany domborműves hímzéssel és gyöngyökkel Szent Mártont ábrázolja. A hagyomány szerint a csuklya IV. Béla koronázási palástjához tartozik, és maga a király adományozta a trogiri dómnak, azoknak a napoknak az emlékére, amit e vendégszerető köztársaságban töltött. A jelenlegi csuklya azonban nem lehet a magyar király adománya, mivel a XV. század második feléből való munka.”.

Kiegészítés: A XV. századi Szent Jeromos kápolna bejárata felett található féldombormű triptichon a Madonna társaságában jobbján Szent Jeromost, Dalmácia védőszentjét, a bal oldalán pedig a Dalmáciát elfoglaló Árpád-házi Szent Lászlót ábrázolja. Szent László ábrázolása megfelel a korabeli szokásos Szent László ikonográfiának: a szentet lándzsával a kezében ábrázolja. A trauai székesegyházat 1200 körül kezdték el építeni. 1242-ben itt temették el Vilmos herceget, III. Béla egyik unokáját (nem IV. Béláét, ahogy Bánfi írja). A sír a főoltár előtt nincs jelölve, és a feliratnak sincs nyoma.

A csuklyát a Szent Márton ábrázolással, amiről azt tartják, hogy IV. Béla koronázási palástjának volt a része, a Kincstár Múzeumában őrzik.

Enciclopedija Hrvatske umjetnosti, II, 360–366. (A. D.)

Kálmán magyar királyt ábrázoló freskó. – Révay szerint, „a dómban egy freskó örökíti meg Könyves Kálmán legendás történetét, aki hallgatja a szent püspök, Giovanni Orsini által celebrált misét: a magyar királyt az oltár előtt térdelve ábrázolja, királyi palástban, koronával a fején, magyar díszruhába öltözött báróitól körülvéve; a püspök feje fölött lebeg a Szentlélek jelképe, a galamb, ami az ég védelmét jelenti; a legenda szerint ugyanis a szent püspök gyors közbeavatkozása hártotta el az ostrom szörnyűségeit, amivel Kálmán magyar király fenyegette a várost”.

Révay, „Corvina”, új sorozat, IV, 605.

Kiegészítés: Banfi leírásától eltérően a képen térdeplő alak a kezében tartja a koronát. Bánfi leírása a továbbiakban megegyezik a székesegyházban található kép többi részletével: a királyt magyar viseletbe öltözött nemesek veszik körül. A horvát források a festmény magyar vonatkozását nem említik.

Enciclopedia Hrvatske umjetnosti, II, 366. (A. D.)

**Erzsébet királyné pecsétnyomója.* – A Kincstár Múzeumában őriznek egy 1383-ból származó pecsétnyomót, melyet Nagy Lajos király felesége, Erzsébet ajándékozott a trogiri püspökségnek.

Enciclopedia Hrvatske umjetnosti, II, 363. (A. D.)

Az egykori Michelis-Vitturi palota.

Egy malom adományozására vonatkozó felirat, melyet II. Lajos magyar király adott a Vitturi testvéreknek. – Révay szerint „a volt Michaelis-Vitturi palota (ma kolostor) udvarán márványba vésvé olvasható egy adománylevél, amellyel II. Lajos, Beriszló Péter veszprémi püspök és horvát bán javaslatára Girolamo és Teodoro Vitturinak adományozott egy malmot a királyi földeken Trogir közelében, engedélyezve a két testvérnek, hogy négy malomkövel őröljenek. Azóta is, vagyis 1518 óta megvan a malom, és soha nem szűnt meg őrölni”.

Révay, „Corvina”, új sorozat, IV, 607.

Loggia cittadina / A Városháza loggiája/.

Petar Berislavic veszprémi püspök szobra. – Trogirban született, Veszprém püspöke volt (1513–20); szobrát, Ivan Mestrovic munkáját – Révay szerint – 1939-ben helyezték el szülővárosának loggiáján”.

Révay, „Corvina”, új sorozat, IV, 605. *Encyclopaedia Croatica*, II (Zagreb 1941), 423, reprodukció.

Kiegészítés: Beriszló Péter, azaz Petar Berislavic veszprémi püspök, majd horvát bán volt, s a törökellenes harcokban esett el. Ivan Mestrovic domborművét, mely püspöki ruhában, lovon ülve ábrázolja, 1938-ban helyezték el a Városháza loggiáján egy emléktáblával együtt, mely megemlékezik a „város felszabadulásáról” Velence uralma alól. 1970-ben, halálának 450. évfordulóján egy másik táblát helyeztek el a domborműnél.

L. Giovanni, *Historia di Dalmatia et in particolare della città di Traù, Spalato e Sebenico*, Napoli, 1889; P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, Split, 1977–1978. (A. D.)

Visinada

[Vižnada, Horvátország]

Chiesa di S. Girolamo.

Festmény magyar szentekkel. – A presbiteriumban elhelyezett kép a Kármelhegyi Szűzanyát ábrázolja. „Az előtérben a tisztító tűben égő lelkek, hátrébb hat szent csoportja, köztük kettő koronás, talán Szent Salamon (magyar király) és Árpád-házi Szent Erzsébet, aki közbenjár értük a Szent Szűzhöz fordulván, aki angyalok között megjelent az égben”.

342

Vászonkép olajra festve, ismeretlen, XVI. századi festő alkotása.
Inventario, V, 198.

Zára

[Zadar, Horvátország]

Chiesa e monastero di Santa Maria minore [Crkva sv. Marije i samostan benediktinski].

Kálmán magyar királynak Zárába való bevonulását megőrkítő emléktábla. – Az emléktáblán, amelyet a harangtorony aljába falaztak, egy másik épület azonban eltakarja, a következő felirat olvasható:

ANNO INCAR. DNI NRI IHV XPI MIL. CV – POST VICTORIAM ET PACIS PRAEMIA – IADERAE INTROITVS A DEO CONCESSA – PROPRIO SVMPTV HANC TVRRIM – SCAE MARIAE VNGARIAE DALMATIAE – CHROATIAE CONSTRVI ET ERIGI – IVSSIT REX COLOMANNVS.

Amiből nyilvánvaló, hogy Kálmánnak Zárába történő bevonulására 1105-ben került sor, amikor is a templom harangtornyát építtette.

Bianchi, I, 315; Jackson, I, 307; Forster, in „III. Béla király emlékezete”, 345; Brunelli, I, 331; Nagy, „Forum”, II (1941), 297; Révay, „Corvina”, új sorozat, IV, 595; T. Covacev, La chiesa e il convento di S. Maria in Zara, „Turismo d'Italia” XVII (Roma 1942), 18.

Kálmán magyar király oltára. – A ma már nem létező régi főoltárt Kálmán király, Dalmácia meghódítója építtette 1105-ben. Bianchi szerint „hasonló volt a Szent Anasztázia bazilika oltarához. A baldachin, amit tribunának is neveznek és a négy oszlop, amelyek tartották, görög márványból voltak, s ugyanabból a márványból volt az oltárlap, amelynek azonban a párkánya és az oldalai porfirból voltak. A tribuna legfelső részén volt a felirat:

REX COLOMANNVS M+CV.

1742-ban a régi főkapornát betemették, mert összeomlott, és a tribuna az oltárral együtt elpusztult”.

Bianchi, I, 317; Nagy, „Forum”, II (1941), 298.

Kálmán magyar király sírja. – A Bianchi által 1877-ben leírt régi hagyomány szerint egy a főoltárnál elhelyezett rézláda őrizte Kálmán földi maradványait, amit a régi Zárából, Tengerfehérvárról hoztak át 1117-ben.

Ezt a hagyományt, amit tekintélyes magyar tudósok is elfogadtak, újabban a dalмата tudós, Covacev olyan „legendának tartja, ami nem felel meg a valóságnak”.

Bianchi, I, 317; Gerevich, Magyarország románkori emlékei, 48; Nagy, „Forum”, II, 299; Révay, „Corvina”, új sorozat, IV, 596; Covacev, „Turismo d’Italia”, XVII, 19.

Zára magyar uralmára vonatkozó felirat. – A monostor káptalani termében a Večenega apátnő síremlékére vésett epitáfium azt mondja, hogy a halálának a dátuma (1111)

343

...EST ANNVS QVINTVS QVO REX COLOMANNVS PRAESVL ET EST
DECIMVS QVO GREGORIVS FVIT ANNVS.

Egy téves hagyomány szerint Večenega, mielőtt apácának ment volna, Kálmán király eltaszított felesége volt.

Bianchi, I, 319; Jackson, I, 298–307, az emlékmű reprodukciójával, amelyet Beóthy Zsolt is közöl, A magyar irodalom története, I, 53, 62; Forster, id. mű, 344–5, 205. sz. ill.; C. M. Ivekovic, Bau und Kunstdenkmale in Dalmatien, I, Zara (Wien, 1927), 36–40. tábla; Brunelli, I, 131; Cecchelli, 67–8.

Kálmán magyar király kápolnája. – A harangtorony alján található, sarkain négy oszlop látható kocka alakú, a sarkainál lefaragott oszlopfőkkel, amelyek mindegyike azon uralkodó nevének egy részét adja,

R.CO LLO MAN NVS

akivel a magyar uralom kezdődik Dalmáciában.

Jackson, I, 305–6; Forster, id. mű, 345; Ivekovic, I, 47. tábla; Cecchelli, 68; Nagy, „Forum”, II, 298 (reprodukcióval).

Kiegészítés: A horvát történetírás szerint a templomot és a hozzá kapcsolódó bencés-rendi kolostort 1066-ban IV. Petar Krešimir horvát király özvegye, Cika kezdte el építtetni legkisebb lánya, Večenega, későbbi apátnő számára, aki itt lett eltemetve. A templomot 1091-ben szentelték fel. A horvát művészettörténet nem tesz említést a magyar király által építtetett, majd lebontott főoltárról. A templom a második világháború alatt károkat szenvedett. Restaurálását 1982-ben fejezték be, a harangtorony azonban még most is restaurálás alatt áll, nem látogatható.

N. Klaić, Zadar u srednjem vjeku, Zadar, 1976, 149–160. (A. D.)

Chiesa di San Simeone [Crkva Sv. Šimuna].

Szent Simeon koporsója, a magyar királyi ház tagjaira vonatkozó domborművekkel és felirattal. – Ciprusfából készült és vastag ezüstlemezekkel borított, domborműves ábrázolásokkal és aranyozással díszített nagy téglatest alakú koporsó, sätortetős fedéllel.

Előlapján három jelenet látható, amelyek közül a harmadik Nagy Lajos király bevonulását ábrázolja Zárába 1358-ban; a háttérben a városfalak láthatók az uralkodó címerével, akit, ahogy kiszáll a megrakott hajókból, az érsek állva, a rektorok pedig térdelve fogadnak.

A hátsó téglalap hasonlóképp három részre oszlik, amelyek közül az elsőben Magyarországi Erzsébet királyné, aki a koporsót a szentnek ajánlja és hódol előtte a lányaival, Máriával és Hedviggel együtt.

— 344 A kisebbik oldalakon balra és jobbra fent (háromszögű mezőben) Lajos magyar király címere látható a sátorral, a liliomos koronával és a két struccollas címersisakkal. Virágmintás arabeszkek hátere előtt az uralkodónak a két koronás kezdőbetűje tűnik fel: L(udovicus) R(ex).

Ezeken a domborműveken kívül egy felirat is olvasható a hátsó téglalap középső mezőjében:

SYMEON. HIC. IVSTVS. Y-EXVM. DE. VIRGINE. NAT-VM. VLNIS. QVI. TENVIT. H-AC. ARCHA. PACE. QVIE-SCIT: HVNGARIE. REGI-NA. POTENS. ILLUSTRIS. ED. ALTA. ELYZABET I-VNIOR. QVAM. VOTO. CON-TULIT. ALMO. ANNO. MI-LLENO. TRECENO. OCTV-ACENO.

Ez alatt a felirat alatt egy sávban van egy másik is:

HOC. OPVS. FECIT. FRANCISCVS. D. MEDIOLANO.

A koporsó készítésére valóban Magyarországi Erzsébet királyné adta a megbízást 1377-ben és Francesco da Milano készítette el 1380-ban.

G. A. Meyer, Szent Simeon ezüst koporsója Zárában, Bp. 1894, MTA, 64, 14 t. (teljes dokumentációval illusztrálva); Giuseppe Praga, Documenti intorno all'Arca di S. Simeone in Zara e al Suo autore Francesco da Milano, „Archivio Storico per la Dalmazia”, IX (Roma 1930), 211–34; Cecchelli, 107–16 (illusztrációkkal); Dercsényi, Nagy Lajos és kora, 46–7, 173.

Magyarországi Erzsébet királyné bűnbánatát ábrázoló festmény. – A vászonra festett olajkép a szentély jobb oldalán van elhelyezve. A királynénak, aki Szent Simeon iránti buzgóságában ellopott egy ujjat a Szent ereklyéi közül, fekélyes seb lett a mellén, ahol a szent zálogot őrizte. Fájdalmas mozdulattal felfedi a mellét és gyógyulást kér a Szent földi maradványainál. Érdekesek a kíséretében lévő személyek XVII. századi viseletei. Van köztük egy magyar, aki kék zubbonyt visel és lófarka van. Jobbra egy vízkóros gyógyulása látható. Hátul ókori épületek látszanak.

A XVIII. század közepén készült, velencei alkotás.

Bianchi, I, 341; Cecchelli, 105.

Magyarországi Erzsébet királyné fogadalmát ábrázoló festmény. – Vászonra festett olajkép a szentély bal oldalán. A királyné Szent Simeon teste előtt térdepel. A tágas, építészeti elemekkel kialakított háttér előtt, amely a templom szentélyét jeleníti meg, sok udvaronc látható XVIII. századi öltözékben. Balra egy leprás és egy démon által megszállott gyógyulása.

A XVIII. század közepén készült, velencei alkotás.

Bianchi, I, 341; Cecchelli, 105.

Kiegészítés: A horvát hagyomány szerint a védőszent valódi ereklyéi azok, amelyeket Zárában, és nem azok, amelyeket Velencében őriznek. A koporsót, amelyet Erzsébet királyné 1377 és 1380 között készíttetett, miután Nagy Lajos elfoglalta a várost, mindmáig minden évben október 8-án, a szent ünnepén felnyitják. A horvát történetírás nem ismeri a Banfi által említett legendát Erzsébet királyné bűnbánatáról.

N. Klaić, id. mű, 247–267; Ivo Petricioli: Škrnja Sv. Šimuna u Zadaru, Monumenta artis Croatia, III, Zagreb, 1983, 107. (A. D.)

 345

Museo di San Donato /Szent Donát Múzeum/.

Dombormű Magyarországi Erzsébet királyné ábrázolásával. – Kőből faragva, A térdelő királynőt az álló Szent Simeon előtt ábrázolja.

Nagy, „Forum”, II, 301 (reprodukciónal).

Kiegészítés: A múzeumot 1960-ban megszüntették és az anyagát a *Poljana Pape Aleksandra III* alatt található *Nemzeti Múzeumba* szállították. A Banfi által leírt dombormű néhány évig az udvarban volt kiállítva, jelenleg restaurálás alatt áll.

N. Klaić, id. mű, 519. (A. D.)

*AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ MAGYAR EMLÉKEI

Asinara – Osztrák–magyar hadifogolytábor, Emlékmű, Csontkamra.

Aurisina – Osztrák–magyar katonai temető.

Bassano del Grappa – *Monte Grappa* emlékműve az első világháborúban elesett katonának (köztük több, mint tízezer osztrák–magyar katona) emlékére.

Castellana Grotte – Magyar hadifoglyok Szent Erzsébet szobra. Leírását lásd a katalógusban.

—
346 **Cervignano del Friuli** – Városi temető az első világháborúban elesett katonák emlékművével.

Cinto Caomaggiore – Az elesett katonák emlékére emelt osztrák–magyar kápolna.

Cormòns – Osztrák–magyar katonai temető. Leírását lásd a katalógusban.

Doberdò del Lago – Az elesett katonák emlékére emelt osztrák–magyar kápolna. Leírását lásd a katalógusban.

Feltre – Osztrák–magyar katonai temető (1933-ban a crotonei hadifogolytábor halottainak a hamvait is ideszállították).

Fogliano Redipuglia – Katonai temető és múzeum. Leírásukat lásd a katalógusban.

Folgaria – Osztrák–magyar katonai temető.

Gorizia – Emlékhely, múzeum. Leírásukat lásd a katalógusban.

Monfalcone – Osztrák–magyar katonai temető.

Palermo – Rotoli temetője, az osztrák–magyar hadifogolytábor magyar halottainak emlékoszlopa. Leírását lásd a katalógusban.

Palmanova – Osztrák–magyar katonai temető kápolnával.

Prosecco – Osztrák–magyar katonai temető (Piedimonte del Calvario és Doberdò katonai temetőiből is ideszállították az elesett katonák hamvait).

Rovereto – Castel Dante katonai emlékműve, az első világháborúban elesett magyar katonák sírjaival.

San Martino del Carso – A 4. honvéd gyalogezred emlékműve (1921). Leírását lásd a katalógusban.

San Michele del Carso – Emléktábla, múzeum, a magyar állások maradványai. Leírásukat lásd a katalógusban.

Sulmona – Osztrák–magyar hadifogolytábor temetője emlékművel.

Verona – Osztrák–magyar katonai temető emléktáblával. Leírását lásd a katalógusban.

Vittoria – Az osztrák–magyar hadifogolytábor halottainak emlékműve (1927), Olasz–Magyar Történelmi Múzeum, a hadifoglyok kápolnája. Leírásukat lásd a katalógusban.

Sacrari militari della prima guerra mondiale, Roma, Ministero della Difesa, 1994; Csorba, 210–217; Lőrinczy L., *A számariszíget foglyai*, „Romániai Magyar Szó” (Bukarest), 2003. november 18–19–20, 2004. február 10–11–12, december 29–30; (A Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Hadsírgondozó Iroda dokumentációja alapján.)

*AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM EMLÉKEI

A menekülteket befogadó központok:

Boarezzo
 Ca' di Landro
 Calambrone
 Cattolica
 Genazzano Romano
 Igea Marina
 Jesolo
 Locca
 Marina di Massa
 Marina di Ravenna
 Olevano Romano
 Roma, Via Vallombrosa
 Savona
 Sottomarina di Chioggia
 Vesima

—
347

A forradalom emlékművei (leírásukat lásd a katalógusban):

Bolzano. Parco Petrarca. – Az *Azione Cattolica* által állított „Magyar mártírok emlékműve, 1956. 10. 24.”

Capestrano. Kapisztrán Szent János szülőháza. – Dombormű az alábbi felirattal: „Exules gentis Hungarorum in honorem S. Joannis de Capestrano die 23 octobris 1966 devote dedicant”.

Latina. A *Guardia di Finanza* kaszárnyája, az egykori menekülttábor épülete. – A magyar menekültek emléktáblája.

Padova. Az egyetem (*Palazzo del Bò*) udvara. – Az 1956-os magyar forradalom emléktáblája.

Roma. Via Cestari 34. – Az 1956-os magyar menekültek emléktáblája.

A forradalom emlékére elnevezett utcák és terek:

Abano Terme, via Martiri d'Ungheria
 Aidone, via Martiri d'Ungheria
 Aliano, via Martiri d'Ungheria
 Acqualagna, via Insorti Ungheresi
 Apecchio, via Insorti Ungheresi

Bagnoli, piazza Martiri d'Ungheria
 Bardi, piazza Martiri d'Ungheria
 Benevento, via Martiri d'Ungheria
 Binasco, viale Martiri d'Ungheria
 Borore, via Martiri d'Ungheria
 Brusciano, via Martiri d'Ungheria
 Capri, piazzale dei Martiri d'Ungheria
 Casalpusterlengo, via Martiri d'Ungheria
 Enna, via Martiri Ungheresi
 Faenza, via Martiri Ungheresi
 Felitto, via Insorti Ungheresi
 Forlì, piazzale Martiri d'Ungheria
 Ginosa, viale Martiri d'Ungheria
 Grottaglie, via Martiri d'Ungheria
 Guglionesi, via Martiri d'Ungheria
 Isernia, piazza Martiri d'Ungheria
 Lagonegro, piazza Martiri d'Ungheria
 Lattarico, via Martiri d'Ungheria
 Mercatello sul Metauro, via Martiri d'Ungheria
 Monte Argentario, via Martiri d'Ungheria
 Montecreto, piazza Martiri d'Ungheria
 Montegranaro, via Martiri d'Ungheria
 Montesilvano, via Martiri d'Ungheria
 Nicolosi, via Martiri d'Ungheria
 Nuoro, via dei Martiri d'Ungheria
 Padova, via dei Martiri d'Ungheria
 Pagani, piazza Martiri d'Ungheria
 Palmi, piazza Martiri d'Ungheria
 Pescara, via Martiri d'Ungheria
 Pontiglio, via Martiri d'Ungheria
 Pornassio, via Martiri d'Ungheria
 Porto Santo Stefano, via Martiri d'Ungheria
 Rapallo, via Martiri d'Ungheria
 Rimini, via Martiri d'Ungheria
 S. Donà di Piave, via Ungheria Libera
 Santa Paolin, piazza Martiri d'Ungheria
 Sant'Elia a Pianisi, via Martiri d'Ungheria
 Santa Maria Capua Vetere, via Martiri d'Ungheria
 Scafati, via Martiri d'Ungheria
 Seveso, via Martiri d'Ungheria
 Terravecchia, via Martiri d'Ungheria
 Terzigno, via Martiri d'Ungheria
 Trapani, piazza dei Martiri d'Ungheria

Tribano, via Martiri d'Ungheria
 Udine, viale Ungheria
 Valguamera, viale dei Martiri d'Ungheria
 Vernole, via Martiri d'Ungheria
 Vibo, via Martiri d'Ungheria
 Viterbo, piazza dei Martiri d'Ungheria
 Zelo Buon Persico, via Martiri d'Ungheria

I. Montanelli, *1956 Budapest*, szerk. Parcz F., Bp., Püski, 1989; P. Sárközy, *La cultura italiana e il '56 ungherese*, in *Ungheriaa – 1956. La cultura s'interroga*, a cura di R. Ruspanti, Soveria-Manelli, Rubettino, 1996; *L'Italia e la rivoluzione ungherese del '56*, Bp., Istituto Italiano di Cultura, 1996; Boros G., *Emlékművek '56-nak*, Bp., 1956-os Intézet, 1997, 48, 197; *La rivoluzione ungherese del 1956 e l'Italia*, a cura di A. Walcz, Roma, Accademia d'Ungheria, 2001; Csorba, 238–241 (ill.). (Walcz Amaryllis könyve alapján)

A MAGYAR EMLÉKEK NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓJA

- Accademia (R.) d'Ungheria di Roma*, alapítva 1927-ben. – Székhely (Róma, Palazzo Falconieri). – Alapításának emléktáblája (uott). – Lásd Klebelsberg Kuno.
- Ady Endre*, költő. – Emléktábla (Róma, Hotel Imperiale).
- Aldobrandini Gian Francesco*, a VIII. Kelemen pápa által Magyarországra küldött csapatok hadvezére (1595, 1597, 1601). – Sírkő (Róma, S. Maria in Ara Coeli). – Hadjárataira vonatkozó feliratok (Róma, S. Maria Maggiore, Pal. dei Conservatori).
- L'Alleanza* c. újság, szerkesztője Helfy Ignác. – Szerkesztősége (Milano, via Porta Venezia).
- Alsáni Bálint*, bíboros pécsi püspök (1374–1408). – Címer (Róma, S. Sabina; Siena, Duomo).
- Ambrosius* (közelebbről meg nem határozott) lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Amerighi Paolo*, sienai, katona. – 1685. augusztus 13-án az eszéki csatában való részvételét megörökítő felirat (Siena, S. Maria di Provenzano). – A törököktől általa zsákmányolt zászló lásd *Zászlók*.
- András*, nápolyi király, Nagy Lajos király testvére Magyarország névleges királya (†1345). – Dicsőítő felirat (Nápoly, S. Chiara). – Két sírkő (Nápoly, Cattedrale).
- Andreas Pannonius*, karthauzi szerzetes (1424 körül – 1505 után). – Kolostora (Ferrara, S. Cristoforo).
- Andreis Francesco*, a pozsonyi káptalan kanonokja, skopjei püspök (1571). – Arckép (Capodistria, Székesegyház).
- Angeli Henrik*, festő (1840–1925). – Ónarckép (Firenze, Uffizi).
- Antonio d'Ungheria*, ferences szerzetes (†1398). – Sírja (Foligno, Chiesa dell'Ospedale).
- Apor János* lásd *Pádovai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Aragoniai Beatrix*, magyar királyné (1475–1508), Mátyás király felesége. – Mellszobor (Palermo, Mus. Civico). – Ábrázolás (Róma, Vatikán, Biblioteca). – Sírkő (Nápoly, S. Piero Martire). – Diomedea Carafa neki ajánlott műve (Parma, Biblioteca). – Szállása (Velece, Fondaco dei Turchi).
- Arcimboldi Guido Antonio*, milánói érsek, a Signoria követe Mátyás királynál 1487–88-ban. – Ábrázolás: követsége (Bicocca, Ex Palazzo Arcimboldi) – Síremlék (Milánó, Duomo).
- Árkosi Benedek*, erdélyi, a Padovai Egyetemen a Germán Nemzet tanácsosa (1640, 1641). – Név és címer, háromszor (Padova, Università).
- Ata Andreas, Batma (?)* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Attila*, a hunok királya (433–53). – Arcképek (Como, Mus. Gioviano; Firenze, Uffizi). – „Széke” (Torcello, Cattedrale). – Ábrázolás: találkozása Nagy Szent Leóval (Róma, Vatikán, S. Pietro, Palazzi Apostolici).
- Babos Ferenc* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Bács István* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Bajtay József Antal báró*, erdélyi püspök (1761–1773). – Arckép (Róma, S. Pantaleo). – Lásd Collegio Nazareno.

- Bakfark (Graef) Bálint* erdélyi, muzsikus, meghalt Pádovában 1576. augusztus 13-án. – Sírkő (Padova, S. Lorenzo).
- Bakócz Tamás*, bíboros, esztergomi érsek (1497–1521). – Ábrázolás (Bologna, Collegio Venturoli). – Érem (Firenze, Mus. Nazionale). – Címer (Narni, Pal. Comunale).
- Bakonyi István* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Baksai* lásd *Bosniap*.
- Balázs József* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Baldironus Antonius, Mediolanensis* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Balogh István* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Banffy (Banffus) Raymundus* lásd *Magyar katonák*.
- Barabás Miklós*, festő (1810–1898). – Őnarckép (Firenze, Uffizi).
- Barakovich György* lásd Béla, IV, magyar király.
- Baross Gábor*, miniszter (1848–1892). – Emléktábla (Fiume, Baccich ház).
- Bartalis Ferenc* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Báthory István*, erdélyi vajda (1477–93). – Fogadalmi ajándék, saját szobrával (Loreto, Basilica).
- Báthory István*, erdélyi vajda (1571–75), lengyel király (1575–86). – Arcképek (Firenze, Uffizi) – Szobor (Padova, Prato della Valle).
- Bayer György*, kolozsvári, a Collegio Germanico ed Ungarico tanulója (1855) – Ábrázolás (Róma, S. Agnese fuori le mura).
- Beck Ö. Fülöp*, szobrász (1873–1945). – Korányi Frigyes emlékérem (Firenze, Istituti Ortopedici Rizzoli).
- Beck Péter* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Bekés Gellért*, a külföldön élő magyar bencés közösség vezetője, a Katolikus Szemle szerkesztője (1915–1995). – Az egyetem, melynek tanulója, majd tanára volt (Róma, Badia Primaziale di S. Anselmo).
- Béla, IV*, magyar király (1235–70). – A Barakovich családnak tett adományára vonatkozó felirat (Róma, S. Girolamo degli Schiavoni). – 1242-es menekülését megörökítő felirat (Spalato, Cattedrale).
- Belgrad* lásd *Nándorfehérvár*.
- Benczúr Gyula*, festő (1844–1920). – Őnarckép (Firenze, Uffizi).
- Benedek Lajos*, osztrák–magyar tábornok (1804–1881). – Róla elnevezett erőd (Verona).
- Benedicet Matthias, Austriacus* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Bereczky János* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Beriszló (Berislavich) Péter*, veszprémi püspök (1513–21). – Szobor (Trau, Loggia Cittadina).
- Berthold von Andechs-Meranien* (1180–1251), kalocsai érsek (1206–17), erdélyi vajda (1212–17), aquileiai pátriárka (1218–1251). – Sír (Aquila, Basilica).
- Berzeviczy Márton*, a Padovai Egyetem tanulója (1568–74). – Felirat, amely megörökíti, hogy sírkövet állított Horvát Gáspárnak (Padova, S. Sofia).
- Bittay Gyula*, magyar repülő, 1932-ben Rómában lezuhant. – Emlékoszlop (Róma, Via dei Villini).
- Boccasini Niccolò*, bíboros, pápai legátus Magyarországon (1301–2), később XI. Benedek pápa (1303–4). – Síremlék (Perugia, S. Domenico). – Ábrázolások (Treviso, S. Niccolò).
- Bodroghi Fülöp*, II. Ulászló megbízottja a Szentszék-nél. – A magyarok zarándokházának általa végzetett felújítására vonatkozó felirat (Róma, S. Stefano Minore).
- Boiely T. Franciscus* lásd *Magyar katonák*.
- Boldogok:*
- Boldog Ágnes*, Magyarországi, domonkos rendi apáca. – Ábrázolás (Milánó, S. Maria delle Grazie).
- Boldog Ágoston, Casotti*, zágrábi püspök (1309–22). – Ábrázolások (Bologna, Coll. Venturoli, Treviso, S. Niccolò).
- Boldog András*, Magyarországi, minorita szerzetes, misszionárius Bulgáriában, ahová Nagy Lajos küldte. – Ábrázolás (Monte della Verna, S. Francesco).
- Boldog Beatrix, d'Este*, II. András felesége, magyar királyné (1235). – Arckép (Modena, Bibl. Estense). – Szobor (Modena, S. Agostino).
- Boldog Bernát*, Magyarországi, minorita szerzetes, a vernai kolostor kapusa 1456 körül. – Ábrázolás (Monte della Verna, San Francesco).
- Boldog Ilona*, Magyarországi, domonkos rendi apáca, virágkora 1240 és 1270 között. – Ábrázolások (Bologna, Biblioteca Universitaria; Milánó, S. Eustorgio; Pavia, S. Tommaso).
- Boldog István, Pétervárad*, minorita szerzetes, a XV. században élt – Ábrázolás (Monte della Verna, S. Francesco).
- Boldog Kinga, Árpád-házi*, lengyel királyné (1224–1292). – Ábrázolása (Padova, S. Antonio).
- Boldog Margit, Árpád-házi*, domonkos rendi apáca, IV. Béla magyar király lánya (1242–71). – Ábrázolások (Assisi, S. Francesco; Bologna, S.

- Domenico; Brescia, Pinacoteca; Città di Castello, S. Domenico; Firenze, S. Maria Novella; Genova, Gall. di Palazzo Bianco; Milánó, S. Maria delle Grazie: három ábrázolás; Perugia, Pinacoteca, S. Domenico; Piacenza, S. Giovanni in Canale; Róma, S. Maria sopra Minerva, S. Stefano Rotondo; San Gimignano, S. Agostino; Treviso, San Niccolò).
- Boldog Márk, Avianói (Marco d'Aviano)* (1631–1699). – Neki szentelt oltár (Aviano, Duomo). – Ábrázolásai (Aviano, Duomo, S. Maria Maddalena di Villotta). – Szülőháza (Aviano).
- Boldog Márk, Ongaro (Marco Ongaro)* (1200 körül – 1248). – Oltára és ereklyéi (Conegliano, Duomo).
- Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai.* Ambrosius, Benedicer Matthias, Chk Spathanus, De Albertis Albertus, De Barilius Pompeus, De Laffi Georgius, Gasparus (Ariminensis), Ghius Aurelius, Gulperi Gulielmus, Henil Ferdinandus (1511), Katzpeck Georgius Andreas, Klainhas Carolus, Klashfin Theodorus, Neustett. Georgius Sturmer dicitus, Noschvitz Ioannes Sigismundus, Pasius Stephanus, Piazza Ioannes Dominicus, Precht Franciscus Marcus, Relinger Ferdinandus Teophilus (1688), Ulricus Philippus, Zandt Amerle Jacobus. – Nevek és címerek (Bologna, Archiginnasio).
- Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.* – Ata Andreas, Baldironus Antonius, Bosniap. Stephanus (1599), Bozdog Martinus (1612), Branogaliter-Simon Petrus (1648), Brygen Brigant. Iacobus, Buginus Antonius, Burich Joannes (1642), Cerronius Marcus, Coldopus Nicolaus (1601), Cremona Petrus Paulus, De Monsallico Fernandus, De Tore(.)is Iosephus (1611), Docelius Franciscus (1694 és 1714 között), Donatus Santes, Draskovich János, Gróf Erdődi Péter (1670), Erghelius Franciscus (1683), Ferenczfy Lőrinc (1604), Fikeholzen Ioannes Romyc., Fornerius Petrus, Fuerth Hieronimus, Gattus Pasquinus, Haelder Franciscus (1615), Harsdorffer Wolfgangus, Hartneidus Chris., Im Hoff Gabriel, Jalkoczi Nicolaus, Jaugustysch Paulus, Kechykes Andreas (1575), Koosz Joannes (1688), Marchetti Franciscus Antonius (1747), Martinus, Maurachich Ia. (1688), Metellus Johannes Baptista, Montus Caesar, Munkatsius Stephanus (1622), Octavius Andreas (1626, 1628), Partinger Gaspar (1579), Perbingerus Honophrius, Petrinchich (Petretich) Petrus (1633), Rátkay Pál (1618 és 1622 között), Regifritth Petrus (1669), Rinaldus Iacobus, Rosa Antonius, Schileher Albert, Sertorius Ioannes Dominicus, Stalburg Ioannes Georgius, Tordai Martinus, Unger Leo, Ussalus Bartolomeus, Vahacei Stephanus (1699 és 1718 között), Verbanich Gregorius (1688), Verbanovich Gasparus (1601), Voivodits Franciscus (1688), Weis Valentinus, Zanotus Franciscus, Zelnyczey Nicolaus (1576), Zola Vincentius, Ztankowachki Gaspar. – Nevek és címerek (Bologna, Archiginnasio).
- Bonfini Marc'Antonio*, Mátyás király és II. Ulászló magyar király történetírója (1486–1502). – Mellészobor (Ascoli Piceno, Palazzo Comunale). – Festmény (Ascoli Piceno, Pinacoteca).
- Boramissza Tibor*, szatmári püspök (1906). – Arckép (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).
- Bosniap. (Bachsai) Stephanus, Ungarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*
- Bozdog (Bozdocus, Bocdonus) Martinus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*
- Brandenburgi Katalin*, erdélyi fejedelemsasszony (1638). – Fogadalmi ajándék (Loreto, Basilica).
- Branogaliter-Simon Péter* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*
- Brygen Brigant. Iacobus, Alemanus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*
- Buda.* – Látkepek (Róma, Vatikán, Bibl. Apostolica; Mantova, Pal. Ducale). – Ábrázolás (Capestrano, S. Francesco). Ábrázolás: bevételre 1686-ban (Bologna, Mus. Civico; Róma, Vatikán, Palazzi Apostolici). – 1686-os bevételére vonatkozó felirat (Róma, Vigna in Via Flaminia; Velence, Campo S. Cassiano). – Könyvtár lásd *Mátyás király.*
- Budapest.* – Címer (Torino, Mus. del Risorgimento).
- Buginus Antonius, Massarensis* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*
- Burich Joannes, Ungarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*
- Calalara Pier Lorenzo*, camerinói katona, Pest 1542-es ostrománál esett el. – Sirkő (Camerino, Cattedrale).
- Calocsoy* lásd *Kalocsay.*
- Camisati Domenico*, Rieti püspöke (1473–93), pápai követ Mátyás királynál 1476-ban. – Arckép és felirat (Rieti, Cattedrale).

- Carafa Diomede*, nápolyi államférfi. – Általa írt, Aragoniai Beatrixnak ajánlott mű (Parma, Bibl. Civica).
- Carafa Vincenzo*, a Jeruzsálemi Szent János Rend magyarországi priorja (†1611). – Síremlék (Nápoly, S. Severino).
- Carvajal Giovanni*, bíboros, pápai követ Magyarországon (1452–58) – Sirkő (Róma, S. Marcello).
- Casa di Santo Stefano*, 1967-ben alapított magyar zárándokház. – (Róma, via del Casaletto).
- Casagrande Marco*, szobrász (1804–1880). – Sírja (Cison di Valmarino).
- Castaldo Alfonso*, katona Magyarországon (1551–52). – Sirkő (Nocera dei Pagani, S. Paolo).
- Castaldo Giambattista*, I. Ferdinánd tábornoka Erdélyben (1551–52). – Érem (Firenze, Mus. Nazionale). – Busto (Nocera dei Pagani, S. Paolo). – Sirkő (ívi).
- Castiglione Branda*, bíboros, veszprémi püspök (1412–24). – Koporsó (Castiglione Olona, S.S. Lorenzo e Stefano). – Mellszobor (Castiglione Olona, Casa alle Muse). – Ábrázolások (Castiglione Olona, S.S. Lorenzo e Stefano, Battistero). – Arcképek (Castiglione Olona, Palazzo dei Castiglioni; Pavia, Coll. Ghislieri). – Olasz és magyar diákok számára általa alapított kollégium (Pavia, Via S. Martino).
- Cattaro (Kotor)*. – Annak az ábrázolása, amikor a velenceiek 1378-ban bevették (Velence, Pal. Ducale).
- Ceglédi János* lásd a *Padovai Egyetem tanácsosai*.
- Cerronius Marcus, Bresichellensis* lásd a *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Cesarini Giughiano*, bíboros, pápai legátus Magyarországon (1439–44). – Arcképek (Como, Mus. Gioviano; Firenze, Uffizi).
- Chk Stephanus* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Cimer* lásd *Alsáni Bálint, Ambrosius, Apor János, Árkosi Benedek, Ata Andreas, Baldironus Antonius, Bosniap. Stephanus, Bozdog Martinus, Branogálter Simon Péter, Brygen Brigant. Jacobus, Budapest, Buginus Antonius, Burich Joannes, Ceglédi János, Cerronius Marcus, Cremona Petrus Paulus, Demetrius Ungarus (Magyarországi Demeter), De Monsalico Fernandus, Dersfi János, Dessewffy Sándor, De Tore(…)is Josephus, Docelius Franciscus, Donatus Santes, Erdődi Péter, Ergbelius Franciscus, Ferenczy Lőrinc, Ferro Giovanni, Ferro Lazzaro, Fikebolzen Ioannes Romyc, Fornerius Petrus, Franciscus, Fuerth Hieronimuss, Gállfy István, Ganser*
- Ioannes Gregorius, Gasparus* (..) *Ariminensis, Gattus Pasquinus, Gentile da Montefiore, Gbius Aurelius, Godolphus Nicolaus, Goorop Godscalcus, Gulperi Gullielmu, Haán János?, Haelder Franciscus, Henil(?) Ferdinánd, Hercnowiter Julius, Herrmann Márton, Hertel János, Im Hoff Gabriel, Jalkeczji Nicolaus, Kapronczai Jacobus, Katzpeck Georgius Andreas, Kechykes Andreas, Klainbas Carolus, Klashfin Theodorus, Kooszy Joannes, Kovacsóczy Farkeas, Laffi (de) Giorgio, (Nagy) Lajos király, Lázói János, Magyar városok, Magyarország, Magyarországi Mária, Marchetti Franciscus Antonius, Martell Károly, Martinus, Mátyás király, Maurachich Ia., Melczger János, Metellus Ioannes Baptista, Muncatsius Stephanus, Nagy Marcell, Noschvitz Ioannes Sigismundus, Novozell Michael, Octavius Andreas, Orsini Bertoldo, Paár (de) János, Partinger Gaspar, Pasius Stephanus, Pécsi András, Peringerus Honophrius, Petrinchich (Petretich) Petrus, Piazza Ioannes Dominicus, Rangoni Gabriele, Rátkey Pál, Regifriith Petrus, Relinger Ferdinandus, Richter Ferenc, Rinaldus Iacobus, Rosa Antonius, Schileber Albertus, Scolari Filippo, Sertorius Ioannes Dominicus, Stalburg Ioannes Georgius, Szalánkeméni János, Székely István, Tordai Martinus, Töppelt Lőrinc, II. Ulászló, Ultricus Philippus, Ungarus Christophorus, Unger Leo Ussalus Bartolomeus, Vabacei Stephanus, Verbanich Gregorius, Verbanovich Gasparus, Voivodits Franciscus, Weis Valentinus, Zandt Amerle Jacobus, Zanotus Franciscus, Zehnyzchey Miklós, Zola Vincentius.*
- Clemente di Stefano*, Remete Szent Pál Rendjének szerzetese, a Bas. di S. Pietro gyóntatója (1473–95). – Sirkő (Róma, S. Stefano Rotondo).
- Coldopus Nicolaus*, a Bolognai Egyetemen a Magyar Nemzet elnöke (1601). – Név és felirat (Bologna, Archiginnasio).
- Collegio Castiglione* lásd *Castiglione Branda* bíboros.
- Collegio dei Nobili*, 1601-ben alapított kollégium. – (Parma)
- Collegio Germanico ed Ungarico*, 1578-ban alapították. – Székhelye (Róma, S. Apollinare). – Új székhelye (Róma, via S. Nicola da Tolentino). – Megalapítását ábrázoló festmény (Uott).
- Collegio Nazareno*. – Magyar diákjai: Bajtay József Antal, Conradi Norbert, Cörver Elek és János, Desericky Ince, Horányi Elek (Róma).
- Collegio Ungarico*. – Székhelye (Bologna). – Alapításának (1995) emléktáblája (Bologna, Collegio Venturoli).

- Collegio Ungarico-Illirico*, Szondi Pál alapította 1537-ben, megszűnt 1781-ben. – Székhely (Bologna, Collegio Venturoli). – Emléktábla az alapításról és az építésről (uott). – Emléktábla az 1691-es újjáépítésre vonatkozóan (uott) – Az alapító emléktáblája (uott). – A kollégium emléktáblája (uott). – Kriptá (Bologna, S. Martino). – Emléktábla a kriptá átadásáról (uott). – A kriptá 1711-es restaurálására vonatkozó emléktábla (uott). – Priorja 1664-ben: Ioannes Gregorius Ganser (Bologna, Archiginnasio).
- Confraternita di S. Spirito*. – A tagok aláírásait tartalmazó anyakönyv, köztük kb. 1500 magyar tagé, akik 1446 és 1523 között iratkoztak be, mint pl. Bakócz Tamás, Filipecz János, Váradi Péter, Vetési Albert, stb. (Róma, Bibl. Lancisiana).
- Conradi Norbert* lásd *Collegio Nazareno*.
- Contarini Marino*, velencei patricius, a Sárkányrend tagja. – Mellszobor a Sárkányrend jelképével (Venecia, Ca' d'Oro).
- Corvin János*, Mátyás király fia (1473–1504). – Ábrázolás (Milánó, S. Maria della Grazie; Róma, Vatikán).
- Corvina kódexek*. – (Róma, Bibl. Casanatense; Vatikán, Musei Vaticani, Bibl. Apostolica; Firenze, Bibl. Medicea Laurenziana; Milánó, Bibl. Trivulziana; Modena, Bibl. Estense; Parma, Bibl. Civica; Venecia, Bibl. Marciana; Verona, Bibl. Capitolare; Volterra, Bibl. Guarnacci).
- Cörver Elek és János* lásd *Collegio Nazareno*.
- Cremona Petrus Paulus, Zagabriensis* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Csáki Mór*, a Domonkos Rend szerzetese (†1337). – Ábrázolás (Treviso, S. Niccolò).
- Csanád* lásd *Dessenffy S., Szent Gellért, Verancsis F.*
- Csanády Károly*, egy Lombardiában állomásozó magyar tiszt fia (†1854). – Sírkő (Vicenza, Cimitero degli Accattolici).
- Csudafy (Wunder) Mihály*, tábornok (1827–1904). – Sírja (Lucca, Cimitero).
- Dal Verme Oliviero* lásd *Spolverini Dal Verme Oliviero*.
- Deáky László*, nagyszombati, a Coll. Germanico ed Ungarico volt tanulója (1599–1604), madrusi püspök (1623–28). – Arckép (Róma, Coll. Germ.-Ung.).
- De Albertis Albertus, Tridentinus* – lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- De Barilius Pompeus, Gortiensis* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- De' Beni Andrea*, gualdo tadinói, kalocsai érsek (1413–31). – Sírkő (Gualdo Tadino, S. Francesco).
- De Dominici Domenico*, bresciai püspök (1464–78), pápai követ Mátyás királlyal. – Síremlék (Brescia, Cattedrale vecchia).
- Dékány Vilmos*, esztergomi segédpüspök (1925–2000). – Arcképe (Róma, S. Pantaleo).
- De Laffi Georgius* lásd *Bolognai Egyetem, Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Delfini Flaminio*, a pápai csapatok tábornoka Kanizsa ostrománál (1601). – Sírkő (Róma, S. Maria in Ara Coeli). – Arckép (Róma, Pal. dei Conservatori).
- Demeter, magyar bíboros, esztergomi érsek*, (1379–87) – Címer (Róma, SS. Quattro Coronati).
- De Milio Giulio Cesare*, piacentzai, Mátyás király és II. Ulászló orvosa (1476-tól 1497-ig dokumentált). – Arckép (Pavia, Mus. Civico).
- De Monsalico Fernandus, ex Dominis Saxette* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Dersfi János*, a Bolognai Egyetemen a Magyar Nemzet priorja (1631). – Név és címer (Bologna, Archiginnasio). – Általa szerkesztett felirat (uott).
- Desericzky Ince* lásd *Collegio Nazareno*.
- Dessenffy Sándor*, cserneki és tarkói, csanádi püspök (1890–1907). – Általa szerkesztett két felirat (Venecia, S. Giorgio Maggiore). – Címer (Venecia, S. Maria e Donato). – Általa adományozott Szent Gellért urna (uott).
- De Tore (...)is Josephus, ex Magnam Novariensis* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Dobisch István*, a Coll. Germanico ed Ungarico volt tanulója (1657–60); esztergomi kanonok (1668–78). – Arckép (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).
- Docelius Franciscus, Ungarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Dolny István*, a Coll. German. ed Ung. volt tanulója, pécsi (1696–1703), majd csanádi püspök (1703–07). Arckép (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).
- Dominici Giovanni*, bíboros, pápai követ Magyarországon (1409, 1418–19). – Ábrázolás (Castiglione Olona, Battistero; Fiesole, S. Domenico). – Arcképek (Firenze, S. Maria Novella, Uffizi, Mus. di S. Marco).
- Donatus Santes, Ravennas* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

- Draskovich György*, bíboros, pécsi püspök (1557–87). – Ábrázolás (Bologna, Coll. Venturoli).
- Draskovich János*, horvát bán (1732–3), a Bolognai Egyetemen a Magyar Nemzet tanácsosa (1693). – Név és címer (Bologna, Archiginnasio).
- Dunyor István*, ezredes, Garibaldi híve (1816–1889). – Emléktábla (Pistoia, via Verdi).
- Dwornikovich Michele*, a Coll. Ungarico-Illirico volt tanulója (1677–81), váci püspök (1689–1706). – Emléktábla (Bologna, Coll. Venturoli).
- Eger*, 1687-es visszafoglalására vonatkozó felirat (Róma, Vigna in Via Flaminia). – Lásd *Este (d') Ippolito*, *Rangoni Gabriele*.
- Elisabetta*, Mátyás király dajkája. – Sírkő (Róma, S. Croce dei Lucchesi).
- Endresz György*, magyar repülő, 1932-ben Rómában lezuhant. – Emlékoszlop (Róma, Via dei Villini).
- Eötvös Loránd*, fizikus, alpinista (1848–1919). – Róla elnevezett hegycsúcs (Dobbiaco).
- Erdélyi István*, *Somkeréki*, erdélyi nemes (1625). – Fogadalmi ajándék (Loreto, Basilica).
- Erdődi Péter*, gróf, a Bolognai Egyetemen a Magyar Nemzet tanácsosa és priorja (1670). – Fogadalmi ajándék (Bologna, Archiginnasio). – Név és címer (uott).
- Ergheius Franciscus*, *Ungarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Erszébet*, Nagy Lajos felesége, Magyarország királynéja (1353–87). – Szent Simeon általa készített koporsója (Zára, S. Simeone). – Pecsétnyomója (Trau, Szekesegyház). – Fogadalmi ajándékok (Bari, S. Niccolò). – Ábrázolások (Zára, S. Simeone; Mus. di S. Donato).
- Erszébet*, Magyarország királynéja, Ferenc József császár felesége (1837–1898). – Szobor (Triest).
- Eszék*. – Az 1685-ös csatára vonatkozó felirat (Siena, S. Maria in Provenzano). – 1687-es bevételére vonatkozó felirat (Róma, Vigna in Via Flaminia).
- Esztergom*. – 1595-ös bevételére vonatkozó feliratok (Macerata, S. Croce; Róma, S. Maria in Ara Coeli, S. Maria Maggiore, Pal. dei Conservatori). – Az 1595-ös ostromának ábrázolása (Róma, S. Maria Maggiore). – Felirat (Róma, Vatikán, S. Pietro). – Lásd *Aldobrandini G. F.*, *Bakócz T.*, *Demetrio*, *Dobisch S.*, *Floriani P.*, *Kollonics L.*, *Martinuzzi G.*, *Pázmány P.*, *Szcutovszky G.*, *Széchy D.*
- Fábján Dániel*, a Padovai Egyetem tanulója (1609–13). – Sírkő (Padova, Eremitani).
- Faludi Ferenc*, költő, magyar gyóntató (1704–1779). – Lakóhelye (Róma, Pal. dei Penitenzieri).
- Fegyverek magyarországi báborkékből*. – (Bologna, Mus. Civico Medievale e del Rinascimento).
- Fengler József*, győri püspök (1788–1802). – Arckép (Róma, San Pantaleo).
- Ferdinánd*, magyar király (1526–64). – Arcképek (Como, Mus. Gioviano; Firenze, Uffizi).
- II. Ferdinánd*, magyar király (†16461). – Fogadalmi ajándék (Loreto, Basilica).
- Ferenczy Lőrinc* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Ferenczy István*, szobrász (1792–1856). – Thorwaldsen műterme, ahol szobrászként dolgozott (Róma, Casa Butti).
- Ferro Giovanni*, velencei patrícius (†1656). – Címer Magyarország jelképeivel (Velence, S. Stefano).
- Ferro Lazzaro*, velencei patrícius (†1692). – Címer Magyarország jelképeivel (Velence, S. Stefano).
- Fikebolzen Ioannes Romyc* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Filigrános kebel* lásd *Kebel*.
- Filipecz János*, nagyváradi püspök (1476–90). – Firma (Róma, Biblioteca Lancisiana).
- Floriani Pompeo*, maceratai, katona Esztergom ostrománál (1595). – Sírkő (Macerata, S. Croce).
- Filipponi Bernardo, di Vercelli*, olivetánus apát, a dömösi monostor priorja. – Arcképe (Monte Oliveto Maggiore).
- Fiume (Rijeka)*. – A város által adományozott mécses (Ravenna, Tomba di Dante).
- Fóris Lajos* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Fornerius Petrus (Antonius)* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Fraknói Vilmos*, a Szent Jobb Apátság komendátora, Arbe titulás püspöke (1892–1924) – Általa szerkesztett felirat (Róma, S. Giovanni in Laterano). – Ábrázolás (uott). – Villa (Róma, Viale Policlinico). – Lásd *Magyar Történelmi Intézet*.
- Franciscus [...]*, *Ungarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Frigyesy Gusztáv*, Garibaldi híve (†1877). – Sírja (Milano, Cimitero Maggiore).
- Fuerth Hieronimus, Austriacus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Furak István* lásd *Magyar hadifoglyok*.

- Gábor Mariann*, festő. – Ónarckép (Firenze, Uffizi).
- Galeotto Marzio*, Mátyás király humanistája. – Arcképek (Como, Mus. Gioviano; Narni, Pal. Comunale). – Emléktábla a képmásával (uott). – Szülőháza (Narni).
- Gállfy István*, *Gerendi* lásd *Pádovai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Ganser, Ioannes Gregorius*, a *Collegio Ungarico-Ilirico* priorja 1664-ben. – Felirat és címer (Bologna, Archiginnasio).
- Gasparus* [...], *Ariminensis* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Gattus Pasquinus, Durantinus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Geisz János* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Gentile di Montefiore*, bíboros, pápai követ Magyarországon (1307–10). – Ábrázolások (Assisi, S. Francesco). – Címer (uott). – Sír (uott).
- Ghini Aurelius, Imolensis* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Giovanni di Giacomo da Ungheria*, magyarországi származású aranyműves és festő (1382 és 1422 között Sienában élt). – Művei (Siena, Pal. Pubblico).
- Gonzaga Vincenzo*, mantovai herceg. – 1601-ben Kanizsa ostromában való részvételére vonatkozó felirat (Mantova, Pal. Ducale).
- Gorop Godscalcus, Ungarus*, a Bolognai Egyetemen az Angol Nemzet tanácsosa (1676–7). – Címere (Bologna, Archiginnasio)
- Gradinszki* lásd *Collegio Ungarico-Ilirico*, Kripta.
- Griffi Ambrogio*, Milánó követe Budán (1464–1465). – Sírköve (Milano, S. Pietro in Gessate).
- Gritti Alvise*, Magyarország kormányzója (1530–4). – Arcképek (Como, Racc. Rovelli; Velence, Pal. Gritti).
- Groll Adolf*, győri püspök (1731–43). – Arcképek (Róma, S. Pantaleo).
- Gudics József*. – Domborműve (Capestrano, Casa natale di S. Giovanni).
- Gulácsy Lajos*, festő (1882–1932). – Múterme (Róma, Pal. Venezia).
- Gulperi Gullielmus* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Gyóntatásziék "Pro Lingua Hungarica"* – (Róma, Vatikán, S. Pietro),
- Györgyi Dénes*, építész (1886–1961). – Lásd *Magyar pavilon*.
- Gyulai Sámuel*, tábornok (1803–1887). – Kútja (Gorizia).
- Haan Antal*, festő (1827–1888). – Oltárképe (Capri, S. Costanzo).
- Haán János*, pozsonyi, a Bolognai Egyetem Provenszi Nemzete jogásza tanácsosa (1579, 1581). Név és címer (Bologna, Archiginnasio).
- A Habsburg Birodalom és a Velencei Köztársaság határköve*. – Fogliano Redipuglia.
- Haelder Franciscus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Hajnal János*, festő, grafikus (1913–). – (Róma, Vatikán, Pal. Apostolici; Róma, Pal. Falconieri, S. Maria Maggiore; Milánó, Duomo)
- Harsdorffer Wolfgangus, Noricus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Harthuosuan Ioannes* lásd *Magyar katonák*.
- Hartneidus Cbris.*, ab *Ausperg Bavarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Héderváry János*, a Coll. Germanico ed Ungarico volt tanulója, szerémi püspök (1624–38). – Arckép (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).
- Hedvig*, Lengyelország királynéja, Nagy Lajos magyar király lánya (1385–993). – Ábrázolás (Zára, S. Simeone)
- Henil Ferdinandus* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Heffy Ignác*, Kossuth Lajos titkára lásd *L'Alleanza*.
- Hercowitz (Herzkowitsch) Julius de Zaiczda* lásd *Pádovai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Herrmann Márton*, erdélyi lásd *Pádovai Egyetem tanácsosai*.
- Hertel János*, erdélyi, a Pádovai egyetemen a Magyar Nemzet az „artisták” elnöke (1591, 1595). – Név és címer (Padova, Università).
- Honiédek* az 1915–18-as háború olasz elesetteinek. – Koszorú (S. Michele del Carso, Mus. di Guerra).
- Horányi Elek* lásd *Collegio Nazareno*.
- Horvát Gáspár*, Pádovában 1564-ben meghalt egyetemi tanuló. – Sírkő (Padova, S. Sofia).
- Horváth Nepomuki János*, a Radetzky-huszárezred tisztja. – Ábrázolás (Róma, Vatikán, Musei Vaticani).
- Hubay Cebrián Andor*, festő (1898–1971). – Bonfini portréja (Ascoli Piceno, Pinacoteca).
- Hunyadi János*, Magyarország kormányzója (1446–56). – Ábrázolás (Capestrano, S. Francesco, Castello Piccolomini; Castiglione Olona, Battistero; Genova, Mus. di Palazzo Rosso; L'Aquila, Convento di S. Bernardino). – Fogadalmi szobor (Firenze, SS. Annunziata).
- Huszárok lakanyája*. – (Parma, Pal. della Pilotta).

Igmándi Antal lásd *Magyar hadifoglyok*.

Ibász Dániel, ezredes, Kossuth segédje (1813 – 1881). – Sírja (Torino, Cimitero Monumentale).

Imhoff Gabriel, Noricus lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

Irányi László, a külföldön élő magyarok püspöke (1923–1987). – Arcképe (Róma, S. Pantaleo).

Iren (Piroška), Szent László magyar király lánya, bizánci császárné (1105–1126). – Arckép (Velence, S. Marco).

Jaklin Balázs, nagyszombati, a Coll. Germanico ed Ungarico volt tanulója (1663–67), nyitrai püspök (1691–96). – Arckép (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).

Jalkoczi Nicolaus, Zagabrientis lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

III. *János*, lengyel király. – Párkánynál 1683-ban az általa a törököktől zsákmányolt zászló (Loretto, Basilica). – A zászlóra vonatkozó felirat (uott).

Janus Pannonius, költő (1434–1472). – Emléktábla (Ferrara, Pal. Paradiso).

Jaugustych Paulus, Zagabrientis lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

Johanna II., nápolyi, Magyarország névleges királynéja (1414–35). – Sírök (Nápoly, SS. Annunziata).

II. *József*, Magyarország királya (1781–90). – Arckép (Mantova, R. Accademia).

Kádár Sámuel, moldvai magyar, a Collegio di Propaganda Fide tanulója 1855-ben. – Ábrázolás (Róma, S. Agnese fuori le mura).

Kalandozó magyarok. – Általuk lerombolt templom (Verona, S. Zeno).

Kálmán, magyar király (1085–1116). – Általa építtetett oltár, kápolna, torony (Zára, S. Maria Minore). – Zárai uralmára vonatkozó feliratok (uott). – Ábrázolás (Traù, Cattedrale). – Sír (Zára, S. Maria Minore).

Kalocsay (Calocsay) Rudolf lásd *Magyar katonák*.

Kanizsa lásd *Nagykanizsa*.

Kapronczai (Capronczai) Jacobus, Ungarus, a Bolognai Egyetemen az Illír Nemzet tanácsosa. – Címese (Bologna, Archiginnasio).

Katalin, IV. Béla lánya, Clissában halt meg (1242). – Urna (Spalato, Székesegyház).

Katzepek Georgius Andreas, Viennensis lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.

Kehely. – Magyar filigrános kehely (Gandino, Basilica). – Székelymárki kehely (Monza, Duomo).

Kelemen Imre lásd *Magyar hadifoglyok*.

Kessler Sándor lásd *Magyar hadifoglyok*.

Klainhas Carolus, Alemannus lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.

Klapka György, honvéd tábornok (1820–1892). – Arcképe (Torino, Mus. Nazionale del Risorgimento).

Klashfin Theodorus, Alemannus lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.

Klebelberg Kuno, gróf, kultuszminiszter (1875–1931). – A Magyar Akadémia megalapításának emléktáblája (Róma, Pal. Falconieri).

Kollonich Lipót, bíboros, esztergomi érsek (1695–1707). – Ábrázolás (Bologna, Coll. Venturoli).

Koltan István lásd *Magyar hadifoglyok*.

Komjáti? Kecskés András lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

Konstancia, magyar királyné (†1222). – Sírja (Palermo, Duomo)..

Koosx Joannes lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

Koppondi János lásd *Magyar hadifoglyok*.

Kossuth Ferenc, mérnök, K. Lajos fia (1841–1914). – Emléktábla (Cesena, Pal. Guidi). – Felesége sírja (Firenze, Cimitero degli Allori).

Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója (1849), torinói száműzött (1861–94). – Mellszobor (Collegno, via Mille; Torino, Giardino I. Balbo, Mus. Naz. del Risorgimento). – Szimbolikus ábrázolása (Torino, Mus. del Risorgimento). – Emléktábla (Torino, Via dei Mille). – Arcképei, használati tárgyai, zászlaja, kézírata, fotoalbum, emlékérem (Torino, Mus. Naz. del Risorgimento)

Kosztolányi Polikarp György, Mátyás király diplomataja. – Sírök (Róma, S. Maria sopra Minerva).

Kotász Károly, festő (1872–1941). – Önarckép (Firenze, Uffizi).

Kotor lásd *Cattaro*.

Kovács János lásd *Magyar hadifoglyok*.

Kovács István lásd *Magyar hadifoglyok*.

Kovács Mária, Marco Casagrande felesége. – Sírja (Cison di Valmarino).

Kovacsóczy Farkas, a Padovai Egyetem volt tanulója (1565), erdélyi kancellár (†1594). – Felirat, amely megemlékezik arról, hogy sírkövet állíttatott Horvát Gáspárnak (Padova, S. Sofia).

Körösfői-Kriesch Aladár, festő (1863–1920). – Lásd *Magyar pavilon a Velencei Biennálén*.

Kőrösi István Márk, a Coll. Germ. ed Ungarico (†1619) volt tanulója. – Arckép (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).

- Lajos*, Magyarország királya (1342–82). – Diadalív (Tricarico, Seminario). – Ábrázolások: S. Veronica kendőjét imádja (Róma, Vatikán, S. Pietro); bevonul Zárába 1358-ban (Zára, S. Simeone). – Ábrázolások (Padova, S. Antonio), – Címer (Firenze, Or. S. Michele, Pal. Vecchio; Padova, Cast. Carrarese; Mus. Civico; Zára, S. Simeone). – Erekllyetartó (Bari, San Niccolò).
- II. *Lajos*, Magyarország királya (1508–26). – Arcképek (Como, Mus. Gioviano; Firenze, Uffizi; Rotonda, Pinacoteca). – Az általa a Vitturi testvéreknek adományozott malomra vonatkozó felirat (Traù, Ex Pal. Michelis-Vitturi). – Érem (Firenze, Mus. Nazionale).
- Lakner László*, festő (1936-). – Önarckép (Firenze, Uffizi).
- V. *László*, Magyarország királya (1444–57). – Az általa Francesco Useppinek adományozott címről megemlékező felirat (San Gemignano, S. Domenico). – Szállása (Velece, Fondaco dei Turchi).
- László, nápolyi*, Magyarország névleges királya (1387–1414). – Arckép (Firenze, Uffizi). – Mausoleo (Nápoly, S. Giovanni a Carbonara).
- László*, magyarországi, Zsigmond király familiárisa. – Sír (Siena, Duomo).
- László Fülöp Elek*, festő (1869–1937). – Önarckép (Firenze, Uffizi). – Festmény (Firenze, Istituto Ortopedici Rizzoli; Ascoli Piceno, Pinacoteca).
- László (Lászlai) János*, a Bas. di S. Pietro gyóntatója (1517–23). – Sírkő (Róma, S. Stefano Roton-do). – Címer (uott).
- Lencsés Géza* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Lipót*, Magyarország királya (1657–1705). – Ábrázolás (Bologna, Mus. Civico).
- II. *Lipót*, Magyarország királya (1790–92). – Arckép (Milánó, Ambrosiana).
- Lippa* – 1551-es visszafoglalásának ábrázolása (Monte Oliveto Maggiore, Abbazia). – 1591-es visszafoglalására vonatkozó felirat (Urbino, Duomo).
- Liszt Cosima*, L. Ferenc lánya, Richard Wagner felesége. – Emléktábla (Como, Albergo dell'Angelo).
- Liszt Ferenc*, muzsikus (1811–86). – Mellszobor (Firenze, Galleria dell'Accademia di Belle Arti; Parma, R. Istituto d' Arte). – Arckép (Róma, Caffè Greco). – Emléktábla (Albano, Duomo; Róma, S. Maria del Rosario; Tivoli).
- Lotharingiai Károly*. – Ábrázolás (Trento, Castello del Buonconsiglio).
- Machinense Niccolò*, modrusi püspök (1461–1480), apostoli nuncius Mátyás királynál. – Sírkő (Róma, S. Maria del Popolo).
- Magyar, magyarok* – Allegorikus figura (Velece, Pal. Ducale). – A Collegio Ungarico-Ilirico tanulója (Bologna, Coll. Venturoli). – Lásd *Magyarok kútja*. – Bologna támadóit megőrkítő felirat (Bologna, S. Michele in Bosco). – Lásd *Magyar hadifoglyok*, *Magyar katonák*.
- Magyar Akadémia* lásd *Accademia d'Ungheria di Roma*.
- Magyar alabárdok*. – (Firenze, Mus. Stibbert).
- Magyar címer*. – Ábrázolása (Galatina, S. Caterina). – lásd *Ferro Giovanni*, *Ferro Lazzaro*.
- Magyar diákok kollégiuma*. – (Róma, Casa in via Cestari).
- Magyar Egyházi Intézet*. – Székhely (Róma, Palazzo Falconieri).
- Magyar hadifoglyok* (1915–18) meghaltak Palermóban: Babos Ferenc, Bacs István, Bakonyi István, Balázs József, Balogh István, Bartalis Ferenc, Beck Péter, Bereczky János, Foris Lajos, Furak István, Geisz János, Igmándi Antal, Kelemen Imre, Kessler Sándor, Koltan István, Kovács János, Kovács István, Koppondi János, Lencsés Géza, Molnár Imre, Németh József, Orbán Árpád, Répás Imre, Richter János, Ridey János, Stiller Péter, Suba Emil, Szabó Sándor, Szabó György. – Síremlék (Palermo, Cimitero dei Rotoli). – Ajándékuk: Szent Erzsébet-szobor (Castellana Grotte, Santuario).
- Magyar haditengerészet*. – Hadihajóinak horgonya (Velece, Mus. Storico Navale).
- Magyar-Ilir Kollégium* lásd *Collegio Ungarico-Ilirico*.
- Magyar katonák*, akik részt vettek a pétrváradai csatában (1716): Harthuouan Ioannes, Banffus Raymundus, T. Boiely Franciscus, Calocsoy Rodolphus, Simoniesius Joannes. – Felirat, mely megemlékezik az általuk Rómában énekelt „Te Deum”-ról (Róma, Catacomba di Domitilla).
- Magyar katonatáska*. – (Firenze, Mus. Stibbert).
- Magyar korona*. – Ábrázolása (Velece, Hungaria Palace Hotel).
- Magyar koronázási jelvények*. – Korona és jogar (Róma, Vatikán, Mus.).
- Magyar követek székhelye*. – (Velece, Pal. Priuli all'Osmanin).
- Magyar légió*, 1859-ben alakult. – A légiót szervező Nemzeti Bizottság székhelye (Genova, via

- Assarotti). – Emléktábla (Velence, Pal. della Posta). – Lásd még *Csudafy Wunder Mihály, Frigyesy Gusztáv, Ibász Dániel, piacenzai buszárok, Winkler Lajos*.
- Magyar marhakereskedő*. – Szűz Mária vele tett csodájának (1420) ábrázolása (Castello di Godego, Santuario).
- Magyar művészek plakettjei*. – (Ravenna, Mus. Dan-tesco).
- Magyar Nemzeti Igazgatóság* (1859). – Székhelye (Genova, via Assarotti).
- Magyar nomád lovas*. – Ábrázolása (Aquileia, Basilica).
- Magyar-olasz harcok az 1915–18-as háborúban*. – Emléktábla (S. Michele del Carso, Cima 3).
- Magyar pavilon*, a Velencei Biennálén. – Maróti Géza, Györgyi Dénes, Körösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor és Róth Miksa közreműködésével épült (Velence, Giardini Pubblici).
- Magyar porcelánok*. – (Firenze, Mus. Stibbert)
- Magyar püspök*, pontosabban meg nem határozott. – Arckép (Padova, Eremitani).
- Magyar sírok*. – (Róma, Vatikán, Campo Santo Teutonico).
- Magyar szabhyák*. – (Firenze, Mus. Stibbert).
- Magyar szálloda*. – (Velence, Hungaria Palace Hotel).
- Magyar szeminárium*, 1578-ban Collegio Ungarico-ként alapították, 1579-ben egyesült a Collegio Germanicoval. – Székhelye (Róma, S. Stefano Rotondo; Coll. Germanico ed Ungarico). – Az alapítás ábrázolása (Róma, Coll. Germ. Ungh.).
- Magyar Történeti Intézet*, Fraknoi Vilmos alapította 1896-ban. – Székhelye (Róma, Villa Fraknoi, Palazzo Falconieri).
- Magyar városok*. – Címerei (Trieszt, Castello di Miramare).
- Magyar zablá*. – (Firenze, Mus. Stibbert).
- Magyar zarándokházak*, Szent István alapította. – Ravenna (S. Pietro in Vincoli). – Róma (S. Stefano Minore). – a római magyar zarándokház templomáról megemlékező felirat (Róma, Vatikán, S. Pietro, Casa di S. Stefano).
- Magyar zászló*. – (Torino, Mus. Naz. del Risorgimento; Velence, S. Giorgio Maggiore).
- Magyarok fogadalmi ajándékai* lásd *Báibory István, Brandenburgi Katalin, Mátyás király, Erzsébet*, Magyarország királynéja, *Erdélyi István, II. Ferdinánd, Hunyadi János, Mária*, Magyarország királynéja, *Rákóczi*, erdélyi fejedelemszony, *Scolari Filippo, Újlaki Miklós*.
- Magyarok kútja*, Otranto 1481-es bevételében résztvevő magyaroké. – Kút (Otranto, Minerva).
- Magyarok Nagyaszonnya kápolna*. – (Róma, Vatikán, S. Pietro).
- Magyarok Nagyaszonnya mozaik*. – (Róma, Pal. Falconieri).
- Magyarország* – Allegorikus figura (Róma, Palazzo dei Conservatori; Velence, Hungaria Palace Hotel). – Térképe (Róma, Vatikán, Palazzi Apostolici; Velence, Pal. Ducale). – Emblémái (Velence, S. Stefano). – Címere (Bari, S. Niccolò; Montevergine, Basilica; Nápoly, Cattedrale; Róma, S. Lorenzo fuori le mura, S. Pietro, S. Stefano Rotondo, Palazzo Falconieri; Torino, Mus. del Risorgimento, Velence, S. Maria e Donato). – Neve (Róma, Vatikán, S. Pietro Vecchio).
- Magyaróvár* lásd *Vilmos*.
- Márai Sándor*, író (1900–1989). – Emléktáblái (Nápoly, Posillipo; Salerno, via Trento).
- Marchetti Franciscus Antonius, ex Casale Maiori* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Margit*, IV. Béla lánya (†1242). – Sír (Spalato, Cattedrale).
- Mária*, Nagy Lajos lánya (1382–95). – Ábrázolás (Zára, S. Simeone).
- Mária, Habsburg*, II. Ferdinánd felesége, magyar királyné (1631–1646). – Fogadalmi ajándékok (Loreto, Basilica). – Itáliai utazásáról megemlékező felirat (Iesi, S. Lorenzo in Fonte).
- Mária, magyarországi*, V. István lánya, nápolyi királynő (1270–1323). – Általa építtetett templom és monostor (Nápoly, S. Maria di Donnaregina). – Mauzóleum (uott). – Sírfelirat (uott). – Ábrázolások (uott; S. Restituta). – Cimer (Nápoly, S. Maria di Donnaregina).
- Mária Terézia*, magyar királynő (1740–80). – Arcképek (Firenze, Pitti; Mantova, R. Accademia).
- Markó András*, festő (1824–1895). – Képei (Firenze, Galleria Pitti).
- id. Markó Károly*, festő (1791–1860). – Lakóháza (Antella, Villa di Lappeggi; Firenze, Lungarno di Synder; Róma, via Margutta). – Sírja (Antella, Cimitero). – Képei (Firenze, Mus. Stibbert, Uffizi; Milánó, Galleria d'Arte Moderna).
- ifj. Markó Károly*, festő (1822–1891). – Képei (Ascoli Piceno, Pinacoteca; Firenze, Galleria Pitti, Mus. Stibbert; Milánó, Galleria d'Arte Moderna).
- Maróti Géza*, szobrász, építész (1875–1941). – Lásd *Magyar pavilon*.

- Marsili Luigi Ferdinando*, bolognai, katona és hadmérnök Magyarországon (1659–1729). – Mellszobra (Bologna, Ist. delle Scienze). – Emlékmű a képmásával (Bologna, Bibl. Universitaria). – Emlékmű (Bologna, S. Domenico). – Palotája (Bologna).
- Martelli Károly*, névleges magyar király (1271–92). – Általa ajándékozott ciborium (Montevergine, Basilica) – Címer (uott). – Urna (Nápoly, Cattedrale).
- Martinus* (közelebről meg nem határozott) lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Martinuzzi György*, nagyváradi püspök (1529–51), esztergomi érsek (1551). – Arckép (Bologna, Coll. Venturoli). – Ábrázolás: 1551-ben bevesszi Lippát (Monte Oliveto Maggiore, Abbazia). – Dicsőítő felirat (uott).
- Mátyás király* (1458–90). – Ábrázolások: Létrehozta a budai könyvtárat (Róma, Vatikán, Palazzi Apostolici); megválasztják Magyarországot királynak (Róma, Coll. Barberini); apoteózisa (Róma, Casa in Campo de' Fiori). – Arcképek (Como, Mus. Gioviano; Firenze, Uffizi; Isola Bella, Pal. Borromeo; Milánó, Racc. Arconati, S. Maria delle Grazie; Róma, Vatikán, Bibl. Apostolica). – Mellkép (Milánó, Cast. Sforzesco). – Fogadalmi szobor (Firenze, SS. Annunziata). – Érmek (Bologna, Mus. Civico; Firenze, Mus. Nazionale; Milánó, Cast. Sforzesco, Pal. di Brera; Velence, Ca' d'Oro). – Címer (Montefalco, Pal. Scorzoni). – Felirat (Montefalco, Pal. Scorzoni; Rieti, Cattedrale). – Kódexek lásd *Corvina kódexek*. – Dajkája lásd *Elisabetta*.
- Maurachib Ia.* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Medici (dei) Ippolito*, bíboros, pápai követ Magyarországon (1533). – Arcképek (Como, Mus. Gioviano; Firenze, Pitti, Uffizi). – Ábrázolás: Magyarországra küldik (Firenze, Pal. Vecchio).
- Melzer (Menizer) János* lásd *Padovai Egyetem tanácsosai*.
- Mester István*, pápai prelátus (1917–1984). – Sírkö (Róma, Campo Santo Teutonica). – Emléktábla (Róma, Casa di Santo Stefano). – Lásd *Magyar diákok kollégiuma, Magyar Egyházi Intézet*
- Mészáros György*, festő (1951-). – Freskója (Avanis, S. Nicolò).
- Metellus Ioannes Baptista, Justinopolitanus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Michele Ongaro (Michele Pannonio)* lásd *Pannóniai Mihály*.
- Millos Aurél*, táncművész. – Emléktábla (Róma, Teatro all'Opera).
- Mirze (Barátosi) János*, történész (†1883). – Síremlék (Velence, Cimitero).
- Mollinári Antal*, báró, tábornagy (1820–1904). – Róla elnevezett erőd (Verona).
- Molnár Imre* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Monti Alessandro*, az Olasz Légő parancsnoka az 1848–49-es magyar szabadságharcban. – Mellszobor (Brescia, Giardino Rebuffone). – Sírja (Brescia, Cimitero). – Palotája (Nigoline Bonomelli).
- Montus Caesar, Plebensis* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Morosini Tommasina*, III. András anyja (1291–1301), Magyarország királynéja (†1296). – Arckép (Velence, Mus. Carrer). – Tér, utca róla elnevezve (Velence; Verona). – Háza (Velence).
- Muncatus (Muncatsius) Stephanus, Ungarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Nagy Balogh János*, festő (1874–1919). – Önarckép (Firenze, Uffizi).
- Nagy György Imre*, a Remete Szent Pál Rend priorja (1645–51). – Arckép (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).
- Nagy Marcell*, erdélyi, a Bolognai Egyetem Angol Nemzetének tanácsosa (1583). – Név és címer (Bologna, Archiginnasio).
- Nagy Sándor*, festő (1869–1950). – Lásd *Magyar pavilon*.
- Nagyfalvi (Nagyfalvai) György*, a Coll. Germanico ed Ungarico volt tanulója, szerémi püspök (1624–34). – Arckép (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).
- Nagykanizsa (Kanizsa)*. – 1601-es ostromát megörökítő feliratok (Mantova, Pal. Ducale; Róma, S. Maria in Aracoeli). – Lásd *Gonzaga Vincenzo*.
- Nagyvárad*. – Lásd *Filipecz J., Martinuzzi*.
- Nándorfehérvár (Belgrad)*, 1456-ban Kapisztrán Szent János keresztjei itt arattak győzelmet a törökök felett. – A csata ábrázolásai (Firenze, Ognisanti; L'Aquila, S. Bernardino, S. Giuliano, Mus. Civico; Capestrano, S. Francesco; Róma, S. Maria in Ara Coeli). – A város 1688-as bevételét megörökítő felirat (Róma, Vigna in Via Flaminia).
- Nanni Unghero*, I. Cosimo firenzei herceg festője. – Arckép (Firenze, Pal. Vecchio).

Németh József lásd *Magyar hadifoglyok*.

Neustett. Georgius, Sturmer dictus lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.

Niccolò degli Ungari, anconai püspök (1299–1336). – Sirkő (Ancona, Cattedrale). – Ábrázolás (Ancona, S. Francesco). – Emléktábla (uott, Cattedrale).

Niccolò Ongaro, 1351 körül működött. – Az általa csináltatott architrávra vonatkozó felirat (Rieti, S. Agostino).

362

Noschwitz Ioannes Sigismundus lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.

Novozell Michael, Ungarus, a Bolognai Egyetemen a Baszk Nemzet tanácsosa (1648). – Név és címer (Bologna, Archiginnasio).

Octavius Andreas, Ungarus lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

Ongaro, festő (közelebről meg nem határozott). – Arckép (Mantova, R. Arsenale).

Orbán Arpád lásd *Magyar hadifoglyok*.

Orbók István, erdélyi, orvos a padovai kórházban (†1628). – Sirkő (Padova, S. Francesco).

Orsini Bertoldo, 1412-ben kitüntették a Sárkányrenddel. – Címer (Soriano nel Cimino, Cast. Orsini).

Ortutay Mihály, törzsőrmester (†1864). – Sirkő (Vicenza, Cimitero degli Acattolici).

Orztrák-magyar kápolna. – (Padova, S. Antonio).

Orztrák-Magyar Monarchia Szentszéknél működő követség. – Székhelye (Róma, Pal. Vanezia).

Paár (de) János lásd *Padovai Egyetem tanácsosai*.

Padovai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai. – Apor János (1583), Árkosi Benedek (1640, 1641), Ceglédi János (1599), Gállfy de Gerend István (1579), Hercnowiter Julius (1602, 1603), Herrmann Márton (1669) Meniczter (Melczter) János (1600), Paár (de) János (1582), Pécsi András (1662), Székely (Zekelius) István (1601), Toppeltinus (= Töppelt) Lőrinc (1663). – Nevek és címerek (Padova, Università).

V. Pál, pápa (1605–21). – Ábrázolás: az általa Magyarországra küldött csapatok (Róma, S. Maria Maggiore).

Pálffy Daun György, az Egyházi Állam főhadnagya (1839–1860). – Sirkőve (Viterbo, S. Angelo).

Pálinkás László, nyelvész, irodalomtörténész (1910–1974). – Könyvtára (Firenze, Pal. Strozzi).

Pálosok lásd *Szent Pál, Remete*.

Pannoniai Mihály (Michele dai Unni, Michele Ongaro, Michele Pannonio), festő (1390 körül –

1464). – Festményei (Ferrara, Duomo, Castello Estense, Casa del Capitano, Pinacoteca; Velence, S. Pietro di Castello).

Paolo Ongaro, paphoszi püspök (1256 körül). – Az általa állított oltárra vonatkozó felirat (Róma, S. Balbina).

Pápa – 1597-es bevételét megörökítő felirat (Róma, S. Maria in Ara Coeli).

Pápai Magyar Egyházi Intézet (1939). – (Róma, Pal. Falconieri).

Párkány – Az 1683-as csatát megörökítő felirat (Loreto, Basilica).

Partinger Gaspar, Ungarus Posoniensis lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

Pasius Stephanus, Tridentinus lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.

Pataki István, antifasiszta ellenálló (1914–1944). – Felirat (Como, Ellenállási emlékmű).

Pázmány Péter, bíboros, esztergomi érsek (1616–29). – Arcképek (Róma, Coll. Germ. ed Ung., Pal. Falconieri, Università Gregoriana). – Emléktábla (Róma, S. Girolamo degli Schiavoni).

Pecorara Giacomo, bíboros, pápai legátus Magyarországon (1232–33). – Urna (Piacenza, Cattedrale).

Pécs (Cinquiese) lásd *Alsáni B., Draskovich G.*

Pécsi András, erdélyi lásd *Padovai Egyetem tanácsosai*.

Perbingerus Honobrius, Bavarus lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

Perlasca, Giorgio, több ezer budapesti zsidó megmentője (1910–1992). – Emlékmű (Cernobbio, Como).

Pest – 1542-es ostromát megörökítő felirat (Camerino, Cattedrale).

Petőfi Sándor. – Szobor (Milano, Ambrosiana; Noto, Pal. Duchese). – Arckép (Torino, Mus. Nazionale del Risorgimento).

Petrinich Péter, zágrábi püspök (1648–47) – Emléktábla (Bologna, Archiginnasio); lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.

Piacenzai huszárok, 1859-ben a toszkán forradalmi kormány szolgálatában. – Laktanyájuk (Piacenza, Pal. della Pilotta).

Piazzza Ioannes Dominicus lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.

Pór Bertalan, festő (1880–1964). – Ónarckép (Firenze, Uffizi).

Poszony – Látkép (Firenze, Pal. Vecchio).

Precht Franciscus Marcus lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.

- Prokop Péter*, festő (1919–2003). – Múzeuma (Róma, Casa di S. Stefano). – Képei (Capestrano, S. Francesco, Castello Piccolomini; L'Aquila, Convento di S. Bernardino, Scuola sottufficiale; Róma, Pal. Falconieri, S. Pantaleo).
- Quattro Santi Coronati* lásd *Szentek: Pannónia négy megkoronázott vértanója*.
- Pulszky Ferenc*, politikus, régész (1814–1897). – Lakóháza (Firenze, Villa Petrovich).
- Raffay Imre*, szerémi és boszniai püspök (1816–30). – Arckép (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).
- Rákóczi*, erdélyi fejedelemasszony (pontosabban meg nem határozva). – Fogadalmi ajándék (Loreto, Basilica).
- II. Rákóczi Ferenc*, erdélyi fejedelem (1676–1735). – Lakóháza (Firenze, Pal. Salvati).
- Rangoni Gabriele*, bíboros, erdélyi (1472–75), majd egri püspök (1475–86). – Arckép (Chiari, S. Bernardino). – Cimer (Chiari, Chiesa parrocchiale; Róma, S. Maria in Ara Coeli). – Sír (Róma, S. Maria in Ara Coeli). – Emléktábla (Róma, SS. Sergio e Bacco).
- Rátkey (Ratay) Pál* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Rátkey György*, a Collegio Ungarico-Illirico tanulója (1701). – Arra vonatkozó felirat, hogy a kolégium alapítását megörökítő emléktáblát állíttatott (Bologna, Coll. Venturoli).
- Regjirith Petrus, Ungarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Relinger Ferdinandus Teophilus* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Réphas Imre* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Richter Ferenc*, erdélyi, a Coll. Germ. ed Ung. tanulója (1855). – Ábrázolás (Róma, S. Agnese fuori le mura).
- Richter János* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Ridey János* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Rjeka* lásd *Fiume*.
- Rinaldus Jacobus, Cesenas* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Rosa Antonius, Brexianus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Róth Miksa*, üvegfestő (1865–1944). – Általa tervezett ablak (Torino, Mus. del Risorgimento). – Lásd *Velence, Magyar pavilon*.
- Salamon*, Magyarország királya (1063–74). – Sírkö (Póla, Püspökség). – Ábrázolások (Póla, Székesegyház; Visinada, S. Jeromos). – Ereklýei (Póla, Székesegyház).
- Sárkányrend*, Zsigmond magyar király alapította 1408-ban. – Jelképével van díszítve: Marino Contarini mellszobra (Velence, Ca' d'Oro), Sacchetti-címerek (Castel Fusano, Pal. Chigi; Róma, Pal. és Casa Sacchetti), Scolari-címer (Firenze, Pal. Scolari), Useppi-címer (S. Germano, S. Domenico) és Orsini-címer (Sariano nel Cimino, Cast. Orsini).
- Sarolta*, Géza fejedelem felesége (970–97). – Szent István születéséről szóló álmának ábrázolása (Róma, S. Stefano Rotondo).
- Sárospatak*. – Testvérváros emlékmű (Collegno, piazza della Repubblica).
- Savoyai Jenő* herceg, I. Lipót hadvezére Magyarországon (1663–1736) – A törökök felett aratott győzelmeire vonatkozó felirat (Róma, Catacomba di Domitilla). – „Győztes csatái” képsorozat (Torino, Pinacoteca). – Szobrok (Torino, Pal. Reale, Pal. di Città). – Páncélja (Torino, Palazzo Reale).
- Schleiber Albertus, Ulmanus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Scolari Filippo*, Ozorai Pippó, temesvári gróf (1369–1426). – Ábrázolások (Castiglione Olona, Battistero; Firenze, Pal. Buondelmonti, Uffizi). – Arcképek (Firenze, S. Apollonia, Uffizi, Racc. Minerbetti-Boni, Racc. Vieuusseux). – Fogadalmi szobor (Firenze, SS. Annunziata). – Általa adományozott ereklye (Impruneta, Basilica). – Címer (Pal. Scolari). – Scolari oratórium (Firenze, Casa del Mutilato).
- I. Serliert*, erdélyi fejedelem, mesebeli figura. – Ábrázolás (Como, Mus. Gioviano).
- Sertorius Ioannes Dominicus, Carmaniolensis* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Simoncsics (Simonesius) János* lásd *Magyar katonák*.
- Somai András*, a S. Trinità dei Pellegrini zarándokház jötevője (1562). – Felirat (S. Trinità dei Pellegrini).
- Sperat Tommaso*, piarista szerzetes, vértanúhált halt Magyarországon. – Arckép (Róma, S. Pantaleo).
- Spolverini Dal Verme Oliviero*, kapitány, Buda 1684-es ostromában halt meg. – Sír felirat (Verona, S. Eufemia).
- Stalburg Ioannes Georgius, Tyrolensis* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Stiller Péter* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Sturmer* lásd *Neustett*.
- Suba Emilio* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Szabó Sándor* lásd *uo*.

Szabó György lásd uo.

Szalánkeméni János, erdélyi a Bolognai Egyetem tanácsosa (1583). – Cimer (Bologna, Archiginnasio).

Szántó (Arator) István, jezsuita szerzetes, a Collegio Ungarico megalapítója (1578). – Ábrázolás: bemutatja a kollégium első tanulóit XIII. Gergelynek (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).

Szeitovszky János, bíboros, esztergomi érsek. – Rómában 1854-ben: Felirat (Róma, Vatikán, S. Pietro).

Széchy (Szécsi) Dénes, bíboros, esztergomi érsek (1440–65). – Rezidenciája (Róma, Pal. Doria-Pamphili).

Szegedy Ferenc Lénárd, a Coll. Germanico ed Ungarico volt tanulója, erdélyi (1660–63), váci (1663–69), majd egri püspök (1669–75)]. – Arcképe (Róma, Coll. Germ. ed Ung.).

Székelly (Zekelius) István lásd *Padovai Egyetem, Magyar Nemzet tanácsosai*.

Székelymárki kebelly lásd *Kebelly*.

Szentelek:

Magyar Szent (Erzsébet vagy Margit). – Ábrázolás (San Secondo, SS. Annunziata; L'Aquila, S. Giuliano).

Pannónia négy megkoronázott vértanúja (Castorius, Sempronianus, Nicostratus és Simplicius). – Neik szentelt templom (Róma, SS. Quattro coronati). – Ábrázolás (Firenze, Orsanmichele).

Szent Adalbert, megkeresztelte/bérmálta Szent István királyt (956/6–997). – Neki szentelt templom (Cormons; Ravenna; Róma, S. Bartolomeo all'Isola; Levizzano Rangone).

Szent Erzsébet, Árpád-házi (1207–31). – Róla elnevezett templomok és kolostorok (Bologna, Buttigliera d'Asti, Firenze, Fogliano, Foligno, L'Aquila, Palermo, Parma, Perugia, Róma). – Oltárok és kápolnák (Assisi, S. Francesco; Firenze, Ognisanti, Arcispedale di S. Maria Nuova; Moggio, Abbazia; Perugia, S. Domenico; Róma, S. Stefano Rotondo). – Oratórium (Bologna, S. Maria Annunziata). – Az ő reguláját követő klauzuras kolostorok (L'Aquila; Sessa Aurunca, S. Anna). – Életének ábrázolása (Nápoly, S. Maria di Donnaregina). – Ábrázolások (Addi, S. Giacomo; Aquileia, Basilica; Arezzo, S. Francesco; Asciano, S. Francesco; Assisi, S. Francesco, S. Maria degli Angeli, Pinacoteca Comunale; Bologna, S. Elisabetta, S. Francesco, S. Maria della Carità, Madonna

di Galliera; Brescia, S. Francesco; Capua, Mus. Campano; Buttigliera d'Asti, S. Elisabetta; Castello S. Giovanni, S. Francesco; Castellana Grotte, Madonna della Vetrana; Castello in Tradate, S. Maria; Castelnuovo Berardenga, Pieve di S. Cristoforo; Cetona, S. Francesco; Chianciano, S. Michele Arcangelo; Cividale, Mus. Civico; Cortona, S. Margherita; Fiesole, S. Francesco; Firenze, S. Croce, S. Iacopo di Ripoli, Ognisanti, Accad. di Belle Arti, Gall. dell' Arcisp. di S. Maria Nuova, Mus. S. Marco, Mus. Nazionale, Ospedale di S. Paolo, Convento delle Oblate di Careggi; Foligno, Duomo; Gemona, S. Maria delle Grazie; Gualdo Tadino, S. Francesco; Irsina, S. Francesco; Isola, S. Marco; L'Aquila, Mus. Civico; Lastra a Signa, Coll. Perkins; Lecce, S. Matteo; Lodi, S. Francesco; Milánó, Ambrosiana; Montepulciano, S. Chiara, S. Francesco; Montefalco, S. Fortunato; Montepulciano, Mus. Civico; Monticiano, S. Lorenzo a Merse; Nápoly, S. Chiara, S. Maria di Donnaregina, S. Maria la Nova, SS. Trinità, Pal. Reale; Narni, Pal. Comunale; Norcia, SS. Annunziata; Parma, S. Maria del Quartiere; Padova, S. Antonio; Perugia, S. Agnese, S. Francesco, S. Maria di Monteluci, Pinacoteca; Pistoia, Mus. Civico; Prato, S. Domenico; Radicondoli, S. Francesco; Róma, Vatikán, Pinacoteca; Róma, SS. Apostoli, Gesù; SS. Cosma e Damiano, S. Maria in Ara Coeli, San Severino, S. Maria delle Grazie; Siena, Opera del Duomo, Osservanza, Acc. di Belle Arti, Pinacoteca; Sinalunga, S. Bernardino; Tirolo, Castel Tirolo; Torrita, S. Sigismondo; Verona, S. Bernardino, Monte di Pietà, Mus. d' Arte; Visinada, S. Girolamo). – 1235-ös kanonizációját megörökítő felirat (Perugia, S. Domenico Vecchio). – Emléktábla kanonizációjának évfordulójára (uo). – Erekllyei (Cortemaggiore, Immacolata Concezione; Cividale, S. Maria Assunta; Firenze, Ognisanti; Nápoly, S. Chiara; Rimini, S. Bernardino; Róma, S. Croce in Gerusalemme, S. Luigi dei Francesi, S. Maria in Ara Coeli, SS. Sergio e Bacco; Viterbo, S. Francesco alla Rocca). – Hozzá tartozó tárgyak (Cividale, S. Maria Assunta, Mus. Civico; Udine, Duomo; Verona, S. Anastasia).

Szent Gellért, Sagredo, csanádi püspök (1030–46). – Nevét viselő templom (Velece). – Ábrázolások (Róma, Vatikán, Bibl. Apostolica; Padova,

- S. Giustina; Velence, Madonna dell'Orto, S. Giorgio Maggiore, S. Francesco della Vigna). – Relikviák (Bologna, S. Francesco; Velence, S. Bernardo di Murano, S. Francesco della Vigna, S. Giorgio Maggiore, SS. Trinità). – Urna (S. Maria e Donato di Murano). – Emléktáblák (Velence, San Bernardo di Murano, S. Maria e Donato di Murano, S. Giorgio Maggiore, SS. Trinità). – Szobor (Velence, S. Rocco).
- Szent Imre* (1007–31). – Neki szentelt oltár (Róma, S. Stefano Rotondo). – Ábrázolások (Assisi, S. Francesco; Bologna, Coll. Venturoli; Róma, S. Stefano Rotondo; Firenze, S. Martino a Mensola).
- Szent István* (1000–38). – Róla elnevezett templom (Padova; Róma, S. Stefano Minore). – Róla elnevezett zárandókház (Róma, Casa di Santo Stefano). – Neki szentelt kápolna és oltár (Róma, S. Stefano Rotondo). – Ábrázolások (Assisi, S. Francesco; Bologna, Coll. Venturoli; Capistrano, S. Francesco; Cava dei Tirreni, SS. Trinità; Róma, Vatikán, Palazzi Apostolici; Firenze, S. Martino a Mensola; Modena, S. Agostino; Nápoly, S. Maria di Donnaregina; Róma, S. Stefano Minore). – Alapítványai (Ravenna, S. Pietro in Vincoli; Róma, S. Stefano Minore, S. Stefano in Piscinula). – Lásd *II. Szigiszer*.
- Szent Jakab, Marchiai* (1391–1476), apostoli inkvizitor Magyarországon (1432–39). – Koporsója és teste (Nápoly, S. Maria la Nova). – Erekllyetartó mellszobor (Monteprandone, S. Maria delle Grazie). – Neki szentelt oltár (Róma, S. Maria in Ara Coeli). – Ábrázolások (Fabriano, S. Maria del Buon Gesù; Nápoly, S. Maria la Nova; Parma, SS. Annunziata; Torrita, S. Sigismondo; L'Aquila, S. Giuliano).
- Szent János, Kapisztrán* (1386–1456). – Életének ábrázolása (Aquila, S. Giuliano, Mus. Civico; Capestrano, S. Francesco). – Ábrázolások (Capestrano, S. Francesco, S. Maria della Pace, Castello Piccolomini, Casa natale; Chiusi, S. Francesco; Firenze, Ognisanti; L'Aquila, S. Bernardino, S. Chiara, S. Giuliano, Mus. Civico, Scuola Sottufficiali; Parma, SS. Annunziata; Róma, S. Maria in Ara Coeli; Torrita, S. Sigismondo; Velence, SS. Giobbe e Bernardino). – Szobor (Capestrano, S. Francesco, S. Maria della Pace). – Zászlaja a belgrádi csatában (Monteprandone, S. Maria delle Grazie). –
- Relikviái (L'Aquila, S. Giuliano; Capestrano, S. Francesco). – Emléktábla (L'Aquila, S. Bernardino). – Üvegablak (L'Aquila, S. Giuliano). – Szülőháza (Capestrano).
- Szent László*, Magyarország királya (1077–1095) – Neki szentelt oltár (Róma, S. Stefano Rotondo). – Ábrázolások (Altamonte, S. Maria della Consolazione; Assisi, S. Francesco; Bologna, Coll. Venturoli; Róma, S. Stefano Rotondo; Nápoly, S. Maria di Donnaregina, S. Maria dell'Incoronata; Traù, Cattedrale). – Szoborcska (Loreto, Basilica). – Relikvia (Róma, S. Stefano Rotondo).
- Szent Margit* lásd *Balog Margit*.
- Szent Pál, Remete, Rendje*, 1263-ban Özséb, esztergomi kanonok alapította, s 1786-ban II. József magyar király oszlatta fel. – Templomok és kolostorok (Galeria, S. Maria in Celsano; Jesi, S. Maria del Portone; Róma, S. Lorenzo in Damaso, S. Paolo I Eremita, S. Salvatore in Onda, S. Stefano Minore, S. Stefano Rotondo).
- Szent Vilma*, Magyarország királynőjének mondott, IX. századi legendás alak. – Ábrázolás (Brunate, S. Andrea).
- Szent Zoerard-András (Szőröd)*, magyarországi remete. – Ábrázolások (Arezzo, S. Maria in Gradi; Volterra, Mus. Diocesano).
- II. Szigiszer*, római pápa (999–1003). – Ábrázolás: elküldi a Szent Istvánnak csináltatott királyi felségjelvényeket (Róma, Vatikán, Palazzi Apostolici; Róma, S. Giovanni in Laterano). – Síremlék (Róma, S. Giovanni in Laterano).
- Szily Andás*, a Coll. Germ. ed Ung. volt tanulója, veszprémi püspök (1659–87). – Arckép (Coll. Germ. ed Ung.).
- Szinyei Merse Pál*, festő (1845–1920). – Önarckép (Firenze, Uffizi).
- Szondi Pál*, esztergomi kanonok, a Collegio Ungarico-Ilirico alapítója – Feliratok (Bologna, Palazzo Venturoli).
- Teleki Sándor*, gróf (1821–1892). – Emléktábla (Bagni di Luca, Villa Diana).
- Tolnay Károly*, művészettörténész (1899–1981). – Könyvtára (Firenze, Casa Buonarroti).
- Tomek Vince*, a piarista rend egyetemes előjárója. – Arckép (Róma, S. Pantaleo).
- Tordai (Thorday) Martinus, Transylvanus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Torma Károly*, régész (1829–1897). – Emléktábla (Anzio, Locanda Turcotto). – Sírja (Anzio, Cimitero).

- Tot Amerigo (Tóth Imre)*, szobrász. – Domborműve (Róma, Stazione Termini).
- Töppelt (Toppeltius) Lőrinc*, erdélyi lásd *Padovai Egyetem tanácsosai*.
- Triznyá Máttyás*, festő (1922–1991). – Képe (Capestrano, S. Francesco).
- Tüköry Lajos*, Garibaldi „Ezer”-ének tagja (1824–1860). – Mellszobor (Palermo, Giardino Garibaldi). – Arcképe (Torino, Mus. Nazionale del Risorgimento). – Síremlék (Palermo, S. Domenico). – Róla elnevezett kaszárnya (Palermo). – Felirat (Palermo, Pal. S. Lorenzo).
- Türr István*, altábornagy (1825–1908), Garibaldi „Ezer”-ének tagja. – Ábrázolása (Calatafimi, Monumento alla battaglia di C.; Nápoly, Pal. del Prefetto). – Mellszobor (Róma, Gianicolo). – Arcképe (Torino, Mus. Nazionale del Risorgimento). – Emléktábla (Nápoly, Pal. del Prefetto; Trepontü).
- Újházy Sándor*, budaméri, II. Ferenc őrnagya Lombardiában (†1799). – Sírkö (Verona, S. Luca).
- Újlaki Miklós*, Bosznia királya (1471–2). – Fogadalmi szobor (Firenze, SS. Annunziata). – Ábrázolás: az 1475-ös jubileumon (Róma, Arcispedale di S. Spirito).
- II. *Ulászló*, Magyarország királya (1490–1516). – Címer (Róma, S. Stefano Rotondo). – Felirat (Róma, S. Stefano Minore).
- Ultricus Philippus* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.
- Ungarus Christophorus*, a Bolognai Egyetemen a Cseh Nemzet tanácsosa. – Címer (Bologna, Archiginnasio).
- Unger Karolina (Ungher Carolina)*, magyar énekesnő (1803–1877). – Mellszobra (Parma, R. Isituto d'Arte).
- Unger Leo, Bavarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Useppi Gimignano*, Zsigmond familiárisa, corbaviai püspök (1410–12). – Arckép (S. Gemignano, Pal. Comunale).
- Ussalus Bartolomeus, Buseleensis* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Vác (Vaccia)*. – Az 1595-ös csatára vonatkozó felirat (Macerata, S. Croce).
- Vabacei (Vastracci) Stephanus, Ungarus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Váncsa István*, bíboros, esztergomi (1242), majd palestrinai érsek (1252–68). – Felirat (Róma, S. Agnese, fuori le mura).
- Várad* lásd *Nagyvárad*.
- Váradi Péter*, kalocsai érsek (1480–1500). – Aláírás (Róma, Bibl.Lancisiana).
- Varga Péter* lásd *Magyar hadifoglyok*.
- Varsányi István*. – Ferences, Kapisztrán Szent János társa (1456). – Kapisztrán Szent János ereklyéinek általa készített leltára (Capestrano, S. Francesco).
- Vásarhelyi Miklós*, újságíró, történész, politikus (1917–2001). – Szülőháza (Fiume)
- Vastracci* lásd *Vabacei*.
- Vedres Márk*, szobrászművész (1870–1961). – Műterme (Firenze, piazza Donatello).
- Verancsics Faustus*, sebenicói, csanádi püspök (1568–72). – Arckép (Sebenico, Casa Dragagnich-Veranzio).
- Verbanich Gregorius* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Verbanovich Gasparus, Ungarus* lásd uo.
- Veszprém*. – Látkép (Castiglione Olona, Pal. Castiglioni).
- Veterani Federico*, urbinói, katona Magyarországon. – A törököktől 1691-ben általa zsákmányolt zászló (Urbino, Duomo). – Lippa 1691-es bevételében való részvételére vonatkozó felirat (Urbino, Duomo).
- Vetési Albert*, veszprémi püspök (1459–86). – Aláírás (Róma, Bibl Lancisiana).
- Vilmos*, bizánci, IV. Béla magyar király unokája (†1242). – Sírkö (Trau, Székesegyház).
- Vilmos*, magyaróvári plébános (†1359). – Sírkö (Padova, S. Antonio).
- Vilpius lanarius*, a római kori Pannóniában élt. – Sírköve (Róma, S. Caterina dei Funari).
- Visegrád* – 1595-ös bevételéről megemlékező felirat (Róma, S. Maria in Ara Coeli).
- Vistarina Asperando*, lodii, katona Magyarországon (1521–54). – Pest 1542-es ostromában való részvételéről megemlékező felirat (Lodi, S. Lorenzo).
- Voivodits Franciscus* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Weis Valentinus, Viennensis* lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai*.
- Winkler Lajos*, az osztrák hadsereg hadnagya, garibaldista alezredes (1810–1861). – Emléktábla (Velence, Pal. della Posta).
- Werböczy István*, nádor (1525–41). – Aláírás (Róma, Biblioteca Lancisiana).
- Zadar* lásd *Zára*.
- Zandt Amerle Jacobus, Treverensis* lásd *Bolognai Egyetem, az Erdélyi Nemzet tanácsosai*.

Zanotus Franciscus, Coriciensis lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*

Zára – Ábrázolások: A velenceiek 1202-ben (Venezia, Pal. Ducale) és 1340-ben beveszik a várost (uott). – A magyar uralmat megörökítő felirat (Zára, S. Maria Minore).

Zászlók, amiket a törököktől zsákmányoltak – Párkányban (Loreto, Basilica) – Eszéken (Siena, S. Maria in Provenzano) – Lippán (Urbino, Duomo).

Zekelius lásd *Székegy.*

Zelnyzchey Nicolaus, Ungarus lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*

Zola Vincentius, Casalensis lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*

Ztankowachki Gaspar, Croata? lásd *Bolognai Egyetem, a Magyar Nemzet tanácsosai.*

Zsigmond, Magyarország királya (1387–1437).- Arcképek (Monza, Duomo; Nápoly, Mus. Nazionale; Siena, Duomo). – Ábrázolások: Császárrá koronázása Rómában 1433-ban (Róma, Vatikán, S. Pietro Antico, S. Pietro Nuovo; Siena, Archivio di Stato, Mus. dello Spedale di S. Maria della Scala); Kilovaglása IV. Jenővel (Róma, Vatikán, S. Pietro; Róma, Castel S. Angelo); A sienaiak esküje (Siena, Archivio di Stato); Diadalmenete Mantovában (Mantova, Pal. del Tè). – Rejtett portrék (Rimini, S. Francesco; Róma, Vatikán, Musei Vaticani; Róma, S. Clemente). – Feliratok: Átutazása Gubbión (Gubbio. S. Girolamo); A konstanzi zsinat összehívása (Viggiù, S. Stefano). – A Boncambi családnak adott kiváltságok (Perugia, Pal. Lippi e Boncambi). – Pecsétje (Padova, Mus. Civico).

A magyar emlékeket őrző helységek tartományonként

369

ABRUZZO

Capestrano (Provincia di L'Aquila)

L'Aquila

Sulmona (Provincia di L'Aquila)

BASILICATA

Irsina (Provincia di Matera)

Rotonda (Provincia di Potenza)

Tricarico (Provincia di Matera)

CALABRIA

Altomonte (Provincia di Cosenza)

CAMPANIA

Capri (Provincia di Napoli)

Capua (Provincia di Caserta)

Cava dei Tirreni (Provincia di Salerno)

Montevergine (Provincia di Avellino)

Nápoly

Nocera Inferiore (Provincia di Salerno)

Salerno

Sessa Aurunca (Provincia di Caserta)

EMILIA ROMAGNA

Bologna

Castel San Giovanni (Provincia di Piacenza)

Cattolica (Provincia di Rimini)

Cesena (Provincia di Forlì-Cesena)

Cortemaggiore (Provincia di Piacenza)

Ferrara

Igea Marina (Provincia di Rimini)

Levizzano Rangone (Frazione di Castelvetro di
Modena, Provincia di Modena)

Marina di Ravenna (Provincia di Ravenna)

Modena

Parma

Piacenza

Ravenna

Rimini

San Secondo Parmense (Provincia di Parma)

FRIULI VENEZIA GIULIA

Aquileia (Provincia di Udine)

Aurisina (Provincia di Udine)

Avasinis (Frazione di Trasaghis, Provincia di
Udine)

Aviano (Provincia di Pordenone)

Cervignano del Friuli (Provincia di Udine)

Cividale del Friuli (Provincia di Udine)

Cormons (Provincia di Gorizia)

Doberdò del Lago (Provincia di Gorizia)

Fogliano Redipuglia (Provincia di Gorizia)

Gemona del Friuli (Udine)

Gorizia

Moggio Udinese (Provincia di Udine)

Monfalcone (Provincia di Gorizia)

Palmanova (Provincia di Udine)

San Martino del Carso (Provincia di Gorizia)

San Michele del Carso (Provincia di Gorizia)

Trieszt

Udine

LAZIO

Albano (Provincia di Roma)

Anzio (Provincia di Roma)

Castel Fusano (Provincia di Roma)

Galeria (Provincia di Roma)

Genazzano Romano (Provincia di Roma)

A MAGYAR EMLÉKEKET ŐRZŐ HELYSÉGEK TARTOMÁNYONKÉNT

Latina
Olevano Romano (Provincia di Roma)
Rieti
Róma, Vatikán
Soriano nel Cimino (Provincia di Viterbo)
Tivoli (Provincia di Roma)
Viterbo

LIGURIA

Genova
Savona
Vesima (Frazione di Genova)

LOMBARDIA

Boarezzo (Provincia di Varese)
Brescia
Brunate (Provincia di Como)
Castiglione Olona (Provincia di Varese)
Cernobbio (Provincia di Como)
Chiari (Provincia di Brescia)
Como
Gandino (Provincia di Bergamo)
Lodi
Mantova
Milánó
Monza
Nigoline Bonomelli (Provincia di Brescia)
Pavia
San Martino della Battaglia (Provincia di Brescia)
Solferino (Provincia di Mantova)
Tradate (Provincia di Varese)
Tre Ponti (frazione di Rezzato, Provincia di
Brescia)
Viggiù (Provincia di Varese)

MARCHE

Addi (Provincia di Macerata)
Ancona
Ascoli Piceno
Camerino (Provincia di Macerata)
Fabriano (Provincia di Ancona)
Jesi (Provincia di Ancona)
Loreto (Provincia di Ancona)
Macerata
Monteprandone (Provincia di Ascoli Piceno)
San Severino Marche (Provincia di Macerata)
Urbino (Provincia di Pesaro e Urbino)

PIEMONTE

Buttigliera d'Asti (Provincia di Asti)
Collegno (Provincia di Torino)

Isola Bella (Provincia di Verbania)
Torino

PUGLIA

Bari
Castellana Grotte (Provincia di Bari)
Galatina (Provincia di Lecce)
Lecce
Otranto (Provincia di Lecce)

SARDEGNA

Asinara (Provincia di Sassari)

SICILIA

Calatafimi (Provincia di Trapani)
Noto (Provincia di Siracusa)
Palermo
Vittoria (Provincia di Ragusa)

TOSCANA

Antella (frazione di Bagno a Ripoli, Provincia di
Firenze)
Arezzo
Asciano (Provincia di Siena)
Bagni di Lucca (Provincia di Lucca)
Calambrone (Frazione di Pisa)
Castelnuovo Berardenga (Provincia di Siena)
Cetona (Provincia di Siena)
Chianciano Terme (Provincia di Siena)
Chiusi (Provincia di Siena)
Cortona (Provincia di Arezzo)
Fiesole (Provincia di Firenze)
Firenze
Impruneta (Provincia di Firenze)
Lastra a Signa (Provincia di Firenze)
Lucca
Marina di Massa (Provincia di Massa Carrara)
Monte della Verna (Provincia di Arezzo)
Monte Oliveto Maggiore (Provincia di Siena)
Montepulciano (Provincia di Siena)
Monticano (Provincia di Siena)
Pisa
Pistoia
Prato
Radicondoli (Provincia di Siena)
San Gimignano (Provincia di Siena)
Siena
Sinalunga (Provincia di Siena)
Torrta di Siena (Provincia di Siena)
Volterra (Provincia di Pisa)

TRENTINO ALTO ADIGE

Bolzano

Ca' di Landro (Provincia di Bolzano)

Dobbiaco (Provincia di Bolzano)

Folgaria (Provincia di Trento)

Locca (Frazione di Concei, Val di Ledro, Provincia di Trento)

Rovereto (Provincia di Trento)

Tirol (Provincia di Bolzano)

Trento

UMBRIA

Assisi (Provincia di Perugia)

Città di Castello (Provincia di Perugia)

Foligno (Provincia di Perugia)

Gualdo Tadino (Provincia di Perugia)

Gubbio (Provincia di Perugia)

Montefalco (Provincia di Perugia)

Narni (Provincia di Terni)

Norcia (Provincia di Perugia)

Perugia

VENETO

Bassano del Grappa (Provincia di Vicenza)

Castello di Godego (Provincia di Treviso)

Cinto Caomaggiore (Provincia di Venezia)

Cison di Valmarino (Provincia di Treviso)

Conegliano (Provincia di Treviso)

Feltre (Provincia di Belluno)

Padova

Prosecco (Provincia di Treviso)

Sottomarina di Chioggia (Provincia di Venezia)

Treviso

Verence

Verona

Vicenza

A mai Olaszországon kívül található helységek

Capodistria (Koper, Szlovénia)

Fiume (Rijeka, Horvátország)

Isola (Izola, Szlovénia)

Póla (Pula, Horvátország)

Šibenico (Šibenik, Horvátország)

Spalato (Split, Horvátország)

Trau (Trogir, Horvátország)

Visinada (Višnada, Horvátország)

Zára (Zadar, Horvátország)

TARTALOM

Bevezető	3
SÁRKÖZY PÉTER: Előszó Florio Banfi <i>Magyar emlékek Itáliában</i> katalógusának (1941) magyar kiadásához	5
FLORIO BANFI: Magyar emlékek Itáliában	15
Bevezetés	17
Bibliográfia.	29
Katalógus	29
Addi	29
Albano	30
Altomonte	31
Ancona.	32
Antella	33
Anzio.	35
Aquilaia	36
Arezzo	37
Asciano.	38
Ascoli Piceno.	39
Assisi.	44
Avasinis	44
Aviano	45
Bagni di Lucca	46
Bari.	47
Bologna	47
<i>Collegio Venturoli</i>	53
<i>Nuovo Collegio Ungarico</i>	54
<i>Convento di S. Domenico.</i>	55
<i>Chiesa di S. Elisabetta d'Ungheria</i>	56
<i>Chiesa di S. Francesco</i>	57
<i>Chiesa di Madonna di Galliera</i>	57

<i>Chiesa e Convento di S. Martino</i>	57
<i>Chiesa di S. Michele in Bosco</i>	58
<i>Archiginnasio</i>	59
<i>Biblioteca Universitaria</i>	71
<i>Istituto delle Scienze</i>	72
<i>Museo Civico</i>	72
<i>Chiesa di Santa Maria Annunziata</i>	73
<i>Chiesa di Santa Maria della Carità</i>	74
<i>Istituti Ortopedici Rizzoli</i>	74
<i>Palazzo Marsili</i>	74
Bolzano	75
Brescia	75
Brunate	78
Buttiglieria d'Asti	80
Calatafimi	80
Camerino	80
Capestrano	80
Capri	85
Capua	85
Castel Fusano	86
Castellana Grotte	86
Castello di Godego	86
Castello S. Giovanni	87
Castelnuovo Berardenga	87
Castiglione Olona	87
Cava de' Tirreni	90
Cernobbio	91
Cesena	92
Cetona	92
Chianciano Terme	93
Chiari	93
Chiusi	94
Cison di Valmarino	94
Città di Castello	95
Cividale del Friuli	95
Collegno	97
Como	98
Conegliano	100
Cormòns	101
Cortemaggiore	101
Cortona	102
Dobbiaco	102
Doberdò del Lago	103

Fabriano	103
Ferrara	104
Fiesole	105
Firenze	107
<i>Chiesa e Monastero di S. Elisabetta di Capitolo</i>	107
<i>Chiesa e Monastero di S. Elisabetta delle Convertite</i>	107
<i>Chiesa della SS. Annunziata</i>	108
<i>Chiesa di S. Croce</i>	109
<i>Chiesa di S. Jacopo di Ripoli</i>	110
<i>Chiesa e Convento di S. Maria Novella</i>	110
<i>Chiesa di S. Martino a Mensola</i>	111
<i>Chiesa di Or S. Michele</i>	111
<i>Chiesa di Ognissanti</i>	112
<i>Arcispedale di S. Maria Nuova</i>	113
<i>Az egykori Convento di S. Apollonia</i>	114
<i>Casa del Mutilato</i>	114
<i>Palazzo Buondelmonti</i>	115
<i>Palazzo Scolari</i>	116
<i>Palazzo Vecchio</i>	116
<i>Galleria dell'Accademia di Belle Arti</i>	117
<i>Galleria dell'Arcispedale di S. Maria Nuova</i>	119
<i>Galleria Pitti</i>	119
<i>Galleria degli Uffizi</i>	120
<i>Museo Nazionale del Bargello</i>	123
<i>Museo di S. Marco</i>	125
<i>Museo Stibbert</i>	126
<i>Raccolta Minerbetti-Boni</i>	127
<i>Raccolta Viennesseux</i>	128
<i>Biblioteca Medicea Laurenziana</i>	128
<i>Casa Buonarroti</i>	128
<i>Vedres Márk műterme</i>	128
<i>Cimitero Evangelico degli Allori</i>	129
<i>Convento delle Oblate di Careggi</i>	129
<i>Az egykori Ospedale di San Paolo dei Convalescenti</i>	129
<i>Palazzo Salviati</i>	130
<i>Villa Petrovich sulla Costa</i>	130
Fogliano Redipuglia	130
Foligno	131
Galatina	132
Galeria	132
Gandino	133
Gemona del Friuli	133
Genova	134

Gorizia	135
Gualdo Tadino	136
Gubbio	137
Impruneta	137
Irsina	138
Isola Bella	138
Jesi	139
L'Aquila	140
Lastra a Signa	143
Latina	144
Lecce	145
Levizzano Rangone	145
Lodi	145
Loreto	146
Lucca	148
Macerata	149
Mantova	149
Milánó	153
Modena	160
Moggio Udinese	161
Monte della Verna	161
Montefalco	162
Monte Oliveto Maggiore	163
Monteprandone	164
Montepulciano	165
Montevergine	165
Monticiano	166
Monza	166
Nápoly	167
Narni	179
Nigoline Bonomelli	181
Nocera dei Pagani	181
Norcia	182
Noto	183
Otranto	184
Padova	184
Palermo	194
Parma	199
Pavia	201
Perugia	203
Piacenza	209
Pisa	210
Pistoia	211

Prato	212
Radicondoli	212
Ravenna	213
Rieti	214
Rimini	215
Róma, Vatikán	216
Róma	235
<i>S. Stefano Rotondo</i>	235
<i>S. Paolo Eremita</i>	239
<i>Collegio Germanico ed Ungarico.</i>	240
<i>Palazzo Falconieri</i>	242
<i>Casa di Santo Stefano</i>	248
<i>Villa Frakenói</i>	252
<i>Chiesa e monastero di S. Agnese fuori le mura</i>	254
<i>Chiesa dei SS. Apostoli</i>	254
<i>Chiesa di S. Balbina</i>	255
<i>Chiesa di S. Croce dei Lucchesi</i>	255
<i>Chiesa S. Croce in Gerusalemme</i>	256
<i>Chiesa del Gesù.</i>	256
<i>Chiesa di S. Giovanni in Laterano.</i>	256
<i>Chiesa di S. Girolamo degli Schiavoni [S. Girolamo degli Illirici]</i>	257
<i>Chiesa di S. Lorenzo fuori le mura</i>	258
<i>Chiesa di S. Lorenzo in Damaso</i>	259
<i>Chiesa di S. Luigi dei Francesi</i>	259
<i>Chiesa di S. Marcello</i>	259
<i>Chiesa di S. Margherita ad Scalas</i>	260
<i>Chiesa e convento di S. Maria in Ara Coeli.</i>	260
<i>Chiesa di S. Maria Maggiore</i>	262
<i>Chiesa di S. Maria sopra Minerva</i>	263
<i>Chiesa dei SS. Quattro Coronati</i>	264
<i>Chiesa di S. Sabina</i>	264
<i>Chiesa di S. Salvatore in Onda</i>	265
<i>Chiesa dei SS. Sergio e Bacco</i>	265
<i>Chiesa di S. Stefano in Piscinula</i>	266
<i>Arcispedale di S. Spirito [Ospedale di S. Spirito in Sassia]</i>	266
<i>Biblioteca Lancisiana [Ospedale di S. Spirito in Sassia]</i>	267
<i>Biblioteca Casanatense</i>	268
<i>Caffè Greco</i>	268
<i>Casa in Campo dei Fiori.</i>	268
<i>A magyar Nagykövetség épülete [Ambasciata d'Ungheria]</i>	270
<i>Casa in Vicolo Orbitelli 21.</i>	270
<i>Castel S. Angelo</i>	271
<i>Catacomba di Domitilla</i>	271

<i>Collezione Barberini</i>	272
<i>Convento di S. Maria del Popolo</i>	273
<i>Convento di S. Maria del Rosario</i>	273
<i>Convento di S. Pantaleo [Casa Generalizia dei Padri Scolopi]</i>	274
<i>Museo Capitolino</i>	275
<i>Ospizio di S. Trinità dei Pellegrini</i>	276
<i>Palazzo dei Conservatori</i>	276
<i>Palazzo Doria-Pamfili</i>	277
<i>Palazzo Sacchetti</i>	277
<i>Università Gregoriana</i>	277
<i>Vigna in via Flaminia</i>	277
<i>Badia Primaziale di Sant'Anselmo sull'Aventino</i>	278
<i>Chiesa di S. Bartolomeo all'Isola</i>	279
<i>Chiesa di S. Caterina dei Funari</i>	279
<i>Basilica di S. Clemente</i>	280
<i>Basilica di SS. Cosma e Damiano</i>	280
<i>Casa Butti</i>	280
<i>Casa in via Cestari</i>	280
<i>Collegio Nazareno</i>	282
<i>Gianicolo</i>	282
<i>Hotel Imperiale</i>	283
<i>Palazzo dei Penitenzieri</i>	283
<i>Palazzo Venezia</i>	283
<i>Stazione Termini</i>	284
<i>Teatro dell'Opera</i>	284
<i>Rotonda</i>	284
<i>Salerno</i>	284
<i>San Gimignano</i>	285
<i>San Martino del Carso</i>	286
<i>San Martino della Battaglia</i>	287
<i>San Michele del Carso</i>	287
<i>San Secondo Parmense</i>	289
<i>San Severino Marche</i>	289
<i>Sessa Aurunca</i>	289
<i>Siena</i>	290
<i>Sinalunga</i>	296
<i>Solferino</i>	297
<i>Soriano nel Cimino</i>	297
<i>Tirol</i>	297
<i>Tivoli</i>	298
<i>Torino</i>	298
<i>Torrita di Siena</i>	303
<i>Tradate</i>	304

Trento	304
Treponti	304
Treviso	305
Tricarico	307
Trieszt.	307
Udine	307
Urbino	308
Velence	309
<i>Basilica di S. Marco.</i>	309
<i>Chiesa di S. Bernardo di Murano</i>	310
<i>Chiesa di S. Francesco della Vigna</i>	311
<i>Chiesa e monastero di S. Giorgio Maggiore</i>	311
<i>Chiesa della Madonna dell'Orto.</i>	313
<i>Cattedrale di S. Maria Assunta</i>	313
<i>Chiesa di S. Maria e Donato di Murano</i>	314
<i>Centro parrocchiale „San Gerardo”</i>	315
<i>Chiesa della SS. Trinità</i>	315
<i>Chiesa di S. Stefano</i>	315
<i>Biblioteca Marciana</i>	316
<i>Ca' d'Oro</i>	316
<i>Campello della Regina d'Ungheria</i>	317
<i>Casa di Tommasina Morosini</i>	317
<i>Campo Santo</i>	318
<i>Casa in Campo S. Cassiano</i>	318
<i>Museo [Civico] Correr</i>	319
<i>Palazzo Ducale</i>	319
<i>Palazzo Gritti</i>	320
<i>Chiesa dei SS. Giobbe e Bernardino.</i>	320
<i>Chiesa di San Pietro di Castello</i>	321
<i>Chiesa di San Rocco</i>	321
<i>Padiglione d'Ungheria</i>	321
<i>Fondaco dei Turchi</i>	321
<i>Hungaria Palace Hotel.</i>	321
<i>Museo Storico Navale</i>	322
<i>Palazzo delle Poste</i>	322
<i>Palazzo Priuli all'Osmarin</i>	323
Verona	323
Vicenza	327
Viggiù	327
Viterbo	329
Vittoria	332
Volterra	332

FÜGGELÉK	333
Magyar emlékek Isztriában és Dalmáciában	333
Capodistria	333
Fiume	333
Isola	336
Póla	336
Sebenico	337
Spalato	338
Traù	339
Visinada	342
Zára	342
Az első világháború magyar emlékei	346
Az 1956-os magyar forradalom emlékei	347
A magyar emlékek név- és tárgymutatója	351
A magyar emlékeket őrző helységek tartományonként	369

X 348 19

„SZÉCHÉNYI TERV NKFP (00119/2002)” KIADVÁNYAI,
2002–2005.

- Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania, 1572–1717.* I. Edidit: István György Tóth, Róma–Szeged, 2002.
- Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania, 1572–1717.* II. Edidit: István György Tóth, Róma–Szeged, 2003.
- Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania, 1572–1717.* III. Edidit: István György Tóth, Róma–Szeged, 2004.
- Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania, 1572–1717.* IV. Edidit: István György Tóth, Róma–Szeged, 2005.
- Prokopp Mária, *Prokop Péter*, Szeged, 2003, pp. 146.
- Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi 2004*, a cura di József Pál, Róma–Szeged, 2004, pp. 210.
- Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi 2005*, a cura di József Pál, Róma–Szeged, 2005, pp. 220.
- Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi. Florio Banfi: Ricordi ungheresi in Italia*, a cura di Péter Sárközy, Róma–Szeged, 2005, pp. 315.
- Annuario. Studi e documenti italo-ungheresi. Storia dei dipartimenti di Roma e di Szeged*, a cura di József Pál, Róma–Szeged, 2005.
- Bálványos Anna, *Szoldatis Ferenc*, Szeged, 2005.
- Alessandro Rosselli, *Quando Cinecittà parlava ungherese. Gli ungheresi nel cinema italiano 1925 e 1945*. Soveria-Mannelli, Rubbettino, 2005.
- Alessandro Rosselli, *Amikor a Cinecittà magyarul beszélt. Magyarok az 1920-as, 1930-as évek olasz filmművészetében*, Szeged, 2005.
- Életműinterjúk Olaszországban élő jelentős magyar személyiségekkel*. Az interjúk alanyai: Mario Verdone, Pásztor Edith, Mihályi Géza, Bikich Mária, Edith Bruck, Giorgio Pressburger, Carla Corradi, Umberto Albini, Lénárd Andrietta, Ferrante Benvenuti. Szerkesztő: Németh Gabriella. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest–Róma–Szeged, 2003–2005.

Kiadja: Szegedi Tudományegyetem, BTK, Olasz Tanszék
Felelős kiadó: Pál József
Nyomdai előkészítés: Sigillum 2000 Bt., Szeged
Nyomda: Nalors Grafika Kft., Vác